

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Р. А. СЛАВ'ЮК

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Підручник

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
УБС НБУ
2007

УДК 658.14 (477) (075.8)
ББК 65.9 (4 Укр) 26я7
С47

Рецензенти:

М. І. Крупка, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка

Г. І. Купалова, доктор економічних наук, професор кафедри обліку та аудиту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Рекомендувала до друку вчена рада
Львівського банківського інституту Національного банку України,
протокол № 2 від 15 листопада 2006 року.*

*Гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів»
(Лист № 1.4/18-Г-960 від 18 червня 2007 року)*

Слав'юк Р. А.
С47 Фінанси підприємств: Підручник. – К.: УБС НБУ, 2007. – 550 с.
ISBN 978-966-484-009-2

У підручнику розглянуто питання організації фінансової роботи підприємств, оптимізації грошових потоків та забезпечення платоспроможності і фінансової стабільності розвитку підприємств, їх оподаткування. Розкрито механізми формування фінансових ресурсів підприємства, порядок їх використання та планування надходжень, методику проведення аналізу фінансового стану підприємства. До теоретичного матеріалу додано задачі та тестові завдання для самоперевірки.

Для студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти, слухачів факультетів післядипломної освіти.

УДК 658.14 (477) (075.8)
ББК 65.9 (4 Укр) 26я7

ISBN 978-966-484-009-2

© Р. А. Слав'юк, 2007
© Університет банківської справи
Національного банку України, 2007

ЗМІСТ

Передмова	9
Вступ	11
Тема 1. Фінанси в системі ринкових відносин. Предмет і завдання курсу «Фінанси підприємств»	13
1.1. Суть фінансів. Предмет курсу «Фінанси підприємств».....	14
1.2. Грошові відносини як складові фінансів підприємств	15
1.3. Функції фінансів	16
<i>Питання для самоконтролю</i>	18
Тема 2. Організація фінансової роботи на підприємстві	19
2.1. Зміст фінансової роботи	20
2.2. Завдання і функції фінансової служби.....	21
2.3. Фінансовий менеджмент на підприємстві	22
<i>Питання для самоконтролю</i>	24
Тема 3. Грошові кошти та організація розрахунків підприємств	25
3.1. Грошові розрахунки в діяльності підприємств.....	26
3.2. Безготівкові операції та розрахунки	31
3.3. Принципи ведення підприємством касових операцій.....	43
3.4. Призначення та структура звіту про рух грошових коштів.....	45
<i>Питання для самоконтролю</i>	52
Тема 4. Доходи і фінансові результати від господарської та іншої діяльності підприємства	53
4.1. Класифікація доходів підприємницьких структур за джерелами формування.....	54
4.2. Система показників рентабельності	58
4.3. Факторний аналіз динаміки прибутковості	62
4.4. Загальна характеристика звіту про фінансові результати.....	64
<i>Питання для самоконтролю</i>	82

Тема 5. Оподаткування підприємств та фінансових результатів підприємницької діяльності	83
5.1. Оподаткування прибутку підприємств.....	84
5.2. Плата за ресурси.....	93
5.3. Непряме оподаткування підприємств.....	96
5.4. Місцеві податки і збори	105
5.5. Документальна перевірка як форма контролю Державної податкової адміністрації за станом розрахунків підприємств із бюджетом.....	106
5.6. Попередня перевірка стану розрахунків підприємств із бюджетом.....	109
5.7. Основні питання програми перевірки	112
5.8. Порядок відображення в актах документальних перевірок аналізу фінансово-господарської діяльності платників податку на прибуток	115
5.9. Використання непрямих методів перевірки під час оподаткування податком на прибуток	119
<i>Питання для самоконтролю</i>	130
Тема 6. Фінанси акціонерних товариств	131
6.1. Структура власного капіталу акціонерних товариств.....	132
6.2. Емісійна політика акціонерного товариства.....	142
6.3. Порядок формування статутного капіталу акціонерних товариств	143
6.4. Розрахунок дивідендів за акціями акціонерного товариства.....	152
<i>Питання для самоконтролю</i>	158
Тема 7. Управління корпоративними фінансами. Фінансова та інша звітність акціонерних товариств про власний капітал	159
7.1. Повноваження і компетенція суб'єктів корпоративного управління фінансами	160
7.2. Облік цінних паперів акціонерного товариства. Реєстрова діяльність	166
7.3. Фінансова та інша звітність акціонерного товариства про власний капітал	172
<i>Питання для самоконтролю</i>	184
Тема 8. Фінанси підприємств малого бізнесу	185
8.1. Суть малого бізнесу та його організаційні форми.....	186
8.2. Фінансові ресурси малого бізнесу	190
8.3. Джерела фінансування малого бізнесу в Україні.....	193
8.4. Організація спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва	198
8.5. Державна фінансова підтримка малого бізнесу.....	206
<i>Питання для самоконтролю</i>	210

Тема 9. Фінансове забезпечення поточної діяльності підприємств	211
9.1. Джерела формування оборотних активів.....	212
9.2. Політика формування власних фінансових ресурсів	214
9.3. Нормування власних оборотних активів	216
<i>Питання для самоконтролю</i>	222
Тема 10. Фінансове забезпечення та ефективність інвестицій	223
10.1. Капітальні вкладення і джерела їхнього фінансування	224
10.2. Проектний аналіз інвестицій.....	226
10.3. Фінансова оцінка ефективності інвестицій в основний капітал	231
10.4. Фінансова оцінка ефективності інвестування в цінні папери.....	237
10.5. Лімітування інвестиційних ресурсів	242
<i>Питання для самоконтролю</i>	242
Тема 11. Кредитування і розрахунки підприємств	243
11.1. Суть і форми кредитування підприємств банківськими установами.....	244
11.2. Методика оцінки платоспроможності позичальника та порядок надання кредиту.....	248
11.3. Порядок нарахування процентів за депозитними і кредитними операціями	261
<i>Питання для самоконтролю</i>	266
Тема 12. Взаємозв'язок управлінського обліку і фінансового аналізу. Методи і прийоми фінансової роботи та фінансового аналізу	267
12.1. Взаємозв'язок фінансового й управлінського обліку та фінансової роботи і фінансового аналізу	268
12.2. Суть фінансового аналізу.....	272
12.3. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства	274
12.4. Фінансова звітність підприємства як об'єкт фінансового аналізу.....	278
<i>Питання для самоконтролю</i>	282
Тема 13. Структура балансу підприємства та його значення для оцінки фінансового стану	283
13.1. Призначення балансу та його структура	284
13.2. Особливості оцінки та відображення в балансі необоротних активів	285
13.3. Склад, оцінка та відображення в балансі оборотних активів.....	292
13.4. Структура пасивів балансу	297
<i>Питання для самоконтролю</i>	302
Тема 14. Фінансовий аналіз активів та зобов'язань підприємства	303
14.1. Внутрішній аналіз стану активів промислового підприємства.....	304

14.2.	Фінансовий аналіз короткострокової заборгованості.....	309
14.3.	Аналіз структури джерел коштів та їх використання.....	311
14.4.	Фінансовий аналіз оборотності активів підприємства	313
14.5.	Аналіз руху грошових коштів на підприємстві.....	315
14.6.	Фінансовий аналіз дебіторської заборгованості.....	320
14.7.	Аналіз оборотності товарно-матеріальних запасів	327
14.8.	Комплексний аналіз стану підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів	328
14.9.	Перспективи поліпшення стану розрахунків і фінансового стану підприємств.....	334
	<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>346</i>
Тема 15.	Фінансове планування на підприємстві	347
15.1.	Особливості фінансового планування	348
15.2.	Розрахунок потреби в матеріальних ресурсах під час складання фінансового плану	352
15.3.	Вибір варіанта капіталовкладень.....	353
15.4.	Розрахунок суми амортизаційних відрахувань.....	354
15.5.	Розрахунок собівартості продукції	356
15.6.	Розрахунок суми капіталу на приріст оборотних активів.....	357
15.7.	Розрахунок показників фінансового плану та балансу доходів і витрат	359
15.8.	Значення і зміст оперативного фінансового плану.....	363
	<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>366</i>
Тема 16.	Страховання матеріальних активів підприємств і підприємницької діяльності	367
16.1.	Особливості страхового захисту активів підприємств.....	368
16.2.	Страхова відповідальність і страхова оцінка майна підприємства.....	370
16.3.	Страховий захист під час перевезення вантажів	372
16.4.	Установлення величини страхового тарифу	377
16.5.	Страхові суми і страхові премії як об'єкт страхових відносин підприємства зі страховою компанією.....	381
16.6.	Порядок укладення і дії договору страхування	383
	<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>384</i>
Тема 17.	Фінансова санація та запобігання банкрутству підприємства. Банкрутство підприємств	385
17.1.	Суть і доцільність санації підприємств зі складним фінансовим станом	386
17.2.	Оцінка внутрішніх і зовнішніх факторів фінансової неспроможності підприємства.....	388
17.3.	Фінансові джерела санації	393

17.4. Оцінка ймовірності банкрутства та підстави для порушення справи про банкрутство	398
17.5. Порядок оголошення підприємства банкрутом і механізм розподілу конкурсної маси.....	411
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>417</i>
Тести	418
Тестові завдання для індивідуальної роботи та самостійного опрацювання матеріалу теми «Оподаткування підприємств та фінансових результатів підприємницької діяльності»	440
Задачі	4519
Задача для лабораторних робіт.....	471
Список рекомендованої літератури	477
Додатки	481
Додаток 1. Облік цінних паперів	482
Додаток 2. Книга обліку розрахункових операцій на РРО	496
Додаток 3. Книга обліку розрахункових операцій на господарську одиницю	498
Додаток 4. Акт про результати інвентаризації наявних коштів.....	499
Додаток 5. Акт перевірки дотримання порядку ведення операцій із готівкою	500
Додаток 6. Розрахунок установлення ліміту залишку готівки в касі	504
Додаток 7. Календар видачі заробітної плати	505
Додаток 8. Касова книга (форма № КО-4)	506
Додаток 9. Книга обліку прийнятих та виданих касиром грошей.....	507
Додаток 10. Про внесення змін та доповнень до Вимог до аудиторського висновку: Рішення ДКЦПФР від 17 листопада 2004 року (№ 484)	508
Додаток 11. Про внесення змін та доповнень до Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків: Рішення ДКЦПФР від 17 листопада 2004 року (№ 470)	512
Додаток 12. Типовий план реструктуризації та досудової санації господарських товариств... ..	514
Додаток 13. Про складання фінансових планів підприємств: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2005 р. (№ 95-р).....	521

Додаток 14. Про затвердження Порядку оформлення результатів невійзних документальних, виїзних планових та позапланових перевірок із питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства: Наказ ДПАУ від 10 серпня 2005 року (№ 327).....	529
Додаток 15. Про внесення змін до Порядку скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій: Рішення ДКЦПФР від 14 липня 2005 року (№ 398).....	540

ПЕРЕДМОВА

Динамічний розвиток економіки України неможливий без розуміння керівниками та працівниками фінансових служб особливостей функціонування фінансової системи держави і фінансового механізму суб'єктів господарювання. Фінанси підприємств перебувають у тісному зв'язку з фінансами національної економічної системи як єдине ціле. Разом з тим фінанси підприємств мають певні особливості та специфіку, які потрібно враховувати під час формування сучасної моделі економіки України.

Підготовка спеціалістів для фінансових служб підприємств у вітчизняних вищих закладах освіти здійснюється за типовими програмами, які рекомендує Міністерство освіти і науки України. На основі програмного матеріалу протягом останніх п'яти років вийшла друком значна кількість літератури з курсу «Фінанси підприємств» і проблем фінансового аналізу, фінансового менеджменту та оподаткування, серед якої і три видання посібника, який тепер доповнено і перероблено на підручник під тією ж назвою, що затверджений Міністерством освіти і науки України.

У пропонованому підручнику було використано матеріали опублікованих в Україні джерел, у яких подано характеристику нової фінансової звітності та нові підходи щодо управління фінансовими ресурсами підприємств. У цьому підручнику автор робив акцент на необхідності знання студентами фінансової звітності. Опора на звітність і обліковий матеріал є запорукою підготовки висококваліфікованого фінансиста-аналітика.

Автор вдячний за рецензію докторові економічних наук Л. Дейнеко, опубліковану в журналі «Фінанси України», а також рецензії докторові економічних наук, професорові Київського національного університету імені

Тараса Шевченка Г. Купаловій, докторові економічних наук, професорові Київського національного торговельно-економічного університету В. Лагутіну, докторові економічних наук, професорові Львівського державного аграрного університету Г. Черевку, докторам економічних наук, професорам Львівського національного університету імені Івана Франка С. Реверчуку та М. Крупці. Автор вдячний також видавництву «Центр навчальної літератури» (м. Київ), з яким співпрацював протягом 2002–2005 років.

ВСТУП

Для зростання реального сектора економіки України дуже важливе значення має активізація підприємницької діяльності. Розвиток підприємництва сприяє процесам капіталотворення та обороту капіталу. Трансформація економіки України була передумовою виникнення різноманітних механізмів формування капіталу. Вони забезпечували нагромадження капіталу і створення різних типів підприємств.

Вивчати особливості формування капіталу і рівня капіталізації підприємств потрібно не лише тому, що настав час теоретичного переосмислення мікроекономічних проблем, а й тому, що цього вимагає практика господарювання. Брак практичного досвіду спонукає підприємців до пошуку рекомендацій у зарубіжних підручниках. Однак практика фінансової та інвестиційної діяльності підприємств України часто підтверджувала неможливість застосування багатьох положень та рекомендацій іноземних авторів. Написання підручників із використанням основоположних принципів вітчизняного законодавства і національних стандартів обліку стало вимогою часу з огляду на те, що нормативний курс «Фінанси підприємств» став логічною складовою освітньо-професійних програм напряму підготовки «Економіка і підприємництво».

Необхідність поглибленого вивчення фінансів підприємств була продиктована часом, тому що підприємства є важливою складовою в економічній системі не лише з огляду на значно більші, ніж в інших секторах економіки, розміри сукупного капіталу і чисельність зайнятих, а й тому, що саме вони створюють значну частку ВВП.

Підприємства є ключовою ланкою в системі кругообігу грошових коштів. Напрями грошових потоків підприємств стають індикаторами не лише їхнього фінансового стану, а й стану економіки загалом. Фінанси

підприємств – це джерело формування дохідної частини бюджету держави. Рівень прозорості грошових потоків є визначальною умовою наповнення бюджетів різних рівнів. Розподіл та перерозподіл національного доходу починається з підприємства.

Вивчення фінансів підприємств передбачає отримання відповідних знань щодо особливостей функціонування податкового механізму. Працівники фінансових служб підприємств зобов'язані володіти прийомами та методами розрахунків за податковими зобов'язаннями.

Від рівня ефективності управління фінансами підприємств залежить рівень життя як працюючих, так і пенсіонерів та безробітних, тому що формування позабюджетних фондів також розпочинається на підприємстві. Саме тому фахівці фінансової служби підприємства зобов'язані досконало знати методи і прийоми фінансової роботи та вміти управляти грошовими потоками.

Формування сучасних стратегічних і тактичних завдань діяльності підприємств вимагає від фінансових служб оптимізації процесів планування і прогнозування. Сучасна система управління підприємствами покликана як ураховувати тенденції формування ринкових кон'юктур, так і використовувати сучасні методи і прийоми прогнозування та планування з метою оптимізації доходів і витрат. Дефіцит фінансових ресурсів підприємства поповнюють через механізм запозичень та залучень на відповідних ринках. Збалансованість і прогнозованість діяльності підприємства проявляється в умінні працівників фінансових служб здійснювати фінансовий аналіз і спрямовувати фінансові ресурси на операційні та інвестиційні потреби в тих обсягах і з тих джерел, які є найбільш оптимальними на відповідних проміжках часу.

Високий рівень кваліфікації працівників фінансових служб є запорукою досягнення високого рівня капіталізації та рентабельності підприємств. В умовах несприятливих ринкових кон'юктур кваліфіковані фахівці спроможні не допустити загрози банкрутства підприємства.

Знання фінансів підприємств сприяє подальшому засвоєнню як теоретичного, так і практичного матеріалу таких дисциплін, як «Оподаткування», «Фінансовий менеджмент», «Страховання», «Фінансова діяльність підприємств». Вивчення фінансів підприємств відкриває широкі можливості перед майбутніми фахівцями завдяки оволодінню методами та прийомами фінансової роботи і фінансового аналізу, інструментарієм оптимізації грошових потоків.

Тема 1

**ФІНАНСИ В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН.
ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ
КУРСУ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»**

1.1. СУТЬ ФІНАНСІВ. ПРЕДМЕТ КУРСУ «ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ»

Специфіка фінансів проявляється в тому, що вони завжди виступають у грошовій формі, мають розподільчий характер і відображають формування та використання різних видів доходів і нагромаджень суб'єктів господарювання:

- сфери матеріального виробництва;
- держави;
- невиробничої сфери.

Неодмінними умовами ефективного функціонування фінансів є:

- багатоманітність форм власності;
- наявність ринків товарів, праці, капіталу;
- самофінансування підприємницьких структур;
- свобода підприємництва і самостійність у прийнятті рішень;
- ринкове ціноутворення і конкуренція;
- регламентація державного втручання в діяльність підприємств;
- наявність нормативно-правового забезпечення правил економічної поведінки суб'єктів господарювання.

Фінанси підприємств є частиною загальної системи фінансів і відображають процес утворення, розподілу та використання доходів підприємств.

Згідно з твердженнями українських учених фінанси підприємств – це відносини розподілу, безпосередньо пов'язані з формуванням і використанням грошових доходів і фондів¹.

У навчальному посібнику О. Д. Василика фінанси трактуються як система відносин, що склалися в суспільстві у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту².

¹ Суторміна В. М. та ін. Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч. посібник / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова; За ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – С. 39.

² Василик О. Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1997. – С. 4.

Фінанси є кровоносною системою підприємницької діяльності. Рух грошей, його швидкість і масштаби визначають працездатність фінансової системи. З руху грошей починається і ним завершується кругообіг коштів підприємства, оборот усього капіталу.

Якби підприємницька діяльність складалася лише з операцій із коштами, то рух капіталу легко виявлявся б. Проте кошти – це лише одна з форм капіталу. Іншими формами капіталу є товарна і виробнича. Операції з ними в кінцевому результаті зведуться до грошового обміну, але в кожний даний момент це не є очевидним. Тому процес руху капіталу затушовується, аналіз і оцінка фінансів підприємства ускладнюються.

В умовах ринку стан фінансів підприємств цікавить мільйони українських громадян – акціонерів, інших безпосередніх чи опосередкованих учасників економічного процесу. Але найважливішим це питання є для працівників самого підприємства і його адміністрації, тому що механізми ринку можуть призвести і до банкрутства.

Отже, предметом дисципліни «Фінанси підприємств» є грошові відносини, які виникають у процесі господарської діяльності підприємств і пов'язані з формуванням власних і залучених коштів, їх використанням на фінансування витрат та інвестицій підприємства, утворенням і розподілом отриманого прибутку.

Ця дисципліна не вивчає особливостей фінансів інвестиційних фондів, бірж, банків та кредитних установ, страхових організацій, тому що економіко-правові та фінансові основи їхньої діяльності регулюються спеціальними нормативними актами і їх вивчають у розрізі програм інших навчальних дисциплін, знання яких допомагає зрозуміти характер взаємодії підприємств із цими елементами ринкової інфраструктури.

Дисципліна «Фінанси підприємств» тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами, як «Податки і оподаткування», «Право», «Фінансовий ринок», «Гроші та кредит», «Банківська справа», «Фінансовий менеджмент».

1.2. ГРОШОВІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВІ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Сукупність грошових відносин можна поділити на кілька груп:

- грошові відносини, що пов'язані з купівлею-продажем товарів;
- грошові відносини, що пов'язані з купівлею-продажем послуг;
- грошові відносини, що пов'язані з найманням робочої сили;

- грошові відносини, з допомогою яких здійснюється перерозподіл доходів.

Які ж конкретні види грошових відносин включають фінанси?

Перш за все, це грошові відносини підприємств із державою. Не менш вагомими є грошові відносини з приводу використання санкцій і стимулів щодо виконання договорів. Істотне місце в діяльності підприємств та організацій займають грошові відносини з працівниками. Окремо слід виділити грошові відносини з населенням. У виробничій та комерційній діяльності значну роль відіграють грошові відносини підприємств зі страховими компаніями, банками. В умовах ринкової економіки зростає роль грошових відносин у процесі зовнішньоекономічної діяльності.

На рівні підприємств фінансові відносини охоплюють:

- відносини з іншими підприємствами та організаціями з приводу постачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, реалізації продукції, надання послуг;
- відносини з банківською системою та небанківськими установами з приводу банківських послуг під час отримання і погашення кредитів, купівлі і продажу валюти та інших операцій;
- відносини зі страховими компаніями та організаціями з приводу страхування активів, комерційних та фінансових ризиків;
- відносини з товарними, сировинними, фондовими біржами;
- відносини з інвестиційними інститутами з приводу розміщення інвестицій;
- відносини з філіями та дочірніми підприємствами;
- відносини з працівниками з приводу виплати заробітної плати, премій, дивідендів;
- відносини з акціонерами (зовнішніми інвесторами);
- відносини з податковою адміністрацією з приводу сплати податків і зборів;
- відносини з аудиторськими фірмами.

1.3. ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ

В економічній літературі виділяють дві ключові функції фінансів підприємств:

- розподільча;
- контрольна.

Розподільча функція виявляється в тому, що за допомогою фінансів реалізуються послідовності розподілу національного доходу (НД). Адже перш ніж розпочнеться індивідуальне споживання, створюються резервний фонд, фонди розвитку виробництва, покриваються витрати. Завдяки цій функції забезпечується кількісне співвідношення між різними фондами. Це означає, що в ході розподілу національного доходу важливе значення має не тільки послідовність відокремлення його частин, а й дотримання пропорцій на макро- і мікрорівні економіки. Помилки і прорахунки в розумінні закономірностей пропорційного розподілу національного доходу на кожному рівні і кожному етапі розвитку держави можуть призвести до негативних наслідків у розвитку економіки.

Завдяки розподільчій функції забезпечується оптимальне поєднання різних інтересів в Україні (загальнодержавних, корпоративних, особистих) і створюються стимули для ефективного господарювання.

Контрольна функція перебуває в тісному зв'язку і взаємозумовленості з розподільчою функцією. Якщо існують закономірності розподілу національного доходу, то існує й механізм інформування про результати дотримання цих закономірностей та контролю за дотриманням цих закономірностей. Фінансовий контроль – це перевірка спеціально уповноваженими органами форм і змісту фінансових відносин та порядку здійснення фінансово-господарської діяльності. Фінансовий контроль може бути державний, незалежний (у формі аудиту), внутрішньогосподарський, який проводять бухгалтерія, фінансовий відділ у таких формах:

- рахункова перевірка;
- тематична перевірка;
- економічний аналіз.

Аудит – це незалежний платний фінансовий контроль, а також система надання платних послуг з удосконалення фінансово-господарської діяльності. Аудит здійснюють аудиторські фірми чи окремі самостійні аудиторри, які мають ліцензію. Значна кількість фінансової інформації та звітності підприємств відповідно до чинних нормативних документів завіряється аудиторами.

Залежно від часу здійснення фінансовий контроль поділяється на попередній, поточний і наступний. Попередній контроль проводиться до здійснення фінансово-господарських операцій; поточний – під час фінансових і господарських операцій; наступний – після здійснення операцій і покликаний виявити ті порушення, які виникли і не були встановлені під час попереднього та поточного контролю.

Питання для самоконтролю

1. Що є предметом дисципліни «Фінанси підприємств»?
2. У чому виявляється контрольна функція фінансів?
3. Які умови найбільш суттєво впливають на механізм фінансового забезпечення діяльності підприємств?
4. Яка роль внутрішньогосподарського контролю в діяльності підприємств?
5. Які є види фінансового контролю?

Тема 2

**ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ РОБОТИ
НА ПІДПРИЄМСТВІ**

2.1. ЗМІСТ ФІНАНСОВОЇ РОБОТИ

Фінансова робота – це діяльність з управління фінансами фірми. Вона включає:

- планування і організацію фінансів;
- облік фінансових ресурсів;
- контроль і аналіз ефективності їх використання;
- регулювання доходів і видатків;
- стимулювання кінцевих результатів виробництва.

Виробнича і комерційна діяльність підприємств може забезпечуватися грошовими коштами у формі самофінансування, банківського і комерційного кредитування, залучення акціонерного капіталу, бюджетного фінансування.

Фінансову роботу на підприємствах організовують і проводять спеціальні фінансові служби. Самостійні фінансові служби створюють, як правило, на великих підприємствах.

До їхнього складу можуть входити відділи:

- планові;
- реєстраторські;
- розрахункові.

На малих підприємствах відповідальність за фінансову роботу несе головний бухгалтер.

Фінансовий відділ фірми має право:

- контролювати інші відділи в питаннях, що пов'язані з виконанням покладених на нього обов'язків;
- вимагати від інших відділів матеріали, потрібні для виконання обов'язків;
- вибирати в бухгалтерії, плановому відділі, відділі маркетингу, технічному, капітального будівництва потрібні для роботи документи і матеріали.

Крім того, працівники фінансових відділів мають право вимагати:

- звіти і баланси;
- плани випуску і реалізації продукції;
- плани руху товарно-матеріальних цінностей;
- розрахунки економічної ефективності капітальних вкладень;
- кошториси.

Начальник фінансового відділу або фінансовий директор, або фінансовий менеджер підпорядковуються керівникові фірми або заступникові з економічних питань і несуть відповідальність ось за що:

- збереження власних оборотних засобів підприємства;
- виконання планів реалізації і прибутку;
- забезпечення ресурсами витрат, передбачених фінансовим планом;
- використання коштів за цільовим призначенням;
- дотримання фінансової і кредитної дисципліни.

2.2. ЗАВДАННЯ І ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СЛУЖБИ

Завданнями фінансової служби підприємства є:

- фінансування витрат на виробництво, капітальних вкладень та інших витрат;
- виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, поставальниками, працівниками, засновниками;
- пошуки шляхів збільшення грошових надходжень;
- забезпечення збереження та оборотності оборотних засобів;
- контроль за ефективністю використання основних фондів (ОФ);
- організація і вдосконалення форм грошових розрахунків.

Функції фінансової служби підприємства:

- фінансово-кредитне планування;
- розрахунки з робітниками і службовцями, бюджетом, банками, поставальниками і підрядними організаціями.

Крім того, фінансові служби підвищують ефективність виробництва.

З цією метою систематично:

- удосконалюють організацію впровадження оборотних засобів і їх оборотності;
- виявляють непотрібні матеріальні цінності;
- вивчають попит зі службою маркетингу;

- вивчають динаміку складу та структури ОФ і показники їх використання;
- розробляють систему фінансових показників;
- здійснюють фінансовий контроль;
- аналізують фінансово-господарську діяльність.

2.3. ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Фінансове управління діяльністю господарства має дві взаємопов'язані сфери:

- 1) поточна діяльність, що пов'язана з використанням поточних активів;
- 2) інвестиції.

Управління короткостроковим фінансуванням включає:

- визначення оптимальної величини капіталу;
- управління готівковим оборотом і ринковими цінними паперами;
- визначення розмірів і джерел короткострокових кредитів.

У процесі постачання вирішується питання управління товарними запасами. Що ж до виробництва, то фінансове управління спрямоване:

- на забезпечення фінансовими ресурсами всіх поточних платежів;
- розрахунки з органами страхування, Пенсійним фондом, податковою системою;
- організацію заміщення зношення основних засобів.

У процесі реалізації продукції визначають:

- напрями реалізації;
- ціни реалізації;
- можливі дотації;
- договірні відносини;
- форми розрахунків;
- проводиться управління отриманою готівкою.

Фінансове управління інвестиціями включає:

- визначення напрямів капітальних вкладень;
- політику дивідендів;
- вибір джерел довгострокового фінансування;
- прибуток;
- довгостроковий кредит;

- лізинг;
- опціони.

Важливе місце в управлінні сучасним підприємством відіграє фінансовий менеджмент – система раціонального управління процесами фінансування господарської діяльності підприємства. Фінансовий менеджмент – невід’ємна частина загальної системи управління підприємством.

За змістом поняття фінансового менеджменту означає процес вироблення скеровуючих дій на рух фінансових ресурсів і капіталу з метою підвищення ефективності їх використання і нарощування.

Основний принцип, яким повинні керуватися фінансові менеджери, – це виключність інтересів фірми. Кінцеві фінансові цілі визначають всю політику взаємодії працівників підприємства. Правова законність операцій забезпечує їхній захист і законність доходів. Тому функціональними обов’язками фінансового менеджера є:

- забезпечення правової законності і захищеності господарських операцій з капіталом і фінансовими ресурсами підприємства;
- налагодження нормальних фінансових взаємовідносин зі всіма учасниками комерційної операції;
- розроблення планів і прогнозів вкладення капіталу та оцінка їх ефективності;
- вибір та обґрунтування кредитної і валютної політики підприємства;
- розроблення та реалізація інвестиційних проектів, спрямованих на підвищення доходності підприємства і його дочірніх організацій;
- страхування капіталу і фінансових операцій від фінансових ризиків і втрат;
- з’ясування рейтингу підприємства і конкурентів;
- безперервне забезпечення господарської діяльності фінансовими ресурсами і контроль за ефективністю їх використання;
- аналіз фінансових результатів і фінансового стану підприємства та клієнтів.

Питання для самоконтролю

1. У чому суть фінансової роботи на підприємствах?
2. Хто виконує фінансову роботу на підприємствах?
3. Які права має фінансовий відділ?
4. Які завдання фінансової служби підприємства?
5. У чому суть фінансового менеджменту підприємства?
6. Які джерела довгострокового фінансування мають підприємства?
7. Які основні завдання реалізуються у процесі управління інвестиціями?

Тема 3

**ГРОШОВІ КОШТИ
ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ**

3.1. ГРОШОВІ РОЗРАХУНКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Грошові потоки підприємства за їхніми джерелами можна поділити на внутрішні і зовнішні. Кошти, що надходять з різних джерел підприємства, належать до внутрішніх грошових потоків. Надходження коштів за рахунок ресурсів, які мобілізуються на фінансовому ринку, свідчить про використання зовнішніх джерел.

Аналіз руху грошових коштів показує, як формувалися потоки грошових коштів у минулому, але можливість погасити заборгованість залежить від майбутніх потоків грошових коштів, тому потрібна система, що дає змогу прогнозувати рух грошових потоків і визначити обсяг необхідного фінансування в наступному році.

Негативний рух грошових потоків означає, що підприємству потрібен кредит у межах отриманого негативного значення, позитивний – що підприємство потенційно матиме змогу зменшити свою заборгованість.

Структура грошових потоків залежить від сфери діяльності та організаційно-правової форми підприємства. Класифікацію надходжень і вибуття грошових засобів наведено на *рис. 3.1*.

Більшість підприємств значну частину фінансових ресурсів отримує саме з внутрішніх джерел. Їх частка становить 60–70% у загальному обсязі грошових потоків. Внутрішні грошові надходження згідно з чинною практикою обліку та звітності включають:

- виторг від реалізації продукції, робіт і послуг;
- виторг від іншої реалізації;
- доходи від позареалізаційних операцій.

Виторг від реалізації продукції, робіт і послуг залежить від основної діяльності підприємства, тому на неї припадає найбільша частка внутрішніх грошових надходжень. Від величини виторгу залежить не тільки внутрішньо-виробниче відшкодування витрат і формування прибутку, а й своєчасність

і повнота податкових платежів, повернення банківських кредитів, які впливають на рівень випланих процентів, що в остаточному підсумку позначається на фінансовому результаті діяльності підприємства. Виторг від реалізації продукції є фінансовою категорією, яка виражає грошові відносини між постачальниками і покупцями.

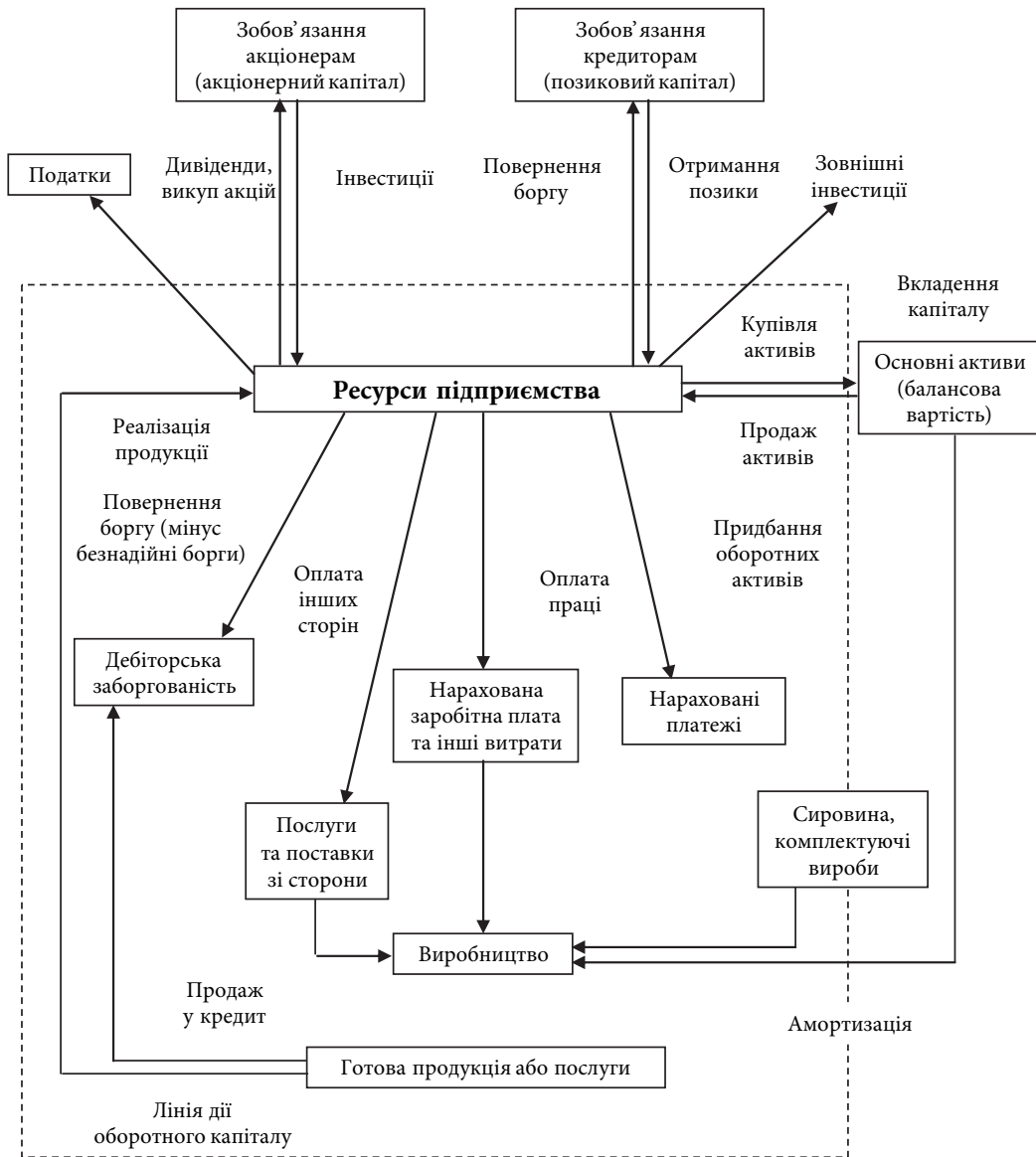

Рис. 3.1. Дескриптивна фінансова модель підприємства

З переходом на ринкові основи господарювання зростає роль фінансової діяльності підприємств. Пошук фінансових джерел розвитку підприємств у напрямі найефективнішого інвестування фінансових ресурсів, операцій із цінними паперами та інші питання фінансової діяльності набувають важливого значення для фінансових служб підприємства.

Крім основної діяльності, підприємства отримують доходи від інших видів діяльності:

- придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- продаж акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- вкладення тимчасово вільних коштів на депозит;
- валютні операції;
- пайові внески, часткова участь у діяльності інших підприємств;
- надання позик;
- лізингові операції.

Доходи від таких видів діяльності мають значну питому вагу у грошових потоках підприємства і є мірою розвитку ринкової інфраструктури, особливо фінансового ринку. Доходи від фінансових інвестицій справляють прямий, безпосередній вплив на формування балансового прибутку. Основним завданням фінансової служби підприємства є раціональне використання вільних фінансових ресурсів, пошук ефективних напрямів інвестування коштів, які даватимуть підприємству додатковий прибуток.

Отже, грошові надходження підприємства відіграють значну роль у процесі кругообігу коштів. Відшкодовуючи авансовані у виробництво вкладення, формуючи доходи і фонди грошових коштів, вони створюють економічні умови для нового циклу виробництва і реалізації продукції, вдосконалення та розширення виробництва.

Грошові розрахунки, які здійснюють підприємства всіх форм власності, можуть мати готівкову і безготівкову форми. У сукупності ці грошові розрахунки формують грошовий оборот підприємств.

У грошовому обороті підприємств можна виділити такі напрями:

- розрахунки, пов'язані з процесом виробництва;
- розрахунки за результатами діяльності;
- внутрішньогосподарські розрахунки.

Основними для підприємства є надходження грошових коштів від продажу продукції (робіт, послуг), що зараховані на поточні рахунки і оприбутковані в касі підприємства, оприбутковані товари під час товарообмінних операцій, а також надходження в нематеріальній формі.

Своечасність надходжень коштів від продажу продукції – важливий момент у господарській діяльності підприємства. По-перше, грошові надходження є основним регулярним джерелом коштів підприємства. По-дру-

ге, процес кругообігу коштів підприємства закінчується продажем продукції, що означає відновлення витрачених на виробництво грошових коштів і створення умов для відновлення наступного кругообігу³.

Від грошових надходжень залежать фінансова стійкість підприємства, стан обігових коштів, розмір прибутку, своєчасність розрахунків із державними цільовими фондами, кредитними установами.

В Україні застосовуються два методи визначення надходжень від продажу продукції: касовий метод, відповідно до якого надходження від продажу визначають за коштами, що надійшли на рахунок як платежі за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги або оприбутковані матеріальні цінності; метод нарахування, відповідно до якого надходження від продажу продукції визначають за вартістю відвантажених товарів на відповідну дату.

Під час виконання господарських операцій, пов'язаних із продажем продукції (робіт, послуг), інших матеріальних цінностей, нематеріальних активів, зобов'язання підприємства щодо розпорядження отриманими надходженнями у грошовій та іншій формах виникають із моменту:

- зарахування коштів від покупця на банківський рахунок підприємства;
- оприбуткування готівкових коштів у касі підприємства або інкасації готівкових коштів у банківській установі, що обслуговує підприємство;
- оформлення податкової накладної, що засвідчує факт надання покупцеві товарів у разі розрахунків кредитними або дебетовими картками та чеками.

У процесі здійснення товарообмінних (бартерних операцій) зобов'язання підприємства виникають із моменту:

- оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт, послуг;
- оприбуткування товарів;
- оформлення документа, що засвідчує факт отримання замовником робіт, послуг.

Виконання операцій щодо ввезення товарів (робіт, послуг) фіксується з моменту:

- оформлення ввізної декларації;
- списання коштів із поточних рахунків замовника в оплату робіт (послуг);
- оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт (послуг) нерезидентом.

---

³ Зятковський І. В. Фінанси підприємства в розрахунках. – Тернопіль: Т-во «Поліграфіст», 1998. – С. 60.

Рух готівкових грошей і безготівкових платіжних засобів взаємопов'язаний. Однак у сукупному грошовому обороті переважають безготівкові розрахунки, оскільки вони мають низку переваг над готівковими. Ці переваги виявляються передусім у прискоренні розрахунків, в економії витрат, що пов'язані з перевезенням готівки, її обліком та зберіганням.

Використання безготівкових розрахунків зменшує потребу в обороті грошових знаків держави. Крім того, за безготівкових розрахунків грошова маса акумулюється в банках і створюються умови для контролю за їх цільовим використанням.

Безготівкові розрахунки не обмежуються лише банківськими операціями. У грошовому обороті можуть відбуватися взаємні розрахунки. Такі розрахунки, як правило, здійснюються поза банками.

Основою організації безготівкових розрахунків у господарському обороті України є Інструкція про безготівкові розрахунки в національній валюті, що затверджена постановою № 135 Правління Національного банку від 29 березня 2001 року, а готівкових – Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою № 637 Правління Національного банку України від 15 грудня 2004 року, а також Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.

Позичкові рахунки відкривають юридичним і фізичним особам у банку. Такі рахунки призначено для обліку кредиту, який здійснюється шляхом оплати розрахункових документів і перерахування на поточний рахунок отримувача кредиту відповідно до умов кредитування.

Депозитні рахунки відкривають на основі депозитного договору між власниками рахунку і установою банку на термін, який застережено в договорі. Кошти на депозитний рахунок перераховують з поточного рахунку і після закінчення терміну зберігання повертають на нього.

Для відкриття поточних рахунків підприємства подають у банк такі документи:

1. Заява на відкриття рахунку за підписом керівника підприємства і головного бухгалтера.
2. Копія свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчену органом, який видав свідоцтво, або нотаріусом.
3. Копія рішення про створення чи реорганізацію підприємства, засвідчена нотаріально чи органом, який прийняв це рішення.
4. Копія статуту підприємства, засвідчена нотаріально чи органом, який здійснив реєстрацію.
5. Картка зі зразками підписів осіб, що можуть розпоряджатися рахунком, з відбитком печатки підприємства.

6. Копія документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік.

7. Копія документа про реєстрацію в Пенсійному фонді України.

У разі відкриття субрахунків для філій і самостійних підрозділів підприємства в банк подають копію рішення про створення відокремленого підрозділу і прохання про відкриття субрахунку.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство-резидент подає в банк ті самі документи, що й для відкриття рахунків у національній валюті.

3.2. БЕЗГОТІВКОВІ ОПЕРАЦІЇ ТА РОЗРАХУНКИ

Безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються в національній валюті України через банк шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача відповідно до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, що затверджена постановою Національного банку України від 15 квітня 2005 року, № 132.

Кошти з рахунку клієнта списують за розпорядженням його власника, крім випадків безспірного стягнення та безакцептного списання коштів.

Форми безготівкових розрахунків за товарними операціями і господарськими договорами можна класифікувати так:

1. Щодо факту здійснення угоди:
  - попередня чи авансова оплата продукції, товарів, робіт та послуг;
  - оплата за фактом реалізації угоди.
2. За умовами оплати угоди:
  - акцептна форма розрахунків;
  - безакцептна форма розрахунків;
  - акредитивна форма розрахунків (попереднє резервування коштів для оплати);
  - планові платежі;
  - зарахування взаємної заборгованості.
3. За використанням платіжних засобів:
  - без використання платіжних засобів (розрахунок платіжними вимогами, дорученнями);
  - чекова форма розрахунків;
  - вексельна форма розрахунків.

4. За джерелами коштів, які залучаються для фінансування угоди:

- за рахунок власних коштів підприємства;
- за рахунок кредитів та інших позичених коштів;
- за рахунок коштів клієнта (за посередницької діяльності).

Безготівкові розрахунки можуть здійснюватися в Україні за такими формами розрахункових документів:

- платіжні доручення;
- платіжні вимоги-доручення;
- платіжні вимоги;
- чеки;
- акредитиви;
- векселі;
- інкасові доручення (розпорядження).

Здійснюючи розрахунки, клієнти можуть застосовувати систему «Клієнт – Банк», яка забезпечує: передачу повідомлень між клієнтом і банком у зашифрованій формі за допомогою сертифікованих засобів захисту; автоматичне ведення протоколу передачі розрахункових документів між банком і клієнтом; автоматичне архівування протоколів наприкінці дня.

Серед форм безготівкових розрахунків значне місце посідають розрахунки із застосуванням платіжних доручень.

Платіжне доручення – це документ, що є письмово оформленим дорученням клієнта на перерахування певної суми коштів. Доручення банк приймає до виконання протягом десяти календарних днів від дати оформлення. Доручення використовують під час розрахунків за товари та послуги, з бюджетом, банками, страховими компаніями тощо.

Платіжна вимога-доручення – це комбінований документ, який складається з двох частин: верхня – вимога постачальника безпосередньо до покупця сплатити вартість робіт, послуг та товарів; нижня – доручення платника своєму банку перерахувати з його рахунку суму, проставлену в рядку «суму до оплати писати словами».

Постачальник, відвантаживши продукцію, виписує в трьох примірниках платіжну вимогу-доручення і разом з копіями відвантажувальних документів передає їх у банк покупця. За згоди оплатити поставку покупець заповнює платіжне доручення, на підставі якого відповідну суму перераховують. Після виставлення платіжного доручення банк платника передає йому відвантажувальні документи.

Чеки застосовуються для здійснення розрахунків у безготівковій формі між юридичними особами, а також фізичними та юридичними особами з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи та надані послуги.

Розрахунковий чек – це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) в установі банку (банку-емітента), яка обслуговує його рахунок, сплатити чекотримачеві зазначену в чеку суму.

Чекодавець – юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його. Чекотримач – підприємство, яке є отримувачем коштів за чеком.

Банк-емітент – це банк, що видає чекову книжку (розрахунковий чек) підприємству або фізичній особі.

Чеки з чекової книжки чекодавець виписує в момент здійснення платежу і видає за отримані ним товари та надані послуги. Виписуючи чек, чекодавець переносить залишок ліміту з корінця попереднього чека на корінець виписаного чека і виводить новий залишок ліміту.

В умовах ринку зростає роль розрахунків акредитивами. **Акредитив** (франц. *accréditif*, від лат. *accreditivus* – довірчий) – 1) грошовий документ, за яким одна кредитна установа (банк) згідно із заявою клієнта доручає іншій здійснити за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплатити пред'явникові акредитива певну суму грошей. Розрізняють такі види акредитивів:

- за способом використання: документарні (товарні) і грошові (циркулярні);
- за формою: документарні акредитиви й акредитивні комерційні листи;
- за способом повідомлення бенефіціара (експортера) про відкриття акредитива на його користь: а) прямо авізовані і авізовані через авізуючий (авізний) банк; б) попередньо авізовані;
- за ступенем гарантованої оплати сум, що мають бути сплачені експортерів: відкличні і безвідкличні;
- за наявністю або відсутністю підтвердження за акредитивом з боку авізуючого чи іншого банку: підтверджені і непідтверджені акредитиви;
- за характером платежу у зв'язку з можливістю чи неможливістю здійснювати часткові поставки продукції: подільні і неподільні акредитиви;
- за валютою платежу: в національній валюті бенефіціара (експортера), у національній валюті імпортера, у валюті третьої країни;
- за місцем та суб'єктом виконання: акредитиви, що їх виконує банк-емітент у країні імпортера; акредитиви, що виконує авізний або підтверджуючий банк, який міститься у країні бенефіціара (експортера); акредитиви, що виконуються за участі третього банку;

- за способом виконання: акредитиви, що їх виконують шляхом платежу за пред'явленням, шляхом акцепту, шляхом платежу з відтермінуванням і шляхом неоголошення;
- залежно від наявності депонованих грошових коштів у підтверджуючому банку: покриті і непокриті;
- залежно від наявності інших бенефіціарів: переказні (трансферабельні) і непереказні акредитиви;
- спеціальні форми акредитивів: компенсаційні, зустрічні, резервні, відновлювальні, револьверні та акредитиви з червоною смугою.

Акредитив грошовий (циркулярний) – розпорядження банку на виплату тримачеві акредитива у разі виконання умов, визначених акредитивом, вказаної в ньому суми у валюті тієї країни, де акредитив пред'явлено до оплати, за курсом на день оплати.

Акредитив документарний (товарний) – один з основних видів міжнародних банківських розрахункових операцій. Є угодою, відповідно до якої банк-емітент, що діє на доручення клієнта (наказодавця акредитива), повинен протягом певного часу (терміну акредитива) виплатити зазначену суму (суму акредитива) третій особі (бенефіціарові). Розрахунки з допомогою акредитивів регламентовані Уніфікованими правилами та звичаями для документарних акредитивів (що видані Міжнародною торговою палатою й відредаговані нею 1993 року) і провадяться в кілька етапів:

- 1) покупець (закордонний покупець або вітчизняний імпортер) і продавець (закордонний постачальник або вітчизняний експортер) укладають контракт, у якому передбачено форму розрахунків за акредитивами;
- 2) покупець доручає банкові у своїй країні виставити акредитив на користь експортера (бенефіціара);
- 3) банк-емітент виставляє акредитив, гарантуючи цим оплату бенефіціарові за умови виконання останнім умов контракту;
- 4) банк-емітент просить банк країни-експортера (авізуючий банк) повідомити постачальників про виставлення акредитива. Авізуючий банк стежить за дотриманням умов акредитива (вказаних банком-емітентом), але не бере на себе жодних зобов'язань щодо гарантування оплати експортерові. Таку гарантію дає банк-емітент;
- 5) експортер після відвантаження товарів подає до авізуючого банку або банку, вказаного в акредитиві, документи, що відповідають умовам контракту (це можуть бути транспортні документи, копії рахунків-фактур, страхові поліси тощо);
- 6) банк перевіряє правильність оформлення поданих експортером документів, здійснює їх оплату одним зі способів, що передбаче-

ні умовами акредитива (негайний або відтермінований платіж за векселем, акцепт або облік векся).

Документарний акредитив буває відкличним або безвідкличним. Відкличний акредитив може бути замінений чи анульований банком-емітентом на доручення імпортера, що відкрив акредитив, у будь-який момент без попереднього повідомлення бенефіціара. За наявності безвідкличного акредитива бенефіціар має тверде зобов'язання банку не анулювати й не змінювати акредитива без його участі.

Розрізняють також підтверджений і непідтверджений акредитиви. Підтвердженим вважається безвідкличний акредитив, оплату за яким гарантовано, крім банку-емітента, іншим (підтверджуючим) банком. Ним може бути й авізуючий банк⁴.

Акредитив зустрічний аналогічний компенсаційному акредитиву, за винятком того, що в разі виставлення другого акредитива банк бенефіціара-посередника не приймає першого (основного) акредитива як забезпечення. Натомість банк дебетує рахунок бенефіціара-посередника за всіма платежами, здійснюваними за другим акредитивом. Перший (основний) акредитив використовують лише як потенційне джерело надходження коштів на рахунок бенефіціара-посередника.

Акредитив із попереднім авізо – акредитив, за яким банк-емітент звертається з дорученням до іншого банку (авізуючого), щоб попередньо сповістити бенефіціара про відкриття акредитива без будь-якого зобов'язання як з боку авізуючого банку, так і з боку банку-емітента.

Акредитив із червоною смугою – акредитив, згідно з яким авізуючий або підтверджуючий банк авансує бенефіціара (експортера) до відправки ним товарів. Цю спеціальну умову зазначають в акредитиві на вимогу заявника акредитива (покупця-імпортера). Назва акредитива походить від того, що початково таку спеціальну умову (застереження) вписували червоним чорнилом.

Акредитив компенсаційний є формою розрахунків за експортно-імпортними операціями. На відміну від переказного (трансферабельного) акредитива, коли виставляють лише один акредитив, що його потім перший бенефіціар (посередник) переказує другому бенефіціарові, у розрахунках за допомогою компенсаційного акредитива використовують два акредитиви. Перший (основний) акредитив на доручення чужоземного покупця банк виставляє бенефіціарові, який фактично є посередником. Другий акредитив уже на доручення бенефіціара-посередника банк виставляє бенефіціарові, який є справжнім постачальником товарів. З огляду на те, що перший акредитив

⁴ Загородній А., Сліпущко О., Вознюк Г., Смовженко Т. Словник банківських термінів. – К.: Аконт, 2000. – С. 30.

служить банкові бенефіціара-посередника своєрідним забезпеченням для виставлення другого, бажано, щоб основний акредитив було підтверджено безвідкличним.

Акредитив неподільний передбачає, що повну суму, котра належить експортеріві, буде сплачено після останньої часткової поставки. Використовується, як правило, у разі постачання окремими партіями обладнання, технологічно тісно пов'язаного, коли непоставка однієї або кількох партій робить неможливим використання обладнання, що надійшло раніше. Акредитив неподільний захищає інтереси покупця (імпортера).

Акредитив непокритий – акредитив, оплату за яким у разі тимчасового браку коштів у платника гарантує банк-емітент за рахунок банківського кредиту.

Акредитив переказний – акредитив, що забезпечує право бенефіціара давати розпорядження банкові, який здійснює оплату, акцепт або купівлю тратт (документів), щодо передачі акредитива повністю або частинами одному чи кільком третім особам (іншим бенефіціарам). Останні ж не мають права подальшого переказу такого акредитива. Права за акредитивом передаються для того, щоб постачальник міг профінансувати одного чи кількох субпостачальників за рахунок коштів за акредитивом. Частини акредитива можна переказувати окремо, якщо часткові відвантаження не заборонені умовами акредитива.

Акредитив подільний – акредитив, за яким передбачено виплату експортеріві певних, визначених контрактом сум після кожної часткової поставки.

Акредитив покритий – акредитив, для оплати якого платник завчасно резервує кошти на окремому рахунку в банку-емітентіві чи у виконавчому банку.

Акредитив револьверний – акредитив, за яким банк-емітент зобов'язаний після використання цього акредитива відновити його вартість до початкової суми. Кількість використань і період чинності обумовлюють в акредитиві. Використовують його в тому разі, коли покупець потребує отримання замовлених товарів частинами через певні інтервали часу (контракт багаторазового постачання) і буває кумулятивним або некумулятивним. Перший означає, що невикористана сума додається до наступного чергового внеску. У некумулятивному акредитиві невикористані вчасно суми до чергового внеску не додаються.

Акредитив резервний (акредитив стенд-бай) – зобов'язання банку-емітента перед отримувачем-бенефіціаром (організацією-експортером) здійснювати оплату в межах зазначеної в акредитиві суми в разі невиконання наказодавцем (імпортером) своїх зобов'язань за основним контрактом.

Оскільки зобов'язанням імпортера за контрактом є його оплата, акредитив є надійною гарантією повної і своєчасної сплати заборгованості за контрактом.

Акредитив циркулярний – вказівка банку своєму агенту за кордоном оплатити переказний вексель клієнта до певної максимальної суми.

Заявник акредитива – платник, який звернувся до банку, що його обслуговує, для відкриття акредитива.

Бенефіціар – юридична особа, на користь якої виставлено акредитив (продавець, виконавець робіт або послуг).

Виконавчий банк – це банк бенефіціара або інший банк, що на доручення банку-емітента виконує акредитив.

Залежно від характеру акредитивної операції, що покладена банком емітентом на виконавчий банк, він може виступати авізним або банком-платником.

Під час розрахунків використовують також векселі (прості і переказні). **Простий вексель** виписує і підписує боржник. **Переказний** підлягає обов'язковому акцепту платником. Переказні векселі можуть бути передані іншій особі через **індосамент** – спеціальний передавальний напис на зворотному боці документа або на додатковому аркуші до нього.

Індосамент безоборотний – форма індосаменту, за якої векселедавець перед своїм підписом робить напис: «Без обороту на мене». Це дає йому змогу уникнути пред'явлення до нього претензій у разі неоплати векселя зобов'язаною за ним особою. Такий вид векселя обліковується банком за підвищеною ставкою.

Індосамент бланковий – форма передавання векселя, за якої особа, що передає вексель, ставить підпис, не вказуючи особи, котра стає власником векселя. Таким чином, вексель стає цінним папером на пред'явника. Індосамент бланковий стає іменним завдяки написові над індосаментом: «Заплатіть за наказом такої-то особи».

Індосамент іменний – форма індосаменту, за якої особа, що передає вексель, вказує перед своїм підписом прізвище особи, котрій належатимуть усі права за векселем.

Індосамент обмежувальний – форма індосаменту, за якої забороняється подальше передавання векселя або вексель передається на інкасування. Обмежувальним є заставний індосамент (на векселі, що видається під заставу).

Індосамент ордерний є такою формою індосаменту, за якої в передавальному написі вказують конкретну особу (індосата), за чиїм наказом вексель підлягає оплаті і котра повинна згодом здійснити індосамент.

Індосамент цільовий є такою формою індосаменту, за якої вказують мету передавання векселя іншій особі (наприклад, «Для депонування»).

Такий напис має характер доручення, і новий власник векселя може індо-сувати вексель тільки з цією метою.

Індосант – особа, яка здійснює індосамент.

Індосат – особа, на користь якої робиться індосамент.

Проведення кредитних операцій із векселями полягає в купівлі банком векселя за індосаментом у векселетримача до настання строку платежу. Передавальні написи (індосаменти) здійснюються так:

- 1) у разі прийняття банком векселів у заставу за наданий кредит заставодавець здійснює на користь банку бланковий або іменний заставний індосамент;
- 2) під час врахування банком векселів пред'явник здійснює бланковий або іменний індосамент без оборотних застережень;
- 3) якщо надають векселі в заставу, банк здійснює на користь заставотримача:
  - безоборотний іменний індосамент;
  - безоборотний бланковий індосамент;
  - іменний заставний індосамент;
- 4) за переврахування векселів банк здійснює на користь отримувача векселів безоборотний іменний індосамент, безоборотний бланковий індосамент.

При цьому банк стає повноправним власником векселя з усіма правами і обов'язками згідно з вексельним правом, а векселетримач отримує суму векселя, зменшену на величину банківської процентної ставки, яка ще називається дисконтом, а також накладних витрат на здійснення операції. За економічним змістом ця операція являє собою трансформацію комерційного кредиту в банківський, адже купівля банком векселя рівнозначна кредитуванню векселетримача на строк, що залишився до погашення векселя. Цей кредит називається обліковим кредитом. Його особливістю є те, що повернення кредиту здійснює не позичальник, а зобов'язана за векселем особа.

Отже, у разі оформлення комерційного кредиту за допомогою векселя інших угод про надання кредиту не укладається. Якщо його оформляють не за допомогою векселя, то погашення такого кредиту здійснюється на умовах, передбачених договорами сторін.

Окрім названих особливостей, є певні обмеження щодо проведення кредитних операцій із векселями. Не можуть бути прийняті до врахування або в заставу такі векселі:

- 1) векселі, що складені з порушенням вимог законодавства, яке врегульовує вексельний обіг, а також такі, що не відповідають вимогам юридичної експертизи;
- 2) неакцептовані переказні векселі;

- 3) іменні векселі;
- 4) опротестовані векселі, а також неопротестовані векселі з пропущеним строком платежу;
- 5) векселі, платниками за якими виступають особи, проти яких порушено справу про банкрутство.

Рішення про врахування та прийняття в заставу векселів можливе тільки в окремих випадках та за умови додаткових фінансових гарантій позичальника:

- векселі, що мають безоборотний індосамент пред'явника;
- векселі, платниками за якими виступають особи сумнівної кредитоспроможності (платоспроможності);
- векселі, платниками за якими виступають особи, проти яких вчинені протести, а також векселі від пред'явників, проти яких вчинені протести;
- векселі, пред'явники яких або платники за якими не мають рахунків у банку.

Коли настає строк платежу, то вексель пред'являють до сплати векселедавцеві (прості векселі) у строки, передбачені чинним законодавством. Векселі, що не оплачені в строк, мають бути опротестовані. Проте банк і без протесту зберігає право:

- вимоги – за простими векселями, на яких усі індосаменти безоборотні;
- регресу – за такими векселями, проти платників яких порушено справу про банкрутство, або в разі визнання платника банкрутом.

За дострокової оплати придбаного векселя банк має право повернути платникові певну частку дисконту, що був утриманий ним під час урахування векселя. Розмір суми коштів, що повертається, встановлюється за угодою сторін.

У разі оплати після закінчення строку платежу банк має право вимагати від особи, яка платить за векселем, сплатити банкові, крім повної суми за векселем, ще й проценти, встановлені законодавством, а також витрати на опротестування, відсилання повідомлень тощо (якщо стосовно них банк пред'явив вимогу), крім випадків, за якими банк у час настання строку платежу не мав змоги своєчасно пред'явити векселі до платежу або ж платіж не міг бути здійснений платником у строк через обставини непереборної сили.

Урахування векселів є формою кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Ураховуючи вексель, банк тим самим

надає векселетримачеві (пред'явникові) строковий кредит. Як правило, можуть бути враховані векселі, з тексту яких є можливість точно визначити строк платежу, а саме:

- визначено-строкові (на певну дату);
- дато-векселі (у такий-то час від складання);
- візо-векселі (у такий-то час від пред'явлення);

На візо-векселях має бути позначка про дату пред'явлення.

Відшкодування кредитних коштів, наданих векселетримачеві під час врахування векселя, банк здійснює шляхом:

- 1) переврахування врахованого векселя на суму, що перевищує суму врахування;
- 2) продажу векселя за ціною вищою, ніж сума його врахування;
- 3) обміну врахованого векселя на інший актив;
- 4) передачі векселя для погашення кредиторської заборгованості банку;
- 5) пред'явлення векселя до сплати зобов'язаним за векселем особам.

Економічна суть цієї операції полягає в достроковій грошовій реалізації векселя його тримачем банкові та перетворенні комерційного кредиту на банківський. Це – прибуткова операція, яка забезпечує отримання доходу банком від тимчасового володіння вексельним зобов'язанням у формі різниці між вартістю, за якою вексель було куплено, і вартістю його погашення. Знижка з номінальної суми векселя, що привласнюється банком або іншим кредитно-фінансовим закладом, і є величиною дисконтного процента. Термін «дисконт» якраз і означає знижку.

Потреба в дисконті векселів об'єктивно виникає внаслідок того, що продавець продукції, ставши векселетримачем, через нерівномірність надходжень і видатків у процесі своєї діяльності досить часто відчуває нагальну потребу більш ліквідної форми капіталу, ніж вексель. Для розрахунків із власними постачальниками чи банком він, не чекаючи настання терміну платежу за векселем, шукає таку організацію, яка б купила чуже зобов'язання. Таким покупцем боргів переважно виступає комерційний банк.

У процесі врахування важливою є роль банку. Купуючи вексель у свого конкурента – векселетримача, він надає йому кредит, за що одержує боргове зобов'язання третіх осіб і стає отримувачем тих коштів, які мають надійти з настанням строку погашення. Цим самим підтримується ліквідність векселя як цінного папера, забезпечується своєчасність виробничо-збутових та інших операцій учасників господарського життя.

Врахування векселів банком здійснюється в такій послідовності:

- 1) прийняття заявки від клієнта на врахування, а також супровідних документів (завірені копії установчих документів, картка зі зразка-

ми підписів та відбитком печатки, баланс на останню звітну дату, звіт про фінансові результати та їх використання, інші документи на вимогу банку);

- 2) перевірка справжності бланка векселя та відповідності оформлення векселя вимогам чинного законодавства;
- 3) визначення вартості векселя для проведення операцій;
- 4) погодження умов операцій урахування з клієнтом;
- 5) прийняття остаточного рішення щодо урахування векселя. Рішення щодо урахування можливості прийняття до урахування (відмови у урахуванні) приймає кредитний комітет банку;
- 6) укладення та підписання договору на урахування векселя;
- 7) прийняття врахованого векселя та переказ клієнтові грошових коштів відповідно до вартості урахування.

До різновидів урахування належать безоборотне урахування і урахування з реверсом, які відрізняються від звичайного урахування порядком та обсягом відповідальності векселетримача-пред'явника.

Безоборотне урахування – різновид урахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження (проставлення безоборотного індосаменту) або шляхом передавання банкові векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент – бланковий або вчинений на пред'явника.

Банк використовує цей різновид урахування в разі урахування короткострокових векселів за безумовної впевненості в кредитоспроможності платника за векселем або можливості переврахувати (продати) вексель. Втрачаючи підпис пред'явника, банк компенсує додатковий кредитний ризик шляхом утримання підвищеного дисконту під час урахування.

Урахування з реверсом – різновид урахування, за якого пред'явник векселя дає банкові позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати або за ненастання (настання) певних обставин. Згідно з Цивільним кодексом України урахування векселів із реверсом подібне до позики, забезпеченої векселями, і є операцією репо з відкладальними або скасувальними умовами. Від звичайного урахування цей вид урахування відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа-платник, а пред'явник, який підписує реверс і викуповує вексель.

Реверс – це письмове зобов'язання пред'явника викупити векселі до настання їх строку та (або) за настання (ненастання) певних обставин.

Банк використовує цей різновид урахування в разі урахування довгострокових векселів – за ймовірності підвищення процентних ставок

на ринку та за сумнівів у кредитоспроможності платника за векселем та (або) можливості переврахувати (продати) вексель. Урахування з реверсом здійснюється за таких умов:

- вексель торговельного походження і щодо надійності (кредитоспроможності) надписувачів, зокрема пред'явника, який видає реверс, не виникає сумнівів;
- дисконт із суми векселя значно перевищує суму складених процентів за весь час до строку платежу за векселем.

Також можна використовувати операції з переврахування векселів. *Операції з переврахування векселів* – це одержання банком коштів від продажу раніше врахованих ним векселів до настання терміну погашення. При цьому головною метою переврахування векселя є повернення банком коштів, витрачених під час врахування векселя.

Переврахування векселів здійснюється в такій послідовності:

- подання заяви на переврахування векселів і супровідних документів;
- погодження умов переврахування з контрагентом;
- прийняття остаточного рішення щодо умов переврахування;
- підписання договору;
- передача переврахованих векселів контрагентові та отримання вартості переврахування.

Кожен різновид врахування залежить від специфіки ринку капіталів та рівня ризику, а також від платоспроможності пред'явника векселя, його репутації на ринку цінних паперів. Урахування векселів здійснюється за схемами, які подано на *рис. 3.2* і *3.3*.

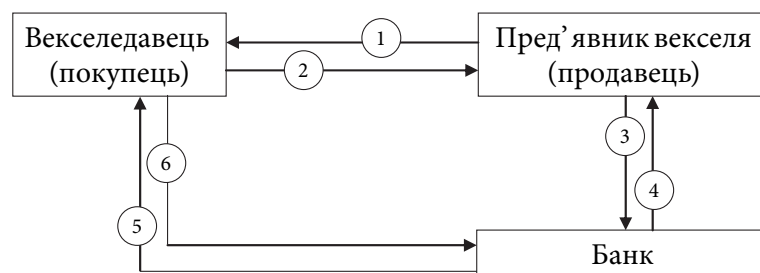

Рис. 3.2. **Схема врахування простого векселя:**

- 1 – відвантаження товару (виконання робіт, надання послуг);
- 2 – видача простого векселя за отриманий товар (надані послуги, виконані роботи);
- 3 – врахування векселя в банку;
- 4 – отримання в банку коштів за врахований вексель;
- 5 – пред'явлення простого векселя до платежу;
- 6 – оплата векселя.

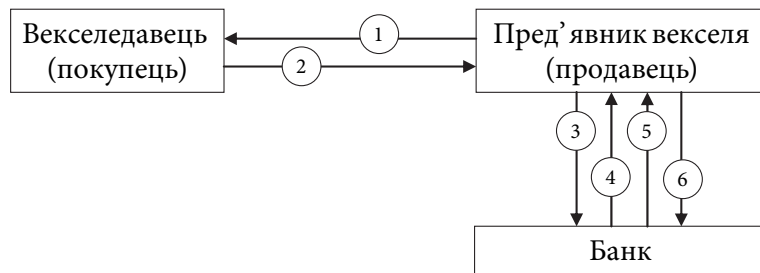

Рис. 3.3. Схема врахування векселя з реверсом:

- 1 – відвантаження товару (виконання робіт, надання послуг);
- 2 – видача простого векселя за отриманий товар (надані послуги, виконані роботи);
- 3 – врахування векселя в банку з одночасною видачею банкові реверсу;
- 4 – отримання в банку коштів за врахованим векселем;
- 5 – пред'явлення векселя до платежу;
- 6 – оплата векселя.

3.3. ПРИНЦИПИ ВЕДЕННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Підприємства та підприємці, які мають рахунки, зобов'язані зберігати свої кошти в установах банків. Готівка може бути одержана з власних рахунків в установах банків у межах наявних коштів та на цілі, визначені в чеку, без надання обґрунтовувальних документів і розрахунків.

Усі готівкові розрахунки підприємств і підприємців між собою і з громадянами проводяться згідно з Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, а також Інструкцією про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.

Ліміт каси встановлюється підприємствам, які мають рахунки в установах банків і здійснюють операції з готівкою. Такі підприємства можуть зберігати у своїй касі готівку на кінець дня в межах затвердженого ліміту каси.

Установлення ліміту каси підприємства проводять самостійно на підставі розрахунку встановлення ліміту. Установлений ліміт каси має бути затверджений внутрішніми наказами по підприємству.

Підприємства зобов'язані здавати готівкову виручку понад установлений ліміт каси в порядку і строки, визначені установою банку для зарахування на їх поточні рахунки. Якщо ліміту каси підприємству взагалі не встановлено, то вся наявна готівка (крім розміру одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян) у його касі на кінець дня потрібно здавати до банку (незалежно від причин, унаслідок яких ліміту каси не встановлено).

Підприємства, що мають поточні рахунки в установах банків, одержують готівку з цих рахунків в установах банків у межах наявних коштів і витрачають її виключно на цілі, що визначені у грошовому чеку та не суперечать чинному законодавству України.

Підприємства можуть надавати на вимогу обслуговуючої установи банку в разі виникнення будь-яких сумнівів щодо проведення ними операцій, що не є економічно виправданими або суперечать чинному законодавству та перевищують еквівалент 10,0 тис. євро за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, що встановлений Національним банком, копії розрахункових звітних документів (касові й товарні чеки, розрахункові квитанції, квитанції до прибуткових касових ордерів, проїзні документи), а також актів закупівлі, рахунків-фактур тощо, які підтверджували б здійснені цільові витрати одержаної в установах банків готівки (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці та отриманням чистого доходу підприємця).

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, що одержана в установі банку для виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в установі банку. Для проведення цих виплат працівникам віддалених підрозділів підприємств залізничного транспорту та морських портів готівка може зберігатися в їхніх касах понад установлений ліміт каси протягом п'яти робочих днів, включаючи день одержання готівки в установі банку. Готівку, що одержана в установі банку на інші виплати, підприємство має видавати своїм працівникам того самого дня. Суми готівки, що одержані в установі банку і не використані за призначенням протягом установлених вище строків, підприємство повертає в установу банку не пізніше ніж наступного робочого дня установи банку та підприємства або може залишати у своїй касі (у межах установленого ліміту) і видавати на ті самі цілі.

Підприємство має право зберігати в касі готівку для виплат, пов'язаних з оплатою праці, що здійснюються за рахунок виручки, понад установлений йому ліміт каси протягом трьох робочих днів з дня настання строків цих виплат у сумі, що зазначена в переданих до каси платіжних (розрахунково-платіжних) відомостях.

Видача готівки під звіт проводиться з кас підприємств за умови повного звіту конкретної підзвітної особи за раніше виданими під звіт сумами, тобто в разі подання до бухгалтерії авансового звіту про витрачені (частково витрачені) кошти та одночасного повернення до каси підприємства залишку готівки, виданої під звіт.

До підприємств застосовують штрафні санкції згідно з чинним законодавством України за такі дії:

- перевищення встановлених лімітів каси;
- неоприбуткування (неповне оприбуткування) у касах готівки;
- перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів;
- витрачання готівки з виручки на виплати, що пов'язані з оплатою праці, за наявності податкового боргу;
- використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням;
- проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа, який підтверджував би сплату покупцем готівкових коштів.

3.4. ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Звіт про рух грошових коштів містить інформацію про грошові потоки підприємства за звітний період. Під грошовими потоками розуміють надходження і вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошові кошти включають кошти в касі та на рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій.

Еквівалентами грошових коштів є короткострокові фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у відповідну суму коштів і мають незначний ризик щодо зміни вартості. Звичайно такими еквівалентами є високоліквідні інвестиції в цінні папери на строк, що не перевищує трьох місяців (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо).

Рух коштів відображається у звіті про рух грошових коштів у розрізі трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною та фінансовою. Прикладом руху грошових коштів унаслідок операційної діяльності є:

- надходження коштів від реалізації продукції (товарів, послуг);
- надходження коштів за надання права користування активами (оренда, ліцензії тощо);
- платежі постачальникам;
- виплати працівникам тощо.

Інвестиційна діяльність – це сукупність операцій із придбання і продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових

(поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. Приклади руху коштів унаслідок інвестиційної діяльності:

- платежі, пов'язані з придбанням основних засобів і нематеріальних активів;
- надходження коштів від продажу необоротних активів;
- надання позик іншим підприємствам;
- надходження коштів від фінансових інвестицій (дивіденди, проценти).

Фінансована діяльність – це сукупність операцій, які приводять до зміни величини та (або) складу власного і позикового капіталу. Прикладом руху коштів унаслідок фінансової діяльності є:

- випуск власного капіталу (акцій);
- отримання позик та їх погашення;
- викуп акцій власної емісії;
- виплата дивідендів.

Застосовуючи розглянуту класифікацію, слід мати на увазі, що віднесення руху коштів до відповідної групи залежить передусім від характеру господарської діяльності підприємства. Наприклад, інвестиції в цінні папери звичайно є інвестиційною діяльністю підприємства, але основною (операційною) діяльністю інвестиційної компанії.

Крім того, якщо одна операція включає суми коштів від кількох видів діяльності, ці суми слід розподіляти між відповідними видами діяльності.

Наприклад, сплачену банкові суму, яка включає погашення позики та проценти, буде відображено двома позиціями: проценти – у складі операційної діяльності, а погашення позики – у складі фінансової діяльності.

Негрошові операції – це операції, які не потребують використання грошових коштів або їх еквівалентів. Прикладом таких операцій є:

- бартерні операції;
- надходження основних засобів на умовах фінансового лізингу;
- перетворення зобов'язань на власний капітал.

Негрошові операції не включаються до звіту про рух грошових коштів. Негрошові операції, пов'язані з фінансовою та інвестиційною діяльністю, слід розкривати у примітках до фінансових звітів. Внутрішні зміни у складі грошових коштів та їх еквівалентів не відображаються у звіті про рух грошових коштів. Наприклад, надходження коштів з банку до каси підприємства не розглядається як рух грошових коштів у результаті операційної діяльності.

Визначення руху коштів унаслідок операційної діяльності

Інформація про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності може бути наведена із застосуванням прямого або непрямого методів.

Якщо застосовують прямий метод для визначення суми чистого надходження коштів у результаті операційної діяльності, то у звіті послідовно наводять усі основні класи (статті) надходжень і видатків, різниця яких показує приріст або зменшення грошових коштів.

Інформацію про рух коштів унаслідок операційної діяльності можна отримати:

- з облікових реєстрів;
- шляхом послідовного коригування статей звіту про фінансові результати.

Непрямий метод передбачає визначення суми чистого надходження (видатку) у результаті операційної діяльності шляхом послідовного коригування показника прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, наведеного у звіті про фінансові результати.

Коригування здійснюється з метою врахування впливу:

- змін у складі запасів, операційної дебіторської та кредиторської заборгованості;
- негрошових операцій;
- доходів і витрат, пов'язаних з інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Форма звіту про рух грошових коштів, установлена Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 4 (далі – П(с)БО № 4), передбачає використання непрямого методу подання інформації про рух коштів у результаті операційної діяльності.

Процес заповнення розділу 1 «Рух коштів у результаті операційної діяльності» включає п'ять етапів.

Етап 1. Перенесення показника прибутку від звичайної діяльності до оподаткування. Першим кроком є перенесення показника фінансового результату (прибутку або збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, що відображений у звіті про фінансові результати, до звіту про рух грошових коштів.

Отже, у статті «Прибуток (збиток) до оподаткування та надзвичайних статей» у графах «Надходження» і «Видаток» показується відповідно прибуток чи збиток від звичайної діяльності до оподаткування за звітний період, що наведений у звіті про фінансові результати.

Етап 2. Визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах. Цей крок має за мету врахувати вплив на прибуток негрошових витрат (амортизації активів, забезпечень зобов'язань, витрат на сплату процентів із фінансових зобов'язань), а також фінансових результатів, не пов'язаних з операційною діяльністю.

Алгоритм визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах наведено на *рис. 3.4.*

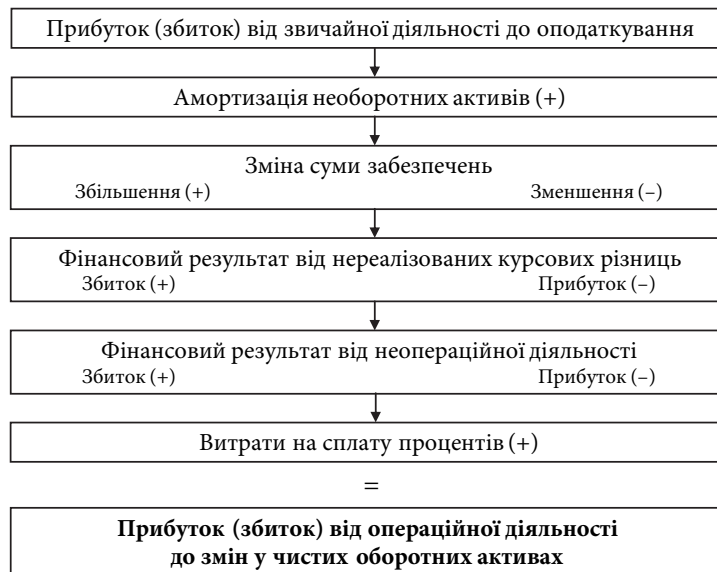

Рис. 3.4. Алгоритм визначення прибутку (збитку) від операційної діяльності до змін у чистих оборотних активах

Етап 3. Визначення грошових коштів від операційної діяльності. Цей крок дає можливість визначити суму грошових коштів, отриманих підприємством від операційної діяльності шляхом коригування прибутку (збитку) від операційної діяльності на зміни у складі оборотних активів, поточних зобов'язань, витрат і доходів майбутніх періодів (рис. 3.5).

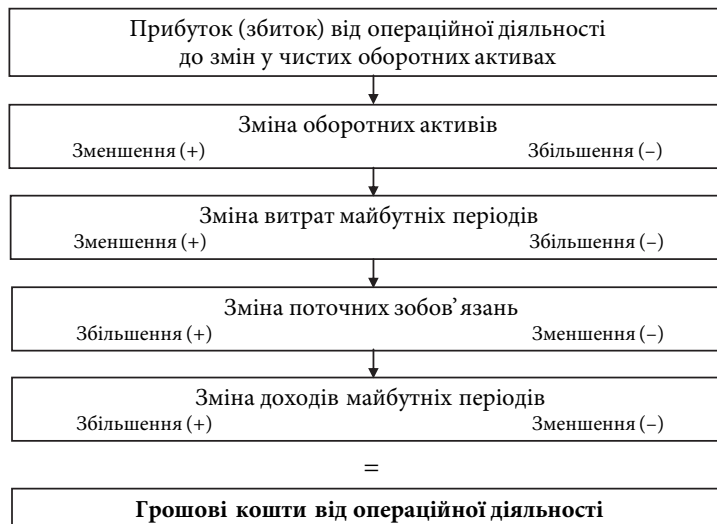

Рис. 3.5. Алгоритм розрахунку грошових коштів від операційної діяльності

Визначення руху коштів унаслідок фінансової діяльності

Для визначення надходження і видатку коштів у результаті фінансової діяльності слід проаналізувати зміни у статтях балансу за розділом «Власний капітал» та статтях, пов'язаних із фінансовою діяльністю, що наведені в розділах балансу «Забезпечення наступних витрат і платежів», «Довгострокові зобов'язання» і «Поточні зобов'язання» («Короткострокові кредити банків» і «Поточна заборгованість із довгострокових зобов'язань», «Поточні зобов'язання щодо розрахунків з учасниками» тощо).

Покажемо алгоритм формування грошових потоків у звіті про рух грошових коштів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Звіт про рух грошових коштів

Форма № 3

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності	010				
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування					
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	020		X		X
збільшення (зменшення) забезпечень	030				
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	040				
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності	050				
Витрати на сплату процентів	060		X		X
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070				
Зменшення (збільшення):					
оборотних активів	080				
витрат майбутніх періодів	090				
Збільшення (зменшення):					
поточних зобов'язань	100				
доходів майбутніх періодів	110				
Грошові кошти від операційної діяльності	120				
Сплачені:					
проценти	130	X		X	
податки на прибуток	140	X		X	

Продовження табл. 1.1

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	150				
Рух коштів від надзвичайних подій	160				
Чистий рух коштів від операційної діяльності	170				
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Реалізація:					
фінансових інвестицій	180		X	X	
необоротних активів	190		X		X
майнових комплексів	200				
Отримані:					
проценти	210		X	X	
дивіденди	220		X		X
Інші надходження	230		X		X
Придбання:					
фінансових інвестицій	240	X		X	
необоротних активів	250	X		X	
майнових комплексів	260	X		X	
Інші платежі	270	X		X	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	280				
Рух коштів від надзвичайних подій	290				
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	300				
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження власного капіталу	310		X		X
Отримані позики	320		X		X
Інші надходження	330		X		X
Погашення позик	340	X		X	
Сплачені дивіденди	350	X		X	
Інші платежі	360	X		X	
Чистий рух коштів до надзвичайних подій	370				
Рух коштів від надзвичайних подій	380				
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	390				
Чистий рух коштів за звітний період	400				

Закінчення табл. 1.1

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
Залишок коштів на початок року	410		X		X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	420				
Залишок коштів на кінець року	430		X		X

Результат складання звіту про рух грошових коштів має відповідати такій рівності: **Залишок коштів на початок періоду ± Чистий рух коштів за звітний період ± Вплив зміни валютних курсів = Залишок коштів на кінець періоду.**

Питання для самоконтролю

1. Якою є структура грошових потоків підприємств?
2. Які джерела фінансових ресурсів використовує підприємство?
3. Від чого залежить фінансова стійкість підприємства?
4. Які методи використовуються для визначення надходжень коштів?
5. Для чого подаються копії установчих документів до відділення банку під час відкриття поточного рахунку підприємств?
6. Яким чином можна списувати кошти підприємства з поточного рахунку в банку?
7. У чому переваги і недоліки акредитивної форми розрахунків?
8. Які види акредитивів може відкривати підприємство?
9. У чому полягає суть індосаменту?
10. Який механізм використання векселів під час здійснення операцій підприємствами?
11. Яким чином встановлюється ліміт залишків готівки в касі підприємства?
12. Який порядок визначення чистого грошового потоку у процесі операційної діяльності підприємства?
13. Які операції впливають на чистий рух грошових коштів у процесі інвестиційної діяльності підприємств?
14. Про що свідчить позитивний рух коштів у процесі фінансової діяльності підприємства?

Тема 4

**ДОХОДИ І ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ
ВІД ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА ІНШОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

4.1. КЛАСИФІКАЦІЯ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ФОРМУВАННЯ

Загальний фінансовий результат господарської діяльності в бухгалтерському обліку визначається шляхом обчислення і балансування всіх прибутків і збитків за звітний період. Господарські операції (касовим способом) на цьому рахунку відображають за кумулятивним (накопичувальним) принципом, тобто наростаючим підсумком із початку звітного періоду.

Іншим принципом визначення фінансових результатів є використання методу нарахування, а не касовий спосіб. Через це прибуток (збиток), показаний у звіті про фінансові результати, не відображає реального надходження чи видатків грошових коштів підприємства в результаті його господарської діяльності. Для відновлення реальної картини про величину фінансового результату діяльності підприємства як приросту чи зменшення вартості його капіталу, який утворився у процесі його господарської діяльності за звітний період, потрібні додаткові коригувальні розрахунки.

Фінансові результати діяльності підприємства відображають у двох формах:

- як результати (прибуток чи збиток) від реалізації продукції, робіт, послуг, матеріалів, іншого майна з попереднім виявленням їх на окремих рахунках реалізації;
- як результати, не пов'язані безпосередньо з процесом реалізації, так звані позареалізаційні доходи (прибутки) і витрати (збитки).

Суттєвий вплив на фінансові результати і використання прибутку здійснює правильне групування витрат і доходів підприємства відповідно до чинних принципів оподаткування прибутку:

- витрати, які включають у затрати на виробництво;
- витрати і втрати, які підлягають віднесенню на рахунок № 79;

- витрати, які здійснюються за рахунок цільових надходжень і за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток;
- інші витрати підприємства.

Проілюструємо особливості формування статей доходів і витрат згідно з класифікацією П(с)БО (рис. 4.1).

Прибуток – важливий показник, який характеризує фінансовий результат діяльності підприємства.

Зростання прибутку визначає зростання потенційних можливостей підприємства, підвищує ступінь його ділової активності.

За прибутком визначають частку доходів засновників і власників, розміри дивідендів та інших доходів.

За прибутком визначають також рентабельність власних і запозичених коштів, основних фондів, усього авансованого капіталу і кожної акції.

Характеризуючи рентабельність вкладення коштів в активи конкретного підприємства і ступінь умілості його господарювання, прибуток є найкращим мірилом фінансового здоров'я підприємства.

Щоб керувати прибутком, потрібно розкрити механізм його формування, визначити вплив кожного фактора на його зростання чи зниження.

Показники прибутку характеризують ефективність господарювання підприємства.

На зміну прибутку впливають дві групи факторів: зовнішні і внутрішні.

Вплив факторів може бути розгорнуто за кожною складовою прибутку.

Наприклад, візьмімо прибуток (P) від реалізації продукції (робіт, послуг), який може бути розрахований за такою формулою:

$$P = N - S, \quad (4.1)$$

де N – виторг від реалізації продукції (робіт, послуг) без податку на додану вартість, акцизів;

S – витрати на виробництво реалізованої продукції (робіт, послуг) за повною собівартістю.

З формули видно, що всі фактори, які впливають на обсяг продажу (виторг від реалізації) і собівартість реалізованої продукції, впливають також на прибуток від реалізації.

Причому можна оцінити не тільки абсолютний вплив факторів, а й відносний, який характеризує зміну в режимі господарювання.

СТАТТІ ДОХОДІВ		СТАТТІ ВИТРАТ	
Дохід від реалізації:		Собівартість реалізації:	
готової продукції		продукції	
товарів		товарів	
робіт і послуг		робіт і послуг	
		Адміністративні витрати	
		Витрати на збут	
Інший операційний дохід		Інші операційні витрати	
Реалізація іноземної валюти		Витрати на дослідження та розробки	
Реалізація інших оборотних активів (крім фінансових інвестицій)		Собівартість реалізованої іноземної валюти	
		Собівартість реалізованих виробничих запасів	
Операційна оренда активів		Операційна оренда активів	
Операційна курсова різниця (позитивна)		Втрати від операційної курсової різниці	
Одержані пені, штрафи, неустойки		Визнані пені, штрафи, неустойки	
Відшкодування раніше списаних активів		Втрати від знецінення запасів	
Списання кредиторської заборгованості		Нестачі і втрати від псування цінностей	
Одержані гранти та субсидії		Сумнівні та безнадійні борги	
Інші операції		Інші витрати операційної діяльності	
Фінансовий результат від операційної діяльності		Фінансовий результат від операційної діяльності	
Дохід від участі в капіталі		Втрати від участі в капіталі:	
Інвестиції в асоційовані підприємства		від інвестицій в асоційовані підприємства	
Спільна діяльність		від спільної діяльності	
Інвестиції в дочірні підприємства		від інвестицій у дочірні підприємства	
Інші фінансові доходи		Фінансові витрати	
Дивіденди одержані		Проценти за кредит	
Проценти одержані		Інші фінансові витрати	
Інші доходи від фінансових операцій			
Інші доходи		Інші витрати	
Реалізація необоротних активів		Собівартість реалізованих необоротних активів	
Реалізація фінансових інвестицій		Собівартість реалізованих фінансових інвестицій	
Реалізація майнових комплексів		Собівартість реалізованих майнових комплексів	
Неопераційна курсова різниця		Втрати від неопераційних курсових різниць	
Безкоштовно отримані активи		Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій	
Інші доходи від звичайної діяльності		Списання необоротних активів	
		Інші витрати операційної діяльності	
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування		Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	
		Податки з прибутку від звичайної діяльності	
Фінансовий результат від звичайної діяльності		Фінансовий результат від звичайної діяльності	
Надзвичайні:			
відшкодування збитків від надзвичайних подій		втрати від стихійного лиха	
Інші надзвичайні доходи		втрати від техногенних аварій	
Зменшення податку на прибуток		Інші	
		Податки з прибутку від надзвичайної діяльності	
Фінансовий результат від надзвичайної діяльності		Фінансовий результат від надзвичайної діяльності	
Чистий фінансовий результат			

Рис. 4.1. Відповідність доходів і витрат у звіті про фінансові результати

Наведемо пофакторні розрахунки зміни прибутку.
Загальна зміна собівартості за період становить:

$$S = U + M + A, \quad (4.2)$$

де S – загальна зміна витрат на виробництво реалізованої продукції;
 U – зміна витрат на оплату праці;
 M – зміна матеріальних витрат;
 A – зміна амортизації.

У свою чергу, зміна витрат на оплату праці характеризується абсолютним і відносним відхиленням.

Абсолютне відхилення:

$$U = U_1 - U_0; \quad (4.3)$$

відносне відхилення:

$$U = U_1 - U_0 \times I_n, \quad (4.4)$$

де U_1, U_0 – звітна і базова величини затрат з оплати праці;
 I_n – індекс зміни обсягу виручки від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг.

Зміна матеріальних затрат розкладається аналогічно.

Абсолютне відхилення:

$$M = M_1 - M_0; \quad (4.5)$$

відносне відхилення:

$$M = M_1 - M_0 \times I_n, \quad (4.6)$$

де M_1, M_0 – звітна і базова величини матеріальних витрат.

Вплив амортизації становитиме:

абсолютне відхилення:

$$A = A_1 - A_0; \quad (4.7)$$

відносне відхилення:

$$A = A_1 - A_0 \times I_n, \quad (4.8)$$

де A_1, A_0 – звітна і базова величини амортизаційних відрахувань.

Таким чином, зміни в оплаті праці, матеріальних витрат і амортизації ведуть до зміни собівартості продукції. Це позначається на зміні прибутку від реалізації.

4.2. СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ

Для підприємств різного профілю – промислових, аграрних та інших, що функціонують в умовах ринкової економіки, головним критерієм ефективності господарювання є прибутковість. Тому кожне таке підприємство вимірює прибутковість через визначення абсолютної величини прибутку на різних етапах його формування під впливом певних факторів. Наприклад, американські фірми в консолідованому (зведеному) звіті про доходи відображають процес формування фінансових результатів через визначення таких показників прибутковості, як валовий прибуток (маржинальний дохід), операційний прибуток (дохід), прибуток до оподаткування і виплати надзвичайних збитків, прибуток після сплати податку, чистий прибуток (дохід), нерозподілений прибуток (визначається як різниця між чистим прибутком і тією його частиною, що спрямована на виплату дивідендів акціонерам і на поповнення резервного капіталу).

На основі розглянутих абсолютних показників прибутковості (валовий і операційний прибуток, чистий прибуток тощо) підприємства розраховують низку показників рентабельності. Особливість їх визначення полягає в тому, що прибуток, узятий на певному етапі його формування, відносять не до повної собівартості товарної продукції, як це практикують наші підприємства, а до обсягу чистого продажу, під яким розуміють виручку від реалізації продукції за відрахуванням з неї сум за некондиційність продукту, некомплектність і дисконтних знижок.

Показник рентабельності продажу за валовим прибутком визначається за формулою:

$$PGP = \frac{GP}{NS}, \quad (4.9)$$

де GP – валовий прибуток;

NS – обсяг чистого продажу.

Аналогічним способом визначають показники рентабельності продажу за операційним прибутком, прибутком до оподаткування і чистим прибутком.

Ці показники доповнюють одне одного і відображають, зрештою, ступінь відшкодування цінами витрат на продукцію, а також цінову конкурентоспроможність підприємства. Якщо, наприклад, показник рентабельності за операційним прибутком становить, скажімо, 50%, це означає, що ціна, за якою реалізується продукція, може бути знижена навіть на 50%. При цьому підприємство не матиме збитків, досягаючи нульової рентабельності.

У країнах із ринковою економікою широко використовується показник рівня загальної рентабельності як співвідношення прибутку до нарахування процентів та всіх активів підприємства. Він характеризує здатність підприємств до нарощування вкладеного капіталу. Цей показник є одним із головних для оцінки рентабельності.

Щоб отримати поглиблений її аналіз, слід розрахувати число оборотів капіталу за формулою:

$$\text{Чо.к.} = \frac{NS}{TA}, \quad (4.10)$$

де TA – усі активи підприємства.

$$\text{Звідси} \quad \frac{NPp}{TA} = \frac{NPp}{NS} \times \frac{NS}{TA}, \quad (4.11)$$

де NPp – прибуток до виплати процентів.

Скоротивши у правій частині рівності NS , досягаємо її тотожності з лівою частиною. Як бачимо, рівень загальної рентабельності підприємства формується як добуток рентабельності продажу і числа оборотів капіталу. Тепер стає очевидним, що досягти досить високого рівня загального продажу можна шляхом прискорення обороту всіх активів підприємства.

Нерідко підприємства вкладають багато коштів у виробничі фонди і тому знижують число оборотів капіталу. Такі вкладення супроводжуються підвищенням рівня механізації та автоматизації виробництва, забезпечення його безперервності, що приводить до високих прибутків, які з надлишком компенсують зниження рівня загальної рентабельності, спричиненого дією першого фактора (зниження числа оборотів капіталу). Викладене дає змогу зробити висновок, що один і той самий рівень загальної рентабельності може бути досягнутий за різного співвідношення розглянутих двох факторів. Тому кожне підприємство, виходячи з конкретних умов, акцентує увагу на тому з них, де є більше невикористаних можливостей. Для власників підприємств дуже важливим є показник рівня рентабельності власного капіталу (Рв.к.):

$$\text{Рв.к.} = \frac{NP_{\text{н.п.}}}{BK} \times 100\%, \quad (4.12)$$

де $NP_{\text{н.п.}}$ – прибуток до оподаткування;

BK – власний капітал.

За нормальних умов господарювання рівень рентабельності власного капіталу має бути вищим від показника рівня загальної рентабельності, незважаючи на те, що $NP_{\text{н.п.}} < NPp$ на величину виплачених процентів за використання позичкового капіталу. Досягається це за умови, коли процент ви-

плат із позичковим капіталом не нижчий від рівня загальної рентабельності. Якби виплати за позичковий капітал були вищі від рівня загальної рентабельності, це призвело б до зниження рентабельності власного капіталу. З економічного погляду, цей показник свідчить про можливість підприємства щодо прирощення власного капіталу, тому з підвищенням його рівня змінюється економіка підприємства, зростає його платоспроможність.

Для кожного підприємства важливо знати його фінансовий стан у плановому періоді, згідно з передбачуваними витратами і кон'юктурою ринку на ті види продукції, які воно виробляє і реалізує. Насамперед менеджерам підприємства треба знати, за якого обсягу реалізації того чи іншого виду продукції (обсяг продажу) досягається беззбитковість виробництва (нульова рентабельність). Такий обсяг реалізації (продажу) називають критичним, оскільки в разі його зменшення підприємство починає зазнавати збитків. Водночас за збільшення продажу над його критичним обсягом забезпечується прибутковість виробництва. Менеджерам підприємства також важливо знати, на скільки потрібно збільшити обсяг виробництва і реалізації продукції, щоб одержати бажану суму прибутку, і як вплине на його величину зміна витрат виробництва, що піддаються коригуванню в короткостроковий період.

Визначення критичного обсягу реалізації, а також аналіз беззбитковості виробництва та прогнозування прибутку ґрунтується на використанні принципу класифікації витрат залежно від їхнього зв'язку з обсягом виробництва. За цією ж ознакою всі витрати поділяють на постійні і змінні. Різні співвідношення між цими групами витрат, а також їх абсолютна сума істотно впливають на критичний обсяг продажу і прибуток підприємства. Щоб безпосередньо визначити їх, можна скористатися двома способами: 1) графічним, тобто побудовою графіка критичної точки обсягу реалізації продукції (обсягу продажу); 2) формулою норми беззбитковості.

За умови, що змінюється величина постійних витрат у розрахунку на одиницю продукції або ж сума змінних витрат, треба будувати нові графіки стосовно змінених параметрів розвитку галузі і за їх допомогою аналізувати беззбитковість виробництва. Аналогічний аналіз можна здійснити за загальним обсягом реалізації продукції будь-якої галузі. У цьому разі оперують загальними постійними і змінними витратами на виробництво цієї продукції.

Більш поглиблений аналіз беззбитковості виробництва і прибутковості галузі можна здійснити за допомогою формули норми беззбитковості (Нб):

$$Нб = \frac{Пв}{(Ц - Зв) \times q} \times 100\%, \quad (4.13)$$

де $Пв$ – постійні витрати, грн;

Ц – ціна реалізації одиниці продукції;

q – обсяг реалізації;

Зв – змінні витрати на одиницю продукції.

На норму беззбитковості і дохідність усієї галузі загалом впливають такі фактори: сума постійних витрат, змінні витрати на одиницю продукції, ціна реалізації. Важливо знати, що підприємство лише тоді починає одержувати прибуток, коли збільшує обсяг продажу понад його критичний рівень. Цей прибуток формується вже з першої одиниці приросту продукції в розмірі різниці між ціною і змінними витратами. Тому очевидно, що підприємство працюватиме так: що більший прибуток одержуватиме, то більше продукції буде реалізовано понад критичний обсяг продажу, і навпаки.

Якщо підприємство ставить собі за мету досягти певного приросту прибутку від реалізації продукції відповідної галузі, то закономірно виникає запитання: скільки треба додатково продати цієї продукції, щоб досягти потрібної суми прибутку?

Щоб відповісти на нього, складемо рівність:

$$\Pi = q \times (\text{Ц} - \text{Зв}) - \text{Пв}. \quad (4.14)$$

Приріст прибутку Π визначається як різниця між прибутком за збільшеного обсягу продажу Π_1 і прибутком за досягнутого (базового) обсягу продажу Π_0 , тобто

$$\Pi = \Pi_1 - \Pi_0. \quad (4.15)$$

Використовуючи (4.14), цю формулу можна записати так:

$$\Pi = [q_1 \times (\text{Ц} - \text{Зв}) - \text{Пв}] - [q_0 \times (\text{Ц} - \text{Зв}) - \text{Пв}]. \quad (4.16)$$

Звідси приріст продажу продукції $q = q_1 - q_0$, за якого досягається потрібний підприємству приріст прибутку, визначається за формулою:

$$q = \frac{\Pi}{\text{Ц} - \text{Зв}}. \quad (4.17)$$

Слід мати на увазі, що підприємство нерідко виробляє такі види продукції, за якими формуються спільні постійні витрати та індивідуально – змінні. Механізм визначення критичного обсягу виробництва в таких умовах модифікується, особливо, коли через певні причини фінансовий результат за цими видами виробництва негативний, – підприємство зазнає збитків. Тоді виникає запитання: якого обсягу виробництва (продажу) цих видів продукції потрібно досягти, щоб забезпечити його беззбитковість?

За таких обставин критичний обсяг виробництва (продажу) досягається, коли

$$q_i \times (\Pi_i - Зв_i) - ПВ = 0, \quad (4.18)$$

де q_i – обсяг виробництва (продажу) i -го виду продукції;
 $Зв_i$ – змінні витрати на 1 ц i -го виду продукції;
 ПВ – спільні постійні витрати для i -тих видів продукції.

4.3. ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПРИБУТКОВОСТІ

Аналіз критичних співвідношень або беззбитковості є методом дослідження, за допомогою якого оцінюють зусилля компанії, докладені для одержання певного прибутку. Сама собою беззбитковість не є метою фірми, котра, звичайно ж, орієнтована на прибутки. Проте дослідження беззбитковості надзвичайно корисне для визначення політики компанії щодо досягнення бажаного результату та для оцінювання її шансів при цьому.

Аналіз побудовано на пошуку співвідношень між собівартістю продукції, виручкою від її реалізації та прибутком. Починається дослідження з трьох звичайних умов.

1. У компанії є витрати, котрі не залежать від того, наскільки успішно вона працює, наприклад орендна плата, заробітна плата. Це постійні витрати.

2. Зі збільшенням обсягів реалізації продукції зростають певні витрати, що прямо або опосередковано пов'язані з цим процесом. До них належать витрати на придбання та виготовлення необхідних додаткових товарів. Це змінні витрати.

3. За певного обсягу реалізації продукції виручка дорівнює валовим витратам (постійним і змінним). У такий момент функціонування компанії беззбиткове. Тобто немає прибутку, але немає і збитків (рис. 4.2).

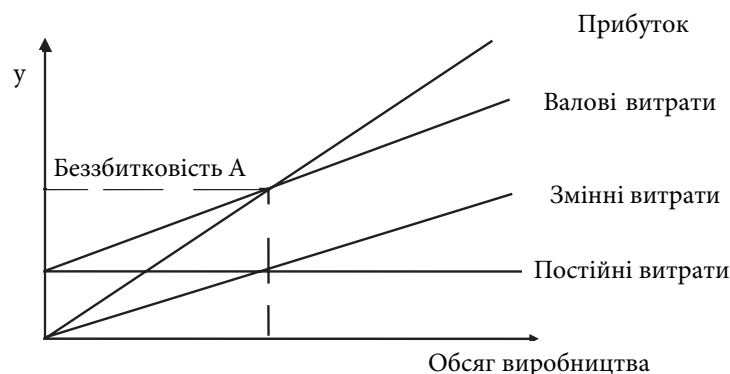

Рис. 4.2. Графік критичних співвідношень або беззбитковості

Постійні витрати показані горизонтальною лінією. Їх підсумовують зі змінними і відкладають на похилій валових витрат, котра паралельна до похилої змінних витрат.

У певний момент лінія валових надходжень від реалізації перетнеться з прямою валових витрат. Наприклад, це станеться за реалізації певної кількості одиниць обсягу продукції. Тобто до того часу, поки компанія не реалізує таку кількість одиниць продукції, вона зазнаватиме збитків, оскільки її витрати не покриватимуться доходами від реалізації. Як тільки реалізація перевищить певну кількість одиниць, фірма почне отримувати прибуток.

Така схема допомагає аналітикові знайти відповідь на важливі запитання: скільки зусиль і капіталу потрібно фірмі для того, щоб бути беззбитковою? Чи обов'язково збільшувати обсяг продажу для підвищення прибутковості фірми? Аналіз дає змогу побачити, наприклад, що компанія, котра одержує високі прибутки на одиницю продукції, не збільшила обсягу реалізації до безпечного рівня, тобто вище від лінії беззбитковості.

На варіюванні змінних і постійних витрат ґрунтується концепція граничного доходу, котру частіше називають концепцією сприяння маржі, тобто сприяння доходу. Сприяння може бути визначено як величина, що залишилася після покриття змінних витрат, які сприяли оплаті постійних.

Поділ усієї сукупності операційних витрат підприємства на постійні і змінні дозволяє використовувати також механізм управління операційним прибутком, відомий як «операційний леверидж». Дія цього механізму заснована на тому, що наявність у складі операційних витрат будь-якої суми постійних їх видів приводить до того, що за зміни обсягу реалізації продукції сума операційного прибутку завжди змінюється ще вищими темпами. Іншими словами, постійні операційні витрати самим фактом свого існування викликають непропорційно вищу зміну суми операційного прибутку підприємства за будь-якої зміни обсягу реалізації продукції незалежно від розміру підприємства, галузевих особливостей його операційної діяльності та інших факторів.

Що вище значення коефіцієнта операційного левериджу на підприємстві, то більше воно здатне прискорювати темпи приросту операційного прибутку щодо темпів приросту обсягу реалізації продукції. Іншими словами, за однакових темпів приросту обсягу реалізації продукції підприємство, що має більший коефіцієнт операційного левериджу, за інших рівних умов завжди більше прирощуватиме суму свого операційного прибутку, якщо порівняти з підприємством, де значення цього коефіцієнта менше.

Конкретне співвідношення приросту суми операційного прибутку і суми обсягу реалізації, що досягається за визначеного коефіцієнта операційного левериджу, характеризується показником «ефект операційного левериджу».

У зв'язку з викладеним дуже важливо визначити, які фактори вплинули на масу прибутку у звітний період, порівнюючи з минулим, і якою мірою цей вплив зумовив зміну його абсолютної величини. Економічний механізм утворення прибутку дає змогу вичленити три найважливіші фактори, що впливають на масу прибутку підприємства або його окремої галузі: 1) обсяг реалізації; 2) рівень повної собівартості реалізованої продукції; 3) середня ціна реалізації продукції.

Кількісний вплив кожного з названих факторів на зміну прибутку можна визначити, розклавши його загальний індекс на три взаємопов'язані часткові індекси:

$$\frac{q_1(p_1 - z_1)}{q_0(p_0 - z_0)} = \frac{q_1(p_0 - z_0)}{q_0(p_0 - z_0)} \times \frac{q_1(p_1 - z_0)}{q_1(p_0 - z_0)} \times \frac{q_1(p_1 - z_1)}{q_1(p_1 - z_0)}, \quad (4.19)$$

де q_1, q_0 – обсяг реалізації продукції відповідно у звітному і базовому роках;

p_1, p_0 – середня ціна реалізації одиниці продукції відповідно у звітному і базовому роках;

z_1, z_0 – комерційна собівартість одиниці продукції відповідно у звітному і базовому роках.

Перший індекс правої частини формули фіксує відносну зміну прибутку залежно від зміни обсягу реалізованої продукції, другий – від зміни середньої ціни реалізації і третій – від зміни повної собівартості продукції. Абсолютний вплив кожного фактора на зміну прибутку у звітний рік визначається відніманням знаменників індексів від їх чисельників. Що більший загальний індекс прибутку, то більшу масу цього ефекту отримало підприємство, і навпаки. Треба пам'ятати, що співвідношення і спрямованість дії розглянутих факторів можуть бути в кожному конкретному випадку різними. Тому потрібно з'ясувати причини, які зумовили зміни в обсязі реалізації, а також у рівнях ціни та собівартості одиниці продукції, і прийняти обґрунтоване рішення з підвищення прибутковості виробництва.

4.4. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВІТУ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Форма і зміст звіту про фінансові результати визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 3 [далі – П(с)БО № 3] «Звіт про фінансові результати», який є аналогом звіту про прибутки та збитки за МСБО. За

П(с)БО № 1, звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати і фінансові результати підприємства. Зазначені вимоги стосуються підприємств, організацій, установ та інших юридичних осіб (далі – підприємств) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ). Особливості складання консолідованого звіту про фінансові результати визначаються окремим П(с)БО. Малі підприємства складатимуть такий звіт за спрощеною формою.

Щодо першого розділу звіту про фінансові результати, то дотримані всі вимоги МСБО до структури звіту про прибутки та збитки – виділені статті, які дають змогу визначити фінансовий результат від звичайної і надзвичайної діяльності, а також у складі звичайної діяльності – від операційної та іншої діяльності (фінансової та інвестиційної). Така класифікація доходів і витрат має дуже важливе значення для оцінювання діяльності підприємства.

Якісний склад показників цього розділу також зазнав змін, передусім завдяки визначенню та відображенню доходів і витрат відповідно до вимог МСБО. Основні відмінності пов'язані з визначенням, визнанням та класифікацією доходів і витрат. Проте збережено підхід до первинного відображення доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) методом брутто з подальшим вирахуванням наданих знижок, повернення проданих товарів та податків (на додану вартість, акцизів). Лише стаття «Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» за своїм змістом відповідає вимогам МСБО.

Витрати від операційної діяльності надані за функціональною класифікацією витрат, тобто поділяються за такими функціями, як виробництво, управління та збут. Тому до собівартості реалізації будуть включені лише:

- під час реалізації продукції – виробнича собівартість реалізованої продукції;
- під час реалізації послуг – виробнича собівартість наданих послуг;
- під час реалізації товарів – витрати на їх придбання, доставку та доведення до придатного для реалізації стану.

Решту витрат відносять до складу інших операційних, адміністративних витрат і витрат на збут. Згідно з МСБО, вони є витратами того звітного періоду, в якому виникли. Нарешті склад собівартості реалізації буде визначатися відповідно до економічного змісту цієї категорії, а не примхами податкового законодавства.

Таким чином, нова структура першого розділу звіту про фінансові результати надає нам інформацію про доходи і витрати з погляду власника підприємства і на відміну від попередньої:

- розглядає прибуток в основному як джерело розподілу власникам (нарахування і сплати дивідендів тощо);

- усі витрати, пов'язані з отриманням доходу звітного періоду, включаючи і податок на прибуток, вважає витратами звітного періоду.

Другий розділ цього звіту – елементи операційних витрат – дає змогу провести аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та інших операційних витрат за економічними елементами і використовується для складання звіту про рух грошових коштів (під час коригування суми нерозподіленого прибутку на негрошові статті, зокрема на суму амортизації).

Обраний П(с)БО № 3 підхід до надання витрат за елементами, на перший погляд, цілком узгоджений з формою розділу III «Затрати на виробництво (витрати обігу)» звіту про фінансові результати, де ці дані наводились. Проте він враховує вимоги МСБО щодо обов'язкового розкриття інформації про елементи витрат під час використання форми звіту про прибутки і збитки на підставі класифікації витрат за функціями і стосуватиметься витрат на всю операційну діяльність загалом (включаючи собівартість реалізації, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати).

Третій розділ звіту про фінансові результати – розрахунок прибутковості акцій – стосується лише акціонерних товариств, прості або потенційні прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, у тому числі таких товариств, які перебувають у процесі випуску зазначених акцій. Це новий розділ, який відповідає вимогам МСБО № 33 «Прибуток на акцію».

Загальні критерії визнання доходу і витрат

Загальні критерії визнання статей у фінансових звітах – імовірність збільшення або зменшення майбутніх економічних вигід, пов'язаних із цією статтею, та можливість достовірного визначення оцінки статті – встановлені П(с)БО № 1. П(с)БО № 3 деталізує ці критерії стосовно доходу і витрат.

Дохід має відображатись у звіті про фінансові результати, коли внаслідок господарської операції збільшуються економічні вигоди у формі надходження активів або зменшуються зобов'язання, що приводить до зростання власного капіталу за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків власників.

Витрати визнаються у звіті про фінансові результати:

- на момент зменшення активу або збільшення зобов'язання, які призводять до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власникам) за умови, що оцінка витрат може бути достовірно визначена;
- на основі систематичного та раціонального їх розподілу (наприклад у формі амортизації) протягом тих звітних періодів, коли

надходять відповідні економічні вигоди, пов'язані з використанням відповідного активу;

- негайно, якщо економічні вигоди не відповідають або перестають відповідати визнанню їх як активу балансу.

Доходи і витрати включають до складу звіту про фінансові результати на підставі принципів нарахування та відповідності і відображають у бухгалтерському обліку та фінансових звітах тих періодів, до яких вони відносяться. Крім того, витрати визнаються у звіті про фінансові результати на основі прямого зв'язку між ними і отриманими доходами.

Особливості визнання різних видів доходу від реалізації

З метою визнання доходу та визначення його суми розрізняють дохід:

- від реалізації товарів, продукції, інших активів, придбаних з метою перепродажу (крім інвестицій у цінні папери);
- реалізації послуг;
- користування іншими фізичними і юридичними особами активів, які належать підприємству у формі процентів, дивідендів, роялті.

Дохід від реалізації товарів і продукції визнається за таких умов:

- підприємство передало покупцеві суттєвий ризик і вигоди, пов'язані з правом власності на товар;
- підприємство не бере подальшої участі в керівництві, пов'язаному з володінням, та не здійснює ефективного контролю за реалізованими товарами;
- сума доходу може бути достовірно оцінена;
- імовірне отримання підприємством економічних вигід, пов'язаних з операцією;
- витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можуть бути достовірно визначені.

Дохід не може бути визнаний, якщо витрати не підлягають достовірній оцінці. Будь-який аванс, вже отриманий за продаж продукції чи товарів, визнається як зобов'язання.

Дохід, пов'язаний із наданням послуг, має визнаватися за ступенем завершеності операцій із надання послуг на дату балансу.

Результат від надання послуг може бути визнаний за наявності таких умов:

- можливості достовірної оцінки доходу;
- імовірності отримання підприємством економічних вигід від надання послуг;
- можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату балансу;

- можливості достовірної оцінки витрат, здійснених для надання послуг та необхідних для їх завершення.

У разі сумніву щодо отримання суми, раніше визнаної як дохід, неоплачена сума, за якою перестає існувати ймовірність оплати, визнається як витрати.

Дохід, який виникає в результаті використання активів підприємства іншими сторонами, визнається у формі процентів, роялті та дивідендів, якщо:

- імовірно отримання підприємством економічних вигід;
- дохід може бути достовірно оцінений.

При цьому:

- проценти визнаються в періоді, до якого вони належать, пропорційно часу, виходячи з бази їх нарахування;
- роялті визнаються на основі нарахування згідно з економічним змістом відповідної угоди;
- дивіденди визнаються, коли виникає право акціонерів на їх отримання.

Оцінка доходу

Як правило, дохід оцінюється за справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню. За МСБО, до доходу не включають суми, що отримані від імені третьої сторони, податок із продажу, мито, будь-які надані торговельні знижки. Такий показник ще називається чистим доходом і саме під цією назвою він включений до складу I розділу звіту про фінансові результати.

У загальному вигляді сума чистого доходу (Д), отриманого чи очікуваного до отримання, визначається за виразом:

$$Д = В - П - ДТР - Зн - Уц, \quad (4.20)$$

де В – валова сума грошових коштів, яка має надійти чи надійшла на рахунки в банку чи до каси) підприємства:

П – податки, що підлягають перерахуванню до державного бюджету;

ДТР – доходи, отримані на користь третіх осіб (крім держави);

Зн, Уц – знижки, уцінки, повернення товарів за умовами укладеного договору.

Класифікація доходів і витрат у звіті про фінансові результати

Доходи, витрати, прибутки і збитки у звіті про фінансові результати поділяються за видами діяльності, функціями (розділ I) та елементами операційних витрат (розділ II) .

Фінансові результати поділяють передусім за видами діяльності, внаслідок якої вони виникають, на прибутки (збитки) від звичайної і надзвичайної діяльності.

Під **звичайною діяльністю** розуміють будь-яку діяльність підприємства, а також операції, які її забезпечують або виникають унаслідок здійснення такої діяльності. Прикладом звичайної діяльності буде виробництво та реалізація продукції, розрахунки з постачальниками і замовниками, працівниками, банківськими установами, податковими органами тощо. Списання знецінених запасів, переоцінка короткотермінових інвестицій, курсові різниці, економічні санкції за господарськими договорами, за порушення податкового законодавства теж належать до звичайної діяльності як операції, які її супроводжують.

До надзвичайної діяльності відносять операції або події, які відрізняються від звичайної і не відбуваються часто або регулярно. Це – стихійне лихо, пожежа, «техногенні» аварії тощо. Втрати внаслідок таких подій, їх покриття за рахунок страхового відшкодування та інших джерел ураховуються під час розрахунку фінансових результатів від надзвичайної діяльності.

Слід зазначити, що одні й ті ж події можуть бути надзвичайними для одного підприємства і звичайними – для іншого. Наприклад, втрати від стихійного лиха будуть розглядатись як надзвичайні підприємством, яке їх зазнало, та звичайними витратами для страхової компанії, яка здійснює страхування від таких випадків.

Звичайна діяльність, у свою чергу, поділяється на операційну та іншу (фінансову та інвестиційну).

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність – це операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, послуг), що є визначальною метою створення підприємства та забезпечують основну частку його доходу. Для торговельного підприємства такими будуть операції з придбання і реалізації товарів, для виробничого – придбання матеріалів і сировини, виготовлення продукції та її реалізації, для інвестиційної компанії – формування портфеля інвестицій тощо.

Витрати, пов'язані з основною діяльністю, розрізняють за функціями – виробництво, управління, збут та інші.

Інвестиційну та фінансову діяльність, як правило, визначають під час складання звіту про рух грошових коштів. Інвестиційною діяльністю вважають придбання і реалізацію тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Під **фінансовою діяльністю** розуміють діяльність, яка приводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

У звіті про фінансові результати статті, пов'язані з цими видами діяльності, такі:

- дохід від участі в капіталі;
- інші фінансові доходи (прибутки);
- інші доходи (прибутки);
- фінансові витрати;
- втрати від участі в капіталі;
- інші витрати.

Послідовність визначення показників I розділу можна розбити на такі етапи.

Етап 1. Визначення чистого доходу (чистої виручки) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг

Чистий дохід (виторг, виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу (виторгу, виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо.

$$\begin{aligned} & \left[\begin{array}{l} \text{Чистий дохід (виручка)} \\ \text{від реалізації продукції} \\ \text{(товарів, робіт, послуг)} \end{array} \right] = \\ & = \left[\begin{array}{l} \text{Дохід (виручка)} \\ \text{від реалізації продукції} \\ \text{(товарів, робіт, послуг)} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{Податок на додану вартість;} \\ \text{Акцизний збір;} \\ \text{Інші збори або податки з обороту;} \\ \text{Інші вирахування з доходу} \end{array} \right]. \end{aligned} \quad (4.21)$$

Етап 2. Розрахунок валового прибутку

Валовий прибуток (збиток) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

$$\begin{aligned} & \left[\begin{array}{l} \text{Валовий прибуток} \\ \text{(збиток)} \end{array} \right] = \\ & = \left[\begin{array}{l} \text{Чистий дохід (виручка)} \\ \text{від реалізації продукції} \\ \text{(товарів, робіт, послуг)} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{Собівартість} \\ \text{реалізованої продукції} \\ \text{(товарів, робіт, послуг)} \end{array} \right]. \end{aligned} \quad (4.22)$$

У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» показується виробнича собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) або собівартість реалізованих товарів.

Виробнича собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг складається:

- з прямих матеріальних витрат;
- прямих витрат на оплату праці;
- інших прямих витрат;
- виробничих накладних витрат.

Інші витрати включаються до собівартості запасів, якщо вони були понесені з метою:

- доставки запасів до їхнього місцезнаходження;
- приведення запасів у стан, у якому вони перебувають.

Розподіл постійних виробничих накладних витрат на кожну одиницю виробництва базується на нормальній потужності виробничого устаткування, а змінних виробничих накладних витрат – на фактичному використанні виробничих потужностей. Для підприємств торгівлі собівартість реалізованих товарів складатиметься з витрат на їх придбання, які включають:

- ціну придбання;
- ввізне мито та інші податки (крім тих, що згодом відшкодовуються підприємству податковими органами);
- витрати на транспортування, навантаження та розвантаження;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням товарів та послуг.

Розрахунок собівартості готової продукції, виробленої за звітний період, включає такі дії:

$$\begin{aligned}
 & \left[\begin{array}{c} \text{Собівартість} \\ \text{готової продукції,} \\ \text{виробленої за звітний період} \end{array} \right] = \\
 & = \left[\begin{array}{c} \text{Залишок} \\ \text{незавершеного виробництва} \\ \text{на початок} \\ \text{звітнього періоду} \end{array} \right] + \\
 & + \left[\begin{array}{c} \text{Витрати} \\ \text{на виробництво} \\ \text{звітнього періоду} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Залишок} \\ \text{незавершеного виробництва} \\ \text{на кінець} \\ \text{звітнього періоду} \end{array} \right].
 \end{aligned} \tag{4.23}$$

Собівартість готової продукції визначається на підставі такого розрахунку:

$$\begin{aligned}
 & \left[\begin{array}{c} \text{Собівартість} \\ \text{готової продукції} \end{array} \right] = & (4.24) \\
 = & \left[\begin{array}{c} \text{Залишок} \\ \text{готової продукції} \\ \text{на початок} \\ \text{звітнього періоду} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Собівартість} \\ \text{продукції, виробленої} \\ \text{за звітний період} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Залишок} \\ \text{готової продукції} \\ \text{на кінець} \\ \text{звітнього періоду} \end{array} \right].
 \end{aligned}$$

Етап 3. Визначення фінансового результату від операційної діяльності

Фінансовий результат – прибуток (збиток) – від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

У статті «Інші операційні доходи» відображають суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

- дохід від операційної оренди активів;
- дохід від операційних курсових різниць;
- відшкодування раніше списаних активів;
- дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) тощо.

$$\begin{aligned}
 & \left[\begin{array}{c} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від операційної діяльності} \end{array} \right] = & (4.25) \\
 = & \left[\begin{array}{c} \text{Валовий прибуток} \\ \text{(збиток)} \end{array} \right] + \\
 + & \left[\begin{array}{c} \text{Інші} \\ \text{операційні доходи} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Адміністративні витрати} \\ \text{Витрати на збут} \\ \text{Інші операційні витрати} \end{array} \right].
 \end{aligned}$$

Етап 4. Розрахунок фінансового результату – прибутку (збитку) – від звичайної діяльності до оподаткування

$$\begin{aligned}
& \left[\begin{array}{l} \text{Фінансовий результат (прибуток або збиток)} \\ \text{від звичайної діяльності до оподаткування} \end{array} \right] = \\
& = \left[\begin{array}{l} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від операційної діяльності} \end{array} \right] + \\
& + \left[\begin{array}{l} \text{Дохід від участі} \\ \text{в капіталі} \\ \text{Інші фінансові доходи} \\ \text{Інші доходи} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{Фінансові витрати} \\ \text{Втрати від участі} \\ \text{в капіталі} \\ \text{Інші витрати} \end{array} \right].
\end{aligned} \tag{4.26}$$

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Етап 5. Розрахунок фінансового результату – прибутку (збитку) – від звичайної діяльності

Прибуток від звичайної діяльності визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків з прибутку. Збиток від звичайної діяльності дорівнює збитку від звичайної діяльності до оподаткування та сумі податків на прибуток.

У статті «Податки на прибуток» показують суму податків на прибуток від звичайної діяльності, визначену на підставі суми прибутку до оподаткування та чинної ставки податку на прибуток.

$$\begin{aligned}
& \left[\begin{array}{l} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від звичайної діяльності} \\ \text{(прибуток)} \end{array} \right] = \\
& = \left[\begin{array}{l} \text{Прибуток від звичайної діяльності} \\ \text{до оподаткування} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{l} \text{Податок} \\ \text{на прибуток} \end{array} \right].
\end{aligned} \tag{4.27a}$$

або

$$\begin{aligned}
& \left[\begin{array}{l} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від звичайної діяльності} \\ \text{(збиток)} \end{array} \right] = \\
& = \left[\begin{array}{l} \text{Збиток від звичайної діяльності} \\ \text{до оподаткування} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{l} \text{Податок} \\ \text{на прибуток} \end{array} \right].
\end{aligned} \tag{4.27б}$$

Етап 6. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду

Чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного доходу, надзвичайних витрат і податків із надзвичайного прибутку.

$$\begin{aligned}
 & \left[\begin{array}{c} \text{Чистий} \\ \text{прибуток} \\ \text{(збиток)} \end{array} \right] = \\
 & = \left[\begin{array}{c} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від звичайної діяльності} \\ \text{(прибуток або збиток)} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Дохід} \\ \text{від надзвичайної} \\ \text{діяльності} \end{array} \right] - \\
 & - \left[\begin{array}{c} \text{Податок на прибуток} \\ \text{від надзвичайної} \\ \text{діяльності} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Витрати} \\ \text{від надзвичайної} \\ \text{діяльності} \end{array} \right] + \\
 & + \left[\begin{array}{c} \text{Зменшення податку} \\ \text{на прибуток від збитків} \\ \text{від надзвичайної діяльності} \end{array} \right].
 \end{aligned}
 \tag{4.28}$$

Вищенаведені розрахунки лягають в основу статей звіту про фінансові результати підприємств (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Звіт про фінансові результати за _____ 20_ р. (I розділ)

Форма № 2

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Податок на додану вартість	015		
Акцизний збір	020		
	025		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040		
Валовий:			
прибуток	050		
збиток	055		
Інші операційні доходи	060		
Адміністративні витрати	070		

Закінчення табл. 4.1

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Витрати на збут	080		
Інші операційні витрати	090		
Фінансові результати від операційної діяльності:	100		
прибуток			
збиток	105		
Дохід від участі в капіталі	110		
Інші фінансові доходи	120		
Інші доходи	130		
Фінансові витрати	140		
Втрати від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160		
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:	170		
прибуток			
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180		
Фінансові результати від звичайної діяльності:	190		
прибуток			
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200		
витрати	205		
Податки з надзвичайного прибутку	210		
Чистий:			
прибуток	220		
збиток	225		

Розрахунок прибутку на акцію (III розділ звіту)

Прибуток на одну акцію (ПНА) використовується для оцінки попередніх результатів операційної діяльності підприємства з метою формування висновку щодо його потенціалу і прийняття рішень про інвестиції. Його економічний зміст полягає в розкритті ефективності (прибутковості) використання підприємством ресурсів, наданих власниками його звичайних акцій.

Тому дуже важливим є застосування всіма підприємствами однакової методики розрахунку цього показника і послідовне дотримання її під час подання фінансових звітів за кілька звітних періодів.

У міжнародній практиці фінансові аналітики та інвестори, як правило, користуються двома показниками ПНА – базисним та розбавленим ПНА. У П(с)БО № 3 перший отримав назву «Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію», а другий – «Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію».

Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (далі – ПНА), обчислюється за допомогою ділення чистого прибутку або збитку періоду, які належать власникам простих акцій, на середньозважену кількість простих акцій, і таких, що перебувають в обігу протягом цього періоду.

Потенційні прості акції – це фінансовий інструмент або інший контракт, за яким у майбутньому його власникові надається право на прості акції. До них належать:

- облігації, які можна конвертувати у звичайні акції;
- привілейовані акції, які можуть бути конвертовані в прості акції;
- варанти на акції;
- опціони на акції;
- акції, які можуть бути придбані за спеціальними програмами для працівників;
- контракти, учасники яких матимуть право на отримання простих акцій залежно від виконання вимог, передбачених цими контрактами.

Фондовий ринок України ще молодий, тому не всі перераховані фінансові інструменти наявні на ньому, проте він швидко розвивається, і слід бути готовим до завтрашнього дня.

Необхідність та особливість визначення можливого впливу потенційних простих акцій на величину ПНА зумовлюється двома обліковими принципами: превалювання сутності над формою та обачності.

Перший з них вимагає враховувати під час розрахунку ПНА потенційні прості акції, незважаючи на розкриті вище відмінності у правах власників простих і потенційних простих акцій. Таким чином підкреслюється тимчасовий характер різниці між простими і потенційними простими акціями.

Другий принцип реалізується шляхом включення до розрахунку лише розбавляючих потенційних простих акцій, тобто таких, які ведуть до зменшення суми базисного ПНА, обчисленого на підставі середньозваженої кількості простих акцій.

Для заповнення розділу III звіту про фінансові результати слід:

1. Визначити чисельник ПНА

Для цього:

- визначити чистий прибуток (збиток) звітного періоду;

- розрахувати чистий прибуток (збиток), який належить власникам простих акцій, вирахувавши з чистого прибутку звітного періоду (додавши до збитку) дивіденди, нараховані власникам привілейованих акцій.

2. Визначити знаменник ПНА

З цією метою за даними обліку розрахувати середньозважену кількість простих акцій, які перебували в обігу протягом звітного періоду, за формулою середньозваженої.

3. Обчислити ПНА як результат ділення чистого прибутку, який належить власникам простих акцій, на середньозважену кількість цих акцій в обігу

Як правило, прості акції включаються до розрахунку середньозваженої їх кількості з дати випуску. Приклади визначення цієї дати наведено в табл. 4.2.

Таблиця 4.2

Дати включення простих акцій до обчислення середньозваженої кількості звичайних акцій в обігу

Особливості (мета) випуску звичайних акцій	Дата включення звичайних акцій до обчислення середньозваженої кількості звичайних акцій, які перебували в обігу
Обмін на грошові кошти	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Добровільна реінвестиція дивідендів у звичайні чи привілейовані акції	Дата виплати дивідендів
Конвертування боргового інструменту у звичайні акції	Дата припинення нарахування процентів
Випуск замість процентів або номіналу інших фінансових інструментів	Дата припинення нарахування процентів
Для погашення зобов'язання підприємства	Дата погашення зобов'язання
Придбання активу (крім грошових коштів)	Дата визнання придбання
Обмін на надання послуг	Момент надання послуг
Частина компенсації під час об'єднання (придбання) компаній	Дата придбання
Частково оплачуваний випуск	Дата виникнення дебіторської заборгованості
Випуск у разі виконання певних умов	Дата виконання зазначених умов

Під час розрахунку ПНА слід брати до уваги також зміну кількості простих акцій в обігу без відповідної зміни в ресурсах підприємства.

Такі зміни відбуваються під час:

- сплати дивідендів простими акціями;
- випуску прав на придбання простих акцій, призначених для чинних акціонерів, за ціною, яка нижча від справедливої вартості простих акцій;
- дріблення акцій;
- зворотного дріблення (консолідації) акцій.

Під час врахування таких подій припускається, що подія відбулася на початку звітного періоду.

4. Розрахувати чисельник скоригованого ПНА

Для цього треба визначити наявність на підприємстві фінансових інструментів, що є потенційними простими акціями, та оцінити їхній вплив на суму чистого прибутку, який належить власникам простих акцій.

До розрахунку скоригованого ПНА включають лише такі потенційні прості акції, які мають розбавляючий вплив на ПНА, тобто зменшують його значення. Оцінка впливу здійснюється для кожного виду потенційних простих акцій (кожного випуску, серії випусків певного виду акцій) на суму чистого прибутку.

З метою обчислення чисельника скоригованого ПНА чисельник, визначений для ПНА, враховуючи сплату податків, слід коригувати на суму:

- дивідендів, визнаних у звітному періоді, на розбавляючі потенційні прості акції, оскільки ці дивіденди бралися до уваги під час обчислення чистого прибутку за період;
- процентів, визнаних у періоді, які пов'язані з розбавляючими потенційними простими акціями;
- будь-яких змін у доході або витратах, які будуть наслідком конвертування розбавляючих потенційних простих акцій.

5. Розрахувати знаменник скоригованого ПНА

Для розрахунку знаменника скоригованого ПНА знаменник, визначений для ПНА, слід збільшити на середньозважену кількість простих акцій, які були в обігу, якщо припустити конвертування всіх розбавляючих потенційних простих акцій. При цьому розбавляючі потенційні прості акції слід вважати конвертованими на початок звітного періоду або, якщо це відбулося пізніше, на дату випуску потенційних простих акцій.

6. Обчислити скоригований ПНА

Як результат ділення чистого прибутку, який стосується власників простих акцій, на середньозважену кількість цих акцій в обігу протягом звітного періоду, скоригований на вплив розбавляючих потенційних простих акцій.

Для досягнення зіставності показників ПНА, наведених у фінансових звітах за кілька звітних періодів (граф 4 розділу III звіту про фінансові

результати), необхідний їх перерахунок у ретроспективній послідовності, якщо кількість простих або потенційних простих акцій в обігу змінюється внаслідок:

- випуску акцій для безкоштовного пропорційного розподілу між акціонерами (бонусної емісії);
- дріблення акцій;
- консолідації акцій.

Якщо зазначені зміни в кількості акцій відбуваються після дати балансу, але до затвердження фінансової звітності керівництвом підприємства, розрахунок даних на акцію для них та дані попереднього періоду мають базуватися на новій кількості акцій.

Показники ПНА за всі відображені у звіті періоди слід також перераховувати внаслідок впливу:

- суттєвих помилок та коригувань, які є результатом змін в обліковій політиці, що розглядаються П(с)БО № 6;
- об'єднання підприємств, яке є об'єднанням часток.

Перерахунок скоригованого ПНА за будь-який попередній, відображений у звіті період, не вимагається у зв'язку зі змінами в застосованих припущеннях або конвертуванням потенційних простих акцій.

Суми ПНА не перераховуються також унаслідок ряду операцій, які відбуваються після дати балансу, тому що вони не впливають на суму капіталу, використану для отримання чистого прибутку або збитку періоду.

Примітки до звіту про фінансові результати

У примітках до звіту про фінансові результати передусім надають детальнішу інформацію про доходи.

Розкриття прибутку або збитку від звичайної діяльності потрібне в разі:

- списання вартості запасів до чистої вартості реалізації, або основних засобів до відновленої вартості, а також сторнування такого часткового списання;
- реструктуризації діяльності підприємства та сторнування будь-яких забезпечень на реструктуризацію;
- реалізації об'єктів основних засобів;
- реалізації довгострокових інвестицій;
- припинення діяльності;
- урегулювання судових позовів;
- інших випадків сторнування забезпечень.

Розкриття надзвичайних статей необхідне, тому що у звіті про фінансові результати наведена їх загальна сума. Підприємство у примітках пояснює, внаслідок яких саме надзвичайних подій отримано дохід або понесено витрати.

Розкриття податку на прибуток у примітках здійснюється за таким планом:

- 1) основні компоненти податкових витрат (доходу);
- 2) сукупний поточний та відкладений податок, пов'язаний зі статтями, що дебетуються або кредитуються на власний капітал;
- 3) податкові витрати (доходи), пов'язані з екстраординарними статтями;
- 4) взаємозв'язок між податковими витратами (доходом) та обліковим прибутком;
- 5) зміна ставок оподаткування;
- 6) тимчасові різниці;
- 7) невикористані податкові збитки та невикористані податкові пільги;
- 8) податкові витрати за припиненими операціями;
- 9) відстрочений податковий актив.

До основних компонентів податкових витрат (доходу) відносять:

- 10) поточні податкові витрати (доходи);
- 11) усі коригування, визнані протягом періоду щодо поточних податків попередніх періодів;
- 12) суму відкладених податкових витрат (доходу), що відноситься до виникнення та сторнування тимчасових різниць;
- 13) суму відкладених податкових витрат (доходу), що відноситься до зміни ставок оподаткування або введення нових податків;
- 14) суму вигоди, що виникає від раніше невизнаних податкових збитків, податкових пільг або тимчасових різниць попереднього періоду, яка використовується для зменшення поточних податкових витрат;
- 15) суму вигоди, що виникає від раніше невизнаних податкових збитків, податкових пільг або тимчасових різниць попереднього періоду, яка використовується для зменшення відкладених податкових витрат;
- 16) відкладені податкові витрати, що виникають від списання або сторнування попереднього списання відкладеного податкового активу.

Щодо тимчасових різниць розкривають:

- суму (та дату закінчення строку дії, якщо є) тимчасових різниць, що не підлягають оподаткуванню, невикористаних податкових збитків та невикористаних податкових пільг, за якими відкладений податковий актив у балансі не визнається;
- сукупну суму тимчасових різниць, супутніх інвестиціям у дочірні підприємства, відділення та асоційовані компанії, а також часток у

спільних підприємствах, щодо яких відкладені податкові зобов'язання не були визнаними.

Щодо кожного типу тимчасової різниці і кожного типу невикористаних податкових збитків та невикористаних податкових пільг розкривають:

- суму відкладених податкових активів та зобов'язань, що визнані в поданому балансі за кожний період;
- суму відкладених податкових доходів чи витрат, що визнані у звіті про прибутки та збитки, якщо вони не є очевидними зі змін сум, визнаних у балансі.

Щодо припинених операцій розкривають податкові витрати, пов'язані:

- з прибутком або збитком від припинення операції;
- прибутком або збитком при звичайному перебігу припиненої операції за період, разом із поданням відповідних сум за кожний попередній період.

Суму відкладеного податкового активу та характер свідчення, що підтверджує його визнання, розкривають, якщо:

- використання відкладеного податкового активу залежить від майбутніх оподатковуваних прибутків, які перевищують прибутки, що виникають від сторнування наявних тимчасових різниць, які підлягають оподаткуванню;
- підприємство зазнало збитків або в поточному, або в попередньому періоді за податковим законодавством, до якого відноситься відкладений податковий актив.

Питання для самоконтролю

1. Які основні види доходів створюються на підприємстві?
2. Які основні статті операційних витрат впливають на формування прибутку підприємств?
3. Що відносять до фінансових витрат підприємств?
4. Які фактори впливають на динаміку прибутковості?
5. Яким чином визначається валовий прибуток підприємств?
6. Від чого залежить розмір фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування?
7. Яким чином розраховується прибутковість акцій?
8. Для чого здійснюється коригування прибутку на одну акцію?
9. Яка інформація розкривається у примітках до звіту про фінансові результати?

Тема 5

**ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ
ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

5.1. ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Об'єктом оподаткування є оподатковуваний прибуток, який за економічним змістом є оподатковуваним доходом.

Визначають його в такій послідовності:

- визначають сукупний валовий дохід від усіх видів діяльності, отриманий платником протягом звітного періоду;
- коригують валовий дохід, зменшуючи його на суму доходів, які за своїм змістом підлягають вилученню зі складу валових доходів з метою оподаткування;
- зменшують скоригований валовий дохід на суму валових витрат і на суму амортизаційних відрахувань.

Податок на прибуток визначають за ставкою 25%. Зменшивши податок на прибуток на загальну суму зменшення податкового зобов'язання, визначають податок на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету.

Однак окремі види діяльності оподатковуються і за іншими ставками. Наприклад, за ставкою, що становить 50% базової, оподатковується прибуток від реалізації інноваційного продукту протягом перших трьох років з моменту його реєстрації та доходи від окремих видів діяльності нерезидентів.

За ставкою 6% оподатковуються доходи нерезидентів від фрахту у зв'язку із здійсненням міжнародних перевезень та валові доходи страховиків за договорами страхування і перестраховування життя в разі розірвання договору, не пов'язаного зі смертю застрахованої особи. Інші доходи від страхової діяльності оподатковуються за ставкою 3%.

Валовий дохід – це загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі на території України, її континентальному шельфі, морській економічній зоні і за їх межами.

Серед доходів у «Декларації про прибуток підприємства» можна виділити:

1. Доходи від продажу товарів (робіт, послуг).
2. Доходи від операцій із цінними паперами, валютними цінностями та борговими зобов'язаннями.
3. Доходи від операцій з основними фондами, нематеріальними активами та капітальний дохід, пов'язаний із видобутком корисних копалин.
4. Доходи у формі безповоротної фінансової допомоги та безоплатно наданих товарів.
5. Доходи від врегулювання сумнівної або безнадійної заборгованості.
6. Доходи від здійснення операцій лізингу (оренди).
7. Доходи у формі пасивного прибутку, одержані за межами митної території України з урахуванням сплаченого податку.

Для переважної більшості підприємств потрібно заповнювати низку додатків до «Декларації про прибуток підприємства».

У додатку А до Декларації відображають:

1. Продаж товарів (робіт, послуг).
2. Здійснення товарообмінних (бартерних) операцій.
3. Виконання довгострокових договорів (контрактів).
4. Перерахунок за довгостроковими договорами (контрактами) у разі зниження суми податкових зобов'язань у попередніх податкових періодах.
5. Продаж пов'язаним особам товарів (робіт, послуг).
6. Продаж товарів (робіт, послуг), вартість яких було раніше вилучено з валового доходу у зв'язку із затриманням оплати їх вартості, у разі незадоволення судом позову платника, та сума нарахованої пені на цю вартість.

У додатку Б до Декларації відображають:

1. Доходи від операцій із торгівлі цінними паперами та деривативами у формі:
  - 1.1 – прибутку від торгівлі цінними паперами;
  - 1.2 – прибутку від торгівлі деривативами.
2. Дохід від операцій із валютними цінностями у формі:
  - 2.1 – коштів від продажу іноземної валюти;
  - 2.2 – різниці за результатами перерахунку на останній робочий день звітного періоду:
    - 2.2.1 – іноземної валюти (позитивна різниця);
    - 2.2.2 – заборгованості в іноземній валюті: дебіторської (позитивна різниця) та кредиторської (від'ємна різниця).

3. Дохід від торгівлі борговими зобов'язаннями і вимогами у формі:
  - 3.1 – доходів від продажу (розміщення) платником податку (емітентом) облігацій, ощадних сертифікатів та інших цінних паперів;
  - 3.2 – коштів, одержаних платником податку (покупцем) у зв'язку з погашенням таких цінних паперів емітентом;
  - 3.3 – процентів, одержаних платником податку (покупцем) за операції з такими цінними паперами;
  - 3.4 – доходів заставника від відчуження його майна як об'єкта застави з урахуванням нарахованих заставаутримувачем процентів;
  - 3.5 – доходів заставаутримувача від продажу майна, що відчужено як об'єкт застави;
  - 3.6 – грошових сум від продажу на аукціоні переданого в заставу майна, що перевищують розмір забезпечення цією заставою вимог заставаутримувача.

У додатку В до Декларації відображають таке:

1. Прибуток від продажу основних фондів групи 1 або нематеріальних активів, що підлягають амортизації.
2. Сума перевищення вартості основних фондів інших груп у зв'язку з їх продажем (товарообміном) над балансовою вартістю відповідної групи.
3. Різниця у вартості:
  - 3.1 – основних фондів і нематеріальних активів за результатами їх індексації (капітальний дохід);
  - 3.2 – витрат, пов'язаних з видобутком корисних копалин за результатами їх індексації (капітальний дохід).

Компенсація за основні фонди групи 1 у зв'язку з їх вимушеною заміною, одержана від страхових організацій або винних у заподіяній шкоді юридичних та фізичних осіб.

Доходи від продажу невиробничих фондів.

У додатку Г до Декларації відображають таке:

1. Безповоротна фінансова допомога:
  - 1.1 – сума коштів, переданих платникові без відповідної компенсації чи повернення;
  - 1.2 – сума безнадійної заборгованості, відшкодованої кредитором позичальником після списання такої безнадійної заборгованості;
  - 1.3 – сума заборгованості платника податку перед іншою юридичною чи фізичною особою, що залишилась недосягнутою після закінчення строку позовної давності;

- 1.4 – кредит або депозит, наданий платникові податку без встановлення строків повернення його основної суми.
- 2. Безоплатно надані товари (роботи, послуги):
  - 2.1 – товари, що надаються платникові без грошової або іншої компенсації вартості;
  - 2.2 – роботи та послуги, які надаються платникові податку без вимоги про компенсацію їх вартості;
  - 2.3 – вартість матеріальних цінностей, переданих згідно з договорами схову та використання платником податку у власному виробничому чи господарському обороті.

У додатку Д до Декларації відображають доходи від урегулювання сумнівної, безнадійної заборгованості:

- 1. У разі неповернення заборгованості за:
  - 1.1. – кредитними угодами, за якими минув термін позовної давності;
  - 1.2 – угодами, що передбачають виставлення векселя на користь кредитора як забезпечення боргових зобов'язань дебітора на суму опротестованого в неплатежі векселя;
  - 1.3 – договорами, які визнано в судовому порядку недійсними з вини платника податку (дебітора);
  - 1.4 – договорами, за якими скасовано рішення про визнання їх недійсними з вини дебітора і за умови його неоскарження, у разі якщо ця заборгованість була раніше віднесена до валових витрат кредитором або відшкодована за рахунок страхового резерву;
  - 1.5 – договорами, визнаними в судовому порядку недійсними з вини обох сторін (дебітора і кредитора);
  - 1.6 – договорами, не виконаними в установленому порядку через обставини непереборної сили або через стихійне лихо (форс-мажор), що не вплинули на спроможність платника податку (дебітора);
  - 1.7 – договорами, не виконаними підприємствами в установленому порядку і на майно яких не може бути звернено стягнення, за умови, якщо кредитор не звернувся до суду або йому відмовлено в позові.
- 2. У разі повернення заборгованості:
  - 2.1 – як вартості товарів (робіт, послуг), які були раніше виключені з валового доходу у зв'язку із затриманням оплати їх вартості в разі задоволення судом (арбітражним судом) позову платника при надходженні коштів від покупця (замовника)

- на банківський рахунок платника податку в оплату товарів (робіт, послуг);
- 2.2 – фізичними особами, яких раніше визнано в судовому порядку безвісти відсутніми або померлими, чи стосовно яких органи слідства оголосили розшук, у разі, коли ця заборгованість була віднесена до валових витрат або відшкодована за рахунок страхового резерву;
  - 2.3 – як погашення заборгованості фізичної особи, попередньо включеної до складу валових витрат або відшкодованої за рахунок страхового резерву, юридичними або фізичними особами, що були визнані винними в заподіянні шкоди;
  - 2.4 – як погашення заборгованості внаслідок ліквідаційної процедури та реалізації майна позичальником, попередньо відшкодованої кредитором за рахунок страхового резерву або вилученої з валового доходу.

У додатку Е до Декларації відображають інші види доходів, що входять до складу об'єкта оподаткування:

1. Попередньо сплачені позивачем суми державного мита, що повертаються на його користь за рішенням суду.
2. Суми отриманих штрафів, неустойок, пені.
3. Суми перевищення одержаних власником корпоративних прав коштів або майна над балансовою вартістю таких корпоративних прав у разі повної ліквідації підприємства.
4. Суми перевищення одержаних учасниками спільної діяльності без створення юридичної особи коштів або майна в разі припинення такої діяльності над сумою коштів або вартістю майна, які були передані для ведення спільної діяльності.
5. Суми страхового відшкодування за завдані застраховані збитки.
6. Доходи, не враховані в обчисленні валового доходу періодів, що передують звітному, та виявлені у звітному періоді.
7. Надлишкові суми страхового резерву небанківської фінансової установи.
8. Проценти (комісійні) під час здійснення кредитно-депозитних операцій.
9. Проценти (комісійні), які були раніше вилучені з валового доходу платника податку (кредитора) у зв'язку із затримкою сплати процентів при здійсненні кредитно-депозитних операцій у разі незадоволення судом позову платника податку.
10. Перевищення отриманих сум над нарахованими за кредитно-депозитними операціями в разі дострокового погашення зобов'язань.

11. Доходи інноваційних центрів, внесених до державного реєстру, одержані від продажу інноваційного продукту.
12. Доходи, одержані підприємствами, які здійснюють виплату вигравів з автоматичних розігравальних пристроїв.
13. Інші доходи.

У додатку Є до Декларації відображають доходи, які за своїм змістом підлягають вилученню зі складу валових доходів:

1. Вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, не сплачених покупцем, у разі звернення платником із заявою до суду про стягнення заборгованості або про визнання платника банкрутом, а також у разі вчинення виконавчого напису нотаріусом.
2. Суми несплачених процентів (комісійних) у разі звернення платником податку (кредитором) із заявою до суду або про визнання платника банкрутом, а також у разі вчинення виконавчого напису нотаріусом.
3. Сума доходу у формі процентів, отриманих платником податку від володіння державними цінними паперами та облігаціями місцевих позик.
4. Доходи, отримані підприємствами, що засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів, від продажу товарів (робіт, послуг) (за винятком доходів від грального бізнесу).
5. Доходи, отримані підприємствами від продажу на території України спеціальних продуктів дитячого харчування власного виробництва.
6. Сума від перерахунку доходу за завершеними довгостроковими договорами (контрактами) у разі завищення суми податкових зобов'язань у попередніх періодах.
7. Доходи (крім пасивного прибутку), одержані за межами митної території України за наявності міжнародного договору про усунення подвійного оподаткування.
8. Інші надходження.

Крім вищеназваних додатків, підприємства заповнюють додатки М та Н про розміри амортизаційних відрахувань та амортизаційні відрахування, які за своїм змістом підлягають зменшенню з метою оподаткування.

Можна виділити такі витрати виробництва та обігу, які найчастіше виникають на підприємствах України і зараховуються до складу валових витрат:

1. Вартість попередньо оплачених сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, палива, запасних частин, тварин на вирощуванні і відгодівлі, насіння, кормів, малоцінних і

- швидкозношуваних предметів, товарів, інших матеріальних цінностей, енергії, послуг і роботи виробничого характеру.
2. Сума страхування ризику для здійснення статутної діяльності.
  3. Сума акцептованих (не оплачених попередньо) рахунків постачальників за сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, паливо, запасні частини, тварин на вирощуванні і відгодівлі, насіння, корми, малоцінні і швидкозношувані предмети, товари та інші матеріальні цінності для здійснення статутної діяльності.
  4. Вартість товарно-матеріальних цінностей, придбаних підзвітними особами.
  5. Витрати на поточний і капітальний ремонт у межах суми, що не перевищує 5% сукупної балансової (залишкової) вартості основних фондів на початок року.
  6. Витрати на реконструкцію, модернізацію і технічне переоснащення та інші види поліпшення основних фондів у межах суми, що не перевищує 5% сукупної балансової (залишкової) вартості основних фондів на початок року.
  7. Вартість придбаної науково-технічної літератури і передплата спеціалізованих періодичних видань за основною діяльністю підприємств.
  8. Оплата участі в наукових семінарах за основною діяльністю підприємства як платника податку.
  9. Витрати на придбання продуктивної худоби і вирощування багаторічних плодоносних насаджень.
  10. Вартість будівель, споруд, їх конструктивних елементів і передавальних пристроїв, що не перевищує 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ці витрати включають до валових витрат усі підприємства, за винятком спільних підприємств з іноземними інвестиціями, господарських громад і малих підприємств, які використовують вказівки про склад і порядок замовлення облікових реєстрів малими підприємствами, затвердженими наказом Міністерства фінансів України.
  11. Сума витрат на придбання іноземної валюти, включаючи витрати, пов'язані з оплатою вартості послуг інших осіб, що здійснюють конверсійні (обмінні) операції.
  12. Від'ємна різниця між витратами на придбання іноземної валюти і вартістю придбаної валюти.
  13. Сума акцептованих (не оплачених попередньо) рахунків за енергію, страхування, послуги і роботи виробничого характеру.

14. Сума обов'язкових відрахувань, що нараховані до сплати в державні цільові та позабюджетні фонди.
15. Сума нарахованої працівникам основної, додаткової та інших видів заробітної плати, виходячи з тарифних ставок, премій, заохочень, відшкодування вартості товарів (робіт, послуг), авторські винагороди, суми за виконання договорів громадсько-правового характеру та інші витрати у грошовій чи натуральній формі за домовленістю сторін.
16. Сума відрахувань на обов'язкове пенсійне і соціальне страхування.
17. Сума непогашеної дебіторської заборгованості, що списується з балансу, відносно якої відповідно до законодавства минув строк позовної давності.
18. Сума витрат, не віднесених або не врахованих у складі валових витрат попередніх звітних періодів, підтверджених або виявлених у звітному періоді.
19. Вартість сировини, матеріалів, товарів, інших матеріальних цінностей і нематеріальних активів (робіт, послуг) виробничого характеру за бартерним контрактом до відвантаження продукції, товарів чи інших матеріальних цінностей, виконання робіт і послуг виробничого характеру. Включення суми цих затрат проводиться в тому місяці, коли відбулася заключна операція бартерного контракту.
20. Сума коштів (чи вартість майна), добровільно перерахованих (переданих) до Державного бюджету України, бюджетів територіальних громад, неприбуткових організацій, але не більше ніж 4% оподаткованого прибутку попереднього звітного періоду.
21. Сума нарахованих до сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), установлених Законом України «Про систему оподаткування», мінус податки на прибуток, нерухомість, додану вартість, дивіденди, доходи фізичних осіб від вигравів, торговельного патенту і акцизного збору. Платники податку на прибуток, які не зареєстровані як платники ПДВ, включають до складу валових витрат ПДВ, що входить до складу ціни придбання товарів (робіт, послуг).
22. Сума резервів, які створюють.
До витрат, які не включаються до складу валових, слід віднести:
  1. Вартість витрат на організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг, відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків (за винятком благодійних внесків та пожертвувань).

2. Вартість білетів для участі в азартних іграх.
3. Кошти, витрачені на задоволення особистих потреб працівників, за винятком оплати праці і витрат із обов'язкових соціальних фондів.
4. Сума податку на прибуток підприємства, податку на нерухомість, дивіденди, а також сума податку на додану вартість, що включається до ціни товарів, податки на доходи фізичних осіб.
5. Вартість торгових патентів.
6. Сума сплачених штрафів, пені і недоплати.
7. Емісійний дохід.
8. Сума виплачених дивідендів.
9. Сума коштів, нарахованих на утримання органів управління.
10. Сума будь-яких витрат, що не підтверджені відповідними документами.
11. Витрати на придбання, будівництво, реконструкцію, модернізацію, ремонт та інше поліпшення основних фондів та витрати, пов'язані з видобуванням корисних копалин, а також із придбанням нематеріальних активів, що підлягають амортизації.

Витрати, які відносять до складу валових витрат частково, наведено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Витрати, які зараховують до складу валових витрат частково

ВИТРАТИ	ОБМЕЖЕННЯ
Вартість спецодягу, взуття, продуктів харчування, необхідних для виконання професійних обов'язків	Згідно з переліком Кабінету Міністрів України
Вартість витрат із науково-технічного забезпечення господарської діяльності	За основною діяльністю підприємства, крім тих, що амортизуються
Вартість витрат гарантійного обслуговування	10% від сукупної вартості реалізованих товарів, за якими не закінчився строк гарантованого обслуговування
Вартість витрат на рекламу	2% від прибутку, що підлягає оподаткуванню
Вартість витрат на утримання та експлуатацію фондів природоохоронного призначення	Крім витрат, що підлягають амортизації
Вартість страхування	Крім страхування ризиків, що пов'язані з діяльністю фізичних осіб
Вартість витрат на придбання ліцензій та дозволів	Крім витрат на придбання торгових патентів
Вартість витрат на відрядження	Крім витрат, не підтверджених документально

Закінчення табл. 5.1

ВИТРАТИ	ОБМЕЖЕННЯ
Вартість витрат на утримання та експлуатацію об'єктів соціальної інфраструктури (дитячих ясел і садків, закладів підвищення кваліфікації, охорони здоров'я, спортзалів, гуртожитків, житлового фонду тощо)	Крім капітальних затрат, що підлягають амортизації
Величина витрат, пов'язаних з оплатою за борговими зобов'язаннями	У сумі, що не перевищує суми доходів такого платника податку протягом звітного періоду, отриманих у формі процентів, збільшеної на суму, що становить 50% оподаткованого прибутку звітного періоду
Сума витрат на оплату праці (основна, додаткова, види заохочень і виплат)	Крім податків на доходи фізичних осіб
Суми відрахувань на обов'язкове державне пенсійне страхування, інші соціальні витрати	Крім добровільних внесків до Пенсійного фонду
Різниця вартості матеріальних запасів на початок і кінець звітного кварталу	Крім виробників сільськогосподарської продукції

5.2. ПЛАТА ЗА РЕСУРСИ

Згідно з чинним податковим законодавством України передбачено такі платежі за ресурси для суб'єктів господарювання: плата (податок) за землю; податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів; податок на нерухоме майно (нерухомість); збір за спеціальне використання природних ресурсів (лісовий дохід, плата за воду, плата за корисні копалини); збір за забруднення навколишнього природного середовища.

Вплив цих платежів на результати фінансово-господарської діяльності підприємств досягається через розподіл прибутку і формування собівартості. Зменшення суми вказаних платежів збільшує чистий прибуток або знижує поточні витрати господарської діяльності, що збільшує прибуток від реалізації продукції.

Плата за землю

Плату за землю введено з метою формування ресурсів для фінансування заходів із раціонального використання і охорони землі, підвищення

родючості ґрунтів; відшкодування затрат власників землі і землекористувачів, які пов'язані з веденням господарства на землях гіршої якості; розвитку інфраструктури населених пунктів. Плата за землю надходить на рахунки місцевих бюджетів.

Плата за землю справляється у формі земельного податку чи орендної плати і встановлюється залежно від грошової оцінки землі. Власники землі сплачують земельний податок. За земельні ділянки, надані в оренду, стягується орендна плата.

Об'єктом плати за землю є земельна ділянка, яка перебуває у власності чи використанні (у тому числі на умовах оренди). Платниками є власники землі і землекористувачі (у тому числі орендарі).

При стягненні плати за землю проведено таке розмежування: землі сільськогосподарського призначення (придатні для сільськогосподарського виробництва чи призначені для цих цілей); землі населених пунктів (у межах населених пунктів, установлених законодавством).

Ставку податку на землі населених пунктів, за якою визначається грошова оцінка, встановлено в розмірі 1% від грошової оцінки. Якщо грошова оцінка земельних ділянок не визначена, то використовують середні ставки земельного податку. Ці ставки диференційовано залежно від чисельності населення в населеному пункті, і вони зростають із збільшенням чисельності населення.

Місцеві ради можуть диференціювати і затверджувати ставки за середніми ставками залежно від місцезнаходження земельної ділянки на території населеного пункту і його функціонального використання. Юридичні особи самостійно нараховують суму земельного податку щорічно станом на 1 січня і надають відповідні дані податковій адміністрації. Податок нараховується з дня виникнення права власності чи права користування.

Якщо земельна ділянка, на якій розміщена будівля, перебуває в загальній власності кількох юридичних осіб, земельний податок нараховується кожному з них, пропорційно до їхньої частки у власності на будівлю.

Платники земельного податку (крім виробників сільськогосподарської і рибної продукції, а також громадян) вносять податок щомісячно до 15-го числа наступного місяця за звітним. Виробники сільськогосподарської і рибної продукції, а також громадяни вносять податок до 15 листопада поточного року.

Розмір, умови і строки внесення орендної плати за землю встановлюються за згодою учасників договору – орендодавця (власника) і орендаря.

Суб'єкти господарської діяльності сплачують податок на землю за рахунок свого прибутку. Одночасно включення у склад валових затрат подат-

ку на землю зменшує суму оподаткованого прибутку, а отже, і податку на прибуток.

За несвоєчасну сплату земельного податку стягується штраф (пеня) у розмірі 0,3% від суми заборгованості за кожний день прострочення. Розмір пені за несвоєчасне внесення орендної плати передбачається в договорі оренди, але вона не повинна перевищувати розмір пені за несвоєчасну сплату податку на землю.

Податок із власників транспортних засобів

Кошти, які надійшли від стягнення податку, спрямовуються на фінансування будівництва, реконструкції, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування та проведення природоохоронних заходів на водоймах. Податок зараховується в бюджети місцевого самоврядування.

Платниками податку є підприємства, організації, заклади (юридичні особи) – власники транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.

Відповідно до законодавства об'єктами оподаткування є: автомобілі (легкові, вантажні, спеціального призначення); колісні трактори; мотоцикли; яхти, судна парусні, шлюпки моторні і катери. Не є об'єктами оподаткування: трактори на гусеничному ході; машини і механізми для сільськогосподарських робіт; автомобілі швидкої допомоги і пожежні; транспортні засоби (підйомні і самохідні), які використовуються на заводах, складах, у портах для перевезення вантажів на короткі відстані; яхти, судна парусні, спортивні шлюпки.

Податок нараховується за даними про кількість транспортних засобів станом на 1 січня поточного року. Якщо транспортні засоби придбано у другому півріччі, то податок сплачується в половинному розмірі.

Плата вноситься перед реєстрацією, перереєстрацією чи технічним оглядом транспортних засобів на період до наступного технічного огляду у валюті України. Розраховується за валютним курсом Національного банку України на перший день кварталу, в якому сплачується податок, і залишається незмінною до кінця кварталу.

При стягненні податку на транспортні засоби суб'єктів господарської діяльності існують пільги. Від сплати податку звільнені підприємства автомобільного транспорту загального користування стосовно транспортних засобів, зайнятих перевезенням пасажирів, у яких законодавчо встановлено тарифи на оплату проїзду.

Для підприємств встановлено досить високу відповідальність за сплату податку. У разі заниження податку стягується вся сума заниженого податку і штраф у двократному розмірі від тої ж суми. За відсутності обліку об'єктів

оподаткування чи веденні обліку з порушенням встановленого порядку (не надання, порушення надання розрахунків та інших документів, необхідних для нарахування і сплати податку) стягується штраф у розмірі 50% від суми податку, який підлягає сплаті.

Сума податку на транспортні засоби включається в склад валових витрат платників, а отже, зменшує оподатковуваний прибуток і суму податку на прибуток.

5.3. НЕПРЯМЕ ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Серед непрямих податків чільне місце в Україні займає податок на додану вартість. Платниками ПДВ у бюджет є суб'єкти господарювання (юридичні особи) і громадяни (фізичні особи), які здійснюють підприємницьку діяльність на території України. Об'єктом оподаткування є такі операції, які здійснюються платниками податку, суб'єктами господарювання:

- з продажу товарів (робіт, послуг) на митній території України, у тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди (лізингу);
- із ввезення (пересилання) товарів на митну територію України, отримання робіт (послуг), які надаються нерезидентами для їх використання чи споживання на прикордонній території України;
- із ввезення (пересилання) майна відповідно до договорів оренди (лізингу), закладу, іпотеки.
- із вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України і виконання робіт, надання послуг для їх споживання за межами митної території України.

Таким чином, об'єктом оподаткування є операції, пов'язані з продажем товарів (робіт, послуг) усередині держави, їх імпортом і експортом.

Поняття продажу товарів (робіт, послуг) законодавчо визначено. Продаж товарів – це будь-які операції, що здійснюються відповідно до договорів купівлі-продажу, інших громадянсько-правових договорів, які передбачають передачу права власності на товари за компенсацію, а також операції з безплатної передачі товарів. Не належать до продажу операції з передачі товарів відповідно до договорів комісії (консигнації), доручення, відповідного зберігання, довірчого управління, оренди (лізингу), інших громадянсько-правових договорів, які не передбачають передачі права власності на товари іншій особі.

Продаж послуг (робіт) – це будь-які операції громадянсько-правового характеру з надання послуг (результатів робіт) з передачею права користування чи розпорядження товарами, у тому числі нематеріальними активами, за компенсацію, а також операції з безплатного надання послуг (робіт). Продаж послуг (результатів робіт) включає надання права користування чи розпорядження товарами згідно з договорами оренди (лізингу), продажу, ліцензування, інших способів передачі права інтелектуальної власності.

Не є об'єктами оподаткування такі операції, які здійснюють суб'єкти господарювання:

- випуск, розміщення і продаж за кошти цінних паперів, емітованих суб'єктами підприємницької діяльності деривативів;
- обмін цінних паперів на інші цінні папери, депозитарна, реєстраційна і клірингова діяльність із цінних паперів;
- передача майна в оренду і його повернення після закінчення договору оренди, сплата орендних платежів відповідно до договорів фінансової оренди;
- надання послуг зі страхування і перестрахування, соціального і пенсійного страхування;
- надання послуг з інкасації, розрахунково-касового обслуговування, за кредитними і депозитними договорами;
- виплата заробітної плати, інших грошових виплат, дивідендів;
- надання брокерських, дилерських послуг з укладенням контрактів на торгівлю цінними паперами і деривативами на фондових і товарних біржах;
- оплата вартості фундаментальних досліджень, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються з державного бюджету;
- безплатна передача в комунальну власність об'єктів соціальної сфери і житлового фонду.

База оподаткування для нарахування ПДВ має особливості залежно від сфери діяльності суб'єкта господарювання.

База оподаткування з продажу товарів (робіт, послуг) визначається за їх договірною (контрактною) вартістю, розрахованою за вільними чи регульованими цінами (тарифами). У базу для розрахунку ПДВ включається акцизний збір.

Серед суб'єктів господарювання свого часу набули поширення бартерні операції і натуральні виплати в рахунок оплати праці фізичним особам.

У цих випадках база оподаткування визначається з фактичної вартості вказаних операцій, але не нижче за звичайну ціну.

Для товарів, які ввозяться на митну територію України, база оподаткування включає митну вартість, вартість митних процедур, ввізне мито, акцизний збір.

Для готової продукції, яка виготовлена на території України з давальницької сировини нерезидента, у разі її реалізації на території України базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість такої продукції з урахуванням акцизного збору і ввізного мита.

Є особливості в оподаткуванні підприємницької діяльності, яка пов'язана зі здійсненням комісійної торгівлі. Для товарів, які придбані в осіб, не зареєстрованих платниками податків, базою оподаткування є сума комісійної винагороди платника податку.

Вартість тари, яку згідно з договором (контрактом) слід повертати, в базу оподаткування не включається. Проте, якщо протягом установленого законодавством строку тару не повернули відправникові, її вартість включається в базу оподаткування покупця товару.

Сфера і види діяльності суб'єктів господарювання дуже різноманітні. Тому в процесі їхньої діяльності важливо враховувати, які операції звільнені від обкладення податком на додану вартість.

Згідно з чинним законодавством від обкладення ПДВ звільнено низку операцій, які можуть здійснювати суб'єкти господарювання.

1. Операції з продажу:

- вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями і спеціалізованими магазинами;
- товарів спеціального призначення для інвалідів (відповідно до переліку, встановленого Кабінетом Міністрів України);
- лікувальних засобів і виробів медичного призначення, зареєстрованих в Україні в установленому порядку (у тому числі надання послуг з їх продажу аптечними закладами);
- книг вітчизняного виробництва, учнівських зошитів, підручників, навчальних посібників, періодичних друкованих видань масової інформації вітчизняного виробництва (включаючи доставку);
- путівок на санаторно-курортне лікування і відпочинок дітей;
- товарів (робіт, послуг) для власних потреб дипломатичних представництв, консульських закладів і представництв міжнародних організацій в Україні;
- товарів (робіт, послуг) (за винятком підакцизних товарів, грального бізнесу) підприємствами, які засновані всеукраїнськими громадськими організаціями інвалідів. На цих підприємствах інваліди мають становити не менше ніж 50% від загальної чисельності

працюючих, а їхній фонд оплати праці – не менше ніж 25% від загальних затрат на оплату праці.

2. Операції з надання послуг:

- з ремонту шкіл, дошкільних установ, інтернатів, установ охорони здоров'я, з обробки землі багатодітним сім'ям, інвалідам, одиноким особам і особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, школам, дошкільним установам, інтернатам, установам охорони здоров'я в сільській місцевості сільськогосподарськими виробниками;
- з вищої, середньої спеціальної, середньої, професійно-технічної і початкової освіти установами освіти, які мають відповідний дозвіл;
- з виховання і освіти дітей музичними школами, художніми школами, школами мистецтв;
- закладами охорони здоров'я, які мають спеціальний дозвіл на надання таких послуг;
- з доставки пенсій і грошової допомоги населенню.

3. Операції з виконання робіт:

- за кошти інвесторів з будівництва житла для військовослужбовців, ветеранів війни, членів сімей військовослужбовців, які загинули під час виконання службових обов'язків;
- з будівництва житла, яке здійснюється за кошти фізичних осіб, і передачі його у власність тим же фізичним особам.

4. Операції з передачі:

- земельних ділянок, які перебувають під об'єктами нерухомості, чи незабудованої землі;
- рухомого складу однією залізницею чи підприємством залізничного транспорту іншим залізницям чи підприємствам залізничного транспорту загального користування державної форми власності.

5. Операції з ввезення на митну територію України товарів морського промислу, добутих на українських суднах.

На діяльність суб'єктів господарювання здійснює вплив сплата ПДВ у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг). При цьому суттєве значення має визначення джерела сплати (відшкодування) ПДВ, включеного в ціну (вхідного ПДВ) для покупця – суб'єкта господарювання. Установлено такі джерела відшкодування вхідного ПДВ:

1. За придбаними товарами (роботами, послугами), вартість яких входить до складу валових витрат виробництва (обороту), а також придбаними основними фондами і нематеріальними активами, які підлягають амортизації, вхідний ПДВ відшкодовується за рахунок сум ПДВ, які надходять від

реалізації продукції (робіт, послуг) суб'єктом господарювання, а також коштів бюджету. При цьому сплачений (нарахований) вхідний ПДВ оформляється як податковий кредит.

2. Інше джерело відшкодування ПДВ встановлено для суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з продажу товарів (робіт, послуг), які звільняються від обкладання ПДВ. У цьому разі суми ПДВ сплачені (нараховані) у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких включається в склад валових затрат виробництва (обороту), а також затрат виробництва (обороту). З цієї групи суб'єктів господарювання ПДВ, сплачений під час придбання основних засобів і нематеріальних активів, які підлягають амортизації, заноситься на збільшення вартості основних засобів і нематеріальних активів. Отже, на таких підприємствах вхідний ПДВ не включається в податковий кредит.

3. Якщо суб'єкт господарювання – платник податку – придбає товари (роботи, послуги), вартість яких не входить до валових витрат виробництва (обороту) і не підлягає амортизації, вхідний ПДВ відшкодовується за рахунок відповідних джерел придбання товарів (робіт, послуг) і до податкового кредиту не включається.

Таким чином, суттєвий вплив ПДВ на фінансову діяльність суб'єктів господарювання пов'язаний із наданням і погашенням податкового кредиту.

Податковий кредит складається із сум ПДВ, сплачених платником вказаного податку у звітному періоді у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких входить до складу валових затрат виробництва (обороту), основних фондів і нематеріальних активів, які підлягають амортизації. Податковий кредит дає підприємству право на відшкодування сплаченого ПДВ у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), тобто вхідного ПДВ. Тому важливе значення мають умови і час утворення податкового кредиту, а також джерела і час його погашення.

Податковий кредит виникає в суб'єктів господарювання, які здійснюють операції з продажу товарів (робіт, послуг), які обкладаються ПДВ. При цьому в суму податкового кредиту включається та частина сплаченого (нарахованого) ПДВ, що стосується придбаних товарів (робіт, послуг), використаних для реалізації товарів (робіт, послуг), які обкладаються ПДВ.

Згідно із Законом «Про податок на додану вартість» застосовуються дві ставки: нульова і 20%. Установлено перелік операцій, за якими застосовується нульова ставка для визначення суми ПДВ:

- продаж товарів, вивезених (експортованих) платником податку за межі митної території України;
- продаж робіт (послуг), призначених для використання і споживання за межами митної території України;

- продаж товарів (робіт, послуг) підприємствами роздрібною торгівлі, розміщених на території України в зонах митного контролю (безмитних магазинах);
- надання транспортних послуг із перевезення пасажирів і вантажів за межами митного кордону України;
- продаж переробним підприємствам молока і м'яса живою вагою.

Не дозволяється застосування нульової ставки ПДВ за операціями, які пов'язані з вивезенням (експортом) товарів (робіт, послуг) у тих випадках, коли такі операції звільнені від оподаткування на митній території України.

Таким чином, застосування нульової ставки для визначення ПДВ за вищеперерахованими операціями дає змогу включати в суму податкового кредиту сплачений ПДВ за придбаними товарами (роботами, послугами), використаними для продажу товарів (робіт, послуг), які обкладаються за нульовою ставкою.

Основою для включення ПДВ у податковий кредит є податкова накладна, яку надає покупцеві продавець товарів (робіт, послуг). Податкова накладна складається в момент виникнення податкових зобов'язань продавця у двох примірниках. Оригінал податкової накладної надають покупцеві. Копія залишається в продавця. Податкова накладна є важливим розрахунковим і податковим документом. У разі звільнення від податку на додану вартість у податковій накладній робиться запис «Без ПДВ» із посиланням на відповідні законодавчі документи.

Не дозволяється включати в податковий кредит затрати зі сплати ПДВ, які не підтверджені податковою накладною чи митними деклараціями. Під час імпорту робіт (послуг) підтвердженням є акт прийняття робіт (послуг) чи банківський документ, який підтверджує перерахування грошей в оплату вартості таких робіт (послуг).

У тому разі, коли на момент перевірки платника податку податковим органом включені в склад податкового кредиту суми не підтверджуються відповідними документами, до платника податку застосовують фінансові санкції на суму непідтвердженого документами податкового кредиту.

Можливі такі варіанти визначення дати виникнення податкового кредиту:

1. Для звичайних операцій, пов'язаних із продажем товарів (робіт, послуг) – дата списання коштів з банківського рахунку платника податку для оплати товарів (робіт, послуг), підтверджена податковою накладною.
2. Для бартерних (товарообмінних) операцій – дата здійснення заключної (балансуючої) операції.

3. Для операцій, пов'язаних із ввезенням (імпортом) товарів – дата оформлення ввізної митної декларації з проставленою сумою податку.
4. Під час імпорту робіт (послуг) – дата списання коштів із поточного рахунку платника в їх оплату чи дата оформлення документа, який підтверджує факт виконання робіт (послуг) нерезидентом.

Погашення (відшкодування) податкового кредиту здійснюється передусім за рахунок сум ПДВ, які надходять від реалізації продукції (робіт, послуг) платника податку.

Сума ПДВ, яка підлягає сплаті в бюджет суб'єктом господарювання – платником податку, визначається як різниця між загальною сумою його податкових зобов'язань з ПДВ, які виникли у зв'язку з продажем товарів (робіт, послуг) протягом звітного періоду, і сумою сформованого кредиту за той же період.

Якщо за результатами звітного періоду сума податкового кредиту перевищує суму податкових зобов'язань платника ПДВ, то вказана різниця підлягає відшкодуванню платникові податку з Державного бюджету України.

Сума ПДВ, який підлягає сплаті в бюджет, чи сума податкового кредиту, яка відшкодовується з бюджету, визначається на основі податкової декларації за звітний період.

Ще одним видом непрямих податків є мито. Мито є податком на товари, що переміщуються через митний кордон країни. Це переміщення може бути пов'язане з ввезенням, вивезенням чи перевезенням транзитом товарів, транспортних засобів.

Платниками мита є фізичні та юридичні особи. Сплата податку здійснюється під час перетину митного кордону. Реальними платниками мита на імпорт (ввізне мито) є споживачі імпортованих товарів. Проте при перетині митного кордону мито сплачує суб'єкт господарювання за власні оборотні кошти, що впливає на його фінансовий стан. На період від сплати прикордонного мита до реалізації споживачам імпортованих товарів відбувається іммобілізація оборотних коштів імпортерів.

Отже, на діяльність імпортерів – суб'єктів господарювання впливає: визначення суб'єкта оподаткування, розмір ставок податку, податкові пільги, строки сплати податку.

Об'єктом оподаткування є митна вартість товару, який переміщується через митний кордон.

Для визначення митної вартості імпортованого товару валюта, яка використовується під час укладення контракту, перераховується в національну валюту України за курсом Національного банку на день подання митної декларації.

Використовуються два види ставок для вирахування суми мита:

- у відсотках до митної вартості товарів, які переміщуються через митну територію (адвалорне мито);
- у грошовому вимірі на одиницю товару.

На підакцизні товари встановлено ставки специфічного ввізного мита. З більшості видів підакцизних товарів ставка ввізного мита встановлена в євро з одиниці товарів, які імпортуються.

Ставки ввізного мита диференціюються за товарними групами, як і ставки акцизного збору.

Перелік товарів, які підлягають митному оподаткуванню, значно ширший, ніж перелік підакцизних товарів.

При стягненні мита діє диференційована система пільг. Ці пільги надаються шляхом: повного звільнення за окремими товарами; встановлення мінімальних пільгових ставок залежно від країни постачальника (з імпортних товарів) і від країни покупця товару (з експортних товарів).

Акцизний збір – це непрямий податок, який встановлюється на високорентабельні і монопольні товари і включається в їхню ціну.

Платниками податку в бюджет є суб'єкти підприємницької діяльності – виробники підакцизних товарів, а також ті, які займаються імпортом підакцизних товарів.

Залежно від виду підприємницької діяльності існують особливості у визначенні об'єкта оподаткування. Об'єктами оподаткування є:

1. Обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів. При цьому оборотом з реалізації є їхній продаж, обмін на інші товари, безплатна передача. В оподатковуваний оборот включається реалізація (передача) товарів для власного споживання, промислової переробки, а також для своїх працівників (у тому числі і в порядку натуральної оплати праці).
2. Митна вартість імпортних товарів, придбаних за іноземну валюту, в порядку товарообмінних операцій, отриманих без оплати.
3. Обороти з реалізації конфіскованого і безгосподарського майна, предметів закладу за невиконання податкових зобов'язань.

Платниками акцизного збору в бюджет є кілька видів суб'єктів підприємницької діяльності:

1. Підприємства, організації, установи (їхні філіали, відділення, підрозділи) як юридичні особи, які перебувають на території України і мають рахунки в банках.
2. Міжнародні об'єднання, включаючи міжнародні неурядові організації, іноземні юридичні особи і громадяни, які мають поточні рахунки в банках України.

3. Громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи.

Перелік товарів, за яким встановлюється акцизний збір (підакцизних товарів) і ставки акцизного збору, затверджуються законодавчо і є єдиними на всій території України, а також під час здійснення експортних та імпорتنих операцій.

У перелік підакцизних товарів включено: спирт і алкогольні напої, тютюнові вироби, транспортні засоби, магнітофони, апаратуру для звукозапису, відеоапаратуру, відео- і аудіокасети, компакт-диски, телевізори кольорового зображення, набори кухонні чи столові, офісні меблі, одяг з натуральної шкіри і хутра, шоколад, каву, рибні делікатеси, частини туш домашньої птиці.

Акцизний збір обчислюється за ставками, які визначають у двох вимірах:

- у твердих ставках (сумах) з одиниці реалізованих, ввезених, переданих товарів;
- у відсотках до обороту з реалізації (передачі товарів).

Тверді ставки акцизного збору встановлено в євро з одиниці реалізованих (переданих, ввезених в Україну) товарів. Ці ставки диференційовано залежно від якісних характеристик товару.

Акцизний збір, обчислений в євро, з товарів, вироблених і реалізованих в Україні, сплачується у вітчизняній валюті за валютним (обмінним) курсом Національного банку України, котрий діяв на перший день кварталу, в якому реалізовано товар, і залишається незмінним протягом кварталу.

Акцизний збір, нарахований в євро на товари, які імпортуються в Україну, сплачується у гривнях за валютним (обмінним) курсом Національного банку, який діяв у день подання митної декларації.

При використанні процентних ставок акцизного збору можливі такі варіанти визначення оподаткованого обороту:

1. З товарів, які реалізуються за вільними цінами, оподатковуваний оборот визначається за їхньою вартістю у вказаних цінах, з урахуванням акцизного збору, без ПДВ.
2. З товарів, придбаних за межами України в порядку товарообмінних операцій і безплатно, оподатковуваний оборот обчислюється за їхньою митною вартістю, перерахованою за курсом Національного банку України, який діяв на день подання митної декларації.

В оподатковуваний оборот також включаються оплата митних послуг (митні збори), прикордонне мито, сума акцизного збору.

5.4. МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

Місцеві податки і збори входять до складу валових затрат, які вилучаються зі складу відкоригованого доходу, а отже, зменшують суму оподатковуваного прибутку.

Місцеві податки і збори суб'єкти господарювання зараховують до собівартості продукції (робіт, послуг), що впливає на формування їхнього прибутку.

Органи місцевого самоуправління мають право:

- запроваджувати тільки ті податки і збори, що передбачені законодавчими актами;
- установлювати ставки, які не перевищують граничних розмірів, передбачених законодавчими актами;
- установлювати додаткові пільги для віддалених платників податків (ставки, нижчі від максимальної, звільнення від податку).

Платниками комунального податку є всі юридичні особи. Від сплати податку звільняються сільськогосподарські підприємства, планово-дотаційні організації, бюджетні заклади.

Об'єктом для розрахунку податку є фонд оплати праці, який розраховується множенням середньооблікової чисельності працівників на місячний неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Граничний розмір ставки податку – 10% від об'єкта оподаткування (фонду оплати праці).

Податок сплачується щомісячно до 15-го числа з розрахунку суми оподатковуваного об'єкта за попередній місяць.

Платниками податку з реклами є суб'єкти підприємницької діяльності, які рекламують свою діяльність (власну продукцію, послуги).

Податок з реклами стягується з усіх видів оголошень і повідомлень, які передаються з комерційною метою через засоби масової інформації (радіо, телебачення, періодична преса); вміщуються на афішах, плакатах, рекламних щитах (на вулицях, магістралях, майданах, будинках, транспортних засобах); на одязі, майні.

Об'єктом оподаткування є вартість послуг за встановлення і розміщення реклами.

Ставки податку визначено в таких розмірах: 0,1% від вартості послуг за одноразову рекламу; 0,5% від вартості розміщення реклами на тривалий час; 0,3% – за рекламу на майні, товарах, одязі.

Передбачено строки для сплати податку. Рекламодавці сплачують податок під час оплати послуг, виробники реклами – щомісячно, до 15-го числа наступного за звітним місяцем.

Платниками збору на право використання місцевої символіки є юридичні особи, які використовують символіку з комерційною метою.

Об'єктом оподаткування є вартість виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг. Ставка збору не повинна перевищувати 0,1% від об'єкта оподаткування.

5.5. ДОКУМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЯК ФОРМА КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЗА СТАНОМ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ БЮДЖЕТОМ

Перевірки розрахунків платників із бюджетом здійснюють за такими етапами:

- попередня документальна перевірка;
- документальна;
- комплексна документальна;
- зустрічна;
- рівночасна;
- тематична;
- оперативна.

Документальна перевірка бухгалтерських звітів і балансів – це другий етап контролю податкових органів за правильністю обчислення і внесення до бюджету податку на прибуток (доходи). Її здійснюють відповідно до річних планів контрольно-економічної роботи податкових інспекцій і квартальних графіків перевірок, які складають для кожної ділянки роботи. У плани і графіки перевірок насамперед включають підприємства, об'єднання та організації, які отримують значні суми прибутків або допускають грубі порушення у веденні бухгалтерського обліку й податкового законодавства. Такі перевірки можна проводити, як тільки виникає потреба, але не рідше ніж раз на два роки.

Органи державної податкової служби здійснюють контроль за дотриманням законодавства про податки, інші платежі; проводять перевірки фактів приховування і заниження сум податків, інших платежів; контролюють своєчасність подання платниками податків бухгалтерських звітів і балансів, податкових декларацій, розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням податків, інших платежів, а також перевіряють достовірність цих документів щодо правильності визначення об'єктів оподаткування і обчислення податків, інших платежів; здійснюють, у межах своїх повноважень, контроль

за законністю валютних операцій; дотриманням установленого порядку розрахунків зі споживачами з використання електронних контрольно-касових апаратів, товарно-касових книг, лімітів готівки в касах та її використання для розрахунків за товари, роботи і послуги, а також за наявністю свідоцтв про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензій, патентів, інших спеціальних дозволів на здійснення деяких видів підприємницької діяльності.

Одними з найважливіших складових частин процесу планування та підготовки проведення документальних перевірок і формування інформаційного масиву даних про платників податків є відбір об'єктів для проведення документальних перевірок дотримання податкового законодавства, підготовка планів та графіків документальних перевірок на наступний період. Розгляд зазначених завдань, що поставлені перед підрозділами з організації документальних перевірок державних податкових органів, наведений у Порядку планування і підготовки документальних перевірок дотримання податкового законодавства юридичними особами, який затверджено наказом Державної податкової адміністрації України.

Документальна перевірка здійснюється на підставі Програми перевірки, затвердженої головою Державної податкової адміністрації, начальником державної податкової інспекції або їх заступниками. Програму складають, виходячи з головної мети проведення перевірки, і вона має полягати у виявленні вірогідності визначення об'єктів оподаткування, правильності обчислення податків, оцінці стану звітної дисципліни, фінансового стану ведення податкового та бухгалтерського обліку, виявлення фактів приховування та заниження сум податків платниками.

Документальні перевірки за дорученням Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів виконавчої влади та за поданням правоохоронних органів може проводитись у будь-який час, тобто незалежно від кількості раніше проведених на цьому об'єкті перевірок.

При плануванні та проведенні документальних перевірок працівники органів державної податкової служби зобов'язані забезпечувати дотримання службової і комерційної таємниць.

Під час перевірок перевіряльники зобов'язані керуватися Конституцією України, указами Президента України, законами України, декретами Кабінету Міністрів України, постановами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, наказами, інструкціями і вказівками Державної податкової адміністрації України, інших міністерств і відомств, місцевих держадміністрацій, рад народних депутатів, виданими в межах їх юрисдикції з питань щодо стягнення платежів до бюджетів, які не суперечать чинному законодавству.

Для проведення перевірки працівники державних податкових органів повинні мати при собі посвідчення на право проведення перевірки суб'єктів підприємницької діяльності.

Починаючи перевірку, працівники державних податкових органів повинні пред'явити свої службові посвідчення керівництву суб'єктів підприємницької діяльності, яких вони перевіряють, а також ознайомити їх із програмою перевірки. У разі, коли перевірка проводиться за межами свого району, співробітники державних податкових органів додатково повинні пред'явити посвідчення державного податкового органу на перевірку платників податків із вказаним найменуванням району (області), де буде здійснюватися перевірка.

Для проведення перевірки податковий інспектор повинен мати при собі розпорядження податкової інспекції, в якому вказано назву й адресу підприємства, що підлягає перевірці, і програму перевірки, затверджену начальником податкової інспекції. Програму складають на підставі головної мети перевірки, яка полягає у виявленні достовірності визначення прибутку (доходу), правильності обчислення податку й виконання зобов'язань перед бюджетом, оцінці стану звітної дисципліни та ведення бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим перевірці підлягають такі питання:

- 1) достовірність обліку затрат на виробництво й витрат обігу, а саме:
  - а) правильність визначення вартості сировини, основних матеріалів, палива й запчастин, списаних на виробництво у звітному періоді;
  - б) дотримання порядку списування на виробництво вартості малоцінних і швидкозношуваних предметів, переданих в експлуатацію;
  - в) правильність нарахування амортизації;
  - г) правильність віднесення на виробництво витрат на рекламу, орендну плату, виплату процентів за кредитами;
  - г) правильність ведення обліку загальногосподарських і загально-виробничих витрат та їх розподілу між різними видами діяльності (на основне виробництво, житлово-комунальне господарство, незавершене виробництво);
- 2) правильність відображення у звітності даних про фактичну реалізацію готової продукції;
- 3) достовірність фінансових результатів.

При проведенні документальної перевірки визначається дотримання платниками податку на прибуток таких завдань:

- 1) ведення в установленому порядку бухгалтерського обліку і звітності про фінансово-господарську діяльність, надання податко-

- вим органам звітів та балансів, розрахунків із визначенням та сплатою податку;
- 2) пред'явлення, а в необхідних випадках подання, документів, що підтверджують право на пільги щодо податку;
  - 3) сплата своєчасно і в повному обсязі належної суми податку;
  - 4) допуск працівників податкової служби для дослідження приміщення, де здійснюється діяльність, пов'язана з отриманням доходу чи з утриманням об'єктів оподаткування, а також для перевірок з питань нарахування та сплати податку.

5.6. ПОПЕРЕДНЯ ПЕРЕВІРКА СТАНУ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ ІЗ БЮДЖЕТОМ

Попередня (камеральна) перевірка підприємств, об'єднань та організацій з питань дотримання ними податкового законодавства, правильності обчислення, повноти і своєчасності сплати до бюджету податку на прибуток здійснюється безпосередньо в податковій інспекції в присутності головного бухгалтера, який здає звіт.

Перевірці підлягають такі питання:

- 1) повнота і своєчасність подання звіту й розрахунку податку на прибуток;
- 2) наявність у поданих документах усіх необхідних реквізитів;
- 3) узгодженість звітних даних;
- 4) послідовність даних у формах звітності;
- 5) відповідність даних, що використовуються для складання розрахунків податку на прибуток, даним, відображеним у звітності;
- 6) правильність складання розрахунку податку, визначення сум і строків сплати або повернення з бюджету належних сум.

Під час перевірки повноти і своєчасності подання звіту й розрахунку податку на прибуток слід упевнитися, що подано всі передбачені законодавством бухгалтерські документи за встановленими формами та в установлені строки.

На кожному документі мають бути назва підприємства (організації), його адреса, підписи керівника та головного бухгалтера, кругла печатка і штамп.

Узгодженість звітних даних перевіряється шляхом порівняння однойменних даних у різних формах звітності.

При перевірці послідовності звітних даних зіставляють показники на кінець попереднього звітного періоду і на початок теперішнього. Якщо вони збігаються, то послідовності звіту дотримано.

Перевіряючи правильність складання розрахунку податку на прибуток, слід звернути увагу на те, щоб дані, відображені в розрахунку, збігалися з відповідними даними, відображеними в декларації.

Якщо облік сировини й матеріалів ведеться за оптовими цінами, то перевірці підлягає правильність застосування цін і правильність розподілу та списання на виробництво транспортно-заготівельних витрат (ТЗВ). Правильність застосування цін, за якими вартість сировини й матеріалів списується на виробництво, перевіряється шляхом порівняння їх із цінами придбання цих матеріалів, відображеними в договорах із постачальниками. У разі виявлення розбіжностей з'ясовують причини й відповідно коригують валовий дохід (прибуток).

Так, якщо вартість матеріалів списується на виробництво за цінами, що перевищують ціни їх придбання, то на суму перевищення необхідно збільшити валовий дохід (прибуток).

Далі перевіряється правильність розподілу транспортно-заготівельних витрат. Для цього використовують документи первинного обліку, які підтверджують, що саме такі ТЗВ мали місце в даному місяці на підприємстві. Розподіл ТЗВ провадиться пропорційно вартості списаних на виробництво протягом місяця сировини й матеріалів за оптовими цінами та їх залишку на кінець місяця. Таким чином, спочатку треба переконатися в достовірності даних, відображених за оборотами за дебетом і кредитом матеріальних рахунків, оскільки ці дані є вихідними для обчислення суми ТЗВ, що підлягає списанню на виробництво. Для цього використовують документи первинного та аналітичного обліку, що підтверджують надходження матеріалів на підприємство та їх відпуск у виробництво, а саме: рахунки з постачальниками, товарно-транспортні накладні, відомості складського обліку, банківські документи та ін. Якщо виявляється зайве списання вартості матеріалів, палива, запчастин на виробництво, то відповідно коригують дані бухгалтерського обліку.

Перевірка правильності нарахування амортизації охоплює кілька питань.

1. Правильність застосування норм амортизаційних відрахувань. При перевірці використовують картки або книги інвентарного обліку основних фондів і збірник установлених законодавством норм амортизаційних відрахувань.

В інвентарних картках (книгах) вказуються балансова вартість об'єкта, строк уведення і період експлуатації, норма амортизації, яку застосовує підприємство, і місячна сума амортизації.

При перевірці необхідно звірити норму, за якою нараховує амортизацію підприємство, з тою, яка встановлена законодавством для даного об'єкта, й упевнитися, чи арифметично правильно визначена місячна сума амортизації. Визначаючи суму амортизації, слід пам'ятати, що вона обчислюється за балансовою вартістю основних фондів і затверджених норм, включаючи й прискорену амортизацію їх активної частини (але не більш ніж у два рази, якщо порівнювати з установленими нормами), що використовується для випуску засобів обчислювальної техніки, нових прогресивних видів матеріалів, приладів та устаткування, розширення експорту та в інших випадках, установлених Міністерством економіки та Міністерством фінансів України.

Правильність застосування норм амортизаційних відрахувань можна перевіряти вибірково або загалом залежно від розміру підприємства і кількості основних фондів.

2. Своєчасність нарахування амортизації на основні фонди, які щойно прибули на підприємство, і припинення нарахування на основні фонди, що вибули з підприємства.

При перевірці правильності нарахування амортизації слід також пам'ятати, що підприємства, котрі здійснюють свою діяльність на умовах оренди, нараховують амортизацію як за власними, так і за орендованими основними фондами.

Плата за оренду окремих об'єктів основних виробничих фондів відноситься на собівартість у межах норм амортизаційних відрахувань на їх повне відновлення, при цьому плата за оренду нежитлових приміщень для забезпечення основної виробничої діяльності у склад витрат включається за ставками, що затверджені місцевими органами державної виконавчої влади. У зв'язку з цим з метою перевірки слід з'ясувати, в яких фактично сумах віднесена на собівартість плата за оренду, і якщо виявиться, що ці суми перевищують установлені норми, потрібно на суму перевищення зменшити собівартість і збільшити оподатковуваний дохід (прибуток).

Перевіряючи правильність віднесення на собівартість витрат на виплату процентів за кредитами, слід пам'ятати, що витрати на виплату процентів за кредити, отримані для поповнення власних оборотних засобів, придбання основних фондів і нематеріальних активів, за всі види прострочених і відстрочених позик, а також за податковий кредит сплачуються за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства.

Для того, щоб переконатися, що витрати на оплату процентів за кредитами віднесено на собівартість правильно, необхідно перевірити кредитні угоди, в яких відображено умови надання кредиту, а також банківські документи, що засвідчують, у яких сумах і на які цілі були спрямовані отримані кредити.

Платник податку щоквартально подає розрахунок фінансових результатів товарообмінних (бартерних) операцій (додаток С) разом із податковою декларацією про прибуток до податкового органу за місцезнаходженням такого платника податку.

Датою збільшення валового доходу в разі здійснення товарообмінних (бартерних) операцій вважається будь-яка з подій, що сталася раніше:

- або дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) – дата фактичного надання результатів робіт (послуг) платником податку;
- або дата оприбуткування товарів, а для робіт (послуг) – дата фактичного отримання результатів робіт (послуг) платником податку.

5.7. ОСНОВНІ ПИТАННЯ ПРОГРАМИ ПЕРЕВІРКИ

Основні питання програми документальної перевірки визначені Методичними рекомендаціями про порядок, форми і методи проведення документальних перевірок юридичних осіб – платників податків. Серед них визначають таке.

1. Правомірність створення підприємств, дотримання вимог реєстрації. Склад засновників та їхня частка в статутному капіталі, розмір статутного капіталу та чим, ким і коли внесений. Яку діяльність згідно зі статутом мало право здійснювати та яку фактичну діяльність здійснювало в періоді, що перевіряється. Наявність ліцензії на здійснення окремої діяльності.

2. Аналіз фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємницької діяльності. Перелік питань для аналізу можна виділити такий:

- виробнича діяльність підприємства;
- виконання плану (прогнозного плану) реалізації продукції (робіт, послуг);
- основні засоби підприємства;
- використання основних виробничих фондів;
- облік нематеріальних активів;
- товарно-матеріальні цінності;
- зовнішньоекономічна діяльність підприємства;
- облік фінансових вкладень;
- витрати виробництва та обігу;
- облік грошових коштів та розрахунків;
- структура позичених коштів;

- облік реалізації товарів та готової продукції, фінансових результатів і використання прибутку;
- фонди та їх використання;
- цінові фактори;
- платоспроможність (ліквідність) підприємства.

3. Виконання вказівок і пропозицій за матеріалами попередніх перевірок і правильності відображення їх у податковому та бухгалтерському обліку.

4. Перевірка відповідності показників балансу даним Головної книги, журналів-ордерів та аналітичного обліку. Слід зазначити, що при здійсненні окремих видів ліцензованої діяльності підприємство повинно вести бухгалтерський облік, готувати фінансові звіти окремо від обліків та звітів з інших видів діяльності на підставі постанов, затверджених органами державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств. Підприємство повинно обґрунтовано розподіляти витрати між ліцензованою та іншими видами підприємницької діяльності [наприклад при здійсненні підприємницької діяльності з передачі електроенергії місцевими (локальними) електромережами підприємство повинно вести бухгалтерський облік і готувати фінансові звіти окремо від обліків та звітів з інших видів діяльності на підставі постанови Національної комісії з питань регулювання електроенергетики «Про затвердження умов та правил здійснення підприємницької діяльності з передачі електроенергії місцевими (локальними) електромережами»].

5. Перевірка правильності визначення:

5.1 – виручки (валового доходу), одержаної від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

При перевірці валових доходів потрібно врахувати те, який порядок визначення реалізації товарів (робіт, послуг) встановлено на підприємстві – «касовим методом» чи «методом нарахування», що повинно закріплюватися на початку фінансового року наказом по підприємству.

До складу валового доходу включається виручка, отримана як від ліцензованої, так і від інших видів діяльності;

5.2 – прибутку (збитку) від реалізації продукції (робіт, послуг);

5.3 – прибутку від іншої реалізації;

5.4 – прибутку від позареалізаційних операцій.

6. Перевірка правильності визначення оподаткованого прибутку:

6.1 – перевірка цільового використання коштів фондів, створених підприємством за рахунок собівартості продукції (робіт, послуг);

- 6.2 – перевірка правильності визначення фінансових результатів від реалізації продукції (робіт, послуг) шляхом товарообміну (бартеру);
- 6.3 – перевірка правомірності визначення прибутку при отриманні підприємством коштів, матеріальних цінностей і нематеріальних активів від інших суб'єктів підприємницької діяльності.
- 7. Достовірність обліку витрат виробництва (обігу), що відноситься на собівартість продукції (робіт, послуг):
  - 7.1 – матеріальні витрати;
  - 7.2 – витрати на оплату праці;
  - 7.3 – відрахування на соціальні заходи;
  - 7.4 – амортизація основних фондів та нематеріальних активів;
  - 7.5 – інші витрати;
  - 7.6 – правомірність віднесення на збитки підприємства витрат і витрат.

При перевірці питань правильності віднесення витрат виробництва на собівартість продукції (робіт, послуг) треба звернути увагу на те, що для окремих галузей народного господарства (сільське господарство, торгівля, промисловість, будівництво тощо) існували Типові положення планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг), затверджених постановами Кабінету Міністрів України.

- 8. Правильність визначення фінансових результатів.
- 9. Перевірка правильності обліку товарів (готової продукції) та визначення їх собівартості.
- 10. Перевірка правильності обліку позавиробничих витрат.
- 11. Перевірка правильності обліку реалізації товарів (робіт, послуг) та визначення їх собівартості.
- 12. Правомірність визначення сукупного валового доходу підприємства.
- 13. Перевірка правильності визначення скоригованого валового доходу, тобто правомірність визначення та відображення в Додатку Е до Декларації про прибуток підприємства доходів, які за своїм змістом підлягають вилученню зі складу валових доходів, з метою оподаткування.
- 14. Перевірка правильності визначення витрат підприємства в грошовій, матеріальній і нематеріальній формах як компенсації вартості сировини, матеріалів, товарів, робіт, послуг, придбаних для використання у власній виробничій діяльності.
- 15. Правомірність нарахування та визначення в Додатку М до Декларації про прибуток підприємства амортизаційних відрахувань.

16. Перевірка правильності складання податкових декларацій та розрахунків з податку на прибуток, застосування ставок оподаткування та надання пільг з оподаткування. Повнота і своєчасність сплати податку на прибуток до бюджету.
17. Правильність обчислення акцизного збору.
18. Правильність утримання, повнота і своєчасність перерахування до бюджету прибуткового податку із заробітної плати працівників.
19. Правильність нарахування плати за землю і своєчасність її перерахування до бюджету.
20. Правильність нарахування податку з власників транспортних засобів і своєчасність його перерахування до бюджету.

5.8. ПОРЯДОК ВІДОБРАЖЕННЯ В АКТАХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ПЕРЕВІРОК АНАЛІЗУ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК

В умовах переходу до ринкової економіки, коли підприємство самостійно вибирає собі постачальника, вкладаючи свої кошти до статутних фондів інших підприємств, купує акції та цінні папери, веде пошук покупців своєї продукції, значно підвищується роль аналізу фінансово-господарського стану підприємства.

Аналіз фінансово-господарського стану підприємства буде більш достовірним, якщо його проводити за даними квартальної та річної бухгалтерської звітності і балансу підприємства, статистичної та податкової звітності.

Основними завданнями аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства є:

- визначення економічної ситуації, що склалася на підприємстві;
- виявлення причин та факторів, що негативно впливають на результати роботи підприємства;
- оцінка ефективності найважливіших економічних та фінансових показників;
- пошук варіантів рішень, які б забезпечили поліпшення діяльності підприємства.

Цілями такого аналізу є:

- оцінювання стану підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- прогнозування роботи підприємства, що перевіряється, щодо умов ринку та ін.

Джерелами аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства визначаються (рис. 5.1):

- план чи прогноз економічного та соціального розвитку підприємства, організації;
- статистична, бухгалтерська та податкова звітність;
- дані первинних документів бухгалтерського обліку;
- пояснювальна записка до бухгалтерського звіту;
- матеріали (акти, довідки) попередніх перевірок контрольних органів і вищестоящих організацій.

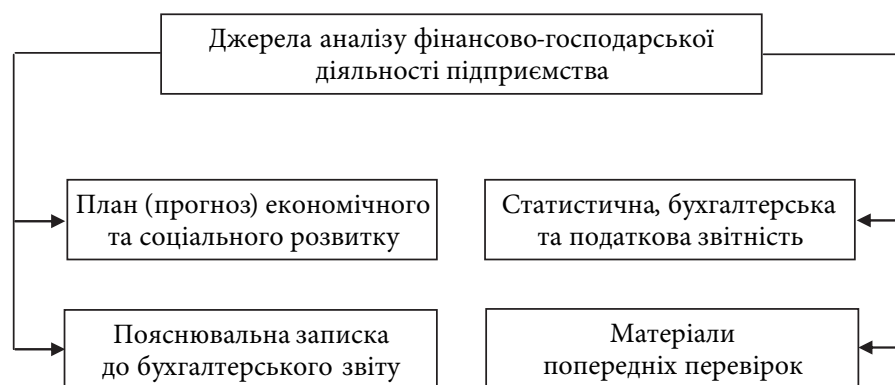

Рис. 5.1. Структура джерел аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства

Для економічної оцінки платоспроможності і фінансової стабільності юридичної особи рекомендується перелік питань, що підлягають аналізу. При цьому перевіряюча особа може вилучити непотрібні щодо діяльності підприємства питання, а також включити додатково питання, які він вважає доцільними.

Аналіз діяльності підприємства проводиться як у динаміці, так і в порівнянні з іншими підприємствами та із середніми в галузі.

Для аналізу виробничої (господарської) діяльності підприємства насамперед вивчається загальна виробнича структура, наводяться основні техніко-економічні показники підприємства, його структурних підрозділів. Визначаються основні види продукції (робіт, послуг), обсяги їх випуску та реалізації за попередній і звітний роки.

Рекомендується визначати частку кожного виду продукції (робіт, послуг) у загальному обсягу.

Аналізуючи діяльність підприємства, потрібно вказувати:

- причини спаду виробництва, використовуючи форму № 1-П місячну, затверджену наказом Міністерства статистики України;
- ритмічність випуску продукції, виконаних робіт (послуг) на великих підприємствах (питома вага випуску продукції кожної декади до підсумку за місяць, місяць до кварталу, року, квартал до року);
- якість продукції, що випускається, виконаних робіт чи послуг (відповідність продукції ДСТУ, наявність браку та ін.), використовуючи дані відділу технічного контролю;
- виконання поставок із державних контрактів, використовуючи форму № 1-П квартальну, затверджену Міністерством статистики України.

Аналізуючи виконання плану (прогнозного плану) реалізації продукції, виконаних робіт (послуг), потрібно звернути увагу:

- на порядок відображення в обліку та звітності обсягу реалізації [за відвантаженою продукцією, виконаними роботами (наданими послугами) чи в міру надходження коштів на розрахунковий рахунок], використовуючи наказ підприємства з цього питання;
- питому вагу бартерних операцій, а також взаємозалік з усього обсягу реалізації продукції (робіт, послуг). Основну номенклатуру (кількість, сума) продукції, що бере участь у цих операціях, як постачальника, так і споживача. Під час аналізу використовувати дані звіту форми № 2;
- питання збуту виготовленої продукції, звернувши увагу на її конкурентоспроможність, причини нагромадження її на складі підприємства (кількість у відповідних одиницях виміру, сума, вид продукції), у тому числі через низький попит покупців чи брак попиту взагалі. З якого періоду не реалізується продукція і які перспективи її реалізації, використовуючи дані відділу збуту та ін.;
- заборгованість із відвантаженої продукції, виконаних робіт (послуг) на експорт (в якій валюті), з якого періоду значиться та перспективи її погашення;
- частину продукції, що проходить через комерційні структури в загальному обсязі реалізації, суму їхньої заборгованості, за який період, з прикладами заборгованості. Чи продовжується відвантаження продукції за наявної заборгованості; аналізуючи обсяги реалізації у відносних цінах, ураховувати коефіцієнти інфляції;
- особливу увагу звернути на правильне включення податку на додану вартість до ціни готової продукції;

- випуск, реалізацію та обіг цінних паперів (форма № 2-Б квартальна, річна, затверджена Міністерством статистики України), ефективність цього питання.

Проводячи аналіз обліку основних засобів на підприємстві, податкові органи звертають увагу:

- наявність власних та орендованих основних засобів, достовірність їхньої оцінки;
- відповідність аналітичного і синтетичного обліку основних засобів чинному законодавству;
- правильність відображення в обліку та звітності результатів: від індексації основних фондів; придбання, виготовлення та будівництва; реалізації; ліквідації та іншого вибуття; ремонту основних фондів; інвентаризації;
- методи визначення зношення (амортизації) основних засобів, забезпечення незмінності зазначених методів протягом звітного періоду. Відповідність обліку зношення та амортизації чинному законодавству;
- законність застосування норм прискореної амортизації, нарахування амортизації (зношення).

Під час аналізу обліку грошових коштів та розрахунків звертається увага:

- на відповідність чинному законодавству обліку касових операцій, залишків у касі та нормативів витрат на поточні потреби;
- наявність і правильність ведення операцій за рахунками в банку;
- стан та склад дебіторської і кредиторської заборгованості;
- відповідність чинному законодавству розрахунків із заробітної плати;
- відповідність чинному законодавству розрахунків із бюджетом та позабюджетними фондами;
- правильність розрахунків із засновниками та учасниками;
- відповідність обліку короткострокових і довгострокових кредитів та інших зобов'язань чинному законодавству;
- види цінних паперів, цілі випуску, терміни погашення та їх виконання;
- напрями використання грошових коштів, що були одержані від емісії цінних паперів, відповідно до зареєстрованої інформації;
- стан обліку іменних цінних паперів, своєчасність реєстрації зміни їх утримувачів;
- формування та джерела виплати процентів із цінних паперів, джерела погашення (викупу) облігацій.

Щодо обліку реалізації товарів та готової продукції, фінансових результатів і використання прибутку аналізу підлягають:

- оцінка готової продукції та товарів, їх облік;
- методи обліку реалізації готової продукції та товарів, забезпечення незмінності методу протягом звітного періоду;
- правильність розрахунків за зовнішньоекономічною діяльністю та їх стан тощо;
- наявність заборгованості, за якою минув термін позовної давності. Для вирішення питання про строк позовної давності слід керуватися вимогами статті 15 Закону України «Про банкрутство», якою встановлено, що з моменту визнання боржника банкрутом вважається такими, що минули, строки всіх боргових зобов'язань банкрута. Відповідно вважають таким, що минув, також строк позовної давності дебіторської заборгованості. Проте така заборгованість списується на збитки не за рішенням керівника підприємства, а на підставі постанови арбітражного суду.

5.9. ВИКОРИСТАННЯ НЕПРЯМИХ МЕТОДІВ ПЕРЕВІРКИ ПІД ЧАС ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ПРИБУТОК

Серйозною проблемою для податкових органів України стало виявлення та залучення до оподаткування доходів суб'єктів підприємницької діяльності, які прагнуть приховати ці доходи.

Несплата податків такими суб'єктами призводить до значних втрат коштів Державного бюджету.

У зв'язку з цим органам податкової служби, з метою підвищення ефективності проведення документальних перевірок та максимального залучення до оподаткування тіньових доходів, необхідно опановувати та застосовувати в роботі непрямі методи, поширені в міжнародній практиці, для визначення об'єктів оподаткування суб'єктів господарювання та, відповідно, їхніх податкових зобов'язань.

Метою проведення перевірки платника податків із застосуванням непрямих методів є виявлення всіх його доходів – відображених і не відображених у наданих для перевірки документах.

Якщо при визначенні податкових зобов'язань суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи (далі – платник податків) урахувати тільки дані декларацій, звітів і облікових журналів, книг, то платник може

навмисно занижити свої податкові зобов'язання і надати до перевірки записи, які не свідчать про дійсний фінансовий стан підприємства. У разі неподання декларації або великої кількості помилок у декларації платника податків податковий орган повинен мати засіб для визначення його дійсних податкових зобов'язань. Тобто якщо виникає підозра щодо приховування доходу, то інспектори-ревізори використовують непрямі методи для відстеження фінансових операцій платника податків.

Під непрямыми методами визначення об'єктів оподаткування слід розуміти відстеження операцій господарської діяльності платника за допомогою інформації, отриманої з джерел інших, аніж звіти, декларації та бухгалтерські записи, книги, з метою визначення доходу і, відповідно, розміру податкових зобов'язань платника податків.

При перевірці непрямыми методами використовують факти і докази, що безпосередньо не вказані в документах, які платник подає для підтвердження даних податкової декларації. Це вимагає:

- ретельного й уважного обстеження діяльності платника, пов'язаної зі сплатою податків;
- уважного використання інформації, яка не вказана в декларації та бухгалтерських і супровідних записах, книгах, звітах платника податків;
- надання певної уваги інформації від третіх осіб.

Різницю між прямими і непрямыми методами можна визначити так:

- прямі методи використовують інформацію, що безпосередньо пов'язана з даними податкових декларацій. Результати перевірки отримуються на підставі бухгалтерських книг, звітів, записів і документів, що надає платник податків;
- непрямі методи використовують інформацію, що безпосередньо не пов'язана з даними податкової декларації та вимагають систематичного відстежування операцій діяльності платника для обчислення доходу, про який не звітовано.

Перевірятьник повинен:

- визначити фінансові операції платника;
- відстежити всі операції для визначення витрат і джерел походження доходу;
- зробити висновки на підставі вищезазначеного.

Аргументи платника податків часто спрямовані на дискредитацію точності, вірогідності і відповідності інформації, що використовується для непрямих методів перевірки.

Якщо ревізор-інспектор після перевірки документів платника не має ніяких підозр, сенсу для застосування непрямих методів також немає. Однак доцільно використовувати непрямі методи за таких обставин:

- документів, необхідних для перевірки платника, немає або якість бухгалтерського та податкового обліку незадовільна;
- дохід, що задекларовано, не відповідає рівню життя засновників підприємства;
- дохід, що задекларовано, не відповідає господарській діяльності платника податків;
- платник постійно звітує про збитки або незначний дохід протягом тривалого часу;
- більшість операцій здійснюється за готівку.

Вибір того чи іншого непрямого методу відстеження доходу платника, що підлягає оподаткуванню, залежить від існуючих на даний час обставин.

Хоча непрямі методи безпосередньо спрямовані на визначення доходу фізичних осіб, однак доцільно їх використовувати і для перевірки юридичних осіб, зокрема якщо контроль за діяльністю підприємства і право власності належить до кількох фізичних осіб.

Використання непрямих методів для визначення доходу є ефективним засобом роботи органів податкової служби. Слід розуміти, що непрямі методи не є:

- містичною оцінкою незаявленого платником податків доходу;
- здогадками або побажаннями податкових інспекторів;
- оподаткуванням надходжень, які насправді оподаткуванню не підлягають (готівкові і безготівкові заощадження, позички, кредити тощо).

Непрямі методи є:

- уважним і обережним розслідуванням діяльності платника податків, пов'язаної з оподаткуванням;
- обережним використанням інформації про доходи або витрати платника податків, яка не міститься в декларації чи обліку;
- систематичною реконструкцією операцій платника податків для визначення його податкових зобов'язань.

Таким чином, органи податкової служби можуть, використовуючи непрямі методи, визначати оподатковуваний дохід, а платники податків повинні спростувати чи довести неправильність його визначення.

Непрямі методи перевірки передбачають отримання побічних доказів чи підтвердження суми доходу за допомогою оцінки величини фактичної вартості майна, суми банківських вкладів тощо.

Непрямі методи встановлення дійсної суми доходу використовуються здебільшого для перевірки податкових декларацій юридичних осіб. Крім того, ці методи можуть бути ефективно використані з метою демонстрації розбіжностей (навмисних або випадкових) у податковій документації, яка, на перший погляд, видається повною і точною.

З досвіду роботи податкових органів зрозуміло, що приховувати витрати значно складніше, ніж доходи. Узагалі, за витратами завжди можна відстежити фінансові операції платника. Розроблений метод полягає у визначенні витрат платника податків і відрахуванні їх від доходу, який має існувати і дозволятиме йому відповідні витрати.

За будь-якої перевірки для перевіряльника важливо ознайомитися з діяльністю платника податків. Якщо основним джерелом доходу платника податків є бізнес (підприємницька діяльність), то перевіряльник повинен визначити: які товари або які послуги пропонує підприємство, як вони реалізуються (ринки збуту), джерела та умови їх поставки тощо.

Є п'ять основних методів непрямих визначення величини доходу, які можна застосовувати в разі недостатньої інформації про платника податків (рис. 5.2):

- визначення джерел отримання коштів та їх використання (вкладення);
- визначення «чистої» вартості майна (багатства);
- визначення банківських депозитів;
- визначення процентних показників (розрахунку процентів);
- визначення товарів та їх кількості (валовий метод).

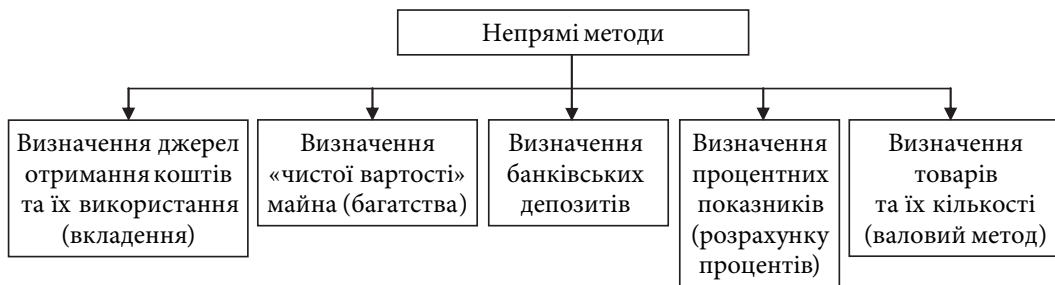

Рис. 5.2. Структура непрямих методів документальної перевірки

Вибір методів побічного визначення величини доходу, який підлягає оподаткуванню, залежить від конкретних фактів справи, що розглядається. Найкраще використовувати тільки один із непрямих методів перевірки, зазначених вище. Однак бувають обставини, які визначають потребу використання двох і більше методів, хоча б з метою порівняння отриманих результатів. Якщо використання кількох методів перевірки призводить до отримання

різних результатів, то перевіряльник повинен дослідити надійність кожного з використаних методів та зробити висновок на підставі найбільш надійного.

За непрямих методів перевірки слід розглянути всі обставини діяльності платника податків, на підставі яких можна встановити вірогідну суму його оподаткованого доходу. При цьому потрібно врахувати:

- типи підприємств (великі, середні, малі);
- економічну активність у динаміці (за роками існування підприємства);
- доцільність бізнесу (чому він існує, норма рентабельності, прибутковість, причини збитковості тощо);
- місцезнаходження (юридичне, фактичне, монопольне, геополітичне тощо);
- форму власності;
- обсяги реалізації (продажу), питома вага в надходженнях до бюджетів;
- рівень життя засновників, керівників тощо;
- стосунки платника податків з органами державної податкової служби в минулому.

Основними джерелами отримання інформації для проведення перевірки непрямими методами можуть бути:

- Ліцензійна палата України [отримання з Єдиного ліцензійного реєстру інформації про одержання платником податків ліцензій (спеціальних дозволів) на здійснення окремих видів діяльності];
- органи державної влади (встановлення реєстрації таким платником податків філій, відділень та інших відокремлених підрозділів, відомості про оренду землі);
- митні органи (встановлення факту проведення платником податку експортно-імпортних операцій);
- органи внутрішніх справ (реєстрація транспортних засобів) та інші державні органи за необхідності;
- банківські установи (інформація про рух коштів на рахунках та про відкриття інших рахунків);
- декларації платника податків;
- детальна бухгалтерська та податкова інформація;
- результати попередніх документальних перевірок;
- перевірки-обстеження виробничих, складських, торговельних та інших приміщень;
- бесіди з керівництвом і працівниками.

Метод визначення джерел отримання коштів та їх використання (вкладення) являє собою непрямий аналіз, за якого отриманий дохід

платника податків відносять у дебет, а здійснені витрати – у кредит. За використання такого методу перевірки перевіряльник порівнює доходи (джерела їх отримання) та витрати (джерела використання). У разі, якщо кредитова частина перевищує дебетову, тобто доходи перевищують витрати, то різниця являє собою заниження чистого прибутку.

Використання коштів – це шляхи використання (витрат) коштів платником податків протягом року. Збільшення активів, зменшення зобов'язань та використання прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства, потребують використання грошей, а тому вони є використанням коштів.

Конкретні приклади використання коштів включають:

1) збільшення активів:

- збільшення готівки, якою володіє платник податку;
- збільшення суми на банківських рахунках (розрахункові, поточні, ощадні рахунки, включаючи приватні, тощо);
- збільшення наявних товарів;
- збільшення дебіторської заборгованості;
- придбання обладнання;
- придбання нерухомості;
- придбання приватних активів;

2) зменшення зобов'язань:

- зменшення кредиторської заборгованості;
- зменшення основної суми боргу за позикою;

3) витрати з прибутку, який залишається в розпорядженні платника податків.

Джерелами отримання коштів є різноманітні шляхи отримання платником податків грошей протягом року. Зменшення активів і збільшення зобов'язань накопичують кошти. Кошти також походять із джерел доходів, які як підлягають, так і не підлягають оподаткуванню.

Конкретні приклади джерел походження коштів включають:

1) зменшення активів:

- зменшення наявної готівки;
- зменшення суми на банківських рахунках (включаючи приватні рахунки, розрахункові, поточні, спеціальні, ощадні рахунки тощо);
- зменшення наявних товарів;
- зменшення дебіторської заборгованості;

2) збільшення зобов'язань:

- збільшення основної суми боргу за позикою;
- збільшення кредиторської заборгованості;

3) доходом, який як підлягає, так і не підлягає оподаткуванню, є скоригований валовий дохід.

Мета методу джерел походження та використання коштів полягає у визначенні того, чи був дохід перебільшений чи занижений. Таким чином, задекларований дохід – це джерело походження коштів. Замість того, щоб перелічувати всі статті валового доходу як джерело походження, а всі відшкодування з валового доходу як джерело використання, чистий (або скоригований валовий дохід) вважається джерелом походження.

Метою застосування методу визначення «чистої» вартості майна є визначення доходу платника податків за змінами в «чистій» вартості майна (багатства), тобто за витратами на придбання основних фондів, які не відображені в декларації.

Метод визначення «чистої» вартості майна (багатства) базується на проведенні повного фінансового аналізу платника податків, за яким можна визначити, як впливає поліпшення матеріального стану платника податків за рік на результати оподаткування його доходу. При цьому може бути встановлено, що поліпшення матеріального стану платника податків за рік є результатом зменшення оподаткованого доходу.

Метод визначення «чистої» вартості майна (багатства) платника податків розглядається як різниця між чистою вартістю майна (активів) на початок і кінець звітного року, тобто це є прирощена чиста вартість активів плюс доходи платника податків мінус витрати за рік. Крім того, до цієї суми додаються кошти, які не дозволяється відносити до «витрат», та віднімаються суми, які не підлягають оподаткуванню згідно з чинним законодавством. При проведенні такої перевірки визначений дохід платника податків порівнюється із сумою доходу, вказаною в декларації.

Такий метод рекомендується використовувати в разі, коли:

- період, що перевіряється, становить два і більше років;
- облік та записи не велися;
- облік та записи неадекватні або відсутні;
- суми кількох видів активів змінювалися протягом року.

Метод визначення «чистої» вартості майна (багатства) використовується за відсутності звітності та обліку або їх неадекватності.

Метод визначення банківських депозитів ґрунтується на вивченні перевіряльником внесків платника податків на його банківські рахунки та застосуванні джерел отримання коштів для цих внесків.

Аналіз визначення банківських депозитів корисний у разі, якщо платник податків вкладає в банки більшу частину свого доходу. Якщо платник податків придбаває нерухомість, розраховується з іншими підприємствами чи витрачає кошти на особисті потреби, не вкладаючи коштів спочатку

на банківські рахунки, то під час перевірки застосовують методи інші, ніж запропонований.

Метод визначення банківських депозитів найчастіше використовується при перевірці платників податків, які вкладають у банк більшу частину готівки і розраховуються за безготівковим методом.

Найдоцільніше використовувати цей метод для перевірки підприємств торгівлі, громадського харчування, сфери побуту, грального бізнесу, тих галузей (видів бізнесу), де більшу кількість розрахунків проводять за готівку.

Аналіз банківських рахунків платника податків може привести до отримання інформації щодо можливих незадекларованих доходів як на підставі суми та частоти внесків, так і на підставі джерел отримання цих коштів. Інформація про використання коштів на банківських рахунках платників податків може бути корисною для встановлення інших джерел незадекларованих доходів.

Метод визначення процентних показників (розрахунку процентів) застосовується при встановленні типових для певного виду діяльності або підприємства коефіцієнтів, які розраховуються під час перевірки діяльності платника податків за попередні роки, результатів діяльності аналогічних підприємств цієї галузі або виду бізнесу. Такі коефіцієнти базуються на урядових або комерційних публікаціях (урядові, статистичні, податкові, банківські збірники тощо), але також можуть визначатися за даними звітності платника податків за попередні періоди.

У разі застосування методу визначення процентних показників (розрахунку процентів) встановлюється співвідношення між валовим продажем, валовими доходами, витратами, прибутком, який підлягає оподаткуванню, і навіть чистим прибутком.

Коефіцієнт валового прибутку можна визначити, аналізуючи прайслисти (прейскуранта або списку цін) чи порівнюючи розрахунки-фактури за товарами, проданими і придбаними.

Під час перевірки методом визначення процентних показників (розрахунку процентів) слід зважати на такі показники, як:

- види продукції (товарів);
- обсяги виробництва;
- місцезнаходження виробництва та ринків збуту продукції платника податків;
- торгова політика в державі тощо.

Незважаючи на корисність процентного методу для визначення або перевірки статей оподаткованого доходу, особливо в умовах недостатніх облікових даних та документів, слід обережно застосовувати цей метод та чіт-

ко визначати, які ситуації чи підприємства є подібними до ситуації, в якій перебуває підприємство, що перевіряється. При цьому треба враховувати такі фактори:

- а) вид продукції. Подібні підприємства мають виробляти або реалізовувати подібні товари або послуги. Нема сенсу порівнювати валовий прибуток ресторану до валового прибутку овочевого магазину;
- б) обсяг або розмір операцій. У багатьох випадках валовий прибуток, виробничі видатки і прибутки від продажу залежать від розміру підприємства. Це особливо помітно, коли визначають видатки і чистий прибуток відносно обсягу продажу. Процентне відношення чистого прибутку до обсягу продажу великого універмагу значно відрізняється від такого ж самого показника маленького магазину;
- в) місцезнаходження. Цінові надбавки та виробничі видатки звичайно залежать від розміру міста чи селища або від місцезнаходження підприємства;
- г) період перевірки. Оскільки показники прибутковості та видатків змінюються з року в рік унаслідок змін економічних умов, то порівняння слід обмежити однаковими періодами;
- г) загальна товарна політика. Не слід порівнювати підприємства, які практикують різну товарну політику. Деякі підприємства віддають перевагу продажеві великої кількості товарів із невеликими ціновими надбавками, тоді як інші підприємства продають менше, але за вищими цінами. Порівнювати можна лише підприємства з однотипною політикою щодо збуту товарів.

Метод визначення товарів та їх кількості (валовий метод) доцільно застосовувати тоді, коли перевіряльник може встановити чи визначити кількість продукції і ціну за одну одиницю (або націнку).

У багатьох випадках валові доходи можна підрахувати, якщо встановлено обсяги виробництва (бізнесу) платника податків.

Кількість продукції можна визначити на підставі звітності платника податків, оскільки іноді витрати можуть бути вказані правильно, а обсяги продажу – занижені.

В інших випадках інформацію про кількість продукції, обсяги витрат можна отримати від третіх сторін шляхом проведення зустрічних перевірок, опитування тощо.

Під час перевірки методом визначення товарів та їх кількості (валовий метод) потрібно зібрати всю інформацію про кількість продукції, обсяги витрат.

Отримавши таку інформацію, можна використовувати дані, за якими платник податків звітує про свою продукцію (вищепідпорядкованому підприємству, міністерству, відомству, асоціації, органам статистики, профспілкам тощо).

У разі застосування цього методу перевірки слід установити:

- використання у виробництві або торгівлі об'єктів промислової та інтелектуальної власності (промислові зразки, знаки для товарів і послуг, торгові марки, об'єкти авторських прав тощо);
- виробництво продукції під «маркою» вищепідпорядкованої організації (виробник одягу купує етикетки своєї асоціації тощо).

Цей метод звичайно обмежується тими підприємствами, асортимент продукції чи послуг яких є сталим і не досить великим.

Застосування такого методу перевірки ефективно під час перевірки підприємств, що протягом оподаткованого періоду виробляють продукцію з обмеженим асортиментом продукції (кількість різних видів продукції).

Після проведення перевірки перевіряльник має встановити достовірність зібраних фактів. Ревізор-інспектор повинен проаналізувати документи і джерела їх походження, отримати підтвердження вірогідності документів від третьої сторони.

У більшості країн світу органи податкової служби мають повноваження здійснювати контроль за дотриманням платниками податків вимог податкового законодавства.

Узагалі, платники самостійно визначають свої зобов'язання і виконують платежі до бюджетів.

Кожний податковий орган має програму аудиторських перевірок для визначення правомірності сплати платниками податків за своїми зобов'язаннями.

Найчастіше перевірка обмежується бухгалтерськими книгами, звітами та інтерпретацією податкового законодавства.

Однак, якщо, на думку інспекторів-ревізорів (аудиторів), звіти, бухгалтерські книги та облікові записи платника не є відповідним документом для відображення господарської діяльності платника, доцільне застосування непрямих методів для відстеження правильного розміру доходу, що оподатковується, і відповідних донарахувань.

Непрямі методи використовують у США, Німеччині, Франції, Великобританії, Індії, Данії, Аргентині, Чилі, Уругваї, Австралії, Новій Зеландії та багатьох інших країнах – членах Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD).

Зрозуміло, що податкові законодавства країн значно відрізняються, однак непрямі методи широко використовуються, навіть якщо вони спеціально не зазначені в законодавстві.

Більшість податкових органів розвинутих країн світу під час проведення перевірок широко використовують різні форми непрямих методів для визначення доходу платника, що підлягає оподаткуванню, у разі коли перевірка бухгалтерських книг і журналів платника податку не є достатньою.

Не завжди до податкового законодавства включені спеціальні положення про застосування таких методів, однак вони використовуються згідно з повноваженнями, наданими податковим органам для визначення правильної суми оподаткованого доходу платника податку.

Питання для самоконтролю

1. Які основні види доходів належать до валових?
2. Які основні статті валових витрат впливають на формування оподаткованого прибутку підприємств?
3. Які витрати віднесено до валових витрат підприємств частково?
4. Які особливості визначення розмірів податкового кредиту при оподаткуванні ПДВ?
5. Яким чином визначається розмір бюджетного відшкодування податкового кредиту?
6. Чим відрізняється механізм звільнення операцій від оподаткування податком на додану вартість від механізму використання нульової ставки?
7. У чому суть документальної податкової перевірки?
8. Що ви розумієте під непрямими методами визначення об'єкта оподаткування?
9. Яка інформація розкривається в актах за результатами податкової перевірки?

Тема 6

ФІНАНСИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

6.1. СТРУКТУРА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Акціонерним визнається товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. У випадках, передбачених статутом, акціонери, які не повністю оплатили акції, несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства також у межах несплаченої суми.

До акціонерних товариств належать: відкрите товариство, акції якого вільно розповсюджуються шляхом відкритої передплати та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть бути розповсюджені шляхом передплати, купівлі та продажу на біржі.

Закрите акціонерне товариство може бути реорганізоване у відкрите шляхом реєстрації його акцій у порядку, передбаченому законодавством про цінні папери і фондову біржу, і внесенням змін до статуту товариства.

Поняття «капітал» звичайно асоціюється з поняттям «власність». У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками (учасниками) і являє собою вартість майна підприємства. На цьому етапі, коли підприємство ще не має зовнішньої заборгованості, основна облікова формула $A = Z + K$ набуває виразу $A = K$, оскільки $Z = 0$. Саме так трактується початковий статутний капітал Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 2 «Баланс».

Здійснюючи підприємницьку діяльність, підприємство неминуче використовує залучені кошти, тобто утворює борги.

Боргові зобов'язання підтверджують права і вимоги кредиторів щодо активів підприємства ($A = Z + K$) і мають вищий пріоритет порівняно з вимогами власників.

Тому власний капітал підприємства визначається як різниця між вартістю його майна і борговими зобов'язаннями ($K = A - Z$).

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Визнання і оцінка власного капіталу безпосередньо залежать від визнання та оцінки його складових – активів і зобов'язань.

Слід зазначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточної вартості прав власників фірми. На суму власного капіталу суттєво впливають усі умовності бухгалтерського обліку, що були застосовані при оцінці активів і кредиторської заборгованості, і вона може лише випадково збігатись із сукупною ринковою вартістю акцій підприємства чи із сумою, яку можна отримати від продажу чистих активів частинами або всього підприємства.

Разом з тим власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції:

- 1) довгострокового фінансування – перебуває в розпорядженні підприємства необмежено довго;
- 2) відповідальності і захисту прав кредиторів – відображений у балансі підприємства власний капітал є для зовнішніх користувачів мірилом відносин відповідальності на підприємстві, а також захистом кредиторів від втрати капіталу;
- 3) компенсації завданих збитків – тимчасові збитки погашають за рахунок власного капіталу;
- 4) кредитоспроможності – під час надання кредиту, за інших рівних умов, перевагу мають підприємства з меншою кредиторською заборгованістю і більшим власним капіталом;
- 5) фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитися кредитори;
- 6) самостійності і влади – розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників на підприємство;
- 7) розподілу доходів і активів – частки окремих власників у капіталі є основою для розподілу фінансового результату та майна в разі ліквідації підприємства.

Як правило, підприємство створюється з метою отримання прибутку. Реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого капіталу.

Згідно з фінансовою концепцією збереження капіталу підприємство заробляє прибуток (а відповідно, зберігає та нарощує свій капітал) тільки за

умови, якщо сума чистих активів на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.

Хоча загальна сума власного капіталу може бути визначена за відомою формулою: $K = A - Z$, користувачі фінансової звітності потребують детальнішої інформації про його склад та зміни, що відбулися протягом звітного періоду. Це забезпечить зацікавлених осіб даними про ефективність управління підприємством і надасть кредиторам та інвесторам відомості щодо динаміки і перспективи їхніх економічних прав. Тому фінансова звітність має надавати інформацію:

- про джерела капіталу підприємства;
- правові обмеження щодо розподілу інвестованого капіталу серед акціонерів;
- обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів;
- пріоритетність прав на майно підприємства в разі його ліквідації.

Капітал являє собою накопичений шляхом збережень запас економічних благ у формі грошових активів та реальних капітальних товарів, що залучені його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс та фактор виробництва з метою отримання доходу.

З позицій фінансового менеджменту капітал має багато характеристик.

1. Капітал підприємства є основним фактором виробництва.
2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, що приносять дохід.
3. Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників.
4. Капітал підприємства є головним вимірником його ринкової вартості.
5. Динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром рівня ефективності його господарської діяльності.
6. Капітал є носієм фактора ризику.
7. Капітал виступає носієм фактора ліквідності.

З урахуванням розглянутих характеристик, економічну сутність категорії капіталу підприємства в нестабільних, пов'язаних з ризиком економічних умовах можна сформулювати так: капітал підприємства – це накопичений шляхом збереження запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучені його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з фактором часу, ризику і ліквідності.

Якщо характеризувати капітал за його місцем, особливостями та характером використання, формами прояву, то можна провести класифікацію, відображену в *табл. 6.1*.

Таблиця 6.1

Класифікація капіталу підприємства

За якою ознакою	Класифікація
За рівнем залучення в економічний процес	Капітал, який використовується в економічному процесі Капітал, який не використовується в економічному процесі
За сферами використання	Капітал, використовуваний у реальному секторі економіки Капітал, використовуваний у фінансовому секторі економіки
За організаційно-правовими формами використання	Акціонерний капітал Пайовий капітал Індивідуальний капітал
За особливостями функціонування у процесі кругообороту	Капітал у грошовій формі Капітал у виробничій формі Капітал у товарній формі
За напрямками використання в господарській діяльності	Капітал як інвестиційний ресурс Капітал як виробничий ресурс Капітал як кредитний ресурс
За термінами використання	Капітал, що використовується в довгостроковому періоді Капітал, що використовується в короткостроковому періоді
За напрямками використання в господарській діяльності	Капітал як інвестиційний ресурс Капітал як виробничий ресурс Капітал як кредитний ресурс
За особливостями використання в інвестиційному процесі	Початково інвестований капітал Реінвестований капітал
За особливостями використання	Основний капітал, оборотний капітал

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною сутністю, а й різноманіттям граней, у яких він виступає.

Основний капітал. Це вживане в балансі поняття, яким користується значна кількість іноземних спеціалістів. Більшість закордонних підручників із фінансів дають такий алгоритм визначення величини основного капіталу:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Сума} \\ \text{балансу} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Власний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Поточні} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right]; \quad (6.1)$$

$$\begin{aligned} \left[\begin{array}{c} \text{Основний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] &= \left[\begin{array}{c} \text{Основні} \\ \text{засоби} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Інвестиції} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Дебіторська} \\ \text{заборгованість} \end{array} \right] \\ + \left[\begin{array}{c} \text{Грошові} \\ \text{кошти} \end{array} \right] &- \left[\begin{array}{c} \text{Кредиторська} \\ \text{заборгованість} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Короткострокові} \\ \text{позики} \end{array} \right]. \end{aligned} \quad (6.2)$$

Щоб розтлумачити це визначення, наведемо ще таке трактування:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Основний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Необоротні} \\ \text{активи} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Оборотні} \\ \text{активи} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Поточні} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right]. \quad (6.3)$$

Основний капітал можна визначити як суму двох складових частин балансу, а саме:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Основний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Необоротні} \\ \text{активи} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right]. \quad (6.4)$$

Це визначення ідентичне попередньому.

У який би спосіб ми не вираховували, зрозуміло, що різниця між сумою балансу та основним капіталом полягає в тому, що з другого поняття виключаються всі короткострокові зобов'язання. Тобто основний капітал становлять лише довгострокові джерела капіталу.

Багато фінансових аналітиків акцентують увагу на основному капіталі. Вони з упевністю стверджують, що саме він становить довгостроковий основний фонд компанії. Розглядаючи показники діяльності компанії, іноземні спеціалісти з'ясовують передусім, чи достатньо прибутків, щоб залишати цей фонд недоторканим. Є й протилежні думки: до категорії поточних зобов'язань ми зазвичай відносимо і банківські кредити, які теоретично досить короткострокові, але в реальності є постійним джерелом капіталу. З цього погляду їх слід ураховувати у складі капіталу, коли визначають прибутковість капіталу.

Загальноприйняте визначення основного капіталу: сума балансу мінус поточні зобов'язання. Ми також бачимо, що він еквівалентний сумі власного капіталу і довгострокових зобов'язань.

Власний капітал (чиста вартість підприємства). Цей третій термін стосується лише показників верхнього правого блоку схеми балансу. Ми повертаємося до його змісту як до власного капіталу підприємства або компанії.

Щоб отримати інше визначення цього ж поняття, ми застосуємо той самий метод, що й для обчислення основного капіталу. Для цього потрібно додати показники оборотних і необоротних активів і вирахувати з цієї суми довгострокові та поточні зобов'язання, завдяки чому отримаємо той самий результат:

$$\begin{aligned}
 \left[\begin{array}{c} \text{Чиста вартість} \\ \text{підприємства} \end{array} \right] &= \\
 &= \left[\begin{array}{c} \text{Необоротні} \\ \text{активи} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Оборотні} \\ \text{активи} \end{array} \right] - \\
 &- \left[\begin{array}{c} \text{Поточні} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right].
 \end{aligned}
 \tag{6.5}$$

Остання формула докладніше передає вагомість цього розділу балансу. Вона вказує нам, що вартість, на яку претендують власники компанії, залежить від вартості всіх активів без зовнішніх зобов'язань – як довгострокових, так і короткострокових. Частка вартості компанії, що належить акціонерам, дорівнює сумі активів мінус борги⁵ (рис. 6.1).

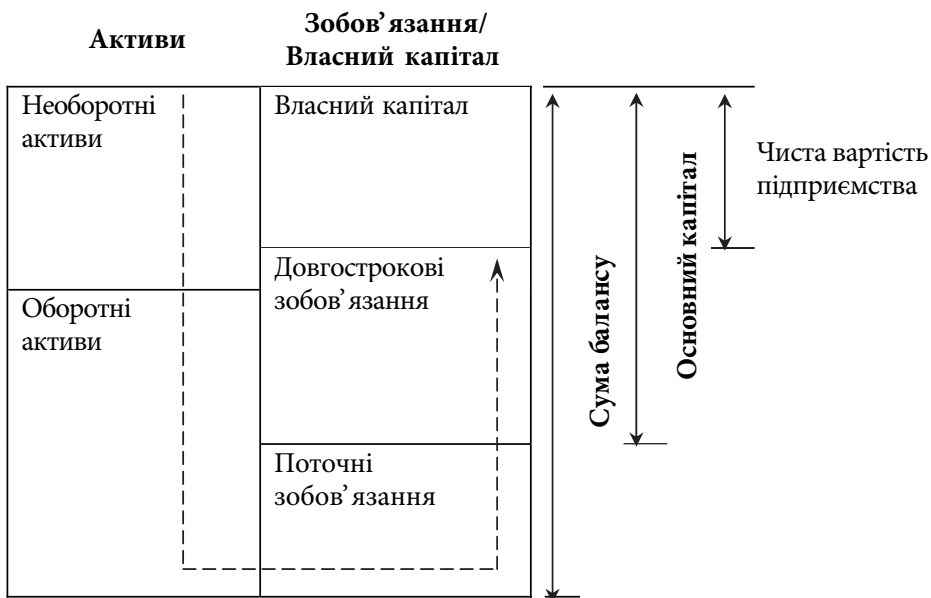

Рис. 6.1. Чиста вартість підприємства

Перший спосіб визначення власного капіталу ґрунтується на розрахункових формулах, згідно з якими випуск акцій і накопичення резервів регулюються різноманітними правилами фінансового обліку. Однак другий спосіб є більш прагматичним: просто візьміть балансову вартість усіх активів та вирахуйте з неї зовнішні позики – усе, що залишилось, хоч як ми це назвемо, – це гроші акціонерів.

⁵ Уолш Кяран. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства: Пер. з англ. – К.: Всеуито; Наукова думка, 2001. – С. 45.

Власний капітал утворюється двома шляхами:

- 1) внесення власниками підприємства грошей та інших активів;
- 2) накопичення суми доходу, що залишається на підприємстві.

Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів, не пов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів, дарчий капітал).

Власний капітал – це власні джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві з чистого прибутку (рис. 6.2). Тому за формами власний капітал поділяється на дві категорії:

- інвестований (вкладений або сплачений капітал);
- нерозподілений прибуток.

Рис. 6.2. Джерела утворення власного капіталу і форми його існування

Інвестований капітал – це сума простих та привілейованих акцій за їх номінальною (оголошеною) вартістю, а також додатково вкладений капітал, який також може бути поділений за джерелами утворення.

Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, що не була розподілена між акціонерами.

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється:

- на статутний капітал, сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації в державному реєстрі суб'єктів господарювання;
- додатковий капітал (нереєстрований) – це додатково вкладений капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток.

Статутний і додатковий капітал виконують різні функції. Зокрема, статутний капітал – це початкове джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від додаткового, він забезпечує регулювання відносин власності і управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму.

Додатковий вкладений капітал – сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість.

У цій статті балансу акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Емісійний дохід буде обліковуватися на відповідному субрахунку, який передбачається відкривати до рахунку «Додатковий капітал».

Інший додатковий капітал – сума дооцінки необоротних активів, вартість активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.

У балансі сума додаткового капіталу розкривається двома статтями: «Додатковий оплачений капітал» та «Інший додатковий капітал», тобто окремо відображається емісійний дохід та інші складові додаткового капіталу.

Резервний капітал – сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

Резервний капітал створюється в акціонерному товаристві в розмірі, встановленому установчими документами, але не менше ніж 25 відсотків статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань на поповнення резервного капіталу передбачається установчими документами та здійснюється за рахунок чистого прибутку, але не може бути меншим ніж 5 відсотків його загальної вартості.

Резервний капітал призначається на покриття непередбачених витрат, збитків, на сплату боргів підприємства в разі його ліквідації. Залишки невикористаних коштів переходять на наступний рік.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – сума прибутку, яка реінвестована в підприємство, або сума непокритого збитку.

Нерозподілений прибуток є складовою частиною власного капіталу. Це прибуток, що залишається в підприємства після виплати доходів власникам та формування резервного капіталу.

Сума нерозподіленого прибутку поточного року розраховується так:

$$\begin{aligned} \left[\begin{array}{c} \text{Нерозподілений} \\ \text{прибуток} \\ \text{поточного} \\ \text{року} \end{array} \right] &= \left[\begin{array}{c} \text{Нерозподілений} \\ \text{прибуток} \\ \text{за попередній} \\ \text{рік} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Чистий} \\ \text{прибуток} \\ \text{за поточний} \\ \text{рік} \end{array} \right] - \\ &- \left[\begin{array}{c} \text{Дивіденди} \\ \text{за поточний} \\ \text{рік} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Внески} \\ \text{(якщо такі здійснюються)} \\ \text{на поповнення} \\ \text{резервного капіталу} \end{array} \right]. \end{aligned} \quad (6.6)$$

Традиційно ціну власного капіталу визначають як відношення суми чистого прибутку, виплаченого акціонерам, до величини власного капіталу. Такий підхід має обмежене використання, тому що за відсутності дивідендів

їх чисельник буде дорівнювати нулю. З огляду на це Т. П. Ломакіна, А. В. Гукова вважають, що, розраховуючи ціну власного капіталу підприємства, слід акцентувати увагу перш за все на характеристиці витрат, які здійснюються для його залучення⁶. Не випадково в сучасній літературі поняття ціни капіталу інколи заміняють термінами «затрати на капітал», «витрати капіталу», «вартість капіталу».

Оскільки ціна власного капіталу підприємства визначається як відношення суми засобів, які необхідно заплатити за використання відповідного обсягу фінансових ресурсів, до величини самих залучених фінансових ресурсів, у відсотках, то постає питання про їх двоїсту природу, тому що витрати на залучення ресурсів для одного суб'єкта економічних відносин є витратами, а для другого – доходами. Наприклад, для акціонерного товариства сплачені дивіденди є видатками грошових коштів, а для акціонерів – це дохід. Таким чином, для підприємства цей показник є ціною капіталу, а для акціонерів – дохідністю.

Двоєкість цієї категорії зумовила її суперечність, яка виявляється ось у чому. З одного боку, ціна капіталу показує дохідність бізнесу, яку кожний інвестор прагне збільшити. З іншого боку, ціна капіталу являє собою затрати на одиницю вкладеного капіталу і показує ризик вкладення, який власник повинен мінімізувати. Таким чином, що вища дохідність вкладень, то вищий ризик і вища ціна капіталу, тому однозначно стверджувати, що власник має підвищувати чи знижувати ціну власного капіталу – не можна.

Дивіденди, які використовуються в розрахунку ціни власного капіталу, у свою чергу, є трансакційними витратами залучення капіталу на фондовому ринку. Цей підхід, безумовно, правильний, але він є одиничним випадком, тому що не охоплює інших господарських ситуацій, а саме – якщо підприємство не виплачує дивідендів чи його акції не мають попиту.

Практика оцінки бізнесу показує, що привабливість інвестування в капітал конкретного суб'єкта господарювання визначається величиною трансакційних витрат на одиницю власного капіталу, а дивіденди є тільки незначною статтею витрат у загальній їх сумі. Розрахунок трансакційних витрат підприємства дозволяє виявити затратність процесу створення нормальних умов для функціонування виробництва, які, у свою чергу, забезпечують отримання основного доходу для інвестора. Отже, можна записати формулу для розрахунку ціни власного капіталу підприємства:

$$Ц_{\text{вк}} = \frac{ТВ_{\text{вк}}}{ВК_{\text{сп}}}, \quad (6.7)$$

---

⁶ Ломакіна Т. П., Гукова А. В. О расчете цены собственного капитала // Финансы. – 2003. – № 9. – С. 53.

де $\Pi_{\text{вк}}$ – ціна власного капіталу у звітному періоді;

$T\text{В}_{\text{вк}}$ – трансакційні витрати власного капіталу;

$\text{ВК}_{\text{ср}}$ – середня величина власного капіталу.

Така методика розрахунку, за словами Т. П. Ломакіної, дає можливість:

- уникнути подрібнення капіталу на окремі компоненти – привілейовані, звичайні акції і нерозподілений прибуток. А це означає, що відпадає потреба визначати ціну кожного елемента;
- за відсутності дивідендів ціна капіталу не дорівнюватиме нулю, що більше відповідає дійсності⁷.

Визначимо, що в такому разі належить до трансакційних витрат функціонування власного капіталу (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Трансакційні витрати власного капіталу

Вид трансакційних витрат	Статі витрат
Витрати пошуку, опрацювання і збереження інформації	Витрати на рекламу Передплата періодики Утримання відділу маркетингу Оплата послуг торгових агентів Витрати на відрядження
Витрати ведення переговорів	Витрати на підписання контрактів (представницькі) Витрати на відрядження
Витрати специфікації і захисту прав власності	Витрати на ліцензування Судові та арбітражні витрати
Витрати обслуговування та формування іміджу	Виготовлення зразків продукції Гарантійне обслуговування Формування іміджу фірми
Витрати опортуністичного (наглядного) характеру	Витрати на контроль
Витрати політизації	Дивіденди Витрати на проведення зборів акціонерів
Витрати впливу	Податки Внески до громадських організацій

Вадою цієї методики є те, що вона показує ціну капіталу у статичі. Проте за браку методик можна погодитися з можливостями її використання.

⁷ Ломакіна Т. П., Гукова А. В. О расчете цены собственного капитала // Финансы. – 2003. – № 9. – С. 54.

6.2. ЕМІСІЙНА ПОЛІТИКА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Залучення власного капіталу зі зовнішніх джерел шляхом додаткової емісії акцій є складним і дорогим процесом. Тому це джерело формування власних фінансових ресурсів використовують лише в обмежених випадках.

З позиції фінансового менеджменту основною метою емісійної політики є залучення на фондовому ринку необхідного обсягу власних фінансових коштів у мінімально можливий термін.

Розроблення ефективної емісійної політики підприємства охоплює такі етапи.

1. Дослідження можливостей ефективного розміщення передбачуваної емісії акцій.

Аналіз кон'юнктури фондового ринку (біржового і позабіржового) включає характеристику стану попиту та пропозиції на акції, динаміку рівня цін їхнього котирування, обсяги продажу акцій, нові емісії та низку інших показників. Результатом проведення такого аналізу є визначення рівня чутливості реагування фондового ринку на появу нової емісії.

Оцінку інвестиційної привабливості своїх акцій проводять з позиції оцінки перспективності розвитку галузі, конкурентоспроможності виробленої продукції, а також рівня показників свого фінансового стану. У процесі оцінювання визначається можливий ступінь інвестиційної переваги акцій своєї компанії порівняно з акціями інших компаній.

2. Визначення мети емісії. У зв'язку з високою вартістю залучення власного капіталу із зовнішніх джерел мета емісії має бути досить ваговою з позицій стратегічного розвитку підприємства і можливостей істотного підвищення його ринкової вартості в майбутньому періоді. Основними цілями, якими керується підприємство, є:

- 1) реальне інвестування (створення мережі нових філій, дочірніх фірм, нових виробництв із великим обсягом випуску продукції і т. п.);
- 2) необхідність істотного поліпшення структури використовуваного капіталу (підвищення частки власного капіталу задля зростання рівня фінансової стійкості: забезпечення вищого рівня власної кредитоспроможності і зниження за рахунок цього вартості залучення позикового капіталу; підвищення ефекту фінансового левериджу і т. п.);
- 3) намічене поглинання інших підприємств;
- 4) інші цілі, що вимагають швидкої акумуляції значного обсягу власного капіталу.

3. Визначення обсягу емісії. Обсяг емісії визначають на основі раніше розрахованої потреби в залученні власних фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел.

4. Визначення номіналу, видів і кількості емітованих акцій. Номінал акцій визначається з урахуванням основних категорій їх майбутніх покупців (найбільші номінали акцій орієнтовані на їхнє придбання інституційними інвесторами, а найменші – на придбання населенням). У процесі визначення видів акцій (простих і привілейованих) установлюють доцільність випуску привілейованих акцій; якщо такий випуск визнано доцільним, то встановлюється співвідношення простих і привілейованих акцій.

5. Оцінка вартості створюваного акціонерного капіталу. Відповідно до принципів такої оцінки акціонерний капітал оцінюють за двома параметрами: а) передбачуваний рівень дивідендів (згідно з обраним типом дивідендної політики); б) витрати з випуску акцій і розміщення емісії.

6.3. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Статутний капітал акціонерного товариства складається із внесків акціонерів (учасників). Він відображає власні джерела формування активів і власність акціонерного товариства як юридичної особи. Водночас сума статутного капіталу відображає колективну власність акціонерів, де частка кожного визначається номінальною вартістю придбаних ним акцій.

Бухгалтерський облік статутного капіталу починається з дня реєстрації підприємства в державному реєстрі суб'єктів підприємницької діяльності і закінчується днем вибуття підприємства з державного реєстру (внаслідок припинення діяльності, банкрутства тощо).

Згідно із Законом України «Про господарські товариства» акціонерним визнається товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Статутний капітал акціонерного товариства не може бути меншим за суму, еквівалентну на момент створення товариства 1 250 мінімальних заробітних плат. Сума статутного капіталу, відображена у фінансовому обліку і звітності, має дорівнювати загальній номінальній вартості випущених акцій, вказаних в установчих документах.

Акція є одиницею власності в акціонерному товаристві. Закон України «Про цінні папери і фондову біржу» визначає акцію як цінний папір без

установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного товариства, підтверджує членство та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у формі дивідендів, а також на участь у розподілі майна в разі ліквідації акціонерного товариства.

Акції можуть бути іменними і на пред'явника, простими і привілейованими. Усі акціонерні товариства повинні випускати прості акції, яким надається право голосу. Можуть також випускати привілейовані акції. Сума простих акцій – це залишковий капітал підприємства, тому що власникам привілейованих акцій надається першочергове право під час сплати дивідендів і розподілі активів у разі ліквідації товариства. Власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні акціонерним товариством, якщо інше не передбачено його статутом.

Випуск акцій обов'язково має супроводжуватись його реєстрацією в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Бланки акцій обліковуються на позабалансовому рахунку «Бланки суворої звітності».

Засновниками акціонерного товариства можуть бути юридичні особи та громадяни. Засновники акціонерного товариства укладають між собою договір, що визначає порядок здійснення ними спільної діяльності щодо створення акціонерного товариства, відповідальність перед особами, що передплатили акції, і третіми особами.

Засновники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до реєстрації акціонерного товариства.

Для створення акціонерного товариства засновники повинні зробити повідомлення про намір створити акціонерне товариство, здійснити передплату акцій, провести установчі збори і державну реєстрацію акціонерного товариства.

Акціонерне товариство має право випускати цінні папери відповідно до вимог, установлених Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. У разі додаткового випуску акцій без реєстрації попереднього випуску акцій усі договори купівлі-продажу акцій додаткового випуску вважаються недійсними. Не пізніше ніж через шість місяців після реєстрації випуску акцій акціонерне товариство зобов'язане видати акціонерам акції (сертифікати акцій). Закрите акціонерне товариство має право випускати лише іменні акції.

Учасники купують акції в разі створення акціонерного товариства на підставі договору з його засновниками, а в разі додаткового випуску акцій у зв'язку зі збільшенням статутного фонду – договору з товариством.

Акція може бути придбана також на підставі договору з її власником (утримувачем) за ціною, що визначається сторонами, або за ціною, що

склалася на фондовому ринку, а також у порядку спадкоємства громадян чи правонаступництва юридичних осіб та з інших підстав, передбачених законодавством.

Під час створення акціонерного товариства акції можуть бути розповсюджені шляхом відкритої передплати (у відкритих акціонерних товариствах) або розподілу всіх акцій між засновниками (у закритих акціонерних товариствах).

Відкрити передплату акцій акціонерного товариства організують його засновники. Вони в будь-якому разі зобов'язані бути утримувачами акцій на суму, не меншу ніж 25% статутного фонду, і строком не менше ніж два роки.

Засновники відкритого акціонерного товариства (емітенти) зобов'язані опублікувати відповідно до вимог чинного законодавства інформацію про випуск акцій, зміст і порядок реєстрації якої встановлюються Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Засновники акціонерного товариства публікують повідомлення про наступну відкрити передплату, де вказують його фірмове найменування, предмет, цілі та строки діяльності товариства, склад засновників, дату проведення установчих зборів, розмір статутного фонду, що передбачається, номінальну вартість акцій, їх кількість і види, переваги і пільги засновників, місце проведення, початковий та кінцевий строки передплати акцій, склад майна, що його вносять засновники в натуральній формі, найменування банківської установи та номер поточного рахунку, на який мають бути внесені початкові внески. За рішенням засновників, у повідомлення може бути включена й інша інформація. Строк відкритої передплати не може перевищувати шести місяців.

Особи, які хочуть придбати акції, повинні внести на рахунок засновників не менше ніж 10% вартості акцій, які вони передплатили, після чого засновники видають їм письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості акцій.

Після закінчення вказаного у повідомленні строку передплата припиняється. Якщо до того часу не вдалося охопити передплатою 60% акцій, акціонерне товариство вважається незаснованим. Особам, які передплатили акції, повертаються внесені ними суми або інше майно не пізніше як через 30 днів. За невиконання цього зобов'язання засновники несуть солідарну відповідальність.

У разі, якщо передплата акцій перевищує розмір статутного фонду, засновники можуть відхилити зайву передплату, якщо це передбачено умовами випуску. Відмова у передплаті проводиться згідно з переліком передплатників із кінця переліку. У разі, якщо засновники не відхиляють зайвої

передплати, рішення про прийняття або відмову зайвої передплати ухвалюють установчі збори. Якщо засновники або установчі збори відмовляються від зайвої передплати, то внесені суми повертають у передбаченому порядку.

До дня скликання установчих зборів особи, які передплатили акції, повинні внести з урахуванням попереднього внеску не менше ніж 30% номінальної вартості акцій. На підтвердження внеску засновники видають тимчасові свідоцтва.

Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний фонд, для їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання. Вказані акції мають бути реалізовані або анульовані у строк не більше ніж один рік. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування придбаних акціонерним товариством власних акцій.

Акціонер у строки, встановлені установчими зборами, але не пізніше ніж через рік після реєстрації акціонерного товариства, зобов'язаний оплатити повну вартість акцій.

У разі несплати в установлений строк акціонер, якщо інше не передбачено статутом підприємства, сплачує за час прострочення 10% річних від суми простроченого платежу.

За несплати протягом трьох місяців після встановленого строку платежу акціонерне товариство має право реалізувати ці акції в порядку, встановленому статутом товариства.

Акціонерному товариству забороняється випуск акцій для покриття збитків, пов'язаних із його господарською діяльністю.

Зміни статутного капіталу

Акціонерне товариство може змінювати розмір статутного капіталу згідно з рішенням зборів акціонерів. У бухгалтерському обліку ці зміни знаходять відображення тільки після державної реєстрації нового розміру статутного капіталу. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства не більше ніж на 1/3 може бути здійснено за рішенням правління за умови, що таке передбачено статутом.

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал, якщо всі раніше випущені акції повністю сплачені за вартістю, не нижчою від номінальної.

Збільшення статутного капіталу може здійснюватися шляхом:

- випуску нових акцій;
- обміну облігацій на акції;
- збільшення номінальної вартості акцій.

У разі збільшення кількості акцій установленої номінальної вартості передплата додатково випущених акцій проводиться в тому ж порядку, що й на акції першої емісії, а статутний капітал збільшується за рахунок:

- 1) додаткових внесків учасників – в обліку це буде відображатись аналогічно операціям формування статутного капіталу;
- 2) індексації основних засобів згідно з Положенням про порядок збільшення статутного фонду за рахунок індексації основних засобів, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 12 лютого 1998 р., № 39;
- 3) реінвестування прибутку;
- 4) нарахованих дивідендів – у разі, коли прийнято рішення про виплату дивідендів акціями.

За збільшення номінальної вартості акцій статутний капітал може збільшуватися за рахунок додаткових внесків учасників до встановленого рівня номінальної вартості акцій або за рахунок індексації основних засобів. Обидва ці варіанти вже були розглянуті.

Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватися шляхом:

- зменшення номінальної вартості акцій;
- або зменшення кількості акцій наявної номінальної вартості шляхом викупу їх у власників з метою анулювання.

Для реєстрації інформації про випуск акцій до реєструвального органу подають такі документи:

- а) заява про реєстрацію інформації про випуск акцій;
- б) нотаріально засвідчена копія установчого договору (у разі здійснення першого випуску акцій);
- в) інформація про випуск акцій відкритого акціонерного товариства.

Інформація подається реєструвальному органу у двох примірниках і має бути пронумерована, прошнурована і засвідчена підписом керівника та печаткою емітента (у разі здійснення першого випуску акцій – підписами та печатками засновників або уповноваженими ними особами), а також підписами та печаткою аудитора (аудиторської фірми).

Якщо емітент користується послугами торговця цінними паперами щодо розміщення даного випуску акцій, то інформація також має бути засвідчена підписом та печаткою торговця цінними паперами;

г) копія платіжного доручення про сплату державного мита за реєстрацію інформації про випуск цінних паперів у розмірі, передбаченому законодавством;

г) рішення про випуск акцій, що оформлено протоколом, який має містити відомості:

- про кількість та відсоток голосів акціонерів, які беруть участь у зборах;
- фірмове найменування емітента і його місцезнаходження;
- розмір статутного фонду або вартість основних і оборотних фондів емітента;
- цілі та предмет його діяльності;
- зазначення службових осіб емітента;
- найменування контрольного органу (аудиторської фірми);
- дані про розміщення раніше випущених в обіг цінних паперів: перелік і результати попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що видали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості цінних паперів іменних і на пред'явника, простих і привілейованих акцій, процентних і безпроцентних облігацій, номінальної вартості та загальної суми випуску);
- мету випуску акцій;
- зазначення категорій акцій;
- кількість іменних акцій та акцій на пред'явника;
- кількість привілейованих акцій;
- форму випуску акцій;
- загальну суму випуску та кількість акцій;
- номінальну вартість акцій;
- кількість і відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про випуск акцій (у разі прийняття рішення загальними зборами акціонерів);
- порядок проведення голосування;
- порядок виплати дивідендів;
- строк і порядок передплати акцій та їхньої оплати;
- строк повернення коштів у разі відмови від випуску акцій;
- черговість випуску акцій (у разі випуску їх різними серіями);
- порядок повідомлення про випуск і порядок розміщення акцій;
- права власників привілейованих акцій;
- порядок реалізації переважного права акціонерів на придбання акцій, що випускаються додатково, у кількості, пропорційній їх частці у статутному фонді на дату прийняття рішення про випуск акцій;
- термін проведення відкритої передплати для акціонерів, що реалізують своє переважне право, та термін проведення передплати для інших інвесторів та акціонерів на придбання акцій у кількості, що перевищує кількість акцій, на яку акціонер має переважне право;

д) проміжна фінансова звітність за звітний період, що передував кварталу, в якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій, у складі балансу та звіту про фінансові результати (для банків – звіту про прибутки та збитки), засвідчена підписами і печатками емітента й аудитора (аудиторської фірми), а також висновок аудитора (аудиторської фірми) – за додаткового випуску акцій;

е) баланс і звіт про фінансові результати (для банків – звіт про прибутки та збитки), засвідчені підписами й печатками емітента та аудитора (аудиторської фірми), довідка про фінансовий стан та висновок аудитора (аудиторської фірми) за звітний рік, що передував року, в якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск акцій (за додаткового випуску акцій);

є) висновок аудитора (аудиторської фірми) щодо спроможності засновників – юридичних осіб сплатити відповідні внески до статутного фонду (за першого випуску акцій);

ж) довідка, засвідчена підписами та печаткою реєстратора про передачу реєстру власників цінних паперів;

з) копії свідоцтв про реєстрацію попередніх випусків цінних паперів;

и) нотаріально засвідчена копія статуту товариства (для підтвердження повноважень щодо прийняття рішення про збільшення розміру статутного фонду іншим, аніж загальні збори акціонерів, органом товариства).

В інформацію про випуск акцій мають бути включені такі відомості:

а) характеристика емітента:

- повне та скорочене (у разі наявності) найменування;
- місцезнаходження, номери телефону (факс електронної пошти);
- дата державної реєстрації акціонерного товариства та орган, що здійснив його реєстрацію;
- предмет і цілі діяльності;
- розмір статутного фонду;
- чисельність штатних працівників (станом на останнє число кварталу, що передував кварталу, в якому подаються документи);
- чисельність акціонерів (станом на останнє число кварталу, що передував кварталу, в якому подаються документи);

б) дані про посадових осіб емітента, голову та членів виконавчого органу, голову та членів ради (спостережної ради) товариства, ревізійної комісії та головного бухгалтера;

в) відомості про середню заробітну плату членів виконавчого органу за останній квартал та за фінансовий рік, що передував поданню;

г) перелік ліцензій (дозволів) емітента на провадження певних видів діяльності із зазначенням терміну закінчення їх дії;

г) відомості про участь емітента в холдингових компаніях, концер-
нах, асоціаціях тощо;

д) відомості про юридичних осіб, які володіють більше ніж 10% ста-
тутного фонду;

е) опис діяльності емітента станом на кінець звітного періоду, що пе-
редував кварталу, подаються документи для реєстрації інформації про випуск
акцій, а саме дані про:

- обсяг основних видів продукції, послуг робіт, що здійснює емі-
тент;
- ринки збуту та особливості розвитку галузі, в якій здійснює діяль-
ність емітент;
- обсяги та напрями інвестиційної діяльності емітента;
- політику щодо досліджень та розробок;

є) можливі фактори ризику в діяльності емітента;

ж) перспективи діяльності емітента на поточний та наступний роки;

з) проміжна фінансова звітність за звітний період, що передував
кварталу, в якому подаються документи для реєстрації інформації про випуск
акцій, у складі балансу та звіту про фінансові результати (для банків – звіту
про прибутки і збитки);

и) баланс та звіт про фінансові результати за звітний рік, що пере-
дував року, в якому подаються документи для реєстрації інформації про ви-
пуск акцій;

і) дані про випуск акцій:

- дата і номер рішення (протоколу) про випуск акцій;
- найменування органу, який прийняв рішення (із зазначенням
кількості та відсотка голосів, якими прийнято рішення про випуск
акцій у разі прийняття рішення загальними зборами акціонерів);
- загальна номінальна вартість акцій, на які планується здійснити
передплату;
- мета використання фінансових ресурсів, залучених від випуску
(конкретні обсяги та напрями використання);
- зобов'язання емітента щодо невикористання коштів, залучених
від випуску акцій для покриття збитків товариства;
- кількість акцій за типами і категоріями (іменні або на пред'явника,
прості і привілейовані);
- форма випуску акцій (документарна або бездокументарна);
- перелік засновників із зазначенням кількості, типу і категорій на-
лежних їм акцій на дату прийняття рішення про випуск акцій;
- права, що надаються власникам простих і привілейованих акцій;
- номінальна вартість акцій;

- серії та порядкові номери акцій;
  - адреси місць, дати початку і закінчення проведення першого етапу передплати акцій (за додаткового випуску акцій);
  - адреси місць, дати початку і закінчення передплати другого етапу передплати акцій (за додаткового випуску акцій);
  - адреси місць, дати початку і закінчення передплати акцій (за першого випуску акцій);
  - запланований курс продажу акцій;
  - відомості щодо ринкової вартості акцій (за додаткового випуску);
  - докладний опис порядку передплати акцій та їх оплати (подання заяви до уповноваженого органу управління товариства, укладення договору, здійснення оплати акцій відповідно до умов випуску, видача уповноваженим органом управління товариства документів, які підтверджують внесення коштів в оплату за акції (письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості акцій, тимчасове свідоцтво про підтвердження внеску) із зазначенням найменування банківської установи та номера поточного рахунку, на який буде внесено оплату за акції;
  - порядок реалізації акціонерами свого переважного права на придбання акцій (за додаткового випуску акцій);
  - дії, що проводяться в разі перевищення (недосягнення) запланованого рівня передплати акцій або її дострокового закінчення (згідно з рішенням про випуск акцій);
  - найменування торговця цінними паперами (якщо емітент користується його послугами щодо розміщення даного випуску) зі зазначенням повної назви, місцезнаходження, номерів телефонів та факсів, коду за ЄДРПОУ, номера та дати видачі чинного дозволу;
  - терміни, порядок та адреси місць виплати дивідендів за підсумками календарного року (за додаткового випуску акцій);
- ї) перелік і результати попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що видали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості цінних паперів іменних і на пред'явника, простих і привілейованих акцій, процентних і безпроцентних облігацій, номінальної вартості та загальної суми випуску);
- й) кількість акцій, що перебувають у власності членів виконавчого органу, та перелік осіб, частки яких у статутному фонді перевищують 5%, із зазначенням відсотків за кожною такою особою;
- к) відомості про реєстратора (за додаткового випуску акцій у документарній формі) або депозитарій (за бездокументарної форми) із

зазначенням повної назви, місцезнаходження, номерів телефонів та факсів, коду за ЄДРПОУ, номера та дати видачі дозволу на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (дозволу на здійснення депозитарної діяльності);

л) дані про відповідальних за інформацію про випуск акцій осіб (для фізичних осіб – прізвище, ім'я і по батькові, посада; для юридичних осіб – повна назва, місцезнаходження, номери телефонів та факсів, код за ЄДРПОУ);

м) дані щодо бірж або позабіржових торговельно-інформаційних систем, на яких продавали або продають цінні папери цього емітента (у разі здійснення таких операцій);

н) дані щодо осіб, відповідальних за проведення аудиту емітента (назва аудиторської фірми або прізвище, ім'я та по батькові аудитора, місцезнаходження, номери телефонів та факсів, номер ліцензії і дата її одержання.

6.4. РОЗРАХУНОК ДИВІДЕНДІВ ЗА АКЦІЯМИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Основною метою розроблення дивідендної політики є встановлення такої пропорційності між поточним споживанням прибутку власниками і майбутнім його зростанням, який максимізує ринкову вартість підприємства і забезпечує стратегічний його розвиток.

Формуванню оптимальної дивідендної політики у країнах із розвинутою ринковою економікою присвячені численні теоретичні дослідження. Найпоширенішими теоріями, що пов'язані з механізмом формування дивідендної політики, є такі.

1. *Теорія незалежності дивідендів.* Її автори – Ф. Модильяні і М. Міллер – стверджують, що обрана дивідендна політика не здійснює ніякого впливу ні на ринкову вартість підприємства (ціну акцій), ні на добробут власників у поточному чи перспективному періоді.

2. *Теорія переваги дивідендів.* Її автори – М. Гордон і Д. Лінтнер – стверджують, що кожна одиниця поточного доходу (виплаченого у формі дивідендів) через те, що вона «очищена від ризику», коштує завжди більше, ніж дохід, відкладений на майбутнє, у зв'язку з властивим йому ризиком. За цією теорією, максимізація дивідендних виплат доцільніша, ніж капіталізація прибутку.

3. *Теорія мінімізації дивідендів.* Відповідно до цієї теорії ефективність дивідендної політики визначається критерієм мінімізації податкових виплат за поточними і майбутніми доходами власників. А через те, що оподаткування поточних доходів у формі одержуваних дивідендів завжди вище, ніж

майбутніх, дивідендна політика має забезпечувати мінімізацію дивідендних виплат, а відповідно максимізацію капіталізації прибутку – для того, щоб отримати найвищий податковий захист сукупного доходу власників. Однак такий підхід до дивідендної політики не влаштовує численних дрібних акціонерів із низьким рівнем доходів.

4. *Сигнальна теорія дивідендів* побудована на тому, що основні моделі оцінки поточної реальної ринкової вартості акцій як базисний елемент використовують розмір виплачуваних за нею дивідендів. Таким чином зростання рівня дивідендних виплат визначає автоматичне зростання реальної, а відповідно і ринкової вартості акцій, що за їхньої реалізації приносить акціонерам додатковий дохід. Крім того, виплата високих дивідендів «сигналізує» про те, що компанія на піднесенні й очікує істотного зростання прибутку в майбутньому періоді. Ця теорія нерозривно пов'язана з високою «прозорістю» фондового ринку, на якому оперативна отримана інформація впливає на коливання ринкової вартості акцій.

5. *Теорія відповідності дивідендної політики складу акціонерів.* Згідно з цією теорією компанія повинна здійснювати таку дивідендну політику, яка відповідає очікуванням акціонерів.

6. *Залишкова політика дивідендних виплат* припускає, що фонд виплати дивідендів утвориться після того, як за рахунок прибутку задоволено потреби у формуванні власних фінансових ресурсів, що забезпечують повною мірою реалізацію інвестиційних можливостей підприємства. Якщо за наявними інвестиційними проектами рівень внутрішньої ставки прибутковості перевищує середньозважену вартість капіталу, то основна частина прибутку має бути спрямована на реалізацію таких проектів, тому що вона забезпечить високий темп росту капіталу (відкладеного доходу) власників. Перевагою політики цього типу є забезпечення високих темпів розвитку підприємства, підвищення його фінансової стійкості. Недолік цієї політики полягає в нестабільності розмірів дивідендних виплат, повній непередбачуваності їхніх розмірів у майбутньому періоді і навіть відмові від виплат у період високих інвестиційних можливостей, що негативно позначається на формуванні рівня ринкової ціни акцій. Таку дивідендну політику використовують зазвичай лише на ранніх стадіях життєвого циклу підприємства, пов'язаних із високим рівнем його інвестиційної активності.

На основі таких теоретичних підходів та практичного досвіду сформувались різні типи дивідендної політики.

Політика стабільного розміру дивідендних виплат припускає виплату їх незмінної суми протягом тривалого періоду (за високих темпів інфляції сума дивідендних виплат коригується на індекс інфляції). Перевагою

цієї політики є її надійність, що створює почуття впевненості в акціонерів у незмінності розміру поточного доходу незалежно від різних обставин на фондовому ринку. Недоліком цієї політики є її слабкий зв'язок із фінансовими результатами діяльності підприємства, у зв'язку з чим у періоди несприятливої кон'юнктури і низького прибутку інвестиційна діяльність може бути зведена до нуля. Для того, щоб уникнути цих негативних наслідків, стабільний розмір дивідендних виплат устанавлюється звичайно на досить низькому рівні, що й відносить цей тип дивідендної політики до категорії консервативної.

Політика мінімального стабільного розміру дивідендів з надбавкою в окремі періоди являє собою найбільш зважений тип. Її перевагою є стабільна гарантована виплата дивідендів у мінімально передбаченому розмірі за високого зв'язку з фінансовими результатами діяльності підприємства, що дозволяє збільшувати розмір дивідендів у періоди сприятливої господарської кон'юнктури, не знижуючи при цьому рівня інвестиційної активності. Така дивідендна політика дає найбільший ефект на підприємствах із нестабільним у динаміці розміром формування прибутку. Основний недолік цієї політики полягає в тому, що за тривалої виплати мінімальних розмірів дивідендів інвестиційна привабливість акцій компанії знижується і відповідно падає їхня ринкова вартість.

Політика стабільного рівня дивідендів передбачає встановлення довгострокового нормативного коефіцієнта дивідендних виплат стосовно суми прибутку. Перевагою цієї політики є простота її формування і тісний зв'язок із розміром прибутку. У той же час основним її недоліком є нестабільність розмірів дивідендних виплат на акцію. Ця нестабільність викликає різкі перепади в ринковій вартості акцій в окремих періодах, що перешкоджає максимізації ринкової вартості підприємства у процесі здійснення такої політики (вона «сигналізує» про високий рівень ризику господарської діяльності цього підприємства). Навіть за високого рівня дивідендних виплат така політика не залучає звичайно інвесторів (акціонерів), що уникають ризику.

Політика постійного зростання розміру дивідендів передбачає стабільне зростання рівня дивідендних виплат у розрахунку на одну акцію. Зростання дивідендів за такої політики відбувається, як правило, у твердо встановленому відсотку приросту до їх розміру в попередньому періоді. Перевагою такої політики є забезпечення високої ринкової вартості акцій компанії і формування позитивного її іміджу в потенційних інвесторів під час додаткових емісій. Недоліком же цієї політики є брак гнучкості в її проведенні і постійне зростання фінансової напруженості – якщо темп росту коефіцієнта дивідендних виплат зростає. Тому здійснення такої дивідендної політики можуть дозволити собі лише реально успішні акціонерні компанії – якщо ж ця політика

не підкріплена постійним зростанням прибутку компанії, то вона стає вірним шляхом до її банкрутства⁸.

Початковим етапом формування дивідендної політики є вивчення й оцінка факторів, що визначають цю політику. У практиці фінансового менеджменту ці фактори поділяють на чотири групи.

1. Фактори, що характеризують інвестиційні можливості підприємства. До числа основних факторів цієї групи належать:
  - а) стадія життєвого циклу компанії (на ранніх стадіях життєвого циклу акціонерна компанія змушена більше коштів інвестувати у свій розвиток, обмежуючи виплату дивідендів);
  - б) необхідність розширення акціонерною компанією своїх інвестиційних програм (у періоди активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на розширене відтворення основних засобів і нематеріальних активів, потреба в капіталізації прибутку зростає);
  - в) ступінь готовності окремих інвестиційних проектів із високим рівнем ефективності (окремі підготовлені проекти вимагають прискореної реалізації з метою забезпечення ефективної їхньої експлуатації за сприятливої кон'юнктури ринку, що зумовлює потребу концентрації власних фінансових ресурсів у ці періоди).
2. Фактори, що характеризують можливості формування фінансових ресурсів з альтернативних джерел. У цій групі факторів основними є:
  - а) достатність резервів власного капіталу, сформованих у попередньому періоді;
  - б) вартість залучення додаткового акціонерного капіталу;
  - в) вартість залучення додаткового позикового капіталу;
  - г) доступність кредитів на фінансовому ринку;
  - г) рівень кредитоспроможності акціонерного товариства, зумовлений його поточним фінансовим станом.
3. Фактори, пов'язані з об'єктивними обмеженнями. До числа основних факторів цієї групи належать:
  - а) рівень оподатковування дивідендів;
  - б) рівень оподатковування майна підприємств;
  - в) досягнутий ефект фінансового левериджу, зумовлений сформованим співвідношенням використовуваного власного і позикового капіталу;

---

⁸ Детальніше це питання див.: Бланк И. А. Управление формированием капитала. – К., 2000.

- г) фактичний розмір одержуваного прибутку і коефіцієнт рентабельності власного капіталу.
4. Інші фактори. У складі цих факторів можуть бути виділені:
- а) кон'юнктурний цикл товарного ринку, учасником якого є акціонерна компанія (у період піднесення кон'юнктури ефективність капіталізації прибутку значно зростає);
  - б) рівень дивідендних виплат компаніями-конкурентами;
  - в) невідкладність платежів за раніше отриманими кредитами;
  - г) можливість втрати контролю над управлінням компанією.
- Дивіденди в акціонерних товариствах розраховують за формулою:

$$Д = Пр - (Пд + Витр + Рф + Іф), \quad (6.8)$$

- де Пр – прибуток до розподілу;
 Пд – податки і платежі з прибутку до бюджету;
 Витр – витрати на утримання акціонерного товариства;
 Рф – відрахування в резервний фонд;
 Іф – відрахування в інвестиційний фонд на розвиток виробництва.

Дивіденд акціонера розраховується шляхом множення номінальної вартості акції на дивідендну ставку і на кількість акцій. Хоча на практиці дивідендна ставка встановлюється в грошових одиницях і становить їх певну кількість на одну акцію.

Вартість акції після виплати дивідендів визначається найпростішим чином:

$$ВА_{ПДВ} = \frac{ДС}{ПП_{НДОВА}} \times НВА, \quad (6.9)$$

- де ДС – дивідендна ставка;
 НВА – номінальна вартість акції;
 $ПП_{НДОВА}$ – позичковий процент на день оцінки вартості акції.
 Розрахунок дивідендної ставки можна здійснювати ще й так:

$$ДС = \frac{СД_{БП} - СДПА_{БП}}{СФ_{КР} - ВА}, \quad (6.10)$$

- де $СД_{БП}$ – сума дивідендів без податку;
 $СДПА_{БП}$ – сума дивідендів на привілейовані акції без податку;
 $СФ_{КР}$ – статутний фонд кінця року;
 ВА – вартість акцій, викуплених і не розміщених серед акціонерів.

Дивіденд індивідуального акціонера (ДІА) за рік можна розрахувати таким чином:

$$ДДА = \frac{НВА \times ДС \times КА \times ТВА}{100 \times 365}, \quad (6.11)$$

де НВА – номінальна вартість акції;
ДС – дивідендна ставка;
КА – кількість акцій;
ТВА – термін володіння акціями в рік.

Дивіденди можуть виплачуватись у різних формах.

1. *Виплата дивідендів готівкою.* Це найбільш проста і найпоширеніша форма здійснення дивідендних виплат.

2. *Виплата дивідендів акціями.* Така форма передбачає надання акціонерам знову емітованих акцій на суму дивідендних виплат. Вона становить інтерес для акціонерів, менталітет яких орієнтований на зростання капіталу в майбутньому періоді.

3. *Автоматичне реінвестування.* Ця форма виплати надає акціонерам право індивідуального вибору – одержати дивіденди наявними чи реінвестувати їх у додаткові акції.

4. *Викуп акцій компанією.* Він розглядається як одна з форм реінвестування дивідендів, відповідно до якої на суму дивідендного фонду компанії скуповує на фондовому ринку частину акцій. Це дозволяє автоматично збільшувати розмір прибутку на одну акцію, що залишилася, і підвищувати коефіцієнт дивідендних виплат у майбутньому періоді. За такої форми використання дивідендів потрібна згода акціонерів.

Питання для самоконтролю

1. Які джерела формування власного капіталу акціонерних товариств?
2. Проаналізуйте призначення складових власного капіталу.
3. Охарактеризуйте механізм здійснення емісійної політики.
4. Які особливості організації передплати акцій та здійснення її реєстрації?
5. Які моделі дивідендної політики може використати акціонерне товариство?
6. Що можна вносити як оплату вартості придбаних акцій?
7. Яка інформація має бути в оголошенні про передплату акцій?

Тема 7

**УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ФІНАНСАМИ.
ФІНАНСОВА ТА ІНША ЗВІТНІСТЬ
АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ
ПРО ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ**

7.1. ПОВНОВАЖЕННЯ І КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ

У своїй діяльності правління відкритого акціонерного товариства керується чинним законодавством України, статутом АТ, Положенням про правління відкритого акціонерного товариства, іншими внутрішніми нормативними актами та рішеннями, що прийняті загальними зборами акціонерів АТ та спостережною радою АТ.

Правління обирають загальні збори акціонерів у відповідній кількості осіб строком на зазначений термін. До складу правління входять: голова, заступники голови, члени правління, головний бухгалтер за посадою, секретар.

Рішенням голови правління члени правління можуть бути закріплені за різними напрямками діяльності (фінанси, планування, реклама, збут тощо).

Для заміщення членів правління, які вибули до закінчення строку їхніх повноважень, тимчасово відсутні або не мають можливості виконувати свої обов'язки з інших причин, загальні збори акціонерів обирають на строк повноважень правління з трьох кандидатів у члени правління. Кандидат на час фактичного виконання обов'язків члена правління користується всіма його правами.

Кандидат, що заміщує члена правління, який вибув, виконує його обов'язки до закінчення строку, на який був обраний член правління, якого він заміщує, але не більше за строк, на який обраний сам кандидат.

Вакансії в правлінні АТ заповнюються з числа обраних раніше кандидатів рішенням спостережної ради більшістю голосів і діють до затвердження загальними зборами.

Будь-який член правління може бути звільнений з посади загальними зборами в разі його некомпетентності, зловживання посадовим становищем, розголошення комерційної таємниці або в разі вчинення інших дій чи бездіяльності, що завдає шкоди інтересам АТ загалом або окремим акціонерам.

Питання про звільнення члена правління з посади розглядають загальні збори акціонерів за поданням спостережної ради АТ. Рішення про звільнення члена правління приймається більшістю голосів на загальних зборах акціонерів.

До повноважень правління АТ, зокрема, належать:

- затвердження поточних планів діяльності АТ і заходів, необхідних для вирішення його завдань;
- затвердження щорічного кошторису, штатного розпису та посадових окладів співробітників АТ, крім членів правління, встановлення показників, розмірів та строків їх преміювання;
- затвердження договірних цін на продукцію та тарифів на послуги;
- прийняття рішень про отримання довгострокових кредитів;
- визначення розміру, джерел утворення та порядок використання фондів АТ;
- утворення підрозділів, необхідних для виконання цілей та завдань АТ;
- розпорядження всім майном АТ, включаючи грошові кошти (з урахуванням обмежень, установлених статутом);
- затвердження внутрішніх нормативних актів, що визначають відносини між підрозділами АТ;
- прийняття на роботу та звільнення з роботи співробітників АТ, застосування до них заходів заохочення та накладення стягнення;
- прийняття рішень про відрядження, включаючи закордонні ділові поїздки;
- організація ведення бухгалтерського обліку та звітності АТ;
- прийняття рішення про дату скликання та порядок денний загальних зборів АТ;
- подання на затвердження загальними зборами акціонерів річного звіту та балансу АТ;
- прийняття рішень з інших питань, пов'язаних із поточною діяльністю АТ.

Голова правління:

- забезпечує виконання рішень загальних зборів акціонерів та спостережної ради АТ;
- розпоряджається майном АТ у межах, установлених чинним законодавством та статутом АТ;
- без довіреності діє від імені АТ, представляє його в усіх установах, на підприємствах та в організаціях в Україні і за кордоном;
- здійснює різні угоди та інші юридичні акти, видає доручення, відкриває в банках поточний та інші рахунки;
- виконує інші функції, що впливають зі статуту АТ.

Члени правління виконують свої обов'язки на підставі чинного законодавства, статуту АТ, Положення про правління відкритого акціонерного товариства, а також рішень загальних зборів акціонерів АТ і спостережної ради АТ та їхніх інструкцій.

Члени правління несуть персональну відповідальність за виконання рішень загальних зборів акціонерів АТ, якщо вони не суперечать чинному законодавству та статуту АТ.

Головний бухгалтер несе персональну відповідальність за правильність і законність вирішення фінансових питань АТ.

Основний обов'язок директора корпорації в розвинутих країнах (зокрема у США) – представляти в рамках закону інтереси акціонерів у тому, що стосується бізнесу та справ корпорацій. Це не означає безпосереднє керівництво повсякденною діяльністю компанії, але передбачає відповідальність за контроль та нагляд.

Директор корпорації не відповідає безпосередньо перед такими групами, як працівники, клієнти чи громадськість, з якими взаємодіє корпорація, проте директор повинен приділяти увагу соціальним нормам та бажанням громадськості. Це потребує розгляду результатів діяльності корпорації і політики цих груп з даних питань для того, щоб краще виконувати обов'язки в інтересах корпорації для блага акціонерів.

Директори корпорацій не мають особливих обов'язків перед кредиторами корпорації, крім виконання обов'язків нагляду за відповідністю зобов'язань корпорації за контрактами і юридичним обов'язком перед кредиторами, за винятком ситуацій неплатоспроможності корпорації або близьких до неплатоспроможності. У такому разі директор повинен діяти таким чином, щоб не обмежувати права кредиторів.

Рада директорів іноземної корпорації відповідає за ефективний контроль за управлінцями для забезпечення захисту інтересів акціонерів, що включає:

- захист майна корпорації та технологій;
- захист управлінців та працівників, а також репутації корпорації.

Рада директорів повинна регулярно оцінювати стратегію компанії та плани управлінців з реалізації інтересів акціонерів шляхом приросту цінностей акціонерів. Ці дії включають: інвестиційні рішення, придбання, відчуження, злиття, великі витрати, фінансові програми, зміни у структурі капіталу, політику визначення дивідендів, зміни та доповнення до статуту, скликання спеціальних зборів акціонерів. У найгіршому разі вони можуть рекомендувати ліквідацію корпорації.

До обов'язків ради директорів належить обрання здібного директора, оцінка результатів його діяльності та забезпечення його правонаступника для

заміни генерального директора у відповідні строки. Рада директорів обирає інших керівників корпорації та контролює результати їхньої роботи, встановлює відповідну оплату праці генеральному директорові та іншим керівникам корпорації, забезпечує ефективну співпрацю між радою директорів, генеральним директором та іншими керівниками і виконавчими особами корпорації.

У світовій практиці рада директорів здійснює нагляд за ефективністю надання інформації акціонерам та стежить за ринком, на якому обертаються цінні папери корпорації, а також за стосунками між менеджерами та радою директорів. Вона прямо чи за допомогою аудиторської комісії ради директорів рекомендує для обрання і стежить за діяльністю незалежного стороннього аудитора корпорації. Рада директорів може створювати комітети для допомоги у виконанні його функцій.

Рада директорів чи комітети можуть за потреби залучати професійних консультантів для допомоги в питаннях, що потребують спеціальної експертизи.

Рада директорів стежить за відповідністю діяльності управлінців законодавству, статутів корпорації та іншим внутрішнім документам, забезпечує реалізацію управлінцями чітких і всебічних дій; за діяльністю корпорації з дотримання стандартів якості продукції і послуг для забезпечення захисту прав клієнтів та повної відповідності всім законам та положенням. Варто зазначити, що рада директорів несе відповідальність за контроль над фінансовим управлінням корпорацією для забезпечення отримання повної та достовірної фінансової інформації акціонерами, потенційними інвесторами, державними органами, постачальниками, клієнтами, банками та іншими особами, які мають стосунок до корпорації. Рада директорів виконує цей обов'язок, забезпечуючи створення та посилення фінансової політики і процедур компанії, дотримання управлінцями та працівниками цієї політики і правил, створених для забезпечення чіткості у фінансовій звітності.

Рада директорів стежить за власною діяльністю та діяльністю своїх членів для забезпечення об'єктивності й ефективності та для запобігання конфліктам, а також висуває кандидатури для заміни директорів, строки діяльності яких минули або були припинені.

Повернімося до практики корпоративного управління в Україні. Суб'єктами корпоративного управління є акціонери, які мають право:

- брати участь у загальних зборах акціонерів;
- вносити зміни у статут компанії;
- обирати, звільняти членів спостережної ради;
- обирати, звільняти членів правління;
- обирати, звільняти членів ревізійної комісії;
- затверджувати річний та інші звіти компанії;

- затверджувати придбання компанією своїх акцій;
- затверджувати умови оплати праці працівників компанії;
- затверджувати контракти, вартість яких перевищує певну суму;
- затверджувати ліквідацію компанії, продаж компанії або продаж значної частини активів, що може змінити характер бізнесу.

Мета загальних зборів з погляду акціонерів:

- голосувати за кандидатурами членів спостережної ради та з інших важливих питань;
- робити власні висновки щодо якості роботи керівництва;
- висловлювати зауваження з важливих питань, звертатися по додаткову інформацію протягом часу, відведеного на запитання і відповіді щодо:
  - а) питань корпоративного управління;
  - б) важливих стратегічних рішень;
  - в) питань політики компанії;
  - г) питань фінансових результатів діяльності;
- офіційно пропонувати план дій для керівництва.

Одним із важливих питань корпоративного управління фінансами є купівля власних акцій корпорацією. Отримання згоди акціонерів під час придбання корпорацією акцій необхідне для того, щоб не дозволити директорам та управлінцям платити вартість, що вища за ринкову, щоб позбутися «зайвого» акціонера, який не згідний з рішенням управлінця чи директора, або з метою отримання прибутку від власних акцій, або для посилення об'єднаного контролю директорів та управлінців.

Згода акціонерів передбачає повну поінформованість акціонерів про заплановану угоду. Якщо вважається за доцільне викуповувати акції у працівників, директорів та управлінців, які пішли з корпорації, наприклад, перебувають на пенсії, то необхідно отримати згоду акціонерів за спеціальним планом для досягнення цієї мети, включаючи формулу чи метод установлення ціни викупу акцій у кожному конкретному разі.

Привілейовані акції відрізняються від простих акцій тим, що забезпечують перевагу в разі виплати дивідендів чи отримання майна компанії під час ліквідації. Дивіденди за привілейованими акціями встановлено у формі фіксованої суми на кожную акцію. У Сполучених Штатах Америки привілейовані акції не означають, що дивіденди за ними повинні бути сплачені так само, як борги. Рада директорів може прийняти рішення їх не сплачувати.

Привілейовані акції передбачають виплату кумулятивних, некумулятивних чи частково кумулятивних дивідендів. Якщо кумулятивні дивіденди не були сплачені за якийсь період, то їх виплату слід перенести на наступний період, і ці дивіденди повністю виплачуються разом з дивідендами поточного

періоду за привілейованими акціями до оголошення і виплати будь-яких дивідендів за звичайними акціями. Некумулятивні дивіденди, не виплачені за будь-який період, не виплачуються і в інших періодах. Частково кумулятивні дивіденди можуть бути, наприклад, «кумулятивні в міру надходження», тобто привілейовані акції мають пріоритет під час виплати компанією наступних доходів, якщо до цього їх не виплатили як дивіденди за привілейованими акціями. Невиплачені кумулятивні дивіденди не є заборгованістю компанії, але мають пріоритет під час наступних виплат.

Оскільки членів ради директорів обирають власники простих (звичайних) акцій, то вони можуть відкладати виплату дивідендів за привілейованими акціями на невизначений термін, якщо хочуть виплатити попередні дивіденди за простими акціями. З цієї ж причини, звичайно, за умови існування привілейованих акцій, важливо забезпечити право власників привілейованих акцій на вибори певної кількості директорів, якщо дивіденди за привілейованими акціями не були виплачені за певний період. Різні пропозиції, які визначають права власників привілейованих акцій, як правило, вказані в статуті компанії. Вони являють собою згоду між корпорацією і власниками привілейованих акцій та власниками інших типів цінних паперів корпорацій.

Отримання дивідендів не є питанням корпоративних прав акціонерів, за винятком тих випадків, коли привілейовані акції були випущені частково для забезпечення установленого розміру дивідендів. Як правило, у західних країнах дивіденди оголошує рада директорів після прийняття рішення, право на яке має виключно рада директорів, а саме про те, коли дивіденди будуть виплачуватись і який їхній розмір. У новоствореному чи приватизованому підприємстві в Україні дуже важко передбачити можливість відстрочення виплати дивідендів доти, доки корпорація не вела протягом певного часу (можливо, трьох років) ефективної та прибуткової діяльності, однак це положення є предметом тільки корпоративного управління і не є нормою закону.

Правління кожної корпорації відповідає за найкращий розподіл грошових коштів, чи то програма капіталовкладення, придбання (у тому числі – повторне) акцій, оплата праці або виплата робітникам премій, чи інші операції, чи виплата дивідендів акціонерам згідно з довгостроковим плануванням та стратегічним напрямом діяльності корпорації. Якщо в окремих корпораціях висока ділова активність і стійка економічна ситуація, то виплата значних дивідендів може бути предметом очікувань акціонерів, і вважається, що директори визнають цю дійсність, в інших випадках висока ціна акцій буде найкращим аргументом для обмеження розміру дивідендів або їх невиплати.

Тендерні пропозиції – це відкрита пропозиція акціонерам продати свої акції покупцеві за певною ціною. Як правило, ця ціна вища, ніж ринкова.

Оскільки тендерні пропозиції з'явилися та діють на Заході, зокрема у США, то їхній успіх значною мірою залежав від пропозиції премії понад ринкову ціну, впливу інвестиційних фондів, що підтримували запропоновану ціну, і операцій, що активно проводились на ринках з акціями.

7.2. ОБЛІК ЦІННИХ ПАПЕРІВ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА. РЕЄСТРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Кожне акціонерне товариство повинно вести та зберігати повні записи про осіб, що є акціонерами, незалежно від того, чи вона випустила сертифікати акцій, чи випуск акцій був у безпаперовій формі.

Діяльність щодо ведення реєстру власників іменних цінних паперів здійснює емітент або реєстратор. Якщо кількість власників іменних цінних паперів емітента перевищує кількість, визначену Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку як максимальну для організацій самостійного ведення реєстру емітентом, емітент зобов'язаний доручити ведення реєстру реєстраторові шляхом укладення відповідного договору. Договір на ведення реєстру емітент може укласти лише з одним реєстратором. При цьому таке доручення емітента не знімає з нього відповідальності щодо виконання обов'язків, які випливають з угод щодо цінних паперів.

Рішення про передачу ведення реєстру власників іменних цінних паперів приймається виключно на загальних зборах акціонерів. Загальні збори акціонерів або спостережна рада акціонерного товариства затверджують умови договору на ведення реєстру власників іменних цінних паперів у порядку, визначеному статутом товариства. У разі неукладення договору протягом 30-ти календарних днів Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку надсилає товариству розпорядження про необхідність його укладення, а в разі невиконання зазначеного розпорядження протягом 15-ти календарних днів притягує посадових осіб товариства до відповідальності відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні». Рішення про передачу ведення тимчасового реєстру акціонерів до проведення перших загальних зборів приватизованого підприємства і до розміщення не менше ніж 60% акцій підприємств, що перебувають у процесі приватизації, приймає правління підприємства, що приватизується. Ведення реєстрів власників іменних цінних паперів передбачає облік та зберігання протягом певних строків інформації про власників іменних цінних паперів та про операції, внаслідок яких виникає необхідність внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів.

Підставою для внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів є документи, згідно з якими переходить право власності на відповідні іменні цінні папери.

Реєстратор зобов'язаний на вимогу власника цінних паперів або його представника, а також номінального утримувача надати витяг із реєстру власників іменних цінних паперів. Власник або його представник чи номінальний утримувач не мають права вимагати включення до витягу інформації, що виходить за межі компетенції реєстратора, у тому числі інформації про інших власників та кількість цінних паперів, які їм належать.

Відомості про номінального утримувача підлягають внесенню в реєстр власників іменних цінних паперів на підставі відповідного доручення, якщо право зберігача або депозитарію виступати номінальним утримувачем не передбачено договором про відкриття рахунку в цінних паперах.

Внесення номінального утримувача в реєстр власників іменних цінних паперів, а також перереєстрація цінних паперів на іншого номінального утримувача не означає, що право власності на цінні папери переходить до номінального утримувача.

Операцій із цінними паперами, що здійснюються між депонентами одного номінального утримувача, не відображають у реєстрі власників іменних цінних паперів. Для складання реєстру власників іменних цінних паперів на обумовлену дату для виконання зобов'язань емітента номінальний утримувач повинен надати реєстраторові список усіх власників.

Для підприємств, які мають реєстраційний відділ, рекомендується організаційно-функціональну структуру двох варіантів (рис. 7.1 і 7.2).

Під процедурами реєстраційної діяльності розуміють дії, які виконують відповідальні особи реєстратора щодо виконання визначених функцій у певній організаційній структурі та системі документообігу. Враховуючи специфіку діяльності, кожне підприємство самостійно робить опис таких дій. Процедури реєстраційної діяльності можна класифікувати так:

- складання реєстру;
- внесення змін реквізитів до системи реєстру;
- внесення записів про перехід прав власності на цінні папери;
- видача витягів із реєстру;
- відповіді на запити зареєстрованих осіб;
- облік заставоутримувачів;
- відображення корпоративних операцій;
- блокування цінних паперів;
- нарахування доходів за цінними паперами;
- підготовка загальних зборів акціонерів (включає розсилання запрошень і голосування за довіреністю).

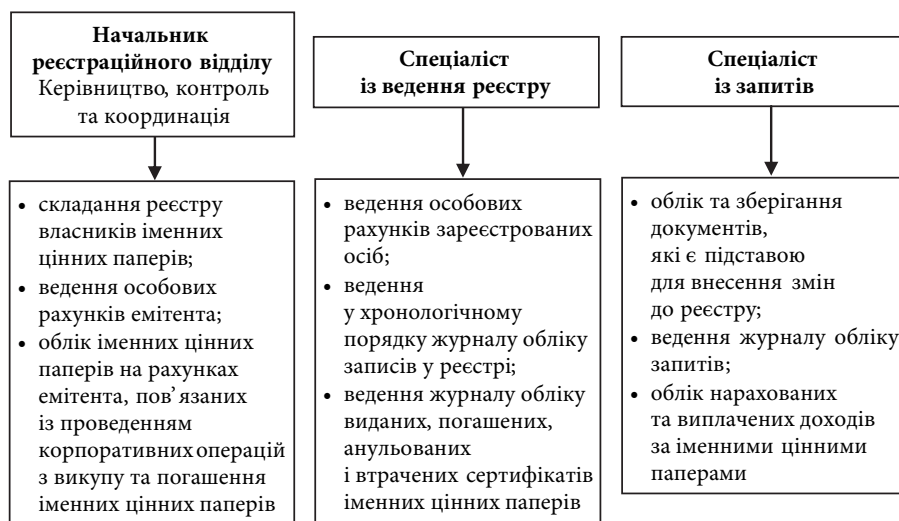

Рис. 7.1. Перший варіант структури відділу реєстрації власників цінних паперів

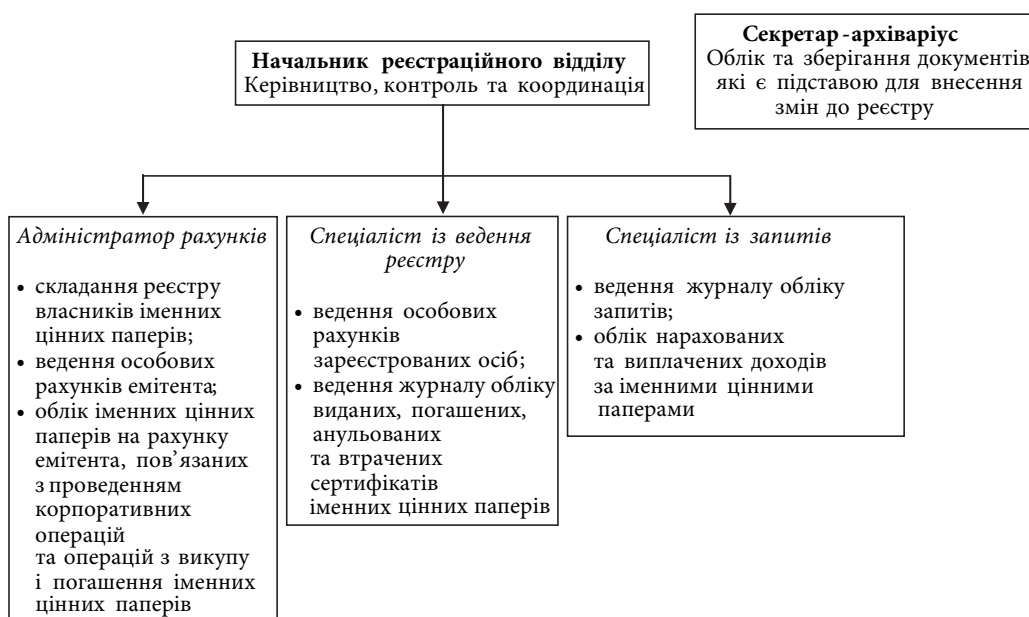

Рис. 7.2. Другий варіант структури відділу реєстрації власників цінних паперів

Опис процедур внесення записів про перехід прав власності

Спеціаліст із ведення реєстру приймає передавальне доручення, а також супроводжувальні документи, необхідні для реєстрації переходу прав власності. Ці документи можуть бути надіслані поштою або передані безпосередньо з рук в руки. На них проставляють дату та час їх отримання. Спеціаліст із ведення реєстру перевіряє вхідні документи відповідно до встановлених вимог. Якщо документи відповідають усім вимогам і немає підстав для відмови внесення запису в реєстр зареєстрованих осіб із зазначенням імені нового власника цінних паперів або номінального утримувача, то запис здійснюється протягом п'яти днів після отримання передавального доручення. У разі, коли документи не відповідають установленим вимогам і є законна підстава для відмови внесення запису в реєстр, то спеціаліст із ведення реєстру письмово повідомляє про це зацікавлені сторони протягом п'яти днів після отримання документів.

До передавального доручення додають такі документи:

- відповідний сертифікат цінних паперів, якщо випуск був здійснений у паперовій формі;
- документ, що підтверджує перехід права власності: договір купівлі-продажу, договір дарування, договір обміну, інші;
- анкета особи, якій передається право власності на цінні папери, для відкриття особового рахунку (якщо вона не є зареєстрованою особою).

Якщо перехід права власності здійснює уповноважена особа, спеціаліст із ведення реєстру перевіряє, чи має ця особа відповідні права, підтвержені дорученням.

Далі перевіряється, чи дійсно кількість цінних паперів, які вказані в передавальному дорученні, відповідає кількості цінних паперів на особовому рахунку особи.

Якщо ж якихось документів бракує або вони не відповідають установленим вимогам, або не мають необхідних підписів, спеціаліст із ведення реєстру оформляє належним чином бланк відмови з точним зазначенням причини.

Якщо до спеціаліста з ведення реєстру надійшли документи, що підтверджують право на спадщину або рішення суду, запис до системи реєстру здійснюється без передавального доручення.

Спеціаліст із ведення реєстру вводить інформацію щодо переходу права власності в систему реєстру.

На підставі передавального доручення та документів, що підтверджують перехід права власності, вносять зміни в реєстрі та на особових рахунках зареєстрованих осіб.

Записи в реєстрі про нових осіб здійснюються за їхньою анкетою або за анкетою їхніх уповноважених осіб не пізніше ніж протягом п'яти днів після отримання документації з оформлення операції переходу прав власності.

Якщо випуск цінних паперів був оформлений сертифікатами, то власникам виписують нові сертифікати цінних паперів, а старі погашають. Якщо такий випуск не мав форми сертифікатів, то власникам надають витяги з реєстру.

Спеціаліст із ведення реєстру вносить записи в журнал обліку, у реєстрі, де в хронологічному порядку містяться записи про перехід прав власності на іменні цінні папери.

Облік документів, які є підставою для внесення змін до реєстру (включаючи інформацію на електронних носіях), ведеться в тому самому журналі.

Спеціаліст із ведення реєстру перевіряє інформацію про зареєстрованих осіб, які володіють 10% і більше цінних паперів емітента, і осіб, яким передані такі пакети цінних паперів у довірче управління чи для здійснення операцій із ними, та подає звіт для Антимонопольного комітету не пізніше ніж через місяць із моменту внесення в реєстр, якщо такі випадки трапляються.

Спеціаліст із ведення реєстру веде журнал обліку виданих, погашених, анульованих та втрачених іменних цінних паперів (сертифікатів іменних цінних паперів), що були випущені в паперовій формі.

У журнал вноситься кожний факт видачі та погашення сертифікатів іменних цінних паперів під час реєстрації переходу прав власності на цінні папери.

До основних вхідних форм документів належать:

- анкета власника цінних паперів – фізичної особи;
- анкета власника цінних паперів – юридичної особи;
- анкета номінального утримувача;
- анкета заставоутримувача;
- передавальне доручення;
- розпорядження застави.

До основних вихідних форм документів належать:

- реєстр власників іменних цінних паперів;
- витяг із реєстру;
- щоденний баланс цінних паперів;
- відомість нарахування доходу за цінними паперами.

Серед специфічних і таких, що раніше не використовувалися, форм вихідних документів варто виділити «Щоденний баланс цінних паперів» (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

**Щоденний баланс цінних паперів на ____ р.
(з кожного виду цінних паперів та з кожної емісії)**

№ пор.	Показник	Кількість зареєстрованих осіб	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн
1	2	3	4	5
1.	Обліковано на емісійному рахунку емітента	X		
2.	Розміщено на особових рахунках власників – фізичних осіб			
3.	Розміщено на особових рахунках власників – юридичних осіб			
4.	Розміщено на особових рахунках номінальних утримувачів, у т. ч.			
4.1.	довірчих товариств			
4.2.	торговців цінними паперами			
4.3.	депозитаріїв			
5.	Усього розміщено на особових рахунках зареєстрованих осіб			
6.	Викуплено емітентом з метою анулювання чи подальшого продажу	X		
7.	Належить державі	X		
8.	Не розміщено на дату балансу	X		
9.	Баланс (1– 5 – 6 – 7 – 8)	X	0	0

Баланс складається, якщо в системі реєстру відбулись будь-які зміни.

7.3. ФІНАНСОВА ТА ІНША ЗВІТНІСТЬ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ПРО ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ

Фінансова звітність – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства.

Порядок надання фінансової звітності користувачам визначається чинним законодавством. Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо:

- придбання, продажу та володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінки якості управління;
- оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
- регулювання діяльності підприємства;
- інших рішень.

Фінансова звітність має задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їхніх конкретних потреб.

Фінансова звітність складається з балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до звітів. Фінансові звіти містять статті, склад і зміст яких визначається відповідними положеннями (стандартами). Статтю наводять у фінансовій звітності, якщо вона відповідає таким критеріям:

- існує ймовірність надходження або вибуття майбутніх економічних вигід, пов'язаних із цією статтею;
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

До фінансової звітності включають показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду.

Проміжну (місячну, квартальну) звітність, яка охоплює певний період, складають наростаючим підсумком із початку звітного року.

Перший звітний період новоствореного підприємства може бути меншим за 12 місяців, але не може бути більшим за 15 місяців. Звітним періодом підприємства, що ліквідується, є період із початку року до моменту ліквідації.

Якісні характеристики фінансової звітності. Інформація, що надана у фінансовій звітності, має бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити і скоригувати їхні оцінки, зроблені в минулому.

Фінансова звітність має бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

Фінансова звітність має надавати можливість користувачам порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств.

Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду і розкриття інформації про облікову політику та її зміни.

Фінансову звітність підприємства формують із дотриманням таких принципів:

- автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників. Тому особистого майна і зобов'язань власників не відображають у фінансовій звітності підприємства;
- безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;
- періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності;
- історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їхні виробництво та придбання;
- нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображають в обліку і звітності в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;

- повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність містить усю інформацію про фактичні і потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що їх приймають на її основі;
- послідовності, який передбачає постійне з року в рік застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики має бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;
- обачності, згідно з яким методи оцінки, що їх застосовують у бухгалтерському обліку, мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;
- превалювання змісту над формою, за яким операції слід обліковувати відповідно до їхньої сутності, а не лише за юридичною формою;
- єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операції підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, вона має містити таку інформацію та дані:

- про підприємство;
- дату звітності та звітний період;
- валюту звітності та одиницю її виміру;
- відповідну інформацію щодо звітного та попереднього періоду;
- облікову політику підприємства та її зміни;
- консолідацію фінансових звітів;
- припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності;
- обмеження щодо володіння активами;
- участь у спільних підприємствах;
- виявлені помилки попередніх років та пов'язані з ними коригування;
- переоцінку статей фінансових звітів;
- іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
- короткий опис основної діяльності підприємства;
- назву органу управління, у віданні якого перебуває підприємство, або назву його материнської (холдингової) компанії;

- середню чисельність персоналу підприємства протягом звітного періоду.

Кожний фінансовий звіт має містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює.

Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого цим Положенням (стандартом), то причини і наслідки цього слід розкрити у примітках до фінансової звітності.

У фінансовій звітності має бути вказана валюта, в якій відображені елементи звітності, та одиниця її виміру.

Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу.

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису:

- принципів оцінки статей звітності;
- методів обліку щодо окремих статей звітності.

Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них.

У примітках до фінансових звітів слід розкривати:

- облікову політику підприємства;
- інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами);
- інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності.

Зміст і форма звіту про власний капітал і загальні вимоги до розкриття його статей визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 5 (табл. 7.2 і 7.3).

Норми цього П(с)БО стосуються підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі – підприємства) усіх форм власності, крім банків і бюджетних установ.

Таблиця 7.2

Зміст статей звіту про власний капітал

Стаття	Зміст
Залишок на початок року. Залишок на кінець року	Суми власного капіталу, наведені в балансі підприємства відповідно на початок і кінець звітного періоду

Продовження табл. 7.2

Стаття	Зміст
Зміна облікової політики. Виправлення суттєвих помилок. Інші зміни	Суми коригувань, передбачених Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах». Як правило, показана у звітності сума прибутку за звітний період та сума нерозподіленого прибутку не змінюється, за винятком деяких ситуацій, коли, наприклад: 1) виявлено суттєві помилки, що призвели до необхідності змінити показники попередніх років у зв'язку з тим, що наведені раніше дані не можуть вважатися достовірними; 2) відбулася зміна облікової політики попередніх періодів, їх слід відображати у звіті як нерозподілений прибуток чи непокритий збиток
Скоригований залишок	Залишок власного капіталу на початок звітного періоду після внесення відповідних коригувань
Переоцінка активів	Наводяться дані, які відображають збільшення або зменшення власного капіталу в результаті переоцінки основних засобів та інших активів у порядку, передбаченому відповідними положеннями (стандартами)
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	Сума чистого прибутку (збитку) зі звіту про фінансові результати
Розподіл прибутку	Наводяться дані, які відображають розподіл прибутку між учасниками (власниками) підприємства або спрямування прибутку до статутного капіталу, резервного капіталу тощо
Внески учасників	Наводяться дані про збільшення статутного капіталу підприємства та зміни неоплаченого капіталу в результаті збільшення або зменшення дебіторської заборгованості учасників за внесками до статутного капіталу підприємства
Вилучення капіталу	Наводяться дані про зменшення власного капіталу підприємства внаслідок виходу учасника, викупу чи анулювання викуплених акцій акціонерним товариством, зменшення номінальної вартості акцій або з інших причин
Інші зміни в капіталі	Дані про всі інші зміни у власному капіталі підприємства, що не були включені до вищезазначених статей, зокрема списання невідшкодованих збитків, та інші зміни

Закінчення табл. 7.2

Стаття	Зміст
Разом зміни в капіталі	Підсумок змін у складі власного капіталу за звітний період, що визначається як сума скоригованого залишку власного капіталу на початок року та всіх змін протягом звітного року внаслідок переоцінки активів, використання чистого прибутку, вилучення капіталу та інших змін

Таблиця 7.3

Звіт про власний капітал

Стаття	Код	Статутний капітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на початок року	010									
Коригування: зміна облікової політики	020									
Виправлення помилок	030									
Інші зміни	040									
Скоригований залишок на початок року	050									
Переоцінка активів:	060									
Дооцінка основних засобів										
Уцінка основних засобів	070									
Дооцінка незавершеного будівництва	080									
Уцінка незавершеного будівництва	090									
Дооцінка нематеріальних активів	100									
Уцінка нематеріальних активів	110									
	120									

Продовження табл. 7.3

Стаття	Код	Статутний капітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	130									
Розподіл прибутку:	140									
Виплати власникам (дивіденди)										
Спрямування прибутку до статутного капіталу	150									
Відрахування до резервного капіталу	160									
	170									
Внески учасників:	180									
Внески до капіталу										
Погашення заборгованості з капіталу	190									
	200									
Вилучення капіталу:										
Викуп акцій (часток)	210									
Перепродаж викуплених акцій (часток)	220									
Анулювання викуплених акцій (часток)	230									
Вилучення частки в капіталі	240									
Зменшення номінальної вартості акцій	250									
Інші зміни в капіталі:										
Списання невідшкодованих збитків	260									

Закінчення табл. 7.3

Стаття	Код	Статутний капітал	Пайовий капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Разом
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Безкоштовно отримані активи	270									
	280									
Разом зміни в капіталі	290									
Залишок на кінець року	300									

Особливості складання консолідованого звіту про власний капітал визначаються окремим Положенням (стандартом).

Метою складання звіту про власний капітал є розкриття інформації про зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду.

Звіт про власний капітал складається за формою, наведеною в додатку до П(с)БО № 5.

Для забезпечення порівняльного аналізу інформації підприємства повинні додавати до річного звіту звіт про власний капітал за попередній рік. Усі підприємства повинні розкривати у примітках до фінансових звітів призначення та умови використання кожного елемента власного капіталу (крім статутного капіталу). Акціонерні товариства наводять у примітках до фінансових звітів інформацію:

- про загальну кількість і номінальну вартість акцій, на які передбачається здійснити передплату;
- загальну кількість і номінальну вартість акцій, на які здійснено передплату, порівнюючи з передбаченими величинами;
- загальну суму коштів, одержаних у ході передплати акцій, у такому розрізі:
  - усі грошові кошти, внесені як плата за акції, із зазначенням кількості акцій;
  - вартісна оцінка майна, внесеного як плата за акції, із зазначенням кількості акцій;
  - загальна сума іноземної валюти, внесеної як плата за акції, із зазначенням кількості акцій та курсу, за яким валюту зараховано в обліку;

- акції у складі статутного капіталу за окремими типами і категоріями;
- кількість випущених акцій із зазначенням неоплаченої частини статутного капіталу.
- номінальна вартість акції;
- зміни протягом звітного періоду в кількості акцій, що перебувають в обігу;
- права, привілеї та обмеження, пов'язані з акціями, у тому числі обмеження щодо розподілу дивідендів та повернення капіталу;
- акції, що належать самому товариству, його дочірнім та асоційованим підприємствам.

Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, вона має містити також дані:

- про консолідацію фінансових звітів;
- припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності;
- обмеження щодо володіння активами;
- участь у спільних підприємствах;
- виявлені помилки попередніх років та пов'язані з ними коригування;
- переоцінку статей фінансових звітів;
- іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у примітках до фінансової звітності, включає:

- назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
- короткий опис основної діяльності підприємства;
- назву органу управління, у віданні якого перебуває підприємство, або назву його материнської (холдингової) компанії;
- середню чисельність персоналу підприємства протягом звітного періоду.

На підставі вже прийнятих П(с)БО та їх основи – МСБО – керівництво підприємства під час підготовки приміток до фінансових звітів має пам'ятати таке:

- якщо до фінансової звітності включають показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства, то це слід розкрити у примітках;
- якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого П(с)БО № 1, то причини і наслідки цього слід розкрити у примітках до фінансової звітності;

- якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу;
- якщо необхідну інформацію подано в основній частині звітів, то немає потреби повторювати її у примітках до фінансових звітів. Інформація в примітках є основним засобом розкриття невизнаних елементів фінансових звітів;
- розкриття інформації може поєднувати коментарі та конкретні кількісно визначені дані, які відповідають характеру елементів фінансових звітів і їх відносному значенню для підприємства;
- визначення рівня докладності розкриття інформації про конкретні елементи фінансових звітів є питанням професійного судження керівництва підприємства з урахуванням їх відносної суттєвості.

Інша звітність акціонерного товариства

Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку України встановлює перелік документів, терміни подання, а також форму подання інформації акціонерними товариствами.

Відкриті акціонерні товариства та підприємства – емітенти облігацій, у яких сумарна номінальна вартість кожного виду випущених цінних паперів не більша від установленої суми кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (затверджених Кабінетом Міністрів), установлених на дату реєстрації останнього випуску, повинні подавати в територіальні відділення Комісії річний звіт, а ті, в яких сумарна вартість більша від цієї суми, – у центральний апарат Комісії річний та піврічний звіти згідно з вимогами.

Вищевказані емітенти цінних паперів зобов'язані не менше ніж раз на рік публікувати у друкованих засобах масової інформації, які мають тираж, не менший ніж 10 000 примірників, інформацію щодо діяльності емітента і відповідні пояснення до неї.

Примірник друкованого органу з інформацією, що була опублікована емітентом, подається в Комісію разом із відповідним звітом.

Річний звіт емітент подає в Комісію до 30 квітня року, наступного за звітним. Піврічний звіт емітент подає в Комісію не пізніше ніж 1 листопада звітного року. Під час підготовки звіту емітент заповнює відповідні таблиці, затверджені Комісією, а також надає іншу інформацію відповідно до вимог.

За наявності інформації про результати господарювання за останні три роки її можна додавати до звіту.

У річному та піврічному звіті мають міститися такі дані.

1. Основні відомості про емітента.

2. Інформація про одержані дозволи і ліцензії на окремі види діяльності та терміни закінчення їхньої дії.
3. Інформація про результати господарювання за попередній рік:
  - а) інформація про основні види продукції або послуги, що їх виробляє чи надає емітент;
  - б) інформація про особливості стану розвитку галузі виробництва, в якій здійснює діяльність емітент, що можуть вплинути на його показники; ступінь залежності від сезонних змін; інформація про конкуренцію в галузі виробництва чи надання послуг, у якій емітент здійснює свою діяльність (за наявності інформації);
  - в) інформація про вартість укладених, але ще не виконаних договорів (контрактів) на кінець звітного періоду;
  - г) прогнози та плани щодо майбутньої діяльності емітента, розширення виробництва, реконструкції, поліпшення фінансового стану;
  - г) інформація про факти виплати штрафів та компенсацій за порушення чинного законодавства.

Довідка про фінансовий стан вміщує:

- а) інформацію про основні фонди, що перебувають у власності чи користуванні (термін та умови користування) емітента, ступінь зношення, ступінь використання, а також інформацію про обмеження на використання майна емітента;
- б) інформацію про фінансовий стан і його зміни за звітний період, а також усі істотні фактори, що можуть вплинути на діяльність емітента в майбутньому;
- в) іншу інформацію, що може бути важливою для оцінки інвестором фінансового стану та результатів діяльності емітента.

До звіту додають також «Баланс підприємства» та «Звіт про фінансові результати» за звітний період.

Річна бухгалтерська звітність має бути завірена аудитором.

Звіт має вміщувати відомості про цінні папери емітента:

- а) інформацію про всі випуски цінних паперів емітента (у тому числі здійснених у звітному періоді);
- б) інформацію про осіб, що володіють понад 5 відсотків акцій емітента.

Крім вищевказаної фінансової інформації, у Комісію подають інформацію про посадових осіб емітента та про зміни в їхньому складі, зокрема інформацію про наявність у посадових осіб емітента непогашеної судимості за корисливі та посадові злочини.

До звіту слід додати копію протоколу останніх загальних зборів акціонерів (учасників, засновників).

Перелік усіх документів, що подані емітентом до Комісії, має бути представлений на окремому аркуші, який містить підписи керівника та бухгалтера.

У разі потреби слід надати особливу інформацію про емітента. Емітент зобов'язаний протягом двох днів надіслати до Комісії інформацію про зміни, що відбулися в його господарській діяльності і впливають чи можуть вплинути на вартість цінних паперів або розмір доходу за ними, а саме:

- а) зміни прав на цінні папери;
- б) зміни в персональному складі посадових осіб;
- в) арешт банківських рахунків емітента;
- г) початок дій із санації (здійснення відповідного комплексу заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового стану емітента);
- г) реорганізацію, зупинення або припинення діяльності емітента;
- д) знищення не менш як 10% майна емітента внаслідок надзвичайних обставин;
- е) пред'явлення позову до емітента в розмірі, що перевищує 10% статутного фонду, або суми вартості основних і оборотних коштів емітента;
- є) отримання кредиту або емісію цінних паперів у розмірі, що перевищує 50% статутного фонду, або суми вартості основних і оборотних коштів емітента.

Емітент у зв'язку з опублікуванням недостовірних відомостей про нього, які можуть вплинути на вартість цінних паперів або розмір доходу за ними, зобов'язаний протягом двох робочих днів ужити заходів щодо виправлення цих відомостей.

Питання для самоконтролю

1. Що ви розумієте під корпоративним управлінням підприємством?
2. Чи потрібне ведення реєстраторської діяльності?
3. Які обов'язки працівників реєстраторського відділу акціонерного товариства?
4. Яке призначення щоденного балансу цінних паперів ВАТ?
5. У чому виявляється роль фінансової звітності за корпоративного управління капіталом?
6. Як впливає на структуру капіталу дооцінка активів підприємства і яким чином її відображають у звітності?
7. Поясніть процедуру відображення у звітності виплати дивідендів.
8. Яку інформацію подає акціонерне товариство до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку?

Тема 8

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

8.1. СУТЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ ТА ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ

Малий бізнес є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль неодмінної передумови створення ринкового середовища. Він був первинною вихідною формою ринкового господарювання, якою стало дрібнотоварне виробництво. Саме тому дрібнотоварне підприємництво відіграло структуроутворювальну роль в історії становлення економіки конкурентно-ринкового типу. Ця специфіка та своєрідне функціональне призначення малого бізнесу набувають особливого значення для країн, які йдуть шляхом відтворення ринкової системи господарювання. Здатність малого бізнесу до структуроутворення ринку висуває завдання його відродження та спрямовує в число першочергових заходів реформування економіки України на її перехідному етапі.

У структурі сучасної мішаної економіки співіснують та органічно взаємодоповнюються малий, середній і великий бізнес. Проте, на відміну від двох останніх, малий бізнес є вихідним, найчисленнішим, а тому і найпоширенішим сектором економіки. Відмінності між цими трьома видами бізнесу зумовлені різним рівнем суспільного поділу праці, характером спеціалізації та усупільнення виробництва, а також вибором технологічного типу виробничого процесу.

Малий бізнес – це самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яку вони ведуть на власний ризик з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу.

Сфера малого і середнього підприємництва охоплює різноманітні види виробничої діяльності і типи робіт, які відповідають широкому спектрові можливостей ринку, що ускладнює будь-яку універсальну систематизацію

чи готове порівняння діяльності підприємств. Аналіз сектора малого і середнього підприємництва ще більш ускладнюється у зв'язку з відмінностями в офіційних визначеннях дрібних підприємств і термінології, яка використовується. Автори багатьох наукових досліджень дають більш чи менш довільні визначення цьому сектору, виходячи з чисельності робочої сили чи розміру вкладеного капіталу, нерідко в цілях регулювання цього сектора чи підготовки статистики, чи ж для обґрунтування надання допомоги уряду. Інші визначення, які стосуються таких функціональних характеристик, як здатність управління, право власності, спеціалізація і методи виробництва чи навіть орієнтація на той або інший ринок, використовуються для аналізу при вимірі продуктивності.

Немає нижньої межі розміру малих підприємств, хоча проблема виникає зі спробами встановити прийнятну верхню межу: фінансисти часто говорять про верхні рівні основних фондів у їх чистому вигляді чи з доданою вартістю; обліковці можуть вказувати на загальне число працюючих; торговці підкреслюють максимальний рівень обсягу продажу; обслуговуючий персонал може використовувати загальну кількість клієнтів; виробники надають перевагу виходити з максимальної кількості енергії, необхідної для виробництва, і т. д.

Можуть поєднуватися різні критерії, які визначають той момент, коли підприємство перестає бути «дрібним»: наприклад, підприємство, на якому працює 50 працівників, може вважатися «великим» у країні, яка розвивається, але «дрібним» – у країні, промислово розвинутій.

Підсумовуючи сказане, можна виділити такі основні моменти:

- визначення малих і середніх підприємств відрізняється не тільки за країнами, а й усередині країни за галузями і територіями;
- будь-яке визначення дається залежно від практичних потреб і служить визначеним цілям;
- більша диференціація визначень є реальним відображенням речей і показує, що малі підприємства не мають чіткого визначення меж.

В іноземній статистиці для визначення належності підприємства до сектора малого бізнесу, як правило, використовують такі кількісні показники: чисельність персоналу, обсяг валової продукції чи обороту капіталу (продажу) і обсяг виробничих фондів.

Такий показник, як чисельність зайнятих, використовується практично всюди, але його величина варіюється не тільки за країнами, а й за галузями тої чи іншої країни.

В Японії, наприклад, у таких галузях, як гірничорудна промисловість, транспорт, будівництво, обробна промисловість, зв'язок, кредит, комунальне

господарство, фінанси і страхування, операції з нерухомістю, – чисельність працюючих має бути не більше ніж 300 чоловік, в оптовій торгівлі – не менше ніж 100 чоловік, у роздрібній – до 50 чоловік, виробництво тощо – 20 чи менше зайнятих, комерція, послуги – 5 і менше зайнятих.

У США, за визначенням Адміністрації малого бізнесу, вважається, що малий бізнес домінує в галузі, якщо обсяг середньорічної чисельності робочої сили припадає на підприємства із зайнятістю до 500 чоловік⁹. Під це визначення підпадають роздрібна і оптова торгівля, сфера послуг, житлове будівництво, а також сільське господарство, лісівництво і рибна промисловість.

До дрібних у Німеччині відносять підприємства з кількістю зайнятих від одного до 50 чоловік, до середніх – фірми, де зайнято від 50 до 500 чоловік.

У Великобританії, згідно з доповіддю комісії Боултона, в обробній промисловості фірма вважається дрібною, якщо в ній зайнято не більше ніж 200 працівників; у будівництві, гірничодобувній і вугільній промисловості – не більше ніж 25 працівників.

У Франції малі і середні підприємства визначаються як підприємства, зайнятість в яких не перевищує 500 чоловік.

Поряд із загальним поняттям малого і середнього підприємництва у Франції існують різні класифікації – найдрібніших, малих і середніх підприємств. Найдрібніші підприємства об'єднують практично всі кустарні виробництва. Загалом для Франції пропонується така класифікація підприємств: найдрібніші – до 10 зайнятих, малі підприємства – 10–100 зайнятих, середні підприємства – 100–500 чоловік і великі підприємства – із зайнятістю понад 500 чоловік.

В Італії підприємства з кількістю зайнятих до 19 чоловік зараховуються до найдрібніших фірм, від 20 до 99 – до дрібних, від 100 до 499 – до середніх.

Інший показник – обсяг господарського обороту капіталу чи обсяг річного продажу використовується у США, Німеччині, Великобританії, Франції; розмір основних виробничих фондів – в Японії.

В Японії показник обсягу капіталу коливається від 100 млн єн в обробній промисловості до 50 млн єн у роздрібній торгівлі.

У Великобританії він не повинен перевищувати:

- у роздрібній торгівлі – 185 тис. ф. ст.;
- в оптовій торгівлі – 730 тис. ф. ст.;
- у моторобудуванні – 365 тис. ф. ст.;
- різноманітні послуги – 185 тис. ф. ст.;
- дорожній транспорт – не більше ніж п'ять засобів пересування¹⁰.

⁹ Разумнова И. Мелкое предпринимательство в промышленности США // Проблемы теории и практики управления. – 1990. – № 3.

¹⁰ Блинов А. Малое предпринимательство. – М., 1997. – С. 32.

Господарським кодексом України передбачено, що підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств.

Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за той період не перевищує суми, еквівалентної 500 тис. євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Запорука успішного розвитку малого підприємництва в країнах із розвинутою економікою полягає в тому, що велике виробництво не протиставляється малому. Тут дотримуються принципу кооперування великих і малих суб'єктів господарювання, причому великі підприємства не пригнічують малого бізнесу, а взаємодоповнюють одне одне.

Про значення малого підприємництва свідчать інтегровані показники, що характеризують стан сектора малого підприємництва в розвинутих країнах, які підкреслюють фундаментальну роль малого підприємництва в соціально-економічному та політичному житті кожної країни. Показниками вагомої ролі малого бізнесу як інтегрувального структурного елементу системи сучасної ринкової економіки є, передусім, дані про його кількісні параметри.

Зокрема, частка малих та середніх підприємств у загальній кількості підприємств змінюється за країнами – від 94% у Великобританії до 99,9% – у Франції. Про місце і значення малого та середнього бізнесу (МСП) свідчать показники його ролі в ринковій економіці, зокрема частка МСП у загальній кількості зайнятих та його частка у ВВП. Наприклад, частка МСП у загальній кількості зайнятих становить понад половину у США та Франції – 54%, у країнах ЄС – 72%, в Італії – 73%, в Японії – 78%.

Малий бізнес має не лише економіко-виробничі та соціально-економічні переваги, а саме: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливості технологій, здатність оперативно створювати і впроваджувати нову техніку та технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, відкритість доступу та легкість входження до цього сектора економіки, а й значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передбачає подолання елементів відчуження і залучення елементів економічного та неекономічного заохочення.

Малому бізнесу притаманні соціальні джерела активізації колективної праці, чого немає на великих фірмах. Властивий для невеликих підприємств дух ініціативи, підприємливості та динамізму виражається в особливих людських стосунках та специфічному соціально-психологічному кліматі. У

невеликих трудових колективах, пов'язаних єдиним прагненням до самостійності та виживання, відроджується почуття господаря, скорочуються до мінімуму елементи бюрократизму. Незначний чисельний склад малих підприємств дозволяє зблизити інтереси керівництва та підлеглих. Між співробітниками, як правило, немає боротьби за престиж, яка поглинає значну частину енергії працівників у великих корпораціях. На малих фірмах відносини у трудовому колективі відзначаються простотою, браком відчуженості, що породжує особливу атмосферу спільної праці, яка допомагає швидкому вирішенню трудових конфліктів між адміністрацією і робітниками.

8.2. ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Подальший динамічний розвиток малого бізнесу істотно сприяє загальноекономічному зростанню. Однак його активність стримують фінансові бар'єри. Основним джерелом інвестицій поки що залишаються власні фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу та сімейні позики. Банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та брак гарантій для банків (у формі застав або високоліквідних активів).

У країнах із ринковою економікою фінанси є головним економічним інструментом втручання в процеси розширеного відтворення, розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту. Вони є специфічною формою руху виробничих відносин, підсистемою економічного базису. Фінанси як система економічних відносин об'єктивно поділяються на дві сфери: державні фінанси і фінанси підприємств (підприємницьких структур).

Фінанси підприємницьких структур виступають складовою економічних відносин і пов'язані з формуванням, розподілом та використанням грошових доходів і фондів. Вони тісно корелюють із державними фінансами: що вища продуктивність праці, то більші розміри продукту, який виробляє фірма, і то більшу його частину можна вилучити до державної скарбниці. Отже, що більший обсяг прибутку, то значнішу його частину можна спрямувати до бюджету й на розширення виробництва, а отже, вищою буде ефективність виробництва і, врешті-решт, маса самого прибутку¹¹.

Фінанси суб'єктів малого бізнесу мають важливе значення для формування фінансів держави. Виникають різноманітні прямі та зворотні зв'язки між макрорівнем та численними мікрорівнями фінансів господарських оди-

¹¹ Суторміна В. М., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Держава, податки, бізнес / За ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – С. 39.

ниць. Суб'єкти малого підприємництва сплачують державі та місцевим органам влади податки, у свою чергу, держава надає їм прями та непрямі субсидії, здійснює непрямі заходи, що сприяють розвиткові підприємництва.

У структурі фінансових взаємозв'язків ринкового господарства фінанси підприємницьких структур, зокрема малого підприємництва, відіграють важливу роль, тому що вони обслуговують головну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні та нематеріальні блага і формується визначальна маса фінансових ресурсів країни. Їм властиві, з одного боку, риси, що характеризують економічну природу фінансів загалом, а з іншого – особливості, зумовлені функціонуванням фінансів у підприємницьких структурах.

Незважаючи на відмінності у видах діяльності, фінанси суб'єктів малого бізнесу мають однакові принципи організації:

- суворя централізація фінансових ресурсів, що забезпечує швидку маневреність ними, їх концентрацію на головних напрямках підприємницької діяльності;
- фінансове планування, що визначає на перспективу всі надходження грошових коштів суб'єктів господарювання та основні напрями їх використання;
- формування фінансових резервів, що забезпечують сталу (стійку) роботу в умовах можливих коливань ринкової кон'юнктури;
- безумовне використання фінансових зобов'язань перед партнерами.

Початкове формування ресурсів малого бізнесу відбувається під час заснування підприємств, коли утворюється статутний фонд. Його джерелами залежно від організаційно-правових форм господарювання є: пайові внески, акціонерний капітал, надходження від асоціацій. Статутний фонд характеризує обсяг грошових коштів (основних і оборотних), інвестованих у процес виробництва, де функціонують основні й оборотні фонди.

Таким чином, фінансові ресурси підприємницьких структур – це грошові доходи та надходження, що перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на розширене відтворення та економічне стимулювання працівників. Формування фінансових ресурсів здійснюється за рахунок власних та прирівняних до них коштів, мобілізації ресурсів на фінансовому ринку та надходження грошових коштів від фінансово-банківської системи в порядку перерозподілу.

Фінансові ресурси підприємницьких структур можна поділити на три групи відповідно до джерел їхнього формування.

Першу групу становлять доходи та надходження, які утворюються за рахунок власних та прирівняних коштів. Доходи: прибуток від основної

діяльності, прибуток від виконаних науково-дослідних робіт та науково-конструкторських робіт (НДДКР), інші цільові доходи; прибуток від фінансових операцій; прибуток від будівельно-монтажних робіт, які виконуються господарським способом; інші види доходів. Надходження: амортизаційні відрахування; виручка від майна, що вибуло; непоточні пасиви; цільові надходження (плата за утримання дітей тощо); мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві; пайові та інші внески членів трудового колективу; інші види надходжень.

Другу групу становлять кошти, які мобілізуються на фінансовому ринку, а саме: продаж власних акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, а також кредитні інвестиції.

До третьої групи зараховують надходження коштів від фінансово-банківської системи в порядку перерозподілу. До таких джерел належать: фінансові ресурси, що формуються на пайових засадах; страхове відшкодування ризиків; фінансові ресурси, що надійшли від концернів, асоціацій тощо; дивіденди та проценти на цінні папери інших емітентів; бюджетні субсидії, інші види ресурсів¹².

Ринкові відносини вимагають від суб'єктів малого бізнесу об'єктивної оцінки фінансового стану свого підприємства, фінансової ситуації в народному господарстві країни загалом. Інакше вони не зможуть прийняти правильні управлінські рішення в цій сфері, і їхні шанси на успіх у конкурентній ринковій боротьбі залишатимуться мінімальними.

Неймовірно важкий тягар оподаткування, обмеженість або цілковитий брак матеріально-фінансових та кредитних ресурсів спонукає багатьох суб'єктів малого підприємництва збачити в тіньову економіку. На нашу думку, суб'єкти малого підприємництва умовно можна поділити на дві групи: ті, що зайняті у формальному державному і недержавному секторі, і ті, що в неформальному секторі. До першої групи варто віднести діючі суб'єкти підприємницької діяльності, які:

- здійснюють офіційно зареєстровані види діяльності;
- сплачують відповідні податки;
- звітують в органах статистики.

До неформального сектора, або тіньової економіки, варто віднести суб'єкти малого підприємництва, які:

- не пройшли відповідної державної реєстрації;
- здійснюють незареєстровану та заборонену чинним законодавством економічну діяльність або ведуть її без спеціального дозволу (ліцензії) на відповідні види діяльності.

---

¹² Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну / Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання». – К., 1997. – С. 56.

За способом здійснення неформальної діяльності та отримання доходів варто виділити такі категорії:

- індивідуально зайняті;
- працівники та власники малих незареєстрованих виробничих одиниць;
- офіційно не оформлені працівники в зареєстрованих організаціях;
- діяльність підприємств формального сектора, яка не враховується та не оподатковується, але дає їхнім працівникам невраховані доходи;
- неврахована діяльність працівників формального сектора, яка здійснюється на робочому місці, тощо¹³.

Серед працівників, зайнятих у неформальному секторі, є такі, котрі зайняті тільки в неформальному секторі, а також такі, що зайняті і в неформальному, і у формальному секторах. Тобто неформальний сектор (тіньову економіку) умовно можна поділити на дві частини: тіньова економіка у «класичній» формі (діяльність незареєстрованих суб'єктів підприємництва, здійснення протизаконної діяльності тощо) і «напівформальний» сектор (діяльність зареєстрованих суб'єктів, яка не враховується, не оподатковується тощо).

8.3. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Усім підприємствам для свого існування і розвитку потрібен капітал, який забезпечується шляхом фінансування.

Фінансування – це отримання суб'єктом господарювання потрібних грошових фондів для здійснення господарської діяльності. У теорії фінансового менеджменту виділяють два основні види фінансування: внутрішнє і зовнішнє. Розділ «Пасиви» балансу розкриває джерела фінансування фірми, розмежовуючи їх на дві основні групи: позичені і власні кошти.

Позичені кошти можуть бути короткостроковими і довгостроковими. До власних коштів належать: статутний капітал, власний капітал, резерви, прибутки, спеціальні фонди тощо.

Внутрішнє фінансування – це таке фінансування, за якого кошти генеруються всередині фірми. Це є власні кошти. У цьому разі кошти

¹³ Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну / Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання». – К., 1997. – С. 58.

можуть надходити з таких джерел: 1) прибутки; 2) продаж ліквідних активів; 3) скорочення оборотного капіталу; 4) кредити від постачальників; 5) дебіторська заборгованість; 6) амортизаційні відрахування¹⁴.

Сьогодні для малих і середніх підприємств України це джерело не є головним, оскільки розміри прибутків є невеликими. Крім того, собівартість вітчизняного виробника так завантажена надбавками, що сподіватися йому на високий прибуток не доводиться. Національний виробник у наш час абсолютно не захищений від дешевого імпорту.

Отже, малі господарські одиниці мають обмежені можливості для перетворення прибутку в додатковий капітал з метою розширення виробництва.

Якщо вдало продати маловикористовувані активи (транспортні засоби, обладнання, приміщення тощо), то можна отримати потрібні гроші. Однак основний капітал підприємств сьогодні на 60–40% зношений, тому продати його на ринку часто дуже важко, а то й неможливо. У стартовій ситуації краще активи брати в оренду, ніж купувати у власність.

Якщо спробувати зменшити короткострокові активи (запаси, готову продукцію, незавершене виробництво, товари тощо), то теж можна отримати певні кошти. Однак вилучення цих грошей з обороту означатиме спад господарської активності, що автоматично відіб'ється на обсягах виторгу і прибутках фірми.

Якщо постачальник погоджується на оплату покупцем рахунків через якийсь проміжок часу після отримання товару, то це може дати останньому деякі потрібні короткострокові кошти. Нині часто практикують поставки товарів «під реалізацію» на строк не більше ніж місяць. Покупець (торговельна фірма) переказує кошти на рахунок постачальника в міру реалізації товару. При цьому проценти за товарний кредит не сплачуються, бо це не передбачається договором поставки.

Деякі фірми-покупці, особливо монополісти, дотримуються усталеної практики платежів, з якою мусить погоджуватись будь-яка фірма-постачальник. Скажімо, великі торговельні фірми оплачують свої рахунки через 60–90 днів, незалежно від політики постачальника щодо дебіторської заборгованості чи від знижки за швидку оплату. Якщо фірма-постачальник хоче продавати свою продукцію через фірму-покупця, то вона мусить дотримувати такого графіка оплати. У цьому разі велика торговельна фірма демонструє елементи диктату на ринку покупця.

Грошові кошти всередині фірми можуть з'явитися шляхом інкасації грошей за векселями. Цей спосіб не допускає великого старіння дебіторської заборгованості. Вилученню дебіторської заборгованості сприяє факторинг.

¹⁴ Реверчук С. К., Крупка М. І. Фінанси малого бізнесу. – Львів: Діалог, 1996. – С.

У бізнесмена нерідко бувають періоди, коли йому доводиться чекати надходження платежів, а гроші потрібні негайно для проведення фінансових операцій. У такому разі можна продати борги спеціалізованим закладам – факторинговим фірмам. У результаті такої операції бізнесмен, який продає боргові зобов'язання, протягом 2-3 днів отримує 70–90% від суми вимог у формі авансу. Решта 10–30% є своєрідною гарантією, яка призначається до виплати при отриманні факторинговою фірмою рахунка на оплату вимог боржником. За ці послуги фірма вираховує з боржника певні проценти.

Удаючись до послуг факторингу, бізнесмен має можливість перетворити майбутній борг у готівку в потрібний момент, отримуючи до 80% від суми боргу до настання строку платежу, і тим самим поліпшити своє фінансове становище. Одночасно він звільняється від ризику можливих неплатежів, які бере на себе факторингова фірма. Крім того, він скорочує витрати на ведення дебіторських рахунків.

Зношена частина основного капіталу поступово накопичується у грошовій формі у спеціальному амортизаційному фонді, який формується шляхом щорічних амортизаційних відрахувань і використовується для розширеного відтворення основних фондів.

Амортизація нараховується протягом усього нормативного строку служби основного капіталу, а потреба в її використанні настає лише після фактичного його вибуття. Тому до моменту заміни основного капіталу, який вибув із експлуатації, амортизація є тимчасово вільною і може використовуватися як джерело фінансування виробництва.

У країнах із розвинутою ринковою економікою визначення конкретного порядку нарахування амортизації та її варіантів є прерогативою держави. Амортизація є одним із найважливіших інструментів макроекономічного регулювання, тому що вплив методів амортизації на процес капіталоутворення і обороту в загальнонаціональному масштабі надзвичайно суттєвий.

Основними методами нарахування амортизації сьогодні є метод рівномірної амортизації і метод прискореної амортизації.

За використання першого методу вартість основного капіталу списується рівними частками протягом усього періоду експлуатації. Наприклад, обладнання з 5-річним строком служби і вартістю в 100 тис. дол. буде списуватись у розмірі 20 тис. дол. щорічно.

Це є простий метод, однак він не враховує морального зношення основного капіталу в умовах НТП.

Суть методу прискореної амортизації полягає в тому, що в перші роки експлуатації нових засобів праці на амортизацію списується частина їхньої вартості, яка значно перевищує ту частину вартості, що пропорційна строку служби.

За прискореною амортизацією визначається норма щорічного списання на весь строк служби основного капіталу. Однак якщо протягом першого року вона зараховується до повної вартості основного капіталу, то в наступні роки – до залишкової вартості.

Мале підприємство, використовуючи прискорений метод, отримує певні фінансові вигоди.

1. Страшує себе від втрат унаслідок морального знецінення елементів основного капіталу.
2. Амортизація може принести додатковий дохід підприємцеві.
3. Зменшуються розміри оподаткованого прибутку і, відповідно, податкові платежі державі. Суми, які включені в амортизаційний фонд, не оподатковуються і залишаються в розпорядженні підприємства.
4. Прискорена амортизація захищає амортизаційні фонди від інфляції¹⁵.

Зовнішніми джерелами фінансування малих підприємств можуть бути комерційні банки, небанківські фінансові установи (страхові компанії, довірчі товариства, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, пенсійні фонди), приватні фірми, урядові і регіональні програми, продаж акцій, кошти родичів і друзів та ін.

В Україні фінансування малих і середніх підприємств за допомогою випуску акцій є поодиноким явищем. Це пов'язано з тим, що акціонерне товариство як організаційно-правова форма є типовою не для малих, а для великих підприємств.

Банки висувають малим фірмам деякі вимоги. По-перше, дрібний власник мусить вкласти у проект 25–50% власних коштів. По-друге, банки вимагають гарантій у формі застави під кредит. По-третє, нерідко деякі банки призначають малим фірмам проценти, вищі від базової ставки для великих корпорацій. Короткострокові кредити банки можуть надавати в разі тимчасової фінансової скрути, яка виникає у зв'язку з витратами виробництва та обороту, що не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити можна надавати на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капіталовкладень. Довгострокові кредити надають для формування основних фондів. Об'єктами кредитування можуть бути капітальні затрати на реконструкцію, модернізацію і розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію тощо.

Банківські кредити із забезпеченням поділяють:

- на забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);

¹⁵ Реверчук С. К., Крупка М. І. Фінанси малого бізнесу. – Львів: Діалог, 1996. – С. 37.

- гарантовані (банками, фінансами або майном третіх осіб);
- з іншим забезпеченням (порука, посвідчення страхової організації);
- незабезпечені (бланкові).

У розвинутій ринковій економіці основними видами забезпечення є:

- передавальні написи на векселях (індосаменти);
- партнер із грошового зобов'язання, тобто особа, яка разом із позичальником бере на себе зобов'язання з кредиту;
- гарант – особа, яка гарантує оплату векселя шляхом видачі гарантійного листа;
- відступлення права на оренду. Це також забезпечення як гарантія. Банк, наприклад, надає позику підприємству, а за це автоматично отримує орендну плату;
- передача прав на рахунки дебіторів. Банк видає позику підприємцю під заборгованість дебіторів;
- відкриття гарантійних депозитних рахунків. Кредит видається під депозит у банку. У цьому разі банк бере на зберігання розрахункову книжку клієнта;
- використання страхових полісів. Банк видає кредит під заставу страхового поліса;
- передача цінних паперів. Кредити видаються під заставу цінних паперів, переважно під 75% від ринкової вартості цінних паперів;
- товарні квитанції. Банк може видати позику під товарну квитанцію, яка свідчить про те, що товари, що забезпечують кредит, надійшли на спеціалізований склад або зберігаються у приміщенні, яке контролює представник банку¹⁶.

У практику малого бізнесу України активно впроваджується комерційний кредит – така товарна форма кредиту, об'єктом якого можуть бути реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги, на які продавець надає відстрочення платежу.

Іпотечний кредит – це кредит під заставу нерухомого майна. Кредиторами з іпотеки можуть бути іпотечні банки або спеціальні іпотечні компанії, а також комерційні банки. Предметом іпотеки в разі надання кредиту можуть бути житлові будинки, квартири, виробничі споруди, магазини, земельні ділянки, які є власністю позичальника.

---

¹⁶ Енциклопедія малого бізнесу, или Как вести своё дело. – М.: Книга Интернешнл; Одиссей, 1994. – С. 157–159.

8.4. ОРГАНІЗАЦІЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Спрощена система оподаткування, обліку і звітності вводиться для таких суб'єктів малого підприємництва:

- фізичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й у трудових відносинах з якими, включаючи членів їхніх родин, протягом року перебуває не більш ніж 10 осіб і розмір виторгу яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 500 тис. гривень;
- юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми і форми власності, в яких за рік середньооблікова чисельність працюючих не перевищує 50 осіб і розмір виторгу яких від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік не перевищує 1 млн гривень.

Виторгом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вважається сума, фактично отримана суб'єктом підприємницької діяльності на розрахунковий рахунок чи (і) в касу за здійснення операцій із продажу продукції (товарів, робіт, послуг).

Суб'єкти малого підприємництва – фізичні особи – мають право самостійно обрати спосіб оподаткування доходів за єдиним податком шляхом одержання свідчення про сплату єдиного податку.

Ставку єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва – фізичних осіб – установлюють місцеві ради за місцем їхньої державної реєстрації залежно від виду діяльності, у розмірі не менше ніж 20 гривень і не більше ніж 200 гривень на місяць.

У разі, якщо фізична особа – суб'єкт малого підприємництва – здійснює кілька видів підприємницької діяльності, для яких установлені різні ставки єдиного податку, вона здобуває одне свідчення і сплачує єдиний податок, що не перевищує встановленої максимальної ставки.

У разі, якщо платник єдиного податку здійснює підприємницьку діяльність із використанням найманої праці чи праці за участю в підприємницькій діяльності членів його родини, ставка єдиного податку збільшується на 50 відсотків за кожну особу.

Суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа, що сплачує єдиний податок, звільняється від обов'язку нарахування, відрахування і перерахування в державні цільові фонди зборів, пов'язаних із виплатою заробітної плати працівникам, що перебувають із ним у трудових відносинах, включаючи членів його родини.

Суб'єкт підприємницької діяльності – юридична особа, що перейшла на спрощену систему оподаткування, обліку і звітності, самостійно обирає одну з таких ставок єдиного податку:

- 6% суми, отриманої від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) без обліку акцизного збору в разі сплати податку на додану вартість відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість»;
- 10% суми, отриманої від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), за винятком акцизного збору, у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Спрощену систему оподаткування, обліку і звітності для суб'єктів малого підприємництва можна застосовувати замість загальної системи оподаткування, обліку і звітності на вибір суб'єкта малого підприємництва.

Суб'єкт малого підприємництва, що сплачує єдиний податок, не є платником таких видів податків і зборів (обов'язкових платежів):

- податок на додану вартість, крім випадку, коли юридична особа обрала спосіб оподаткування доходів за єдиним податком за ставкою 6%;
- податок із прибутку підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб (для фізичних осіб – суб'єктів малого підприємництва);
- плата (податок) за землю;
- збір на спеціальне використання природних ресурсів;
- збір у Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення;
- збір у Державний інноваційний фонд;
- збір на обов'язкове соціальне страхування;
- відрахування і збори на будівництво, реконструкцію, ремонт автомобільних доріг загального користування України;
- комунальний податок;
- податок на промисел;
- збір на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг;
- внески у Фонд соціального захисту інвалідів України;
- внески в Державний фонд сприяння зайнятості населення;
- плата за патенти відповідно до Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності».

Підприємства малого бізнесу подають фінансовий звіт, у якому основною частиною є баланс. У статті балансу «Незавершене будівництво»

відображається вартість незавершених капітальних інвестицій (включаючи устаткування для монтажу), здійснюваних для власних потреб суб'єкта малого підприємництва, а також авансові платежі для фінансування таких інвестицій.

У статті «Основні засоби» відображається вартість власних і отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів та орендованих цілісних державних майнових комплексів, віднесених до складу основних засобів, а також вартість інших необоротних матеріальних активів. У цій статті також відображається вартість нематеріальних активів.

У статті відображають окремо початкову (переоцінену) і залишкову вартість основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів, а також нараховану в установленому порядку суму їхнього зношення. У підсумок балансу включають залишкову вартість, що визначається як різниця між початковою (переоціненою) вартістю зазначених необоротних активів і сумою їхнього зношення на дату балансу.

У статті «Довгострокові фінансові інвестиції» відображають фінансові інвестиції на період більше ніж один рік, а також усі інші фінансові інвестиції, що не можуть бути вільно реалізовані в будь-який час.

У статті «Інші необоротні активи» відображають суми інших необоротних активів, що не можуть бути включені у вищевказані статті розділу «Необоротні активи».

У статті «Виробничі запаси» відображається вартість запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, купованих напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари (крім інвентарної), будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для використання в ході нормального операційного циклу.

У статті «Готова продукція» відображається собівартість виробів на складі, обробку яких завершено і котрі пройшли випробування, приймання, укомплектовані відповідно до умов договорів із замовниками і відповідають технічним умовам та стандартам. У цій статті наводиться також купівельна вартість товарів, придбаних підприємствами для подальшого продажу.

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» відображається заборгованість покупців і замовників за реалізовані їм продукцію, товари чи роботи, послуги, включаючи забезпечену вексями заборгованість. У підсумок балансу включають чисту реалізаційну вартість, яку визначають шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів.

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» відображають визнану дебіторську заборгованість казначейських, фінансових і податкових органів.

У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» відображається заборгованість дебіторів, що не включена в інші статті дебіторської заборгованості і відбита в складі оборотних активів.

У статті «Поточні фінансові інвестиції» відображають фінансові інвестиції на термін, що не перевищує одного року, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, що є еквівалентами коштів).

У статті «Кошти і їхні еквіваленти» відображають кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, що можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти коштів. У цій статті окремо наводять кошти в національній та іноземній валютах. У складі витрат майбутніх періодів відображають витрати, що мали місце протягом поточного чи попередніх звітних періодів, але належать до наступного за звітним періоду.

У статті «Статутний капітал» наводять зафіксовану в установчих документах загальну вартість активів, що є внеском власників (учасників) у капітал підприємства.

У статті «Додатковий капітал» відображають суму дооцінки необоротних активів, вартість безоплатно отриманих підприємством від інших юридичних чи фізичних осіб необоротних активів та інші види додаткового капіталу. У статті «Резервний капітал» наводять суму резервів, створених відповідно до чинного законодавства установчими документами за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

У статті «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» відображають суму нерозподіленого прибутку.

У складі забезпечення майбутніх витрат і платежів відображають суми забезпечення для відшкодування майбутніх витрат і платежів (на виплату майбутніх відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань і т. п.), а також залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень із бюджету та інших джерел.

У статті «Короткострокові кредити банків» відображають суму поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них короткостроковими позиками. Зобов'язання за кредитами банків наводять у балансі з обліком належної на кінець звітного періоду до сплати суми процентів за користування ними.

У статті «Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» відображають суму заборгованості постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи й отримані послуги, включаючи заборгованість, забезпечену векселями.

У статтях «Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом», «Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування», «Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці» відображається заборгованість,

відповідно, перед бюджетом, страховими компаніями за нарахованою, але ще не сплаченою сумою оплати праці, а також за депонованою заробітною платою.

До складу доходів майбутніх періодів включають доходи, отримані протягом поточного чи попередніх звітних періодів, що належать до майбутніх звітних періодів.

Звіт про фінансові результати є другою складовою фінансового звіту.

У статті «Дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)» відображається загальний дохід (виторг) від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг.

Чистий дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом відрахування з доходу (виторгу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) непрямих податків та інших відрахувань з доходу.

У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» відображають виробничу собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) і собівартість реалізованих товарів.

У статті «Інші операційні доходи» відображають суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виторгу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) і т. п.

У статті «Інші операційні витрати» відображають:

- адміністративні витрати, витрати на збут; собівартість реалізованих оборотних активів (крім фінансових інвестицій); відрахування на створення резерву сумнівних боргів;
- списання безнадійних боргів; утрати від знецінювання запасів; утрати від операційних курсових різниць; визнані економічні санкції; відрахування для забезпечення відшкодування майбутніх витрат; інші витрати, пов'язані з операційною діяльністю підприємства (крім витрат, які включають у собівартість продукції (товарів, робіт, послуг)).

У статті «Інші звичайні доходи» відображають дивіденди, проценти, доходи від участі в капіталі й інші доходи, отримані від фінансових інвестицій; дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від неопераційних курсових різниць; інші доходи, що виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

У статтях «Надзвичайні витрати» і «Надзвичайні доходи» відображають відповідно: утрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій і т. п.), включаючи витрати на запобігання виникненню

втратах від стихійного лиха і техногенних аварій; суми страхового відшкодування і покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел; чи доходи або втрати від інших подій і операцій, що відповідають визначенню надзвичайних подій (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства
Баланс на _____ 200 _ р

Форма № 1-м

Код за ДКУД

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Незавершене будівництво	020		
Основні засоби:			
залишкова вартість	030		
початкова вартість	031		
зношеність	032		
Довгострокові фінансові інвестиції	040		
Інші необоротні активи	070		
<i>Усього за розділом I</i>	080		
II. Оборотні активи			
Виробничі запаси	100		
Готова продукція	130		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160		
початкова вартість	161		
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	170		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
у національній валюті	230		
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		
<i>Усього за розділом II</i>	260		
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280		

Закінчення табл. 8.1

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300		
Додатковий капітал	320		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350		
Неоплачений капітал	360	( )	( )
<i>Усього за розділом I</i>	380		
II. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	430		
III. Довгострокові зобов'язання	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530		
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з бюджетом	540		
зі страхування	550		
з оплати праці	570		
з оплати праці	580		
Інші поточні зобов'язання	610		
<i>Усього за розділом IV</i>	620		
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640		

У розділі I звіту про фінансові результати відображається чистий прибуток.

У розділі II Звіту про фінансові результати «Елементи операційних витрат» наводиться сума відповідних елементів операційних витрат (на виробництво і збут, керування й інші операційні витрати), що зазнало підприємство у процесі своєї діяльності протягом звітної періоду (табл. 8.2).

Звіт про фінансові результати за _____ 200 _ р.
 Форма № 2-м Код за ДКУД

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За по- передній період
1	2	3	4
Дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020		
Чистий дохід (виторг) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (010-020)	035		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040		
Інші операційні доходи	060		
Інші операційні витрати	090		
Інші звичайні доходи	130		
Інші звичайні витрати	160		
Надзвичайні: доходи	200		
витрати	205		
Податок на прибуток	210		
Чистий фінансовий результат (035 - 040 + 060 - 090 + 130 - 160 + 200 - 205 - 210) прибуток	220		
збиток	225		

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За по- передній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230		
Витрати на оплату праці	240		
Відрахування на соціальні заходи	250		
Амортизація	260		
Інші операційні витрати	270		
Разом	280		

8.5. ДЕРЖАВНА ФІНАНSOVA ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ

Державна фінансова підтримка малого бізнесу¹⁷ включає насамперед податкові та кредитні методи впливу на цей сектор економіки. Як засвідчує світовий досвід, виважена, диференційована податкова та грошово-кредитна політика здійснює вирішальний вплив на формування і подальший розвиток суб'єктів малого бізнесу.

Реальні труднощі з фінансуванням є чи не найголовнішою проблемою сьогодні для малого бізнесу України.

Недостатність капіталу в більшості населення, складність, невідповідність, а подекуди й неможливість отримати позичкові кошти гальмують розвиток малого бізнесу. Отже, завдання держави – створювати передумови, що стимулюють вкладення інвестицій у цей сектор економіки. Підтримка з боку держави на цьому рівні має здійснюватися двома взаємопов'язаними шляхами:

- 1) допомога у формуванні капіталу для відкриття підприємства;
- 2) забезпечення сприятливих умов для подальшого розвитку функціонуючих малих підприємств.

Саме тому у Програмі розвитку малого підприємництва в Україні записано, що завданнями Програми є:

- створення правових, економічних та організаційних умов для сталого розвитку малого підприємництва;
- формування системи державної підтримки малого підприємництва;
- сприяння розвитку малих підприємств у виробничій, інноваційній та соціальній сферах, створення нових робочих місць, стимулювання інвестиційної активності та обмеження монополізму в підприємницькій діяльності;
- розвиток фінансово-кредитних та інвестиційних відносин у сфері малого підприємництва;
- формування розвинутої інфраструктури малого підприємництва на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;
- створення широкого прошарку «підприємців-власників»¹⁸.

---

¹⁷ Під час написання цього підрозділу використано збірник: Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну / Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання». – К., 1997.

¹⁸ Див.: Крупка М. І. Фінанси і підприємництво в Україні на межі тисячоліть. – Львів: Діалог, 1997. – С. 218.

Одним із головних напрямів підтримки малого бізнесу є створення системи фінансово-кредитної підтримки. Найважливіші важелі державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні можна поділити на дві основні групи методів державної фінансової підтримки – прямі і непрямі методи.

Механізм прямих заходів включає такі основні форми державної фінансової підтримки малого підприємництва:

- надання субсидій;
- надання позик;
- формування державних фондів;
- створення спеціалізованих фінансових установ.

Заходам другої групи притаманний непрямий характер, вони поступово витісняють важелі прямого адміністративного впливу.

До основних форм такої державної фінансової підтримки підприємництва насамперед слід віднести:

- податкові знижки (або повне звільнення від інших податків);
- податкові пільги;
- прискорена амортизація;
- знижки на науково-дослідні витрати, на витрати, пов'язані з підготовкою кадрів для підприємницької діяльності, тощо.

Зазначені форми державної політики тою чи іншою мірою використовуються в Україні і зарекомендували себе як ефективні гнучкі важелі державної допомоги, які мають в основному недискримінаційний характер.

Усі підприємства, навіть такі, справи яких ідуть досить успішно, на майбутнє потребуватимуть фінансування на такі цілі:

- розгортання нового підприємства;
- розвиток нових технологій та розробка випуску нових продуктів;
- поширення бізнесу (нові споруди, вдосконалення технології, наймання кадрів);
- освоєння нових ринків.

Доступ до сталого фінансування за доступними процентними ставками залишається життєво важливим питанням для представників малих підприємств. Головні засоби, що створюють сприятливі умови для розвитку малих підприємств, включають:

- наявність доступного капіталу (суми, нагромаджені за рахунок приросту капіталу, які можуть бути використані малими підприємствами);
- відповідна структура установ (система комерційних банків, індустрія ризикового фінансування, фондові біржі та інші механізми,

що дозволяють зв'язати постачальників капіталу з тими, хто має в ньому потребу);

- помірні проценти;
- відповідні фінансові механізми (різні види позик, відповідні форми інвестування акціонерного капіталу).

Головне питання – визначити, що уряд може зробити для сприяння формуванню цих засобів, у зв'язку з чим доцільно визначити такі головні завдання в галузі фінансування малих підприємств:

- поширення участі комерційних банків у наданні позик малим підприємствам;
- нагляд і регулювання щодо надання банками позик малим підприємствам;
- забезпечення збільшення капіталу, який може бути використаний шляхом розвитку конкуренції на ринку надання позик малим підприємствам;
- зміщення акцентів і раціоналізація державних програм допомоги малим та середнім підприємствам;
- сприяння наданню акціонерного капіталу малим підприємствам.

На доступність фінансування впливає система забезпечення позик, подібна до тієї, що діє в інших країнах. Замість того, щоб витратити гроші на субсидії та дотації, уряд може сприяти наданню приватним секторам позик підприємствам, які мають у цьому потребу, гарантуючи повернення позики в разі їх неплатоспроможності. Таким чином, уряд зменшує ризик для позикодавця й усуває головну перешкоду на шляху надання позик малим підприємствам.

З метою сприяння реалізації державної політики фінансової підтримки підприємництва, створення відповідних умов для розвитку малого підприємництва у грудні 1991 року Кабінет Міністрів України створив Український національний фонд підтримки підприємництва і розвитку конкуренції, який у серпні 1995-го був перетворений в Український фонд підтримки підприємництва (постанова № 687 Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 року).

Згідно з цією постановою Український фонд підтримки підприємництва є некомерційною організацією і не має за мету своєї діяльності отримання прибутку.

Основними завданнями Фонду є:

- сприяння реалізації державної політики розвитку підприємництва шляхом залучення й ефективного використання фінансових ресурсів на поворотній і безповоротній основі, фінансування ці-

льових програм та проектів часткової сплати процентів за видані підприємцям кредити установами банків;

- співробітництво з міжнародними, іноземними та українськими фінансовими організаціями в питаннях розвитку підприємництва;
- участь у реалізації міжнародних договорів у частині фінансового розвитку підприємництва в Україні.

Для реалізації основних завдань Фонду використовують кошти, передбачені державним бюджетом на фінансову підтримку підприємництва.

Питання для самоконтролю

1. Які критерії віднесення підприємств до малих та середніх у різних країнах?
2. Які джерела фінансового забезпечення малого бізнесу ви знаєте?
3. Охарактеризуйте моделі оподаткування підприємств малого бізнесу.
4. Як здійснюється сплата ПДВ за спрощеної системи оподаткування?
5. Що є об'єктом оподаткування підприємств малого бізнесу?
6. Яким чином підприємства малого бізнесу сплачують місцеві податки і збори?
7. Охарактеризуйте заходи державної політики підтримки малого бізнесу.

Тема 9

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОТОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

9.1. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Оборотні активи (оборотний капітал) – це частина капіталу підприємства, вкладеного в його поточні активи, сукупність оборотних виробничих фондів, фондів обігу, авансованих для забезпечення поточної діяльності.

У сфері виробництва – це:

- виробничі запаси;
- паливо;
- тара;
- малоцінні і швидкозношувані предмети;
- тварини на вирощуванні і відгодівлі;
- витрати майбутніх періодів;
- незавершене виробництво.

У сфері обігу:

- товарна продукція;
- кошти в розрахунках та в цінних паперах;
- грошові кошти в касі, банку.

У практиці планування, обліку та аналізу оборотний капітал групується за такими ознаками:

- функціональна роль у процесі виробництва – оборотні фонди і фонди обігу;
- практика контролю, планування та управління – нормовані і ненормовані оборотні засоби;
- джерела формування оборотного капіталу – власний оборотний капітал і позичений оборотний капітал;
- ліквідність – абсолютно ліквідні засоби, швидкореалізовані оборотні засоби, важкореалізовані оборотні засоби;
- ступінь ризику від вкладення капіталу – оборотний капітал із мінімальним, малим, середнім, високим ризиком вкладення;

- стандарти обліку і відображення в балансі підприємства – оборотні засоби в запасах, грошові кошти, розрахунки та інші активи;
- матеріально-речовий зміст – предмети праці, готова продукція, грошові кошти і кошти в розрахунках.

На основі такого поділу джерелами формування оборотних активів є:

- а) власні;
- б) позичені;
- в) залучені (тимчасове використання частини коштів інших підприємств). До них належать:
  - кредиторська заборгованість постачальникам, строк оплати яких не настав;
  - заборгованість робітникам і службовцям;
  - заборгованість фінансовим органам.

В окремих випадках для формування оборотних активів використовують позапланові ресурси:

- тимчасово вільні кошти фондів економічного стимулювання і спеціального призначення на поточному рахунку;
- перерозподілений прибуток;
- прострочені і пролонговані (відстрочені) кредити банку;
- прострочена кредиторська заборгованість постачальникам та іншим організаціям.

Виділяють ще стійкі пасиви як джерела формування оборотних активів, що мають особливе призначення. Ними розпоряджаються інші організації.

До стійких пасивів також належать фонди підприємства, які спеціально не призначені для формування оборотних активів.

До них належать:

- заборгованість із зарплати;
- відрахування на соціальне страхування;
- резерв на покриття майбутніх видатків і платежів;
- частина фондів економічного стимулювання, яка постійно використовується в обороті;
- засоби ремонтного фонду для формування залишків матеріалів на ремонт.

9.2. ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Оснoву управління власним капіталом підприємства у процесі його розвитку становить управління формуванням його власних фінансових ресурсів. Щоб забезпечити ефективне управління цим процесом, на підприємстві розробляють звичайно спеціальну фінансову політику, що спрямована на залучення власних фінансових ресурсів із різних джерел відповідно до потреб його розвитку в майбутньому періоді.

Розроблення політики формування власних фінансових ресурсів підприємства має такі основні етапи.

1. Аналіз формування власних фінансових ресурсів підприємства в попередньому періоді. Метою такого аналізу є виявлення потенціалу формування власних фінансових ресурсів і його відповідності темпам розвитку підприємства.

- На *першому етапі аналізу* вивчають загальний обсяг формування власних фінансових ресурсів, відповідність темпів приросту власного капіталу темпам приросту активів і обсягу реалізованої продукції підприємства, динаміку питомої ваги власних ресурсів у загальному обсязі формування фінансових ресурсів.
- На *другому етапі аналізу* розглядають джерела формування власних фінансових ресурсів. Насамперед вивчається співвідношення зовнішніх і внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів, а також вартість залучення власного капіталу за рахунок різних джерел.
- На *третьому етапі аналізу* оцінюється достатність власних фінансових ресурсів, сформованих на підприємстві. Критерієм такої оцінки є показник «коефіцієнт самофінансування розвитку підприємства». Його динаміка відображає тенденцію забезпеченості розвитку підприємства власними фінансовими ресурсами.

2. Визначення загальної потреби у власних фінансових ресурсах. Розрахована загальна потреба охоплює потрібну суму власних фінансових ресурсів, сформованих за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

3. Оцінка вартості залучення власного капіталу з різних джерел. Таку оцінку проводять у розрізі основних елементів власного капіталу, сформованого за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. Результати оцінки є основою розроблення управлінських рішень щодо вибору альтернативних джерел формування власних фінансових ресурсів, що забезпечують приріст власного капіталу підприємства.

4. Забезпечення максимального обсягу залучення власних фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх джерел. Перш ніж звертатися до зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів, слід реалізувати всі можливості їхнього формування за рахунок внутрішніх джерел, тому що основними планованими внутрішніми джерелами формування власних фінансових ресурсів підприємства є сума чистого прибутку й амортизаційних відрахувань.

5. Забезпечення потрібного обсягу залучення власних фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Обсяг залучення власних фінансових ресурсів із зовнішніх джерел покликаний забезпечити ту їхню частину, що не вдалося сформуванню за рахунок внутрішніх джерел фінансування. Якщо сума залучених за рахунок внутрішніх джерел власних фінансових ресурсів цілком забезпечує загальну потребу в них у плановому періоді, то в залученні цих ресурсів за рахунок зовнішніх джерел немає потреби.

Забезпечити задоволення потреби у власних фінансових ресурсах за рахунок зовнішніх джерел планується шляхом залучення додаткового пайового капіталу, додаткової емісії акцій.

6. Оптимізація співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів.

Процес цієї оптимізації ґрунтується на таких критеріях:

а) забезпечення мінімальної сукупної вартості залучення власних фінансових ресурсів. Якщо вартість залучення власних фінансових ресурсів за рахунок зовнішніх джерел істотно перевищує плановану вартість залучення позикових коштів, то від такого формування власних ресурсів варто відмовитися;

б) забезпечення збереження управління підприємством його засновниками. Зростання додаткового пайового чи акціонерного капіталу за рахунок сторонніх інвесторів може призвести до втрати такої керованості.

Ефективність розробленої політики формування власних фінансових ресурсів оцінюється за допомогою коефіцієнта самофінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді.

Успішна реалізація цієї політики пов'язана з вирішенням таких основних завдань:

- забезпечення максимізації формування прибутку підприємства з урахуванням допустимого рівня фінансового ризику;
- формування ефективної політики розподілу прибутку (дивідендної політики) підприємства;
- формування на підприємстві ефективної амортизаційної політики;
- формування і ефективне здійснення політики додаткової емісії акцій (емісійної політики) чи залучення додаткового пайового капіталу.

9.3. НОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

В умовах ринку постає проблема раціонального поєднання власних і залучених джерел формування оборотних активів. Межею між власними джерелами і джерелами залучених коштів є норматив власних оборотних активів.

Норматив власних оборотних активів – це мінімальний розмір власних оборотних активів, постійно потрібних підприємству для забезпечення безперервного процесу відтворення. На виконання Постанови Кабінету Міністрів «Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств та організацій і джерела їх покриття» від 19 квітня 1993 року Міністерством економіки спільно з Міністерством фінансів України розробило Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей.

Нормування оборотних активів передбачає врахування низки факторів: умов постачання підприємства товарно-матеріальними цінностями; організації виробництва; умов реалізації продукції.

Нормування оборотних активів має виробниче і фінансове значення. Виробниче значення полягає в розрахунку мінімальних розмірів вкладень в оборотні активи, постійно потрібних підприємству для нормальної діяльності. Фінансове значення нормування полягає у визначенні суми і складу власних джерел покриття.

Нормованими є оборотні активи, за якими встановлюють мінімальні постійні вкладення, що покриваються з власних джерел.

У склад нормованих включають усі види виробничих оборотних фондів, а також значну частину фондів обігу:

- готову продукцію (на складі);
- грошові кошти в касі (для них встановлюється ліміт залишку, про що вже йшлося раніше).

До ненормованих належать оборотні активи, які не впливають безпосередньо на процес виробництва.

За браку власних коштів роблять позички. При цьому слід зазначити, що не розраховуються нормативи власних оборотних активів за коштами в розрахунках зі споживачами.

Нормування власних оборотних активів здійснює економічна служба підприємств.

Індивідуальні нормативи визначають двома методами:

- методом прямого рахунку;
- аналітичним методом.

Метод прямого рахунку передбачає розрахунок, що ґрунтується на конкретних умовах і планах виробництва. Фінансова індивідуальна норма

як відносна величина виражається в днях, відсотках чи гривнях. Знаючи од-ноденні витрати товарно-матеріальних цінностей, шляхом множення їх на норму визначають норматив оборотних активів. За прямого розрахунку нор-ми оборотних активів із сировини, матеріалів і куплених напівфабрикатів бе-руть до уваги транспортний, технологічний, поточний (складський), страхо-вий запаси.

Аналітичний метод базується на даних звітного року. Після визна-чення залишків оборотних активів на кінець кожного місяця в поточному році вибирається найменший з них і коригується з урахуванням змін в умовах виробництва і реалізації.

Метод прямого рахунку використовується під час нормування обо-ротних активів, розміри яких визначаються в основному умовами конкрет-ного підприємства:

- розмірами незавершеного виробництва;
- потребою в сировині і матеріалах;
- витратами майбутніх періодів.

Розглянемо порядок розрахунку нормативу методом прямого рахун-ку за принципом максимальності.

У цю групу включають нормативи:

- із сировини і матеріалів;
- тварин на відгодівлі і вирощуванні;
- незавершеного виробництва;
- витрат майбутніх періодів.

Розраховуючи нормативи за цими видами оборотних активів, вико-ристовують формулу:

$$H = B_o \times N, \quad (9.1)$$

де H – норматив оборотних активів на кінець запланованого періоду;

B_o – одnodенні витрати сировини, матеріалів, напівфабрикатів (грн);

N – норма оборотних активів (дні).

Особливо цінним є метод розрахунку нормативів аналітичним мето-дом за принципом мінімальності.

Мінімальні залишки власних оборотних активів на кінець прогнозо-ваного року визначають за допомогою фінансових норм, установлених у про-центах чи днях.

Використовують формулу:

$$H = Пп \times N, \quad (9.2)$$

де H – норматив власних оборотних активів на кінець запланованого року;

$Пп$ – плановий показник, що включає величину відповідного виду оборотних активів;

N – фінансова норма оборотних активів, встановлена у відсотках до цього показника.

Наведемо приклад розрахунку нормативу власних оборотних активів із малоцінних і швидкозношуваних предметів (МШП).

1. Визначається фактичний мінімальний залишок МШП.
2. Оцінюється вартість зайвих запасів.
3. Визначається вартість фактичного мінімального залишку МШП (1–2).
4. Оцінюється валовий вихід продукції в попередньому році.
5. Визначається фінансова індивідуальна норма оборотних активів:
(р. 3 : р. 4) × 100%.
6. Здійснюється прогноз випуску продукції.
7. Визначається норматив: (р. 5 × р. 6) : 100%.

При розрахунку нормативів оборотних активів із використанням фінансових норм у днях використовують формулу:

$$H = Vп \times Hд, \quad (9.3)$$

де $Vп$ – витрати планові товарно-матеріальних цінностей за день;

$Hд$ – фінансова норма оборотних активів, днів.

Наведемо методику розрахунку нормативу власних оборотних активів із пального, мастил в автотранспортному підприємстві.

1. Визначаємо фактичний мінімальний залишок із пального і мастил (за попередній рік реєстрами).
2. Визначаємо фактичні витрати пального і мастил у попередньому році.
3. Визначаємо денні витрати пального і мастил (р. 2 : 360).
4. Розраховуємо фінансову індивідуальну норму (р. 1 : р. 3) у днях.
5. Прогнозуємо вартість пального і мастил, що мають бути ввезені у плановому році.
6. Визначаємо денні витрати пального і мастил у плановому році (р. 5 : 360).
7. Розраховуємо норматив власних оборотних активів на плановий рік (р. 4 × р. 6).

Суттєвим недоліком у нормуванні є те, що допускаються порушення принципу мінімальності.

Крім індивідуальних, визначають загальні нормативи.
Перша група. Розрахунок нормативів із виробничих запасів.
Для визначення нормативів з усіх видів виробничих запасів використовують формулу:

$$H_1 = \Pi \times H_d, \quad (9.4)$$

де H_1 – норматив власних оборотних активів на перший запланований рік;
 Π – середньоденне споживання відповідного виду виробничих запасів;
 H_d – індивідуальні фінансові норми в днях, які розраховують так:

$$H_d = M_t \times K, \quad (9.5)$$

де M_t – час перебування кожного виду оборотних активів в обороті;
 K – коефіцієнт зростання споживання кожного виду оборотних активів.

Час перебування кожного виду виробничих запасів в обороті (M_t) визначається відношенням річного зваженого завантаження сировини і матеріалів в обороті D до їх споживання за звітний період (Π_1):

$$M_t = D / \Pi_1. \quad (9.6)$$

Коефіцієнт наростання споживання (K) розраховується як відношення річного зваженого завантаження сировини і матеріалів в обороті (D) до їхнього календарного завантаження (D_k):

$$K = D / D_k. \quad (9.7)$$

Для визначення індивідуальних нормативів із виробничих запасів у наступні роки використовується спрощений розрахунок із використанням аналітичного методу.

Беручи за основу абсолютні розміри нормативів із кожного виду виробничих запасів, визначають індивідуальні фінансові норми у процентах до їх річного споживання у звітному році.

Нормативи оборотних активів на кожний із наступних років періоду визначається множенням індивідуальних фінансових норм на планове річне споживання.

Друга група. До складу незавершеного виробництва іноді входять витрати, які зараховують на собівартість продукції наступного року.

За норматив беруть їхню планову величину на кінець кожного наступного періоду, скориговану на коефіцієнт сезонності затрат:

$$K_c = \text{НВмін.} / \text{Зн.в.}, \quad (9.8)$$

де НВмін. – мінімальна сума незавершеного виробництва на кінець попереднього року;

Зн.в. – затрати незавершеного виробництва на кінець попереднього року.

Для розрахунків нормативу власних оборотних активів у незавершеному виробництві зі сировини і матеріалів визначають:

1. Календарне завантаження:

$$D_k = \text{Вартість спожитих сировини і матеріалів} \times 365.$$

2. Коефіцієнт зростання споживання:

$$K = \text{Сума річного завантаження} / \text{Календарне завантаження}.$$

3. Час перебування кожного виду виробничих запасів в обороті:

$$M_t = \text{Сума річного завантаження} / \text{Вартість спожитих сировини і матеріалів}.$$

4. Індивідуальна фінансова норма в днях запасу: $H_d = M_t \times K$.

5. Середньоденне споживання оборотних активів:

$$C_P = \text{Вартість спожитих сировини і матеріалів} / 365.$$

6. Норматив на наступний рік: $N = C_P \times H_d$.

7. Норма для розрахунку нормативу в наступні роки періоду така:

$$N_n = N / \text{Вартість спожитих сировини і матеріалів} \times 100\%.$$

Третя група. Розрахунок нормативу з готової продукції.

Норматив за залишками готової продукції визначається у визначеному вже порядку:

$$N_z = P_r \times N, \quad (9.9)$$

де P_r – план реалізації;

N – фінансова норма оборотних активів, встановлена у процентах до цього показника за фактичними даними за попередній рік.

Для розрахунку беруть середній мінімальний залишок у попередньому році. Наведемо методику розрахунку нормативу оборотних активів із запасів готової продукції.

1. Визначаємо середній мінімальний залишок готової продукції в поточному році.

2. Оцінюємо фактичну реалізацію у звітному році.

3. Визначаємо фінансову індивідуальну норму оборотних активів ($p. 1 : p. 2 \times 100\%$).

4. Складаємо прогноз планового обсягу реалізації.

5. Визначаємо норматив ($p. 4 \times p. 3 : 100\%$).

Четверта група. Проаналізуємо розрахунок на прикладі методики визначення нормативу власних оборотних активів у розрахунках зі споживачами.

1. Оцінюємо фактичний обсяг реалізації продукції у звітному році.
2. Визначаємо середньоденний обсяг реалізації продукції.
3. Оцінюємо середню періодичність надходження грошових коштів на розрахунковий рахунок (днів) у поточному році.
4. Визначаємо відчужені кошти підприємства в розрахунки (р. 2 × р. 3).
5. Розраховуємо норму відчуження коштів у розрахунки (р. 4 : р. 1 × 100%).
6. Прогнозуємо плановий обсяг реалізації.
7. Визначаємо норматив власних оборотних активів у розрахунках зі споживачами (р. 6 × р. 5 : 100%).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте джерела формування оборотних активів підприємств.
2. Охарактеризуйте основні складові політики підприємства щодо формування власних оборотних активів.
3. Які оборотні активи відносять до нормованих?
4. У чому економічна суть нормативу власних оборотних активів?
5. Розкрийте суть принципу максимальності під час нормування власних оборотних активів.
6. Охарактеризуйте суть прямого рахунку для розрахунку нормативів власних оборотних активів.

Тема 10

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ**

10.1. КАПІТАЛЬНІ ВКЛАДЕННЯ І ДЖЕРЕЛА ЇХНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ

Капітальні вкладення являють собою витрати на утворення нових, розширення, реконструкцію, модернізацію і технічне переоснащення діючих виробництв. За допомогою капітальних вкладень може здійснюватись як просте, так і розширене відтворення основних фондів.

У господарській практиці розрізняють технологічну і відтворювальну структуру капітальних вкладень.

Технологічна структура капітальних вкладень відображає співвідношення таких затрат: будівельні роботи, монтаж устаткування; придбання устаткування, яке вимагає монтажу, придбання інструменту, інвентарю; проектні роботи; інші затрати.

Першочергове значення для підвищення ефективності виробництва має поліпшення технологічної структури капітальних вкладень, розподіл їх між основними складовими частинами. Прогресивність технологічної структури визначається збільшенням у складі капітальних вкладень питомої ваги затрат на придбання активної частини основних виробничих фондів.

Відтворювальна структура капітальних вкладень включає в себе такі напрями: нове будівництво; розширення, реконструкція і технічне переоснащення діючих підприємств.

Джерела фінансування капітальних вкладень підприємства-інвестора можуть формуватися за рахунок різних фінансових ресурсів, а саме:

- власних фінансових ресурсів і внутрішньогосподарських резервів;
- запозичених фінансових ресурсів;
- залучених фінансових коштів, які отримують від продажу акцій, пайових та інших внесків членів трудових колективів;
- грошових коштів, які централізуються об'єднаннями підприємств у встановленому порядку;
- коштів позабюджетних фондів;

- коштів державного бюджету, які надаються на безповоротній і поворотній основі, місцевих бюджетів;
- коштів іноземних інвесторів.

Власні фінансові ресурси підприємства включають початкові внески засновників підприємства і накопичення, які спрямовуються на фінансування капітальних вкладень за рахунок результатів господарської діяльності. Грошова частина внесків власників підприємства йде на придбання основних фондів. У подальшому для цієї мети використовують накопичення, утворені на підприємстві в результаті господарської діяльності. До них насамперед належать амортизаційні відрахування, які отримують у складі виторгу від реалізації товарної продукції, а також прибуток. На фінансування капітальних вкладень спрямовується частина прибутку, яка залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків. Цю частину прибутку можна використовувати на капітальні вкладення у складі фонду накопичення чи іншого фонду аналогічного призначення, який утворюється на підприємстві. Якщо підприємство веде капітальне будівництво господарським способом, то в нього утворюються специфічні джерела фінансування, які мобілізуються в процесі будівництва. До них належать: мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві, планові накопичення з будівельно-монтажних робіт і економія від зниження собівартості робіт.

Мобілізація внутрішніх ресурсів у будівництві утворюється тоді, коли на будівництвах скорочується потреба в оборотних активах на плановий період. Крім того, протягом року може відбутись приріст кредиторської заборгованості. Суму мобілізації (імобілізації) внутрішніх ресурсів можна визначити за формулою:

$$M = (A - H) \pm KЗ, \quad (10.1)$$

де А – очікувана наявність оборотних активів на початок планового періоду;

Н – планова потреба в оборотних коштах будівництва на кінець планового періоду;

КЗ – приріст (зниження) стійкої кредиторської заборгованості протягом планового періоду.

Результат розрахунку зі знаком «+» означає мобілізацію коштів, зі знаком «-» – імобілізацію коштів будівництва, що свідчить про зростання потреби у фінансових ресурсах для утворення додаткових запасів і затрат. Запозичені кошти підприємство може використовувати у формі банківського кредиту, позичок інших кредиторів під векселі й інші боргові зобов'язання і грошових коштів, отриманих від розміщення облігаційних запозичень.

Своєрідною формою кредитування підприємства є фінансовий лізинг. Суть лізингу полягає в тому, що він дозволяє здійснити фінансування угод із використання майна через оренду. Фінансування державних централізованих капітальних вкладень за рахунок коштів державного бюджету здійснюється лише в тому разі, коли об'єкти включено в затверджений перелік будівництв із цільових державних програм.

10.2. ПРОЕКТНИЙ АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙ

Плановані, впроваджувані і здійснені інвестиції набувають форми капітальних (інвестиційних) проектів. Однак проекти треба підібрати, розрахувати, виконати, а головне – оцінити їхню ефективність, перш за все, на основі зіставлення затрат на проект і результатів його реалізації. Для цього існує проектний аналіз (аналіз інвестиційних проектів).

Проектним аналізом називається процес аналізу дохідності капітального проекту. Іншими словами, це зіставлення затрат на капітальний проект і вигід, які будуть отримані від цього проекту. А оскільки вигоди від будь-якого капітального проекту і затрати на нього звичайно великі і не завжди їх легко розрахувати, то визначення дохідності перетворюється в довгий аналіз усіх стадій і аспектів інвестиційного проекту. В результаті проектний аналіз став концепцією, яку кладуть в основу інвестиційних проектів у країнах із ринковою економікою. У концепції проектного аналізу склався свій підхід до стадій проекту та аспектів його аналізу.

Під час підготовки і реалізації капітальний проект проходить «життєвий цикл», який складається з різних стадій. Межі між ними не завжди чіткі, але можна виділити шість таких стадій (іноді їх нараховують вісім).

1, 2. Передідентифікація та ідентифікація проекту (ці дві стадії часто об'єднують). На цих стадіях спочатку народжується сама ідея, а потім підготовляються основні деталі проекту, він проходить попереднє обґрунтування і порівняння з іншими проектами. Інакше кажучи, це стадія попереднього техніко-економічного обґрунтування.

3. Розробка проекту. На цій стадії йде детальне опрацювання всіх аспектів проекту, які остаточно мають обґрунтувати ефективність проекту. Це можна назвати стадією підготовки техніко-економічного обґрунтування.

4. Оцінка (експертиза) проекту. Це експертиза, яку проходить підготовлений проект (його вивчають і обговорюють керівництво фірми, незалежні експерти, потенційні кредитори, міністерство тощо).

5. Прийняття проекту (переговори щодо проекту). На цій стадії керівництво всіх рівнів і кредитори ухвалюють рішення щодо проекту, а оскільки сама фірма зазвичай має альтернативні можливості використовувати економічні ресурси чи кредитори мають пропозиції про фінансування інших проектів, то ця стадія може виявитись не такою короткою, як здається на перший погляд.

6. Здійснення проекту. Тут головне – контроль і спостереження за реалізацією проекту, щоб він не відхилявся від графіка, і одночасне внесення оперативних змін у проект, якщо вони дійсно необхідні.

7, 8. Експлуатація проекту та оцінка його результатів. На цих останніх стадіях (які часто об'єднують в одну), не тільки отримують вигоди від введеного в дію об'єкта, а й неодноразово порівнюють отримані результати з плановими. Це потрібно і для аналізу відхилень, які виявляються, і для аналізу набуття досвіду для підготовки нових проектів.

Остання стадія звичайно найдовша, оскільки проект починає, врешті-решт, працювати і приносить дохід.

На всіх стадіях проекту (особливо на стадії розроблення) аналізують його основні аспекти (часто їх називають напрямками аналізу чи аналізом).

1. Технічний аналіз, завданням якого є визначення найдоцільнішої для цього інвестиційного проекту техніки і технології.

2. Комерційний аналіз (маркетинговий), у ході якого аналізується ринок збуту тої продукції, яку будуть виробляти після реалізації інвестиційного проекту, тобто скільки потрібно виробляти продукції, і ринок продукції, потрібної для забезпечення реалізації проекту (перш за все ціни на неї).

3. Інституційний аналіз, завдання якого – оцінити організаційно-правове, адміністративне і навіть політичне середовище, в якому буде реалізовуватись проект, і пристосувати його до цього середовища, особливо до вимог державних організацій. Другий важливий момент – пристосування самої організаційної структури фірми до проекту.

4. Соціальний (соціально-культурний) аналіз, під час якого треба дослідити вплив проекту на життя місцевих жителів, домогтись їхнього доброзичливого чи хоча б нейтрального ставлення до проекту.

5. Аналіз навколишнього середовища, який має виявити і дати експертну оцінку шкоди, завданої проектом навколишньому середовищу, а також запропонувати шляхи пом'якшення чи уникнення цієї шкоди.

6. Фінансовий аналіз.

7. Економічний аналіз.

Два останні напрями є ключовими, і тому варто їх розглянути окремо. Обидва базуються на зіставленні затрат і вигід від проекту, але відрізняються підходом до їхньої оцінки. Економічний аналіз оцінює дохідність проекту

з погляду всього суспільства (країни), фінансовий аналіз – тільки з погляду фірми та її кредитора (якщо проект кредитується).

Методи, які використовують для оцінки інвестиційних проектів, наведено в *табл. 10.1*.

Таблиця 10.1

Методи оцінки інвестиційних проектів

Параметр	Розрахункова формула	Умовні позначення
Чистий приведений ефект	$PV = \sum_k \frac{P_k}{(1+r)^k}$ $NPV = \sum_k \frac{P_k}{(1+r)^k} - IC$	<i>PV</i> – величина дисконтованого доходу, <i>P_k</i> – річні доходи, <i>r</i> – прийнятний дохід, <i>k</i> – період інвестування, <i>NPV</i> – чистий приведений ефект, <i>IC</i> – інвестиції
Індекс рентабельності інвестицій	$PI = \sum_k \frac{P_k}{(1+r)^k} : IC$	<i>PI</i> – індекс рентабельності інвестицій
Норма рентабельності	<i>IRR</i> = <i>r</i> , за якого <i>NPV</i> = 0	<i>IRR</i> – норма рентабельності інвестицій
Термін окупності інвестицій	<i>PP</i> = <i>n</i> , за якого $\sum_{k=1}^n P_k > IC$	<i>PP</i> – термін окупності інвестицій
Коефіцієнт ефективності інвестицій	$ARR = \frac{PN}{0,5 (IC - RV)}$	<i>ARR</i> – коефіцієнт ефективності, <i>PN</i> – чистий прибуток, <i>RV</i> – ліквідаційна вартість

Головною метою приватної фірми є максимізація її прибутку. Затрати, які несе фірма під час реалізації інвестиційного проекту, зводяться переважно до витрат на оплату товарів і послуг, необхідних для проекту. Під час розрахунку проекту фірма найчастіше використовує ціни, які вона заплатить за потрібні для проекту товари і послуги, і ті ціни, які заплатять споживачі за продукцію, яка буде отримана від реалізації проекту.

Однак із погляду суспільства ці ціни не завжди можуть бути прийнятною мірою вартості затрат і вигід. Наприклад, ціни можуть бути завищені через включення в них витрат на виплату податків або ж занижені через їх субсидування державою. Для економічного аналізу потрібно позбуватися цих елементів, щоб уникнути подвійного обчислення, яке виникає через те, що спочатку суспільство платить виробникові завищену (занижену) ціну через включення в ціну продукції, що закуповується, податків (субсидій), а потім забирає в нього частину його доходів у формі податку і дає виробникові додатковий дохід у формі субсидії, тобто нараховує податки і субсидії ніби двічі.

В інших випадках ціни проявляються через монопольну практику, механізм державного регулювання, митних зборів тощо, унаслідок чого вони відхиляються від рівноважних. Для очищення цін в економічному аналізі використовують розрахункові, так звані тіньові, ціни. Їх визначають на основі такого положення: якими були б ціни на внутрішньому ринку, якби не зазнавали вищевказаних цінових впливів. Найпростіший спосіб визначення тіньової ціни – взяти ціну світового ринку і перерахувати її у гривні, використовуючи низку прийомів.

Підхід, що базується на альтернативі, можна використовувати і для розрахунку тіньових цін на ті товари, на які немає світових цін: на землю, роботу силу, різноманітні послуги тощо. Якщо фірма здійснює проект на своїй землі і тому вартість землі фактично не входить у затрати на фінансовому аналізі, то за економічного аналізу можна визначити тіньову ціну:

- а) на базі вартості аналогічних ділянок на місцевому земельному ринку;
- б) якщо цього ринку немає, то на базі вартості оренди аналогічних ділянок;
- в) якщо немає аналогів оренди, то на базі вартості тієї сільськогосподарської продукції, яка б могла бути тут вироблена.

Проектний аналіз здійснюється на основі прийомів, які стосуються не лише проектного аналізу, а використовуються також в інших галузях теоретичної і прикладної економіки.

Аналізуючи дохідність інвестиційного проекту, слід порівнювати дві майбутні альтернативні ситуації:

- а) фірма здійснила свій проект;
- б) фірма не здійснила цього проекту.

Такий аналіз часто називають «з проектом – без проекту». У модифікованій формі цей прийом можна представити формулою

$$R_{\text{інв.}} = R_{\text{пр}} - C_{\text{пр}}, \quad (10.2)$$

де $R_{\text{інв.}}$ – дохідність інвестиційного проекту;

$R_{\text{пр}}$ – зміни у вигодах/доходах завдяки проекту;

$C_{\text{пр}}$ – зміни в затратах завдяки проекту.

Приклад. Припустімо, що фірма має проект, розрахований на сім років. Як зміняться вигоди (доходи) фірми, якщо вона здійснить цей проект і якщо вона від нього відмовиться? Без проекту доходи фірми становитимуть 50, а затрати – 40 тис. грн. У разі реалізації проекту доходи зростуть до 90, а затрати – до 60 тис. грн. Подамо ці дані.

	(тис. грн)		
	Вигоди	Затрати	Дохідність
З проектом.....	90	60	30
Без проекту.....	50	40	10
Зміни.....	40	20	20

Таким чином, реалізація проекту підвищить дохідність фірми на 20 тис. грн, незважаючи на зростання її затрат за проектом. Відобразимо це у графічній формі (рис. 10.1).

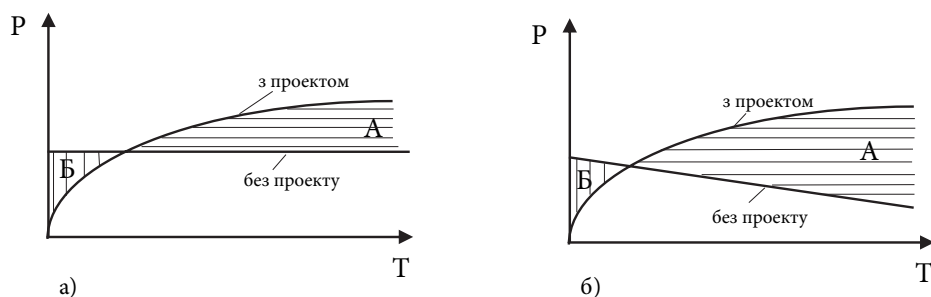

Рис. 10.1. Метод «з проектом – без проекту»

- зростання доходів у разі реалізації проекту та їх незмінність за відмови від нього;
- падіння доходів у разі відмови від проекту; P – чистий дохід, T – роки.

На рис. 10.1 видно, що площа сектора А перевищує площу сектора Б, тобто чистий дохід фірми P за варіанта виконання проекту вищий, аніж за варіанта «без проекту». Проте частіше буває так, що чисті доходи фірми навіть занижуються, якщо не реалізовується проект (проекти).

Описаний вище прийом і багато інших прийомів проектного аналізу базуються на принципі необхідності вимірювати грошовою міркою всі вигоди і затрати. А якщо це важко чи неможливо? Особливо часто це стосується вигід у тих випадках, коли вони наперед заплановані, але їх важко оцінювати у грошовому вимірі, тоді можливе використання прийому «найменші затрати». Наприклад, керівництво великої фірми поставило мету: забезпечити за рахунок фірми утримання дітей співробітників у дитячих садках. Для досягнення цієї мети і отримання тим самим вигоди (яку, однак, важко перевести у гривні), потрібно розробити кілька альтернативних проектів. Наприклад, фірма може: а) побудувати і утримувати один великий дитсадок; б) утримувати в різних районах міста кілька невеликих дитячих садків; в) оплачувати працівникам утримання їхніх дітей в інших дитсадках міста.

Таким чином, вигода в усіх цих альтернативних проєктів одна і та ж (вважаємо, що якість обслуговування дітей однакова в усіх проєктах), а затрати різні, проте розмірні у грошовому вираженні. Тому залишається одне: знайти найдешевший проєкт, тобто найбільш ефективний спосіб здійснення затрат для досягнення поставленої мети.

10.3. ФІНАНSOVA OЦІНKA EФEKTИBHOCTI ІНBECTИЦІЙ B OCHOBНИЙ КАПІТАЛ

Офіційна методика визначення ефективності (доцільності) капітальних вкладень перш за все виокремлює загальні положення. Найсуттєвішими з них є такі:

- 1) розрахунки економічної ефективності капітальних вкладень застосовують під час: розроблення різних проєктних і планових (прогнозних) документів; оптимізації розподілу реальних інвестицій за різними формами відтворення основних фондів; оцінки ефективності витрачання власних фінансових коштів підприємства;
- 2) при розрахунках визначають загальну економічну ефективність як відношення ефекту (результату) до суми капітальних витрат, що зумовили цей ефект. Витрати та результати обчислюють з урахуванням чинника часу. На підприємствах економічним ефектом капітальних вкладень слугує приріст прибутку (госпрозрахункового доходу);
- 3) з метою всебічного обґрунтування й аналізу економічної ефективності капітальних вкладень, виявлення резервів її підвищення використовують систему показників – узагальнювальних і поодиноких. До узагальнювальних показників належать період окупності капітальних витрат (кількість років або місяців, за які відшкодовуються початкові інвестиції) та питомі капітальні вкладення (у розрахунку на одиницю приросту виробничої потужності або продукції) – капіталомісткість. Окрім узагальнювальних, до системи входять такі поодинокі показники, що підлягають спільному комплексному аналізу: продуктивність праці; фондovіддача; матеріаломісткість (енергомісткість), собівартість, якість і технічний рівень продукції; тривалість інвестиційного циклу; величина соціального ефекту (порівнюючи зі соціальними нормативами); показники, що характеризують поліпшення стану навколишнього середовища;
- 4) під час визначення ефективності капітальних вкладень має бути виключений вплив на сумарний ефект так званих неінвестиційних

чинників, тобто дії заходів, здійснення яких не вимагає капітальних вкладень. Це означає, що з одержаного підприємством загального ефекту (прибутку) треба вилучати ефект, спричинений: більш повним використанням уведених раніше виробничих потужностей, збільшенням коефіцієнта змінності роботи устаткування; запровадженням прогресивних форм організації виробництва, праці та управління, підвищенням професійної підготовки і майстерності персоналу тощо.

У практиці господарювання підприємства приймають різноманітні рішення, пов'язані з інвестуванням виробництва і соціальної інфраструктури. З огляду на це розрізняють загальну (абсолютну) і порівняльну ефективність (оцінку доцільності) капітальних вкладень. Абсолютна ефективність капітальних витрат показує загальну величину їхньої віддачі (результативності) на тому чи іншому підприємстві.

Її розрахунки потрібні для оцінки очікуваного або фактичного ефекту від реальних інвестицій за певний період часу. Порівняльна ефективність капітальних вкладень визначається лише тоді, коли є кілька інвестиційних проектів (варіантів вирішення господарського завдання). Вона характеризує переваги (економічні, соціальні та інші) одного проекту (варіанта) капітальних витрат порівняно з іншим або іншими. Розрахунки порівняльної ефективності здійснюють з метою визначення кращого з можливих проектів (варіантів) інвестування виробництва. Абсолютна і порівняльна ефективність реальних інвестицій взаємопов'язані. Визначення найдоцільнішого проекту (варіанта) капітальних вкладень базується на зіставленні показників їхньої абсолютної ефективності, а аналіз останньої здійснюється шляхом порівняння нормативних, запланованих та фактично досягнутих показників, їхньої динаміки за певний період.

Застосовують два взаємопов'язані показники, за якими визначають абсолютну ефективність інвестицій: перший (прямий) – коефіцієнт економічної ефективності (прибутковості) капітальних витрат (E_p); другий (обернений) – період (строк) окупності капітальних вкладень ($T_p = 1 / E_p$). Коефіцієнт економічної ефективності (прибутковості) обчислюють за формулами:

- для окремих проектів або форм відтворення основних фондів діючих підприємств

$$E'p = \frac{\text{Приріст прибутку (зниження собівартості)}}{\text{Кошторисна вартість проекту}}; \quad (10.3)$$

- для споруджуваних підприємств (окремих цехів і виробничих об'єктів)

$$E''p = \frac{\text{Загальна сума прибутку}}{\text{Кошторисна вартість проекту}}. \quad (10.4)$$

Приріст прибутку визначають як різницю величини прибутку за кінцеві роки попереднього і розрахункового періодів (на сільськогосподарських підприємствах – як середньорічний приріст прибутку), а капітальні вкладення враховують сумарно за порівняльними цінами без будь-яких вирахувань.

Розрахункові значення коефіцієнтів E_p слід порівнювати з нормативним коефіцієнтом E_n , який централізовано встановлює Міністерство економіки України шляхом ретельного обґрунтування за спеціальною методикою на певний період (його тривалість, звичайно, дорівнює так званому горизонту прогнозування чи індикативного планування).

Проект (варіант) капітальних вкладень, що розглядається, буде доцільним (ефективним) за умови $E_p > E_n$.

Визначення порівняльної ефективності реальних інвестицій, основу якої становить вибір економічно кращого проекту (варіанта) капітальних вкладень, здійснюється шляхом обчислення показника так званих зведених витрат Z за формулою:

$$Z = C_i + E_n \times K_i, \quad (10.5)$$

де C_i – поточні витрати (собівартість) за i -тим проектом (варіантом):

K_i – капітальні вкладення за i -тим проектом (варіантом).

Проект (варіант) капітальних вкладень із найменшими зведеними витратами має вважатись найкращим з економічного погляду. При цьому треба враховувати, що порівнянню підлягають лише проекти, які відповідають вимогам соціальних і техніко-економічних нормативів, охорони навколишнього середовища і техніки безпеки.

Викладений метод визначення порівняльної ефективності капітальних вкладень базується на припущенні, що ці вкладення здійснюють одразу в повному обсязі. Насправді порівнювані проекти часто відрізняються один від одного розподілом інвестицій за термінами їхнього здійснення або економічну ефективність капітальних вкладень визначають з урахуванням чинника часу, тобто проводять розрахунок впливу неоднозначності капітальних витрат на їхню ефективність. З цією метою інвестиції пізніших років приводять до одного розрахункового року (звичайно це перший рік інвестування) шляхом їх множення на спеціальний коефіцієнт.

Визначення ефективності капітальних вкладень на окремих стадіях і напрямках інвестиційно-відтворювального циклу має певні особливості.

Здійснюючи проектно-кошторисні роботи, ефективність капітальних вкладень визначають з урахуванням їхнього кінцевого результату – якості проектних рішень. Для досягнення належного рівня ефективності реальних інвестицій проводять набір та економічне обґрунтування найкращих варіантів проектних рішень. За реалізованими проектами розраховують питомі

капітальні витрати на проектування, порівнюють їх із нормативами або аналогами з урахуванням періоду їхньої окупності.

Розраховуючи ефективність інвестування технічного переозброєння або реконструкції підприємства, використовують додаткові показники – умовне вивільнення працюючих та економія матеріальних і паливно-енергетичних ресурсів. Якщо метою технічного переозброєння (реконструкції) є поліпшення якості продукції, то економічним результатом інвестицій може слугувати збільшення прибутку виробника та ефекту у споживача.

За проведення цієї форми відтворення основних фондів з метою організації виробництва продукції оновленої номенклатури економічні показники інвестування технічного переозброєння (реконструкції) мають бути зіставлені з аналогічними вимірниками ефективності спорудження нового підприємства.

Розрахунки ефективності інвестування нового будівництва або розширення діючих підприємств слід проводити з обов'язковим порівнянням економічної результативності технічного переозброєння (реконструкції) відповідних виробничих об'єктів. У процесі порівняння показників ефективності треба враховувати весь обсяг капітальних вкладень, включаючи витрати на створення об'єктів соціальної інфраструктури, а також витрати від «заморожування» інвестицій.

Економічну ефективність капітальних вкладень у природоохоронні об'єкти визначають шляхом порівняння досягнутого ефекту від збереження чи поліпшення екологічного стану навколишнього середовища або зменшення шкоди від його забруднення і капітальних витрат на створення (розвиток) таких об'єктів. Під час проектування таких об'єктів вибір кращого технічного рішення з числа можливих здійснюється з урахуванням чинника часу. Для визначення повного ефекту від здійснення природоохоронних заходів треба враховувати можливе запобігання збиткам (скорочення збитків) на всій території, де є негативні наслідки порушення екологічної рівноваги.

Викладена методика визначення ефективності капітальних вкладень дозволяє відібрати кращі проекти (варіанти) за мінімальною величиною так званих зведених витрат (собівартість обсягу товарної продукції плюс середні щорічні капітальні вкладення в межах періоду їх нормативної окупності) та визначити загальну економічну ефективність здійснюваного проекту шляхом обчислення очікуваного (фактичного) коефіцієнта прибутковості інвестування. Проте її повсюдне і повсякчасне застосування істотно обтяжує чи навіть унеможлиблює достатньо об'єктивну оцінку доцільності капіталовкладень в умовах розвинутих ринкових відносин. Це зумовлюється тим, що вона: 1) спирається на показник зведених витрат, який є штучно сконструйованим і реально не існує у практиці господарювання; 2) лише частково враховує

чинник часу (зміну вартості грошей з часом); 3) ігнорує амортизаційні відрахування як джерело коштів і тим самим обмежує грошові потоки лише чистими доходами; 4) не враховує наявних у ринковій економіці господарського ризику та інфляції.

З огляду на це виникає нагальна потреба в застосуванні дещо інших методичних основ оцінки доцільності виробничих інвестицій. Такі методичні основи мають бути позбавлені перелічених вад, що властиві офіційній методиці, і завдяки цьому пристосовані суб'єктами господарювання до нових умов ринкових відносин.

Перш за все, треба домовитись щодо однозначного розуміння і тлумачення нових (яких раніше не використовували) фінансово-економічних термінів. До таких термінів належать: початкові інвестиції, грошовий потік, дисконтна ставка, теперішня вартість майбутніх надходжень (доходів), внутрішня ставка доходу, господарський ризик.

Початкові інвестиції (початкова вартість проекту) – це реальна вартість проекту капітальних вкладень з урахуванням результатів від продажу діючого устаткування та податків. Математично вони є сумою звичайних витрат на започаткування інвестицій мінус весь початковий дохід. Початкові капітальні витрати охоплюють: вартість машин, устаткування та інших необхідних підприємству знарядь праці за купівельною ціною; додаткові витрати, що пов'язані з транспортуванням і монтажем нового обладнання, а також технічним наглядом за ним; податки з продажу старого обладнання, якщо вони передбачені чинним законодавством країни. За умови технічної реконструкції або розширення діючого підприємства капітальні витрати включають також вартість будівельно-монтажних робіт. У разі спорудження нового підприємства довгостроковими є всі витрати, що входять до складу виробничих інвестицій (капітальних вкладень). У зв'язку із започаткуванням інвестицій кожне діюче підприємство має певний початковий дохід, до якого звичайно можуть належати: виторг грошей від продажу старого устаткування; податкова знижка на продаж старого устаткування; податкова знижка на продаж старого обладнання зі збитком; податкові пільги на інвестиції тощо.

Грошовий потік – це фінансовий показник, що характеризує ступінь так званої ліквідності підприємства (фірми, компанії), тобто вимірник того, як швидко можна продати його (її) активи й одержати кошти. Цей показник складається з чистого доходу підприємства і безготівкових витрат (зокрема амортизаційних відрахувань). Урахування амортизації як джерела фінансових коштів є виправданим і важливим, позаяк амортизаційні відрахування мають певний лаг (проміжок часу) між їх нарахуванням і використанням за призначенням.

Коли оцінюють доцільність інвестицій, то обов'язково встановлюють (розраховують) ставку дисконту, тобто процентну ставку, що характеризує, по суті, норму прибутку, відносний показник мінімального щорічного доходу інвестора, на який він сподівається. За допомогою дисконту (облікового процента) визначають спеціальний коефіцієнт, в основу обчислення котрого покладена формула складних процентів і який застосовується для приведення інвестицій і грошових потоків за різні роки до порівняльного в часі виду (інакше: визначення їхньої теперішньої вартості через певну кількість років інвестиційного циклу).

Під теперішньою вартістю слід розуміти вартість майбутніх доходів на теперішній час, яку обчислюють шляхом множення грошового потоку за кожний рік на так званий процентний чинник теперішньої вартості (спеціальний коефіцієнт приведення) відповідного року за визначеною дисконтною ставкою. Якщо із загальної величини теперішньої вартості вирахувати початкові інвестиції, то матимемо показник чистої теперішньої вартості, що покладений в основу одного з найпоширеніших методів оцінки доцільності капіталовкладень у країнах із розвиненою ринковою економікою.

Внутрішня ставка доходу відображає ставку дисконту, за якої теперішня вартість грошових потоків та початкові інвестиції є приблизно однаковими за величиною. Інакше кажучи, внутрішня ставка доходу – це дисконтна ставка, за якої чиста теперішня вартість грошових потоків дорівнює нулю. Цей показник також можна досить широко використовувати у практиці господарювання підприємств для оцінки ефективності капітальних вкладень. Розрахований показник внутрішньої ставки доходу має бути не нижчий від граничної (крайньої або необхідної) ставки, яку підприємства (фірми, компанії) мають встановлювати на базі вартості фінансування та ризикованості проекту капітальних витрат.

Господарський ризик звичайно означає непевність і нестабільність щодо інвестування, гарантування та одержання сподіваних доходів від капітальних вкладень. Оцінка доцільності інвестицій – це майже завжди оцінка проектів (альтернативних варіантів) із ризиком. Майбутні доходи від реалізації того або іншого проекту вкладення капіталу можуть несподівано впасти або вирости. Є багато чинників, які зумовлюють зменшення сподіваних грошових потоків підприємства. Зокрема, до них мають бути віднесені: втрата підприємством своїх позицій у будь-якому сегменті зовнішнього чи внутрішнього ринку; підвищення собівартості виготовлюваної товарної продукції (продукованих послуг); зростання вартості фінансування; суворіші вимоги щодо захисту навколишнього середовища тощо. За умови підприємницької діяльності основні методичні положення щодо визначення доцільності інвестицій того або іншого суб'єкта господарювання мають знайти своє відо-

браження в узгодженій системі розрахунків та логічних дій, які здійснюють поетапно, у певній послідовності.

Перший етап: розрахунок початкових інвестицій на основі наявних цифрових даних з усіх елементів, що входять до складу початкових капітальних витрат і початкового доходу підприємства.

Другий етап: визначення сподіваних і безпечних грошових потоків за кожний рік розрахункового періоду, враховуючи всі види доходів підприємства, суми амортизаційних відрахувань та фактор еквівалента певності, абсолютне значення якого з кожним наступним роком зменшується.

Третій етап: установа теперішньої вартості майбутніх грошових потоків.

Четвертий етап: а) обчислення чистої теперішньої вартості (ЧТВ) грошових потоків та оцінювання за методом застосування ЧТВ доцільності інвестицій з урахуванням ризику й інфляції; б) визначення внутрішньої ставки доходу (ВСД), за якої ЧТВ дорівнює нулю, і прийняття рішення про доцільність капітальних вкладень за методом ВСД.

Методика оцінки ефективності інвестування в умовах ринкових відносин ураховує реалії системи господарювання, за яких інвестори здебільшого вкладають свої кошти в ті або інші проекти одночасно (без їх розподілу на кілька років). Якщо ж інвестування здійснюється впродовж кількох років (зокрема в разі нового будівництва великих виробничих проектів), то варто застосовувати принцип дисконтування не лише грошових потоків, а й капітальних вкладень.

За наявності альтернативних проектів (варіантів) капітальних вкладень вибір кращого з них має здійснюватись за такою ж (викладеною вище) алгоритмічною схемою. За кожним проектом (варіантом) розрахунки завершують обчисленням показників ЧТВ і ВСД.

10.4. ФІНАНСОВА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ В ЦІННІ ПАПЕРИ

Купуючи акції будь-якої фірми, ми лише прогнозуємо отримання певного доходу. Ніхто не може з упевненістю сказати, що прогнози справдяться. Варто пам'ятати, що акції належать до найбільш ризикованих цінних паперів.

Однак, якщо фірма в минулому мала стабільні результати і досить незначний ризик, то, купуючи її акції, можна сподіватися на певні прибутки в майбутньому. Наведемо формулу, за якою можна обчислити сподіваний дохід від акцій:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Дохід,} \\ \text{на який сподіваються} \\ \text{акціонери} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденди} + \left[\begin{array}{c} \text{Підвищення} \\ \text{цін на акції} \end{array} \right]}{\left[\begin{array}{c} \text{Ціна акцій} \\ \text{протягом часу } (t - 1) \end{array} \right]}. \quad (10.6)$$

Точніший розрахунок прибутковості акцій можна зробити за результатами діяльності фірми за рік. Прибутковість акції визначає дохід, який мають власники часток капіталу фірми від своїх інвестицій, і обчислюється за формулою:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Прибутковість} \\ \text{акції} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденди}}{\text{Ринкова ціна акції}}. \quad (10.7)$$

Отже, акціонер матиме тим більший річний прибуток, чим більші дивіденди на акцію і чим менша їх ринкова ціна.

Прибутковість акції – основний індикатор, який дає змогу порівняти дохідність акцій різних корпорацій, а також акцій з іншими альтернативними видами заощаджень. Іноді цю величину називають рендитом, або дивідендною віддачею акцій.

Проте формула прибутковості акції недосконала (приблизна), тому що цей показник буде завжди вищим через день після оголошення дати реєстрації, ніж за день до цього. Це пояснюється тим, що наступного дня після виплати дивідендів біржова ціна акції (знаменник у формулі) буде завжди меншою на величину дивідендів порівняно з ціною попереднього дня. Тому для розрахунку прибутковості акції доцільно використовувати таку формульну модифікацію:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Прибутковість} \\ \text{акції} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденди} \times 100\%}{\left(\left[\begin{array}{c} \text{Ціна} \\ \text{акції} \end{array} \right] - \frac{\text{Дивіденди} \times \left[\begin{array}{c} \text{Кількість днів} \\ \text{після виплати} \\ \text{дивіденду} \end{array} \right]}{360} \right)}. \quad (10.8)$$

Дохідність звичайних акцій постійно змінюється (незафіксований процент дивідендів), і тому наприкінці року акціонерне товариство, оцінюючи свій капітал, обчислює дохід на звичайну акцію так:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Дохід} \\ \text{на звичайну акцію} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{c} \text{Прибуток після сплати податку} \\ \text{i дивідендів за привілейованими акціями} \end{array} \right]}{\text{Кількість звичайних акцій}}. \quad (10.9)$$

Ця величина, на відміну від показника прибутковості акції, вимірюється не у процентах, а в грошових одиницях і показує, з якої суми треба виходити при сплаті дивідендів на звичайну акцію. Оскільки дивіденди за звичайними акціями виплачують залежно від рішення ради директорів, то тут можливі різні варіанти. Одні компанії виплачують у формі дивідендів більшу частину своїх доходів, інші – меншу, або й зовсім не виплачують залежно від їхніх планів на майбутнє та від становища фірми в минулому.

Наведемо розрахунок ще одного показника повного доходу від капіталу, який узагальнює всі доходи і збитки, що приносять акції:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Повний} \\ \text{дохід} \\ \text{від} \\ \text{капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденд} + \left(\left[\begin{array}{c} \text{Ціна} \\ \text{на кінець} \\ \text{року} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Ціна} \\ \text{на початок} \\ \text{року} \end{array} \right] \right)}{\text{Ціна на початок року}} \times 100\%. \quad (10.10)$$

У біржовій практиці світу використовують індекси, які характеризують ситуацію на ринку цінних паперів.

Найбільш відомий і популярний із них – індекс Доу-Джонса (промисловий), який існує з 1897 року. Цей індекс характеризує курс акцій 30 американських провідних промислових корпорацій на певну дату, що котируються на Нью-Йоркській фондовій біржі.

Як доповнення до індексу промислових корпорацій за аналогічною методикою розраховують індекси курсу акцій 20 провідних транспортних корпорацій і 15 великих комунальних компаній, а також об'єднаний індекс Доу-Джонса, що характеризує курс акцій 65 акціонерних товариств.

Крім індексів Доу-Джонса, у США публікують індекси, які характеризують курси акцій 1 500 корпорацій, що котируються на Нью-Йоркській фондовій біржі.

У Канаді на Торонтській фондовій біржі розраховується комбінований індекс, який визначає щоденний курс акцій близько 300 корпорацій, поділених на 14 груп та 41 підгрупу. Ці групи належать до різних секторів канадської економіки.

Аналогічні індекси обчислюють в інших країнах, де функціонують біржі.

Інвестувавши облігацію, її власник отримує дохід у формі фіксованих процентів та різниці між ціною придбання і номіналом, за яким облігацію погашають. Ефективність (дохідність) довготермінових облігацій може бути виміряна у формі: купонної дохідності (норма процента облігації); ставки розміщення (річної ставки складних процентів).

Ставка розміщення найточніше характеризує реальну фінансову ефективність облігації, враховуючи всі види доходів від неї. Отже, завдання

вимірювання фінансової ефективності облігації зводиться до обчислення ставки розміщення у формі річної ставки складних процентів. Нарахування процентів за цією ставкою на ціну придбання облігації, яка може відрізнятись від номіналу, дає дохід за весь період «життя» облігації, враховуючи момент її погашення.

Методика визначення річної ставки дохідності для різних видів облігацій різна. Розглянемо способи обчислення ставок розміщення (ставок ефективності) для облігацій:

- безпроцентних;
- з виплатою процентів наприкінці терміну;
- без обов'язкового погашення з періодичною сплатою процентів;
- які погашають наприкінці терміну.

Використовуємо позначення: N – номінальна вартість облігації; P – ціна облігації під час купівлі; g – купонна дохідність облігації (норма процента на облігації); n – термін облігації у роках (строк від моменту придбання облігації до моменту її погашення); i – річна ставка складних процентів; i_e – ставка розміщення, показник ефективності фінансової операції (ставка ефективності); τ – поточна дохідність облігації.

Ціну придбання облігації в розрахунку на 100 г. о. номіналу називають курсом облігації, позначають P_k і обчислюють за формулою:

$$P_k = \frac{P}{N} \times 100. \quad (10.11)$$

Отже, якщо $P_k > 100$ (курс облігації більший ніж 100 г. о.), то це означає, що облігація куплена з премією, дешевше від номінальної вартості.

- Облігації без виплат процентів (безпроцентні) приносять власникові лише один вид доходу – дисконт – різницю між вартістю погашення та ціною придбання. Їхній курс $P_k < 100$.
- Облігації з виплатою процентів наприкінці терміну можуть бути куплені з дисконтом і з премією. Їхня ставка ефективності (i_e) може бути більшою від купонної дохідності $i_e > g$, якщо $P_k < 100$, і навпаки – меншою, $i_e < g$, якщо $P_k > 100$ (купівля з премією).
- Облігації без обов'язкового погашення з періодичною сплатою процентів (типу акцій) трапляються дуже рідко. Їхню дохідність можна виміряти так:

$$i_e = \frac{g}{P_k} \times 100, \text{ або } i_e = \frac{N \times g}{P}. \quad (10.12)$$

У цьому разі ставка розміщення (i_e) збігається з поточною дохідністю облігації, адже

$$\tau = \frac{N \times g}{P}. \quad (10.13)$$

- Найбільш поширені облігації, що їх погашають наприкінці терміну.

Для них визначають поточну дохідність за формулою:

$$\tau = \frac{N \times g}{P}. \quad (10.14)$$

Поточну дохідність ще називають *прямим доходом від облігації*.

В усіх наведених розрахунках щодо визначення ставки розміщення облігації вважалось, що облігацію купують у момент її випуску. Це окремий випадок. Іноді облігацію купують під час виплати процентів, і тоді всі наведені розрахунки зберігають свою силу, лише під n розуміють термін, який залишився до погашення облігації. Якщо облігація придбана в момент між двома виплатами за купонами, то наведені формули дадуть наближені оцінки.

Можна обчислити дохідність облігації на дату погашення, скориставшись формулою:

$$\left[\text{Дохідність облігації на дату погашення} \right] = \frac{g + \frac{100 - P_k}{n}}{\frac{100 + P_k}{2}} \times 100, \quad (10.15)$$

де n – строк, що залишився до погашення облігації.

Методи оцінки облігацій зведено в *табл. 10.2*.

Таблиця 10.2

Методи оцінки облігацій

Вид облігації	Розрахункова формула	Умовні позначення
З нульовим купоном	$PV = \frac{CF}{(1+r)^n}$	PV – вартість із позицій інвестора, CF – вартість при погашенні, n – період погашення, r – прийнятний дохід
Безтермінові	$PV = \frac{CF}{r}$	
З постійним доходом	$PV = C \times \sum_{i=1}^n \frac{1}{(1+r)^i} + \frac{F}{(1+r)^n}$	C – постійні надходження за періодами, F – номінальна вартість облігації

Під курсом облігації як цінного папера з фіксованим процентом прибутку розуміють процентний курс – ціну за 100 г. о. Для акцій поняття курсу збігається з курсовою вартістю, тобто теперішньою ціною акції.

10.5. ЛІМІТУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

У міжнародній практиці резервування інвестиційних ресурсів називають лімітуванням коштів для інвестицій¹⁹. При цьому йдеться про інвестиції в довгострокові проекти і програми. Інвестиції в оборот не лімітуються спеціально, оскільки потреба в оборотних активах розраховується на основі планів і прогнозів поточних витрат або собівартості продукції, що виробляється, а фінансові потреби визначаються на основі прогнозів про прибутки.

Серед основних складових, які підлягають лімітуванню, можна виділити перш за все **резерв на виплату дивідендів**. Цей резерв потрібно створювати за наявності в акціонерів привілейованих акцій, тому що за ними виплати здійснюють незалежно від наявності прибутку.

Резерв на виробничий розвиток. Кошти цього резерву спрямовують на фінансування технічного переоснащення та реконструкції і розширення діючих виробництв, а також для освоєння нових, на природоохоронні заходи, на будівництво або придбання будівель, споруд та інших капітальних активів.

Резерв на портфельні інвестиції використовується для придбання акцій, облігацій та інших цінних паперів, які випускають приватні, корпоративні і державні підприємства.

Резерв на розвиток персоналу витрачається на освіту і підвищення кваліфікації персоналу.

Резерв на соціальне забезпечення використовується на додаткові виплати персоналу в разі тимчасової непрацездатності, крім випадків, що передбачають такі виплати за рахунок державних і приватних фондів соціального страхування, а також на оплату путівок, страхування здоров'я, життя за рахунок підприємства.

Фонд участі персоналу в прибутку використовується для преміювання та інших видів матеріального стимулювання персоналу за підсумками роботи за звітний період.

Питання для самоконтролю

1. Що відносять до інвестиційної діяльності підприємств?
2. Які джерела фінансового забезпечення інвестиційної діяльності?
3. Яка мета ідентифікації проекту?
4. Яка різниця між фінансовим та економічним аналізом у процесі інвестиційного проектування?
5. У чому проявляється фінансова ефективність інвестицій?
6. Як визначити термін окупності інвестиційного проекту?
7. Як визначити доцільність вкладення коштів у цінні папери?

¹⁹ Грачова Р. Просто баланс. – К.: Вид-во «Галицькі контракти», 2005. – С. 210.

Тема 11

КРЕДИТУВАННЯ І РОЗРАХУНКИ ПІДПРИЄМСТВ

11.1. СУТЬ І ФОРМИ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

На всіх підприємствах незалежно від типу кругообігу капіталу можливі коливання потреби в оборотних засобах. Додаткова потреба в засобах зумовлена:

- нерівномірністю завезення сировини;
- збільшенням частки незавершеного виробництва;
- нерівномірністю ходу реалізації готової продукції та іншими факторами.

Якщо власних коштів для покриття потреби в оборотних засобах тимчасово немає, то використовують кредити банку, кошти інших кредиторів і комерційний (товарний) кредит. Кредит дозволяє раціональніше організувати оборот коштів підприємств, не відволікаючи значні ресурси на створення грошових фондів і зайвих запасів сировини та матеріалів.

У кредитуванні підприємств перш за все враховується індивідуальний кругообіг коштів підприємства, особливості якого визначаються об'єктивними і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних факторів можна віднести такі:

- а) галузева належність підприємства;
- б) характер виробничого процесу;
- в) сезонність виробництва.

До суб'єктивних факторів можна віднести:

- а) рівень організації виробництва;
- б) рівень організації збуту і постачання;
- в) ступінь розвитку товарного ринку;
- г) інші фактори.

Розрізняють два види кругообігу коштів підприємства: відносно рівномірний і нерівномірний. До першої групи належать підприємства нафтової, вугільної, металургійної та інших галузей промисловості. Для підприємств

цієї групи характерна відсутність тривалого часового періоду між надходженням і витрачанням грошових коштів.

У другу групу входять підприємства легкої, харчової, лісової промисловості, сільськогосподарські підприємства, інші. У цих підприємств виникає значна невідповідність між витратами грошових коштів і надходженням коштів від реалізації продукції.

У підприємств із нерівномірним кругообігом коштів додаткова потреба в кредиті пояснюється або сезонністю виробництва, або тривалістю кругообігу оборотних засобів.

Визначаючи суму кредиту, підприємство враховує загальну потребу в грошових коштах для задоволення виробничих потреб і наявності власних фінансових ресурсів.

В умовах ринку роль кредиту як інструменту регулювання фінансової діяльності підприємств зростає. Це зумовлено такими факторами:

- 1) збільшується питома вага кредиту у фінансуванні основних і оборотних засобів підприємства. Кредит дозволяє раціональніше організувати оборот коштів підприємства, не відволікаючи значні ресурси на створення грошових фондів і надлишкових запасів сировини та матеріалів. Це пояснюється тим, що в сучасних умовах бюджетні асигнування на цілі розвитку (відтворення) практично не виділяються і кредит виступає найважливішим джерелом формування основних і оборотних коштів підприємств усіх форм власності;
- 2) підприємства активно використовують кредит для придбання цінних паперів;
- 3) кредит залучається у фінансування інвестицій та інновацій і, отже, зростає його роль у забезпеченні і прискоренні науково-технічного прогресу. Проте в умовах високої інфляції можливості кредиту у стимулюванні науково-технічного прогресу різко зменшуються, оскільки впровадження нової техніки внаслідок її постійного дорожчання скорочується, а можливі строки надання кредиту значно менші від періоду окупності затрат;
- 4) кредит можна активно використовувати як джерело викупу приватизованих підприємств;
- 5) роль кредиту в зовнішньоекономічному обороті підприємств через механізм стимулювання росту експортного потенціалу підприємства зростає, сприяючи тим самим накопиченню валютних ресурсів.

Можна виділити такі види кредитів, які надають підприємству:

- банківський;

- комерційний (товарний);
- державний;
- лізинговий.

Класифікація кредитів комерційних банків

Позички банків можна класифікувати:

- за призначенням та характером використання позичених коштів;
- наявністю та характером забезпечення;
- строками використання;
- методами надання та способами погашення;
- кількістю кредиторів.

До банківських послуг, що мають кредитний характер, також належать:

- акцептний кредит;
- авальний кредит;
- обліковий кредит;
- факторинг.

За призначенням та характером використання коштів розрізняють:

- кредитування оборотних коштів;
- кредитування основних фондів;
- сільськогосподарські позички;
- будівельні позички;
- позички небанківським фінансовим закладам;
- позички державним закладам та органам управління.

За наявністю та характером забезпечення:

- забезпечені (ломбардні) позички;
- незабезпечені (бланкові) позички.

Формами забезпечення зобов'язань із повернення кредиту можуть бути:

- застава майна позичальника;
- гарантія чи поручництво;
- перевідступлення на користь банку контрактів, вимог та рахунків позичальника до третьої особи;
- договір страхування відповідальності позичальника з несплати за боргованості за кредитом;
- транспортні та товарні документи;
- цінні папери;
- інші грошові вимоги позичальника до третьої особи.

За строком використання позички поділяють:

- на термінові:

- короткострокові;
- середньострокові;
- довгострокові;
- безтермінові:
- прострочені;
- відстрочені.

За методами надання розрізняють позички, які надають:

- в одноразовому порядку;
- відповідно до відкритої кредитної лінії;
- гарантовані (резервні) кредити:
- із заздалегідь обумовленою датою надання;
- із наданням у разі виникнення потреби.

За способами погашення розрізняють позички, які погашають:

- поступово;
- одночасною сплатою після закінчення строку;
- відповідно до особливих умов, передбачених у кредитній угоді.

За характером та способом сплати процента розрізняють позички:

- із фіксованою процентною ставкою;
- «плаваючою» процентною ставкою;
- сплатою процентів у міру використання позичених коштів;
- сплатою процентів одночасно з отриманням позичених коштів (дисконтний кредит).

За кількістю кредиторів позички поділяють:

- на такі, що надаються одним банком;
- консорціальні;
- паралельні.

Етапи процесу кредитування:

- 1) розглядання кредитної заявки;
- 2) попередня бесіда з позичальником;
- 3) вивчення кредитоспроможності клієнта;
- 4) оцінка ризику з позики;
- 5) структурування позики;
- 6) переговори про укладення кредитної угоди;
- 7) затвердження кредитним комітетом;
- 8) підписання кредитної угоди.

11.2. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА ТА ПОРЯДОК НАДАННЯ КРЕДИТУ

Підприємство, яке хоче отримати кредит, подає до банку кредитну заявку, в якій вказує таку інформацію:

- мета кредиту;
- сума кредиту;
- строк користування кредитом;
- конкретні дати погашення;
- коротка характеристика заходу, що кредитується, та економічний ефект від його здійснення.

На вимогу банку позичальник надає, крім заявки, інші матеріали:

- копії установчого договору, статуту або інших документів, що підтверджують його правоздатність в отриманні кредиту;
- техніко-економічне обґрунтування (бізнес-план) заходу, що кредитується, з розрахунками надходжень, яких очікують від його реалізації;
- копії контрактів, угод, інших документів, що стосуються даного заходу;
- зобов'язання із забезпечення своєчасного повернення кредиту (угода застави, гарантійний лист, страхове свідоцтво тощо);
- бухгалтерська звітність, звіт про прибутки та збитки, декларація про доходи, витяги з рахунків, що відкриті в інших банках.

На основі наданої інформації банк:

- вивчає формальну і неформальну інформацію про підприємство;
- оцінює ділову репутацію та імідж підприємства;
- аналізує кредитоспроможність підприємства, поглиблено досліджує його фінансовий стан і ступінь ризику неповернення позики;
- визначає перспективи розвитку підприємства;
- перевіряє наявність джерел і гарантій погашення кредиту;
- відвідує підприємство (у разі потреби).

Вирішальне значення для надання кредиту підприємству мають підсумки проведеної оцінки кредитоспроможності. Кредитоспроможність підприємства означає його здатність цілком і вчасно розрахуватися за всіма борговими зобов'язаннями.

Кредитоспроможність підприємства оцінюється на основі системи показників, які відображають розміщення і джерела оборотних засобів, результати фінансової діяльності підприємства. Вибір показників залежить від

особливостей виробничої діяльності і побудови балансу, галузевих особливостей, форми власності.

У світовій практиці є низка підходів до оцінки платоспроможності позичальника. Виділимо для прикладу *PARSER* і *CAMPARI*.

Розшифрування методики *PARSER*:

P – Person – інформація про особу позичальника та його репутацію;

A – Amount – обґрунтування суми кредиту, який просять;

R – Repayment – можливості погашення;

S – Security – оцінка забезпечення;

E – Expediency – доцільність кредиту;

R – Remuneration – винагорода банку (процентна ставка) за ризик надання кредиту.

CAMPARI:

C – Character – репутація позичальника;

A – Ability – оцінка бізнесу позичальника;

M – Means – аналіз необхідності звернення по позичку;

P – Purpose – мета кредиту;

A – Amount – обґрунтування суми кредиту;

R – Repayment – можливість погашення;

I – Insuranse – спосіб страхування кредитного ризику.

Вітчизняна методика оцінки фінансового стану позичальника включає поєднання об'єктивних аналітичних даних, сформованих на основі обліку і звітності, і суб'єктивних даних, що їх формують експерти (керівники відповідних управлінь). Цим забезпечується єдиний підхід та обґрунтованість щодо вирішення питань оцінки платоспроможності позичальника і доцільності надання йому позик.

Аналіз господарсько-фінансової діяльності позичальника дає можливість не тільки здійснити експрес-аналіз фінансового стану позичальника, а й виявити негативні тенденції в його фінансово-господарській діяльності і здійснити прогнозування розвитку діяльності підприємства в майбутньому. Це дасть можливість своєчасно вносити корективи в кредитні взаємовідносини банку і позичальника.

Установи банку повинні здійснювати оцінку фінансового стану позичальника перед наданням йому позики, а в подальшому – щоквартально для визначення групи ризику та розміру відрахувань до загального і спеціального резервів згідно з Положенням про порядок формування резерву для відшкодування можливих втрат за позиками комерційних банків, яке затверджено Національним банком України.

Оцінка фінансового стану здійснюється на підставі даних офіційної звітності позичальника та інформації з пакета документів, який повинен

надавати позичальник під час отримання кредиту чи додатково в періоді кредитних взаємовідносин.

Для оцінки фінансового стану позичальника здійснюється аналіз його фінансово-господарської діяльності з об'єктивних показників:

- обсяг реалізації;
- прибутки і збитки;
- рентабельність;
- грошові потоки;
- платоспроможність;
- ліквідність;
- фінансова стійкість;
- склад дебіторсько-кредиторської заборгованості;
- історія погашення кредитної заборгованості позичальника в минулому;
- ефективність управління позичальника;
- форма власності.

Оцінювання фінансового стану позичальника виконується у два етапи:

1-й етап – визначення значень показників, які характеризують фінансовий стан позичальника з віднесенням їх до відповідних аналітичних груп;

2-й етап – аналіз фінансового стану позичальника і віднесення позичальника до відповідного класу надійності.

На першому етапі показники, які характеризують фінансовий стан позичальника, розподіляють на такі аналітичні групи:

- показники платоспроможності позичальника;
- показники фінансової стійкості позичальника;
- показники «солідності» позичальника.

Оцінні показники діяльності позичальника, які характеризують його платоспроможність і фінансову стійкість, розраховують на підставі бухгалтерського балансу (ф. № 1) та звіту про фінансові результати (ф. № 2).

Оцінні показники, які характеризують «солідність» позичальника, визначають на основі інформації пакета документів, наданого позичальником.

Для визначення фінансового стану позичальника формують інтегральний показник, розрахунок якого базується на використанні принципу зваженості економічних показників і аналітичних груп. При цьому кожному економічному показнику та аналітичній групі надається вагове значення, яке відповідає їхньому внеску в оцінку фінансового стану позичальника.

На другому етапі підприємство-позичальник залежно від величини інтегрального показника (підсумкового за групами і показниками) зарахову-

ють до одного з п'яти класів (А, Б, В, Г, Д), які характеризують надійність позичальника.

Система показників, які використовують для аналізу фінансово-господарської діяльності позичальника, та методика їх розрахунків²⁰

Перша група – показники платоспроможності позичальника.

1. Коефіцієнт загальної ліквідності (*Кзл*) характеризує, наскільки обсяг поточних зобов'язань із кредитів і розрахунків можна погасити за рахунок усіх мобілізованих оборотних активів. Визначається за формулою:

$$Кзл = \frac{\text{Розділ II акт.}}{\text{Розділ IV пас.}}. \quad (11.1)$$

Теоретичне значення *Кзл* – не менше ніж 2,0. Вагове значення – 8.

2. Коефіцієнт ліквідності (*Клік.*) показує, в якій кратності оборотні активи покривають зобов'язання, і характеризує, наскільки зобов'язання можуть бути погашені швидколіквідними грошовими коштами, цінними паперами та реальною дебіторською заборгованістю. Визначається за формулою:

$$Клік. = \frac{\text{Сукуп. сума грош. кошт., фін. вкл., деб. заборг.}}{\text{Розділ IV пас.}}. \quad (11.2)$$

Теоретичне значення *Клік.* – не менше ніж 0,3. Вагове значення – 6.

3. Коефіцієнт абсолютної (термінової) ліквідності (*Ктл*) характеризує, наскільки короткострокові зобов'язання можуть бути негайно погашені швидколіквідними грошовими коштами та цінними паперами. Визначається за формулою:

$$Ктл = \frac{\text{Каса} + \text{Пот. рах.} + \text{Інші рах.} + \text{Корот. вкл.}}{\text{Розділ IV пас.}}. \quad (11.3)$$

Теоретичне значення *Ктл* – не менше ніж 0,2. Вагове значення – 5.

Друга група – показники фінансової стійкості.

1. Коефіцієнт фінансової стійкості (*Кфс*) – показує питому вагу всіх джерел – власних і залучених на довгий термін коштів у загальних витратах підприємства, які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів. Визначається за формулою:

$$Кфс = \frac{\text{Джерела власн. коштів} + \text{Довгостр. позич. кошти}}{\text{Валюта балансу}}. \quad (11.4)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 0,6. Вагове значення – 5.

²⁰ Це питання розглянуто з використанням Положення про проведення оцінки фінансового стану позичальника, яке затверджено рішенням Правління Укрсоцбанку від 04.12.1997 р.

2. Коефіцієнт співвідношення джерел власних і залучених коштів (K_c) – показує частку залучених коштів на 1 грн власних коштів позичальника:

$$K_c = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Розділ IV пас.}}$$

Теоретичне значення – 1. Вагове значення – 4.

3. Коефіцієнт ділової активності (K_a) показує обсяг реалізованої продукції на 1 грн загальних витрат:

$$K_a = \frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Валюта балансу}}. \quad (11.5)$$

Теоретичне значення – не менш ніж 0,7. Вагове значення – 4.

4. Коефіцієнт маневрування власних коштів (K_m) характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$K_m = \frac{\text{Сума власних обігових коштів}}{\text{Власний капітал}}. \quad (11.6)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 0,5. Вагове значення – 3.

5. Коефіцієнт співвідношення статутного фонду позичальника і суми кредиту ($K_{ск}$):

$$K_{ск} = \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Сума кредиту}}. \quad (11.7)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 0,25. Вагове значення – 3.

6. Коефіцієнт переливання капіталу ($K_{пк}$) показує, яку частину свого прибутку позичальник вклав у інші підприємства:

$$K_{пк} = \frac{\text{Зовнішні фінансові вкладення}}{\text{Чистий прибуток}}. \quad (11.8)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 0,1. Вагове значення – 2.

Третя група – показники «солідності» підприємства.

1. Коефіцієнт забезпечення кредиту (K_z) характеризує наявність та обсяг забезпечення повернення кредиту:

$$K_z = \frac{\text{Оціночна вартість застави}}{\text{Сума кредиту}}. \quad (11.9)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 1,5 від суми наданої позики. Вагове значення – 8.

2. Закриття кредитних договорів ($Z\delta$) характеризує наявність або брак фактів неповернення чи несвоєчасного повернення кредитів.

Показник $Z\delta$ набуває одного із можливих значень:

- кредит погашено без проблем – 1;
- кредит погашено після відстрочення – 0,7;
- кредитна угода прострочена – 0,1;
- позичальник ухиляється від погашення боргу – 0.

Вагове значення – 8.

3. Сплата процентів за кредит (Vk) характеризує наявність або брак фактів неповернення чи несвоєчасного повернення процентів за кредит.

Показник Vk набуває одного із можливих значень:

- нараховані проценти сплачені своєчасно – 1;
- проценти сплачені після відстрочення – 0,7;
- сплата процентів прострочена – 0,1;
- позичальник ухиляється від сплати процентів – 0.

Вагове значення – 8.

4. Коефіцієнт рентабельності реалізації продукції (Kpn) – характеризує розмір прибутку на одиницю реалізованої продукції:

$$Kpn = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг реалізацій}}. \quad (11.10)$$

Теоретичне значення – не менше ніж 0,1. Вагове значення – 6.

5. Наявність бізнес-плану (Hb):

$Hb = 1$ – за наявності бізнес-плану;

$Hb = 0$ – за відсутності бізнес-плану.

Вагове значення – 2.

6. Період функціонування підприємства (Pf) визначає кількість років з часу державної реєстрації підприємства.

Теоретичне значення – не менше ніж 0,5 року. Вагове значення – 1.

Примітка. У разі функціонування підприємства понад п'ять років Pf набуває значення 5 років.

7. Наявність аудиторських висновків за останній рік діяльності (Ha):

$Ha = 1$ – за наявності позитивних аудиторських висновків;

$Ha = 0$ – за їх відсутності чи за негативних висновків.

Вагове значення – 1.

Залежно від стану платоспроможності, фінансової стійкості, «солідності» позичальника та його можливості виконувати свої зобов'язання перед банком у минулому підприємство-позичальник має бути віднесене до одного з п'яти класів, які характеризують надійність позичальника:

клас А – підприємство з дуже стійким фінансовим станом;

- клас Б – підприємство зі стійким фінансовим станом;
- клас В – підприємство має ознаки фінансових ускладнень;
- клас Г – підприємство підвищеного ризику;
- клас Д – підприємство з незадовільним фінансовим станом.

Віднесення позичальника до того чи іншого класу банк здійснює залежно від величини інтегральної оцінки фінансового стану позичальника.

Інтегральна оцінка фінансового стану позичальника визначається за показниками всіх аналітичних груп. Вагові значення коефіцієнтів визначають з урахуванням важливості факторів, які впливають на оцінку фінансового стану позичальника.

Залежно від сумарного значення інтегральної оцінки фінансовий стан підприємства належить до відповідного класу (А, Б, В, Г, Д).

За результатами вказаних підрахунків значень коефіцієнтів визначається клас надійності позичальника за шкалою:

Значення інтегрального показника	Клас
понад 275	А
від 274 до 228	Б
від 227 до 153	В
від 152 до 106	Г
105 і менше	Д

Розмір інтегрального показника для визначення класу надійності позичальника розраховано з урахуванням значень вагових коефіцієнтів, передбачених положенням.

Скористаємося ще методикою **оцінки фінансового стану позичальника ПриватБанком**.

Алгоритм визначення рейтингу фінансового стану позичальника

1. Розрахунок значень фінансових показників, наведених у *табл. 11.1*, за даними балансу і звіту про фінансові результати, згідно з формулами до методики.

Таблиця 11.1

Фінансові показники, що характеризують стан позичальника

Позначення фінансового показника	Найменування фінансового показника
<i>Показники ліквідності</i>	
Coefficient ₁ (C ₁)	Коефіцієнт поточної ліквідності
Coefficient ₂ (C ₂)	Коефіцієнт швидкої ліквідності
Coefficient ₃ (C ₃)	Коефіцієнт миттєвої ліквідності

Закінчення табл. 11.1

Позначення фінансового показника	Найменування фінансового показника
Показники ділової активності	
Coefficient ₄ (C ₄)	Період оборотності дебіторської заборгованості
Coefficient ₅ (C ₅)	Період оборотності запасів
Coefficient ₆ (C ₆)	Період оборотності активів
Показники фінансової незалежності	
Coefficient ₇ (C ₇)	Коефіцієнт фінансової незалежності
Coefficient ₈ (C ₈)	Частка поточних активів, сформованих за рахунок власних засобів
Coefficient ₉ (C ₉)	Коефіцієнт маневреності власних коштів
Coefficient ₁₀ (C ₁₀)	Відношення чистих надходжень на рахунки до основного боргу
Показники рентабельності	
Coefficient ₁₁ (C ₁₁)	Рентабельність продажів
Coefficient ₁₂ (C ₁₂)	Рентабельність активів
Coefficient ₁₃ (C ₁₃)	Рентабельність капіталу
Інші фінансові показники	
Coefficient ₁₄ (C ₁₄)	Зношення основних засобів
Coefficient ₁₅ (C ₁₅)	Співвідношення надходжень на рахунки і обсягів реалізації
Суб'єктивні показники	
Coefficient ₁₆ (C ₁₆)	Ринкова позиція підприємства
Coefficient ₁₇ (C ₁₇)	Ефективність управління підприємством
Coefficient ₁₈ (C ₁₈)	Стабільність надходжень на рахунки підприємства

2. Визначення рейтингів (нормування) фінансових показників на підставі значень, розрахованих на етапі 1, і за допомогою матриць ранжирування значень фінансових показників, диференційованих за секторами економіки.

Рейтинг кожного фінансового показника може мати значення від 0 до 10.

Інтервали можливих значень фінансових показників і відповідні їм рейтинги визначені на підставі значень, що рекомендовані в методичній літературі, та аналізу клієнтської бази банку.

3. Розрахунок величини інтегрованого показника фінансового стану позичальника на підставі рейтингів фінансових показників, визначених на

етапі 2, і ваги фінансових показників в інтегрованому показнику, наведених у табл. 11.2. Інтегрований показник фінансового стану позичальника може набувати значень від 0 до 10.

Вага окремих фінансових показників в інтегрованому показнику визначена на підставі порівняльного аналізу важливості фінансових показників при оцінці фінансового стану компанії.

Таблиця 11.2

Вага фінансових показників в інтегрованому показнику

Позначення показника	Вага показника (Weight i)
Показники ліквідності (14%)	
Coefficient ₁ (C ₁)	6%
Coefficient ₂ (C ₂)	5%
Coefficient ₃ (C ₃)	3%
Показники ділової активності (21%)	
Coefficient ₄ (C ₄)	7%
Coefficient ₅ (C ₅)	7%
Coefficient ₆ (C ₆)	7%
Показники фінансової незалежності (14%)	
Coefficient ₇ (C ₇)	4%
Coefficient ₈ (C ₈)	4%
Coefficient ₉ (C ₉)	3%
Coefficient ₁₀ (C ₁₀)	3%
Показники рентабельності (24%)	
Coefficient ₁₁ (C ₁₁)	8%
Coefficient ₁₂ (C ₁₂)	8%
Coefficient ₁₃ (C ₁₃)	8%
Інші фінансові показники (12%)	
Coefficient ₁₄ (C ₁₄)	4%
Coefficient ₁₅ (C ₁₅)	8%
Суб'єктивні показники (15%)	
Coefficient ₁₆ (C ₁₆)	5%
Coefficient ₁₇ (C ₁₇)	5%
Coefficient ₁₈ (C ₁₈)	5%

Розрахунок величини інтегрованого показника фінансового стану позичальника проводиться за формулою:

$$Int. Coeff. = \sum_{i=1}^{18} Rating_i \times Weight_i, \quad (11.11)$$

де $Rating_i$ – величина рейтингу i -го фінансового показника;

$Weight_i$ – вага i -го фінансового показника в інтегрованому показнику.

4. Визначення рейтингу фінансового стану позичальника за шкалою рейтингів на підставі розрахованої на етапі 3 величини інтегрованого показника фінансового стану.

Для визначення рейтингу фінансового стану позичальника використовують такі шкали.

а) у разі наявності позитивної тенденції у фінансовому стані позичальника

Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0–0,5	0,5–2,0	2,0–4,0	4,0–6,5	6,5–10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А

б) у разі відсутності вираженої тенденції у фінансовому стані позичальника

Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0–1	1–2,5	2,5–4,5	4,5–7	7–10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А

в) у разі наявності негативної тенденції у фінансовому стані позичальника

Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0–1,5	1,5–3,0	3,0–5,0	5,0–7,5	7,5–10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А

Примітки: 1. Назви коефіцієнтів і терміни використано згідно з оригіналом.

2. Якщо значення інтегрованого показника фінансового стану потрапляє на межу інтервалу, то використовується більший з двох рейтингів фінансового стану.

Для визначення показників скористаємось даними фінансової звітності (табл. 11.3).

Таблиця 11.3

Формули для розрахунку фінансових показників за фінансовою звітністю

Показник	Порядок розрахунку (номери рядків Балансу і Звіту про фінансові результати)
<i>Коефіцієнти ліквідності</i>	
1. Коефіцієнт поточної ліквідності	2А / 4П

Показник	Порядок розрахунку (номери рядків Балансу і Звіту про фінансові результати)
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	$(1_{150} + 1_{160} + 1_{170} + \dots + 1_{250}) / 4П$
3. Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$(1_{220} + 1_{230} + 1_{240}) / 4П$
Коефіцієнти оборотності	
4. Період оборотності дебіторської заборгованості	$[(1_{150} + 1_{160} + 1_{170} + \dots + 1_{210})_П + (1_{150} + 1_{160} + 1_{170} + \dots + 1_{210})_К] / 2 \times ОП / 2_{035}$
5. Період оборотності запасів	$[(1_{100} + 1_{110} + \dots + 1_{140})_П + (1_{100} + 1_{110} + \dots + 1_{140})_К] / 2 \times ОП / 2_{040}$
6. Період оборотності активів	$(1_{280П} + 1_{280К}) / 2 \times ОП / 2_{035}$
Коефіцієнти фінансової незалежності	
7. Коефіцієнт фінансової незалежності	$(3П + 4П) / 1_{280}$
8. Частка поточних активів, сформованих за рахунок власних коштів	$(1П - 1 А) / 2А$
9. Коефіцієнт маневреності власних коштів	$(1П - 1А) / 1П$
10. Співвідношення чистих надходжень на рахунки до основного боргу	$(2_{170} - 2_{175} + 2_{260}) / (1_{440} + 1_{500})$
Коефіцієнти рентабельності	
11. Рентабельність продажів*	$2_{170}(2_{175}) / 2_{010}$
12. Рентабельність активів (ROA)**	$2_{170}(2_{175}) / 1_{280}$ (середнє)
13. Рентабельність капіталу (ROE)***	$2_{170}(2_{175}) / 1 П$ (середнє)
Інші коефіцієнти	
14. Зношення основних засобів	$1_{032} / 1_{031}$
15. Співвідношення надходжень на рахунки і обсягів реалізації	Надходження / 2_{010}
Суб'єктивні показники	
16. Ринкова позиція підприємства	
17. Ефективність управління підприємством	
18. Стабільність надходжень на рахунки підприємства	

Примітки:

2А – підсумок другого розділу активу балансу

1П – підсумок першого розділу пасиву балансу

2П – підсумок другого розділу пасиву балансу

3П – підсумок третього розділу пасиву балансу

1_010 і т. п. – номер рядка балансу, значення якого використовується в розрахунку
2_010 і т. п. – номер рядка форми № 2, значення якого використовується в розрахунку

ЗП – кількість днів у звітному періоді

к – кінець періоду

п – початок періоду

* для малих підприємств, що заповнюють форму № 2-М, замість рядка 2_170 (2_175) брати рядок $(2_030 + 2_040 + 2_050 + (-) 2_080 - 2_090 - 2_100 - 2_110 - 2_120 - 2_130 - 2_140 - 2_11)$

** для малих підприємств (торговельні організації), що заповнюють форму № 2-М, замість рядка 2_040 брати рядок 2_140

*** для малих підприємств (неторговельні організації), що заповнюють форму № 2-М, замість рядка 2_040 брати рядок 2_090

Глибина аналізу кредитоспроможності залежить також від наявності чи відсутності в минулому кредитних відносин підприємства з даним банком, від результатів його фінансової діяльності, розмірів і строків надання позик.

На основі оцінки кредитоспроможності позичальника і ефективності комерційної угоди (проекту) банк приймає рішення про доцільність надання підприємству кредиту й укладає з ним кредитний договір.

Зміст кредитного договору визначається підприємством і банком самостійно. У ньому передбачається ціль кредитування, умови та порядок видачі і погашення кредиту, спосіб забезпечення кредиту, процентні ставки за кредит, права і відповідальність сторін, інші умови.

Згідно з договором банк зобов'язується надавати підприємству певну суму грошових коштів у встановлений термін. Підприємство зобов'язується використати отримані кошти на передбачені в договорі цілі, своєчасно погашати позику, сплачувати проценти і надавати банку можливість контролювати цільове використання кредиту, а також його забезпеченість.

Кредитний договір, як правило, містить такі розділи.

1. Загальні положення: найменування сторін, які укладають договір; предмет договору – вид кредиту, сума, строк, розмір процентної ставки, умови забезпечення виконання зобов'язань за кредитом (застава, гарантія, поручництво, страхування); порядок видачі і погашення кредиту, а також порядок нарахування і сплати процентів за кредит.

2. Права і обов'язки позичальника

2.1. Права позичальника:

- 1) вимагати від банку надання кредиту в обсягах і в строки, передбачені договором;
- 2) достроково погашати заборгованість з позики;
- 3) розірвати договір у разі недотримання банком умов договору чи з власних економічних міркувань;

4) вимагати пролонгації строку договору з об'єктивних причин.

2.2. Обов'язки позичальника:

- а) використати виданий кредит на цілі, передбачені в договорі;
- б) повернути наданий кредит в обумовлений у договорі строк;
- в) своєчасно сплачувати банкові проценти за користування кредитом;
- г) своєчасно надавати баланс та інші документи, що потрібні банкові для здійснення контролю за позикою;
- г) забезпечувати достовірність даних, які надаються в банк для отримання кредиту і наступного контролю за його використанням;
- д) надання кредиторів даних про всі отримані і заплановані до отримання кредитів у третіх осіб;
- е) інформувати банк про зміну своєї організаційно-правової форми;
- є) інші.

3. Права і обов'язки банку

3.1. Права банку:

- а) перевіряти забезпечення виданого кредиту і його цільового використання, у тому числі на місці;
- б) припиняти видачу нових позик і пред'являти до стягнення раніше видані позики в разі порушення підприємством умов кредитного договору, а також у разі виявлення випадків недостовірності звітності, запущеності бухгалтерського обліку, неодноразової затримки сплати процентів за кредит;
- в) стягувати з підприємства в разі пролонгації кредиту відповідну комісійну винагороду;
- г) переглядати в односторонньому порядку процентні ставки за користування кредитом у разі зміни рівня процентної ставки НБУ;
- г) здійснювати нарахування і стягнення компенсації за невикористаний кредит (у разі офіційної відмови підприємства від кредиту чи його частини протягом строку дії договору).

3.2. Обов'язки банку:

- а) надавати кредит підприємству в обсягах і в строки, передбачені в договорі;

- б) інформувати підприємство про факти і причини дострокового стягнення банком кредиту;
- в) інформувати підприємство про зміни в нормативних документах з питань кредитування і розрахунків, які вносяться за рішенням Національного банку України.

4. Відповідальність сторін

Банк за порушення підприємством узятих на себе зобов'язань може:

- а) призупинити подальшу видачу кредиту;
- б) пред'явити його до дострокового стягнення;
- в) скоротити суму кредиту, передбаченого до видачі за договором;
- г) збільшити процентну ставку за кредитом;
- г) за несвоєчасне повернення кредиту і процентів стягнути пеню в розмірі, передбаченому в договорі, але не більше ніж у двократному розмірі офіційної облікової ставки НБУ. Підприємство може вимагати від банку відшкодування збитків, які виникли внаслідок ненадання йому зовсім чи надання в неповному обсязі передбаченого договором кредиту.

5. Порядок вирішення спорів.

6. Строк дії договору.

7. Юридичні адреси сторін.

Після укладення кредитної угоди банк відкриває підприємству позиковий рахунок, на який зараховується шукана сума кредиту. Підприємства здебільшого користуються кредитом того банку, в якому відкритий поточний рахунок. Однак підприємство має право отримати кредит і в іншому банку.

11.3. ПОРЯДОК НАРАХУВАННЯ ПРОЦЕНТІВ ЗА ДЕПОЗИТНИМИ І КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Порядок повернення кредиту – це спосіб повернення основної його суми і нарахування процентів. Вона може бути повернена повністю після закінчення строку кредиту чи поступово. Банк стягує проценти із суми неповерненого кредиту.

За характером повернення позики поділяються на три види.

1. Позики, які повертають поступово – щомісячно, щоквартально, раз на півроку, щорічно.

2. Позики, які повертають одночасною оплатою після закінчення їхнього строку.
3. Амортизаційні (поступова виплата рівномірними внесками). Такі позики видають на здійснення великих угод, після завершення яких підприємство матиме достатню кількість грошей.

Інші способи повернення зазначають у кредитному договорі.

За одночасного повернення кредиту підприємство-позичальник виплачує відразу всю його суму в кінці строку.

За умови повернення періодичними внесками частину основної суми кредиту виплачують рівними частками протягом його строку, решту – після закінчення строку кредиту.

За «амортизаційного» повернення основну суму кредиту виплачують поступово протягом строку кредиту. Платежі здійснюють рівними сумами регулярно, які містять певну частину суми кредиту і процент. Разом з останнім внеском повертають суму кредиту, яка залишилась.

Повернення рівними внесками означає, що кожний наступний платіж менший за попередній, оскільки процентні виплати з часом знижуються.

Інші способи повернення кредиту:

- порядок повернення може бути пов'язаний із доходами від кредитного проекту чи бізнесу (порядок повернення кредиту з перервою, а регулярні внески в рахунок повернення здійснюють тільки тоді, коли проект починає приносити дохід);
- внески в рахунок повернення основної суми здійснюють нерегулярно і нерівними сумами.

Механізм повернення кредиту обговорюється під час укладення договору підприємства з банком. Порядок повернення, за якого виплати здійснюють нерегулярно, передбачає вищу процентну ставку.

Проценти за користування кредитом нараховують щомісячно в розмірі, передбаченому кредитним договором. Проценти сплачують за фактичну кількість днів користування позикою.

Заборгованість із позичок підприємство погашає платіжним дорученням у строки, узгоджені з банком. За неповернення позики у строк банк може стягувати її з підприємства шляхом списання заборгованості, а в разі нестачі коштів на рахунку підприємства – звертатися в суд.

Рівень процентної ставки за кредит залежить від факторів, що діють на макро- і мікрорівні.

На *макрорівні* на розмір ставки впливають:

- темпи інфляції;
- розмір дефіциту державного бюджету, внутрішнього і зовнішнього боргу країни;

- попит і пропозиція на кредитному ринку;
- розмір офіційної облікової ставки НБУ тощо.

На *мікрорівні* на процентну ставку впливають:

- фінансовий стан підприємства і його ділова репутація;
- ступінь взаємодії банку з підприємством;
- розмір і строк позики;
- ефективність комерційної угоди (проекту);
- інші фактори.

Процентні ставки за кредит можуть бути фіксовані і «плаваючі». Фіксовані ставки не змінюються протягом терміну дії кредитного договору, а «плаваючі» – змінюються залежно від кон'юнктури на кредитному ринку.

Тепер банки здебільшого укладають із підприємствами договори на умовах «плаваючої» процентної ставки у зв'язку з частою зміною офіційної облікової ставки НБУ. Такий порядок вигідний підприємству тільки за умови зниження рівня офіційної облікової ставки НБУ.

Обчислення звичайних, комерційних, точних процентів²¹

У практиці нарощення з простими процентами використовується в разі надання короткотермінових позичок, тобто на термін не більше ніж один рік ($n < 1$), а також тоді, коли проценти не приєднують до суми боргу, а періодично виплачують. Оскільки процентна ставка, як правило, встановлюється в розрахунку на рік, то, якщо тривалість позички менша ніж рік, треба визначити, яка частина процентів має бути заплачена кредитором. Аналогічна проблема може виникнути й у будь-якій іншій фінансовій ситуації, коли термін нарахування процентів менший, ніж визначалося раніше.

Уведемо нові позначення: g – кількість днів користування грошима; K – кількість днів у році.

Тоді термін користування грошима в роках n можна зобразити так:

$$n = \frac{g}{K}. \quad (11.12)$$

Величини g та K можуть набувати різних числових значень. Зокрема, кількість днів користування грошима (g) можна обчислити точно по датах і наближено (якщо рахувати, що кожен місяць має 30 днів, а рік – 360 днів).

Отже, база року (K) теж може бути наближена (360 днів) і точна (365 або 366 у високосному році). Дата надання та повернення боргу вважається одним днем і для наближеного, і для точного обчислення g .

²¹ Детальніше це питання див.: Лапішко М. Л. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів. – Львів: Світ, 1995. – 328 с.

Різні значення g та K приводять до різних результатів у нарахуванні простих процентів. Для короткотермінових фінансових операцій використовують таку формулу простих процентів:

$$J = P_0 \times i \times \frac{g}{K}. \quad (11.13)$$

Тут можливі три варіанти обчислень, які дали назву трьом видам простих процентів:

а) звичайні проценти, якщо g – наближене, $K = 360$ днів.

Їх використовують, якщо при нарахуванні процентних грошей не потрібно великої точності (на депозитах). За кордоном обчислення звичайних процентів називають німецькою методикою нарахування процентів;

б) комерційні проценти, якщо g – точне, $K = 360$ днів.

Цей метод називають банківським, або французьким. Його використовують при обліку векселів та інших операціях у комерційних банках;

в) точні проценти, якщо g – точне, $K = 365$ або 366 днів.

Цей спосіб нарахування називають англійським, і він дає найточніші результати. Використовується під час зовнішньоекономічних фінансових операціях.

Укладаючи фінансові угоди, іноді передбачають зміну процентної ставки в часі. Наприклад, нехай трирічний контракт на 2 млн грн передбачає такий порядок нарахування процентів: за перший рік – 8%, у кожному наступному півріччі ставка підвищується на 0,5%. Складемо розрахунок процентів.

За перший рік: $J_1 = 2 \times 0,08 \times 1 = 0,16$ (млн грн).

За другий рік: $J_2 = 2 \times 0,085 \times 1/2 + 2 \times 0,09 \times 1/2 = 0,175$ (млн грн).

За третій рік: $J_3 = 2 \times 0,95 \times 1/2 + 2 \times 0,1 \times 1/2 = 0,195$ (млн грн).

Усього за три роки $J = 0,16 + 0,175 + 0,195 = 0,53$ (млн грн);

$S = 2 + 0,53 = 2,53$ (млн грн).

Такі обчислення досить громіздкі і можуть бути замінені розрахунками за формулою нарощення зі змінюваною ставкою процентів:

$$S = P \times (1 + n_1 \times i_1 + n_2 \times i_2 + \dots + n_k \times i_k) = P \times (1 + n_k \times i_k), \quad (11.14)$$

де $i_1, i_2, \dots, i_k$ – значення ставок процентів;

$n_1, n_2, \dots, n_k$ – термін дії кожної з відповідних ставок $i_1, i_2, \dots, i_k$.

Якщо ставка змінюється протягом року, то термін існування кожної ставки виражається як відношення $n = q / k$ (або відношення кількості місяців до числа 12).

У разі довготермінових фінансово-кредитних операцій процентів не виплачують одразу після їх нарахування, а, як правило, приєднують їх до суми

боргу. Нараховують проценти в таких випадках складним методом, тобто за базу нарахування процентних грошей беруть щоразу нову суму – величину боргу разом із нарахованими за попередні періоди часу процентами (змінювана база нарахування процентів). Застосована при цьому ставка процентів називається складною.

Складні проценти – це процентні гроші, при нарахуванні яких за базу беруть нарощену суму попереднього періоду. Процес нарахування складних процентів і додавання їх до суми, яка служила базою для їх нарахування, називають капіталізацією процентів.

Щоб спростити розв’язання різних задач, виведемо формулу нарощеної суми боргу, нарахованої за складними процентними ставками.

Капіталізація процентів на початкову суму боргу (P), якщо нарахування процентів проводиться раз на рік за ставкою i відбуватиметься так:

за перший рік: $P + P \times i$;

за другий рік: $(P + P \times i) + (P + P \times i) \times i = (P + P \times i)(1 + i) = P \times (1 + i)^2$;

за третій рік: $P \times (1 + i)^2 + P(1 + i)^2 = P \times (1 + i)^3$;

за n років – формула нарощеної суми зі складними процентами:

$$P \times (1 + i)^n = S. \quad (11.15)$$

Процес нарахування та капіталізації складних процентів можна записати як зростаючу геометричну прогресію P :

$$P \times (1 + i); P \times (1 + i)^2; \dots; P \times (1 + i)^n, \quad (11.16)$$

де P – перший член прогресії;

$(1 + i)$ – знаменник прогресії;

$P \times (1 + i)^n$ – n -ний член прогресії.

Вираз $(1 + i)^n$ називається множником нарощення складних процентів. Його позначення у спеціальній вітчизняній та в закордонній літературі – різне.

Наприклад,

$q = (1 + i)^n = FVIF(i; n)$; $FVIF(i; n) = \text{Future Value Interest Factor}$ – процентний фактор майбутньої вартості зі ставкою процентів i за n років.

Значення множника $(1 + i)^n$ можна знайти за параметрами i та n у спеціальних таблицях складних процентів. Користування цими таблицями значно прискорює розрахунки.

Питання для самоконтролю

1. Якими видами кредитів користуються підприємства?
2. Охарактеризуйте порядок отримання комерційних кредитів підприємствами.
3. Які умови отримання кредитів комерційних банків?
4. Які показники характеризують ділову активність підприємства?
5. Які обов'язки позичальника за банківського кредитування?
6. У чому виявляється відмінність між простими і складними процентами за банківського кредитування підприємств?
7. Який тип процентів є найвигіднішим для підприємства у процесі розрахунків за кредитами?

Тема 12

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ
І ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ.
МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФІНАНСОВОЇ РОБОТИ
ТА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ**

12.1. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІНАНСОВОГО Й УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ РОБОТИ І ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Методологічно й організаційно бухгалтерський облік поділяється на фінансовий і управлінський. Це дві галузі єдиної системи обліку, кожна з яких має своє призначення і відіграє свою роль в управлінні підприємством, у забезпеченні потрібною інформацією різнопланових користувачів.

Фінансовий облік – це сукупність правил і процедур, які забезпечують підготовку, оприлюднення інформації про результати діяльності підприємства (установи, організації) та його фінансовий стан відповідно до вимог законодавчих актів і стандартів бухгалтерського обліку. Інакше кажучи, фінансовий облік – це комплексний системний облік господарської діяльності підприємства.

Організація фінансового обліку має забезпечити: суцільне, повне і безперервне відображення всіх господарських операцій, які відбулися за звітний період: складання встановленої фінансової (бухгалтерської) звітності; постачання відповідною та достовірною інформацією користувачів. Об'єктами фінансового обліку, що відображаються як на синтетичних, так і аналітичних рахунках, є:

- активи підприємства: основні засоби, нематеріальні активи, капітальні вкладення, довгострокові і короткострокові фінансові вкладення, виробничі та товарні запаси, розрахунки з дебіторами, грошові кошти, інші активи;
- джерела власних коштів: статутний фонд (капітал), резервний (страховий) фонд, фонди і резерви спеціального та цільового призначення, нерозподілений прибуток, інші джерела власних коштів;
- зобов'язання (пасиви) підприємства: довгострокові кредити банків і позикові кошти, короткострокові кредити банків і позикові

кошти, розрахунки з кредиторами, інші короткострокові зобов'язання;

- витрати підприємства за їх елементами і доходи за їх видами;
- фінансові результати діяльності підприємства та їх розподіл;
- господарські операції, пов'язані з процесами придбання ресурсів, виробництва і реалізації.

Принципово важливим питанням фінансового обліку є методологія та організація обліку витрат і доходів. Саме в цьому питанні виявляються відмінності побудови фінансового обліку. В Україні, як і в інших країнах СНД, діє інтегрований принцип відображення в обліку витрат, за яким елементи витрат в єдиному обліковому циклі групуються за цільовим призначенням (за замовленнями, видами продукції тощо). Міжнародні організації з обліку рекомендують організацію з фінансового обліку за принципом «витрати – випуск», який уже застосовується в більшості країн із розвинутою ринковою економікою, у тому числі і в країнах Європейського Союзу (ЄС).

За принципом «витрати – випуск» витрати у фінансовому обліку відображають за їхніми елементами загалом на підприємстві. Як відомо, елемент – це первинний, економічно однорідний вид витрат, який не може бути розкладений на складові частини на цьому підприємстві. Елемент витрат має зовнішнє походження, показує, що затрачено і скільки, не відображаючи цільового спрямування витрат. Для фінансового обліку розробляють детальну номенклатуру елементів витрат і кожному елементові витрат надають бухгалтерський рахунок. Таким чином створюється система рахунків витрат за елементами. Прикладом елементів витрат і, відповідно, рахунків можуть бути «Матеріальні витрати», «Роботи і послуги зі сторони», «Витрати на оплату праці», «Відрахування на соціальні потреби», «Витрати на амортизацію», «Податки, збори та інші обов'язкові відрахування», «Фінансові витрати», «Позареалізаційні витрати» та інші.

Кожний із них в аналітичному плані може поділятися на детальніші елементи витрат за видами, наприклад, матеріальних витрат, витрат на оплату праці, робіт і послуг зі сторони, фінансових витрат тощо. Наприкінці звітного періоду (кварталу, року) доходи звітного періоду порівнюють із витратами і визначають фінансовий результат. Таке зіставлення доходів і витрат здійснюється на рахунку «Фінансові результати звітного періоду», куди переносять доходи з рахунків доходів і витрати з рахунків витрат. Зрозуміло, що в разі потреби до такого перерахування доходів і витрат роблять коригувальні записи для уточнення сум, що стосуються звітного періоду. Як бачимо, такий підхід дає змогу визначити у фінансовому обліку результати господарської діяльності підприємства, не чекаючи калькуляції собівартості виробленої та реалізованої продукції. Після операції перегрупування рахунки витрат і доходів

закривають, а фінансовий результат (прибутки чи збитки) буде відображений у балансі підприємства.

За даними фінансового обліку складають фінансову (бухгалтерську) звітність підприємства, інформація якої не є комерційною таємницею і призначена як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Варто зазначити ще одну перевагу такого принципу організації обліку витрат, доходів і визначення фінансових результатів. Він дає змогу комплексно автоматизувати всі розділи фінансового обліку, у тому числі облік витрат і доходів та складання звітності, використовуючи стандартне програмне забезпечення. Адже номенклатура елементів витрат і видів доходів є типовою, вона не залежить від особливостей організації та технології виробництва на підприємствах чи виду їхньої діяльності.

Управлінський облік – це сукупність методів та процедур, які забезпечують підготовку і надання інформації для планування, контролю і прийняття рішень на рівнях управління підприємством, установою, організацією. Синонімами управлінського обліку є внутрішній облік, внутрішньогосподарський облік, виробничий облік, аналітичний господарський облік. Порівняльну характеристику фінансового і управлінського обліку наведено в *табл. 12.1*.

Таблиця 12.1

Порівняльна характеристика фінансового і управлінського обліку

Ознака	Фінансовий облік	Управлінський облік
Головні користувачі інформації	Менеджери підприємства і зовнішні користувачі	Менеджери різних рівнів підприємства
Обмеження	Загальноприйняті принципи (стандарти) і нормативні акти	Ніяких обмежень
Використання вимірників	Єдиний грошовий вимірник	Різні вимірники (у тому числі якісні показники)
Об'єкт аналізу	Господарська одиниця загалом	Структурні підрозділи підприємства (центри відповідальності)
Періодичність складання звітів	Регулярно, як правило, річний або квартальний інтервал	Змінний інтервал, оперативна інформація
Націлення	Оцінка минулого	На майбутнє (прогнозування)
Доступність даних	Більшість даних доступна всім	Комерційна таємниця

Отже, управлінський облік – це внутрішній облік, який ведеться для задоволення потреб в інформації керівництва всього підприємства та його структурних підрозділів. Якщо фінансовий облік суворо регулюється міжнародними і національними стандартами та нормативними актами, то го-

ловним критерієм організації управлінського обліку є корисність інформації, що надходить для оцінки, контролю і прийняття управлінських рішень. Підприємства та організації організують управлінський (внутрішній) облік, виходячи з особливостей діяльності, структури і розмірів підприємств, потреб управління. У будь-якому разі побудова такого обліку має забезпечити одержання інформації для контролю поточної діяльності підприємства та його структурних підрозділів, оптимізації використання ресурсів, вимірювання та оцінки ефективності, вироблення стратегії і тактики управління та планування діяльності підприємства, прийняття управлінських рішень.

Головними суб'єктами управлінського обліку є витрати і доходи підприємства, фінансові результати, уже відображені попередньо у фінансовому обліку. Проте в управлінському обліку витрати перегруповують за їхнім цільовим призначенням, тобто за видами продукції, замовленнями, процесами, стадіями виробництва, центрами відповідальності, сферами діяльності, регіонами реалізації продукції тощо. Аналогічно здійснюється групування доходів підприємств і фінансових результатів: за видами продукції, сферами діяльності, центрами відповідальності (центрами прибутку), регіонами реалізації продукції. У межах управлінського обліку виробничих підприємств здійснюється облік витрат і калькулювання собівартості продукції. При цьому підприємства самостійно обирають метод обліку витрат і калькулювання собівартості продукції. Крім обліку і калькулювання, за повними витратами для цілей управління підприємства застосовують облік і калькулювання за змінними витратами, за стандартними витратами тощо.

Важливу роль відіграє управлінський облік у вирішенні завдань прогностичного характеру щодо рентабельності нових видів продукції, визначення очікуваного доходу від запланованих господарських заходів; ефективності нових інвестицій; прийняття рішень в умовах використання обмежених ресурсів, а також рішень типу «купувати чи виробляти» тощо.

Можна сказати, що управлінський облік – це синтез методів і принципів обліку витрат, калькулювання собівартості, а також прогнозування, планування (бюджетування), аналізу і контролю.

Важливим етапом організації управлінського обліку є визначення внутрішньої звітності, її змісту, а також строків подання на різні рівні управління. Фінансовий облік є обов'язковим для ведення всіма суб'єктами господарювання. Світова практика свідчить, що запровадження управлінського обліку не є обов'язковим. Скажімо, малі підприємства обмежуються переважно веденням тільки фінансового обліку.

Треба зазначити, що інформація управлінського обліку є комерційною таємницею. Ознайомлення з даними реєстру внутрішньої звітності управлінського обліку можливе лише з дозволу власника або керівника підприємства.

12.2. СУТЬ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Методика фінансового аналізу включає три взаємопов'язані блоки: 1) аналіз фінансових результатів діяльності підприємства; 2) аналіз фінансового стану підприємства; 3) аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства. Фінансовий аналіз являє собою спосіб накопичення, трансформації і використання інформації фінансового характеру, який має на меті:

- оцінити поточний і перспективний фінансовий стан підприємства;
- оцінити можливі і доцільні темпи розвитку підприємства з позиції їхнього фінансового забезпечення;
- виявити доступні джерела коштів та оцінити можливість і доцільність їхньої мобілізації.
- спрогнозувати становище підприємства на ринку капіталів.

В основі фінансового аналізу, так само як і фінансового менеджменту загалом, лежить аналіз фінансової звітності. Для України ця частина фінансового аналізу має пріоритетне значення через низку обставин, зокрема недостатня розвинутість фінансового ринку знижує значимість аналізу ринків.

Категорії фінансового аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття цієї науки. В їх числі: фактор, модель, ставка, процент, дисконт, опціон, грошовий потік, ризик, леверидж та ін. Науковий інструментарій (апарат) фінансового аналізу – це сукупність загальнонаукових і конкретно-наукових способів використання показників фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Принципи фінансового аналізу регулюють процедурну сторону його методології і методики. До них належать: системність, комплексність, регулярність, об'єктивність тощо.

Аналіз фінансового стану має перед собою кілька цілей:

- ідентифікація фінансового стану;
- виявлення змін у фінансовому стані в просторово-часовому розрізі;
- виявлення основних факторів, які викликали зміни у фінансовому стані;
- прогноз основних тенденцій у фінансовому стані.

Фінансовий аналіз проводиться з допомогою різного виду моделей, які дозволяють структурувати та ідентифікувати зв'язки між основними показниками. Можна виділити три основні типи моделей: описові, предикативні і нормативні.

Описові моделі відомі так само, як моделі описового характеру, і є основними для оцінки фінансового стану підприємства. До них належать:

побудова системи звітних балансів, представлення фінансової звітності в різних аналітичних розрізах, вертикальний і горизонтальний аналіз звітності, система аналітичних коефіцієнтів, аналітичні записки до звітності. Усі ці моделі базуються на використанні інформації бухгалтерської звітності.

В основі вертикального аналізу лежить інше представлення бухгалтерської звітності – у відносних величинах, які характеризують структуру узагальнювальних підсумкових показників. Обов'язковим елементом аналізу служать динамічні ряди цих величин. Це дозволяє відстежувати і прогнозувати структурні зрушення у складі господарських засобів і джерел їх покриття.

Горизонтальний аналіз дозволяє виявити тенденції зміни окремих статей чи їхніх груп, які входять у склад бухгалтерської звітності. В основі цього аналізу лежить визначення базисних темпів росту балансових статей чи статей звіту про прибутки і збитки.

Система аналітичних коефіцієнтів – провідний елемент аналізу фінансового стану, який застосовується різними групами користувачів: менеджерами, аналітиками, акціонерами, інвесторами, кредиторами та ін. Відомі десятки цих показників, тому для зручності їх поділяють на кілька груп. Найчастіше виділяють п'ять груп показників за такими напрямками фінансового аналізу:

1. Аналіз ліквідності. Показники цієї групи дозволяють описати і проаналізувати здатність підприємства відповідати за своїми поточними зобов'язаннями. В основу алгоритму розрахунку цих показників закладена ідея зіставлення поточних активів (оборотних коштів) із короткостроковою кредиторською заборгованістю. У результаті розрахунку встановлюється, чи достатньо мірою підприємство забезпечене обіговими коштами для розрахунків із кредиторами за поточними операціями. Оскільки різні види обігових коштів мають різний ступінь ліквідності (конвертації в абсолютно ліквідні кошти – грошові кошти), розраховують кілька коефіцієнтів ліквідності.

2. Аналіз поточної діяльності. З позиції кругообігу коштів діяльність будь-якого підприємства є процесом безперервної трансформації одних видів активів в інші.

Ефективність поточної фінансово-господарської діяльності може бути оцінена тривалістю операційного циклу, яка залежить від оборотності коштів у різних видах активів. За інших рівних умов прискорення оборотності свідчить про підвищення ефективності. Тому основними показниками цієї групи є показники ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів: фондівіддача, коефіцієнти оборотності коштів у запасах і розрахунках.

3. Аналіз фінансової стійкості. За допомогою цих показників оцінюють склад джерел фінансування і динаміку співвідношення між ними. Аналіз

базується на тому, що джерела коштів відрізняються рівнем собівартості, ступенем доступності, рівнем надійності, ступенем ризику тощо.

4. Аналіз рентабельності. Показники цієї групи служать для оцінки загальної ефективності вкладення коштів у підприємство. На відміну від показників другої групи, тут абстрагуються від конкретних видів активів та аналізують рентабельність авансованого капіталу і рентабельність власного капіталу.

5. Аналіз становища і діяльності на ринку капіталів. У межах цього аналізу виконують просторово-часові зіставлення показників, які характеризують становище підприємства на ринку цінних паперів: дивідендний дохід, дохід на акцію, цінність акції тощо. Цей момент аналізу виконується, головним чином, у компаніях, зареєстрованих на біржах цінних паперів, де вони тримають свої акції. Будь-яке підприємство, яке має тимчасово вільні грошові кошти і хоче вкласти їх у цінні папери, також орієнтується на показники цієї групи.

Предикативні моделі – це моделі прогнозного характеру. Їх використовують для передбачування доходів підприємства і його майбутнього фінансового стану. Найпоширенішими з них є: розрахунок точки критичного обсягу продажу, побудова передбачуваних фінансових звітів, моделі динамічного аналізу (суворо детерміновані факторні моделі і регресивні моделі), моделі ситуаційного аналізу.

Нормативні моделі дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємств з очікуваними, розрахованими за бюджетом. Ці моделі використовують здебільшого у внутрішньому фінансовому аналізі. Їхня суть зводиться до встановлення нормативів з кожної статті витрат за технологічними процесами, видами виробів, центрами відповідальності тощо і до аналізу відхилень фактичних даних від цих нормативів. Аналіз значною мірою базується на застосуванні суворо детермінованих факторних моделей.

12.3. ЕКСПРЕС-АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Метою такого аналізу є наочна і проста оцінка фінансового стану та динаміки розвитку суб'єкта господарювання. У процесі аналізу можна запропонувати розрахунок різних показників і доповнити його методами, які базуються на досвіді і кваліфікації спеціаліста.

Експрес-аналіз доцільно виконувати у три етапи: підготовчий етап, попередній огляд бухгалтерської звітності, економічне читання та аналіз звітності.

Мета першого етапу – прийняти рішення про доцільність аналізу фінансової звітності і переконатися в її готовності до читання. Перше завдання вирішується шляхом ознайомлення з аудиторським висновком. Є два основні типи аудиторських висновків: стандартний і нестандартний. Перший являє собою підготовлений у досить уніфікованому і короткому викладі документ, який містить позитивну оцінку аудитора (аудиторської фірми) про достовірність поданої у звіті інформації та її відповідності чинним нормативним документам.

Нестандартний аудиторський висновок, як правило, дещо більший і містить додаткову інформацію, яка може бути корисною для користувачів звітності і має бути розглянута аудитором з погляду доцільності публікування і відповідності прийнятій технології аудиторської перевірки. Нестандартний аудиторський висновок може містити або виключно позитивну оцінку поданої звітності і фінансового стану, що підтверджується нею, або позитивну оцінку, проте із застереженням. Причинами нестандартного аудиторського висновку можуть бути: урахування думки іншої аудиторської фірми (наприклад, у разі оцінки і перевірки звітності різних самостійних підрозділів однієї корпорації різними аудиторськими компаніями); зміна аудиторською фірмою облікової політики; деякі невизначеності фінансового чи організаційного характеру (наприклад, участь компанії в незавершеному судовому процесі з непередбачуваним наслідком) тощо. У разі нестандартного аудиторського висновку доцільність підписання контракту з цим потенційним контрагентом повинен визначати фінансовий менеджер чи інша особа, яка бере участь у переговорах, після детальнішого аналізу поданого звіту та іншої інформації формального і неформального характеру.

Мета другого етапу – ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу. Це потрібно для того, щоб оцінити умови роботи у звітному періоді, визначити тенденції основних показників діяльності, а також якісні зміни в майновому і фінансовому стані суб'єкта господарювання. Складаючи перше уявлення про динаміку наведених у звітності і пояснювальній записці даних, слід звертати увагу на алгоритми розрахунку основних показників. Оскільки розрахунок деяких аналітичних показників (наприклад рентабельність, дохід на акцію, частка власних оборотних коштів тощо) може супроводжуватися свідомим чи неусвідомленим різночитанням, багато західних фірм наводять у відповідному розділі річного звіту алгоритми для деяких показників.

Аналізуючи тенденції основних показників, потрібно брати до уваги вплив деяких зовнішніх деформівних факторів, зокрема інфляції. Крім того, не варто забувати, що баланс, як основна звітна й аналітична форма, не є вільним від деяких обмежень. Укажемо найбільш суттєві з них.

1. Баланс є історичним за своєю природою: він фіксує сформовані на момент його складання підсумки фінансово-господарських операцій.

2. Баланс відображає статус-кво в коштах і зобов'язаннях підприємства, тобто показує, що являє собою підприємство на зазначений момент відповідно до застосованої звітної політики, але не показує, унаслідок чого склався такий стан. Відповіді на останнє запитання не можна відшукати тільки за даними балансу. Для цього потрібен глибший аналіз, який базується не тільки на залученні додаткових джерел інформації, а й на осмисленні багатьох факторів, які не відображені у звітності (інфляція, науково-технічний прогрес, фінансові проблеми суміжних підприємств тощо).

3. За даними звітності можна розрахувати цілу низку аналітичних показників, але всі вони будуть малозначущі без порівняння. Баланс, який розглядається ізольовано, не забезпечує просторового і часового зіставлення, тому його аналіз слід проводити в динаміці і, по можливості, доповнювати оглядом аналогічних показників у схожих підприємств, їхніми середньогалузевими і середньопрогресивними значеннями.

4. Інтерпретація балансових показників можлива лише із залученням даних про обороти. Зробити висновок про те, великі чи малі суми з тої чи іншої статті, можна лише після зіставлення балансових даних із відповідними сумами оборотів.

5. Баланс є зведенням моментних даних на кінець звітного періоду і через це не відображає адекватно стану коштів підприємства протягом звітного періоду. Це стосується, перш за все, найбільш динамічних статей балансу. Приміром, наявність на кінець року великих за питомою вагою запасів продукції зовсім не означає, що цей стан був протягом року постійним, хоч такої можливості не можна виключати.

6. Фінансовий стан підприємства і перспективи його зміни перебувають під впливом не тільки факторів фінансового характеру, а й багатьох інших, які не мають вартісної оцінки. В їх числі: можливі політичні і загально-економічні зміни, перебудова організаційної структури управління галуззю чи підприємством, зміна форм власності, професійна і загальноосвітня підготовка персоналу тощо. Тому аналіз бухгалтерської звітності є лише одним із розділів комплексного економічного аналізу, що використовує не тільки формалізовані критерії, а й неформальні оцінки.

7. Одне із суттєвих обмежень балансу – закладений у ньому принцип використання цін придбання. В умовах інфляції, зростання цін на сировину та устаткування, низької оновлюваності основних засобів багато статей відображають сукупність однакових за функціональним призначенням, але різних за вартістю облікових об'єктів.

8. Чи не найголовнішою метою функціонування будь-якого підприємства є отримання прибутку. Проте саме цей показник відображений у балансі недостатньо повно. Подана в ньому абсолютна величина накопиченого прибутку без зазначення затрат і обсягу реалізації не показує, у результаті чого склалася саме така сума. Наприклад, прибуток у розмірі 1 млн грн може бути прибутком різних за розміром обороту і використаних ресурсів підприємств.

9. Ще раз підкреслимо, що підсумок балансу зовсім не відображає тої суми коштів, якою реально розпоряджається підприємство, його «вартісної оцінки», через можливу невідповідність балансової оцінки господарських коштів реальним умовам унаслідок інфляції, кон'юнктури ринку, застосованих методів обліку тощо. *По-перше*, баланс дає лише облікову оцінку активів підприємства і джерел їх покриття; поточна ринкова оцінка цих активів може бути абсолютно іншою, причому що довший строк експлуатації і відображення на балансі якогось активу, то більша різниця між його обліковою ставкою і поточними цінами.

По-друге, навіть якщо припустити, що активи наведено в балансі за їхньою поточною вартістю, то валюта балансу все одно не відобразатиме точної «вартісної оцінки» підприємства, оскільки «ціна» підприємства загалом, як правило, вища від сумарної оцінки його активів. Ця різниця характеризує ціну репутації підприємства і може бути виявлена лише у процесі його продажу. Не випадково в деяких країнах дискутувалось питання про можливість і доцільність періодичної вартісної оцінки іміджу фірми і відображення його в активі балансу.

10. Досить актуальне і для обліку, і для аналізу питання про допустимий та можливий ступені уніфікації балансу. З технологічного погляду, функціонування системи бухгалтерського обліку на підприємстві – це процес безперервного групування даних. Важливо знайти оптимум у цьому процесі. Малий ступінь згрупованості призводить до безсистемності і некерованості великих даних, що циркулюють у системі. Навпаки, надто велика агрегованість даних, у тому числі і звітних, може призвести до різкого скорочення їхньої інформативності та аналітичності. Ця теза вповні стосується й бухгалтерської звітності.

Третій етап – основний в експрес-аналізі; його мета – узагальнена оцінка результатів господарської діяльності і фінансового стану об'єкта. Такий аналіз проводиться з тим чи іншим ступенем деталізації в інтересах різних користувачів.

Одним з основних елементів експрес-аналізу є вміння працювати з річним звітом і фінансовою звітністю. Зокрема, фінансовий менеджер, якому часто доводиться брати участь у процесі укладення контрактів із потенційними контрагентами, повинен чітко уявляти структуру звіту, зміст його розділів.

12.4. ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства.

Порядок надання фінансової звітності користувачам визначається чинним законодавством. Фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів:

- щодо придбання, продажу та володіння цінними паперами;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінки якості управління;
- оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;
- забезпеченості зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілові;
- регулювання діяльності підприємства;
- інших рішень.

Фінансова звітність призначена задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їхніх конкретних потреб.

Фінансова звітність складається з балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до звітів. Фінансові звіти містять статті, склад і зміст яких визначено відповідними положеннями (стандартами).

Стаття наводиться у фінансовій звітності, якщо відповідає таким критеріям:

- існує ймовірність надходження або вибуття майбутніх економічних вигід, пов'язаних із цією статтею;
- оцінка статті може бути достовірно визначена.

До фінансової звітності включають показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду. Проміжну (місячну, квартальну) звітність, яка охоплює певний період, складають наростаючим підсумком із початку звітного року.

Перший звітний період новоствореного підприємства може бути меншим за 12 місяців, але не може бути більшим за 15 місяців. Звітним періодом підприємства, що ліквідується, є період з початку року до моменту ліквідації.

Якісні характеристики фінансової звітності. Інформація, яку надають у фінансовій звітності, має бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Фінансова звітність має містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити і скоригувати їхні оцінки, зроблені в минулому.

Фінансова звітність має бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

Фінансова звітність має давати можливість користувачам порівнювати:

- фінансові звіти підприємства за різні періоди;
- фінансові звіти різних підприємств.

Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни.

Фінансова звітність підприємства формується з дотриманням таких принципів:

автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників. Тому особистого майна і зобов'язань власників не відображають у фінансовій звітності підприємства;

безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;

періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності;

історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їхнє виробництво та придбання;

нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображають в обліку і звітності в момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;

повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні і потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

послідовності, який передбачає постійне з року в рік застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики має бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;

обачності, згідно з яким методи оцінки, що їх застосовують у бухгалтерському обліку, мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;

превалювання змісту над формою, за яким операції слід обліковувати відповідно до їхньої сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства в його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, вона має містити таку інформацію та дані:

- про підприємство;
- дату звітності та звітний період;
- валюту звітності та одиницю її виміру;
- відповідну інформацію щодо звітного та попереднього періоду;
- облікову політику підприємства та її зміни;
- консолідацію фінансових звітів;
- припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності;
- обмеження щодо володіння активами;
- участь у спільних підприємствах;
- виявлені помилки попередніх років та пов'язані з ними коригування;
- переоцінку статей фінансових звітів;
- іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
- короткий опис основної діяльності підприємства;
- назву органу управління, у віданні якого перебуває підприємство, або назву його материнської (холдингової) компанії;
- середню чисельність персоналу підприємства протягом звітного періоду.

Кожний фінансовий звіт має містити дату, станом на яку наведено його показники, або період, який він охоплює. Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого цим Поло-

женням (стандартом), то причини і наслідки цього слід розкрити у примітках до фінансової звітності.

У фінансовій звітності має бути вказано валюту, в якій відображено елементи звітності, та одиницю її виміру.

Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу.

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису:

- принципів оцінки статей звітності;
- методів обліку щодо окремих статей звітності.

Інформацію, що підлягає розкриттю, наводять безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них.

У примітках до фінансових звітів слід розкривати:

- облікову політику підприємства;
- інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами);
- інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності.

Питання для самоконтролю

1. Які відмінності між фінансовим та управлінським обліком?
2. Охарактеризуйте суть і значення фінансового аналізу.
3. У чому суть ліквідності балансу підприємства?
4. Що впливає на фінансову стійкість підприємства?
5. Які види інформації щодо фінансового стану підприємства не можна отримати на підставі даних балансу?
6. Яку інформацію вміщує фінансова звітність підприємства?

Тема 13

**СТРУКТУРА БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА
ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ**

13.1. ПРИЗНАЧЕННЯ БАЛАНСУ ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

Для вивчення фінансового стану підприємства потрібна інформація про економічні ресурси, які воно контролює, його фінансову структуру, ліквідність і платоспроможність, а також здатність адаптуватися до змін середовища, в якому воно функціонує. Інформація стосовно економічних ресурсів, контрольованих підприємством, і здатності його в минулому змінювати ці ресурси є корисною для визначення спроможності підприємства генерувати грошові кошти та їх еквіваленти в майбутньому. Інформація щодо структури капіталу є корисною під час прогнозування майбутніх потреб у позиках, визначення розподілу майбутніх прибутків та потоків грошових коштів серед власників підприємства, а також під час визначення ймовірності залучення фінансів у майбутньому. Інформація щодо ліквідності та платоспроможності підприємства є корисною для прогнозування спроможності підприємства вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Ліквідність свідчить про наявність грошових коштів у найближчому майбутньому після виконання фінансових зобов'язань даного періоду. Наявність грошових коштів упродовж більшого періоду часу для вчасного виконання фінансових зобов'язань свідчить про платоспроможність підприємства.

Активи визнають і відображають у балансі в грошовому виразі з використанням певної бази оцінки, а саме:

- 1) **історичної собівартості**. Активи відображають за сумою сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів або за справедливою вартістю компенсації, виданої, щоб придбати їх, на момент придбання;

- 2) **поточної собівартості.** Активи відображають за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яка була б сплачена в разі придбання такого ж або еквівалентного активу на поточний момент;
- 3) **вартості реалізації.** Актив відображається за сумою грошових коштів або їх еквівалентів, яку можна було б отримати на поточний момент шляхом продажу активу в ході звичайної реалізації;
- 4) **теперішньої вартості.** Активи відображають за теперішньою дисконтованою вартістю майбутніх чистих надходжень грошових коштів, які, як очікується, має генерувати стаття під час звичайної діяльності підприємства.

Основою оцінки, яку найчастіше приймають підприємства для складання фінансових звітів, є історична собівартість. Вона зазвичай комбінується з іншими оцінками. Наприклад, запаси відображаються за найнижчою з двох оцінок – собівартістю або чистою вартістю реалізації; ринкові цінні папери можуть відображатися за ринковою вартістю, а довгострокові зобов'язання дебіторів – за їхньою теперішньою вартістю. Деякі підприємства використовують як основу поточну собівартість у відповідь на нездатність облікової моделі історичної собівартості відображати вплив зміни цін на немонетарні активи.

З метою задоволення інформаційних потреб широкого кола користувачів баланс відображає фінансовий стан підприємства, надає загальну інформацію про його діяльність і ліквідність. Для кращого сприйняття і розуміння даних фінансової звітності цю інформацію структурують певним чином. Оскільки кредитори мають першочергові права щодо майна підприємства, для задоволення їхніх потреб інформація балансу традиційно класифікувалась так, щоб наочно відобразити платоспроможність підприємства, тобто ймовірність погашення заборгованості в разі його ліквідації. Розмежування поточних і непоточних активів та зобов'язань дає змогу визначити суму оборотного капіталу як різницю між поточними активами і поточними зобов'язаннями.

13.2. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В БАЛАНСІ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Згідно з П(с)БО необоротні активи зазвичай класифікують так, як це відображено в I розділі балансу (табл. 13.1).

Згідно з МСБО № 38: нематеріальний актив – це ідентифікований немонетарний актив без фізичної субстанції, який утримується підприємством

з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів і надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей.

Таблиця 13.1

Склад необоротних активів згідно з балансом

Активи	Код рядка	Звітний період	Попередній період
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи			
залишкова вартість	010		
початкова вартість	011		
зношення	012		
Незавершене будівництво	020		
Основні засоби:			
залишкова вартість	030		
початкова вартість	031		
зношення	032		
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковують за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		

Структурою субрахунків рахунку № 12 «Нематеріальні активи» Плану рахунків бухгалтерського обліку визначено склад нематеріальних активів:

- права на використання майна, природних ресурсів;
- права промислової власності;
- права інтелектуальної власності;
- ділова репутація (гудвіл);
- привілеї;
- патенти;
- інші нематеріальні активи.

Нематеріальний актив відображається в балансі, якщо:

- є ймовірність отримання в майбутньому економічних вигід від його використання;
- його оцінка може бути достовірно визначена.

Не визнаються як активи:

- витрати на дослідження;
- організаційні витрати (витрати на реєстрацію підприємства, емісію цінних паперів тощо);
- витрати на перебазування або реорганізацію частини чи всього підприємства;
- витрати на підготовку кадрів;
- витрати на внутрішньогенерований гудвіл;
- витрати на рекламу тощо.

Ці витрати відображають у звіті про фінансові результати у складі витрат періоду, в якому вони мали місце.

Початкова оцінка нематеріальних активів здійснюється за собівартістю їх придбання чи створення.

Собівартість окремо придбаного нематеріального активу включає його ціну, мито, усі податки, що не підлягають відшкодуванню, інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням активу, за вирахуванням будь-яких отриманих торговельних знижок.

Якщо нематеріальний актив надійшов у результаті обміну на інший актив, то його собівартість визначається за справедливою вартістю отриманого активу, яка дорівнює справедливій вартості переданого активу з урахуванням будь-яких грошових доплат, здійснених під час обмінної операції.

У примітках до балансу щодо кожного класу основних засобів слід розкривати:

- оцінки, які застосовувались для визначення балансової вартості кожного класу основних засобів;
- застосовані методи амортизації;
- застосовані терміни корисної експлуатації або норми амортизації;
- валову балансову вартість та суму накопиченого зношення на початок і кінець звітного періоду;
- узгодження балансової вартості на початок і кінець звітного періоду з відображенням:
  - надходження;
  - вибуття;
  - придбання шляхом об'єднання підприємств;
  - зміни в результаті переоцінок;
  - нарахованого зношення;
  - інших змін.

Якщо у звітному періоді відбулась переоцінка основних засобів, у примітках обов'язково розкривають:

- базу, застосовану для переоцінки активів;

- дати чинності переоцінки;
- залучення незалежного оцінювача;
- сутність будь-яких індексів, що їх застосовували для визначення валової балансової вартості;
- зміни дооцінки протягом звітного періоду.

Фінансові звіти також можуть розкривати:

- наявність і розміри обмежень на права власності, а також основні засоби, які було передано як забезпечення зобов'язань;
- валову балансову вартість повністю амортизованих основних засобів, які продовжують використовувати;
- балансову вартість основних засобів, вилучених з експлуатації та призначених для продажу;
- справедливу вартість основних засобів, коли вона суттєво відрізняється від балансової.

У статті «Довгострокові фінансові інвестиції» відображають фінансові інвестиції на період більше ніж один рік, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Новим є те, що в цій статті окремо виділено фінансові інвестиції, які згідно з П(с)БО № 12 «Фінансові інвестиції» передбачається обліковувати за методом участі в капіталі (що відповідає МСБО), і окремо вказують інші фінансові інвестиції.

Фінансові інвестиції – це активи, які підприємство утримує з метою збільшення прибутку за рахунок процентів, дивідендів тощо, зростання вартості капіталу або отримання інших вигід для інвестора.

Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції, які не можуть бути класифіковані як поточні (рис. 13.1).

Собівартість фінансових інвестицій включає:

- ціну придбання;
- комісійні винагороди;
- гонорари;
- мито;
- податки, що не відшкодовуються підприємству;
- банківські збори;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з придбанням інвестицій.

Підприємство, на яке інвестор може справляти значний вплив, називають асоційованим. Інвестор справляє суттєвий вплив на підприємство, акції якого придбані, проте не має можливості контролювати його діяльність.

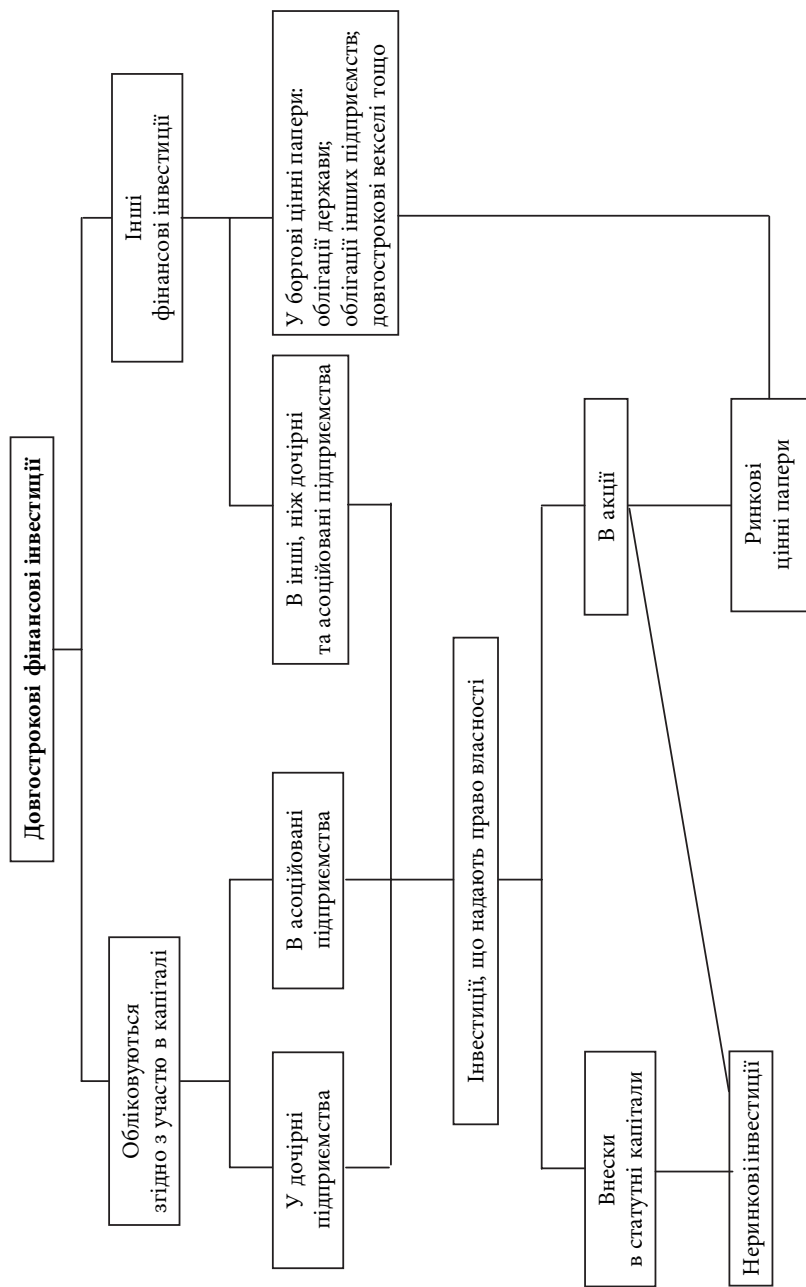

Рис. 13.1. Структура довгострокових фінансових інвестицій

На існування або наявність значного впливу вказують:

- володіння не менше ніж 20% акцій; або
- присутність інвестора в раді директорів контрагента; або
- участь його в процесах прийняття рішень; або
- матеріальні відносини між партнерами; або
- взаємообмін управлінським персоналом; або
- забезпечення важливою технічною інформацією.

Облік довгострокових фінансових інвестицій в асоційоване підприємство інвестор веде, використовуючи метод:

- а) участі в капіталі;
- б) собівартості.

Згідно з методом участі в капіталі балансова вартість інвестиції, яку спочатку оцінюють за собівартістю, збільшується (зменшується) відповідно до частки інвестора в прибутках (збитках) асоційованої компанії.

Балансова вартість інвестиції зменшується на суму отриманих дивідендів.

У статті «Довгострокова дебіторська заборгованість» відображається заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка буде погашена після 12 місяців з дати балансу, наприклад, заборгованість орендаря за фінансовою орендою. Довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, які очікуються для погашення цієї заборгованості.

Негарантована ліквідаційна вартість – частина ліквідаційної вартості орендованого активу, продаж якої орендодавцем не гарантується або гарантується лише пов'язаною з ним стороною.

Чисті інвестиції в оренду – це загальна сума мінімальних орендних платежів та будь-якої негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням незаробленого фінансового доходу.

Незароблений фінансовий дохід – загальна сума мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням дисконтованої суми мінімальних орендних платежів за припустимою ставкою процента при оренді.

Припустима ставка процента при оренді – це ставка дисконту, за якою на початку строку оренди визначають теперішню (дисконтовану) вартість загальної суми мінімальних орендних платежів та негарантованої ліквідаційної вартості активу і яка має дорівнювати справедливій вартості орендованого активу.

У статті «Відстрочені податкові активи» відображають суму податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок виникнення різниці між обліковою та податковою базами оцінки.

Відстрочений податковий актив виникає в тому разі, коли податок на прибуток, визначений згідно з обліковою політикою підприємства, менший від податку на прибуток, визначеного за чинним законодавством.

Сума прибутку (збитку) за період, визначена згідно з податковим законодавством, як правило, відрізняється від сукупного прибутку (збитку) за період, який відображається у звіті про фінансові результати на основі облікової політики підприємства. Така різниця виникає:

- через відмінності у визначенні витрат періоду та валових витрат;
- через відмінності у визнанні облікового доходу та валового доходу;
- через різні підходи до відображення суми переоцінки активів.

Різниці бувають тимчасові і постійні. Розглянемо приклади виникнення таких різниць (табл. 13.2).

Таблиця 13.2

Виникнення різниць при визначенні податку на прибуток

Стаття	Фінансовий облік	Податковий облік	Тип різниць
1. Витрати на утримання легкового автотранспорту	Входять до складу операційних витрат	Не включаються у валові витрати	Постійна
2. Витрати на благодійні чи соціальні потреби	Входять до складу інших витрат	Не включаються або включаються частково у валові витрати	Постійна
3. Витрати майбутніх періодів	Відображаються у складі активів та згідно з принципом відповідності поступово визнаються у складі витрат періоду	Включаються в повному обсязі у валові витрати	Тимчасова
4. Сума амортизації необоротних активів	Строк корисної експлуатації та метод нарахування визначаються підприємством самостійно як складові облікової політики	Визначаються в Законі про оподаткування прибутку	Тимчасова
5. Аванси одержані	Визнаються в балансі як зобов'язання	Входять до складу валових доходів	Тимчасова
6. Аванси надані	Визнаються в балансі як дебіторська заборгованість	Входять до складу валових витрат	Тимчасова
7. Доходи майбутніх періодів	Відображаються в балансі у складі зобов'язань та згідно з принципом відповідності поступово визнаються як дохід	Входять до складу валових доходів	Тимчасова

У статті «Інші необоротні активи» відображають усі інші необоротні активи, які не є нематеріальними активами, основними засобами, довгостроковими фінансовими інвестиціями, довгостроковою дебіторською заборгованістю та відстроченими податковими активами.

13.3. СКЛАД, ОЦІНКА ТА ВІДОБРАЖЕННЯ В БАЛАНСІ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Склад оборотних активів доцільно розглядати відповідно до їх відображення в балансі (табл. 13.3).

Таблиця 13.3

Склад оборотних активів

II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100		
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
Незавершене виробництво	120		
Готова продукція	130		
Товари	140		
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
Чиста реалізаційна вартість	160		
Початкова вартість	161		
Резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
у національній валюті	230		
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		

Запаси – це активи, які:

- а) зберігаються для продажу за умов звичайної господарської діяльності; або
- б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу; або
- в) призначені для споживання у виробничому процесі чи під час надання послуг.

Запаси включають:

- товари, що були придбані та зберігаються для перепродажу, до складу яких відносять землю та іншу нерухомість, придбану для перепродажу;
- готову вироблену продукцію;
- незавершене виробництво підприємства;
- основні та допоміжні матеріали для використання у процесі виробництва та надання послуг.

Запаси відображають у балансі за найменшою з двох оцінок:

- за собівартістю;
- чистою вартістю реалізації.

Собівартість запасів – це витрати:

- на придбання;
- переробку;
- інші витрати, що виникли під час доставки запасів до їхнього теперішнього місцезнаходження та приведення їх у теперішній стан.

У новій формі балансу наведені саме такі підкласи запасів, що водночас відповідає вимогам МСБО і не порушує національних традицій побудови цієї звітної форми. Отже, у балансі і надалі будуть наводитись деталізовані дані про наявність у підприємства:

- виробничих запасів;
- тварин на вирощуванні та відгодівлі;
- незавершеного виробництва;
- готової продукції;
- товарів.

$$\begin{aligned} \left[\begin{array}{c} \text{Витрати} \\ \text{на придбання} \end{array} \right] &= \left[\begin{array}{c} \text{Ціна} \\ \text{придбання} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Ввізне} \\ \text{мито} \end{array} \right] + \\ &+ \left[\begin{array}{c} \text{Інші податки, що не компенсуються} \\ \text{податковими органами підприємству} \end{array} \right] + \\ &+ \left[\begin{array}{c} \text{Витрати на транспортування,} \\ \text{навантаження та розвантаження} \end{array} \right] - \\ &- \left[\begin{array}{c} \text{Торговельні знижки, уцінка} \\ \text{та собівартість повернутих товарів} \end{array} \right]. \end{aligned} \quad (13.1)$$

Наступною за ступенем ліквідності статтею є дебіторська заборгованість, яка виникає в результаті продажу товарів та надання послуг у кредит, а також втілює в собі інші борги перед підприємством, від погашення яких упродовж року очікується надходження грошових коштів.

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» відображається заборгованість покупців або замовників за реалізовану їм продукцію і товари для перепродажу (крім заборгованості, яка забезпечена векселем).

Надання комерційного кредиту сприяє зростанню обсягів реалізації, але в той же час несе в собі ризик неповної інкасації боргів. Користувачів фінансової звітності стаття «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» цікавить із позиції реальності її оцінки, тобто ймовірності погашення її у визначеній сумі. Тому важливо відобразити в балансі дебіторську заборгованість, дотримуючись принципу обачності – щоб активи та дохід не були завищені, а зобов'язання чи витрати – занижені. Її оцінка має бути достатньо обґрунтованою, щоб незалежний аудитор погодився з нею.

Продаж товарів і надання послуг у кредит, у разі застосування принципу нарахування, як правило, збігається з визнанням доходу від реалізації. Борги, які, можливо, не будуть сплачені дебіторами внаслідок їхньої неплатоспроможності, входять до складу доходу, необґрунтовано завищуючи реальний результат від реалізації.

Отже, очевидною є необхідність коригування цього результату на очікувану суму несплати боргів. Але методика, за якою здійснюється це коригування, і умови створення резерву сумнівних боргів згідно з українськими нормативними актами не відповідають вимогам МСБО.

У балансі дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги відображається за чистою вартістю. Чиста вартість дебіторської заборгованості – це сума дебіторської заборгованості після вирахування сумнівних та безнадійних боргів.

Сумнівний борг – це дебіторська заборгованість, щодо якої є ймовірність її неповернення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість (безнадійний борг) – це заборгованість, щодо якої є впевненість в її неповерненні боржником або позовний термін якої минув.

Згідно з принципом обачності в момент визнання доходу від реалізації підприємство має визнати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями. Величину цих втрат слід оцінювати на основі аналізу інформації про фактичні втрати від неповернених боргів за попередні періоди, враховуючи зміни, що відбулися в умовах реалізації продукції у звітному періоді, чи, як очікується, відбудуться в наступному періоді.

Застосування методу створення резерву сумнівних боргів, а не пряме списання безнадійних боргів, як це поки що робиться в українській обліковій практиці, відповідає принципу обачності. Коли ж сума створеного у звітному періоді резерву є недостатньою для покриття всіх фактичних безнадійних боргів, тоді й слід застосовувати метод прямого списання безнадійних боргів.

Базовим методом оцінки резерву сумнівних боргів (згідно з П(с)БО № 10 «Дебітори» «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та активи») є метод періодизації дебіторської заборгованості, за яким здійснюється групування дебіторської заборгованості за термінами непогашення та встановлення відповідного відсотка сумнівних боргів для кожної групи.

У примітках до балансу слід окремо розкривати:

- загальну кількість дебіторів;
- кількість дебіторів, заборгованість кожного з яких перевищує 10% загальної суми дебіторської заборгованості, а також строки погашення їхньої заборгованості;
- суму простроченої дебіторської заборгованості, яку можна вважати сумнівною;
- метод оцінки сумнівних боргів.

Поточна фінансова інвестиція – це інвестиція, що легко реалізується та призначається для утримання протягом терміну, що не перевищує один рік.

До числа поточних фінансових інвестицій відносять:

- короткострокові комерційні ринкові папери;
- казначейські векселі;
- короткострокові боргові папери;
- депозитні сертифікати;
- інші ринкові цінні папери, придбані з метою перепродажу протягом терміну, що не перевищує один рік.

В українській обліковій практиці під короткостроковими фінансовими вкладеннями розуміють короткострокові цінні папери та інші дохідні активи, що придбані (вкладені) підприємством для одержання прибутку на строк не більше ніж один рік:

- акції;
- облігації;
- сертифікати;
- казначейські зобов'язання.

У статті «Грошові кошти та їх еквіваленти» відображають суми грошей, що на дату балансу перебувають:

- у касі;

- на банківських рахунках;
- у дорозі;
- у формі грошових документів;
- у формі виставлених акредитивів.

Складовою облікової політики підприємства є критерій віднесення інвестицій до грошових еквівалентів.

Як правило, до грошових еквівалентів відносять поточні інвестиції, початковий строк погашення яких не перевищує трьох місяців і відносно яких є впевненість у тому, що вони не зменшать своєї вартості протягом періоду їхньої чинності.

До складу грошових коштів не належать гроші на банківських рахунках, обмежені для поточного використання протягом терміну, що перевищує один рік. Їх слід відображати у складі необоротних активів як інші фінансові інвестиції.

Суми грошових коштів та їхніх еквівалентів, наведені в балансі, мають узгоджуватись із відповідними сумами звіту про рух грошових коштів.

Згідно з П(с)БО № 21 «Вплив змін валютних курсів» суми грошових коштів в іноземних валютах слід відображати з використанням відповідних валютних курсів на дату балансу.

Курсові різниці, що виникають під час перерахунку сум грошових коштів в інвалютах, визнаються як доходи або витрати того періоду, в якому вони виникли, та відображаються у звіті про фінансові результати у складі інших фінансових доходів (витрат).

Витрати, оплачені у звітному періоді, які належать до наступного (наступних) облікового періоду, наприклад, наперед сплачена орендна плата, наперед сплачена страховка, наперед сплачені рекламні послуги тощо, є витратами майбутніх періодів.

Окремі статті таких витрат слід розкривати в балансі підприємства, враховуючи їхню суттєвість і доречність такого розкриття для користувачів фінансової звітності.

У статті «Витрати майбутніх періодів» можуть відображатися як оборотні, так і необоротні активи, а саме: витрати, які стосуються наступного облікового періоду, та ті, що будуть віднесені на більш пізні періоди. Якщо підприємство здійснило у звітному періоді і ті, й інші витрати, то в балансі їх слід відображати окремо, якщо їхня величина є суттєвою.

13.4. СТРУКТУРА ПАСИВІВ БАЛАНСУ

Пасиви відображають джерела коштів підприємства. Структуру I розділу пасиву ми вже розглядали в темі «Фінанси акціонерних товариств». Спинимось детальніше на другій значній складовій джерел – зобов'язаннях підприємства.

Згідно з П(с)БО № 2 **зобов'язання** – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти певним чином. Воно виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли підприємство укладає невідмовну угоду придбати актив.

Зобов'язання відображається в балансі, якщо:

- його оцінка може бути достовірно визначена;
- є ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення.

Зобов'язання містять у собі ймовірність майбутнього вилучення коштів підприємства і втрати економічної вигоди внаслідок прийнятих у минулому обов'язків. Разом з тим підприємство може мати обов'язок діяти певним чином, але це не обов'язково приводить до виникнення і відображення в його балансі певного зобов'язання. Обов'язки підприємства розглядаються як його зобов'язання, якщо вони:

- існують на даний момент і є наслідком минулих господарських операцій (наприклад, придбання товарів чи послуг) або подій (зазнані чи ймовірні збитки, за які підприємство несе відповідальність).

Слід розрізняти теперішні та майбутні зобов'язання. Так, рішення керівництва підприємства придбати активи в майбутньому саме собою не приводить до виникнення зобов'язання.

Як правило, зобов'язання виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли підприємство укладає невідмовну угоду придбати актив, тобто в результаті минулих операцій або інших минулих подій. Так, придбання товарів і отримання послуг призводить до виникнення кредиторської заборгованості (якщо вони не були попередньо сплачені), а одержання позики банку призводить до зобов'язання повернути.

У той же час зобов'язання щодо замовлених, але ще не отриманих активів не відображається в балансі замовника, оскільки в такому разі виникає безумовна зустрічна вимога – зобов'язання покупця оплатити певний товар компенсується його правом на отримання цього товару. Як правило, зобов'язання виникає, коли отримано права використання товарів чи послуг;

- пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з метою збереження господарських зв'язків підприємства або відповідно до здійснення нормальної підприємницької діяльності;
- мають бути виконані неминуче. Економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть підприємству можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони;
- мають визначений термін виконання, хоча точна дата може бути не відомою;
- прийняті відносно суб'єктів (юридичних чи фізичних осіб або їх групи), які можуть бути ідентифіковані якщо не в момент прийняття зобов'язання, то в момент його виконання.

Зобов'язання можуть мати юридичну силу внаслідок укладених контрактів або статутних вимог (наприклад, кредиторська заборгованість за отримані товари чи послуги).

Вони також можуть виникати в результаті бажання підприємства підтримувати свою ділову репутацію (якщо, скажімо, підприємство вирішило виправити недоліки своєї продукції, виявлені після закінчення гарантійного строку).

Погашаючи зобов'язання, підприємство, як правило, віддає ресурси, що втілюють у собі економічні вигоди, з метою задоволення претензій іншої сторони.

Погашення зобов'язання може здійснюватися:

- сплатою грошових коштів;
- передаванням інших активів;
- наданням послуг;
- заміною даного зобов'язання іншим;
- перетворенням зобов'язання на капітал.

Борг також може бути анульовано, коли боржник офіційно на законній підставі або за волевиявленням кредитора звільняється від прийнятих на себе зобов'язань. Анулювання боргу не призводить до зменшення ресурсів боржника, але збільшує прибуток підприємства і сприяє виникненню додаткових зобов'язань із його оподаткування.

Зобов'язання можуть бути монетарними і немонетарними. Монетарні зобов'язання відображають суму грошових коштів, що підлягають сплаті кредиторам, а немонетарні – зобов'язання поставити товари або надати послуги визначеної кількості і якості.

Значна частина зобов'язань підприємства регулярно (щомісячно) нараховується з відображенням в обліку за дебетом рахунків активів або витрат, а за кредитом – нарахованих зобов'язань. У таких випадках визнання

зобов'язань (кредиторської заборгованості) безпосередньо залежить від визнання відповідних активів або витрат.

Другою умовою визнання зобов'язання в балансі є можливість його достовірної оцінки. Зазвичай сума зобов'язання визначається однозначно і прямо вказується у відповідних документах. Проте бувають ситуації, коли сума платежу залежить від подальших подій. Зобов'язання визнається в таких випадках, якщо його можна оцінити з певною мірою достовірності.

Звичайно сума, що підлягає сплаті для погашення заборгованості, визначається угодою (контрактом) або розраховується на підставі встановлених правил (ставок, норм, тарифів тощо).

Зобов'язання, що виникли внаслідок авансової оплати покупцем товарів чи послуг за визначеними цінами, асортиментом, кількістю і якістю, можуть змінювати свою грошову оцінку в часі, але незмінними залишаються обумовлена кількість та якість товару.

У деяких випадках у момент виникнення зобов'язання його сума визначається із застосуванням попередніх аналітичних чи експертних оцінок. *Такі зобов'язання називають забезпеченнями.* Наприклад, підприємство, яке реалізує продукцію з гарантією, бере на себе зобов'язання забезпечувати її ремонт або заміну протягом гарантійного терміну. Оскільки конкретна сума витрат і час їх виникнення залежать від майбутніх подій, у звітному періоді, коли була реалізована продукція, підприємство змушене створити відповідний резерв, виходячи з попереднього досвіду та прогнозних оцінок фахівців.

Такі види зобов'язань відображають у II розділі пасиву балансу «Забезпечення наступних витрат і платежів».

Для визначення балансової вартості зобов'язань використовують такі види оцінок:

- історична собівартість;
- поточна собівартість;
- вартість розрахунку (платежу);
- теперішня вартість.

Історична собівартість зобов'язання – сума надходжень, отриманих в обмін на зобов'язання або, за деяких інших обставин, суми грошових коштів чи їх еквівалентів, що, як очікується, будуть сплачені з метою погашення зобов'язання під час звичайної діяльності підприємства.

Поточна вартість зобов'язання – недисконтована сума грошових коштів чи їх еквівалентів, яка була б потрібна для погашення зобов'язання на поточний момент.

Вартість погашення – недисконтована сума грошових коштів або їх еквівалентів, що, як очікується, буде сплачена для погашення зобов'язань під час звичайної господарської діяльності підприємства.

Теперішня вартість зобов'язання – теперішня (дисконтована) вартість майбутніх чистих відпливів грошових коштів, які, як очікується, будуть потрібні для погашення зобов'язань під час звичайної діяльності підприємства.

Залежно від терміну погашення зобов'язання поділяються на поточні та довгострокові. Згідно з П(с)БО № 2 «Баланс» зобов'язання класифікується як поточне, якщо воно має бути погашене протягом операційного циклу підприємства або дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Усі інші зобов'язання є довгостроковими.

До поточних зобов'язань звичайно належать:

- заборгованість із розрахунків з бюджетом за податками та іншими платежами;
- кредиторська заборгованість постачальникам і підрядникам за отримані від них товари, роботи, послуги;
- заборгованість з оплати праці;
- заборгованість зі страхування;
- авансові платежі замовників;
- короткострокові кредити банку;
- нараховані до сплати дивіденди, проценти тощо.

У разі віднесення заборгованості до складу поточних зобов'язань застосовують підхід, аналогічний визначенню поточних активів.

Зобов'язання, що пов'язані з витратами, які виникають у ході нормального операційного циклу (в результаті придбання сировини, нарахування комунальних послуг, заробітної плати персоналу тощо), є поточними навіть тоді, коли термін їх погашення настає після 12 місяців від дати балансу.

Зобов'язання, що прямо не пов'язані з операційною діяльністю підприємства (кредити банку, оголошені дивіденди, податок на прибуток, що підлягає сплаті), вважають поточними лише за умови, що їх потрібно погасити протягом 12 місяців з дати балансу.

Проте слід мати на увазі, що до складу довгострокових включають лише ту частину зобов'язань, що не підлягає погашенню протягом 12 місяців від дати балансу.

Поточне зобов'язання може бути перекласифіковане у довгострокове, якщо:

- початковий строк погашення зобов'язання перевищував 12 місяців;
- підприємство має намір рефінансувати зобов'язання на довгостроковій основі;
- цей намір підкріплений відповідною угодою про рефінансування або переглянутим графіком платежів, який буде погоджено до затвердження фінансових звітів.

Суму такого зобов'язання та пояснювальну інформацію про причину його вилучення зі складу поточних зобов'язань слід наводити у примітках до балансу.

У тих випадках, коли кредитна угода передбачає погашення зобов'язання на вимогу позикодавця, у разі порушення певних умов, пов'язаних із фінансовим станом позичальника, зобов'язання розглядається як непоточне лише тоді, коли:

- позикодавець погодився до затвердження фінансових звітів не вимагати сплати, яка зумовлена порушенням відповідних умов;
- немає свідчень про можливість виникнення подальших порушень протягом 12 місяців від дати балансу.

У статті «Довгострокові кредити банків» відображається сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточним зобов'язанням.

У попередніх розділах ми вже розглянули таке поняття, як відстрочений податковий актив, який виникає, коли податкове зобов'язання, визначене згідно з чинним законодавством, перевищує суму нарахованого облікового податку на прибуток.

У тому разі, коли, навпаки, обліковий податок на прибуток більший за податкове зобов'язання, визначене за чинним законодавством, виникає відстрочене податкове зобов'язання, яке класифікується як довгострокове.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте структуру балансу.
2. Які є види оцінки активів?
3. Яку інформацію про основні засоби розкривають у примітках до балансу?
4. Як визначається сума чистої дебіторської заборгованості за даними балансу?
5. Охарактеризуйте суть історичної собівартості та її значення під час формування статей балансу.
6. За якими критеріями зобов'язання відносять до поточних?

Тема 14

**ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ АКТИВІВ
ТА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА**

14.1. ВНУТРІШНІЙ АНАЛІЗ СТАНУ АКТИВІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Кожен суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності повинен мати фінансові ресурси, які формуються за рахунок власних і прирівняних до них джерел (акціонерний капітал, пайові внески, прибуток від основної діяльності, цільові надходження і фінансування, які мобілізуються на фінансовому ринку в результаті операцій із цінними паперами), а також позичених коштів (кредитів банку, позичок, кредиторської заборгованості). За рахунок цих джерел здійснюється фінансове забезпечення процесу кругообігу коштів підприємства. Фінансовим результатом процесу кругообігу коштів є прибуток, розподіл і перерозподіл якого можна розглядати як завершальну стадію кругообігу. На діючих підприємствах фінансові ресурси перебувають одночасно на всіх стадіях кругообігу, і цей процес безперервний.

Концентрованим вираженням ефективності використання фінансових ресурсів є фінансовий стан підприємства, тобто стан фінансів, який характеризується утворенням, розподілом і використанням таких ресурсів:

- фінансові;
- грошові кошти, які надходять за реалізовану продукцію, роботи і послуги;
- кредити і позички банку;
- тимчасово залучені кошти: заборгованість постачальникам та іншим кредиторам, вільні кошти спеціальних фондів тощо.

З переходом підприємств на ринкові умови господарювання важливого значення набули стабільність фінансового стану підприємства і пошук шляхів його оздоровлення з метою створення нормальних умов його роботи.

Комплексне вивчення формування фінансових ресурсів, ефективності їх використання здійснюється за допомогою фінансового аналізу. Він є одним з методів спостереження і пристосування до умов ринку, які по-

стійно змінюються. Фінансовий аналіз являє собою спосіб нагромадження, трансформації і використання інформації фінансового характеру, що має на меті:

- оцінити поточний і перспективний фінансовий стан підприємства;
- оцінити можливі і доцільні темпи розвитку підприємства з позиції фінансового їх забезпечення;
- виявити доступні джерела засобів та оцінити можливість і доцільність їх мобілізації;
- спрогнозувати становище підприємства на ринку капіталів.

Основним завданням аналізу є оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточний роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники роботи підприємства, прийняття рішення про визнання структури балансу задовільною (незадовільною), а підприємства – платоспроможним (неплатоспроможним).

Джерелами інформації для проведення аналізу є:

- *баланс підприємства за попередній рік та звітний період;*
- *звіт про фінансові результати;*
- *звіт про власний капітал;*
- *звіт про рух грошових коштів;*
- *звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг;*
- *розрахунок нормативу власних обігових коштів;*
- *розшифрування дебіторської і кредиторської заборгованості;*
- *бізнес-план;*
- *матеріали маркетингових досліджень;*
- *висновки аудиторських перевірок;*
- *інша інформація.*

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної і фінансової діяльності.

Безперервний випуск і реалізація високоякісної продукції позитивно впливає на фінансовий стан підприємства. Перебої у виробничому процесі, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходжень коштів на рахунки підприємства, як наслідок погіршується платоспроможність. І

снує і зворотний зв'язок, оскільки брак грошових коштів може призвести до збоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а отже, й у виробничому процесі.

Бувають випадки, коли підприємство має фінансові труднощі, пов'язані з раціональним розміщенням і використанням своїх фінансових ресурсів. Тому фінансова діяльність має бути спрямована на забезпечення

систематичного й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і позичених коштів, фінансової стабільності з метою ефективного функціонування підприємства.

Важлива роль у досягненні стабільного фінансового стану належить аналізу.

Основними завданнями аналізу є:

- загальна оцінка фінансового стану і факторів його зміни;
- вивчення відповідності між наявними коштами, напрямками їх розміщення та ефективністю використання;
- дотримання фінансово-розрахункової і кредитної дисципліни;
- визначення ліквідності і фінансової стабільності підприємства;
- довгострокове і короткострокове прогнозування фінансової стабільності підприємства.

Для вирішення цих завдань вивчають:

- наявність, склад і структуру капіталу підприємства, причини і послідовність його зміни;
- склад, структуру і зміни основного капіталу;
- наявність і структуру оборотного капіталу у сферах виробництва та обігу, причини і наслідки його зміни;
- ліквідність і якість дебіторської заборгованості;
- наявність, склад і структуру джерел формування капіталу, причини і наслідки його зміни;
- платоспроможність і фінансову гнучкість;
- ефективне використання капіталу.

Одним із прийомів аналізу фінансового стану є «читання» балансу і вивчення абсолютних величин. Ознайомлення зі змістом балансу дозволяє бачити основні джерела коштів (власні, позичені), основні напрями вкладення коштів, склад коштів і їх джерел, склад дебіторської і кредиторської заборгованості та інше. Однак інформація лише в абсолютних величинах недостатня для прийняття рішень, оскільки на її основі не можна визначити динаміку показників, місце підприємства в галузі тощо. Тому поряд з абсолютними величинами використовують і відносні – проценти, коефіцієнти, індекси.

Під час вивчення та оцінки показників використовують різні види аналізу: *горизонтальний, вертикальний, трендовий*.

За допомогою горизонтального аналізу визначають абсолютні і відносні відхилення статей, порівнюючи з початком звітнього періоду, попереднім періодом.

Вертикальний аналіз використовується для вивчення структури коштів і джерел шляхом розрахунку питомої ваги (у процентах або коефіцієн-

тах) окремих статей у підсумкових показниках, наприклад, питома вага основних і оборотних активів у загальній сумі коштів підприємства і таке інше.

Трендовий аналіз базується на розрахунку відносних відхилень показників за ряд років від рівня базисного року, для якого всі показники беруть за 100 відсотків.

Найширше використовують під час фінансового аналізу фінансові коефіцієнти. Їх аналіз дозволяє виявити симптоми прихованих явищ, проблеми, що потребують глибокого вивчення.

Корисність коефіцієнтів для аналізу і прийняття рішень залежить від правильності їх інтерпретації. Для цього треба знати внутрішні і зовнішні фактори їх формування: загальноекономічні умови, умови в галузі, політику адміністрації підприємства та інше.

Детальніший аналіз не завжди підтверджує висновки, зроблені на основі коефіцієнтів, тому що на їхній рівень впливає специфіка окремих підприємств, середнє значення галузевих даних тощо.

Але вивчення коефіцієнтів під час аналізу фінансового стану є потрібним та актуальним, оскільки дозволяє зрозуміти процеси, що відбуваються, і правильно оцінити їх не лише для поточного року, а й на перспективу.

Найважливішими коефіцієнтами є: ліквідність, ділова активність, фінансова стійкість і рентабельність.

Для проведення внутрішнього аналізу стану активів слід згрупувати оборотні активи за категоріями ризику.

Ми знаємо, що дебіторську заборгованість в окремих випадках легше реалізувати, ніж незавершене виробництво чи витрати майбутніх періодів. Разом з тим, проводячи внутрішній аналіз, ми самі краще знаємо, що на нашому підприємстві є більш ліквідним.

Однак існує така залежність: активи, які можуть бути використані тільки з певною метою, мають високий рівень фінансового ризику (спеціальне обладнання).

Що більше коштів вкладено в активи, які належать до категорії високого ризику, то нижча фінансова стійкість підприємства.

Пригадаймо класифікацію поточних активів за рівнями ризику. Тепер ми можемо проаналізувати стан і динаміку активів за категоріями ризику (табл. 14.1).

Провівши такий аналіз, фінансовий відділ чи бухгалтерська служба підприємства можуть побачити, що за збільшення питомої ваги активів із високим рівнем ризику фінансовий стан підприємства погіршується.

Під час аналізу стану активів доцільно оцінити тенденцію відношення активів, що важко реалізуються, до загальної величини активів, а також важкореалізовуваних до легкореалізовуваних активів.

Таблиця 14.1

**Динаміка стану поточних активів на підприємстві
та їх класифікація за ступенем ризику**

Ступінь ризику	Групи поточних активів	Частина групи в загальному обсязі поточних активів, %		Відхил. (+, -)
		на поч. року	на кін. року	
Мінімальний	Кошти, легкореалізовані ЦП	4,9	2,9	-2,0
Малий	Дебіторська заборгованість підприємств з нормальним фінансовим станом + Запаси (за винятком залежаних) + Готова продукція (- Запаси)	53,8	49,8	-4,0
Середній	Продукція виробничо-технічного призначення, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів	8,8	9,5	+0,7
Високий	Дебіторська заборгованість підприємства зі складним фінансовим станом, готова продукція, що не має попиту	32,5	40,7	+8,2

Проте не слід забувати, що класифікація активів має бути гнучкою. У певні періоди запаси стають легкореалізовуваними активами. Саме вміння реагувати на зміни в ліквідності активів дає можливість мобілізувати фінансові ресурси підприємства.

На основі проведеного аналізу виявляється зміна структури активів у бік збільшення частки оборотних засобів, що може впливати:

- на формування мобільнішої структури активів, що сприяє прискоренню оборотності коштів підприємства;
- відволікання частини поточних активів на кредитування споживачів товарів, робіт, послуг підприємства, дочірніх підприємств та інших дебіторів, що свідчить про фактичну іммобілізацію цієї частини оборотних активів із виробничого циклу;
- згорання виробничої бази;
- викривлення результатів оцінки основних фондів унаслідок застосованого порядку їх обліку та інше.

З огляду на вищесказане, для поліпшення фінансового стану на фірмі потрібно здійснювати такі заходи:

- 1) удосконалювати організацію розрахунків зі споживачами;
- 2) проводити інвентаризацію стану майна з метою виявлення активів, які необхідно списати.

14.2. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ КОРОТКОСТРОКОВОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Аналіз стану кредиторської заборгованості здійснюється поетапно:

- 1) вивчення динаміки загальної суми кредиторської заборгованості підприємства, її частки в загальному обсязі капіталу та співвідношення з довгостроковими зобов'язаннями;
- 2) вивчення складу кредиторської заборгованості в розрізі банківського, комерційного кредиту та внутрішньої кредиторської заборгованості;
- 3) аналіз використання банківського кредиту;
- 4) аналіз залучення комерційного кредиту;
- 5) аналіз внутрішньої кредиторської заборгованості, її складу, оборотності;
- 6) аналіз заборгованості з податків та обов'язкових платежів.

Кожний етап цього аналізу має свої особливості, зумовлені специфікою виникнення та управління різними видами кредиторської заборгованості.

Внутрішній аналіз короткострокової заборгованості проводиться на основі даних аналітичного обліку розрахунків із постачальниками, отриманих кредитів банку, розрахунків з іншими кредиторами (на основі журналів-ордерів і відомостей).

Аналізу підлягають дані IV розділу пасиву балансу. При цьому визначають частку окремих статей розділу в загальній сумі кредиторської заборгованості, а також відхилення значень цих статей на кінець звітної періоду відносно початку року (табл. 14.2).

Таблиця 14.2

Структура поточної кредиторської заборгованості

Показник	На початок року		На кінець звітного року		Відхилення	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
Короткострокові кредити банків						
Короткострокові позикові кошти						
Короткострокові кредити та позики, що не погашені в строк						
Розрахунки з кредиторами: за товари, роботи, послуги, строк сплати яких не настав не сплачені в строк за векселями виданими з авансів одержаних з бюджетом						

Закінчення табл. 14.2

Показник	На початок року		На кінець звітного року		Відхилення	
	Σ	%	Σ	%	Σ	%
з позабюджетних платежів зі страхування з оплати праці з дочірніми підприємствами з іншими кредиторами						
Позики для працівників						
УСЬОГО						

Особливу увагу слід звернути на наявність простроченої заборгованості перед бюджетом, позабюджетними фондами, зі страхування, з оплати праці та перед іншими кредиторами (за тепло, газ, електроенергію, воду).

Будь-який факт простроченої заборгованості варто розглядати як негативне явище.

Однак у складі зобов'язань можна виділити заборгованість «термінову» і так звану «спокійну».

Як правило, борги перед бюджетом зараховують до «термінових», а отриману передоплату – до «спокійної» заборгованості.

На ліквідність активів, а значить і на фінансовий стан підприємства, значний вплив здійснює термін надання кредитів (кредиторської заборгованості).

Середній період надання кредиту може бути визначений за формулою:

$$T_k = \frac{\overline{\text{ЗКЗ}} \times t_{T_k}}{\sum \text{ДО}_6}, \quad (14.1)$$

де T_k – період кредиту (з кожного виду зобов'язань);

$\overline{\text{ЗКЗ}}$ – середні залишки заборгованості;

t_T – тривалість періоду;

$\sum \text{ДО}_6$ – сума дебетового обороту за даними рахунками.

Для зручності аналізу короткострокових зобов'язань за термінами виникнення доцільно скласти таблицю (табл. 14.3).

Таблиця 14.3

Аналіз короткострокових зобов'язань за термінами їх виникнення

Види зобов'язань	Середній період кредитування	Середній залишок кредитної заборгованості	Оборот за дебетом за поточний період	Тривалість кредитування в поточному році
Заборгованість закороткостроковими кредитами банку				
Кредиторська заборгованість				
Аванси, отримані від споживачів і замовників				
Розрахунки з бюджетом				
Розрахунки з оплати праці				
Розрахунки із соціального страхування				

Для отримання повної інформації варто залучити дані про залишки кредиторської заборгованості із журналів-ордерів

14.3. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДЖЕРЕЛ КОШТІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Як уже зазначено раніше, внутрішній аналіз структури джерел коштів підприємства пов'язаний з оцінкою альтернативних варіантів фінансування діяльності підприємства.

До числа основних показників, які характеризують структуру джерел коштів, належить коефіцієнт фінансової незалежності – «автономії» ($K_{\text{АВТ}}$) – як відношення загальної суми джерел власних коштів до підсумку балансу.

Загальна сума заборгованості має не перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто критичне значення $K_{\text{АВТ}} = 0,5$. Що більше значення коефіцієнта, то кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел фінансування). Цей коефіцієнт є важливим і для інвесторів, і для кредиторів, тому що характеризує частку коштів, вкладених власником у загальну вартість майна підприємства.

Для визначення фінансової стійкості визначають коефіцієнт фінансової стабільності (відношення джерел власних коштів до позикових). Нормативне значення $K_{\text{ФС}}$ має бути більшим ніж 1.

Причинами зменшення $K_{\text{фс}}$ можуть бути:

- зменшення виторгу;
- зменшення прибутку;
- необґрунтоване збільшення матеріальних запасів.

Інколи ще визначають $K_{\text{фс}}$ як суму джерел власних коштів і довгострокових позичкових коштів у відношенні до валюти балансу.

Для аналізу можна використовувати також коефіцієнт фінансування, який визначається у відсотках відношенням власних джерел коштів до залучених. Для вирішення питання щодо забезпечення підприємства власними коштами розраховується коефіцієнт забезпечення власними коштами (КЗвк) як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших позаоборотних активів до фактичної вартості наявних у підприємства оборотних коштів. Значення цього показника має бути більше ніж 0,1.

До сучасної термінології введено термін «робочий капітал» – не що інше, як власні оборотні активи. Широко вживаною є така формула робочого капіталу:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Робочий} \\ \text{капітал} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Оборотні} \\ \text{активи} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Поточні} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right]. \quad (14.2)$$

Наведемо й альтернативне визначення робочого капіталу на базі балансових показників зобов'язань. Спираючись на них, робочий капітал можна підрахувати в такий спосіб:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Робочий} \\ \text{капітал} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Власний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Необоротні} \\ \text{активи} \end{array} \right]. \quad (14.3)$$

Цю формулу не так вже й часто використовують у спеціальній літературі, однак вона дозволяє добре усвідомити структуру капіталу компанії.

Сума робочого капіталу компанії визначається обсягом довгострокового капіталу, не вкладеного в довгострокові активи (рис. 14.1). Коли бізнес ще тільки розпочинається, довгостроковий капітал надходить від власників та з інших джерел. Значна частина цих коштів витрачається на придбання необоротних довгострокових активів. Однак компанія повинна залишити достатню суму для покриття короткострокових щоденних потреб у робочому капіталі. Як правило, з часом ці потреби зростають, оскільки розширюється діяльність компанії. Ці потреби можуть покриватися лише з додаткових довгострокових джерел, наприклад, за рахунок нерозподіленого прибутку або продажу необоротних активів. Як і на інші терміни балансу, на робочий капітал можна дивитися з погляду і активів, і пасивів, тобто зобов'язань. Різниця підходів дає змогу зрозуміти ті чи інші сторони діяльності підприємства.

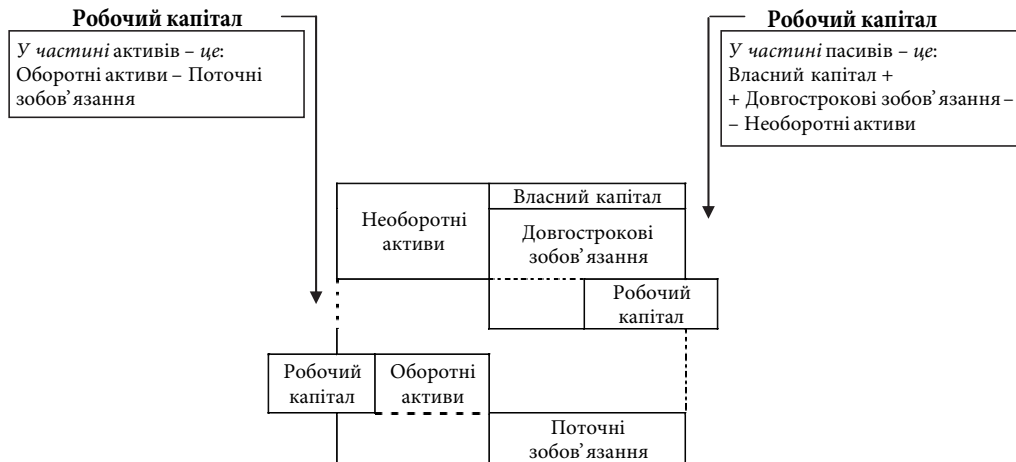

Рис. 14.1. Визначення робочого капіталу

Платоспроможність підприємства визначається, передусім, величиною і маневреністю його робочого капіталу. І нестача, і надлишок робочого капіталу може бути негативною ознакою. Саме тому важливу роль відіграє норматив власних оборотних засобів. Маневреність робочого капіталу ($M_{рк}$) визначається:

$$M_{рк} = \frac{ГК}{РК}, \quad (14.4)$$

де $M_{рк}$ – маневреність робочого капіталу;
ГК – грошові кошти;
РК – робочий капітал.

14.4. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ОБОРОТНОСТІ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Фінансовий стан підприємства залежить від того, наскільки сума власних оборотних активів перевищує розмір заборгованості.

Якісна оцінка стану активів і платоспроможності вимагає кількісного виміру. Для цього дуже часто використовують коефіцієнт покриття:

$$K_{ц} = \frac{\Pi_p A}{IV_p \Pi}, \quad (14.5)$$

де $\Pi_p A$ – другий розділ активу в балансі підприємства;

$IV_p \Pi$ – четвертий розділ пасиву в балансі підприємства.

При цьому до активів не включають витрат майбутніх періодів.

Критичне значення K_n дорівнює 1. За $K_n < 1$ формується неліквідний баланс. Коефіцієнт покриття від 1 до 1,5 свідчить про своєчасність повернення боргів.

Крім цієї формули, ще використовують таку:

$$K_{пз} = \frac{K_{стрЗ} + МР + ДЗ}{K_{стрЗ}} = 1 + \frac{МР + ДЗ}{K_{стрЗ}}, \quad (14.6)$$

де $МР$ – матеріальні ресурси;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість;

$K_{стрЗ}$ – короткострокова заборгованість.

Цей показник називають ще загальним коефіцієнтом покриття.

Поряд із цими показниками швидкість обігу оборотних активів є однією з якісних характеристик фінансової політики підприємства. Що більша швидкість обігу, то ефективніше працює підприємство.

Коефіцієнт обіговості оборотних активів ($K_{обА}$) – це відношення виторгу (валового доходу) від реалізації продукції без урахування ПДВ та акцизного збору до суми оборотних засобів.

Термін обороту визначається відношенням кількості календарних днів звітного періоду до коефіцієнта оборотності:

$$K_{обА} = \frac{ВР}{\bar{А}}, \quad (14.7)$$

де $K_{обА}$ – коефіцієнт оборотності активів;

$\frac{ВР}{\bar{А}}$ – виторг від реалізації;

$\bar{А}$ – середня величина активів;

$$K_{обПА} = \frac{ВР}{\bar{ПА}}. \quad (14.8)$$

де $K_{обПА}$ – коефіцієнт оборотності поточних активів;

$\frac{ВР}{\bar{ПА}}$ – виторг від реалізації;

$\bar{ПА}$ – середня величина поточних активів;

$$t_{об} = \frac{360}{ОбА}, \quad (14.9)$$

де $t_{об}$ – тривалість обороту;

$ОбА$ – оборотність активів.

Розрахунок оборотності проводять за *табл. 14.4*.

Таблиця 14.4

Динаміка показників оборотності активів

Рядок	Показник	Попередній період	Звітний період	Відхилення
1.	Виторг від реалізації (тис. грн)	5482,2	5443	-39,2
2.	Середня величина поточних активів (тис. грн)	2100	2169	69
3.	Оборотність поточних активів (р. 1 : р. 2)	2,612	2,509	-0,103
4.	Тривалість обороту поточних активів (360 : р. 3)	137	143,5	6,5

До чого ж приведе така зміна в оборотності поточних активів? Проведемо розрахунок за такою формулою:

$$\begin{aligned} \sum_{зк} &= \frac{ВР_{зп}}{360} \times (Тоб_{зп} - Тоб_{мп}) = \\ &= \frac{5443}{360} \times (143,5 - 137,0) = 98,28 \text{ (тис. грн)}, \end{aligned} \quad (14.10)$$

де $\sum_{зк}$ – сума залучених коштів в оборот;
 $ВР_{зп}$ – виторг від реалізації у звітний період;
 $Тоб_{зп}$ – період обороту у звітному періоді;
 $Тоб_{мп}$ – період обороту в попередньому періоді.

Таким чином, сповільнення обороту поточних активів на 6,5 дня вимагає залучення в оборот додаткових коштів на 98,28 тис. грн. А оскільки оборотність поточних активів у звітному році становила 2,509 разів, то сума додаткових залучень за весь рік коштів становитиме:

$$98,28 \times 2,509 = 246,56 \text{ (тис. грн).}$$

14.5. АНАЛІЗ РУХУ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Управління грошовими потоками є одним із найважливіших напрямів діяльності фінансового менеджера. Воно включає в себе розрахунок часу обороту грошових коштів (фінансовий цикл), аналіз грошових потоків і їх прогнозування, визначення оптимального рівня грошових коштів, складання планів (бюджетів) грошових коштів.

Якщо підприємство нарощує обсяги, то воно тим самим включає в оборот високоліквідні активи. По суті, цей період є операційним циклом.

Однак повернімося до суті фінансового циклу. Фінансовий цикл, чи цикл обороту готівки, являє собою час, протягом якого грошові кошти вилучені з обороту. Основні етапи обороту грошових коштів у ході виробничої діяльності можна подати за певною схемою (рис. 14.2).

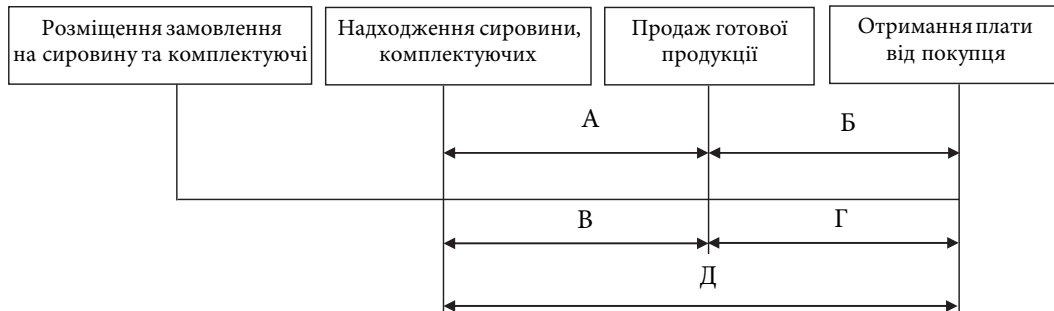

Рис. 14.2. Етапи обороту грошових коштів на підприємстві:

- А – виробничий процес;
- Б – період обороту дебіторської заборгованості;
- В – період обороту кредиторської заборгованості;
- Г – фінансовий цикл;
- Д – операційний цикл.

Тобто операційний цикл характеризує загальний час, протягом якого фінансові ресурси перебувають у запасах і дебіторській заборгованості. Оскільки підприємство оплачує рахунки постачальників з проміжком часу, протягом якого грошові кошти вилучені з обороту, то фінансовий цикл менший від операційного на період обороту кредиторської заборгованості.

І операційний, і фінансовий цикли мають скорочуватися шляхом:

- прискорення виробничого процесу;
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості.

Фінансовий цикл може бути скорочений шляхом:

- прискорення виробничого циклу;
- прискорення оборотності дебіторської заборгованості;
- певного сповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

Тенденція до скорочення є позитивною.

Тривалість фінансового циклу (Тфц) можна виразити таким чином:

$$Тфц = Тоц - тоб_{кз} = тоб_{вз} + тоб_{дз} - тоб_{вз}, \quad (14.11)$$

де $Тоц$ – тривалість операційного циклу;

$тоб_{кз}$ – термін обороту кредиторської заборгованості;

$тоб_{вз}$ – термін обороту виробничих запасів;

$t_{об\ дз}$ – термін обороту дебіторської заборгованості.

Тепер визначимо терміни обороту окремих груп активів:

$$t_{об\ вз} = \frac{\overline{ВЗ} \times 365}{С}, \quad (14.12)$$

де $t_{об\ вз}$ – час обороту виробничих запасів;

$\overline{ВЗ}$ – середні виробничі запаси;

$С$ – собівартість;

$$t_{об\ дз} = \frac{\overline{ДЗ} \times 365}{ВР}, \quad (14.13)$$

де $t_{об\ дз}$ – час обороту дебіторської заборгованості;

$\overline{ДЗ}$ – середня дебіторська заборгованість;

$ВР$ – виторг від реалізації;

$$t_{об\ кз} = \frac{\overline{КЗ} \times 365}{С}, \quad (14.14)$$

де $t_{об\ кз}$ – час обороту кредиторської заборгованості;

$\overline{КЗ}$ – середня кредиторська заборгованість;

$С$ – собівартість.

Аналіз грошових коштів проводиться за даними звітного періоду, і тому ретроспективний аналіз не є надзвичайно цінним. Однак без цього аналізу дуже часто за наявності прибутку неможливо пояснити причини браку коштів. Тому у світовій практиці використовують прямий метод (обчислення надходжень коштів) і непрямий, який базується на ідентифікації та обміні інформації, пов'язаних із рухом грошових коштів і коригуванням чистого прибутку.

За прямого методу виділяють такі складові.

I. Поточна діяльність, де аналізують:

- надходження коштів від виторгу;
- зменшення чи збільшення дебіторської заборгованості;
- витрати коштів на виробництво;
- збільшення чи зменшення запасів;
- збільшення чи зменшення розрахунків із кредиторами;
- збільшення чи зменшення короткострокових кредитів і позик;
- платежі в бюджет.

II. Інвестиційна діяльність, де аналізують:

- надходження коштів від реалізації основних засобів;
- виторг від реалізації матеріальних активів і довгострокових фінансових вкладень;

- придбання основних засобів і нематеріальних активів;
- довгострокові фінансові вкладення.

III. Фінансова діяльність, де аналізують:

- суми виторгу від реалізації акцій підприємства;
- отримані довгострокові кредити;
- кошти на погашення позик.

IV. Інші операції:

- цільові надходження коштів;
- безоплатно отримані цінності.

Цей метод дозволяє оцінювати ліквідність підприємства, спостерігати за рухом грошових коштів, але не показує взаємозв'язку отриманого фінансового результату і зміни величини грошових коштів. Тому використовують непрямі методи аналізу, які дозволяють пояснити причину розбіжності між прибутком і, наприклад, скороченням грошових коштів.

У сучасних умовах зростає роль оптимізації рівня грошових коштів. Саме тому йдеться про те, що потрібно оцінити:

- загальний обсяг грошових коштів та їх еквівалентів;
- яку їх частку потрібно тримати на поточному рахунку, а яку – у швидкоореалізовуваних цінних паперах;
- коли і в якому обсязі здійснювати взаємну трансформацію грошових коштів і швидкоореалізовуваних активів.

В індустріальних країнах найбільшого поширення набули моделі Баумола (1952) і Міллера – Орра (1966).

Модель Баумола

Передбачається, що підприємство почне працювати, маючи максимальний і доцільний для нього рівень грошових коштів. Усі кошти, які надходять від реалізації, підприємство вкладає в короткотермінові цінні папери (Кстр.ЦП). Якщо грошових коштів стає мало (або є небезпека погіршення фінансового стану), то підприємство продає частину ЦП. Графічно це можна зобразити як зигзагоподібну криву (рис. 14.3).

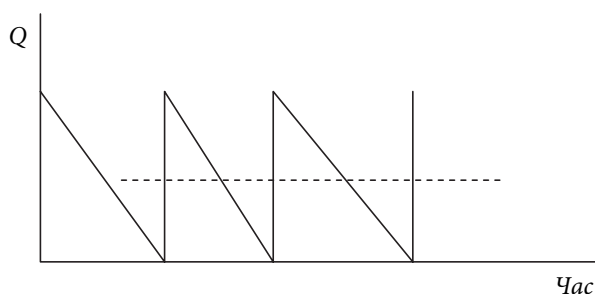

Рис. 14.3. Графік зміни залишку коштів на поточному рахунку

Сума поповнення (Q) визначається за формулою

$$Q = \sqrt{\frac{2VS}{R}}, \quad (14.15)$$

де V – прогнозована потреба в грошових коштах;

S – витрати з конвертації грошових коштів у ЦП;

R – прийнятний для підприємства процентний дохід із ЦП.

Таким чином, середній запас грошових коштів становить Q / R , а кількість угод із конвертації ЦП у грошові кошти (ГК) становить:

$$\text{ГК} = V / Q. \quad (14.16)$$

Загальні витрати (ЗВ) із реалізації такої політики управління грошовими коштами становитимуть:

$$\text{ЗВ} = S \times \text{ГК} + R \times Q / 2, \quad (14.17)$$

де $S \times \text{ГК}$ – прямі витрати;

$R \times Q / 2$ – втрачена вигода зі зберігання коштів на розрахунковому рахунку замість купівлі ЦП.

Модель Міллера – Орра

Вона досить проста (рис. 14.4), але доступна підприємствам зі стійким фінансовим станом. Учені використовують у цій моделі стохастичний процес Бернуллі, тобто коли надходження і використання коштів від періоду до періоду відбувається через стихійні і випадкові події.

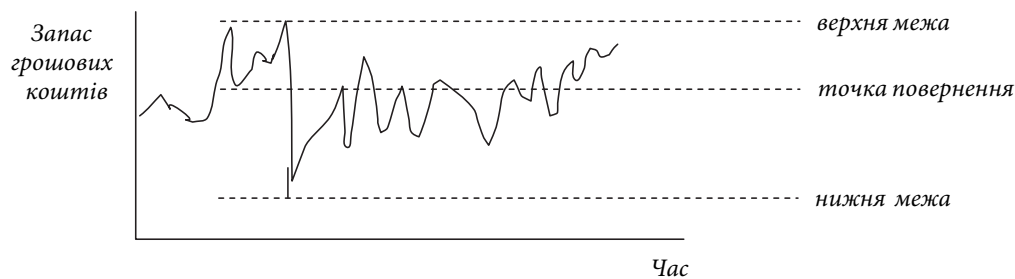

Рис. 14.4. Модель Міллера – Орра

Реалізація моделі здійснюється кількома етапами:

1. Установлюють мінімальну величину грошових коштів.
2. Визначають варіацію щоденного надходження коштів.
3. Визначають витрати зі збереження коштів на поточному рахунку.

4. Розраховують розмір варіації.
5. Розраховують верхню межу грошових коштів на поточному рахунку, у разі підвищення якої треба купувати ЦП.
6. Визначають точку повернення – величину залишку грошових коштів на поточному рахунку, до якої потрібно повернутись, якщо фактичний залишок коштів виходить за межі інтервалу.

14.6. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Аналіз дебіторської заборгованості проводять поетапно:

1. Вивчення рівня загальної суми дебіторської заборгованості, її динаміки.
2. Визначення періоду інкасації дебіторської заборгованості, коефіцієнта оборотності.
3. Вивчення складу дебіторської заборгованості за її видами та аналіз динаміки її складових.
4. Вивчення складу дебіторської заборгованості за термінами її повернення.
5. Аналіз складу простроченої заборгованості, причин її виникнення.
6. Оцінка безнадійних боргів підприємства.

Рівень дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами:

- видом продукції;
- місткістю ринку;
- ступенем насичення ринку;
- загальноприйнятою системою розрахунків.

Управління дебіторською заборгованістю передбачає, перш за все, контроль за оборотністю коштів у розрахунках.

Контролювати дебіторську заборгованість доцільно, попередньо здійснивши аналіз стану дебіторської заборгованості за термінами утворення (табл. 14.5).

Таблиця 14.5

Аналіз стану дебіторської заборгованості

Стаття дебіторської заборгованості	Усього на кінець року	У тому числі за термінами утворення				
		до 1 міс.	від 1 до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 міс. до 1 року	понад 1 рік

Щомісячне ведення такої таблиці дає можливість чітко уявити стан розрахунків зі споживачами і виявити прострочену заборгованість. Аналіз таблиці поліпшує проведення інвентаризації стану розрахунків із дебіторами.

Дебіторська заборгованість являє собою грошові кошти, які покупці винні за відвантажену продукцію, а також, згідно з українськими стандартами бухгалтерського обліку, векселі до отримання, розрахунки з персоналом, видані аванси, заборгованість засновників із внесків до статутного капіталу, податковий кредит.

З огляду на види розрахунків у сучасній господарській практиці дебіторську заборгованість класифікують так:

- дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, строк сплати яких не настав;
- дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги, не сплачені в строк;
- дебіторська заборгованість за векселями отриманими;
- дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом;
- дебіторська заборгованість за розрахунками з персоналом;
- інші види дебіторської заборгованості.

Серед усіх видів дебіторської заборгованості найбільший обсяг припадає на заборгованість покупців за відвантажену продукцію.

Усі складові дебіторської заборгованості мають різну ліквідність. Тому, визначаючи фінансовий стан підприємства, під час розрахунків слід детально проаналізувати, хто винен гроші підприємству та чи є можливість повернути ці гроші найближчим часом. Найбільш ліквідною, як це не дивно, є стаття «Розрахунки з бюджетом», оскільки саме там обліковується податковий кредит. На цю суму автоматично зменшуються відповідні податкові зобов'язання підприємства, але ця стаття не враховується при обчисленні грошових надходжень підприємства. Векселі до отримання у звітах трапляються рідко, але теоретично вони мають більшу ліквідність, ніж активи, що відображаються у статті «Розрахунки за товари, роботи та послуги», оскільки вони можуть бути віддані під заставу чи передані в рахунок сплати зобов'язань. Однак на практиці ризик несплати за векселями вищий, ніж ризик несплати за іншими статтями дебіторської заборгованості.

Ліквідність інших статей може бути різною, і конкретні висновки можна зробити тільки за результатами проведеного аналізу.

Фактично дебіторську заборгованість можна розглядати як безпроцентну позику покупцям чи замовникам, у яку підприємство здійснює інвестування оборотного капіталу.

Аналіз дебіторської заборгованості передбачає перш за все контроль за оборотністю засобів у розрахунках. Крім того, оцінка реального

стану розрахунків із дебіторами на підприємстві передбачає використання табличного та графічного способів оцінки дебіторської заборгованості, а також з допомогою абсолютних та відносних показників, що розглядаються в динаміці (так званий *R*-аналіз).

Аналіз дебіторської заборгованості проводиться, звичайно, у кілька етапів.

На першому етапі аналізу оцінюють рівень дебіторської заборгованості підприємства і його динаміку в попередньому періоді. Оцінка цього рівня здійснюється на основі визначення коефіцієнта залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість, який розраховується за формулою:

$$K_{\text{ЗОбА}} = \frac{\text{ДЗ}}{\sum \text{ОбА}}, \quad (14.18)$$

де $K_{\text{ЗОбА}}$ – коефіцієнт залучення оборотних активів у дебіторську заборгованість;

ДЗ – загальна сума дебіторської заборгованості підприємства (або сума дебіторської заборгованості окремо за товарним та комерційним кредитом), тис. грн;

ΣОбА – загальна сума оборотних активів підприємства, тис. грн.

На другому етапі аналізу визначають середній період інкасації дебіторської заборгованості та кількість її оборотів у досліджуваному періоді (звичайно – рік).

Кількість оборотів дебіторської заборгованості (коефіцієнт оборотності) характеризує швидкість обертання інвестованих у неї коштів протягом певного періоду. Цей показник розраховується таким чином:

$$n_{\text{ДЗ}} = \frac{\sum \sum \text{Об}_{\text{рп}}}{\overline{\text{ЗДЗ}}}, \quad (14.19)$$

де $n_{\text{ДЗ}}$ – кількість оборотів дебіторської заборгованості підприємства в досліджуваному періоді;

$\sum \sum \text{Об}_{\text{рп}}$ – загальна сума обороту з реалізації продукції у досліджуваному періоді, тис. грн;

$\overline{\text{ЗДЗ}}$ – середній залишок дебіторської заборгованості підприємства (загалом або окремих її видів) у досліджуваному періоді, тис. грн.

Такий показник, як середній період інкасації дебіторської заборгованості, характеризує її роль у фактичній тривалості фінансового та загального операційного циклу підприємства. Розраховується цей коефіцієнт за такою формулою:

$$\overline{T}_{i_{дз}} = \frac{\overline{ЗДЗ}}{\sum Об_{рп ден.}} \quad (14.20)$$

- де $\overline{T}_{i_{дз}}$ – середній період інкасації дебіторської заборгованості підприємства, днів;
- $\overline{ЗДЗ}$ – середній залишок дебіторської заборгованості підприємства (загалом або окремих її видів) у досліджуваному періоді, тис. грн;
- $\sum Об_{рп ден.}$ – сума одноденного обороту з реалізації продукції в досліджуваному періоді, тис. грн.

На третьому етапі аналізу вивчається склад дебіторської заборгованості за окремими її видами. Слід побудувати таблицю складу та динаміки дебіторської заборгованості. На її основі визначають частку кожного виду дебіторської заборгованості в загальному її обсязі та досліджують динаміку зміни розміру кожного її виду.

На четвертому етапі аналізу оцінюється склад дебіторської заборгованості за окремими її «віковими» групами, тобто за передбаченими строками її інкасації. Результати такого аналізу подають у формі таблиці, а також графічно. Як табличний, так і графічний способи аналізу базуються на ранжируванні дебіторської заборгованості за строками виникнення. При цьому найпоширенішим є таке групування (днів): 0–30, 31–60, 61–90, 91–120, 120–150, 150–180, понад 180 та понад 360. Цей етап аналізу простий і наочний. Побудована таким чином таблиця є простою та зручною в аналізі, бо дає змогу швидко визначати «вік» заборгованостей. При цьому вона допомагає одержувати певні моніторингові дані, що дають можливість стежити за ситуацією не лише тим фірмам, у яких дебіторська заборгованість є проблемною, а й підприємствам, що не мають із цим проблем.

Для оцінки стану дебіторської заборгованості важливо оцінити ймовірність виникнення та розмір безнадійних боргів. Така оцінка є п'ятим етапом аналізу дебіторської заборгованості. Зазначений аналіз можна здійснити за допомогою таблиці оцінки реального стану дебіторської заборгованості підприємства. На основі ранжирування дебіторської заборгованості за термінами її виникнення та статистичних розрахунків імовірності безнадійних боргів для кожної вікової групи визначають суму безнадійних боргів. Дебіторській заборгованості кожної вікової групи відповідає певний відсоток безнадійних боргів. Із зростанням строків виникнення дебіторської заборгованості цей відсоток зростає. Підприємство може використовувати для такого аналізу власні статистичні розрахунки ймовірності виникнення безнадійних боргів або застосовувати запропоновану стандартну шкалу розрахунків: для дебіторської заборгованості з терміном виникнення до 30 днів і

мовірність безнадійних боргів становить 5%, 30–60 днів – 10%, 60–90 днів – 15%, 90–120 днів – 20%, 120–150 днів – 50%, 150–180 днів – 75%, 180–360 днів – 80%, понад 360 днів – 95%.

Зрозуміло, що аналіз буде точнішим, якщо застосувати власну відсоткову шкалу, оскільки в такому разі буде враховано галузеву специфіку операційного циклу та розрахунків підприємства. Але для її розроблення потрібні дані про розміри простроченої дебіторської заборгованості за ряд років та аналіз частки безнадійних боргів, який на більшості підприємств не ведеться. Визначення ймовірності безнадійних боргів та розрахунок на цій основі реальної величини дебіторської заборгованості дасть можливість проаналізувати перспективи інкасації дебіторської заборгованості в майбутніх періодах, а отже, керівництво зможе оцінити розмір резерву за безнадійними боргами, який підприємству доцільно буде сформулювати на наступні періоди.

На шостому етапі аналізу детально розглядається склад простроченої дебіторської заборгованості і середній «вік» простроченої (сумнівної, безнадійної) дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості розраховується за формулою

$$K_{\text{пр}} = \frac{\sum \text{ДЗ}_{\text{пр}}}{\sum \sum \text{ДЗ}}, \quad (14.21)$$

де $K_{\text{пр}}$ – коефіцієнт простроченості дебіторської заборгованості;

$\sum \text{ДЗ}_{\text{пр}}$ – сума дебіторської заборгованості, не сплаченої в передбачені строки, тис. грн;

$\sum \sum \text{ДЗ}$ – загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн.

Для характеристики цієї частини дебіторської (сумнівної, безнадійної) заборгованості підприємства також використовується такий показник, як середній «вік» простроченої дебіторської заборгованості, який визначається за формулою

$$\overline{B}_{\text{пр}} = \frac{\overline{\text{ДЗ}}_{\text{пр}}}{\sum \text{Об}_{\text{рп}} \text{ден.}}, \quad (14.22)$$

де $\overline{B}_{\text{пр}}$ – середній «вік» простроченої дебіторської заборгованості;

$\overline{\text{ДЗ}}_{\text{пр}}$ – середній залишок дебіторської заборгованості, не сплаченої в строк;

$\sum \text{Об}_{\text{рп}} \text{ден.}$ – сума одноденного обороту з реалізації продукції в досліджуваному періоді.

Для оцінки оборотності дебіторської заборгованості використовують ще показник:

$$\text{ЧДЗ}_{\text{ПА}} = \frac{\text{ДЗ}}{\text{ПА}}, \quad (14.23)$$

де $ЧДЗ_{ПА}$ – частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

ПА – поточні активи,

а також показник частки сумнівної заборгованості у складі дебіторської заборгованості.

Основною метою аналізу будь-якого аспекту фінансово-господарської діяльності підприємства є виявлення негативних для його фінансового стану тенденцій, пошук резервів підвищення ефективності діяльності, обґрунтування прийняття управлінських рішень, моніторинг різних аспектів діяльності підприємства, доцільність нововведень. Результати фінансового аналізу є тим підґрунтям, на основі якого формують фінансову політику підприємства, розробляють сукупність заходів, добирають фінансові механізми реалізації поставленої перед фінансовим менеджментом мети.

Аналогічно результати оцінки стану розрахунків підприємства дають можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан, визначити потрібні для цього шляхи вдосконалення та заходи, відібрати з них найбільш прийнятні та доцільні для кожного окремого підприємства і на цій основі розробити комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи поліпшення їхнього стану.

Можна виділити такі основні завдання управління розрахунками з метою поліпшення їхнього стану:

- зниження частки простроченої дебіторської заборгованості;
- збільшення коефіцієнта оборотності коштів у дебіторській заборгованості (відповідно зменшується середній період інкасації дебіторської заборгованості) та невелике зменшення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості або збереження його значення на попередньому рівні;
- визначення конкретного моменту сповільнення оборотності дебіторської заборгованості шляхом постійного моніторингу змін у політиці оплати рахунків покупцями та замовниками;
- робота з контрагентами щодо вчасної оплати ними їхніх зобов'язань;
- використання прогресивних форм розрахунків;
- регулювання обсягу кредиторської заборгованості, щоб запобігти погіршенню фінансової стійкості та ліквідності підприємства;
- запобігання виникненню кредиторської заборгованості з розрахунків за податками та іншими обов'язковими платежами;
- оптимізація рівнів різних видів кредиторської заборгованості та частки її загального обсягу в структурі капіталу підприємства.

Конкретні напрями вдосконалення стану розрахунків підприємства визначають, виходячи з розрахованих аналітичних коефіцієнтів і таблиць, що відображають стан дебіторської та кредиторської заборгованості. Оскільки дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства, а кредиторська заборгованість – частиною пасивів підприємства і являє собою короткостроковий позичений капітал, то управління розрахунками і заходи поліпшення їхнього стану, що включають, відповідно, управління дебіторською і кредиторською заборгованістю на підприємстві, є складовою менеджменту оборотних активів та менеджменту оптимізації структури капіталу підприємства.

Можна скористатися з певних рекомендацій, що дозволяють управляти дебіторською заборгованістю:

- контролювати стан розрахунків;
- по змозі орієнтуватися на більшу кількість споживачів, щоб зменшити ризик несплати одним із них чи кількома;
- стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості: значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;
- у розвинутих країнах іноді використовують систему знижок у разі дострокової оплати;
- визначати термін прострочених залишків на рахунках дебіторів і порівнювати цей термін із нормами в галузі, показниками конкурентів і даними попередніх років;
- періодично переглядати граничну суму комерційного кредиту, відповідно до фінансового стану клієнтів;
- якщо виникають проблеми з отриманням грошей, доцільно отримувати заставу на суму, не меншу, ніж сума на рахунку дебітора;
- залучати установи, які стягують борги, за наявності документальних підтверджень;
- продавати рахунки дебіторів факторинговій компанії, банку;
- у разі продажу великої кількості товару негайно виставляти рахункові покупцям;
- використовувати циклічність виписування рахунків для підтримання одноманітності операцій;
- можна застрахувати кредити для захисту від великих збитків із безнадійних боргів;
- уникати дебіторів із високим ступенем ризику.

В умовах значного сповільнення платіжного обороту, що викликає зростання дебіторської заборгованості на підприємствах, важливим завданням є ефективне управління дебіторською заборгованістю на кожному окре-

тому підприємстві, яке спрямоване на оптимізацію загального її розміру та забезпечення вчасної інкасації боргу.

Політика управління дебіторською заборгованістю являє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, що спрямована на розширення обсягу реалізації продукції і забезпечення своєчасної її інкасації.

Політика управління дебіторською заборгованістю підприємства складається з таких основних елементів:

- формування принципів здійснення розрахунків підприємства з контрагентами;
- визначення можливої суми фінансових коштів, що інвестуються в дебіторську заборгованість;
- виявлення фінансових можливостей надання комерційного та споживчого кредиту і формування системи кредитних умов;
- формування стандартів оцінки покупців і диференціації умов надання кредиту;
- формування системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань;
- формування процедури інкасації дебіторської заборгованості;
- забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості;
- побудова ефективних систем контролю за рухом і вчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

14.7. АНАЛІЗ ОБОРОТНОСТІ ТОВАРНО-МАТЕРІАЛЬНИХ ЗАПАСІВ

Важливими показниками ефективності використання активів є оборотність запасів та тривалість одного обороту запасів.

Коефіцієнт оборотності запасів (K_{063}) визначається як відношення собівартості реалізованої продукції до середньої вартості запасів.

Значення K_{063} показує, скільки разів у середньому поповнювалися запаси підприємства протягом звітного року.

Середня тривалість одного обороту запасів ($\overline{t_{063}}$) визначається аналогічно до показника чисельності оборотів активів:

$$\overline{t_{063}} = \frac{T}{K_{063}}. \quad (14.24)$$

Збільшення питомої ваги виробничих запасів у структурі активів може свідчити:

- про зростання виробничого потенціалу підприємства;
- прагнення за рахунок вкладень у виробничі запаси захистити грошові активи підприємства від знецінення під впливом інфляції;
- нераціональність обраної господарської стратегії, унаслідок чого значна частина поточних активів іммобілізована в запасах, ліквідність яких може бути незначною.

У разі значного збільшення запасів і затрат потрібно проаналізувати, чи немає необґрунтованого відволікання активів з виробничого обороту, що призводить до збільшення кредиторської заборгованості і погіршення фінансового стану підприємства.

14.8. КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ ФІНАНСОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ

Блок 1. Фінансовий аналіз майнового стану

1. Сума господарських засобів (валюта балансу).

$$2. \left[\begin{array}{l} \text{Питома вага} \\ \text{активної частини} \\ \text{необоротних активів} \\ \text{у структурі} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{l} \text{Активна частка} \\ \text{необоротних активів} \end{array} \right]}{\text{Підсумок I р. А балансу}}.$$

$$3. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт зношення} \\ \text{основних засобів (ОЗ)} \end{array} \right] = \frac{\text{Сума зношення}}{\text{Балансова вартість ОЗ}}.$$

$$4. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{оновлення ОЗ} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{l} \text{Балансова вартість ОЗ,} \\ \text{що придбані за звітний період} \end{array} \right]}{\left[\begin{array}{l} \text{Балансова вартість ОЗ} \\ \text{на кінець періоду} \end{array} \right]}.$$

$$5. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{вибуття ОЗ} \end{array} \right] = \frac{\text{Балансова вартість вибулих ОЗ}}{\left[\begin{array}{l} \text{Балансова вартість ОЗ} \\ \text{на початок періоду} \end{array} \right]}.$$

Блок 2. Показники ліквідності

$$1. \left[\begin{array}{c} \text{Власний} \\ \text{оборотний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{Власний} \\ \text{капітал} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Необоротні} \\ \text{активи} \end{array} \right] - \left[\begin{array}{c} \text{Поточні} \\ \text{зобов'язання} \end{array} \right].$$

Власний оборотний капітал свідчить про забезпеченість власними коштами.

$$2. \left[\begin{array}{c} \text{Маневреність власного} \\ \text{оборотного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Власний оборотний капітал}}.$$

$$3. \left[\begin{array}{c} \text{Загальний} \\ \text{коефіцієнт покриття} \end{array} \right] = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad [>1].$$

$$4. \left[\begin{array}{c} \text{Загальний коефіцієнт} \\ \text{ліквідності} \end{array} \right] = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad [1 \rightarrow 2].$$

$$5. \left[\begin{array}{c} \text{Уточнений} \\ \text{коефіцієнт ліквідності} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{c} \text{Грошові кошти} + \text{Шв. р. ЦП} + \\ \text{+ Дебіторська заборгованість} \end{array} \right]}{\text{Поточні зобов'язання}}.$$

$$6. \left[\begin{array}{c} \text{Коефіцієнт} \\ \text{абсолютної ліквідності} \end{array} \right] = \frac{\text{Грошові кошти}}{\text{Поточні зобов'язання}} \quad [> 0,2].$$

$$7. \left[\begin{array}{c} \text{Питома вага} \\ \text{оборотних активів} \end{array} \right] = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Валюта балансу}}.$$

$$8. \left[\begin{array}{c} \text{Частка власних} \\ \text{оборотних активів} \\ \text{у покритті запасів} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний оборотний капітал}}{\text{Запаси і затрати}}.$$

$$9. \left[\begin{array}{c} \text{Коефіцієнт ліквідності} \\ \text{запасів} \end{array} \right] = \frac{\text{Матеріально-виробничі запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}}.$$

$$10. \left[\begin{array}{c} \text{Коефіцієнт} \\ \text{платоспроможності} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Робочий капітал}}.$$

$$11. \left[\begin{array}{c} \text{Коефіцієнт покриття} \\ \text{позикового процента} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{c} \text{Фінансовий результат} \\ \text{від операційної діяльності} \end{array} \right]}{\text{Сума позикових процентів}}.$$

$$12. \left[\begin{array}{c} \text{Тривалість} \\ \text{матеріальних запасів} \end{array} \right] = \frac{\text{Товарно-матеріальні запаси}}{\text{Щоденний обсяг продажу}}.$$

Блок 3. Показники фінансової стійкості

1.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт концентрації} \\ \text{власного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}.$$
2.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{фінансової незалежності} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}}.$$
3.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт маневреності} \\ \text{власного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний оборотний капітал}}{\text{Власний капітал}}.$$
4.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт концентрації} \\ \text{залученого капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Залучений капітал}}{\text{Валюта балансу}}.$$

Блок 4. Показники ділової активності

1. Виторг від реалізації.
2. Доходи від операційної діяльності.
3. Доходи від звичайної діяльності.
4. Фінансовий результат від операційної діяльності.
5. Фінансовий результат від звичайної діяльності.
6.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Оборотність коштів} \\ \text{у розрахунках} \end{array} \right] = \frac{\text{Виторг від реалізації продукції}}{\text{Середня дебіторська заборгованість}}.$$
7.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Період обороту} \\ \text{дебіторської заборгованості} \end{array} \right] = \frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Денний продаж у кредит}}.$$
8.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Період інкасації} \\ \text{дебіторської заборгованості} \end{array} \right] = \frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Денний продаж у кредит}}.$$
9.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{оборотності запасів} \end{array} \right] = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Вартість товарно-матеріальних запасів}}.$$
10.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Оборотність} \\ \text{власного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Річний обсяг продажу}}{\text{Власний капітал}}.$$
11.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{виплати дивідендів} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденди}}{\text{Чистий фінансовий результат}}.$$
12.
$$\left[\begin{array}{l} \text{Оборотність} \\ \text{кредиторської} \\ \text{заборгованості} \end{array} \right] = \frac{\text{Закупівлі за рік}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}}.$$

$$13. \left[\begin{array}{l} \text{Період обороту} \\ \text{кредиторської} \\ \text{заборгованості} \end{array} \right] = \frac{365}{\text{Оборотність кредиторської заборгованості}}.$$

$$14. \left[\begin{array}{l} \text{Продуктивність} \\ \text{праці} \end{array} \right] = \frac{\text{Виторг}}{\text{Середньорічна чисельність персоналу}}.$$

Блок 5. Оцінка рентабельності

1. Чистий прибуток.

$$2. \left[\begin{array}{l} \text{Рентабельність} \\ \text{продукції} \end{array} \right] = \frac{\text{Чистий прибуток від реалізації}}{\text{Чистий дохід}}.$$

$$3. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{валового доходу} \end{array} \right] = \frac{\text{Валовий дохід}}{\text{Чистий дохід}}.$$

$$4. \left[\begin{array}{l} \text{Рентабельність} \\ \text{виробництва} \\ \text{(основної діяльності)} \end{array} \right] = \frac{\text{Чистий прибуток від реалізації}}{\text{Собівартість реалізованої продукції}}.$$

$$5. \left[\begin{array}{l} \text{Рентабельність} \\ \text{власного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}.$$

$$6. \left[\begin{array}{l} \text{Період окупності} \\ \text{власного капіталу} \end{array} \right] = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Чистий прибуток}}.$$

$$7. \left[\begin{array}{l} \text{Операційний} \\ \text{леверидж} \end{array} \right] = \frac{\text{Темп приросту прибутку}}{\text{Темп приросту обсягів реалізації}}.$$

Блок 6. Оцінка становища підприємства на ринку цінних паперів

$$1. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{виплати дивідендів} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденд на акцію}}{\text{Чистий прибуток на акцію}}.$$

$$2. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{цінності акції} \end{array} \right] = \frac{\text{Ціна акції}}{\text{Чистий прибуток на акцію}}.$$

$$3. \left[\begin{array}{l} \text{Коефіцієнт} \\ \text{котирування акції} \end{array} \right] = \frac{\text{Ціна акції}}{\text{Номінальна вартість акції}}.$$

$$4. \left[\begin{array}{l} \text{Рентабельність} \\ \text{акції} \end{array} \right] = \frac{\text{Дивіденд}}{\text{Ціна акції}}.$$

$$5. \left[\begin{array}{c} \text{Дивіденд} \\ \text{на просту акцію} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{c} \text{Частка прибутку на дивіденди} - \\ - \text{Дивіденди за привілейованими акціями} \end{array} \right]}{\text{Кількість простих акцій}}$$

Для того, щоб показати, як оцінюється вартість акцій, наведемо котирування акцій компанії IBM, що перебувають в обороті на Нью-Йоркській фондовій біржі, цитуючи Зві Боді і Роберта Мертона²² (табл. 14.6). У перших двох графах цього бюлетеня показані найвища і найнижча ціни акцій за останні 52 тижні. Наступні два стовпці містять назву акціонерної компанії й умовну позначку її акцій. Наступне значення – це сума виплачуваних дивідендів на одну акцію. Цифра 4,84 означає, що компанія в останньому кварталі виплатила акціонерам дивіденди в розмірі 4,84 дол. на одну акцію (у перерахунку на рік). Фактичні квартальні дивіденди становили 1,21 долара США.

Таблиця 14.6

Котирування Нью-Йоркської фондової біржі

52 тижні		Stock	Sym	Div	Yld%	P/E	Vol100s	Hi	Lo	Close	Net Chg
Hi	Lo										
12318	9338	IBM	IBM	4,84	4,2	16	14591	115	113	11434	+138

Далі зазначена дивідендна дохідність (*dividend yield*). Її розраховують так: дивіденди в річному численні, виплачувані на звичайну акцію, ділять на поточну ринкову ціну цієї акції і виражають у відсотках.

Далі наведено коефіцієнт P/E (*price/earnings multiple*) – відношення поточної ринкової ціни акції до чистого прибутку, отриманого за останні чотири квартали (у розрахунку на одну акцію).

Наступна графа (Voll) показує денний обсяг продажів акцій на біржі. Акції звичайно продають *стандартними лотами (round lots)* по сто штук. Інвестори, що продають і купують невеликі кількості акцій, використовують *нестандартні лоти (odd lots)*, і їм звичайно доводиться платити своїм біржовим брокерам вищі комісійні.

В інших чотирьох графах зазначені найвища і найнижча ціни за результатами поточного дня, ціна закриття і різниця між цінами закриття поточного і попереднього днів.

При визначенні вартості акцій метод *дисконтування грошових потоків* (метод ДГП) припускає дисконтування очікуваних грошових потоків, що являють собою дивіденди, виплачувані акціонерам, чи чисті грошові над-

²² Финансы: Учеб. пособие: Пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2000. – С. 306.

ходження від діяльності корпорації. Модель дисконтування дивідендів, чи МДД (*discounted dividend model, DDM*), ґрунтується на тому, що вартість акції розраховується як приведена (дисконтована) вартість очікуваних дивідендів.

Застосування МДД починається з розгляду очікуваного інвестором розміру доходу від вкладення у звичайні акції, що складається з виплачуваних грошових дивідендів і курсової різниці.

Розгляньмо, наприклад, річний період часу для інвестицій в акції і припустімо, що за акціями компанії ABC очікуваний розмір дивідендів на одну акцію становить 5 дол., а очікувана бездивідендна (*ex-dividend* – без права отримання оголошених дивідендів) ціна на кінець року – 110 доларів.

Ринкова дисконтна ставка (*market capitalization rate*), чи дисконтна ставка з поправкою на ризик (*risk-adjusted discount rate*), – це очікувана інвестором ставка прибутковості, необхідна для того, щоб він інвестував свої кошти в придбання даних акцій. Ми прийmemo її як уже задане значення k . Припустімо, що в поточному році k становить 15% за рік.

Очікувана інвестором ставка прибутковості $E(r)$ дорівнює сумі очікуваних дивідендів на одну акцію D_1 і очікуваного приросту цін акції ($P_1 - P_0$), поділеної на поточну ринкову ціну (P_0) акції. Підставивши зазначене значення очікуваної ставки прибутковості, ми одержимо:

$$E(r_1) = \frac{D_1 + P_1 - P_0}{P_0} = k; \quad (14.25)$$

$$0,15 = \frac{5 + 110 - P_0}{P_0}.$$

Це рівняння відображає найважливішу особливість МДД: очікувана інвестором ставка прибутковості протягом будь-якого періоду часу дорівнює ринковій дисконтній ставці (k). З цього рівняння можна вивести формулу для визначення поточної ціни акції, виходячи з її прогнозу на кінець року:

$$P_0 = \frac{D_1 + P_1}{1 + k}. \quad (14.26)$$

Інакше кажучи, поточна ціна акції дорівнює сумі приведеної вартості дивідендів, очікуваних на кінець року й очікуваної бездивідендної ціни, дисконтованих за необхідною ставкою прибутковості (тобто за ринковою ставкою).

Ми бачимо, що розглянута модель ціноутворення цілком залежить від передбачуваної на кінець року ціни акції (P_0). Але яким чином інвестори можуть прогнозувати цю ціну? Використовуючи той самий логічний ланцюжок, визначимо очікувану ціну акції на початок другого року:

$$P_1 = \frac{D_2 + P_2}{1 + k}. \quad (14.27)$$

Методом підстановки виразимо P_0 через D_1, D_2 , і P_2 :

$$P_0 = \frac{D_1 + P_1}{1 + k} = \frac{D_1 + \frac{D_2 + P_2}{1 + k}}{1 + k}; \quad (14.28)$$

$$P_0 = \frac{D_1}{1 + k} = \frac{D_2 P_2}{(1 + k)^2}. \quad (14.29)$$

Повторюючи цей ланцюжок підстановок, ми дійдемо до загальної формули, використовуваної в моделі дисконтування дивідендів:

$$P_0 = \frac{D_1}{1 + k} + \frac{D_2}{(1 + k)^2} + L = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_t}{(1 + k)^t}. \quad (14.30)$$

Іншими словами, ціна акції – це приведена вартість усіх очікуваних у майбутньому дивідендів на цю акцію, дисконтованих за ринковою дисконтною ставкою.

14.9. ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ РОЗРАХУНКІВ І ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Логічним продовженням аналізу стану розрахунків на підприємстві є узагальнення та порівняння результатів проведеного аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості. Потреба такого порівняння впливає з двостороннього відображення розрахунків підприємства, що досліджуються, у фінансовій звітності, – з одного боку, дебіторській та, з другого боку, кредиторській заборгованості. Суть запропонованої оцінки полягає в зіставленні загальної величини дебіторської і кредиторської заборгованості та в розрізі окремих її видів. Крім того, доцільно використати низку аналітичних фінансових коефіцієнтів, що характеризують взаємне співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості та їхній вплив на фінансовий стан підприємства.

Порівняльний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості є важливим елементом контролю за раціональним співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості підприємства з огляду на дотримання стабільності його фінансового стану та поступального розвитку підприєм-

ства. Значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською завжди створює загрозу фінансовій стійкості підприємств і призводить до необхідності залучення додаткових джерел фінансування.

З метою аналізу стану розрахунків підприємства шляхом порівняльного аналізу дебіторської і кредиторської заборгованості складають аналітичну таблицю. У цій таблиці відображені та зіставлені балансові статті з розрахунків підприємства в розрізі дебіторів і кредиторів. Складання такої таблиці є зручним інструментом для того, щоб визначити, чи є перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською.

Щоб визначити, як впливає на фінансовий стан підприємства співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості, що склалося на підприємстві, треба порівняти дані аналітичних таблиць за кілька років, а також проаналізувати низку фінансових коефіцієнтів.

Перш за все, порівняльний аналіз слід доповнити розглядом такого відносного показника, як співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості, що розраховується за формулою

$$K_{\text{співв.}} = \frac{КЗ}{ДЗ}, \quad (14.31)$$

де $K_{\text{співв.}}$ – коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості;

ДЗ – загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн;

КЗ – загальна сума кредиторської заборгованості, тис. грн.

Нормативне значення цього показника визначено в межах 1,5–2. Тобто нормальним вважається стан, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську не більше ніж у два рази, але не менше ніж у 1,5 рази.

Платоспроможність означає наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків із кредиторської заборгованості, що вимагає негайного повернення.

Ознаками платоспроможності є наявність грошей у касі та на рахунку в банку, а також відсутність простроченої заборгованості. Причому наявність незначних залишків грошей на банківському рахунку ще не означає, що підприємство неплатоспроможне, бо кошти на поточний рахунок підприємства можуть надійти впродовж кількох днів. Для оцінки платоспроможності складається платіжний баланс.

Відомо, що рівень платоспроможності оцінюється за даними балансу на основі характеристики ліквідності оборотних коштів, тобто з урахуванням часу, потрібного для перетворення їх у готівку.

Отже, є три рівні платоспроможності: грошова, розрахункова, ліквідна (табл. 14.7, 14.8 і 14.9).

Таблиця 14.7

Грошова платоспроможність

Засіб платежу	На початок року	На кінець року	Платіжні зобов'язання продавця	На початок року	На кінець року
Каса			Коротко-строкові кредити		
Поточний рахунок			Кредити, не повернені в строк		
Валютний рахунок			Кредитори		
Інші рахунки			Інші пасиви		
Короткострокові фінансові вкладення					
Усього			Усього		
Коефіцієнт грошової платоспроможності					

Таблиця 14.8

Розрахункова платоспроможність

Засіб платежу	На початок року	На кінець року	Платіжні зобов'язання	На початок року	На кінець року
Грошові кошти			Коротко-строкові кредити		
Готова продукція			Кредити, не повернені в строк		
Дебітори			Кредитори		
Інші активи			Інші пасиви		
Усього			Усього		
Коефіцієнт розрахункової платоспроможності					

Таблиця 14.9

Ліквідна платоспроможність

Засіб платежу	На початок року	На кінець року	Платіжні зобов'язання	На початок року	На кінець року
Грошові кошти, розрахунки та інші активи			Кредити під запаси і витрати		
Запаси і затрати			Кредити, не повернені в строк		
			Кредити та інші пасиви		
			Власні оборотні кошти		
Усього			Усього		
Коефіцієнт ліквідної платоспроможності					

Підвищення рівня платоспроможності підприємства залежить від поліпшення результатів його виробничої та комерційної діяльності.

Разом з тим надійний фінансовий стан залежить також від раціональної організації використання фінансових ресурсів. Тому в умовах ринкової економіки здійснюють не тільки оцінку активів і пасивів балансу, а й поглиблений щоденний аналіз стану і використання господарських засобів.

Яка максимальна (гранична) кредиторська заборгованість може бути повернена за наявної дебіторської заборгованості?

Економічний сенс граничної кредиторської заборгованості в цьому разі полягає у визначенні кредиторської заборгованості, яку погашають тільки за рахунок дебіторської заборгованості, за умовного зупинення виробництва в момент часу, в який здійснюється оцінка.

У разі розрахунку величини граничної кредиторської заборгованості приймають, що підприємство не має на рахунку грошових коштів; якщо ж насправді ці кошти є, то на їхню суму зменшують величину кредиторської заборгованості.

При цьому величину шуканої граничної кредиторської заборгованості слід визначати з урахуванням того, що за час повернення дебіторами

їхнього боргу сума кредиторської заборгованості зростає на вартість її обслуговування.

За рахунок наявної дебіторської заборгованості, крім основної суми кредиторського боргу, має бути сплачена і величина його обслуговування. Цю вимогу можна подати у формі такого рівняння:

$$D_{\text{ч}} = Kz_{\text{гран.}} + \sum_{T=T_0}^{T_d} OK_t, \quad (14.32)$$

де $D_{\text{ч}}$ – сума чистого доходу, який одержало підприємство за рахунок повернення йому дебіторської заборгованості, після сплати всіх податків;

$Kz_{\text{гран.}}$ – шукана величина граничної кредиторської заборгованості;

T_0 – момент часу, за який здійснюється оцінка;

T_d – момент часу, за який здійснюється повне повернення підприємству дебіторської заборгованості, наявної в момент T_0 ;

OK_t – сума обслуговування кредиторського боргу підприємства в будь-який момент часу t відрізка T_d, T_0 .

Величину $Kz_{\text{гран.}}$ визначають методом ітерації, виходячи із забезпечення перетворення поданого рівняння в рівність.

Знайдені показники використовують в оцінці фінансової стійкості підприємств, щодо якої розрізняють чотири її рівні – абсолютний, нормальний, допустимо нестійкий, кризовий.

Для кожного з цих рівнів пропонуємо визначати відповідну йому граничну величину позичкових коштів.

Останню розраховують як суму двох показників: граничної кредиторської заборгованості й обґрунтованої за допомогою інвестиційного аналізу величини залучених кредитів і прирівняних до них зобов'язань. Оскільки обґрунтування доцільності залучення кредитів, наявних у момент часу, за який здійснюють оцінку, проводиться завжди раніше від цього моменту, то їхню суму під час розрахунків можна прийняти як сталу величину. Отже, розрахунок граничних сум позичкових коштів зводиться до визначення величини граничної кредиторської заборгованості, що відповідає кожному з рівнів стійкості.

Вважаємо, що величина граничної кредиторської заборгованості, яку визначають за поданим вище рівнянням, характеризує нормальну стійкість, оскільки кредиторська заборгованість повертається без продажу майна підприємства.

Абсолютний рівень стійкості характеризується виконанням низки додаткових обмежень, які роблять суворішими умови, за яких фінансову стійкість можна назвати нормальною.

Зокрема, щодо кредиторської заборгованості це може бути вимога її обмеження будь-якою мінімальною величиною або строком повернення.

Особливий інтерес становить гранична кредиторська заборгованість $Kz_{\text{гран.}}$, що відповідає допустимому рівню стійкості. Достатньою умовою забезпечення фінансового стану підприємства як нестійкого є те, що за критерієм співвідношення позичкових коштів і власних коштів фактична кредиторська заборгованість перевищує її граничну величину $Kz_{\text{гран.}}$. Під час розрахунку шуканої величини граничної кредиторської заборгованості $Kz_{\text{гран.}}$, що характеризує допустиму нестійкість, урахуємо, що одним із шляхів поліпшення свого фінансового стану для підприємства є рішення про реалізацію частини своїх активів.

Природно, з погляду нормального підприємництва, фінансовий стан, за якого є потреба у продажу активів, не можна назвати стійким. Це, швидше, передкризовий стан. Проте в перехідний період іноді до цих заходів доводиться вдаватися, і в багатьох випадках вони допомагають підприємству продовжувати свою господарську діяльність.

Зростання фінансової стійкості і рентабельності підприємства залежить від багатьох факторів. Однак найбільше темпи підвищення показників діяльності та стану підприємства залежать від темпів росту власного капіталу, який, у свою чергу, залежить:

- від рентабельності продажу;
- оборотності капіталу;
- фінансової активності щодо залучення коштів;
- норми розподілу прибутку на інвестиційні потреби.

Нехай y – коефіцієнт росту власного капіталу, дорівнює

$$y = x_1 \times x_2 \times x_3 \times x_4, \quad (14.33)$$

де $x_1 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід}};$

$$x_2 = \frac{\text{Виторг}}{\text{Валюта балансу}};$$

$$x_3 = \frac{\text{Валюта балансу}}{\text{Власний капітал}};$$

$$x_4 = \frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Чистий прибуток}}.$$

Розширена модель для розрахунку стійкого росту:

$$y = a \times b \times c \times d \times e \times f, \quad (14.34)$$

де y – коефіцієнт росту власного капіталу,

$$\begin{aligned}
a \text{ (Структура капіталу)} &= \frac{\text{Валюта балансу}}{\text{Власний капітал}}, \\
b \left(\begin{array}{c} \text{Частка поточних зобов'язань} \\ \text{у капітал} \end{array} \right) &= \frac{\text{Поточні зобов'язання}}{\text{Валюта балансу}}, \\
c \text{ (Коефіцієнт поточної ліквідності)} &= \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні пасиви}}, \\
d \text{ (Оборотність поточних активів)} &= \frac{\text{Виторг}}{\text{Поточні активи}}, \\
e \text{ (Рентабельність продажу)} &= \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід}}, \\
f \text{ (Норма розподілу прибутку)} &= \frac{\text{Реінвестований прибуток}}{\text{Чистий прибуток}}.
\end{aligned}$$

Якщо виходити з критерію максимізації сукупного доходу акціонерів (R), то ефективність розподілу чистого прибутку можна оцінити за формулою

$$R = P + PV, \quad (14.35)$$

де P – прибуток на виплату дивідендів;

PV – сумарна приведена вартість акцій фірми.

Визначимо її за формулою М. Гордона:

$$PV = \frac{P(1+g)}{r-g}, \quad (14.36)$$

де r – прийнятна норма дохідності капіталу (%);

g – річний приріст прибутку (%).

Якщо прийняти за критерій масштабів бізнесу обсяги реалізованої продукції (Q), то можна побудувати математичну модель залежності масштабів бізнесу і ділової активності фірми від низки факторів.

Уведемо такі позначення для побудови моделі:

A – активи підприємства; E – власний капітал; L – короткострокова заборгованість; PN – чистий прибуток; PR – реінвестований прибуток; ROE – рентабельність власного капіталу: $ROE = PN / E$; r – коефіцієнт реінвестування прибутку: $r = PR / PN$; p – коефіцієнт рентабельності продукції: $p = PN / Q$; q – темп приросту реалізованої продукції; RO – ресурсвіддача; FD – коефіцієнт фінансової залежності: $FD = A / E = 1 + L / E$.

Між активами і обсягами виробництва є прямий зв'язок, тому якщо $\Delta A = A \times q$, то

$$\Delta E = r \times p \times Q \times (1 + q), \quad (14.37)$$

у такому разі сума потрібних додаткових джерел фінансування (*EFN*) становитиме:

$$EFN = \Delta A - \Delta PR = A \times q - r \times p \times Q \times (1 + q). \quad (14.38)$$

Припустімо, що $L / E = c = \text{const}$, тобто $\Delta L = c \times \Delta E$.

Використовуючи наведені формули, отримаємо:

$$A \times q = \Delta E \times (1 + c);$$

$$1 + c = 1 + L / E = A / E;$$

$$E \times q = r \times p \times Q \times (1 + q);$$

$$q = \frac{r \times ROE}{1 - r \times ROE}.$$

З наведеної моделі випливає, що темпи нарощення економічного потенціалу підприємства залежать від двох факторів: рентабельності власного капіталу і коефіцієнта реінвестування прибутку.

Оскільки показник рентабельності власного капіталу (*ROE*) залежить від низки факторів:

$$ROE = \frac{PN}{E} = \frac{PN}{Q} \times \frac{Q}{A} \times \frac{A}{E} = p \times RO \times FD,$$

то модель може бути трансформована таким чином:

$$q = \frac{r \times p \times RO \times FD}{1 - r \times p \times RO \times FD}.$$

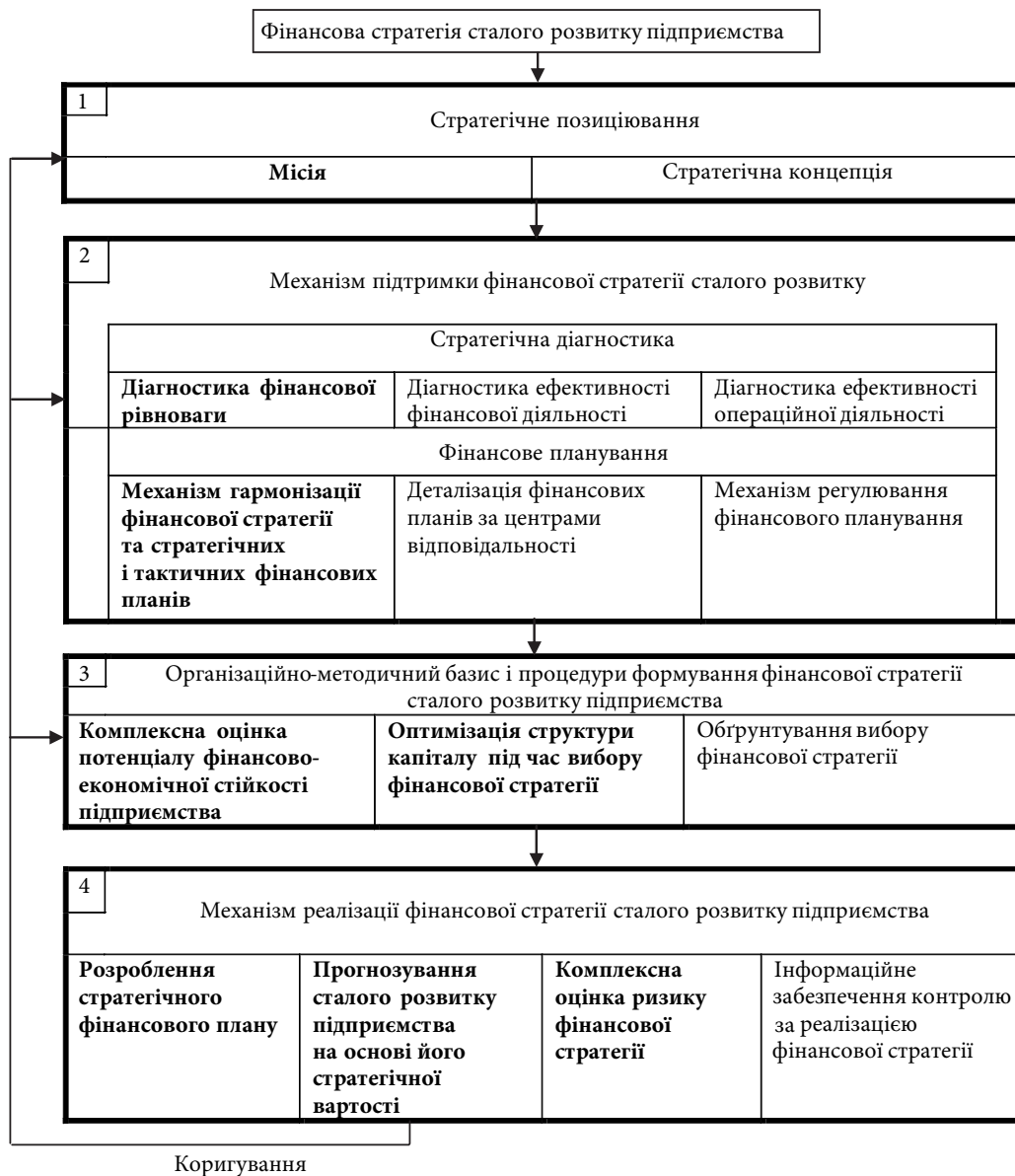
Ця модель є детермінованою факторною моделлю, що встановлює залежність між приростом потенціалу підприємства і основними факторами, що його визначають.

Ці фактори дають узагальнену комплексну характеристику різних сторін діяльності підприємства: виробничу (ресурсовіддача), фінансову (роль власного капіталу), взаємовідносини засновників і асоційованих членів (дивідендна політика), фінансові результати (рентабельність продукції).

Ця модель може бути корисна для аналізу саме ролі власного капіталу та оптимізації як його розмірів, так і структури.

Вартою уваги є концептуальна модель механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємства, запропонована Л. А. Костирко²³ (рис. 14.5).

²³ Костирко Л. А. Формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємства: Автореферат дис. ... д-ра екон. наук. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2004. – С. 12.

Рис. 14.5. Концептуальна модель фінансової стратегії сталого розвитку підприємства

Для обґрунтування управлінських рішень щодо вибору стратегії запропоновано інтегральний показник фінансової надійності, який на відміну від відомих ураховує сукупний вплив інтегральних оцінок (у новій інтерпретації) – ліквідність (K^l); фінансова стійкість (K^c); ефективність використання власного капіталу (K^e) і ризик (K^p):

$$I_n = \left[1 - \prod_{i=1}^n (1 - K_n^i) \right]^n = \left[1 - (1 - K_n^a) (1 - K_n^c) (1 - K_n^e) (1 - K_n^p) \right]^4 \rightarrow 1, \quad (14.37)$$

де K_n^i – інтегральна оцінка i -го стану рівноваги;

n – кількість інтегральних оцінок.

Зіставлення фактичних показників фінансової надійності з цільовими дозволяє надати досить точну оцінку фінансово-економічної стійкості підприємства, що аналізується. Для забезпечення фінансової стійкості постає завдання моделювання ситуацій фінансової рівноваги (табл. 14.10).

Таблиця 14.10

Моделювання ситуацій фінансової рівноваги

стан ЧА	Ситуація		Характеристика ситуації	Діагноз фінансових станів підприємства
	індикатори	умови фінансової рівноваги		
1. ЧА ⁺	П ⁺ , СК ⁺	$A - ДЗ - КЗ > СК$ $ВК > СК, П > 0$	Розширене відтворення. Ефективне використання капіталу; забезпечення зростання вартості підприємства	Ідеальний стан
2. ЧА ⁺	П ⁰ , СК ⁺	$A - ДЗ - КЗ = СК$ $ВК > СК, П = 0$	Просте відтворення. Використання капіталу не приносить ані прибутку, ані збитку	Стан статичної рівноваги
3. ЧА ⁺	П ⁻ , СК ⁺	$A - ДЗ - КЗ < СК$ $ВК > СК, П < 0$ $ П < СК$	Неефективне використання капіталу	Стан назрівання фінансової кризи
4. ЧА ⁰	П ⁻ , СК ⁺	$A - ДЗ - КЗ < СК$ $ВК > СК, П < 0$ $ П = СК$	Можливе повне покриття збитків реалізацією активів	Стан фінансової кризи 1-го ступеня
5. ЧА ⁻	П ⁻ , СК ⁺	$ЧА < СК + ДЗ + КЗ$ $ВК = СК, П < 0$ $ П > СК$	Можливе часткове покриття збитків реалізацією активів	Стан фінансової кризи 2-го ступеня
6. ЧА ⁻	П ⁻ , СК ⁺	$A - ДЗ - КЗ < СК$ $ВК > СК, П < 0$ $ П > СК$	Покриття збитків реалізацією активів неможливе	Стан фінансової кризи 3-го ступеня (незворотна криза)

ЧА – чисті активи; П – прибуток; СК – статутний капітал; А – активи; ДЗ – довгострокові зобов'язання; КЗ – короткострокові зобов'язання; ВК – власний капітал; «+», «0», «-» – позитивне, нульове та від'ємне значення чистих активів

Особливе значення для формування механізму підтримки фінансової стратегії суб'єкта господарювання має фінансове планування.

Формуючи механізм підтримки фінансової стратегії, слід урахувати головну його особливість, а саме – що процеси фінансового планування і формування стратегії підкоряються одним і тим же закономірностям економічного та соціального розвитку підприємства. Принципова позиція полягає в перманентній гармонізації тактичних і стратегічних фінансових планів, що потребує формування набору стратегічних альтернатив, збалансованих із джерелами фінансування як за термінами, так і за обсягами.

Запропонована Л. А. Костирко послідовність формування механізму реалізації фінансової стратегії дозволяє: виконувати комплексний аналіз і стратегічну діагностику потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства з метою оцінки його ситуаційної поведінки на певному етапі розвитку; визначати ієрархічні рівні формалізованого процесу впровадження фінансової стратегії: рівень підприємства (визначається цільовою функцією сталого розвитку – максимізацією вартості), рівень центрів відповідальності (визначається вартістю створеного продукту), функціональний рівень (визначається стратегічними і тактичними рішеннями, що регламентують функціональні процеси); скласти стратегічний фінансовий план стійкого розвитку підприємства в автоматизованому режимі та в разі потреби його коригувати; прогнозувати сталий розвиток підприємства на основі стратегічної вартості; оцінювати ризик і чутливість показників фінансової стратегії; підвищувати регульовальну функцію управління у сфері забезпечення контролю на всіх етапах реалізації фінансової стратегії підприємства і в разі потреби вносити оперативні корективи в розроблені проекти фінансових планів²⁴ (табл. 14.11).

Таблиця 14.11

Методика оцінки вибору фінансової стратегії підприємства

Тип	Характеристика	Інтегровані показники	Обмеження
Розвиток	Фінансова рівновага за рентабельністю. Загальна стратегія – наступальна, наступально-захисна	Інтегрований коефіцієнт надійності за ефективністю використання власного капіталу (K_n^e): $K_n^e = [1 - (1 - K_n^{ep})(1 - K_n^{ea}) \times (1 - K_n^{en})]^{n1}$	$ЧА > 0$, $ЧП > 0$, $ЧА > СК$, $ЧП > СК$
Стабілізація	Фінансова рівновага за збереженням та підтримкою потенціалу фінансово-економічної стійкості. Загальна стратегія – очікувальна, захисна	Інтегрований коефіцієнт надійності за фінансово-економічною стійкістю (K_n^c): $K_n^c = [1 - (1 - K_n^{cp})(1 - K_n^{ca}) \times (1 - K_n^{sa})]^{n2}$	$ЧА > 0$, $ЧП > 0$, $ЧА = СК$, $ЧП = СК$

²⁴ Костирко Л. А. Формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємства: Автореферат дис. ... д-ра екон. наук. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2004. – С. 20–21.

Закінчення табл.4.11

Тип	Характеристика	Інтегровані показники	Обмеження
Становлення	Фінансова рівновага за ліквідністю та платоспроможністю. Загальна стратегія – захисна, очікувальна	Інтегрований коефіцієнт надійності за ліквідністю (K_n^l): $K_n^l = [1 - (1 - K_n^{lo})(1 - K_n^{lz}) \times (1 - K_n^{ml})]^{n3}$	$ЧА \leq 0$, $ЧП \leq 0$, $СК > ЧА$, $СК > ЧП$, $(ФА) > (ПЗ)$
Диверсифікація	Фінансова рівновага за збереженням потенціалу фінансово-економічної стійкості. Загальна стратегія – наступально-захисна, очікувальна	Інтегрований коефіцієнт надійності за ризиком (K_n^p): $K_n^p = 1 - \frac{1}{A} \sum_{k=1}^n \sum_{i=1}^{m_k} \alpha_i \times P(A_i)M(A_i)$	$ЧА > 0$, $ЧП > 0$, $СК > ЧА$, $СК > ЧП$, $B_n(AB) > B_n(A) + B_n(B)$
<p>Значення: K_n^{ml} – коефіцієнт надійності за терміною ліквідністю; K_n^{lo} – коефіцієнт надійності за ліквідністю обігу; K_n^{lz} – коефіцієнт надійності за ліквідністю готівки; K_n^{ep} – коефіцієнт надійності за економічною рентабельністю; K_n^{ca} – коефіцієнт надійності структури оборотних активів; K_n^{za} – коефіцієнт надійності за забезпеченістю активів джерелами фінансування; K_n^{cp} – коефіцієнт надійності за збалансованістю структури фінансових ресурсів; K_n^{ea} – коефіцієнт надійності ефективності використання активів; K_n^{en} – коефіцієнт надійності за економічним потенціалом; n – число етапів фінансової стратегії; α_i – ваговий коефіцієнт i-го виду ризику; m_k – кількість ризиків на k-му етапі; A – величина активів; Γ_k – рівень ризику на k-му етапі реалізації стратегії; $M(A_i)$ – математичне очікування втрат; $P(A_i)$ – імовірність втрати від ризикової події A_i; $B_n(AB)$, $B_n(A)$, $B_n(B)$ – наведена (дисконтна) вартість активів; $ПЗ$ – поточні зобов'язання; $ФА$ – фінансові активи; $n1$, $n2$, $n3$ – кількість показників надійності за типами рівноваги</p>			

Механізм реалізації фінансової стратегії діє на основі встановлених принципів: керованості, плановості, адаптивності, ієрархічності, безперервності розвитку.

Важливим аспектом механізму реалізації фінансової стратегії є прогнозування сталого розвитку підприємства на основі його стратегічної вартості. Керуючись комплексною природою вартості підприємства, авторка обґрунтовує такі ключові принципи її оцінки:

- 1) достовірність – впливає з урахування інтересів різних груп учасників економічних відносин;
- 2) адекватність – урахує зміни чинників навколишнього середовища;
- 3) гнучкість – ураховуються умови та специфіка функціонування підприємства у просторі і часі;

- 4) сегментність – проявляється в сукупній оцінці вартості, створеній на окремих сегментах діяльності підприємства;
- 5) інтегрованість – ґрунтується на врахуванні відхилень результатів оцінки залежно від її методу, рівня ризику та інфляції;
- 6) інформативність – передбачає створення інформаційної бази для прогнозування стратегічної вартості підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику активів із міркувань рівня їх ліквідності.
2. Поясніть суть горизонтального, вертикального і трендового аналізу.
3. Які критерії групування активів за рівнем ліквідності?
4. Поясніть, як ви розумієте суть робочого капіталу підприємства.
5. Який зв'язок між показником чистої вартості активів і робочим капіталом?
6. Поясніть зв'язок між розмірами поточних зобов'язань і швидкістю обороту активів.
7. Розкрийте суть поняття «фінансовий цикл».
8. Від чого залежить операційний цикл у процесі руху грошових коштів?
9. Від чого залежать розміри дебіторської заборгованості?
10. Які заходи можуть сприяти прискоренню обороту дебіторської заборгованості?
11. Які показники впливають на формування фінансового іміджу підприємства?
12. Охарактеризуйте суть фінансової рівноваги підприємства.

Тема 15

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

15.1. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ

В умовах ринкової економіки для вирішення виробничих або комерційних завдань, які потребують вкладення коштів, потрібно розробити внутрішній документ фірм – бізнес-план підприємства.

Бізнес-план має містити:

- чітку інформацію про те, яке місце займає підприємство на ринку;
- усі виробничі характеристики майбутнього підприємства;
- детальний опис схеми його функціонування;
- принципи та методи керівництва підприємством;
- обов'язкову програму управління фінансами, без якої неможливо розпочати іншу справу і забезпечити її ефективність;
- представлення перспективи розвитку виробництва інвесторам і кредиторам.

Для складання бізнес-плану можуть бути такі спонукальні мотиви:

- надати інформацію про підприємство і наміри власників;
- викласти стратегію і тактику підприємства, показати, як взаємодіють різні підрозділи підприємства, що являють собою єдине ціле;
- представити фінансову мету та докладні кошториси, за допомогою яких можна контролювати фактичні витрати і прибутки;
- запевнити третю сторону в доцільності надати потрібні кошти або сприяти розвиткові підприємства в іншій формі.

Важливим елементом бізнес-плану є фінансовий план, який складається для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, а також для управління поточною і стратегічною фінансовою діяльністю. Цілі внутрішньофірмового планування в різних країнах можуть бути різноманітними. За кордоном вважається, що керівництво будь-якого підприємства, незалежно від виду його діяльності, повинно знати, які завдання у сфері економічної діяльності воно може запланувати на наступний період.

Разом з тим бюджет фірми є основою для контролю. Порівнюючи фактичні показники із запланованими, можна здійснювати так званий бюджетний контроль фірми.

Бюджет фірми є водночас формою координації. Бюджет являє собою виражену у вартісних показниках програму дій у сфері виробництва, закупівель сировини чи товарів, реалізації виробленої продукції. У програмі дій має бути забезпечена тимчасова і функціональна координація (узгодження) окремих заходів.

Бюджет фірми є основою для встановлення завдань для персоналу, менеджерів. Бюджет фірми розробляється на наступний період. Саме тому значно простіше розглядати альтернативні варіанти, не обов'язково апробуючи їх негайно. Завдання розробляються на основі апріорних тверджень, проте з урахуванням звітних показників.

У бюджетуванні є й елемент делегування повноважень. Схвалення керівництвом фірми бюджету підрозділу слугує основою для того, щоб оперативні рішення в майбутньому приймати на рівні цього підрозділу децентралізовано. Якщо бюджети на рівні підрозділів не розробляються, то керівництво фірми не схильне до децентралізації процесу прийняття оперативних рішень.

Фінансовий план підприємства може включати такі документи:

- прогноз обсягів реалізації;
- кошторис грошових видатків та надходжень;
- таблицю доходів і витрат;
- прогнозований кошторис активів і пасивів підприємства;
- розрахунок точки беззбитковості.

Фінансове планування являє собою розрахунок обсягів фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками використання відповідно до виробничих і маркетингових показників підприємств на плановий рік.

Фінансове планування дозволяє вирішити такі завдання:

- виявити, якими грошовими коштами може володіти підприємство;
- виявити і оцінити джерела їх надходження;
- оцінити достатність коштів для виконання завдань;
- визначити суми коштів, які потрібно сплатити в бюджет і позабюджетні фонди;
- оцінити потребу в інвестиціях і залучених коштах;
- збалансувати майбутні доходи і витрати з урахуванням комерційної самокупності.

В умовах, коли підприємствам надано самостійність у плануванні, вони можуть складати його в будь-якій формі, яку вони вважають за зручну

для себе. Форма балансу доходів і витратків може відповідати, наприклад табл. 15.1.

Таблиця 15.1

**Баланс доходів і витрат (фінансовий план) підприємства
(можливий варіант)**

№ пор.	Показник	Код	Сума
1	2	3	4
	Доходи і надходження коштів		
1	Виторг від реалізації продукції, робіт, послуг – усього, у т. ч.:	01	
	ПДВ	02	
	акцизний збір	03	
	амортизаційні відрахування	04	
	внески до цільових державних фондів	05	
	кошти на оплату процентів за кредит	06	
	прибуток від реалізації	07	
2	Прибуток від іншої реалізації продукції	08	
3	Доходи від позареалізаційних операцій	09	
4	Довгострокові кредити	10	
5	Довгострокові позики	11	
6	Доходи від першого випуску акцій	12	
7	Цільове фінансування і надходження з бюджету	13	
8	Цільове фінансування і надходження з позабюджетних фондів	14	
9	Безповоротна фінансова допомога	15	
10	Інші доходи і надходження	16	
	Усього доходів і надходжень	17	
	Витрати і відрахування коштів		
1	Витрати на реалізовану продукцію, роботи, послуги	18	
2	ПДВ, сплачений при оплаті за товари, роботи, послуги	19	
3	Довгострокові фінансові інвестиції	20	
4	Капітальні вкладення	21	
5	Поповнення оборотних активів	22	
6	Орендна плата	23	
7	Відрахування в резервний фонд	24	
8	Відрахування від прибутку у фонд економічного стимулювання	25	
9	Виплачені дивіденди	26	
10	Відрахування на благодійні цілі	27	
11	Повернення довгострокових кредитів	28	
12	Повернення довгострокових позик	29	
13	ПДВ, який перераховується в бюджет	30	
14	Акцизний збір	31	
15	Податок з прибутку	32	
16	Плата за землю	33	

Закінчення табл. 15.1

№ пор.	Показник	Код	Сума
1	2	3	4
17	Податок на транспортні засоби	34	
18	Плата за воду	35	
19	Внески в цільові державні фонди	36	
20	Плата процентів за кредити	37	
21	Залишок коштів, передбачених на інвестиції	38	
22	Інші витрати і відрахування	39	
	Усього витрат і відрахувань	40	

Фінансовий план можна складати поетапно:

1. Аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного року.
2. Розгляд та вивчення проектних виробничих, маркетингових показників, на основі яких розраховують планові фінансові показники.
3. Розроблення проекту фінансового плану.

Фінансове планування є складовою управлінських систем. У практиці фінансової роботи виділяють шість основних типів автоматизованих управлінських систем, які розробляють із використанням відповідних програм.

MRP-I – автоматизоване планування потреби в сировині і матеріалах для виробництва, мінімізація витрат, пов'язаних зі складськими запасами. Використовується для опису компоненту «виробництво».

MRP-II – автоматизоване планування всіх виробничих ресурсів підприємства: сировина, матеріали, обладнання, його продуктивність, затрати праці; контроль виробництва здійснюється протягом усієї операційної діяльності – від закупівлі сировини до відвантаження продукції. Використовується для опису компонентів «виробництво», «логістика» і, як правило, включає в себе методи мережевих розрахунків.

ERP-I – автоматизація і оптимізація внутрішніх бізнес-процесів, так званий back-office; планування як матеріальних, так і фінансових ресурсів у масштабах підприємства. Використовується для опису компонентів «виробництво», «логістика», «фінанси».

ERP-II – управління внутрішніми ресурсами і зовнішніми зв'язками підприємств; поєднує ERP, CRM і SCM.

CRM – система обліку і управління відносинами зі споживачами.

SCM – система обліку відносин із постачальниками.

15.2. РОЗРАХУНОК ПОТРЕБИ В МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСАХ ПІД ЧАС СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ

Під час складання бізнес-плану і фінансового плану підприємства потрібно обґрунтувати найоптимальніше використання активів фірми з метою отримання можливого прибутку. При цьому неминучим є складання плану виробництва.

Зазначимо, що за всіх недоліків планової системи ведення господарства в нас нагромаджено значний досвід фінансового планування, яке базувалось на плануванні виробництва.

Складаючи фінансовий план, насамперед розраховують вартість сировини й матеріалів для забезпечення випуску запланованої кількості продукції.

Для цього потрібно використати:

- норми витрат на одиницю продукції;
- план випуску;
- потреби в матеріалах, сировині;
- ціну сировини.

Для прикладу скористаємося умовними даними, відображеними в *табл. 15.2*.

Таблиця 15.2

Розрахунок вартості матеріалів

Місяць кварталу	Норма, кг	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, кг	Ціна, грн/кг	Вартість матеріалів, тис. грн
1	0,5	1 000	500	2 000	1 000
2	0,5	1 500	750	1 800	1 350
3	0,5	1 800	900	1 800	1 620
Усього					3 970

Аналогічно використовують дані для розрахунку вартості напівфабрикатів, комплектуючих виробів (напр. *табл. 15.3, 15.4*).

Таблиця 15.3

Розрахунок вартості напівфабрикатів

Місяць кварталу	Норма, кг	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, кг	Ціна, грн/кг	Вартість матеріалів, тис. грн
1	1	1 000	1 000	4 000	4 000
2	1	1 500	1 500	3 800	5 700
3	1	1 800	1 800	3 500	6 300
Усього					16 000

Таблиця 15.4

Розрахунок вартості комплектуючих виробів

Місяць кварталу	Норма, шт.	Випуск продукції, шт.	Потреба у випуску, шт.	Ціна, грн/шт.	Вартість матеріалів, тис. грн
1	2	1 000	2 000	3 000	6 000
2	2	1 500	3 000	2 900	8 700
3	2	1 800	3 600	2 800	10 080
Усього					24 780

Усі розрахунки виконують окремо за видами матеріальних ресурсів. Це потрібно для подальших розрахунків.

15.3. ВИБІР ВАРІАНТА КАПІТАЛОВКЛАДЕНЬ

Немає сумніву в тому, що підприємства повинні здійснювати капіталовкладення для оновлення обладнання, технології.

Під час розрахунків береться для порівняння кілька можливих варіантів капіталовкладень з урахуванням паспортної продуктивності обладнання.

Кращий із варіантів вибирають за найменшою сумою наведених затрат на одиницю годинної продуктивності обладнання.

Запишемо методику розрахунку в *табл. 15.5* (дані – умовні).

Таблиця 15.5

Вибір варіанта капіталовкладень

Рядок	Показник	Одиниця виміру	Перший варіант	Другий варіант
1	Сума капіталовкладень	тис. грн	2 000	3 000
2	Сума річних поточних витрат з використання обладнання	тис. грн	100	130
3	Нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень	–	0,15	0,15
4	Паспортна продуктивність обладнання	виробів за год.	3	5
5	Річний фонд часу обладнання за умови роботи в одну зміну	год	1 800	1 800
6	Сума зведених витрат	тис. грн	400	580
7	Сума зведених витрат на один виріб [р. 6 : (р. 4 × р. 5)]	грн	74,1	64,4

Закінчення табл. 15.5

Рядок	Показник	Одиниця виміру	Перший варіант	Другий варіант
8	Економія зведених витрат на один виріб (р. 7, вар. 1 – р. 7, вар. 2)	грн	–	+9,7
9	Економія зведених витрат (р. 8 × р. 4 × р. 5)	тис. грн	–	87,3

За підрахунками кращого варіанта капіталовкладень вибирають той, який дає економію, але при введенні в дію може бути відведено термін дії виходу на проектну потужність і тому економії за фактом можна не досягти.

15.4. РОЗРАХУНОК СУМИ АМОРТИЗАЦІЙНИХ ВІДРАХУВАНЬ

Для підрахунку амортизаційних відрахувань об'єкти і засоби групують за нормами амортизації. Норми амортизації встановлюють у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного (податкового) періоду.

Поряд із вартісною оцінкою основних фондів, величиною норм амортизації, важливим елементом амортизаційної політики під час фінансового планування є методи нарахування амортизації. На жаль, сьогодні в Україні існує розбіжність між нарахуванням економічної (бухгалтерської) і податкової амортизації.

За допомогою методу нарахування амортизації суб'єкти господарювання можуть прискорювати, гальмувати або рівномірно списувати вартість основних фондів протягом установленого строку їхньої служби. З одного боку, підприємству дається можливість вибору методів амортизації, а з іншого – збільшується обсяг і складність розрахунків за новим стандартом.

Передбачено можливість вибору з метою бухгалтерського обліку з-поміж п'яти нових методів амортизації, а також чинний податковий метод амортизації.

Проаналізуємо наявні методи нарахування амортизації (табл. 15.6), можливості зміни обсягів амортизаційних відрахувань, їхній вплив на процес оновлення виробничих фондів, а також імовірні його наслідки на амортизацію з позиції оподаткування.

Методи нарахування амортизації

Назва методу	
за Національними стандартами бухгалтерського обліку	за Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку
1. Прямолінійний	Прямолінійний
2. Зменшення залишкової вартості	Зменшення залишкової вартості
3. Прискорене зменшення залишкової вартості	–
4. Кумулятивний	–
5. Виробничий	Суми одиниць продукції
6. Податковий	–

Аналіз наведеної таблиці дозволяє чітко сформулювати основну економічну сутність методів амортизації.

1. *Прямолінійний метод* (часто вживають інші назви: лінійний метод, метод рівномірного списання, рівномірний), за Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, полягає в тому, що річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів. Річна норма амортизації залежить тільки від терміну служби об'єкта, а сума амортизації з року в рік не змінюється.

2. *Метод зменшення залишкової вартості* – це метод, за яким річну суму амортизації визначають як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного періоду або початкової вартості на дату початку нарахування та річної норми амортизації. Річну норму обчислюють як різницю між одиницею та результатом кореня степеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його початкову вартість.

Щодо вигідності (невигідності) застосування методу зменшення залишкової вартості, то якщо підприємству економічно вигідно, щоб значна частка амортизації придбаного об'єкта припала на перші роки експлуатації, – запровадження цього методу є найвигіднішим.

3. *Метод прискореного зменшення залишкової вартості*. Суть цього методу полягає не в тому, щоб скоротити термін експлуатації, а в тому, щоб прискорити накопичення амортизаційної суми, не чекаючи кінця терміну експлуатації. Річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або початкової вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється виходячи зі строку корисного використання об'єкта і подвоюється.

Суттєвим недоліком цього методу є те, що за встановленого терміну експлуатації вся амортизація відобразатиметься на собівартості продукції,

виробленої протягом першої половини терміну експлуатації, у свою чергу, залишкова вартість цього об'єкта, що працював лише половину встановленого терміну, не досягає ліквідаційної вартості.

4. *Кумулятивний метод* належить до прискорених методів нарахування амортизації. Особливістю цього методу є те, що він дозволяє накопичити значну частку амортизаційних відрахувань протягом перших років експлуатації. Кумулятивний метод також називають методом суми цифр кількості років, тому що річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця очікуваного строку використання об'єкта основних засобів, на суму кількості років його корисного використання. Тобто під кумулятивним коефіцієнтом мається на увазі не що інше, як річна норма амортизації.

5. *Виробничий метод*. Виробничий метод базується на обсягах виробництва, і відрізки часу, протягом яких об'єкт експлуатується, не мають жодного значення для нарахування амортизації. Інакше кажучи, виробнича амортизація нараховується як безпосередній результат експлуатації об'єкта.

Для нематеріальних активів суму амортизації визначають на основі лінійного методу, за яким кожен окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частинами відповідно до його початкової вартості з урахуванням індексації протягом року, який підприємство визначає самостійно, враховуючи строк корисного використання таких нематеріальних активів або строк діяльності підприємства, але не більше ніж 10 років.

15.5. РОЗРАХУНОК СОБІВАРТІСТІ ПРОДУКЦІЇ

Собівартість продукції визначається розрахунково-аналітичним методом. Розрахунковим шляхом установлюють витрати матеріалів, купівельних напівфабрикатів, комплектуючих виробів, суму амортизаційних відрахувань і величину ремонтного фонду.

На підставі таких розрахунків складають таблицю-кошторис витрат на виробництво (табл. 15.7).

Таблиця 15.7

Кошторис витрат на виробництво (з основної діяльності)

Витрати	Усього за рік, тис. грн
1. Сировина та основні матеріали	
2. Допоміжні матеріали	

Закінчення табл. 15.7

Витрати	Усього за рік, тис. грн
3. Паливо	
4. Електроенергія	
5. Амортизація	
6. Заробітна плата з нарахуваннями	
7. Інші грошові витрати	
8. Витрати на виробництво	
9. Списано на позавиробничі рахунки	
10. Витрати на валову продукцію	
11. Зміна залишків незавершеного виробництва	
12. Виробнича собівартість товарної продукції	
13. Позавиробничі витрати	
14. Повна собівартість товарної продукції	
15. Товарна продукція в оптових цінах підприємства	

15.6. РОЗРАХУНОК СУМИ КАПІТАЛУ НА ПРИРІСТ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Розмір капіталу, потрібного для фінансування приросту оборотних активів, визначають як різницю між сумою оборотних активів на кінець і на початок кварталу.

За станом на кінець кварталу потребу в оборотних активах визначають за виробничими запасами, незавершеним виробництвом, готовою продукцією, а також за всією сукупністю оборотних активів.

Підприємства встановлюють індивідуальні норми запасу матеріальних ресурсів, розрахунки яких наведено в *табл. 15.8*.

Таблиця 15.8

Розрахунок потреби в оборотних активах для фінансування запасу матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів

Рядок	Показник	Один. виміру	Види матеріальних ресурсів		
			матеріали	напівфабрикати	комплектуючі
1	Планова потреба в матеріальних ресурсах				
2	Кількість днів у кварталі				
3	Односторонні витрати матеріальних ресурсів				

Закінчення табл. 15.8

Рядок	Показник	Один. виміру	Види матеріальних ресурсів		
			матеріали	напівфабрикати	комплектуючі
4	Норма запасу (у днях)				
5	Потреба в оборотних активах (р. 3 × р. 4)				

Знаючи суму авансування оборотних активів за основними групами матеріальних ресурсів, визначають загальний розмір оборотних активів у виробничому запасі.

Для забезпечення безперервності виробничого процесу створюється заділ (запас) незавершеного виробництва.

Ці показники розраховують, як показано в табл. 15.9.

Таблиця 15.9

Зразок розрахунку потреби в оборотних активах у незавершеному виробництві

Рядок	Показник	Один. виміру	Величина показника
1	Планова собівартість продукції		
2	Число днів (квартал)		
3	Одноденний випуск продукції за плановою собівартістю (р. 1 : р. 2)		
4	Заділ незавершеного виробництва		
5	Потреба в оборотних активах для фінансування заділу незавершеного виробництва (р. 3 × р. 4)		

Необхідність створення запасу готової продукції на складі пояснюється тим, що між датами надходження продукції на склад та її реалізації споживачам проходить період, пов'язаний із затратами після виробництва.

А оскільки вкладення в продукцію протягом усього цього періоду не дають віддачі, то для створення умов нормального функціонування на цей час підприємство повинно заздалегідь авансувати певну суму коштів.

Для цього здійснюється розрахунок нормативу власних оборотних активів (табл. 15.10).

Таблиця 15.10

**Розрахунок нормативу
власних оборотних активів**

Нормовані оборотні активи	Норматив на початок року	Норматив на плановий рік				Приріст (зменшен.) нормативу
		витрати в IV кв.		норма запасу, днів	норматив на кінець року	
		усього	у розрах. на 1 день			
1. Сировина і основні матеріали						
2. Допоміжні матеріали						
3. Паливо						
4. Запасні частини						
5. МШП						
6. Тара						
7. Незавершене виробництво						
8. Витрати майбутніх періодів						
9. Готова продукція						
УСЬОГО						

**15.7. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ
ТА БАЛАНСУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ**

Розроблення фінансового плану розпочинається з розрахунку показників дохідної його частини (табл. 15.11), а потім видаткової його частини та порядку розподілу прибутку (табл. 15.12).

Таблиця 15.11

**Розрахунок обсягу реалізації продукції і прибутку від реалізації,
а також робіт, послуг та інших фінансових результатів**

Показник	Сума
1. Залишок готової продукції на складах та товарів, відвантажених на початок планового року: а) за виробничою собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток	
2. Товарна продукція на плановий рік: а) за повною собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток	
3. Залишок готових виробів на складах і товарів, відвантажених на кінець планового року: а) у днях б) за виробничою собівартістю в) за оптовими цінами Прибуток	
4. Реалізація продукції в плановому році: а) за повною собівартістю б) за оптовими цінами Прибуток від реалізації товарної продукції	
5. Інша (нетоварна) реалізація: а) за повною собівартістю б) за відпускними цінами Прибуток від іншої реалізації	
6. Планові позареалізаційні результати	
7. Прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг та інших фінансових результатів	

Таблиця 15.12

**Розподіл прибутку від реалізації продукції, робіт, послуг
та інших фінансових результатів**

Показник	Сума
1. Прибуток від реалізації продукції, робіт, послуг та інші фінансові результати	
2. Платежі в бюджет: податок на прибуток плата за землю та природні ресурси	
3. Чистий прибуток	

Показник	Сума
4. Відрахування до резервного капіталу, виплата дивідендів	
5. Прибуток у розпорядженні підприємства, що відраховується на:	
а) розвиток виробництва	
б) економічне стимулювання	

У процесі складання кошторису доходів і видатків варто перевірити взаємовідповідність планових сум доходів і відрахувань із джерелами покриття їх відповідними доходами та надходженнями коштів, передбачених у I розділі балансу доходів і витрат.

Витрати на реалізацію продукції, які передбачені у II розділі кошторису доходів і витрат, мають покриватись виторгом від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням ПДВ і акцизного збору). Якщо виторг від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням податків) менший за витрати на продукцію, що реалізується, тоді не буде прибутку в I розділі. У II розділі з'являються збитки в сумі перевищення витрат над виторгом.

Якщо на плановий рік капітальні вкладення не передбачені чи їх намічений розмір менший від передбачених у I розділі кошторису доходів та видатків сум амортизації, то вільний залишок коштів, який не використовується за прямим призначенням, з'являється у II розділі кошторису у статті «Залишок коштів», які призначені на інвестиції.

Після визначення всіх статей кошторису доходів і витрат та підбиття підсумку за кожним розділом перевіряється ступінь збалансованості між ними. Для цього підсумки I розділу порівнюють із підсумками II розділу кошторису доходів і витрат. При цьому ці підсумки мають бути рівними. Якщо немає рівності між ними, то слід переглянути витрати та відрахування в бік зменшення чи виявити додаткові джерела доходів і надходжень коштів.

Таким чином, у процесі фінансового планування проводять конкретну ув'язку кожного виду витрат і відрахувань із джерелом фінансування. З метою перевірки правильності формування кошторису доходів і витрат складають шахову таблицю до фінансового плану (табл. 15.13), де по горизонталі подають напрями використання коштів, а по вертикалі – джерела (тобто витрати і надходження).

Таблицю складають шляхом заповнення підсумкових показників із видатків і доходів. Потім за кожною статтею видатків указують відповідні джерела фінансування.

Така таблиця дає можливість збалансувати доходи і витрати за статтями, виявити цільовий характер використання доходів і надходжень, знайти резерви отримання грошових коштів.

Таблиця 15.13

Шахова таблиця до фінансового плану (тис. грн)

Витрати	Доходи													
	Виторг від реалізації	у тому числі ПДВ*	Акцизний збір*	Амортизаційні відрахування*	До державних фондів*	Прибуток від реалізації*	Позареалізаційні доходи	Комерційні кредити	Позики банків	Від емісії і продажу акцій	Фінансування з бюджету	Безоплатно надана допомога	Інші доходи та надходження	Усього доходів
Витрати на реалізовану продукцію														
ПДВ за товари														
Довгострокові фінансові інвестиції														
Капітальні вкладення														
Поповнення оборотних коштів														
Орендна плата														
Відрахування у резервний фонд														
Виплачені дивіденди														
Відрахування на благодичність														
Повернення довго- і коротко-строкових кредитів														
ПДВ до бюджету														
Акцизний збір														
Податки з прибутку, на землю, на транспортні засоби														
До державних цільових фондів														
Проценти за кредит														
Інші														
Усього витрат, видатків, вкладень		×	×	×	×	×								

* Статті, які є розшифрувальними у структурі виторгу і не підлягають включенню до підсумкових сум.

15.8. ЗНАЧЕННЯ І ЗМІСТ ОПЕРАТИВНОГО ФІНАНСОВОГО ПЛАНУ

Фінансовий план (кошторис доходів і видатків) показує обсяг фінансових ресурсів, потрібних для поточної та довгострокової діяльності, дає орієнтир у фінансовій роботі підприємств на плановий рік. Виконання фінансового плану здійснюється безпосередньо у процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи постійну платоспроможність підприємств шляхом оперативного фінансового планування.

Оперативне фінансове планування полягає у складанні і використанні платіжного календаря, касового плану і розрахунків потреби короткотермінових кредитів. В основу платіжного календаря покладено черговість і строки проведення всіх розрахунків, що дозволяє своєчасно перераховувати платежі до бюджету, в бюджетні і державні цільові фонди, забезпечувати безперервне фінансування господарської діяльності. Його складають на квартал із розбиванням на місяці або на місяць по декадах. У платіжному календарі відображається весь грошовий обіг підприємства, основна частина якого проходить через поточний, валютний, позичковий та інші рахунки підприємства в банку, рух грошових коштів (табл. 15.14).

Таблиця 15.14

Платіжний календар

Показник	I декада	II декада	III декада
1. Початкове сальдо розрахункового рахунку в банку			
2. Очікувані надходження грошових коштів: а) за рахунок зниження дебіторської заборгованості на початок місяця б) за відпущену і відвантажену продукцію в поточному місяці в) кредити банків г) із централізованих джерел д) інші надходження			
3. Усього надходжень з урахуванням сальдо розрахункового рахунку (якщо воно є)			
4. Витрачання грошових коштів: а) у рахунок кредиторської заборгованості на початок періоду б) погашення недоїмок і прострочених банківських позичок та процентів з них в) оплата сировини, матеріалів; інших матеріальних цінностей, робіт і послуг за поточний місяць г) сплата податків до державного бюджету, внески до позабюджетних фондів за поточний місяць			

Закінчення табл. 15.14

Показник	I декада	II декада	III декада
д) сплата податків до державного бюджету і внески до позабюджетних фондів за наступний місяць (авансові платежі)			
е) на оплату праці			
є) на капіталовкладення			
ж) за кошторисами витрат служб і закладів соціально-культурної сфери			
з) платежі банкам за позичками та процентів за користування ними			
и) інші платежі			
5. Усього грошових витрат			
6. Залишок коштів (сальдо розрахункового рахунку) (р. 3 – р. 5)			

Платіжний календар дає можливість фінансовій службі підприємства забезпечити оперативне фінансування, виконання розрахункових та платіжних зобов'язань, фіксує зміни у платоспроможності підприємства та ліквідності його активів; дозволяє стежити за станом оборотних активів та вказує на потребу використання позичених і залучених коштів у плановому періоді.

Важливе місце в оперативно-фінансовій роботі підприємства має своєчасне повернення кредиторської заборгованості, а також своєчасна вимога дебіторської заборгованості.

На підприємстві має бути встановлено повсякденний оперативний контроль за платежами та надходженнями матеріальних цінностей, виконанням фінансових зобов'язань перед бюджетом, позабюджетними фондами, банками.

Слід періодично перевіряти дебіторську і кредиторську заборгованість за даними бухгалтерського обліку та звітності, матеріалами звірки витрат та інвентаризації.

Кредиторська заборгованість підприємства у складі залучених коштів займає значне місце. Якщо вона виникає у процесі господарських зв'язків з іншими суб'єктами господарювання в межах нормального документообігу та встановлених форм розрахунків, то вона не суперечить чинному законодавству та не може здійснювати негативний вплив на фінансовий стан інших суб'єктів господарювання. Якщо кредиторська заборгованість виникла в разі порушення встановлених правил розрахунків та кредитування, то призводить до фінансових ускладнень в інших суб'єктів господарювання. Тому, аналізуючи кредиторську заборгованість, треба одночасно перевіряти стан дебіторської заборгованості та виявляти причини затримки платежів, дату її виникнення.

Прострочені платежі постачальникам найчастіше виникають тоді, коли на підприємстві недостатньо чітко поставлено роботу: несвоечасно і нерівномірно вносяться платежі до бюджету та відрахування до позабюджетних фондів, оборотні кошти спрямовано в дебіторську заборгованість або в понаднормативні, непрокредитовані банком товарно-матеріальні цінності; розмір оборотних активів недостатній через бартерні операції і не задовольняє мінімальної потреби підприємства у власних оборотних активах.

Таким чином, платіжний календар конкретизує поточний фінансовий план, уточнює його показники, дозволяє використовувати власні резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів підприємств, дає повніше уявлення про стан платежів і розрахунків у періоді, що аналізується.

За допомогою платіжного календаря контролюється складання кошторисів витрат, витрат виробництва та обігу, випуск продукції та її реалізація окремими структурними підрозділами, а також рівень самоокупності та рентабельності.

Касовий план – це план обороту готівки підприємства, потрібний для контролю за їх надходженням і витрачанням. Його складають за типовою формою на квартал і в установлені строки передають у кредитну установу, з якою підприємство укладає договір про розрахунково-касове обслуговування.

Касовий план потрібний підприємству для того, щоб точніше визначити розмір зобов'язань перед працівниками із заробітної плати, нарахувань на заробітну плату та інших виплат.

Питання для самоконтролю

1. Який зв'язок між фінансовим та бізнес-плануванням?
2. Які джерела фінансового забезпечення становлять дохідну частину плану?
3. Охарактеризуйте порядок заповнення шахової таблиці до фінансового плану підприємства.
4. Яке значення оперативного фінансового планування діяльності підприємств?
5. Що є об'єктом фінансового планування?
6. Яким чином у фінансовому плані відображають розрахунки з бюджетом?

Тема 16

**СТРАХУВАННЯ
МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ
І ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

16.1. ОСОБЛИВОСТІ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

Безперервна виробнича діяльність значною мірою залежить від стану та збереження основних і оборотних фондів. Тому їхній страховий захист набуває особливої ваги і є обов'язковим.

Страхування активів підприємств регламентується Законом України «Про страхування»²⁵.

Страхування матеріальних активів у державному секторі економіки України визначається Указом Президента України від 13 червня 1994 року № 293 «Про обов'язкове страхування майна державних підприємств і організацій» та Постановою Кабінету Міністрів від 26 березня 1995 року № 195 «Про затвердження Положення про порядок і умови обов'язкового страхування майна державних підприємств і організацій».

Визначення поняття «страхування» є загальновідомим. Його містить стаття 1 Закону про страхування: «Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій».

Законом передбачено цілий перелік видів страхування, яке може бути як обов'язковим, так і добровільним.

Переоцінка основних фондів, яка періодично проводиться, встановлює сучасну (відновну) вартість створених раніше фондів. В основу всіх страхових відносин покладено фактичну вартість основних фондів, що складається з початкової оцінки за вирахуванням зношення. Для оборотних фондів поняття зношення не має сенсу. Тому завдання відшкодування фактичних витрат вирішується шляхом страхування оборотних фондів за повною балансовою (інвентарною) оцінкою. Це стосується також страхування фондів обігу, основну частину яких становить готова продукція.

---

²⁵ Урядовий кур'єр. – 2001. – № 205. – 7 грудня.

Державні підприємства, а також акціонерні товариства, які виникли на їхній основі, можуть укладати різноманітні договори страхування. За основним договором підлягає страхуванню все майно, що належить підприємству: будівлі, споруди, передавальні пристрої, силові, робочі та інші машини, устаткування, транспортні засоби, риболовні та інші судна, знаряддя лову, об'єкти незавершеного будівництва, інвентар, готова продукція, товари, сировина, матеріали та інше майно.

Підприємство має право страхувати будь-яку частину (групу) свого майна. Додатковими договорами можуть бути застраховані:

- майно, одержане підприємством за договором майнового найму (якщо воно не застраховане в наймача) або прийняте від інших підприємств (організацій) та населення, для переробки, ремонту, зберігання, на комісію тощо;
- майно на час проведення експериментальних або дослідних робіт, експонування на виставках.

Основні фонди, не передані в оренду іншим підприємствам та організаціям, можна страхувати окремо від іншого власного майна. Не виключається і страхування документів, грошей готівкою, цінних паперів. Не приймаються на умовах добровільного страхування будівлі, споруди та інші основні матеріальні активи, що перебувають у зоні, де можливі повені, обвали чи інші стихійні лиха з моменту офіційного оголошення про таку загрозу.

Окремими винятками можуть бути обставини, коли договір страхування поновлюється до кінця строку попереднього договору і в межах тієї частки вартості основних фондів, яку в договорі було зазначено.

Для страхування матеріальних активів недержавних підприємств та організацій також укладається основний договір на власні основні та оборотні фонди і додаткова угода щодо прийнятого майна на зберігання, переробку тощо. Раніше згадувані винятки тут знову чинні. Крім них, страхуванню не підлягають дамби і насипи (греблі), якщо вони не входять до єдиного комплексу з підприємством, штучні водойми, силосні ями, меліоративні споруди, дороги й майданчики з твердим покриттям для транспорту.

Обов'язковою умовою страхування матеріальних активів суб'єктів недержавної форми власності є надання документів страховикам про належне їм право юридичної особи.

Для сільськогосподарських підприємств різних форм господарювання страхування поширюється практично на всі види основних і оборотних активів.

16.2. СТРАХОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І СТРАХОВА ОЦІНКА МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

У разі добровільного страхування основних і оборотних фондів суб'єктами різних форм власності в цілому застосовується однакова сукупність страхових ризиків та обсяг відповідальності. Відшкодовуються збитки від пошкодження або загибелі майна внаслідок дій стихійних сил природи, припинення подачі тепла, стисненого повітря чи електроенергії, що викликане стихійним лихом, унаслідок аварій транспортних засобів, комунальних систем забезпечення промислових об'єктів. Капітальні споруди та інше майно є також застрахованим на той випадок, коли виникнення пожежі або загроза стихійного лиха змусили власників розібрати його чи перемістити в безпечне місце. Тоді до суми страхового відшкодування збитку включають вимушені витрати власника застрахованого майна на демонтаж устаткування, будівель, їхніх елементів, на транспортне перевезення, а потім на відновлення промислових об'єктів і підприємств, підготовку їх до нормальної експлуатації. За додатковим договором основні й оборотні активи можуть бути застраховані від крадіжки із застосуванням технічних засобів. Винятком може бути лише встановлена законодавством чи договором відповідальність транспортних організацій за пошкодження або загибель вантажу під час перебування його в дорозі. Якщо ті чи інші матеріальні активи використовують для проведення експериментальних або дослідних робіт, а також експонують на виставці, то дія договору страхування починається з моменту переміщення їх із постійного місця до упакування з метою транспортування на місце випробування або експонування. У цьому разі дія договору страхування поширюється на період тимчасового складування (збереження), випробування чи експонування і зворотного транспортування на їхнє постійне місце. Не підлягають страхуванню та страховій відповідальності втрати, причиною яких є об'єктивні технологічні або природні процеси: збитки, завдані застрахованим товарам під час обробки їх термічним впливом з метою переробки сировини, готової продукції чи з іншою метою (дія на продукти харчування, наплавлення або гаряча обробка металів тощо).

Для оцінки основних фондів застосовують їхню повну балансову вартість за вирахуванням величини зношення, а оборотних – за фактичною собівартістю (малоцінні та предмети, що швидко зношуються, – повністю). Експонати виставок, колекцій, антикваріату тощо страхують за їхньою вартістю на основі поданих страхувальником документів або за їхньою експертною оцінкою. Для оцінки сільськогосподарської продукції власного виробництва застосовують її фактичну собівартість, але не вищу від державних закупі-

вельних цін. Незавершене будівництво оцінюється за фактично здійсненими затратами фінансових, матеріальних і трудових ресурсів до моменту настання страхового випадку. Продукцію, не доведену до готовності, страхують на основі вартості затраченої сировини, матеріалів, енергії та праці, здійснених до часу настання страхового випадку. Для визначення її величини використовують затверджені ціни, норми та розцінки для даного виду робіт.

Складнішим, але й ефективнішим є страхування з умовою відшкодування втрат, віднесених до реальної (ринкової) вартості матеріальних активів на день їх пошкодження (загибелі). У цьому разі при укладенні договору страхування на рік потрібно за погодженням двох партнерів оцінити середній очікуваний індекс інфляції, який буде застосовано для страхової оцінки майна і встановлення страхових платежів. Можливе також використання умов укладення договору на річний строк, із періодичним коригуванням (перерахунком) страхових платежів, наприклад щокварталу. Застосування таких договорів означає, що і страховик, і страхувальник беруть на себе ризик переплатити або недоплатити залежно від частоти настання страхового випадку. Однак така ситуація не заперечує ймовірного характеру відносин.

Основою відшкодування збитків у разі пошкодження чи загибелі матеріальних активів є виконання вимог системи пропорційної відповідальності. Зміст її полягає в тому, що при пошкодженні (загибелі) майна, яке належить страхувальникові, відшкодування встановлюється на той процент від величини збитків, на який його застраховано, але в межах страхової суми. Разом з тим, якщо перевіркою буде встановлено заниження вартості матеріальних активів у договорі про добровільне страхування порівняно з фактичною сумою, то процент, на який вони були застраховані, відповідно зменшується.

Правила визначення страхового відшкодування майна, одержаного підприємством на умовах оренди, не відрізняються від тих, які застосовують у таких випадках до власних основних та оборотних фондів. Це стосується і майна, прийнятого підприємством для переробки або ремонту, на збереження, перевезення, на комісію тощо. Якщо застраховані матеріальні активи пошкоджені або вони загинули внаслідок настання страхового випадку, але встановлено, що він стався через неналежне виконання на підприємстві правил пожежної безпеки, технології виробництва чи збереження основних та оборотних фондів, сума страхового відшкодування зменшується на 30%. Під час розрахунку ставок страхових об'єктів та умов страхування застосовуються різноманітні знижки, «націнки», пільги. Зокрема, у страхуванні матеріальних активів державних підприємств та організацій ставки диференційовано залежно від галузі, в якій діє страхувальник. Знижені страхові ставки тут застосовують тоді, коли він хоче застрахувати все своє майно. У разі вибіркового

страхування, коли підписується договір страхування частини майна, ставки страхових платежів підвищують.

Для страхування основних і оборотних фондів недержавних підприємств та організацій використовують ставки, диференційовані за формами господарювання і видами матеріальних активів. Державним і недержавним підприємствам та організаціям, які страхували свої основні й оборотні фонди за повною страховою оцінкою і протягом кількох років не одержували страхового відшкодування, страхові тарифи зменшуються на деякий процент, що відповідає тривалості беззбиткового періоду. Певні знижки із суми нарахованих платежів надають тим страхувальникам, застраховані об'єкти котрих (виробничі і складські приміщення, невиробничі будівлі й споруди) утримуються з виконанням вимог пожежної безпеки, викладених у нормативно-технічних документах. Неоднакові ставки застосовують у страхуванні майна релігійних організацій, музеїв, художніх галерей тощо, які розрізняються залежно від рівня пожежобезпечності будівель.

Нерідко страхувальник підписує договір страхування різноманітних матеріальних активів, окремі з яких підлягають пільговому страхуванню. Тому загальну величину страхових внесків, що підлягають виплаті, розраховують на основі визначеної договором страхової суми, встановлених тарифних ставок та чинних пільг. Для більшості страхувальників установлено порядок, згідно з яким при страхуванні матеріальних активів на період до дев'яти місяців щомісячні платежі обчислюються в розмірі 10% від ставки, а при страхуванні на 10–11 місяців застосовується річна ставка. У разі укладення договору страхування на строк до одного місяця страхові платежі такі, як за повний місяць.

16.3. СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ ПІД ЧАС ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Перевезення матеріальних активів транспортними засобами може в окремих випадках призвести до збитків їхніх власників, що зумовлює потребу страхування вантажів. Суб'єктами цього виду страхування можуть бути юридичні та фізичні особи, які є вантажовідправниками або вантажоодержувачами. Від того, хто з них укладає договір страхування вантажів, залежать умови переміщення їх, юридичні права і обов'язки сторін. Передбачається можливість страхування вантажів на умовах відповідальності страховика «за всі ризики» і «без відповідальності за пошкодження».

Договір страхування «за всі ризики» означає відшкодування збитків від пошкодження чи повної загибелі всього або частини майна, що зумовлені

будь-якими причинами (за винятком обумовлених окремо), а також витрати з рятування та збереження застрахованих товарів, із запобігання подальшому пошкодженню їх.

Не відшкодовують збитків, причиною яких були: військові конфлікти або їхні наслідки; страйки; конфіскація або арешт вантажу; наслідки ядерного вибуху чи застосування атомної енергії або радіоактивних матеріалів; невиконання однією із сторін правил переміщення та зберігання вантажів; порушення вимог з упакування вантажів; перевезення вантажів із пошкодженнями; пожежа під час перевезення чи вибух вибухонебезпечних матеріалів, завантажених без дозволу страховика; невідповідність вантажу за масою, комплектацією, іншими умовами, зафіксованими в договорі, пошкодження упаковки; пошкодження товарів гризунами, комахами, черв'яками; несприятлива дія температури, вологості повітря в трюмі судна; злипання, усихання або інші природні зміни властивостей чи маси вантажу.

Згідно з умовами договору страхування «без відповідальності за пошкодження» відшкодовують збитки, зумовлені повною загибеллю всього або частини вантажу від стихійних лих, аварій чи зіткнення транспортних засобів. Сюди ж відносять пошкодження його кригою, підмокання вантажу від забортної води, аварії під час вантажно-розвантажувальних робіт, укладання вантажу, прийому судном палива. Страховому відшкодуванню підлягають також збитки внаслідок зникнення транспортних засобів, обґрунтовані витрати з гасіння пожежі, збереження вантажу та запобігання його подальшому пошкодженню.

У заяві про укладення договору страхування наводять обов'язкові дані, що включають: точну назву; вагу вантажу; число, місяць; характер упаковки; дати і номери коносаментів (інших супроводжувальних під час транспортування документів); вид транспорту (якщо перевезення здійснюється судном, то потрібно вказувати його назву, тоннаж і рік побудови); спосіб транспортування (у контейнерах, на палубі, у трюмах, насипом тощо); порти (станції) відправлення, призначення й перевантаження застрахованих товарів з одного виду транспорту на інший; дату завантаження й відправлення вантажу; його вартість (страхова оцінка); умови страхування.

Страховик має підписувати договір після огляду вантажу і складання його опису, в якому вказують: найменування товару; кількість; марку; ціну; рік випуску (якщо це машина, верстат тощо); номер технічного паспорта й загальну вартість партії.

Якщо стануться істотні зміни в ступені ризику перевезення вантажу і це стане відомим страхувальникові, то він зобов'язаний сповістити страхову організацію. Ідеться про значну затримку відправлення вантажу, відхилення від обумовленого в договорі маршруту, зміну транспортних засобів, пунктів вивантаження чи перевантаження.

Одержавши повідомлення про нові обставини переміщень вантажів, страховик може переглянути умови страхування, зокрема вимагати підвищення страхових внесків. У разі відмови страхувальника від цього дія договору страхування вантажу припиняється з моменту виникнення змін у ризику, а частину платежу за час, що залишився до закінчення його строку, повертають.

Залежно від типу транспортування й обсягу страхової відповідальності застосовують різноманітні ставки. Береться до уваги також розміщення вантажу під час перевезення його на судні. Страховик може диференціювати ставки, ураховуючи технічний стан транспортних засобів, віддаль і напрямок переміщення вантажу та інші чинники.

Якщо укладають договір страхування з додатковою відповідальністю, то передбачають індивідуальні тарифні ставки, рівень яких установлюють залежно від конкретних властивостей вантажу та змісту додаткової відповідальності.

З настанням страхової події виникають відповідні обов'язки сторін, котрі підписали договір страхування. Зокрема страхувальник (якщо це можливо) повинен активно сприяти ліквідації наслідків страхового випадку та рятуванню пошкодженого вантажу і протягом доби після того, як йому стало відомо про страхову подію, сповістити про це страхову організацію. У свою чергу, вона не пізніше ніж через три дні повинна почати складання страхового акта і обчислення величини збитку. Для цього застосовується принцип пропорційної відповідальності, а це означає врахування грошової оцінки загиблого вантажу або ступеня його пошкодження²⁶.

Підприємствам, які страхують свої транспортні засоби, варто знати, що згадана страхова сума завжди більша, ніж сума страхового відшкодування, навіть якщо застраховане майно повністю знищене і відновленню не підлягає.

Не відшкодована підприємству-страхувальнику сума називається франшизою і визначається з урахуванням багатьох чинників. Сума франшизи, що залишається у страхової компанії, – це свого роду підтвердження «примусової участі» підприємства у покритті власних збитків.

Як було викладено, правила страхування майна кожна страхова компанія встановлює самостійно. Правила добровільного страхування транспортних засобів (автомобілів, автобусів, самохідних машин, що сконструйовані на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок, моделей, причепів, напівпричепів і мотоколясок, а також колісних тракторів) називаються КАСКО (далі – Правила КАСКО).

---

²⁶ Детальніше про це див.: Заруба О. Д. Основи страхування. – К.: Знання, 1998.

До страхових випадків у Правилах КАСКО належать:

- пошкодження чи знищення транспортного засобу або його частин унаслідок дорожньо-транспортної пригоди (ДТП);
- викрадення транспортного засобу, крадіжка або знищення його частин, деталей, приладів, що викликані навмисними діями третіх осіб у будь-якому місцезнаходженні транспортного засобу;
- пошкодження або знищення транспортного засобу внаслідок стихійного лиха (повінь, буря, ураган, смерч, цунамі, шторм, злива, град, обвал, лавина, зсув, вихід ґрунтових вод, паводок, сель, удар блискавки, осідання ґрунту), падіння дерев та інших предметів, нападу тварин, а також пожежі чи самозаймання транспортного засобу.

Страховання на випадок усіх згаданих ризиків називається повним КАСКО, а страхування за винятком викрадення транспортного засобу – частковим КАСКО²⁷. Як правило, договір страхування транспортного засобу укладається на рік. Згідно з Правилами КАСКО на страхування приймається транспортний засіб у непошкодженому стані, що пройшов технічний огляд без порушення встановлених термінів. До уваги береться і термін експлуатації транспортного засобу (страхова компанія може встановити його на свій розсуд). Як обов'язкову умову страхова компанія може висувати таке: транспортний засіб не має бути застрахований в інших подібних компаніях. За Правилами КАСКО, транспортний засіб може бути застрахований:

- на повну суму;
- на суму в частці від повної вартості. При цьому страхова компанія бере на себе зобов'язання відшкодувати збитки пропорційно дійсній вартості транспортного засобу;
- із застосуванням «системи першого ризику». Суть її полягає в повній виплаті збитків у межах страхової суми незалежно від того, яку частину від дійсної вартості транспортного засобу становить страхова сума. Дія цієї системи поширюється лише на перший страховий випадок.

За Правилами КАСКО, договір страхування укладається лише за умови встановлення *безумовної франшизи*, розмір якої розраховується від розміру страхової суми. Сама страхова сума залежить ще й від умов страхування та типу транспортного засобу. Якщо страховий випадок настає унаслідок ДТП, відсоток франшизи (у середньому по страхових компаніях) становить 1% страхової суми для легкових автомобілів і 2% – для вантажних. У разі викрадення (крадіжки) безумовна франшиза для легкових автомобілів вітчизняного

²⁷ Сушальська Т. Автотранспортні перевезення: страхуємо все: Збірник систематизованого законодавства. – 2005. – Вип. 3. – С. 75.

виробництва становить 5%, для більшості легкових автомобілів іноземного виробництва – 10%, для джипів іноземного виробництва та деяких моделей ВАЗ – 15%, для вантажних автомобілів – 2,5%. Виплати страхового відшкодування у разі викрадення транспортного засобу здійснюються лише після порушення за цим фактом кримінальної справи. При цьому спочатку виплачується лише 30% суми страхового відшкодування, а залишок – не раніше ніж через два місяці після закінчення строку попереднього розслідування органами МВС (після припинення або зупинення справи). При цьому страхувальникові виплачується 70% страхового відшкодування (у разі його невинуватості), за винятком франшизи. У разі викрадення транспортного засобу страхувальник зобов'язаний передати страховій компанії техпаспорт і повний комплект оригінальних ключів від транспортного засобу.

Зазначимо, що Правила КАСКО містять великий список винятків із страхових випадків. Наводити його немає сенсу, адже в разі укладення договору страхування кожне підприємство в обов'язковому порядку буде з ним ознайомлено. Але наголосимо, що страхова компанія, за Правилами КАСКО, не приймає на страхування вантажу (багажу), який перевозиться транспортним засобом. Страхується лише транспорт.

Згідно з Правилами КАСКО, підприємство, що застрахувало транспортний засіб, у разі настання страхового випадку протягом двох робочих днів, коли підприємству стало відомо про нього, має відправити страховій компанії інформацію про те, що сталося, за формою, установленою у страховому полісі. І не пізніше ніж через сім днів подати письмовий опис обставин страхового випадку. У разі ДТП страхувальник (його працівники) зобов'язаний повідомити органи міліції, записати дані про всіх очевидців аварії, ужити можливих заходів з мінімізації шкоди застрахованому транспортному засобу. Перед початком проведення ремонтно-відновлювальних робіт транспортний засіб має оглянути представник страхової компанії для складання відповідних документів про заподіяння шкоди. Залежно від характеру страхового випадку підприємство-страхувальник має надати страховій компанії такі документи:

- довідку Державтоінспекції про ДТП установленого зразка;
- довідку станції технічного обслуговування про технічний стан транспортного засобу, окремих його вузлів і агрегатів;
- довідки пожежної служби, слідчих органів, гідрометеослужби тощо.

При страхуванні транспортних засобів деякі страхові компанії застосовують систему знижок і надбавок – «бонус-малус», яка залежить від результатів попереднього страхування і становить знижку підприємству-страхувальнику за «безаварійність» або надбавку за «підвищену аварійність». Знижки діють для транспортних засобів, що застраховані на повну вартість і

на строк не менше ніж рік. Система «бонус-малус» передбачає встановлення розміру страхового тарифу залежно від класу транспортного засобу. Що нижчий клас транспортного засобу, то нижчий страховий тариф (а отже, менша сума страхового платежу підприємства-страхувальника), і навпаки.

16.4. УСТАНОВЛЕННЯ ВЕЛИЧИНИ СТРАХОВОГО ТАРИФУ

Одним із найважливіших питань, що виникають під час страхування майна, є його оцінка, на підставі якої встановлюють страхову суму – суму коштів, у межах якої страхова компанія зобов'язана провести виплату в разі настання страхового випадку.

Страховий випадок – це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальникові, застрахованій або іншій третій особі.

Саме на підставі страхової суми визначається страховий платіж, що його підприємство сплачує страховій компанії як страховий внесок або страхову премію. Страховий платіж, у свою чергу, встановлюється із застосуванням до страхової суми страхового тарифу.

Статтею 9 Закону «Про страхування» встановлено, що під час страхування майна страхову суму встановлюють у межах вартості майна за цінами і тарифами, що діють на момент укладення договору страхування, якщо цим договором не передбачено іншого.

В основу страхового платежу покладено тарифну ставку, яку називають брутто-ставкою. В її структурі два основні елементи: нетто-ставка та навантаження. Кошти з нетто-ставки використовують для утворення основної частини страхового фонду, а тому вони відіграють роль забезпечення виплат страхового відшкодування. За рахунок навантаження до нетто-ставки покривають витрати на проведення страхових операцій. Питома вага навантаження в брутто-ставці залежить від специфіки конкретної страхової операції, форми та виду страхування і, як свідчить міжнародна практика, коливається від 10 до 49%.

За своєю фінансовою природою нетто-ставка пов'язана з імовірністю заподіяння страхувальникові певного матеріального збитку, відображає обсяг страхової відповідальності страховика в разі страхування майна чи підприємницьких ризиків, для яких властиві кілька видів страхової відповідальності. Загальна нетто-ставка може складатися зі суми кількох окремих нетто-ставок.

Зазначимо також, що на розмір нетто-ставки впливає багато чинників, котрі відображають конкретні умови, в яких перебуває застраховане майно, здійснюється виробництво, живе і працює людина.

Навантаження до нетто-ставки має бути достатнім для покриття таких складних витрат страховика: оплати праці співробітників страхової організації, затрат на рекламу, адміністративно-господарських витрат (оренда приміщення, плата за комунальні послуги тощо), оплата послуг підприємств зв'язку, відрахування до резервних та інших фондів. Обсяг навантаження має бути достатнім і для формування прибутку страховика. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 4 травня 1994 року № 358 «Про удосконалення механізму державного регулювання тарифних ставок у сфері страхування» норматив витрат на введення страхової ставки не може перевищувати:

- з обов'язкового державного страхування – 6% від розміру тарифу;
- з обов'язкового страхування майна та відповідальності – 20% від розміру тарифу;
- з обов'язкового особистого страхування – 15% від розміру тарифу.

Забезпечення зазначених вимог потребує постійної роботи зі встановлення, уточнення та коригування страхових тарифів, а це передбачає виконання деяких умов. Однією з них є підтримання еквівалентності інтересів страхових партнерів. Це означає, що нетто-ставки мають якомога повніше відповідати ймовірності збитку, бо лише в такому разі кошти страхового фонду, одержані від страхувальників за тарифний період, будуть достатніми для страхового відшкодування.

Розміри тарифних ставок визначаються здебільшого в регіональних межах (в Україні це Полісся, лісостепова зона, степова тощо) у середньому на 5 або 10 років.

У регіональних межах має відбуватись і поверненість виплачених платежів у формі страхового відшкодування. Дотримання умов еквівалентності інтересів страхових партнерів відповідає перерозподільчій природі страхування, зміст якої – у замкнутому розподілі збитку одного застрахованого на всіх.

Важливо забезпечити доступність розмірів страхових тарифів для якомога ширшої сукупності страхувальників. Якщо застосувати надмірно високі тарифні ставки, то вони можуть виявитись нереальними для багатьох суб'єктів унаслідок їхнього слабкого фінансового стану. Проте доступність тарифних ставок визначається, насамперед, числом страхувальників, а також кількістю застрахованих об'єктів.

Однією з умов визначення розміру страхових тарифів є їхня стабільність за тривалий час. Саме незмінність тарифних ставок упродовж багатьох

років посилює впевненість страхувальників у фінансовій стійкості страхової організації. Зрозуміло, що із зміною конкретних обставин проведення страхових операцій тарифи не можуть залишатися стабільними.

Розширення обсягу страхової відповідальності, якщо дозволяють чинні тарифні ставки, є також однією з умов устанавлення певної величини тарифів. Дотримання її є пріоритетним напрямом у діяльності страховика з огляду на те, що за значного обсягу страхової відповідальності повніше задовольняються інтереси страхувальників.

Визначення величини тарифної ставки має величезне значення для забезпечення рентабельності страхових операцій і всієї діяльності страховика. Адже останній здійснює виплати із страхового відшкодування, несе інші витрати, формує прибуток лише за рахунок страхових платежів. При страхуванні відбувається замкнутий розподіл збитку між страхувальниками. Тому для встановлення величини нетто-ставки можна застосувати рівність $СП = СВ$ у якій $СП$ – страхові платежі, що відповідають нетто-ставкам; $СВ$ – обсяг страхового відшкодування.

Розрахувавши праву частину рівності, одержимо шукану величину страхових платежів.

Щоб визначити ймовірність втрати, без якої неможливо розрахувати величину нетто-ставки, потрібно зробити деяке припущення.

Нехай умовно вважається, що під час кожного страхового випадку, який фактично стався, знищується один страховий об'єкт. Тоді ймовірність матеріальних збитків унаслідок цього залежить, насамперед, від імовірності настання страхових випадків. Якщо визначити приблизно їхню кількість за тарифний період, то можна обчислити і ступінь імовірності настання цих випадків.

Ця величина являє собою відношення кількості страхових випадків до числа застрахованих об'єктів.

Розрахунковий показник рівня збитковості страхової суми показує ймовірність втрат страховика в розмірі тієї частки сукупної страхової суми, яка вибуває із страхового портфеля щорічно або ж за тарифний період залежно від настання страхових випадків та необхідності відшкодування збитків. Виражена у формі певної процентної ставки, зазначена частка є основою для встановлення нетто-ставки.

Загалом рівень збитковості страхової суми як відношення деяких грошових показників залежить від дії різних чинників.

Вкажемо на основні з них: a – число застрахованих об'єктів одним страховиком; b – страхова сума застрахованих об'єктів; c – число фактичних страхових випадків; d – кількість пошкоджених (загиблих) об'єктів; f – сума страхового відшкодування; q – показник збитковості страхової суми.

Беручи до уваги дію зазначених чинників, можна обчислити три показники, які показують міру їхнього впливу на збитковість страхової суми.

Перший показник – $(c : a)$ – показує частоту настання страхових випадків як відношення числа страхових випадків до кількості застрахованих об'єктів. Змістом його є процент аварійності засобів транспорту, травматизму людей, загибелі худоби тощо.

Другий показник – $(d : c)$ – визначає спустошеність від настання одного випадку шляхом віднесення числа постраждалих об'єктів до кількості страхових випадків, що відбувалися. Цей показник інформує про число об'єктів, які потерпіли від настання одного страхового випадку: повені, землетрусу тощо.

Третій показник – $(f : b) : (d : a)$ – характеризує відношення ризиків. Змістом його є відношення середнього страхового відшкодування за один постраждалий об'єкт до середньої страхової суми одного застрахованого об'єкта.

Якщо було часткове пошкодження об'єкта, то цей показник свідчить про середній ступінь пошкодження одного об'єкта. Певне його зниження характеризує перевищення великих ризиків у страховому портфелі над їхньою середньою страховою оцінкою.

Якщо названі показники перемножити, то можна одержати синтетичний показник збитковості страхової суми:

$$\frac{c \times d \times f \times a}{a \times c \times d \times b} = \frac{f}{b} = q. \quad (16.1)$$

Розрахунок нетто-ставок за кожним видом або одноразовим об'єктом страхування починається з визначення середнього показника збитковості страхової суми за тарифний період, тобто за 5 чи 10 років з урахуванням ризикової поправки.

Для цього спершу будують ряд збитковості страхової суми і аналізують його тенденцію.

Залежно від одержаних висновків вирішується питання про величину ризикової поправки.

Методика розрахунку обсягу навантаження до нетто-ставки спирається на встановлення фактичних затрат на утримання страхових організацій, котрі здійснюють вид страхування, за кілька попередніх років. Пояснюється це тим, що частка навантаження в брутто-ставці має тенденцію до зменшення, фактичні затрати на проведення відповідного виду страхування обчислюють за даними бухгалтерської та статистичної звітності. Після цього визначають їхню питому вагу в процентах у сумі страхових платежів, які надійшли за той же період.

Для обчислення навантаження треба встановити обсяги брутто-ставки і нетто-ставки, різниця між якими буде відображати шукану величину.

Обсяг брутто-ставки можна розрахувати, застосувавши формулу

$$B = \frac{H}{100 - H(\%)}, \quad (16.2)$$

де H (%) – питома вага навантаження в брутто-ставці, встановлена на основі розрахунку фактичних накладних витрат страховика за кілька попередніх років.

16.5. СТРАХОВІ СУМИ І СТРАХОВІ ПРЕМІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СТРАХОВИХ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВА ЗІ СТРАХОВОЮ КОМПАНІЄЮ

Страховик несе відповідальність за договором у межах страхових сум відповідно до конкретних правил страхування.

Страхувальник у разі укладення договору на термін більше ніж один рік має право на оплату страхової премії у два етапи з урахуванням індексації (дисконтування), якщо вона перебільшує суму, встановлену страховою фірмою.

У разі несплати чергового внеску в строк договір страхування вважається перерваним, початковий внесок страхової премії не повертається.

Страхувальник може відновити договір, сплативши недоплату (неустойку) в розмірі 15% від повної суми страхової премії і неоплачені раніше внески.

У разі дострокового розірвання договору частка страхової премії може бути повернута за умови, що страхувальникові раніше не виплачували страхових сум за договором.

Розмір повернутої частини страхової премії буде визначатися за такою формулою:

$$A = P_1 - P_1 \times K_1, \quad (16.3)$$

де P_1 – премія в розрахунку на рік за початковою сумою;

K_1 – коефіцієнт, що враховує пройдений термін дії договору в повних місяцях.

Система коефіцієнтів використовується в такому значенні: K_1 – показує пройдений термін дії договору, а K_2 – термін дії, що залишився (табл. 16.1).

Таблиця 16.1

Таблиця коефіцієнтів

Термін, місяців	K_1, K_2
1	0,2
2	0,35
3	0,5
4	0,6
5	0,65
6	0,7
7	0,75
8	0,80
9	0,85
10	0,90
11	0,95
12	1

У період дії договору страхувальник може внести зміни в розмір страхової суми, якщо це передбачено правилами.

За збільшення страхової суми страхова премія з додаткового страхування розраховується:

$$D = \Pi_2 - \Pi_1 \times \frac{N}{12}, \quad (16.4)$$

де N – кількість повних місяців, що залишилися до кінця дії договору;

Π_1, Π_2 – відповідно, початковий і кінцевий розміри страхової премії.

Додатковий договір про зміну премії оформляється так, як і основний, – на бланку поліса.

За зменшення страхової суми страхувальникові повертають частину (B) премії:

$$B = \Pi_1 \times K_2 - \Pi_2 \times K_2, \quad (16.5)$$

де K_2 – коефіцієнт, що враховує термін з моменту зменшення страхової суми до моменту закінчення терміну договору страхування.

16.6. ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ І ДІЇ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ

Договір укладається на основі усної чи письмової заяви страхувальника і необхідних документів. Страховий поліс вручається страхувальникові одразу після оплати страхової премії.

Договір вступає в силу:

- у разі оплаті страхової премії готівкою – з моменту підписання договору обома сторонами;
- за безготівкових операцій – з моменту, вказаного в полісі, але не раніше ніж за 24 години з дня списання коштів із поточного рахунку страхувальника.

Дія договору закінчується о 00.00 годині того дня, який вказано в полісі як день закінчення договору.

У разі настання страхового випадку страхувальник зобов'язаний:

- 1) здійснити необхідні заходи для недопущення додаткових збитків;
- 2) протягом обумовленого терміну повідомити страховика;
- 3) подати заяву з проханням відшкодувати збитки;
- 4) надати всю потрібну інформацію.

Якщо не настав страховий випадок, то за згодою сторін частину страхової премії повертають пропорційно до суми процентів за користування кредитом.

Якщо страхувальник уклав два договори на страхування вантажу і за ними не проводились виплати, то загальна сума страхової премії для нового (третього) договору знижується на 10% і далі на 10% за кожний наступний договір, але не більше ніж на 30% за відсутності виплат.

Якщо протягом терміну дії договору страхування з терміном не менше ніж рік не проводили виплат страхового покриття, то після закінчення договору повертається до 50% від суми внесеної страхової премії.

Питання для самоконтролю

1. Які активи можуть бути застраховані підприємством?
2. Розкрийте зміст механізму страхової оцінки майна підприємства.
3. Які види страхування використовують під час перевезення вантажів?
4. Від чого залежить розмір страхового тарифу?
5. Який економічний зміст страхової премії?
6. Охарактеризуйте порядок укладення договору страхування.

Тема 17

**ФІНАНСОВА САНАЦІЯ
ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВУ
ПІДПРИЄМСТВА.
БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ**

17.1. СУТЬ І ДОЦІЛЬНІСТЬ САНАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЗІ СКЛАДНИМ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ

Термін «санація» походить від латинського «*sanatio*», що перекладається як оздоровлення чи лікування. У Фінансовому словнику санацію трактують як оздоровлення фінансового стану підприємства через здійснення системи заходів для запобігання його банкрутству чи підвищення конкурентоспроможності²⁸. Звичайно здійснюють санацію шляхом структурної перебудови виробництва, зокрема зміни номенклатури продукції, подрібнення підприємства, зміни ринків збуту, злиття підприємства, що є на грані банкрутства, із потужнішими, випуску нових акцій та облігацій для мобілізації капіталу, інших заходів.

Деякі іноземні економісти, спеціалісти з питань виведення підприємств із фінансової кризи дотримуються думки, що санація як економічна категорія виражає комплекс послідовних, взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, організаційно-правового, виробничо-технічного, соціального характеру, які спрямовані на подолання фінансової кризи на підприємстві та відновлення чи досягнення його прибутковості і конкурентоспроможності в довгостроковому періоді.

В Україні внаслідок недосконалості законодавства, браку належного техніко-методичного забезпечення процесів санації, дефіциту кваліфікованих спеціалістів велика кількість потенційно життєздатних підприємств стають потенційними банкрутами.

Тому особливу роль у процесі санації підприємств відіграють організаційні та техніко-економічні заходи поряд із заходами фінансово-економічного характеру. Метою фінансової санації є покриття поточних збитків і ліквідація причин їх виникнення, відновлення чи збереження ліквідності і

²⁸ Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. – Львів: Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1996. – С. 264.

платоспроможності підприємств, скорочення всіх видів заборгованості, поліпшення структури оборотного капіталу і формування фондів фінансових ресурсів²⁹. Цілісний погляд на етапи розроблення санаційної концепції окремого підприємства являє собою так звана «класична модель санації», що широко використовується як основа для розроблення механізму фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання у країнах із розвинутою ринковою економікою. Відповідно до класичної моделі санації процес фінансового оздоровлення підприємств починається з виявлення та аналізу причин і факторів фінансової кризи. На основі даних носіїв інформації (первинні бухгалтерські документи, рішення зборів акціонерів, фінансові плани тощо) визначають зовнішні і внутрішні фактори кризи та фінансового стану фірми, глибину кризи.

У межах санаційного аудиту здійснюється поглиблене вивчення фінансового стану на основі розрахунку низки коефіцієнтів. Основними з них є показники платоспроможності, ліквідності, прибутковості тощо. Після отримання даних щодо фінансового стану підприємства і причини фінансової кризи робиться висновок про доцільність чи недоцільність санації даного суб'єкта господарювання.

Варто звернути увагу, що в економічній літературі з питань санації часто згадується концепцію швидкого виявлення фінансової кризи і радикальних санаційних дій. Прихильники цього напрямку (в основному економісти-практики) не враховують того факту, що в цьому разі не залишається часу для детального дослідження причин спаду і розроблення оптимальної стратегії. На противагу цьому поглядів більша група економістів-теоретиків стверджує, що цейтнот у підготовці санаційної програми – основний фактор майбутніх невдач. Саме тому окремим аналітичним блоком у класичній моделі санації є формування стратегічних цілей і тактики.

Стратегія являє собою узагальнену модель дій для досягнення поставлених цілей шляхом оптимізації, координації і розподілу ресурсів компанії. Кінцева мета санаційної стратегії полягає в досягненні довгострокових конкурентних переваг, які забезпечили б компанії високий рівень рентабельності. Суть стратегії – вибір найкращих варіантів розвитку фірми та оптимізація політики капіталовкладень.

Відповідно до розробленої стратегії розробляється програма санації, яка відображає систему запланованих взаємопов'язаних заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризи. Її формують на основі комплексного вивчення причин фінансової кризи, аналізу внутрішніх фінансових джерел та з урахуванням стратегічних цілей санації. У програмі фіксують загальні

²⁹ Финансы предприятий: Тексты лекций / Под ред. А. Н. Поддерегина; Международный университет финансов. – К., 1998. – С. 215.

принципові підходи до оздоровлення, які конкретизуються в проекті санації. У ньому мають міститись техніко-економічне обґрунтування санації, розрахунок обсягів фінансових ресурсів, потрібних для досягнення стратегічних цілей, конкретні графіки і методи мобілізації фінансового капіталу, строки освоєння інвестицій та їхньої окупності, оцінка ефективності санаційних заходів, а також прогнозні результати реалізації проекту.

Важливим компонентом санаційного процесу є координація і контроль за якістю реалізації запланованих завдань. Внутрішні контрольні органи повинні своєчасно виявляти нові санаційні резерви, а також підготувати об'єктивні кваліфіковані рішення відносно ліквідації можливих перешкод під час проведення оздоровчих процедур. Суттєву допомогу при цьому може надати оперативний санаційний контролінг, який синтезує в собі інформаційну, координаційну і контрольну функції. Основним завданням санаційного контролінгу є ідентифікація оперативних результатів і підготовка проектів рішень відносно використання виявлених резервів і подолання додаткових труднощів³⁰.

17.2. ОЦІНКА ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Фактори, які можуть зумовити фінансову кризу на підприємстві, поділяють на зовнішні, чи екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства), і внутрішні, чи ендогенні (які залежать від підприємства).

Основними екзогенними факторами кризи на підприємстві можуть бути:

- спад кон'юнктури загалом в економіці;
- значний рівень інфляції;
- нестабільність господарського (і особливо податкового) законодавства;
- нестабільність фінансового і валютного ринків;
- посилення конкуренції в галузі;
- посилення монополізму на ринку;
- дискримінація підприємств органами влади та управління;
- політична нестабільність у країні місцезнаходження підприємства чи в країнах підприємств – постачальників сировини (споживачів продукції).

---

³⁰ Фінанси підприємств: Тексти лекцій / Под ред. А. Н. Поддерєгіна; Міжнародний університет фінансов. – К., 1998. – С. 219.

Основними ендогенними факторами фінансової кризи на підприємстві можуть бути:

- брак стратегічної спрямованості дій підприємства;
- дефіцити в організаційній структурі;
- низький рівень маркетингу і втрата своїх ринків збуту продукції;
- незадовільне використання виробничих ресурсів;
- непродуктивне утримання зайвих робочих місць.

Типовими наслідками впливу вищенаведених факторів на фінансово-господарську діяльність підприємства є:

- втрата клієнтів і покупців готової продукції;
- зменшення кількості замовлень і контрактів зі збуту;
- неритмічність виробництва, неповне завантаження потужностей;
- збільшення собівартості і різке зниження продуктивності праці;
- збільшення розміру неліквідних оборотних засобів і понаднормативні запаси;
- виникнення внутрівиробничих конфліктів і збільшення плинності кадрів;
- збільшення тиску на ціни;
- суттєве зменшення обсягів реалізації і, як наслідок, недоотримання виторгу від реалізації продукції.

Рішення про проведення санації підприємства чи про його ліквідацію приймається на підставі висновків *санаційного аудиту*.

Аудит – це перевірка публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення вірогідності їхньої звітності та обліку, повноти й відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам.

Аудиторські послуги можуть надаватися у формі аудиторських перевірок (аудиту) та пов'язаних із ними експертиз, консультацій із питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності юридичних та фізичних осіб.

Санаційний аудит є окремим напрямом діяльності аудиторських фірм. Він має свої особливості як щодо методів, так і щодо об'єктів та цілей проведення. Характерною рисою санаційного аудиту є те, що його здійснюють на підприємствах, які перебувають у фінансовій кризі. Основна його мета полягає в оцінці санаційної спроможності підприємства.

Для досягнення цієї мети у процесі аудиту вирішують такі завдання:

- проводять причинно-наслідковий аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства;

- визначають глибину фінансової кризи та можливості її подолання;
- роблять порівняльний аналіз сильних і слабких сторін підприємства;
- здійснюють економіко-правову експертизу наявної в підприємства санаційної концепції;
- роблять висновок про доцільність санації чи ліквідації суб'єкта господарювання.

Санаційна спроможність – це наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації. До загальних передумов санаційної спроможності відносять наявність у підприємства потенціалу для майбутньої успішної діяльності, а саме:

- а) реальних можливостей збільшення виторгу від реалізації, скорочення собівартості продукції і на цій основі досягнення майбутньої прибутковості фінансово-господарської діяльності;
- б) реальних можливостей досягнення задовільної структури балансу;
- в) реальних можливостей забезпечення стабільної ліквідності та платоспроможності.

Санаційно спроможним підприємство буде в тому разі, якщо продискована очікувана вартість майбутніх активів (за умови успішної санації) буде більшою за вартість його ліквідаційної маси перед проведенням санації. Оцінюючи санаційну спроможність підприємства, виходять передовсім з його об'єктивних економіко-правових характеристик та показників. Суб'єктивна «моральна спроможність» і готовність власників підприємства та персоналу до кінця боротися за життя підприємства, як правило, відіграють незначну роль.

Санаційний аудит є дуже важливою складовою моделі санації підприємства. Він включає ідентифікацію даних, експертизу, розробку висновків та рекомендацій. Етапи та порядок проведення санаційного аудиту характеризуються відповідною структурно-логічною схемою (рис. 17.1). У процесі поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, послідовно вирішують такі завдання: оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточні роки; визначення фази кризи; ідентифікація причин кризи; виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники діяльності підприємства; виявлення та систематизація «слабких місць» у діяльності підприємства; формулювання висновку про задовільну (чи незадовільну) структуру балансу та про платоспроможність (чи неплатоспроможність) даного суб'єкта господарювання; виявлення резервів та факторів потенційної беззбиткової діяльності.

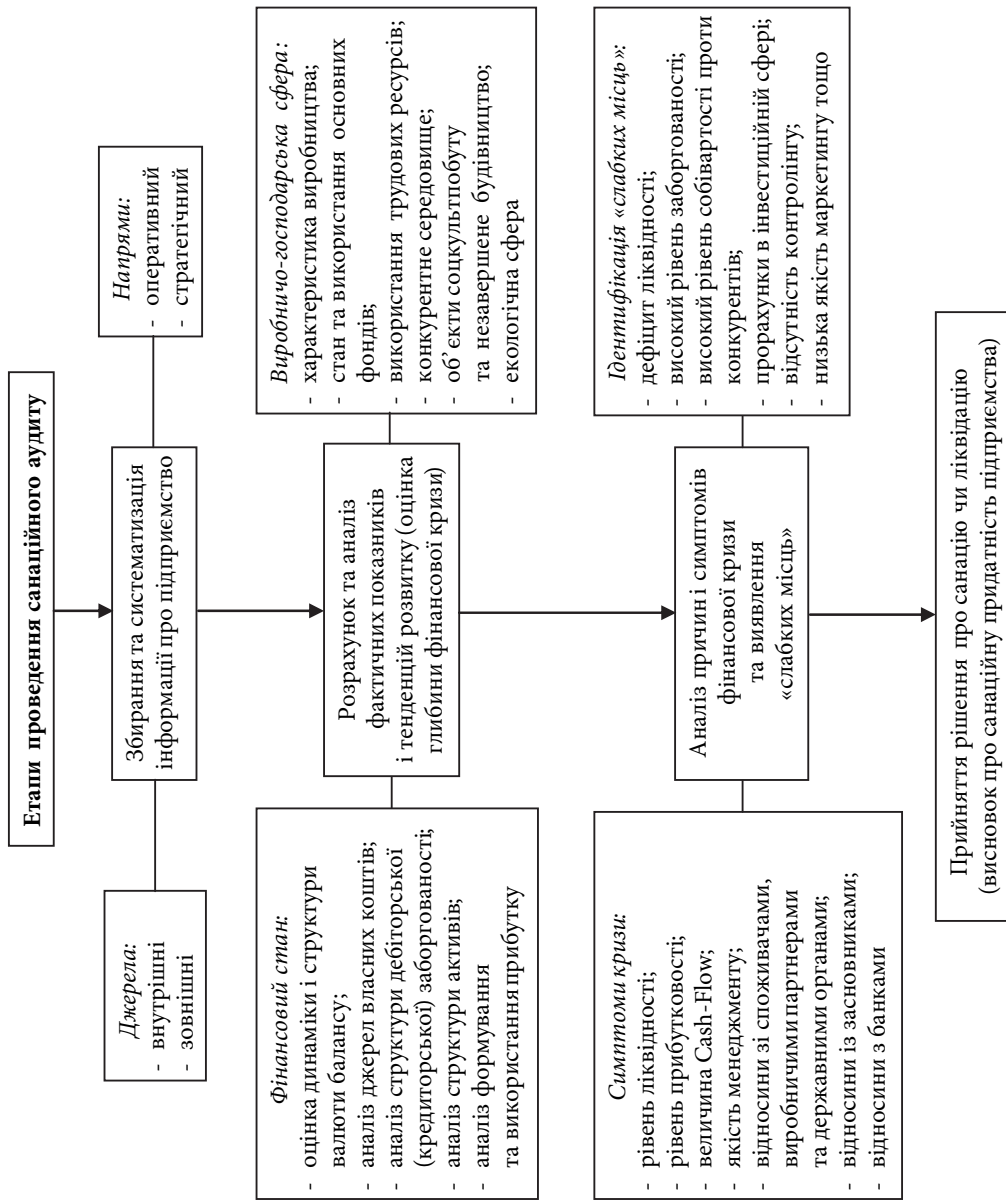

Рис. 17.1. Структурно-логічна схема проведення санаційного аудиту

Завершується аудит загальною оцінкою санаційної придатності з подальшим прийняттям рішення про доцільність санації чи ліквідації підприємства.

Базою для проведення санаційного аудиту є вихідні дані про оперативне (фактичне) і стратегічне становище підприємства.

Джерела інформації, що їх використовують у процесі санаційного аудиту, показано на *рис. 17.2.*

Рис. 17.2. Джерела інформації, які використовують у процесі санаційного аудиту

Поряд зі звітними бухгалтерськими даними для оцінки санаційної придатності підприємства слід також використовувати зовнішні джерела, а саме: статистичні дані, які характеризують діяльність тієї чи іншої галузі та загалом народне господарство, описовий матеріал засобів масової інформації, висновки незалежних експертів, нормативні документи. Треба зазначити, що процес збирання та систематизації даних щодо стратегічного становища підприємства є набагато складнішим, аніж збирання інформації щодо його актуального стану.

17.3. ФІНАНСОВІ ДЖЕРЕЛА САНАЦІЇ

Використання внутрішніх фінансових резервів та інструментів стабілізації дозволяє не тільки суттєво знизити загрозу банкрутства, а й значною мірою зменшує потребу в залученні капіталу із зовнішніх джерел. По-перше, у зв'язку з тим, що здійснення капітальних вкладень є частиною процесу фінансового оздоровлення підприємства, внутрішні джерела санації збігаються з внутрішніми джерелами фінансування капітальних вкладень: прибуток від реалізації основної продукції, фондів, нематеріальних активів і матеріальних цінностей, надходження від здачі майна в оренду, інших позареалізаційних операцій, а також амортизаційні відрахування. По-друге, використання внутрішніх фінансових резервів є обов'язковою умовою залучення зовнішнього капіталу.

Фінансова стабілізація в умовах кризової ситуації може відбуватися за такими основними напрямками:

- усунення неплатоспроможності;
- відновлення фінансової стійкості;
- зміна стратегії з метою прискорення економічного росту.

Відновлення платоспроможності підприємства можна здійснювати за допомогою зменшення зовнішніх і внутрішніх фінансових зобов'язань, з одного боку, і збільшення ліквідних активів – з другого.

До найважливіших заходів зі скорочення поточних зобов'язань треба віднести:

- скорочення рівня витрат на виробництво і реалізацію продукції, у тому числі за рахунок зменшення обсягів виробництва нерентабельної чи такої, що не має попиту, продукції, скорочення апарату управління тощо;
- пролонгація короткострокових банківських кредитів та іншої кредитної заборгованості;
- скорочення обсягів капітальних вкладень, у тому числі витрат на капітальний ремонт;
- прискорення оборотності оборотного капіталу;
- відстрочення виплати дивідендів і винагород за виробничі результати.

До найважливіших заходів із збільшення ліквідних активів можна віднести:

- реалізацію частини основних фондів підприємства, яка безпосередньо не бере участі в процесі виробництва;
- використання оберненого лізингу (операція, яка передбачає продаж основних фондів лізингової компанії з одночасним

- отриманням назад таких основних фондів в оперативний чи фінансовий лізинг);
- ліквідацію портфеля короткострокових фінансових вкладень;
  - оптимізацію структури оборотного капіталу (у тому числі за рахунок реалізації надлишкових запасів товарно-матеріальних цінностей, сировини, незавершеного виробництва);
  - реорганізацію маркетингових служб з метою підвищення ефективності їх функціонування в напрямі збільшення обсягів збуту продукції;
  - рефінансування дебіторської заборгованості (переведення її в інші, ліквідні форми оборотних активів: грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення тощо).

Стягнення дебіторської заборгованості є суттєвим моментом внутрішньої стабілізації суб'єкта господарювання. Багато підприємств, які опинились на межі банкрутства, мають непомірно великий рівень дебіторської заборгованості, що є суттєвим резервом відновлення платоспроможності. Тому фінансовий менеджмент підприємств повинен використовувати всі наявні можливості її погашення. Основними формами рефінансування дебіторської заборгованості є: факторинг, облік векселів, продаж векселів на фондовому ринку, форфейтинг (трансформація комерційного кредиту в банківський шляхом індосаменту переказного векселя на користь банку).

Крім того, треба виконати комплекс процедур із примусового стягнення дебіторської заборгованості, у тому числі шляхом звернення з позовом в арбітражний суд.

Фінансова санація може здійснюватися шляхом залучення коштів власників (пайовиків, акціонерів) підприємства; шляхом використання кредитних ресурсів; з допомогою основних кредиторів; персоналу підприємства.

У деяких випадках з метою фінансового оздоровлення підприємством може бути прийнято рішення про зменшення статутного капіталу. Зменшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватися двома методами:

- зменшення номінальної вартості акцій;
- зменшення кількості акцій шляхом викупу частини акцій в їхніх власників з метою анулювання цих акцій.

Рішенням акціонерного товариства про зменшення розміру статутного фонду акції, не представлені до анулювання, визнаються недійсними, але не раніше ніж через шість місяців після повідомлення про це всіх акціонерів. Законодавством встановлено, що підприємство зобов'язане відшкодувати власникові акцій збитки, зумовлені зміною статутного фонду.

Рішення про зміну статутного капіталу приймається більшістю (трьома чвертями) голосів акціонерів, які беруть участь у зборах.

Акціонерне товариство має право викупити в акціонера оплачені ним акції з метою їх подальшого перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників чи анулювання. Такі акції можуть бути реалізовані чи анульовані в строк, не більше ніж один рік. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів проводиться без урахування викуплених акціонерним товариством акцій власного випуску.

Як правило, основною метою зменшення статутного капіталу підприємства є вирівнювання номінальної вартості акцій з їхньою біржовою ціною, оскільки в період кризи може скластися ситуація, коли ринкова вартість є суттєво меншою від номінальної вартості акцій. Залучення коштів шляхом додаткової емісії в цьому разі неможливе.

Додаткова емісія акцій має такі основні переваги:

- для залучення коштів не потрібні ані застава, ані гарантії третіх осіб;
- вкладення коштів в акції, як правило, має довгостроковий характер.

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал тільки в тому разі, якщо всі раніше випущені акції оплачені за вартістю, не нижчою за номінальну.

Збільшення статутного капіталу може здійснюватися такими трьома методами:

- випуск нових акцій;
- обмін облігацій на акції;
- збільшення номінальної вартості акції.

Законодавством передбачено, що давніші акціонери мають переважне право на купівлю додатково випущених акцій. Кількість прав на придбання нових акцій підкріплюється дивідендним купоном, який представляють в оголошенні про пропозицію купівлі права. Їх продають і купують на біржі, як правило, протягом двох тижнів на період проведення нової емісії. Старі акції і переважні права на придбання нових продають окремо. Якщо акціонер уступає своє право на придбання акцій, то отримані ним грошові кошти повинні компенсувати зміну курсу. Грошова оцінка переважного права на купівлю нових акцій визначається за такою формулою:

$$П = (Кб - Ке) / (С + 1), \quad (17.1)$$

де П – грошова оцінка переважного права;

Кб – біржовий курс акцій;

Ke – курс емісії нових акцій;

C – співвідношення, з яким здійснюється емісія.

Метод збільшення статутного капіталу АТ шляхом обміну облігацій на акції, пов'язаний, перш за все, з облігаціями конверсійної позики. В іноземній науково-практичній літературі з питань санації конверсійні облігації характеризують як особливо сприятливий санаційний інструмент.

Такий метод залучення капіталу пов'язаний із випуском підприємством іменних облігацій, які через певний час, на бажання покупця, можна поміняти на акції підприємства. Конверсійні облігації дають можливість зацікавити інвестора в наданні капіталу підприємству, якщо він не ризикує придбати звичайні акції. Вкладаючи кошти в конверсійні облігації, інвестор досягає подвійної мети: з одного боку – відносної безпеки вкладень (у разі банкрутства компанії він отримує задоволення своїх претензій нарівні з іншими кредиторами), з іншого – можливості збільшення капіталу, яку дають прості акції. У цьому разі інвестори дають згоду на отримання меншого процента, властивого конверсійним облігаціям, для того, щоб у майбутньому мати можливість обміняти ці облігації на звичайні акції.

Як правило, конверсійні облігації випускають великі підприємства на строк від 5 до 10 років. Ринкова ціна конверсійних облігацій визначається їх інвестиційною вартістю і ціною звичайних акцій, вибраних для конверсії.

В інформації про емісію конверсійних облігацій має бути вказано:

- пропорції обміну (коефіцієнт конверсії);
- строки конверсії;
- необхідність, порядок і розмір доплат.

Доплати відображають рівень підвищення ринкової ціни акцій і стимулюють здійснення більш ранньої конверсії. Конверсія економічно доцільна тоді, коли курс конверсії нижчий від біржового курсу акцій. Емісія конверсійних облігацій має не перевищувати 25% розміру оплаченого статутного капіталу.

Фінансове сприяння кредиторів може бути здійснено шляхом:

- а) пролонгації і реструктуризації наявної заборгованості;
- б) повної чи часткової відмови від своїх вимог;
- в) надання додаткових кредитних ресурсів.

Очевидно, що активної участі кредиторів у фінансовому оздоровленні можна очікувати тільки в тому разі, якщо в результаті збереження і санації підприємства вони отримають повніше задоволення своїх претензій, аніж у разі ліквідації підприємства. Кредитори можуть піти на матеріальний ризик в обмін на майбутню участь у прибутках даного підприємства, в обмін на певний пакет акцій боржника чи в надії отримати надійне джерело збуту своєї продукції (чи поставки сировини для свого виробництва).

Інакше кажучи, кредитори в разі виникнення простроченої заборгованості повинні негайно звернутися в суд. І тільки в цьому разі вони можуть зменшувати об'єкт оподаткування на суму заборгованості. Інакше кредитор покриває збитки (якщо виникає безнадійна заборгованість) за рахунок прибутку, який залишається в його розпорядженні після оподаткування. У той же час, створюючи привабливі умови для кредиторів (наприклад, дозволяючи відносити на зменшення оподаткованого прибутку суми простроченої дебіторської заборгованості підприємств, які підлягають санації), податкові органи можуть активізувати їхню участь у процесі фінансового оздоровлення боржника. Таким чином, податкова політика держави має бути скоординована з політикою у сфері банкрутства і санації підприємств.

Одним із методів санації з допомогою кредиторів є погашення боргу і мобілізація потрібних для фінансового оздоровлення ресурсів за рахунок цільового банківського кредиту. Таку форму санації здійснює, як правило, комерційний банк, який обслуговує підприємство. Оскільки надання такого цільового кредиту супроводжується високим рівнем ризику, процентна ставка на нього сягає максимального рівня.

У разі, коли кредитор надає кредит дебіторові, проти якого порушено справу про банкрутство до моменту підписання кредитного договору, і інформація про порушення такої справи була оприлюднена, то безнадійна заборгованість за кредитом погашається за рахунок власних коштів кредитора (за винятком випадків надання фінансових кредитів у межах процедури санації дебітора під заставу його корпоративних прав, яку проводять за постановою арбітражного суду).

Надаючи фінансове сприяння шляхом відмови від своїх претензійних вимог, кредитори повинні враховувати, що така відмова за економічними наслідками прирівнюється до відмови від кредитного договору. Це означає, що в разі банкрутства боржника кредитор, який відмовився від претензій, не буде членом сформованого відповідно до Закону «Про банкрутство» комітету кредиторів. Повернення боргів цьому кредиторові буде здійснюватися за рахунок активів, які залишаються після задоволення вимог усіх кредиторів і членів трудового колективу. Крім того, сума заборгованості платника податку перед іншою юридичною особою, не стягнена після закінчення строку позовної давності, вважається безповоротною фінансовою допомогою, що здійснюється за рахунок прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства.

Прострочена заборгованість підприємств, на майно яких не може бути звернене стягнення згідно із законодавством України, відшкодовується за рахунок страхового резерву кредитора в разі, якщо протягом 30 календарних днів з моменту виникнення прострочення вказана заборгованість не

була відшкодована коштами Державного бюджету України чи компенсована в будь-якій іншій формі.

Загроза банкрутства і зумовлені цим економічні та соціальні наслідки змушують персонал підприємства робити свій внесок у фінансування санації. Основною метою фінансової участі персоналу в санації підприємства є надія зберегти робочі місця.

Особливо часто така ситуація трапляється в період загального економічного спаду, коли дефіцит альтернативних робочих місць зумовлює значну залежність робітників від свого підприємства.

Фінансування санації персоналом можливе за допомогою:

- а) відстрочення чи відмови від винагороди за виробничі результати;
- б) надання робітникам позик;
- в) купівлі працівниками акцій підприємства.

17.4. ОЦІНКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ТА ПІДСТАВИ ДЛЯ ПОРУШЕННЯ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО

Для оцінки загрози банкрутства треба провести аналіз фінансового стану підприємства. При цьому насамперед слід перевірити його сумарну кредиторську заборгованість. Адже справу про банкрутство арбітражний суд порушує в тому разі, якщо безспірні вимоги кредитора (кредиторів) до боржника сукупно становлять не менше ніж триста мінімальних розмірів заробітної плати, які не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх повернення строку.

Для аналізу фінансового стану аудиторі використовують методики, які не завжди є доступними для всього кола осіб, задіяних у процедурі провадження у справі про банкрутство. Однак фінансист підприємства повинен знати основні критерії, за допомогою яких можна було б самостійно зробити висновок щодо причин визнання підприємства банкрутом на підставі даних його балансу (рис. 17.3). Зокрема встановити, чи дійсно це підприємство є неплатоспроможним, або перевірити достовірність висновку щодо визнання підприємства банкрутом на підставі даних ліквідаційного балансу. У цьому разі можна використати методику ДПА³¹, яка передбачає розрахунок таких параметрів.

³¹ Вказівка ДПА від 28.08.97 р. № 24-0118/10-6881 «Методичні вказівки щодо порядку складання звітності, яку надають Державні податкові адміністрації Головному управлінню примусового стягнення податків за станом на _ 1997 р. на районному та обласному рівнях».

1. Коефіцієнт покриття (Кп) характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів протягом року і визначається відношенням оборотних активів підприємства до поточних зобов'язань.

2. Коефіцієнт забезпечення власними коштами (Кз.к) характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, потрібних для його фінансової стабільності, і визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до фактичної вартості наявних у підприємства оборотних активів виробничих запасів, незавершеного будівництва, готової продукції, коштів, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів.

3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Ка.л) характеризує негайну готовність підприємства сплатити свою заборгованість і визначається як відношення суми коштів підприємства до суми поточних зобов'язань.

Відповідно до цієї методики структура балансу підприємства визнається незадовільною, а підприємство – неплатоспроможним у разі, коли:

- значення коефіцієнта покриття (Кп) менше ніж 1;
- значення коефіцієнта забезпечення власними коштами (Кз.к) менше ніж 0,1;
- значення коефіцієнта абсолютної ліквідності (Ка.л) менше ніж 0,2.

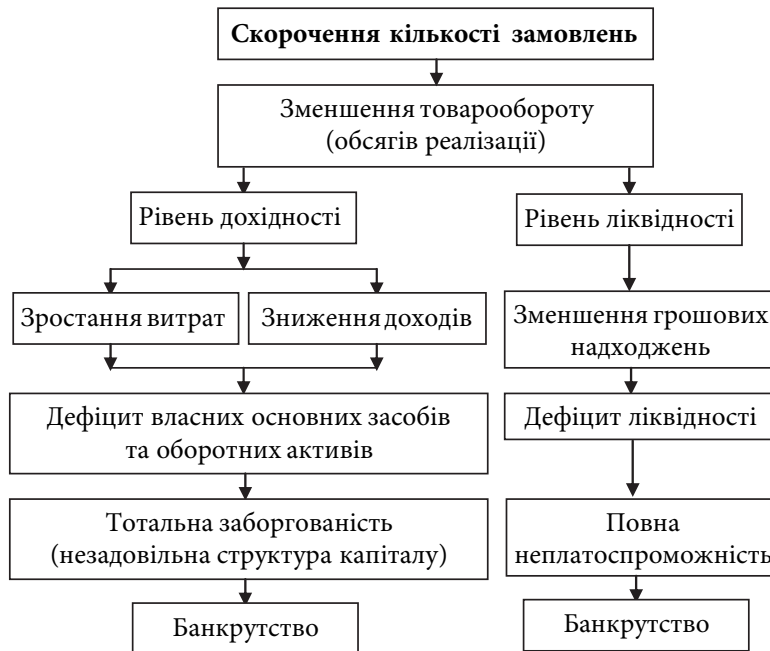

Рис. 17.3. Причини банкрутства підприємств

Створено багато підходів до прогнозування фінансової неспроможності суб'єктів господарювання. Будь-яка методика оцінки кредитоспроможності за своєю суттю є одночасно методикою прогнозування банкрутства. У світовій практиці найпоширенішими моделями оцінки фінансового стану підприємства та схильності його до банкрутства є економетричні моделі, збудовані на основі фінансових коефіцієнтів³².

1. Двофакторна модель оцінки ймовірності банкрутства.
2. Оцінка ймовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана.
3. Модель Ліса для оцінки фінансового стану.
4. Оцінка фінансового стану за показниками У. Бівера.
5. Метод рейтингової оцінки фінансового стану (рейтингове число).
6. R-модель прогнозу ризику банкрутства.
7. Прогнозна модель Таффлера.
8. Модель Фулмера.
9. Модель Спрингейта.
10. Узагальнена модель, розроблена на основі дискримінантної функції.
11. PAS-коефіцієнт.

Однією з найпростіших моделей прогнозування ймовірності банкрутства вважається **двофакторна модель**. Вона базується на двох ключових показниках: показнику поточної ліквідності і показнику частки позикових коштів, від яких залежить ймовірність банкрутства підприємства. Ці показники множать на вагові значення коефіцієнтів, знайдені емпіричним шляхом, і результати потім додають до деякої постійної величини (const), також отриманої тим же дослідно-статистичним способом. Якщо результат Z виявляється від'ємним, ймовірність банкрутства невелика. Додатне значення Z вказує на високу ймовірність банкрутства.

В американській практиці використовують такі вагові значення коефіцієнтів:

- для показника поточної ліквідності (покриття) (Кп): $-1,0736$;
- для показника питомої ваги позикових коштів у пасивах підприємства (Кз): $+0,0579$;
- постійна величина: $-0,3877$.

Звідси формула розрахунку Z набуває виразу:

$$Z = -0,3877 - 1,0736K_{п} + 0,0579 K_{з}. \quad (17.2)$$

---

³² Банкрутство і санація підприємств: теорія та практика антикризового управління / Т. С. Клебанов та ін. – Х., 2003. – 272 с.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємства на основі

Z-рахунку Альтмана

Для побудови індексу Е. Альтман досліджував 66 підприємств, половина яких збанкрутувала в період між 1946 і 1965 рр., а половина працювала успішно, і 22 аналітичні коефіцієнти, які могли бути корисні для прогнозування можливого банкрутства. З цих показників він відібрав п'ять найбільш значущих і побудував багатофакторне регресійне рівняння. Таким чином, індекс Альтмана являє собою функцію від показників, які характеризують економічний потенціал підприємства та результати його роботи за попередній період. Індекс кредитоспроможності (Z-рахунок) розраховується за формулою:

$$Z = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,6K_4 + K_5, \quad (17.3)$$

де K_1 – робочий капітал / сума активів;

K_2 – нерозподілений прибуток / сума активів;

K_3 – операційний прибуток / сума активів;

K_4 – ринкова вартість акцій / сума заборгованості;

K_5 – виторг / сума активів.

Результати численних розрахунків за моделлю Альтмана показали, що якщо Z-рахунок становить 1,8 і менше, то ймовірність банкрутства є дуже високою; від 1,81 до 2,7 – висока; від 2,8 до 2,9 – банкрутство можливе; за показника 3 і вище ймовірність банкрутства дуже мала.

У 1983 році Е. Альтман отримав модифікований варіант своєї формули для компаній, акції яких не котирувалися на біржі:

$$Z = 0,717K_1 + 0,847K_2 + 3,107K_3 + 0,42K_4 + 0,995K_5 \quad (17.4)$$

(де K_4 – балансова, а не ринкова вартість акцій).

Модель Ліса для оцінки фінансового стану

У 1972 році Роман Ліс отримав таку формулу для підприємств Великобританії:

$$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (17.5)$$

де X_1 – оборотний капітал / сума активів;

X_2 – операційний прибуток / сума активів;

X_3 – нерозподілений прибуток / сума активів;

X_4 – власний капітал / позиковий капітал.

Граничне значення для цієї моделі становить 0,037.

Оцінка фінансового стану підприємства за методикою Бівера

Відомий фінансовий аналітик Уільям Бівер запропонував свою систему показників для оцінки фінансового стану підприємства. З метою діагностики банкрутства він рекомендував дослідити тренди показників (табл. 17.1).

Таблиця 17.1

Методика розрахунку показників Бівера

Показники	Розрахунок	Значення показників		
		для стійких компаній	за 5 років до банкрутства	за 1 рік до банкрутства
1. Коефіцієнт Бівера	(Чистий прибуток – Амортизація) / (Довгостр. зобов'язання + Короткостр. зобов'язання)	0,4–0,45	0,17	–0,15
2. Рентабельність активів	(Чистий прибуток / Активи) × 100%	6–8	4	–22
3. Фінансовий леверидж	(Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання) / Активи	≤ 37	≤ 50	≤ 80
4. Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	(Власний капітал – Позаоборотні активи) / Активи	0,4	≤ 0,3	≈ 0,06
5. Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Короткострокові зобов'язання	≤ 3,2	≤ 2	≤ 1

Ця методика також не відображає всіх сторін діяльності компанії і не є універсальною методикою для прогнозу ймовірності банкрутства.

Метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства (рейтингове число)

Р. С. Сайфулін запропонував використати для експрес-оцінки фінансового стану підприємства рейтингове число:

$$R = 2K_{звк} + 0,1K_{пл} + 0,08K_i + 0,45K_m + K_{вк}, \quad (17.6)$$

де $K_{звк}$ – коефіцієнт забезпеченості власними коштами ($K_{звк} \geq 0,1$);

$K_{пл}$ – коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл} \geq 2$);

- K_i – інтенсивність обігу капіталу, що характеризує обсяг реалізованої продукції, що припадає на одну грошову одиницю коштів, вкладених у діяльність підприємства ($K_i \geq 2,5$);
- K_m – коефіцієнт менеджменту, характеризується відношенням прибутку від реалізації до величини виторг від реалізації;
- K_{vk} – рентабельність власного капіталу – відношення балансового прибутку до власного капіталу ($K_{vk} \geq 0,2$).

Якщо рейтингове число R для підприємства має значення більше ніж 1, то підприємство перебуває в задовільному стані. Якщо значення R менше за 1, то це означає незадовільний стан.

R-модель прогнозу ризику банкрутства

Учені Іркутської державної економічної академії запропонували чотирифакторну модель прогнозу ризику банкрутства (модель R):

$$R = 8,38K_1 + K_2 + 0,054K_3 + 0,63K_4, \quad (17.7)$$

- де K_1 – оборотний капітал / активи;
 K_2 – чистий прибуток / власний капітал;
 K_3 – виручка від реалізації / активи;
 K_4 – чистий прибуток / інтегральні витрати.

Імовірність банкрутства підприємства відповідно до значення моделі R визначається так, як показано в *табл. 17.2*.

Таблиця 17.2

Визначення ймовірності банкрутства за чотирифакторною моделлю

Значення R (коефіцієнта ймовірності банкрутства)	Імовірність банкрутства, %
Менше ніж 0	Максимальна (90–100)
0–0,18	Висока (60–80)
0,18–0,32	Середня (35–50)
0,32–0,42	Низька (15–20)
Більше ніж 0,42	Мінімальна (до 10)

Прогнозна модель Таффлера

Британський учений Р. Таффлер (Taffler) запропонував 1977 року чотирифакторну прогнозну модель, використавши такий підхід:

$$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4, \quad (17.8)$$

де X_1 – операційний прибуток / короткострокові зобов'язання;

X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань;

X_3 – короткострокові зобов'язання / сума активів;

X_4 – виторг / сума активів.

Якщо величина Z -рахунку більша ніж 0,3, це свідчить, що фірма має непогані довгострокові перспективи, а якщо менше ніж 0,2, то банкрутство більш ніж імовірне.

Модель Фулмера

$$H = 5,528 V_1 + 0,212 V_2 + 0,073 V_3 + 1,270 V_4 - 0,120 V_5 + 2,335 V_6 + 0,575 V_7 + 1,083 V_8 + 0,894 V_9 - 6,075, \quad (17.9)$$

де $V_1 = \frac{\text{Нерозподілений прибуток попередніх років}}{\text{Сукупні активи}};$

$V_2 = \frac{\text{Обсяг реалізації}}{\text{Сукупні активи}};$

$V_3 = \frac{\text{Прибуток до сплати податків}}{\text{Сукупні активи}};$

$V_4 = \frac{\text{Грошовий потік}}{\text{Сума зобов'язань}};$

$V_5 = \frac{\text{Борг}}{\text{Сукупні активи}};$

$V_6 = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Сукупні активи}};$

$V_7 = \log(\text{матеріальні активи});$

$V_8 = \frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Сукупні зобов'язання}};$

$V_9 = \frac{\text{Прибуток до сплати процентів та податків}}{\text{Сплачений процент}}.$

За результатами моделі можна отримати такий прогноз:

- за $H < 0$ – втрата платоспроможності неминуча;
- за $H > 0$ – компанія функціонує нормально.

Модель Спрингейта

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,663 + 0,4D, \quad (17.10)$$

де A – робочий капітал / загальна вартість активів;

B – оподатковуваний прибуток і проценти / загальна вартість активів;

Z – оподатковуваний прибуток / короткострокова заборгованість;

D – обсяг продажу / загальна вартість активів.

Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю становить 92%, однак згодом цей показник меншає. Якщо $Z < 0,862$, то підприємство вважається потенційним банкрутом.

Узагальнена модель, побудована на основі дискримінантної функції

Згідно з деякими методиками прогнозування банкрутства побудована універсальна дискримінантна функція:

$$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6, \quad (17.11)$$

де X_1 – cash-flow / зобов'язання;

X_2 – валюта балансу;

X_3 – прибуток / валюта балансу;

X_4 – прибуток / виручка від реалізації;

X_5 – виробничі запаси / виручка від реалізації;

X_6 – оборотність основного капіталу (виручка від реалізації / валюта балансу).

Отримані значення Z -показника можна інтерпретувати так:

$Z > 2$ – підприємство вважається фінансово стійким, і йому не загрожує банкрутство;

$1 < Z < 2$ – фінансова рівновага (фінансова стійкість) підприємства порушена, але за умови переходу до антикризового управління банкрутство йому не загрожує;

$0 < Z < 1$ – підприємству загрожує банкрутство, якщо воно не здійснить санаційних дій;

$Z < 0$ – підприємство є напівбанкрутом.

Модель PAS-коефіцієнта

Для посилення прогнозуючої ролі моделей можна трансформувати Z -коефіцієнт у PAS -коефіцієнт (*Perfomans Analysys Score*), що дозволяє відстежувати діяльність компанії в часі. Вивчаючи PAS -коефіцієнт як вище, так і нижче від критичного рівня, легко визначити моменти занепаду і відродження компанії.

PAS -коефіцієнт – це відносний рівень діяльності компанії, виведений на основі її Z -коефіцієнта за певний рік і виражений у процентах від 1 до 100. Наприклад, PAS -коефіцієнт, рівний 50, вказує на те, що діяльність компанії оцінюється задовільно, тоді як PAS -коефіцієнт, рівний 10, свідчить про те,

що лише 10% компаній перебувають у гіршому стані (незадовільна ситуація). Отже, розрахувавши *Z*-коефіцієнт для компанії, можна потім трансформувати абсолютну міру фінансового стану у відносну міру фінансової діяльності. Іншими словами, якщо *Z*-коефіцієнт може свідчити про те, що компанія перебуває в ризикованому стані, то *PAS*-коефіцієнт відображає історичну тенденцію та поточну діяльність на перспективу.

Сильною стороною такого підходу є його здатність поєднувати ключові характеристики звіту про прибутки і збитки балансу в єдине співвідношення. Так, компанія, що одержує великі прибутки, але слабка з погляду балансу, може бути зіставлена з менш прибутковою, баланс якої врівноважений. Таким чином, розрахувавши *PAS*-коефіцієнт, можна швидко оцінити фінансовий ризик, пов'язаний з даною компанією. Тобто підхід ґрунтується на принципі, що ціле цінніше, ніж сума його складових.

Додатковою особливістю цього підходу є використання «рейтингу ризику» для подальшого виявлення прихованого ризику. Цей рейтинг статистично визначається тільки, якщо компанія має від'ємний *Z*-коефіцієнт, і обчислюється на основі тренда *Z*-коефіцієнта, величини від'ємного *Z*-коефіцієнта і числа років, протягом яких компанія перебувала в ризикованому фінансовому стані. Використовуючи п'ятибальну шкалу, в якій 1 вказує на «ризик, але незначну ймовірність негайної кризи», а 5 означає «абсолютну неможливість збереження колишнього стану», менеджер оперує готовими засобами для оцінки загального балансу ризиків.

Безумовно, більшість наведених моделей розроблена для відмінних від тих, що в Україні, економічних умов. Відмінності в темпах інфляції і фазах циклу, особливо в фондо-, енерго-, трудомісткості виробництва, інший податковий клімат вимагають відповідного коригування моделей.

Разом з тим саме використання інтегрального підходу в оцінюванні і прогнозуванні фінансового стану підприємств значно підвищить якість аналізу і об'єктивність його висновків, а вживання відповідних моделей дозволить досить оперативно виявляти потенційних банкрутів, завчасно доводити інформацію про них до зацікавлених осіб. Це значною мірою пом'якшить наслідки неспроможності для господарських партнерів підприємств, їхніх кредиторів, населення.

Методи прогнозування банкрутства, засновані на використанні порівняльного аналізу. Орієнтація на якийсь один критерій, навіть дуже привабливий з позиції теорії, на практиці не завжди виправдана. Тому багато аудиторських фірм та інших компаній, що здійснюють аналітичні огляди, прогнозування та консультування, використовують для аналітичних оцінок системи критеріїв, тобто різноманітні порівняльні, якісні методики оцінки

банкрутства. Використання цих методик для такого дослідження містить у собі як переваги, так і недоліки. Основною перевагою є те, що за допомогою цих методик можна аналізувати ті процеси, які неможливо описати методами, що працюють з однією оцінкою. Але в цьому є і свої мінуси: набагато легше прийняти рішення в умовах однокритеріальної задачі, ніж за умов багатокритеріальної задачі. Разом з тим будь-яке прогнозне рішення подібного роду, незалежно від числа критеріїв, є суб'єктивним, а розраховані значення критеріїв мають швидше характер інформації для роздуму, ніж спонукальних стимулів для прийняття негайних рішень. Розглянемо деякі якісні прогнозні методики:

1. Методика В. В. Ковальова.
2. Метод Аргенті (А-рахунки).
3. Методика компанії *ERNST & WHINNEY*.
4. Метод Скоуна.

Методика якісного аналізу В. В. Ковальова

Як приклад можна навести рекомендації Комітету з узагальнення практики аудитування (Великобританія), що містять перелік критичних показників для оцінки можливого банкрутства підприємства. В. В. Ковальов, базуючись на розробках західних аудиторських фірм і адаптуючи ці розробки до вітчизняної специфіки бізнесу, запропонував свою дворівневу систему показників.

До першої групи він відніс критерії і показники, несприятливі поточні значення або динаміка зміни яких свідчать про можливі в майбутньому значні фінансові ускладнення, у тому числі й банкрутство. До них належать:

- істотні втрати, що повторюються в основній виробничій діяльності;
- перевищення деякого критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості;
- надмірне використання короткострокових позикових коштів як джерела фінансування довгострокових вкладень;
- стійко низькі значення коефіцієнтів ліквідності;
- хронічна нестача обігових коштів;
- стійка частка позикових коштів, яка збільшується до небезпечної межі в загальній сумі джерел коштів;
- неправильна реінвестиційна політика;
- перевищення розмірів позикових коштів над установленими лімітами;
- хронічне невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами та акціонерами (відносно своєчасності повернення позик, виплати процентів і дивідендів);

- висока питома вага простроченої дебіторської заборгованості;
- наявність наднормативних товарних та виробничих запасів;
- погіршення відносин з установами банківської системи;
- використання (вимушене) нових джерел фінансових ресурсів на відносно не вигідних умовах;
- застосування у виробничому процесі обладнання, терміни експлуатації якого вже вийшли;
- потенційні втрати довгострокових контрактів;
- несприятливі зміни в портфелі замовлень.

У другу групу входять критерії та показники, несприятливі значення яких не дають підстави розглядати поточний фінансовий стан як критичний. Разом з тим вони вказують, що за певних умов або неприйняття дійових заходів ситуація може різко погіршитися. До них належать:

- втрата ключових працівників апарату управління;
- вимушені зупинки, а також порушення виробничо-технологічного процесу;
- недостатня диверсифікація діяльності підприємства, тобто надмірна залежність фінансових результатів від якогось одного конкретного проекту, типу обладнання, форми активів та ін.;
- зайва ставка на успішність, що прогнозується, і прибутковість нового проекту;
- участь підприємства в судових розглядах із непередбачуваним результатом;
- втрата ключових контрагентів;
- недооцінка технічного та технологічного оновлення підприємства;
- неефективні довгострокові угоди;
- політичний ризик, пов'язаний із підприємством загалом або його ключовими підрозділами.

Що стосується критичних значень цих критеріїв, то вони мають бути деталізовані за галузями, а їх розробка може бути виконана після накопичення певних статистичних даних.

Метод Аргенті (А-рахунок)

Згідно з цією методикою, дослідження починається з припущень, що:

- іде процес, який веде до банкрутства;
- процес цей для свого завершення вимагає кілька років;
- процес може бути розділений на три частини.

При розрахунку А-рахунку конкретної компанії слід ставити або кількість балів згідно з Аргенті, або 0 – проміжні значення не допускаються. Кожному чиннику кожної стадії присвоюють певну кількість балів і розраховують агрегований показник А-рахунок (табл. 17.3).

Таблиця 17.3

Метод А-рахунку

Недоліки	Ваш бал	Бал за методом Аргенті
Директор-автократ		8
Президент ради директорів є директором		4
Пасивність ради директорів		2
Внутрішнє протистояння в раді директорів		2
Слабкий фінансовий директор		2
Нестача професійних менеджерів середньої та нижчої ланок		1
Недоліки системи обліку:		
Брак бюджетного контролю		3
Брак прогнозу грошових доходів		3
Відсутність системи у правлінського обліку витрат		3
Слабка реакція на зміни (поява нових продуктів, технологій, ринків, методів організації праці і т. ін.)		15
Максимальна сума балів «Прохідний бал»		43
		10
<i>Якщо сума більша ніж 10, то недоліки в управлінні можуть призвести до серйозних помилок</i>		
Помилки	Ваш бал	Бал за методом Аргенті
Надто висока частка залученого капіталу		15
Недостатність обігових коштів		15
Наявність значного проекту		15
Максимально можлива сума балів		45
«Прохідний бал»		15
<i>Якщо сума балів на цій стадії більша за чи рівна 25, то компанія перебуває в зоні ризику</i>		
Симптоми		
Погіршення фінансових показників		4
Використання «творчого обліку»		4
Позафінансові ознаки погіршення		4
Кінцеві симптоми кризи		3
Максимально можлива сума балів		12
Максимально можливий А-рахунок		100
Більшість успішних компаній		5–18
Компанія може збанкрутувати за п'ять найближчих років		18–35
Компанії, що перебувають у стані кризи		35–70

Методика компанії ERNST & WHINNEY

Компанія *Ernst & Whinney* розробила такий тест для прогнозу банкрутства фірм:

- директори їздять на особистих «роллс-ройсах»;
- фонтан у приймальній;
- флагшток у дворі фабрики;
- некваліфікований / немолодий бухгалтер;
- наявність нагороди її Королівської Величності (для Великобританії);
- аудитор, що працював із компанією, зробив блискучу кар'єру;
- новий офіс;
- слова «*Hi-Tech*» у назві фірми;
- річний звіт із фотографією голови ради директорів, що спускається з вертольота;
- компанія нещодавно відкрила офіс у Китаї;
- продукція – лідер ринку;
- співробітники задоволені життям, не страйкують.

Метод Скоуна

Метод Скоуна базується на таких підходах:

- компанії менше ніж п'ять років?
- компанія працює в циклічній галузі?
- короткострокові зобов'язання більші за оборотні активи?
- співвідношення позикових і власних коштів більше ніж 100%?
- за останні чотири роки виторг збільшився більше ніж на 50%?
- резерви негативні і за абсолютною величиною перевищують вартість статутного капіталу?
- компанія переїжджає або має намір переїхати?
- чи використовує компанія «творчий» облік?
- чи не занадто сильно збільшилося співвідношення позикових і власних коштів за попередній рік?
- чи не змінила компанія останнім часом банк, аудиторів, директорів?
- чи не є голова ради директорів одночасно виконавчим директором?
- чи не перевищує сума короткострокового капіталу величину довгострокового капіталу?
- чи не є облік і звітність надмірно докладними або представленими в нестандартному форматі?

Якщо на більш ніж п'ять із цих питань відповідь «так», то компанія переживає ускладнення. Якщо відповідь на більш ніж вісім питань позитивна – фінансовий стан надто важкий.

Огляд і аналіз наведених вище методик та методів оцінки схильності до банкрутства дозволив сформулювати їхні переваги і вади. Практика використання цих методів, за даними українських підприємств, і аналіз експертних висновків у такому контексті показали, що найпопулярнішими є методи оцінки, засновані на аналізі фінансових коефіцієнтів. Це пов'язано, насамперед, з тим, що порівняльні методи передбачають широке використання експертизи, а національні підприємства або не мають вільних грошей для таких досліджень, або не хочуть показувати свій реальний стан.

Працівники відділів розрахунків, бухгалтерія, фінансові служби підприємства до організації договірних відносин з юридичними особами повинні аналізувати відношення:

- оборотного капіталу до всіх активів;
- заборгованості до акціонерного капіталу;
- усіх пасивів до всіх активів;
- основного капіталу до акціонерного капіталу;
- чистого прибутку до всіх активів;
- надходження коштів від операцій до всіх пасивів.

Керівники підприємств повинні звернути увагу і на такі ознаки можливого банкрутства:

- падіння ринкової ціни цінних паперів товариства;
- зниження потоків грошових коштів;
- належність підприємства до галузі, де велика ймовірність банкрутства;
- новостворене підприємство;
- зменшення дивідендів.

17.5. ПОРЯДОК ОГолошення ПІДПРИЄМства БАНкруТОМ І МЕХАНІЗМ РОЗПОдіЛУ КОНКУРСНОЇ МАСИ

Підставою для порушення справи про банкрутство є письмова заява будь-якого з кредиторів, боржника, органів державної податкової служби або державної контрольно-ревізійної служби до господарського суду.

Кредитор може звернутись із заявою про порушення справи про банкрутство юридичної особи в разі, коли остання неспроможна задоволь-

нити визнані нею претензійні вимоги або сплатити борг за виконавчими документами.

Боржник може звернутися до господарського суду з власної ініціативи в разі його фінансової неспроможності або загрози такої неспроможності. До заяви боржника додають список кредиторів і боржників, бухгалтерський баланс та іншу інформацію про його фінансовий і майновий стан. Достовірність і повноту бухгалтерського балансу та іншої інформації про фінансовий і майновий стан боржника повинен підтвердити аудитор (аудиторська фірма) незалежно від підстав, на яких порушено справу.

Справу про банкрутство згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» порушує господарський суд, якщо безспірні вимоги кредиторів до боржника сукупно становлять не менше ніж 300 мінімальних розмірів заробітної плати і не були задоволені боржником протягом трьох місяців після встановленого для їх погашення терміну.

Суд покладає на банк, що здійснює розрахунково-касове обслуговування боржника, Фонд державного (комунального) майна, якщо боржник – державне підприємство, організація, або іншу особу на пропозицію боржника чи кредиторів повноваження щодо розпорядження і контролю за майном боржника. Розпорядник майна несе відповідальність за неналежне здійснення зазначених повноважень. Повноваження розпорядника майна втрачають силу з моменту створення ліквідаційної комісії.

Кредитори в місячний строк з дня опублікування в офіційному друкованому органі Верховної Ради України чи Кабінету Міністрів України оголошення про порушення справи про банкрутство подають до суду письмові заяви з майновими вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують. Господарський суд за результатами розгляду цих вимог своєю ухвалою визнає їх чи відхиляє. Зазначена ухвала може бути перевірена в порядку нагляду. Заяви кредиторів обкладаються державним митом. Громадяни і юридичні особи, які хочуть узяти участь у санації боржника, у той же строк повинні подати до арбітражного суду заяви з письмовим зобов'язанням про переведення на них боргу, а також вказати умови санації юридичної особи – боржника.

Суд може винести ухвалу про проведення санації боржника, якщо надійшли пропозиції від охочих задовольнити вимоги кредиторів до боржника і виконати його зобов'язання перед бюджетом, за умови згоди зборів (комітету) кредиторів зі строками виконання цих зобов'язань і на переведення боргу. Право вибору умов проведення санації залишається за боржником у разі, коли він сам звернувся до суду із заявою про визнання його банкрутом. При цьому умови проведення санації державних підприємств шляхом реорганізації

погоджують із відповідним органом, уповноваженим управляти державним майном, та Антимонопольним комітетом України в межах його компетенції, а умови проведення санації шляхом приватизації – із відповідним органом приватизації. Якщо в санації підприємства-боржника виявили бажання взяти участь кілька громадян або юридичних осіб, то відбір санаторів здійснюється відповідними органами на конкурсних засадах. Якщо порушено провадження у справі про банкрутство державного підприємства, його трудовий колектив має право вимагати передачі підприємства йому в оренду за умови прийняття на себе боргів підприємства-боржника. Якщо кредитори погоджуються на переведення боргу та заміну боржника в разі, передбаченому частиною другою цієї статті, то арбітражний суд виносить ухвалу про припинення провадження у справі. В ухвалі суд затверджує узгоджені кредиторами, санаторами і боржником у разі, передбаченому частиною другою цієї статті, умови санації юридичної особи – боржника.

Господарський суд визнає боржника банкрутом, якщо не надійшло пропозицій щодо проведення санації або в разі незгоди кредиторів з умовами проведення санації боржника. Про визнання боржника банкрутом суд приймає постанову, якою призначає ліквідаторів із числа представників зборів кредиторів, банків, фінансових органів, а також Фонду державного (комунального) майна, якщо банкрутом визнано державне підприємство або організацію. На ліквідаторів покладаються обов'язки проведення задоволення вимог кредиторів.

Копії постанови про визнання боржника банкрутом надсилають: засновникові визнаної банкрутом юридичної особи; власникові майна банкрута або уповноваженому ним органу; банкові, клієнтом якого є банкрут; Національному банку України (якщо банкрутом є банк); Міністерству зовнішньоекономічних зв'язків України (якщо банкрут зареєстрований як учасник зовнішньоекономічної діяльності); органам, що зареєстрував банкрута суб'єктом підприємницької діяльності; державній службі зайнятості за юридичною адресою банкрута; відповідним профспілковим органам; прокуратурі (якщо матеріали справи дають підстави вважати банкрутство навмисним).

З моменту визнання боржника банкрутом: припиняється підприємницька діяльність боржника; до ліквідаційної комісії переходить право розпорядження майном банкрута і всі його майнові права і обов'язки; вважаються такими, що минули, строки всіх боргових зобов'язань банкрута; припиняється нарахування пені та процентів з усіх видів заборгованості банкрута. Суд за поданням прокуратури, клопотанням боржника, розпорядника майна або кредиторів може: визнати недійсною будь-яку угоду щодо продажу майна, здійсненого протягом трьох місяців до початку провадження у справі про банкрутство, якщо його здійснено на користь заінтересованої особи з боку

боржника; визнати недійсною будь-яку угоду боржника щодо продажу майна чи прийняття останнім на себе зобов'язань протягом одного року до початку провадження у справі про банкрутство, якщо продаж майна здійснено з метою приховування цього майна або несплати боргів, якщо боржник у результаті угоди отримав набагато менше, ніж реальна ціна угоди (майна), а також у разі, якщо боржник на момент укладення угоди вже був фактично неплатоспроможним чи став неплатоспроможним унаслідок виконання цієї угоди.

Кошти, отримані від продажу майна банкрута, спрямовують на задоволення претензій кредиторів у такій черговості.

У першу чергу мають бути задоволені:

- а) вимоги, забезпечені заставою;
- б) виплата звільненим працівникам банкрута;
- в) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в арбітражному суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі:
  - витрати на оплату державного мита;
  - витрати заявника на публікацію оголошення про порушення справи про банкрутство;
  - витрати на публікацію в офіційних друкованих органах інформації про порядок продажу майна банкрута;
  - витрати на публікацію в засобах масової інформації про поновлення провадження у справі про банкрутство у зв'язку з визнанням мирової угоди недійсною;
  - витрати керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута;
  - витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проведено за рішенням арбітражного суду їхнім коштом;
  - витрати на оплату праці арбітражних керуючих (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).

У другу чергу задовольняють вимоги, що виникли із зобов'язань банкрута перед працівниками підприємства-банкрута (за винятком повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства), зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації відповідних платежів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників).

У третю чергу задовольняють вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів).

У четверту чергу задовольняють вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника.

У п'яту чергу задовольняють вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного фонду підприємства.

У шосту чергу задовольняють інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняють у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги.

Якщо коштів, одержаних від продажу майна банкрута, недостатньо для повного задоволення всіх вимог однієї черги, то вимоги задовольняють пропорційно сумі вимог, що належить кожному кредиторові однієї черги.

У разі відмови кредитора від задоволення визнаної в установленому порядку вимоги ліквідаційна комісія не враховує суми грошових вимог цього кредитора.

Вимог, заявлених після закінчення строку, встановленого для їх подання, не розглядають і вважають їх погашеними.

Вимоги, не задоволені через недостатність майна, вважаються погашеними.

У разі, якщо арбітражний суд виніс ухвалу про ліквідацію юридичної особи – банкрута, майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, передається власникові або уповноваженому ним органу, а майно державних підприємств – відповідному органу приватизації для подальшого продажу. Кошти, одержані від продажу цього майна, спрямовують до Державного бюджету України.

Важливим елементом ліквідаційної процедури є ліквідаційний баланс. Загалом відповідальність за його складання покладено на ліквідаційну комісію. Водночас достовірність та повноту ліквідаційного балансу має підтвердити аудитор (аудиторська фірма), за винятком товариств із річним господарським оборотом менш як 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. До того ж проведення аудиту є обов'язковим у разі порушення питання про визнання підприємства неплатоспроможним або банкрутом.

При цьому, якщо аудит відповідно до вимог законодавства є необхідним для перевірки достовірності ліквідаційного балансу, то скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи здійснюється органом державної реєстрації лише за наявності відповідної довідки аудитора.

Зазвичай формування статей ліквідаційного балансу є тривалим у часі, що зумовлюється насамперед складністю самої ліквідаційної процедури. У зв'язку з цим ліквідатор повинен ураховувати всі можливі витрати,

які зобов'язане здійснювати підприємство незалежно від результатів своєї діяльності аж до моменту його повної ліквідації. Крім того, під час визначення ліквідаційної маси недостатньо враховувати лише балансові активи: слід ретельно перевірити також і **позабалансові рахунки** (у деяких випадках на них відображено майнові активи, які фактично належать підприємству-банкруту). Врахування такого майна дасть змогу правильно визначити ліквідаційну масу, належно провести ліквідаційну процедуру і максимально забезпечити виконання вимог кредиторів.

Розглянемо деякі питання, пов'язані з оподаткуванням під час проведення ліквідаційної процедури.

Щодо **податку на додану вартість** з операцій продажу майна підприємства, яке ліквідується, то слід ураховувати, що після створення ліквідаційної комісії керівництво підприємства передає їй усі матеріальні цінності, документи, що стосуються діяльності підприємства, печатки і штампи. Цю передачу оформляють актом приймання-передачі, після чого ліквідаційна комісія управляє майном підприємства, здійснює інвентаризацію та оцінку майна, реалізує його з метою повернення боргів перед третіми особами тощо. З огляду на це, а також на Закон України «Про податок на додану вартість», за яким будь-які операції, що передбачають передачу прав власності за компенсацію незалежно від строків її надання, а також операції з безоплатного надання товарів є об'єктом для оподаткування податком на додану вартість, операції з продажу майна підприємства, що ліквідується, оподатковуються податком на додану вартість у загальному порядку.

Для акціонерів також важливими є питання щодо **оподаткування доходу**, який вони отримують унаслідок повернення їм вартості корпоративних прав (хоча, як правило, це є малоімовірним: до задоволення вимог акціонерів на практиці справа доходить досить рідко). Законодавством передбачено, що виникнення в акціонера доходу, який підлягає оподаткуванню, є можливим у разі, якщо внаслідок повної ліквідації власник корпоративних прав, емітованих таким підприємством, отримує кошти або майно, вартість яких перевищує балансову вартість таких корпоративних прав. Тоді суму перевищення включають до валового доходу такої особи. У разі коли сума коштів або вартість майна є меншою від номінальної вартості корпоративних прав, суму збитків відносять до валових витрат платника податку в податковий період отримання такої компенсації, але не раніше від періоду повної ліквідації підприємства-емітента. Також слід зазначити, що до складу валового доходу не включають кошти або майна, які повертаються власникові корпоративних прав, емітованих юридичною особою, після повної й остаточної ліквідації такої юридичної особи – емітента, але не більше від номінальної вартості акцій.

Питання для самоконтролю

1. Які фактори впливають на стан фінансової спроможності підприємства?
2. Які є джерела фінансової санації?
3. Які показники найпоширеніші в методиках оцінки ймовірності банкрутства підприємств?
4. Що є підставою для порушення справи про банкрутство підприємства?
5. Що включається до конкурсної маси в разі ліквідації підприємства?
6. Які процедури здійснюються у разі недостатності коштів для розподілу серед кредиторів наступної черги?
7. Охарактеризуйте механізм ліквідації державного підприємства.

ТЕСТИ

Варіант I

1. Облігації без виплат процентів:
  - а) завжди приносять власникові доходи;
  - б) не приносять доходів;
  - в) приносять дисконтні доходи;
  - г) приносять збитки.
2. Визначаючи вплив фактора собівартості на динаміку прибутковості, використовують ціни:
  - а) звітного періоду;
  - б) базового періоду;
  - в) не нижчі за собівартість.
3. Функціонуючий капітал – це:
  - а) власний капітал – необоротні активи;
  - б) оборотні активи;
  - в) робочий капітал – поточні зобов'язання;
  - г) власний капітал.
4. Звіт про фінансові результати в АТ містить:
  - а) три розділи;
  - б) два розділи;
  - в) чотири розділи;
  - г) не має розділів.
5. Резервний капітал створюється за рахунок:
  - а) відрахувань із чистого прибутку;
  - б) відрахувань із валового прибутку;
  - в) включення його величини в собівартість;
  - г) коштів замовників.
6. Дохід від участі в капіталі є результатом:
  - а) операційної діяльності;
  - б) іншої діяльності;
  - в) фінансової діяльності;
  - г) інвестиційної діяльності.
7. Величину статутного капіталу відображають:
  - а) у пасиві балансу і у звіті про власний капітал;
  - б) у пасиві балансу;
  - в) у пасиві балансу і звіті про фінансові результати;
  - г) у звіті про фінансові результати.
8. До ненормованих належать оборотні засоби:
  - а) які не впливають безпосередньо на процес виробництва;
  - б) які впливають безпосередньо на процес виробництва;
  - в) від яких залежить комерційна собівартість;
  - г) які не впливають на прибуток.

9. Мінімальний ступінь ризику мають активи:
- грошові кошти, легкорезалізовані цінні папери.
  - готівка, легкорезалізовані цінні папери, дебіторська заборгованість;
  - цінні папери;
  - дебіторська заборгованість.
10. Курс облігації визначається за формулою:
- $P_k = N \times g / P$;
  - $P_k = P / N \times 100$;
  - $P_k = N \times g / 100$;
  - $P_k = N \times 100 / g$.
11. Коефіцієнт рентабельності реалізованої продукції визначається як відношення:
- чистого прибутку до обсягів реалізації;
  - чистого прибутку до собівартості продукції;
  - чистого прибутку до витрат власного капіталу.
12. Управління короткостроковим фінансуванням включає:
- визначення оптимальної величини капіталу і джерел кредиту;
  - управління готівковим оборотом і цінними паперами;
  - вказане в а) і б).
13. Статутний капітал відображає суму наявних власних:
- основних засобів;
  - основних і оборотних засобів;
  - оборотних засобів.
14. Для визначення величини нарощеного капіталу при застосуванні складних процентів використовують формулу:
- $K \times (1 + n)^t$;
  - $K \times (1 + n)^t - K$;
  - $K \times (1 + n)^t + K$.
15. Коефіцієнт фінансової незалежності визначають як:
- відношення загальної суми статутного капіталу до підсумку балансу;
  - відношення суми власного капіталу до підсумку балансу;
  - відношення власного капіталу до поточних зобов'язань.
16. Коефіцієнт залежності від матеріальних запасів виражається відношенням:
- $\frac{\text{Матеріально-виробничі запаси}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}$;
  - $\frac{\text{Матеріально-виробничі запаси}}{\text{Чисті оборотні активи}}$;
  - $\frac{\text{Матеріально-виробничі запаси}}{\text{Власний капітал}}$.

17. Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається як відношення:
- грошових коштів і легкореалізовуваних цінних паперів до підсумку IV розділу пасиву балансу;
  - грошових коштів і легкореалізовуваних цінних паперів та дебіторської заборгованості до підсумку IV розділу пасиву балансу;
  - підсумку II розділу активу до IV розділу пасиву балансу.
18. Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу – це відношення:
- грошових коштів до власного оборотного капіталу;
  - оборотного капіталу до I розділу пасиву балансу;
  - вказане в а) і б).
19. Нарощена сума кредиту за простих проценів визначається:
- $P_0 \times n \times i$;
  - $P_0 \times n \times (i + 1)$;
  - $P_0 \times n \times (i + 1) - P_0$.
20. Дохід від реалізації товарів і продукції у «Звіті про фінансові результати» визнається за таких умов:
- підприємство передало покупцеві суттєві вигоди, пов'язані з правом власності на товар;
  - підприємство не бере подальшої участі в керівництві, пов'язаному з володінням реалізованими товарами;
  - сума доходу може бути оцінена покупцем;
  - імовірно отримання підприємством економічних вигід.
21. Норматив оборотних засобів за розрахунками із заготівельними організаціями визначається так:
- $$\frac{\left[\text{Плановий обсяг реалізації продукції} \right] \times \left[\text{Норма відчуження в розрахунки} \right]}{100\%};$$
  - $$\frac{\text{Відчужені кошти в розрахунки} \times 100\%}{\text{Фактичні обсяги реалізації}};$$
  - $$\frac{\text{Відчужені кошти в розрахунки} \times 100\%}{\text{Валовий прибуток}}.$$
22. Згідно з П(с)БО статутний капітал – це:
- сукупність внесків учасників у майно при створенні підприємства;
  - зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників до капіталу підприємства;
  - відображена в обліку сума коштів, що надійшли від засновників та учасників при створенні акціонерного товариства.
23. Під час створення ТзОВ «Мірінда» учасники внесли паї. Один вніс 10 тис. грн, другий – 8 тис. грн, третій – автомобіль вартістю 9,5 тис. грн. У результаті індексації вартість майна, яка відповідає кредитовому сальдо 41-го рахунку, зросла в 4,2 раза. Як змінилась величина паю?

- а) у третього учасника зросла в 4,2 раза, у перших двох не змінилась;
  - б) у всіх трьох учасників зросла в 4,2 раза;
  - в) не змінилась.
24. Фірма «Антверпен» збанкрутувала. Кредиторська заборгованість становила за даними балансу 255 тис. грн. Сума активів фірми – 205 тис. грн. Заборгованість із заробітної плати – 30 тис. грн, 25 тис. грн – плата до бюджету. Кредитори в кількості трьох осіб мали рівні частки в боржника. Яка величина конкурсної маси буде повернута кожному кредиторові?
- а) 66,6 тис. грн;
  - б) 50 тис. грн;
  - в) 56,6 тис. грн.

Варіант II

1. Предикативні моделі:
  - а) використовуються для передбачування доходів;
  - б) дають змогу порівняти фактичні результати діяльності підприємства з очікуваними;
  - в) дають змогу проводити внутрішній фінансовий аналіз.
2. За дорученнями здійснюють:
  - а) розрахунки за товари та послуги і нетоварні операції;
  - б) авансові платежі і попередню оплату;
  - в) вказане в а) і б).
3. Податок на прибуток сплачується:
  - а) з прибутку від звичайної діяльності;
  - б) чистого прибутку;
  - в) фінансового результату від операційної діяльності.
4. Резервний капітал:
  - а) створюється для покриття можливих у майбутньому непередбачуваних збитків;
  - б) утворюється з відрахувань з прибутку;
  - в) вказане в а) і б).
5. Норматив власних оборотних засобів – це:
  - а) мінімальний розмір власних обігових коштів, необхідних для безперервної роботи;
  - б) фінансова норма, визначена у днях;
  - в) фінансова норма, визначена у гривнях.
6. Інвестиційна діяльність згідно з П(с)БО – це:
  - а) придбання і реалізація необоротних активів та фінансових інвестицій, що не є еквівалентами грошових коштів;
  - б) діяльність, що приводить до змін розміру і складу власного капіталу;
  - в) придбання оборотних і необоротних активів.

7. Підприємство може застрахувати:
- активи, інвестиції, виставки;
  - лізинг;
  - вказане в а) і б).
8. Основу фінансового планування становлять:
- договори зі споживачами і постачальниками;
  - прогнози розрахунки витрат, доходів;
  - прогнози рентабельності;
  - нормативи витрат.
9. Отримана передоплата належить:
- до «термінової» заборгованості;
  - «спокійної» заборгованості;
  - ненормованої заборгованості.
10. Коефіцієнт «переливання» капіталу визначається:
- діленням суми зовнішніх фінансових вкладень на балансовий прибуток;
  - діленням суми оборотних активів на власний капітал;
  - діленням суми необоротних активів на власний капітал.
11. Чистий дохід від реалізації у звіті про фінансові результати – це:
- валовий дохід – собівартість реалізованої продукції;
  - виторг – ПДВ – акциз;
  - валовий дохід – ПДВ – акциз – собівартість реалізованої продукції.
12. Фінансова індивідуальна норма при розрахунку нормативу власних оборотних засобів за малоцінними і швидкозношуваними предметами визначається так:
- $\frac{\text{Вартість залишку} \times 100\%}{\text{Валовий вихід продукції}}$;
  - $\frac{\text{Вартість залишку} \times \text{Прогноз виходу продукції}}{100\%}$;
  - $\frac{\text{Вартість залишку} \times 100\%}{\text{Чистий прибуток}}$.
13. Коефіцієнт залежності від матеріальних запасів визначають так:
- $\frac{\text{Матеріально – виробничі запаси}}{\text{Короткострокові зобов'язання}}$;
  - $\frac{\text{Матеріально – виробничі запаси}}{\text{Оборотні активи}}$;
  - $\frac{\text{Вартість залишку} \times 100\%}{\text{Чистий прибуток}}$.
14. Якщо Z-рахунок Альтмана становить 2,5, то ймовірність банкрутства:
- відсутня;
  - можлива;
  - висока.

15. Коефіцієнт незалежності визначають так:

- а) $\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \times 100\%$;
- б) $\frac{\left[\begin{array}{c} \text{Джерела} \\ \text{власних засобів} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{позичені засоби} \end{array} \right]}{\text{Валюта балансу}} \times 100\%$;
- в) $\frac{\text{Валюта балансу}}{\text{Власний капітал}} \times 100\%$.

16. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує:

- а) яка частина поточної заборгованості може бути погашена на дату складання балансу;

б) $\frac{\left[\begin{array}{c} \text{Грошові} \\ \text{кошти} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Швидкореалізовані} \\ \text{цінні папери} \end{array} \right]}{\text{Короткострокові зобов'язання}}$;

- в) вказане в а) і б).

17. Оборотність дебіторської заборгованості визначається так:

а) $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\left[\begin{array}{c} \text{Середньорічна дебіторська} \\ \text{заборгованість} \end{array} \right]}$;

б) $\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні активи}}$;

в) $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\left[\begin{array}{c} \text{Залишок} \\ \text{дебіторської заборгованості} \end{array} \right]}$.

18. Прості точні проценти за повернення кредиту визначаються так:

а) $P_0 \times n \times i$;

б) $\frac{P_0 \times i \times g}{K}$;

в) $\frac{P_0 \times i \times g}{K + 1}$;

г) $P_0 \times n \times (i + 1)$.

19. Розмір повернутої частки страхової премії в разі дострокового розірвання договору визначається так:

а) $\Pi_1 - \Pi_1 \times K_p$;

б) $\Pi_2 - \Pi_1 \times N / 12$;

в) $\Pi_1 \times K_1 - \Pi_1$;

г) $\Pi_1 \times N / 12 - \Pi_2$.

20. При розрахунку повернутої частки страхової премії з терміном страхування 6 місяців K_1 становитиме:
- а) 0,65;
  - б) 0,70;
  - в) 0,75.
21. Підприємство отримало кредит під 60% річних складних процентів на суму 200 тис. грн терміном на два роки. Яку суму доведеться повернути?
- а) 512 тис. грн;
  - б) 440 тис. грн;
  - в) 412 тис. грн;
  - г) 540 тис. грн.
22. Фактичний мінімальний залишок пального в автотранспортному підприємстві визначається в розмірі 1 тис. грн. Денна витрата пального коштувала господарству 500 грн. Буде придбано пального на суму 100 тис. грн. Якою буде фінансова індивідуальна норма?
- а) 2 дні;
  - б) 200 тис. грн;
  - в) 100 тис. грн;
  - г) 500 тис. грн.
23. За згодою сторін підприємство зменшує страхову суму. Початкова премія становила 20 тис. грн, після зміни – 10 тис. грн. Підприємство страхувало майно на рік, а зміну зроблено посередині року. Яку суму буде повернуто?
- а) 10 тис. грн;
  - б) 7 тис. грн;
  - в) 15 тис. грн.
24. Визначити величину товарних запасів. План товарообороту за роздрібними цінами – 200 тис. грн на квартал. Рівень торговельної націнки – 25% до оптової ціни, норма запасу – 10 днів.
- а) 27,7 тис. грн;
  - б) 16,6 тис. грн;
  - в) 16,7 тис. грн;
  - г) 27,6 тис. грн.

Варіант III

1. Акредитивна форма розрахунків вимагає:
  - а) попереднього вкладення грошей;
  - б) гарантій оплати банком;
  - в) попередньої оплати;
  - г) наявності кредитної угоди.
2. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу:
  - а) передбачається установчими документами;

- б) не може бути меншим ніж 5% суми чистого прибутку;
  - в) вказане в а) і б);
  - г) не може бути більше ніж 5% суми чистого прибутку.
3. Фінансова діяльність згідно з П(с)БО – це:
- а) придбання і реалізація необоротних активів та фінансових інвестицій, що не є еквівалентами грошових коштів;
  - б) діяльність, що приводить до змін розміру і складу власного капіталу;
  - в) діяльність із розміщення інвестицій.
4. При розрахунку простих звичайних процентів за кредитом кількість днів у році береться:
- а) 360;
  - б) 365 або 366;
  - в) за рішенням банку 360 чи 365;
  - г) 364.
5. Акція – це цінний папір:
- а) з установленим строком обігу;
  - б) без установленого строку обігу;
  - в) процентний цінний папір;
  - г) борговий цінний папір.
6. Вартість поточних активів відображається:
- а) у II розділі активу балансу;
  - б) III розділі активу балансу;
  - в) II і III розділах активу балансу.
7. До оборотних засобів у сфері обігу належать:
- а) товарна продукція;
  - б) грошові кошти і кошти в розрахунках;
  - в) вказане в а) і б);
  - г) товарна продукція і грошові кошти.
8. Комерційні і точні проценти при наданні кредитів відрізняються:
- а) розрахунковою кількістю днів у році;
  - б) кількістю днів користування кредитом;
  - в) умовами надання кредиту.
9. Конкурсна маса – це:
- а) усе майно;
  - б) основні засоби;
  - в) ліквідні активи;
  - г) залишки коштів на рахунках.
10. Страхову премію виплачує:
- а) страховик;
  - б) страхувальник;
  - в) страхова компанія.
11. Коефіцієнт фінансової стабільності визначається так:
- а) $\frac{\text{Джерела власних коштів}}{\text{Валюта балансу}}$;

- б)
$$\frac{\left[\begin{array}{c} \text{Джерела} \\ \text{власних коштів} \end{array} \right] + \left[\begin{array}{c} \text{Довгострокові} \\ \text{позичені кошти} \end{array} \right]}{\text{Валюта балансу}};$$
- в)
$$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Поточні зобов'язання}}.$$
12. Уточнений коефіцієнт ліквідності передбачає:
- урахування серед активів і дебіторської заборгованості;
  - урахування коштів і можливих надходжень;
  - вказане в а) і б).
13. Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів визначається так:
- $$\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{p. II + p. III \text{ активу балансу}};$$
  - $$\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Валюта балансу}};$$
  - $$\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{p. II \text{ активу балансу}};$$
  - $$\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{p. III \text{ активу балансу}}.$$
14. Зі збільшенням страхової суми страхова премія з додаткового страхування розраховується так:
- $$П_1 - П_1 \times K_1;$$
  - $$П_2 - П_1 \times N / 12;$$
  - $$П_2 - П_1 \times K_1;$$
  - $$П_1 - П_2 \times K_2.$$
15. З конкурсної маси боржника у другу чергу задовольняють:
- вимоги, забезпечені заставою;
  - заборгованість із заробітної плати;
  - вимоги за державними і місцевими податками;
  - вимоги за кредитами банку.
16. У разі зменшення страхової суми підприємству повертається:
- $$П_1 - П_1 \times K_1;$$
  - $$П_1 \times K_2 - П_2 \times K_2;$$
  - $$П_1 - П_2 \times K_1;$$
  - $$П_2 - П_1 \times K_2.$$
17. Оборотність поточних активів – це:
- $$\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Середня величина поточних активів}};$$
  - $$\frac{\text{Виторг від реалізації} \times \text{Період обороту}}{360};$$

в) $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Вартість поточних активів на початок року}};$

г) $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Вартість поточних активів на кінець року}}.$

18. Коефіцієнт платоспроможності визначається так:

а) $\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Валюта балансу}};$

б) $\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Робочий капітал}};$

в) $\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Функціонуючий капітал}};$

г) $\frac{\text{Робочий капітал}}{\text{Власний капітал}}.$

19. Час обороту оборотних засобів виражається так:

а) $\frac{\left[\frac{\text{Середньорічна вартість}}{\text{оборотних активів}} \right] \times \left[\frac{\text{Кількість}}{\text{днів у періоді}} \right]}{\text{Обсяг реалізацій}};$

б) $\frac{360}{\text{Оборотність оборотних активів}};$

в) $\frac{\text{Оборотність оборотних активів}}{360}.$

20. Коефіцієнт покриття – це:

а) $\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Короткострокові зобов'язання}};$

б) $\frac{\text{Матеріально-виробничі запаси}}{\text{Короткострокові зобов'язання}};$

в) $\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Валюта балансу}};$

г) $\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Матеріально-виробничі запаси}}.$

21. Кредит надано АТ на 3 роки. Сума – 100 тис. грн, ставка – 20% річних (складні проценти). Яку суму потрібно повернути підприємству через 3 роки?
- а) 172 800;
  - б) 372 800;
  - в) 360 000;
  - г) 366 000.
22. Собівартість реалізованих товарів становить 250 тис. грн. Залишок незавершеного виробництва – 50 тис. грн, валовий дохід – 480 тис. грн, чистий дохід – 400 тис. грн. Валовий прибуток у звіті про фінансові результати становитиме:
- а) 150 тис. грн;
  - б) 80 тис. грн;
  - в) 100 тис. грн;
  - г) 230 тис. грн.
23. Підсумок II розділу активу становить 25 тис. грн, III розділу активу – 27 тис. грн, IV розділу пасиву – 52 тис. грн. Загальний коефіцієнт ліквідності буде:
- а) 1;
  - б) 0,48;
  - в) 1,48.
24. Підприємство має в розпорядженні грошові кошти на суму 300 тис. грн, дебіторську заборгованість на 30 тис. грн. Короткострокові зобов'язання – 25 тис. грн, довгострокові кредити – 50 тис. грн. Цінних паперів немає. Яким буде уточнений коефіцієнт ліквідності?
- а) 13,2;
  - б) 4,4;
  - в) 10;
  - г) 13.

Варіант IV

1. Реалізація іноземної валюти є:
  - а) операційним доходом;
  - б) фінансовим доходом;
  - в) іншим доходом;
  - г) позареалізаційним доходом.
2. Одна з форм внутрішньогосподарського фінансового контролю – це:
  - а) тематична перевірка;
  - б) камеральна перевірка фінансової звітності;
  - в) документальна перевірка;
  - г) поточна перевірка.
3. Фінансовий відділ має право:
  - а) контролювати інші відділи в межах обов'язку;

- б) вилучати всі необхідні матеріали;
  - в) вносити зміни до фінансових звітів;
  - г) здійснювати розподіл прибутку.
4. Управління короткостроковим фінансуванням включає:
- а) визначення оптимальної величини капіталу;
  - б) організацію обліку витрат;
  - в) складання фінансового плану;
  - г) встановлення нормативів.
5. Джерелом довгострокового фінансування є:
- а) опціони;
  - б) бюджетні дотації;
  - в) роялті;
  - г) емісія акцій.
6. Інвестиції в асоційовані підприємства у звіті про фінансові результати є:
- а) доходом від спільної діяльності;
  - б) доходом від фінансової діяльності;
  - в) доходом від участі в капіталі;
  - г) інвестиційними витратами.
7. Готівкові розрахунки підприємств між собою можуть проводитись:
- а) за кошти з рахунку;
  - б) за кошти з рахунку і виторгу від реалізації;
  - в) за кошти з рахунку і з виторгу від реалізації з урахуванням наявності облікового розрахункового документа.
8. Прямий метод визначення руху коштів від операційної діяльності передбачає:
- а) спочатку визначення суми надходжень від операційної діяльності;
  - б) спочатку визначення суми надходжень від покупців;
  - в) спочатку визначення залишку коштів від операційної діяльності.
9. Сальдо за рахунком № 40:
- а) відображає активні операції рахунку «Статутний капітал»;
  - б) відповідає розміру статутного капіталу;
  - в) відповідає розміру статутного капіталу, рахунок пасивний;
  - г) показує оборот капіталу за рік.
10. Строк відкритої передплати акцій не може перевищувати термін:
- а) один місяць;
  - б) три місяці;
  - в) шість місяців;
  - г) не обмежується.
11. Засновники АТ повинні:
- а) бути власниками акцій на суму не менше ніж 25% статутного капіталу;
  - б) бути власниками контрольного пакета акцій не менше ніж два роки;

- в) протягом двох років бути власниками акцій на 25% вартості статутного капіталу.
12. До інвестиційної діяльності згідно з П(с)БО відносять такі операції:
- надходження коштів від реалізації продукції;
  - надходження коштів від продажу необоротних активів;
  - випуск акцій;
  - погашення позик;
  - отримання орендної плати;
  - виплати дивідендів.
13. Функціонуючий капітал – це:
- $\frac{\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові зобов'язання} - \text{Основні засоби} - \text{Поточні активи} - \text{Поточні зобов'язання}}{\text{Власний капітал} - \text{Основні засоби} - \text{Поточні зобов'язання}}$;
  - $\frac{\text{Власний капітал} - \text{Основні засоби} - \text{Поточні зобов'язання}}{\text{Власний капітал} - \text{Основні засоби} - \text{Поточні активи}}$;
14. Маневреність власних оборотних засобів – це:
- Грошові кошти / Функціонуючий капітал;
  - Грошові кошти / I розділ пасиву балансу;
  - Оборотний капітал / Власний капітал.
15. Період інкасації дебіторської заборгованості визначається так:
- $\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Кредиторська заборгованість}}$;
  - $\frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Денний продаж у кредит}}$;
  - $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Середня дебіторська заборгованість}}$.
16. Оборотність виробничих запасів на підприємстві виражається так:
- Виторг від реалізації / Залишки виробничих запасів;
  - Залишки виробничих запасів / Собівартість продукції;
  - Собівартість продукції / Сукупні виробничі запаси.
17. Рентабельність акцій визначається так:
- Дивіденд на одну акцію / Номінальна вартість акцій;
  - Дивіденд на одну акцію / Ринкова ціна акцій;
  - Сума дивідендів / Чистий прибуток.
18. Сума оплати передплати акцій відображається за:
- дебетом рахунків № 31, 12, 20 і кредитом рахунку № 422;
  - дебетом рахунку № 46 і кредитом рахунку № 40;
  - дебетом рахунків № 31, 12, 20 і кредитом рахунку № 46.
19. Визначте суму доходу згідно з П(с)БО, якщо 30.06. підприємство отримало від покупця вексель на суму 5 тис. грн на 60 днів під 12% річних.

- 31.08. покупець погасив вексель разом із сумою процента. Сума доходу становитиме:
- а) 1 000 грн;
  - б) 5 100 грн;
  - в) 100 грн.
20. Підприємство отримало за звітний період виторг від реалізації на суму 96 тис. грн. Витрати виробництва становили 32 тис. грн. Підприємство веде оподатковувану ПДВ діяльність, але не продає підакцизних товарів. Чистий дохід у «Звіті про фінансові результати» буде:
- а) 64 тис. грн;
  - б) 52 тис. грн;
  - в) 80 тис. грн.
21. Прибуток від звичайної діяльності у звіті про рух грошових коштів становить 72 тис. грн, у тому числі:
- прибуток від реалізації продукції – 66 тис. грн;
  - прибуток від орендних операцій – 4 тис. грн;
  - прибуток від інвестицій у цінні папери – 3 тис. грн;
  - прибуток від продажу необоротних активів – 1 тис. грн.
- Виходячи з цього, прибуток від операційної діяльності становитиме:
- а) 70 тис. грн;
  - б) 72 тис. грн;
  - в) 65 тис. грн;
  - г) 69 тис. грн.
22. Підприємство мало виторг 250 тис. грн і планує досягти 300 тис. грн. Дебіторська заборгованість на початок поточного року становить 30 тис. грн, на кінець – 70 тис. грн. Оборотність дебіторської заборгованості становить:
- а) 6;
  - б) 5;
  - в) 10;
  - г) 14.
23. ТОВ отримало кредит на 36 днів під 30% річних (прості комерційні проценти). Яку суму потрібно повернути, якщо надано 25 тис. грн:
- а) 25 750;
  - б) 75 000;
  - в) 75 750;
  - г) 25 000.
24. АТ при розподілі дивідендів використовувало дивідендну ставку 20%. Акції випущено з номінальною вартістю 20 грн. Статутний капітал – 100 тис. грн. Величина доходів, які підлягають розподілу на дивіденди, становитиме:
- а) 100 000;
  - б) 20 000;

- в) 40 000;
- г) 15 000.

Варіант V

1. До облікових розрахункових документів належать:
  - а) рахунок-фактура;
  - б) акт виконаних робіт;
  - в) вказане в а) і б);
  - г) платіжне доручення;
  - г) векселі.
2. До фінансової діяльності згідно з П(с)БО відносять:
  - а) отримання позик;
  - б) надання позик іншим підприємствам;
  - в) викуп власних акцій;
  - г) виплату дивідендів.
3. Виробничий леверидж – це:
  - а) $\frac{\text{Темп приросту балансового прибутку}}{\text{Темп приросту чистого прибутку}}$;
  - б) $\frac{\text{Темп приросту балансового прибутку}}{\text{Темп приросту виторгу}}$;
  - в) $\frac{\text{Приріст власного капіталу}}{\text{Приріст балансового прибутку}}$.
4. Коефіцієнт валового доходу – це:
  - а) $\frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Валовий дохід}}$;
  - б) $\frac{\text{Доходи від звичайної діяльності}}{\text{Доходи від операційної діяльності}}$;
  - в) $\frac{\text{Валовий дохід}}{\text{Собівартість}}$.
5. Іменний індосамент:
  - а) має дані про нового власника;
  - б) не має даних про нового власника;
  - в) містить дані про всіх власників;
  - г) може містити не більше ніж 3 записи про вкладника.
6. У річному звіті АТ до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку подається:
  - а) інформація про осіб, які володіють більш ніж 5% акцій;

- б) довідка про фінансовий стан за 3 роки;
  - в) довідка про результати аудиторської перевірки;
  - г) довідка про доходи членів правління.
7. До вихідних форм документів АТ у разі самостійної реєстраторської діяльності належать:
- а) анкета заставоутримувача;
  - б) анкета номінального утримувача акцій;
  - в) щоденний баланс цінних паперів.
8. Щоденний баланс цінних паперів у відділі реєстратора АТ містить:
- а) інформацію про кількість акцій;
  - б) реєстр акціонерів;
  - в) курс акцій;
  - г) ринкову ціну акцій.
9. АТ вважається незаснованим, якщо не вдалося покрити передплатою:
- а) 40% акцій;
  - б) 80%;
  - в) 60%;
  - г) 90%.
10. Якщо 15% статутного фонду знищено стихією, то ця інформація:
- а) призводить до змін у реєстрі акціонерів;
  - б) надається як особлива інформація до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
  - в) вноситься на збори акціонерів.
11. У разі несплати протягом року повної вартості передплати акцій акціонер зобов'язаний:
- а) сплатити додатково 10% від суми простроченого платежу;
  - б) передати права на акції АТ для подальшої реалізації;
  - в) сплатити повну вартість і 0,2% пені від вартості акцій;
  - г) сплатити повну вартість і 20% пені від вартості акцій.
12. Коефіцієнт покриття характеризує достатність коштів на покриття зобов'язань, і його критичне значення становить:
- а) 1;
  - б) 0,5;
  - в) 1,5;
  - г) 2.
13. Робочий капітал – це:
- а) усі оборотні активи;
  - б) різниця між оборотними активами і короткостроковими зобов'язаннями;
  - в) різниця між активами і довгостроковими зобов'язаннями.
14. Показники ділової активності фірми – це:
- а) коефіцієнт концентрації власного капіталу;
  - б) коефіцієнт маневреності власного капіталу;

- в) оборотність кредиторської заборгованості;
  - г) курс акцій.
15. Коефіцієнт забезпечення кредиту – це відношення:
- а) власного капіталу до суми кредиту;
  - б) вартості застави до суми кредиту;
  - в) власного капіталу до поточних і довгострокових зобов'язань.
16. Коефіцієнт абсолютної ліквідності має бути не меншим ніж:
- а) 1;
  - б) 0,5;
  - в) 0,3;
  - г) 0,2.
17. Підсумок III розділу активу – 2,5 млн грн, II розділу активу – 5,2 млн грн, IV розділу пасиву – 5,2 млн грн. Загальний коефіцієнт ліквідності становитиме:
- а) 1;
  - б) 1,48;
  - в) 0,48.
18. Підприємство має збиток від основної діяльності та отримало дивіденди, сплативши податок. Суму сплаченого податку на прибуток у звіті про рух грошових коштів буде відображено у складі руху коштів:
- а) від фінансової діяльності;
  - б) інвестиційної діяльності;
  - в) операційної діяльності;
  - г) іншої діяльності.
19. ТОВ отримало 01.01. кредит на рік під 30% річних. Але з 01.07. ставку було змінено на 40%. Яку суму буде повернуто, якщо величина кредиту – 150 тис. грн?
- а) 202 500;
  - б) 210 000;
  - в) 215 000.
20. За згодою сторін підприємство зменшує страхову премію. Початкова сума на 01.01. – 20 тис. грн, після зміни – 10 тис. грн. Майно застраховано на рік. Зміну зроблено 30.10. Яку суму страхової премії підприємству буде повернено?
- а) 9 тис. грн;
  - б) 3,5 тис. грн;
  - в) 4,5 тис. грн.
21. У звітному році ВАТ «Волиньхолдинг» отримало короткостроковий кредит на суму 100 тис. грн під 60% річних на 30 днів. Сума фінансових витрат у звіті про фінансові результати становитиме:
- а) 5 тис. грн;
  - б) 100 тис. грн;
  - в) 105 тис. грн.

22. Сума проведеної передплати акцій акціонерного товариства буде відображена:
- а) за дебетом рахунку «Розрахунки з учасниками» та кредитом рахунку «Статутний капітал»;
  - б) за дебетом рахунку «Неоплачений капітал» та кредитом рахунку «Статутний капітал»;
  - в) за кредитом рахунку «Статутний капітал».
23. Підприємство реалізувало продукції на суму 240 000 грн, у тому числі ПДВ – 40 тис. грн, матеріальні витрати – 120 тис. грн, оплата праці – 30 тис. грн, амортизація – 15 тис. грн, прибуток – 35 тис. грн. Розмір чистих надходжень, відображених у звіті про рух грошових коштів, становитиме:
- а) 120 тис. грн;
  - б) 35 тис. грн;
  - в) 50 тис. грн;
  - г) 200 тис. грн.
24. АТ «Ходорів» реалізувало продукції на 480 тис. грн, у тому числі 80 тис. грн ПДВ, 300 тис. грн – матеріальні витрати, 50 тис. грн – оплата праці. Чистий дохід у звіті про фінансові результати становитиме:
- а) 400 тис. грн;
  - б) 100 тис. грн;
  - в) 50 тис. грн.

Варіант VI

1. Ліміт залишку готівки в касі підприємства:
- а) може бути переглянутий протягом кварталу;
  - б) не може бути переглянутий протягом кварталу;
  - в) переглядається кожного наступного місяця.
2. Інший власний капітал відображається на рахунку:
- а) № 46;
  - б) № 422;
  - в) № 43;
  - г) № 423.
3. Виробничо-фінансовий леверидж:
- а) залежить від розміру прибутку;
  - б) не залежить від розміру прибутку;
  - в) залежить від обсягів реалізації;
  - г) не залежить від обсягів реалізації.
4. Перетворення зобов'язань на власний капітал є:
- а) грошовою операцією;
  - б) негрошовою операцією;
  - в) бартерною операцією;
  - г) реінвестицією.

5. Якщо ліміт залишку готівки в касі не встановлено, то вся готівка в касі на кінець робочого дня:
  - а) має бути здана до банку;
  - б) зберігається в касі протягом 3-х робочих днів;
  - в) залишається в касі.
6. Іменний індосамент:
  - а) може бути «без повернення»;
  - б) не може бути «без повернення»;
  - в) не передбачає запису «без повернення».
7. Маневреність власних оборотних засобів – це відношення:
  - а) грошових коштів до власного капіталу;
  - б) грошових коштів до функціонуючого капіталу;
  - в) грошових коштів до дебіторської заборгованості.
8. Оборотність виробничих запасів – це:
  - а) показник ділової активності фірми;
  - б) показник фінансової стійкості фірми;
  - в) показник майнового стану;
  - г) показник ринкової активності.
9. Оцінка майнового стану фірми – це:
  - а) питома вага активної частини основних засобів;
  - б) коефіцієнт зношення основних засобів;
  - в) вказане в а) і б).
10. Векселі, отримані шляхом індосаменту в оплату передплати акцій, відображають:
  - а) за дебетом рахунку № 51 і кредитом рахунку № 46;
  - б) за дебетом рахунку № 60 і кредитом рахунку № 44;
  - в) за дебетом рахунку № 61 і кредитом рахунку № 40;
  - г) за дебетом рахунку № 68 і кредитом рахунку № 46.
11. Коефіцієнт котирування акцій – це:
  - а) $\frac{\text{Ринкова ціна акцій}}{\text{Облікова ціна акцій}}$;
  - б) $\frac{\text{Ринкова ціна акцій}}{\text{Дохід на акцію}}$;
  - в) $\frac{\text{Ринкова ціна звітнього дня}}{\text{Ринкова ціна попереднього дня}}$.
12. Коефіцієнт росту власного капіталу залежить від:
  - а) виторгу;
  - б) власного капіталу;
  - в) інвестованого капіталу;
  - г) реінвестованого капіталу;
  - г) чистого прибутку.

13. Рентабельність власного капіталу обчислюється так:

- а) $\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власні оборотні засоби}}$;
- б) $\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина власного капіталу}}$;
- в) $\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Оборотні активи}}$.

14. Термін обороту кредиторської заборгованості обчислюється так:

- а) $\frac{\text{Середня кредиторська заборгованість}}{\text{Собівартість}} \times 360 \text{ днів}$;
- б) $\frac{\text{Собівартість}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}} \times 360 \text{ днів}$;
- в) $\frac{\text{Виторг від реалізації}}{\text{Середня кредиторська заборгованість}} \times 360 \text{ днів}$.

15. Норму прибутковості векселя визначають так:

- а) $r = (100 - P_k) / 100 \times 365 / g$;
- б) $PV = \frac{P(1+g)}{r-g}$;
- в) $r = \frac{P}{PV}$;
- г) $r = \frac{P + P(1+g)}{R-g}$.

16. Розмір щорічних відрахувань до резервного капіталу становить:

- а) не менше ніж 5% чистого прибутку;
- б) не менше ніж 25% статутного фонду;
- в) вказане в а) і б).

17. Кошти, які надходять в оплату передплати акцій як вартість незакінчених об'єктів капітальних вкладень, відображають:

- а) за дебетом рахунку № 15 і кредитом рахунку № 46;
- б) за дебетом рахунку № 15 і кредитом рахунку № 40;
- в) за дебетом рахунку № 14 і кредитом рахунку № 46.

18. АТ «Зоря» здійснило:

- фінансові витрати – 25 тис. грн;
- адміністративні витрати – 10 тис. грн.

- Фінансовий результат від операційної діяльності у звіті про фінансові результати становив 80 тис. грн, тоді фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування буде:
- а) 45 тис. грн;
  - б) 55 тис. грн;
  - в) 70 тис. грн;
  - г) 80 тис. грн.
19. Виторг від реалізації становить 550 тис. грн. На 01.01. вартість оборотних активів – 320 тис. грн, на 31.12. – 230 тис. грн, залишки дебіторської заборгованості – 55 тис. грн. Коефіцієнт оборотності оборотних активів становитиме:
- а) 2;
  - б) 1;
  - в) 10.
20. Підприємство продає побутову техніку. За звітний період реалізовано техніки на суму 240 тис. грн. Витрати на транспортування становили 18 тис. грн, гарантійне обслуговування – 2% від виторгу. У статті «Інше забезпечення» II розділі пасиву балансу та у статті витрат звіту про фінансові результати буде відображено:
- а) 4 800 грн;
  - б) 19 800 грн;
  - в) 253 800 грн.
21. Підприємство «Росава» отримало орендну плату 3 тис. грн, здійснило 40 тис. грн адміністративних витрат і 24 тис. грн витрат на збут. Валовий прибуток становив 145 тис. грн. Фінансовий результат від операційної діяльності буде:
- а) 84 тис. грн;
  - б) 81 тис. грн;
  - в) 108 тис. грн;
  - г) 124 тис. грн.
22. Фірму оголошено банкрутом. Заборгованість кредиторам – 220 тис. грн, сума активів – 180 тис. грн, заборгованість із заробітної плати – 25 тис. грн, плата арбітражному суду – 1 тис. грн. Розмір платежу, який припадає на першу чергу, це:
- а) 25 тис. грн;
  - б) 26 тис. грн;
  - в) 1 тис. грн.
23. АТ при розподілі дивідендів використовує ставку 15%. Акції випущено з номінальною вартістю 30 грн. Доходи акціонера, якщо він володіє 150 акціями, становитимуть:
- а) 67 500 грн;
  - б) 675 грн;
  - в) 650 грн;
  - г) 6 750 грн.

24. Чистий прибуток, що підлягає розподілу на дивіденди, становить 45 тис. грн. Випущено 1 000 акцій номіналом 100 грн; з них 100 акцій – привілейовані. Дивіденди на звичайну акцію, якщо на привілейовані ставка – 50%, становитимуть:
- а) 34,5;
  - б) 44,4;
  - в) 44,0;
  - г) 34,0.

**ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ
ТА САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ МАТЕРІАЛУ ТЕМИ
«ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Варіант I

1. Пропорційні ставки акцизів:
  - а) реагують на коливання ринкової кон'юнктури;
  - б) не реагують на коливання ринкової кон'юнктури;
  - в) не залежать від кон'юнктури.
2. Кумулятивний характер податку – це:
  - а) гальмо економічного розвитку;
  - б) стимул економічного розвитку;
  - в) нейтральний вплив на економічний розвиток.
3. Мито – це:
  - а) вид непрямих податків;
  - б) самостійний вид податків;
  - в) преференційний вид податку.
4. Шедулярна система оподаткування передбачає:
  - а) оподаткування окремо за кожним видом доходів;
  - б) оподаткування за всіма видами доходів;
  - в) звільнення від податків.
5. До валового доходу підприємства включають:
  - а) суми коштів або вартість майна, що надходять у формі інвестицій або реінвестицій;
  - б) суми доходів органів виконавчої влади від надання державних послуг у разі зарахування цих доходів до відповідних бюджетів;
  - в) суми безповоротної фінансової допомоги.
6. До валових витрат належать:
  - а) витрати, пов'язані з виплатою процентів;
  - б) витрати, пов'язані з нарахуванням процентів за борговими зобов'язаннями;
  - в) орендна плата;
  - г) вказане в а) – в).
7. Податок за земельні ділянки на територіях природоохоронного, оздоровчого призначення, зайняті спорудами, що не пов'язані з функціональним призначенням цих об'єктів, справляється:
  - а) у розмірі 5% від ставки податку за рілля в області;
  - б) у п'ятикратному розмірі відповідного земельного податку;
  - в) у трикратному розмірі відповідного земельного податку.
8. Податок за земельні ділянки, надані в тимчасове користування на землях природоохоронного, оздоровчого призначення, справляється:

- а) у розмірі 50% від грошової оцінки одиниці площі ріллі в області;
  - б) у розмірі 5% від грошової оцінки одиниці площі ріллі в області;
  - в) у п'ятикратному розмірі від ставки податку за одиницю площі ріллі.
9. Доходи від страхової діяльності (крім страхування життя) оподатковуються:
- а) за ставкою 5% від суми валового доходу;
  - б) у розмірі 5% страхових внесків;
  - в) у розмірі 3% страхових премій.
10. Валовий дохід страхової компанії становить:
- а) різницю між брутто-ставкою і нетто-ставкою;
  - б) валові внески;
  - в) страхові премії.
11. До валового доходу при визначенні об'єкта оподаткування включають:
- а) суму невикористаної частини коштів, які повертаються зі страхових резервів;
  - б) суми коштів страхового резерву, використаних не за призначенням;
  - в) суми отриманого емісійного доходу.
12. Земельний податок за ділянки, зайняті кооперативними автостоянками, справляється:
- а) за ставками відповідного населеного пункту;
  - б) у розмірі 3% від суми податку за землі відповідного населеного пункту;
  - в) у п'ятикратному розмірі ставки податку населеного пункту;
  - г) у двократному розмірі ставки податку населеного пункту.
13. До валових витрат платника податку включають:
- а) витрати платника податку на проведення презентації;
  - б) витрати на отримання зразків товарів;
  - в) до 2% до оподатковуваного прибутку на організацію рекламного придбання подарунків;
  - г) до 3% від оподатковуваного прибутку на організацію рекламного розповсюдження подарунків.
14. Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет» поправковий коефіцієнт до ставок плати за землі в населених пунктах становить:
- а) 2,4;
  - б) 2,62;
  - в) 1,82;
  - г) 2,0;
  - г) 1,5;
  - д) 1,2.

Варіант II

1. Податкова квота – це:
- а) частка податку в доході платника, визначена в абсолютних величинах;

- б) частка податку в доході платника, визначена у відносних величинах;
  - в) вказане в а), б).
2. Тверді ставки оподаткування є:
- а) відносні;
  - б) загальні;
  - в) фіксовані;
  - г) вказане в а), в).
3. Пропорційні ставки оподаткування:
- а) залежать від розміру об'єкта оподаткування;
  - б) не залежать від розміру об'єкта оподаткування;
  - в) однакові ставки;
  - г) визначають індивідуально.
4. Регресивність – це:
- а) переваги ПДВ;
  - б) недоліки ПДВ;
  - в) явище, що не належить до ПДВ;
  - г) інструмент податкового кредиту.
5. Витрати, понесені платником податку на прибуток у зв'язку з придбанням безстрокових цінних паперів, до валових витрат:
- а) не включаються;
  - б) підлягають амортизації як нематеріальні активи;
  - в) включаються;
  - г) вказане в а), б).
6. Законом «Про оподаткування прибутку підприємства» передбачено, що в разі ліквідації неприбуткової організації її активи передають:
- а) у дохід бюджету;
  - б) іншій неприбутковій організації;
  - в) вказане в а), б);
  - г) ФДМУ.
7. У разі купівлі іноземної валюти за гривні:
- а) валові доходи і валові витрати не змінюються;
  - б) валові доходи і валові витрати змінюються за курсом на кінець останнього робочого дня податкового кварталу;
  - в) валові доходи і валові витрати змінюються.
8. Заборгованість платника податку, виражена в іноземній валюті:
- а) відображається в податковому об'єкті дебітора або кредитора за курсом НБУ у гривнях на дату виникнення;
  - б) у разі погашення вартість заборгованості не перераховується за курсом НБУ у гривнях на дату погашення;
  - в) у разі погашення вартість заборгованості перераховується за курсом НБУ у гривнях на дату погашення.
9. Об'єктом оподаткування ПДВ є:
- а) операції з продажу;

- б) операції з випуску, розміщення та продажу за кошти цінних паперів;
  - в) вказане в а), б).
10. До валового доходу підприємства включають:
- а) суми коштів або вартість майна, що надходять у формі інвестицій або реінвестицій;
  - б) суми доходів органів виконавчої влади від надання державних послуг у разі зарахування цих доходів до відповідних бюджетів;
  - в) суми безповоротної фінансової допомоги.
11. До валового доходу при визначенні об'єкта оподаткування включають:
- а) суму невикористаної частини коштів, які повертаються зі страхових резервів;
  - б) суми коштів страхового резерву, використаних не за призначенням;
  - в) суми отриманого емісійного доходу.
12. Операції з розрахунково-касового обслуговування:
- а) оподатковують ПДВ;
  - б) відносять до пільгового режиму оподаткування;
  - в) не оподатковують.
13. Суми ПДВ, сплачені платником у зв'язку з придбанням основних засобів:
- а) включають до складу податкового кредиту;
  - б) частково включають;
  - в) не включають;
  - г) включають у зонах спеціального призначення та вільних економічних зонах.
14. Податок за земельні ділянки на територіях природоохоронного, оздоровчого призначення, зайняті спорудами, що не пов'язані з функціональним призначенням цих об'єктів, справляється:
- а) у розмірі 5% від ставки податку за рілля в області;
  - б) у п'ятикратному розмірі відповідного земельного податку;
  - в) у трикратному розмірі відповідного земельного податку;
  - г) у розмірі 3% від ставки податку за рілля в області.

Варіант III

1. Прогресивні і пропорційні ставки оподаткування – це:
  - а) одне й те саме;
  - б) різні поняття;
  - в) пропорційних ставок немає.
2. Податкова квота – це:
  - а) частка податку в доході платника;
  - б) податкова пільга;
  - в) частка товару, яку продається без мита.

3. Прямі податки встановлюються:
  - а) на доходи платників;
  - б) у цінах товарів;
  - в) на додану вартість;
  - г) на доходи підприємств.
4. Шедулярна система оподаткування в Україні:
  - а) почала діяти;
  - б) не почала діяти;
  - в) діяла давно.
5. Ставки акцизів:
  - а) можуть бути пропорційні;
  - б) не можуть бути пропорційні;
  - в) можуть бути прогресивні;
  - г) можуть бути регресивні.
6. Регресивність – це:
  - а) переваги ПДВ;
  - б) недоліки ПДВ;
  - в) явище, не характерне для ПДВ.
7. Ставки податку з власників транспортних засобів залежать:
  - а) від об'єму двигуна;
  - б) потужності в кВт;
  - в) потужності в к. с.;
  - г) довжини транспортного засобу;
  - г) вказане в а), б), в);
  - д) вказане в а), б), г).
8. Витрати, понесені платником податку на прибуток у зв'язку з придбанням безстрокових цінних паперів, до валових витрат:
  - а) не включаються;
  - б) підлягають амортизації як нематеріальні активи;
  - в) включаються;
  - г) вказане в а), б).
9. Законом «Про оподаткування прибутку підприємства» передбачено, що в разі ліквідації неприбуткових організацій її активи передають:
  - а) у дохід бюджету;
  - б) іншій неприбутковій організації;
  - в) вказане в а), б);
  - г) ФДМУ.
10. Податковою реформою 1996 року у США введено мінімальну ставку податку на прибуток корпорацій:
  - а) 15%;
  - б) 30%;
  - в) 35%;
  - г) 28%.

11. Максимальна ставка податку на прибуток корпорацій США з 1996 року:
  - а) 30%;
  - б) 36%;
  - в) 40%;
  - г) 25%.
12. У ФРН із 1989 року ставка ПДВ становить:
  - а) 14%;
  - б) 20%;
  - в) 8%;
  - г) 15%.
13. До валових витрат не включають:
  - а) суми коштів, внесених до страхових резервів;
  - б) суми безнадійної заборгованості;
  - в) придбання нематеріальних активів, які підлягають амортизації.
14. Гарантійна заміна товарів:
  - а) належить до валових витрат;
  - б) компенсується за рахунок прибутку;
  - в) не може перевищувати 10% вартості всіх товарів і сплачується з прибутку.

Варіант IV

1. Фіскальне мито і протекціоністське мито:
  - а) мають однакове бюджетне значення;
  - б) не мають бюджетного значення;
  - в) мають різне бюджетне значення.
2. Основними принципами податкової політики є:
  - а) соціальна справедливість, рівнонапруженість;
  - б) пропорційність;
  - в) фіскальне призначення;
  - г) кредитування виробництва.
3. ПДВ був уведений в Україні:
  - а) 1992 року;
  - б) 1993 року;
  - в) 1995 року;
  - г) 1996 року.
4. Недоліки ПДВ:
  - а) фіскальний характер;
  - б) регресивність;
  - в) широта бази оподаткування.
5. Обчислення ПДВ здійснюється так:
  - а) ставка, помножена на зарплату і прибуток;
  - б) ставка, помножена на виторг від реалізації за мінусом матеріальних затрат;
  - в) вказане в а), б).

6. При оподаткуванні прибутку банку в розрахунки фінансового результату обмінних операцій:
  - а) беруть суми комісійних винагород;
  - б) беруть суми брокерських винагород;
  - в) не беруть сум комісійних та брокерських винагород;
  - г) не беруть сум комісійних і беруть суми брокерських винагород.
7. До валового доходу платника податку:
  - а) включається прибуток від обліку основних фондів;
  - б) не включається прибуток від продажу основних фондів;
  - в) включається прибуток від продажу, обміну основних фондів або нематеріальних активів.
  - г) включається прибуток від продажу (обміну) основних фондів, але не включається прибуток від продажу (обміну) нематеріальних активів.
8. Якщо дивіденди виплачуються з резервного фонду (за відсутності прибутку), то їх:
  - а) оподатковують у загальному порядку;
  - б) оподатковують у розмірі 50% від базової ставки;
  - в) не оподатковують.
9. Дивідендів не оподатковують:
  - а) якщо вони виплачені за привілейованими акціями;
  - б) якщо їх виплачують акціями за незмінної частки участі акціонерів;
  - в) якщо їх виплачують усім акціонерам;
  - г) ніколи.
10. Не включають до валового доходу при визначенні об'єкта оподаткування:
  - а) кошти, залучені платником у зв'язку з отриманням кредитів;
  - б) кошти, залучені платником у зв'язку з поверненням основної суми коштів з депозиту;
  - в) вказане в а) і б);
  - г) кошти, залучені як кредит, і включають кошти, покладені на депозит.
11. Інноваційний продукт оподатковується:
  - а) на загальних умовах;
  - б) у розмірі 50% від чинної ставки;
  - в) розмірі 25% від чинної ставки;
  - г) розмірі 50% від чинної ставки в разі продажу зареєстрованого «ноухау».
12. Платник податку має право:
  - а) зменшити суму валового доходу на суму дебіторської заборгованості;
  - б) зменшити суму валового доходу на суму дебіторської заборгованості, якщо він звернувся із заявою до суду;

- в) зменшити суму валового доходу на суму дебіторської заборгованості, якщо він звернувся із заявою про визнання покупця банкрутом;
  - г) зменшити суму валового доходу на суму дебіторської заборгованості, якщо суд не задовольняє позову з вини платника.
13. Заборгованість платника податку, виражена в іноземній валюті:
- а) відображається в податковому обліку дебітора або кредитора за курсом НБУ на дату виникнення;
  - б) у разі погашення вартість заборгованості не перераховується за курсом НБУ у гривнях на дату погашення;
  - в) у разі погашення вартість заборгованості перераховується за курсом НБУ у гривнях на дату погашення.
14. Виробники підакцизних товарів в Україні:
- а) є платниками акцизного збору;
  - б) не є платниками;
  - в) платниками є лише торговельні заклади.

Варіант V

1. Податкова квота – це:
  - а) частка податку в доході платника;
  - б) частка об'єктів оподаткування в загальній кількості результативних показників;
  - в) дозвіл на продаж товару за кордон.
2. За економічним змістом податки поділяють:
  - а) на прямі і непрямі;
  - б) податки на доходи, споживання і майно;
  - в) податки на підприємницьку діяльність та фізичних осіб.
3. Питома вага непрямих податків у податкових доходах європейських країн:
  - а) збільшується;
  - б) зменшується;
  - в) не змінюється.
4. Податок на грошовий капітал – це:
  - а) податок на кошти, вкладені в цінні папери;
  - б) податок на дивіденди;
  - в) вказане в а) і б).
5. Розмір податку на землю:
  - а) залежить від доходу;
  - б) не залежить від доходу;
  - в) залежить від рентного доходу.
6. Установи, які мають дипломатичний статус в Україні:
  - а) є платниками податку на прибуток;
  - б) не є платниками податку на прибуток;
  - в) не є платниками будь-яких податків.

7. Національний банк України:
  - а) є платником податку на прибуток;
  - б) не є платником податку на прибуток;
  - в) сплачує до бюджету суму перевищення валових доходів над валовими витратами.
8. З дня виникнення заборгованостей за податковими платежами майно і майнові права платників податків:
  - а) можуть бути використані як застава;
  - б) не можуть бути використані як застава;
  - в) можуть бути об'єктом застави за боргами перед податковою адміністрацією.
9. Передача основних фондів як внесок до статутних фондів:
  - а) є об'єктом ПДВ;
  - б) не є об'єктом ПДВ;
  - в) частково;
  - г) не є об'єктом ПДВ у вільних економічних зонах.
10. Звільняється від ПДВ продаж:
  - а) зошитів;
  - б) книжок вітчизняного виробництва;
  - в) книг і зошитів будь-якого виробництва.
11. Податок, сплачений за кордоном:
  - а) зараховується під час сплати в Україні;
  - б) зараховується під час сплати в Україні, крім податку на майно, продаж;
  - в) зараховується під час сплати в Україні, крім податку на майно, продаж та суми податку на пасивний прибуток.
12. За невчасне подання декларації про прибуток:
  - а) сплачується штраф у розмірі 10% суми нарахованого податку за кожне порушення;
  - б) сплачується штраф у розмірі 10% суми нарахованого податку за кожне порушення та пеню на суму нарахованого податку;
  - в) сплачується штраф у розмірі 20% суми нарахованого податку за кожне порушення та пеню на суму нарахованого податку.
13. Розмір страхового резерву, який створюється за рахунок збільшення валових витрат банку, не може перевищувати:
  - а) 20% суми боргових вимог;
  - б) 10% суми боргових вимог;
  - в) 15% суми боргових вимог;
  - г) 25% суми боргових вимог.
14. Платники податку мають право протягом року віднести до валових витрат будь-які витрати, пов'язані з поліпшенням основних фондів, у сумі відсотків від балансової вартості на початок звітного року:
  - а) 10%;

- б) 5%;
- в) 3%;
- г) 2%.

Варіант VI

1. Суб'єктом плати за землю є:
  - 1) власник;
  - 2) землекористувач;
  - 3) вказане в а) і б).
2. Адвалорне мито визначається:
  - а) у процентах до митної вартості товарів;
  - б) у грошовому виразі на одиницю товару;
  - в) у конвертованій валюті.
3. Ставка компенсаційного мита не може перевищувати:
  - а) розмір субсидій;
  - б) розмір мита за іншими аналогічними товарами;
  - в) 110% звичайного мита;
  - г) 50% звичайного мита.
4. Брокерські витрати:
  - а) включають до митної вартості товарів;
  - б) не включають до митної вартості товарів;
  - в) зменшують митну вартість товарів.
5. Недоліки ПДВ:
  - а) фіскальний характер;
  - б) регресивність;
  - в) широта бази оподаткування.
6. Продаж лікарських засобів:
  - а) оподатковується ПДВ;
  - б) не оподатковується ПДВ;
  - в) частково оподатковується ПДВ.
7. Надання послуг із перевезення пасажирів автомобільним транспортом:
  - а) є об'єктом ПДВ;
  - б) не є об'єктом ПДВ;
  - в) є об'єктом ПДВ залежно від виду транспорту.
8. Сукупний оподатковуваний дохід зменшується:
  - а) на розмір допомоги за державним соціальним страхуванням;
  - б) на розмір плати за навчання у вузі;
  - в) на розмір витрат у казино.
9. Організацію та проведення прийомів, свят, розваг:
  - а) не включають до складу валових витрат;
  - б) включають для проведення реклами (до 2% оподаткованого прибутку);

- в) включають для організацій, для яких ці заходи є основною діяльністю;
  - г) вказане в б) і в).
10. Страхові премії включають до:
- а) валового доходу;
  - б) валового доходу підприємства;
  - в) валового доходу страхової компанії.
11. Прибуток від продажу нематеріальних активів:
- а) включається до валового доходу;
  - б) включається до валового доходу, якщо вони підлягають амортизації;
  - в) включається до валового доходу, якщо не закінчився термін служби.
12. Дивіденди фізичним особам на привілейовані акції оподатковуються за ставкою:
- а) 30%;
  - б) 30%, прирівнюється до виплати додаткових благ;
  - в) не оподатковують.
13. Організатори лотерей сплачують:
- а) 30% податку на прибуток;
  - б) 30% від суми виграшів;
  - в) 30% від вартості тиражу.
14. Підприємство сплатило за кордоном 28 тис. доларів податку з прибутку (ставка – 30%), 2 тис. доларів податку на майно, 5 тис. доларів податку з кредиту. В Україні при оподаткуванні буде зараховано:
- а) 30 тис. доларів;
  - б) 35 тис. доларів;
  - в) 33 тис. доларів;
  - г) 28 тис. доларів.

ЗАДАЧІ

1. Маємо два об'єкти інвестування. Величина потрібних капітальних вкладень однакова. Величина планованого доходу в кожному проекті невизначена і подана в такому розподілі:

Проект «Заправна станція»		Проект «Теплиця»	
дохід (тис. грн)	імовірність	дохід (тис. грн)	імовірність
3000	0,10	2000	0,10
3500	0,15	3000	0,25
4000	0,40	4000	0,35
4500	0,20	5000	0,20
5000	0,15	8000	0,10

Який проект вигідніший?

2. Визначте розмір фінансової відповідальності платника податку за такі порушення:

- 1) неподання декларації про прибуток;
- 2) неподання розрахунку податку про прибуток;
- 3) неподання платіжного доручення на перерахування податку до бюджету.

При цьому платники податку не мають на момент перевірки бухгалтерських звітів і балансів, декларацій і розрахунків за відповідні періоди. За наслідками перевірки виявлено заниження суми податку в розмірі 6 009 гривень.

3. Розрахуйте суму валових витрат і заповніть декларацію, якщо ваше підприємство:

- витратило на підготовку ведення виробництва і реалізацію продукції за квартал 227 896 грн;
- відрахувало на охорону праці 10 780 грн;
- добровільно перерахувало 4% оподаткованого прибутку бюджетній організації;
- витратило на утримання та експлуатацію житлового фонду (перебуває на балансі) 12 300 грн;
- виплатило нараховані проценти за борговими зобов'язаннями – 7 481 грн;
- виплатило заробітної плати 11 678 грн.

4. Розрахуйте суму валового доходу і заповніть декларацію про прибуток, якщо ваше підприємство:

- отримало емісійного доходу 123 000 грн;

- отримало складське приміщення після ліквідації корпорації «Реверс» у рахунок погашення боргу за корпоративними правами за ліквідаційною вартістю 34 000 грн;
- отримало оргтехніку загальною балансовою вартістю 15 000 грн за програмою міжнародної технічної допомоги;
- отримало неустойку в розмірі 5 000 грн.

5. Визначте суму ПДВ, яка підлягає сплаті до бюджету, і заповніть декларацію, якщо підприємство «Соматек» випустило в обіг акції загальною вартістю 120 000 грн, здійснило операції з реєстрації акцій загальною сумою 79 000 грн, передало основні засоби балансовою вартістю 98 000 грн у рахунок внеску до статутного капіталу корпорації «Аудра».

6. В якому разі і як ви заповните декларацію про прибуток, якщо:
- сума бюджетного відшкодування ПДВ, яку не повернуто платникові з бюджету на момент подання декларації про податок на прибуток, – 20 тис. грн;
  - кошти, отримані відділом реєстрації держадміністрації за надання послуг з державної реєстрації підприємств, – 10 тис. грн;
  - амортизація витрат з основних засобів – 102 тис. грн?

7. Визначте суму заліку сплачених за кордоном податків для усунення подвійного оподаткування. Спільне підприємство, створене в Україні, здійснює комерційну діяльність через постійне представництво, розташоване в Іспанії. У звітному році спільне підприємство одержало прибуток від діяльності в Україні на суму 50 тис. грн та від діяльності в Іспанії на суму, еквівалентну 10 тис. грн за курсом Національного банку України. Згідно із законодавством Іспанії прибуток нерезидентів, які здійснюють активну комерційну діяльність в Іспанії, оподатковується корпоративним податком на прибуток так, як і національні компанії, тобто за ставкою 35%. Оподатковуваний прибуток, обчислений за іспанським законодавством, становить 4 тис. грн. Оподатковуваний прибуток, отриманий з усіх джерел і обчислений відповідно до законодавства України, становить 30 тис. грн.

8. Підприємство «Стиролін» реалізувало продукцію виробничого призначення на суму 120 000 грн (податковий кредит 10 000 грн); виробів медичного призначення на суму 23 000 грн; збудувало 10-квартирний будинок за кошти фізичних осіб, кошторисною вартістю 2 млн грн. Підприємство здійснює оподатковувану ПДВ діяльність. Визначте розмір податкових зобов'язань із ПДВ.

9. Вкажіть, які з нижченаведених сум мають бути включені до валового доходу підприємства «Алекс»:

1. Кошти, що надійшли на розрахунковий рахунок 01.07. за продукцію, відвантажену 25.06, – 17,0 тис. грн.

2. Пеня, одержана підприємством «Алекс» за недопостачання йому продукції згідно з договором у розмірі 2,0 тис. грн.

3. Пеня, сплачена підприємством «Алекс» у дохід бюджету за несвоєчасні розрахунки з бюджетом, – 1,0 тис. грн.

Проценти, отримані підприємством «Алекс» у попередньому кварталі від банку за зберігання коштів на депозитному рахунку і помилково не включені до оподатковуваних доходів у першому півріччі, – 20,0 тис. грн.

10. Ваше підприємство ввело в експлуатацію 1 січня комп'ютери. Визначте амортизацію і заповніть додаток М до Декларації про прибуток за третій квартал, якщо:

- балансова вартість групи на початок попереднього кварталу – 400 тис. грн;
- сума витрат на придбання комп'ютерів, здійснення капітального ремонту протягом попереднього кварталу – 50 тис. грн;
- сумарна вартість списаних комп'ютерів – 20 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань за попередні квартали – 180 тис. грн.

11. Покупець товарів підприємства «Карпати» затримує оплату відвантажених йому товарів. Який із нижченаведених випадків дає підприємству право вилучити з валового доходу вартість не оплачених покупцем товарів:

1. Через 31 день після визначеної договором дати оплати товарів підприємство подало до суду заяву про стягнення заборгованості, але заяву було через два дні повернуто через неправильне оформлення.
2. Підприємство подало до суду заяву про стягнення заборгованості з покупця, який порушив пункт договору щодо розрахунків за товари та прострочив розрахунок на 40 днів.
3. Заяву прийнято до суду, але на момент складання декларації ще не розглянуто.

12. Ваше підприємство «Побутсервіс» сплатило податок на нерухомість у сумі 10 тис. грн, придбало торговий патент за 60 грн на право роздрібної торгівлі телерадіотоварами, здійснило гарантійний ремонт телевізорів, витративши 150 грн (підприємство реалізувало за звітний період 10 телевізорів по 1 450 грн кожний, сплативши ПДВ). Яку суму витрат ви включите до валових?

13. Підприємство «Продтовари» отримало тару від Ужгородського спиртзаводу на зворотній основі на суму 12 тис. грн. Після закінчення терміну позовної давності тара не була повернута. Реалізація продовольчих товарів за звітний період становила 1,2 млн грн (податковий кредит 110 000 грн). Як благодійну допомогу Фондові «Милосердя» передано продуктів харчування на суму 3 тис. грн. У кінці звітної періоду виплачено дивідендів на суму 23 тис. грн. Підприємство передало складське приміщення балансовою вартістю 34 тис. грн у заставу АТ «Укроптбакалія». Отримано автомобіль «ИЖ» як погашення дебіторської заборгованості через арбітражний

суд від МП «Норт» вартістю 6 тис. грн. Визначте розмір податкових зобов'язань із ПДВ.

14. У третьому кварталі АТ «Укртехсервіс» отримало:

- дивідендів від участі в угорському підприємстві «Рата» на суму 75 тис. грн;
- коштів із Державного інноваційного фонду з умовою реалізації проекту на суму 34 тис. грн;
- орендну плату від «Укравто» на суму 34 тис. грн;
- безповоротну допомогу на суму 11 тис. грн;
- емісійний дохід на суму 12 тис. грн.

Визначте, які види доходів належать до валових, та заповніть відповідні додатки до Декларації про прибуток.

15. За звітний квартал підприємство виплатило дивідендів на суму 34 тис. грн у розрахунку 40 коп. на акцію. У зв'язку з потребою покриття вартості передплати акцій акціонерного товариства «Торговий дім» підприємство внесло основні засоби загальною балансовою вартістю 23 тис. грн. На підбиття підсумків проведеного конкурсу на краще оформлення рекламного проспекту підприємство придбало призів на суму 820 грн, що були вручені переможцям, а також виплатило 300 грн премій організаторам конкурсу. Підприємство є платником ПДВ. Визначте розмір податкових зобов'язань з ПДВ з указаних операцій.

16. На підприємстві «Автотранс» було здійснено такі види витрат:

1. Витрати на придбання та ремонт службового автомобіля директора підприємства – 34 тис. грн.
2. Витрати на придбання, ремонт і модернізацію легкового автомобіля, який тимчасово надано в оренду з метою отримання позареалізаційних доходів, – 23 тис. грн.
3. Витрати на придбання спеціальних автомобілів «IVEKO» як таксомоторів – 234 тис. грн.
4. Витрати на придбання партії комп'ютерів, які планується реалізувати, – 12 тис. грн.
5. Витрати на придбання та збереження бібліотеки в будинку дитячої технічної творчості – 154 грн.

Визначте, які з них будуть включені до валових.

17. 1. Фірма «Атлас» передає безоплатно фірмі «Будматеріали» матеріалів на суму 50 000 грн. Чи будуть враховані і якою фірмою передані матеріали як об'єкт оподаткування?

2. Підприємство «Конкорд» отримало майно з-за кордону, що надійшло як міжнародна технічна допомога. Чи потрібно підприємству включати вартість майна до свого валового доходу?

3. Фірма «Топаз» зазнала збитків у розмірі 40 тис. грн, які були віднесені до складу валових витрат при оподаткуванні. Через деякий час за рішенням арбітражного суду фірма отримала компенсацію суми цих збитків. Чи повинна фірма включати суму компенсації до валового доходу?

18. За звітний квартал підприємство «Силует» виплатило за рахунок резервного капіталу дивідендів за 101 тис. акцій у розрахунку 30 коп. на акцію. У зв'язку з потребою покриття вартості передплати акцій акціонерного товариства «Український одяг» підприємство «Силует» внесло основні засоби загальною балансовою вартістю 120 тис. грн. За результатами проведеного конкурсу на краще оформлення власної бази відпочинку підприємство придбало призів на суму 948 грн, що були вручені переможцям, а також виплатило 100 грн заохочувальних премій. Визначте розмір податкових зобов'язань із ПДВ за цими операціями.

19. Податковий інспектор під час документальної перевірки підприємства встановив, що у групі 1 основних фондів було завищено суму амортизації звітного періоду. Вкажіть, що повинен зробити інспектор:

- вилучити завищену суму амортизації до бюджету;
- запропонувати підприємству відкоригувати витрати на амортизацію, а також податок на прибуток, до зниження якого призвела помилка, у наступному періоді;
- вирахувати суму зниження податку на прибуток у зв'язку з помилкою, вилучити її до бюджету із застосуванням санкцій.

20. Ваше підприємство має на балансі перераховані в таблиці основні засоби. Визначте їхню групу. Укажіть, чи можна застосовувати норми прискореної амортизації.

Назва	Група	Норма амортизації	Норми прискореної амортизації
Приміщення клубу			
Комп'ютер			
Копіювальна машина			
Радіотелефон			
Службова квартира			
Моторний човен			
Багаторічні насадження			

21. За даними обліку підприємства:

- обсяг реалізації за місяць – 160 000 грн;
- сума кредитових залишків за рахунком на початок місяця – 100 000 грн;
- сума кредитових залишків за рахунком на кінець місяця 60 000 грн.

Підприємство здійснює оподатковувану ПДВ діяльність. Визначте Додаток до Декларації про прибуток, у який слід включити валовий дохід.

22. Підприємство змушене здійснювати бартерні операції. Усі операції здійснюються таким чином, що відвантаження мийних засобів здійснюється після отримання відповідної партії бензину А-95. Загальна сума операцій за договором – 800 тис. грн. Отримано в I кварталі на 200 тис. грн, II – 200 тис. грн, III – 200 тис. грн, IV – 200 тис. грн.

Відвантажено в I кварталі на 100 тис. грн, II – 100 тис. грн, III – 100 тис. грн, IV – на 500 тис. грн.

За вихідними даними обліку заповніть таблицю.

Період	Відвантажено	Отримано	Валовий дохід	Валові витрати
I кв.				
II кв.				
6 міс.				
III кв.				
9 міс.				
IV кв.				
Рік				

23. Приватне підприємство володіє двома автомобілями з об'ємом двигуна 2 000 куб. см кожен. Визначте розмір суми податку.

24. За даними бухгалтерського обліку підприємства:

- обсяг реалізації за місяць – 160 000 грн;
- сума кредитових залишків за рахунком на початок місяця – 100 000 грн;
- сума кредитових залишків за рахунком на кінець місяця – 60 000 грн.

Підприємство здійснює оподатковувану ПДВ діяльність. Визначте валовий дохід, що відображається в Декларації про прибуток і додатках.

25. У першому кварталі підприємство отримало:

- дивідендів від участі у словацькому підприємстві «Агро» на суму 80 тис. грн;
- коштів із Державного інноваційного фонду з умовою реалізації проекту на суму 20 тис. грн;
- орендної плати від МП «Авторемонт» на суму 18 тис. грн;
- безповоротну допомогу на суму 20 тис. грн;
- емісійний дохід на суму 34 тис. грн.

Визначте, які види доходів віднесете до валових, та заповніть відповідні додатки до Декларації про прибуток.

26. У зв'язку з фінансовою нестабільністю підприємство змушене здійснювати бартерні операції. Усі операції здійснюються таким чином, що відвантаження пального передуює отриманню відповідної партії зерна. Загальна сума операцій за договором – 900 тис. грн.

Відвантажено в I кварталі на 120 тис. грн, II – 240 тис. грн, III – 300 тис. грн, IV – на 240 тис. грн.

Отримано в I кварталі на 60 тис. грн, II – 180 тис. грн, III – 360 тис. грн, IV – на 300 тис. грн.

За вихідними даними обліку заповніть таблицю.

Період	Відвантажено	Отримано	Валовий дохід	Валові витрати
I кв.				
II кв.				
6 міс.				
III кв.				
9 міс.				
IV кв.				
Рік				

27. Заповніть рядки 1–11 Декларації про прибуток на основі таких даних:

1. Кошти, що надійшли на розрахунковий рахунок за продукцію відвантажено, в сумі 17,0 тис. грн.
2. Пеня, отримана підприємством у III кварталі за недопостачання йому продукції, – у розмірі 2,0 тис. грн.
3. Пеня, сплачена підприємством у дохід бюджету за несвоєчасні розрахунки з бюджетом, – у сумі 1,0 тис. грн.
4. Проценти, отримані підприємством від банку за зберігання коштів на депозитному рахунку і помилково не включені до оподатковуваних доходів у I півріччі, – на суму 20,0 тис. грн.

28. На основі попередніх даних про дві фірми «Корд» (Ф1) і «Адажіо» (Ф2) розрахуйте аналітичні коефіцієнти і проаналізуйте їх.

Баланс

Стаття	Ф1	Ф2
Актив		
Грошові кошти	1 900	4 500
Дебітори	1 998	6 500
Запаси і затрати	20 580	5 000
Основні засоби	77 939	40 000
Баланс	102 417	56 000
Пасив		
Короткострокова кредиторська заборгованість	11 017	7 000
Довгострокові позичені кошти	400	30 000
Статутний капітал	89 000	12 000
Нерозподілений прибуток	2 000	7 000
Баланс	102 417	56 000

Звіт про фінансові результати

Стаття	Ф1	Ф2
Виторг від реалізації	1 000 000	86 000
Затрати на виробництво	72 000	61 000
Результат від реалізації	28 000	25 000
Результат від іншої реалізації	2 000	-6 600
Доходи і витрати від позареалізаційних операцій	-100 000	-15 000
Прибуток	20 000	3 400

Відомості про власний капітал

Показник	Ф1	Ф2
Число випущених акцій	-	3 000
Ринкова ціна акції	-	20
Виплачені дивіденди по акціях	-	600

29. Розрахуйте суму валових витрат за такими даними:

1. Витрачені кошти на підготовку, організацію, ведення виробництва і реалізацію продукції – 57 840 грн.

2. Відраховані кошти на охорону праці –15 200 грн.

3. Добровільно перераховані 4% оподаткованого прибутку (57 460 грн) звітнього періоду до Державного бюджету України (неприбуткових організацій).

4. Суми витрат – 7 270 грн, не віднесених до складу валових витрат попередніх звітних податкових періодів у зв'язку з втратою (знищенням, зіпсуттям) документів та підтверджених такими документами у звітному податковому періоді.

5. Суми витрат – 13 810 грн, не врахованих у попередніх податкових періодах у зв'язку з допущенням помилок та виявлених у звітному податковому періоді в розрахунку податкового зобов'язання.

6. Суми безнадійної заборгованості в разі, коли відповідні заходи щодо стягнення таких боргів не привели до позитивного наслідку, – 8 140 грн.

7. Балансова вартість купованих матеріалів, сировини, комплектуючих виробів та напівфабрикатів на складах, у незавершеному виробництві та залишках готової продукції на кінець звітнього кварталу перевищує їхню балансову вартість на початок того ж звітнього кварталу – 27 870 грн.

8. Суми витрат – 53 100 грн, пов'язаних із поліпшенням основних фондів (сума становить 6% сукупної балансової вартості груп основних фондів на початок звітнього року).

9. Витрати на реконструкцію, модернізацію та ремонт основних фондів – 12 140 грн.

10. Сплачена вартість торгових патентів – 7 120 грн.

11. Сплачені штрафи – 10 320 грн за рішенням суду.

12. Виплата винагород – 5 140 грн.

13. Витрати, не підтверджені відповідними розрахунками, платіжними або іншими документами, – 4 270 грн.

14. Витрати на придбання ліцензій та плата за реєстрацію підприємства щодо ведення його господарської діяльності – 5 240 грн.

15. Витрати на відрядження фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах із платником податку (за наявності документів), – 5 120 грн.

16. Витрати на оплату праці фізичних осіб – 176 240 грн.

17. Збори на обов'язкове державне пенсійне страхування – 7 236 грн.

30. Розрахуйте суму валових витрат, використовуючи дані обліку:

1. Витрати на поточний і капітальний ремонт становлять 13 860 грн, або 8% сукупної балансової вартості основних фондів на початок року.

2. Вартість оприбуткованої науково-технічної літератури становить 3 240 гривень.

3. Витрати на вирощування багаторічних насаджень – 18 280 грн.

4. Витрати підприємства на утримання та експлуатацію моторних човнів і яхт, що призначені для відпочинку на озері Світязь, становлять 1 880 грн (підприємство веде виробничу діяльність).

5. Вартість попередньо оплаченої сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, запасних частин за звітний період становить 38 590 гривень.

6. Вартість електроенергії і робіт виробничого характеру – 15 300 грн.

7. Сума виплачених дивідендів становить 350 грн.

8. Сума акцептованих (попередньо не оплачених) рахунків постачальників за сировину, матеріали, напівфабрикати, паливо та інші матеріальні цінності становила 38 800 грн.

9. Сума перерахованого до держбюджету податку на додану вартість у IV кварталі – 13 840 грн.

10. Сума дебіторської заборгованості, яка залишалась непогашеною і списується з балансу відповідно до законодавства, – 890 грн.

11. Сума витрат підприємств, не підтверджена документами, – 204 грн.

12. Сума витрат на оплату праці за квартал становить 25 800 грн.

31. Визначте розмір бюджетного відшкодування ПДВ, якщо відомо, що ВАТ «Будсервіс» для виготовлення будівельних матеріалів за звітний квартал витратило 100 тис. грн на придбання цементу, 12 тис. грн – на електроенергію, 50 тис. грн – залізні конструкції, транспортні витрати – 12 тис. грн, амортизація – 6,5 тис. грн. Продукцію продавали за оптовими цінами з рентабельністю 20%. При цьому 50% продукції продавалось в Україні і 50% – у Польщі.

32. Фірма «Автосервіс» збанкрутувала. Кредиторська заборгованість становила за даними балансу 255 тис. грн. Сума активів фірми – 205 тис. грн. Заборгованість із заробітної плати – 30 тис. грн, плата до бюджету – 25 тис. грн. Кредитори в кількості трьох осіб мали рівні частки в боржника. Визначте величину конкурсної маси, яка буде повернута кожному кредиторіві.

33. Величина оборотних активів підприємства (сума підсумків 2-го і 3 розділів активу балансу) на кінець звітного періоду – 2 350 тис. грн. Яким повинен бути прибуток підприємства в наступні шість місяців, щоб досягти нормативного значення коефіцієнта покриття, рівного двом, за умови, що сума термінових зобов'язань не збільшиться?

34. Ваше підприємство позичило на чотири роки 510 000 грн під 84% річних, які нараховуються за схемою складних процентів. Повертати потрібно рівними сумами в кінці кожного року. Визначте величину щорічного платежу.

35. Підприємство «Медіа» позичило на п'ять років 412 000 грн під 82% річних, які нараховуються за схемою складних процентів на непогашений залишок. Повертати потрібно в кінці кожного року. Визначте, яка частина основної суми кредиту буде погашена за перші два роки.

36. Визначте величину товарних запасів. План товарообороту за роздрібними цінами – 200 тис. грн на квартал. Рівень торговельної націнки – 25% до оптової ціни. Норма запасу – 10 днів.

37. Виробниче підприємство позичило на шість років 315 000 грн під 110% річних, які нараховуються за схемою складних. Повертати потрібно в кінці кожного року. Визначте, який процент буде виплачений за три роки.

38. Визначте фінансовий результат від реалізації основних засобів, якщо автомобіль балансовою вартістю 15 тис. грн (зношення 50%) продано за 7 тис. грн, будматеріали від демонтажу АЗС ліквідаційною вартістю 1 000 грн продано за 2 000 грн, витрати з демонтажу – 1 000 грн.

39. Приватне підприємство позичило на п'ять років 610 000 грн під 118% річних, які нараховуються за схемою складних процентів. Повертати потрібно в кінці кожного року. Визначте загальну суму процентів до виплати.

40. Підприємство має в розпорядженні грошові кошти на суму 300 тис. грн, дебіторську заборгованість на 30 тис. грн. Короткострокові зобов'язання – 25 тис. грн. Довгострокові кредити – 50 тис. грн. Цінних паперів немає. Яким буде уточнений коефіцієнт ліквідності?

41. Фірма «Агат» збанкрутувала. Кредиторська заборгованість становила, за даними балансу, 255 тис. грн. Сума активів фірми – 205 тис. грн. Заборгованість із заробітної плати – 30 тис. грн, плата до бюджету – 25 тис. грн. Кредитори в кількості трьох осіб мали рівні частки в боржника. Визначте суми, які не будуть погашені після розпродажу майна боржника кожному з трьох кредиторів.

42. Що вигідніше – отримати 2 000 грн сьогодні чи 5 000 грн через вісім років, якщо коефіцієнт дисконтування становить 9%?

43. Чи варто купувати за 5 500 грн цінний папір, генеруючи щорічний дохід у розмірі 1 000 грн протягом семи років, якщо коефіцієнт дисконтування за альтернативного вкладення коштів становить 8%?

44. Підприємство мало виторг 250 тис. грн, планує досягти 300 тис. грн. Дебіторська заборгованість на початок поточного року становила 30 тис. грн, на кінець – 70 тис. грн. Визначте оборотність дебіторської заборгованості.

45. Підприємство придбало споруду за 120 000 грн на таких умовах: а) 25% вартості оплачується негайно; б) залишкова частина погашається річними платежами протягом 10 років із нарахуванням 12% річних на непогашену частину кредиту за схемою складних процентів. Визначте суму річного платежу.

46. АТ при розподілі дивідендів використовувало дивідендну ставку 20%. Акції випущено з номінальною вартістю 20 грн. Статутний капітал – 100 тис. грн. Визначте величину доходів, які підлягають розподілу на дивіденди.

47. Визначте норматив власних обігових коштів із пального і мастильних матеріалів в автотранспортному підприємстві «ЛІАТ» за такими даними:

Показник	Величина показника
Фактичний залишок ПММ	347
Вартість витраченого пального у звітному кварталі	541200
Розрахункова потреба в пальному на наступний квартал	549477

48. Підприємство мало виторг 2,5 млн грн; за прогнозами він становитиме на 500 тис. грн більше. Дебіторська заборгованість на початок року становила 300 тис. грн, на кінець – 700 тис. грн. Визначте період обороту дебіторської заборгованості.

49. ТзОВ 02.01. отримало кредит на рік під 30% річних. Але з 01.07. ставку було змінено на 40%. Визначте суму, яку буде повернуто, якщо величина кредиту – 150 тис. грн.

50. Підприємство придбало споруду за 215 000 грн на таких умовах: а) 30% вартості оплачується негайно; б) залишкова частина погашається річними платежами протягом 8 років із нарахуванням 15% річних на непогашену частину кредиту за схемою складних процентів. Визначте загальну суму процентів до виплати.

51. Підприємство продало товар, отримавши вексель номінальною вартістю 71 000 грн, строком на 75 днів і процентною ставкою 15% (проценти не входять у номінальну вартість). Через 60 днів із моменту оформлення векселя підприємство

вирішило зарахувати його в банку; запропонована ставка – 16%. Розрахуйте суми, отримані банком і підприємством.

52. Запропоновано позичку 93 000 грн від 16 січня з погашенням через 9 місяців під 25% річних (рік не високосний). Розрахуйте суми до погашення за різними способами нарахування процентів.

53. Проект розрахований на 15 років. Потребує інвестицій у розмірі 150 000 доларів. У перші 5 років ніяких надходжень не очікується, але в наступні 10 років щорічний дохід становитиме 50 000 доларів. Чи варто прийняти цей проект, якщо коефіцієнт дисконтування становить 15%?

54. Банк запропонував 02.01. позичку в розмірі 95 000 грн на 9 місяців під 20% річних з умовою піврічного нарахування і сплати процентів. Розрахуйте повернену суму за різних схем нарахування процентів: а) схема складних процентів; б) нарахування простих комерційних процентів.

55. Векселеутримувач пред'явив для обліку вексель на суму 50 тис. грн, випущений 01.01. зі строком погашення 28.09. Вексель пред'явлений 13.09. Банк погодився врахувати вексель із дисконтом у 75% річних. Яку суму отримає векселеутримувач?

56. Оплата за довгостроковим контрактом передбачає вибір одного з двох варіантів: 25 млн. грн через 6 років чи 50 млн грн через 12 років. За якого коефіцієнта дисконтування вибір не має значення?

57. Фірмі запропоновано інвестувати 100 млн грн на строк 5 років за умови повернення цієї суми частинами (щорічно по 20 млн грн); через 5 років виплачується додаткова винагорода в розмірі 30 млн грн. Чи варто прийняти цю умову, якщо можна депонувати гроші в банк у розрахунку 18% річних, які нараховуються щорічно?

58. Розрахуйте поточну вартість привілейованої акції номіналом 100 тис. грн і величиною дивіденду 9% річних, якщо ринкова норма прибутку становить 12%.

59. Компанія «Алекс» отримала дохід у звітному році в розмірі 1 млн грн. Компанія може або продовжувати роботу в цьому режимі, отримуючи в майбутньому такий самий дохід, або реінвестувати частину прибутку на таких умовах:

Частка реінвестованого прибутку, %	Досягнутий темп приросту прибутку, %	Потрібна акціонерам норма прибутку, %
0	0	10
10	6	14
20	9	14
30	11	18

Яка альтернатива найвигідніша?

60. Визначте норматив власних обігових коштів з МШП за такими даними:

Показник	Величина показника
Фактичний залишок МШП	57 100
Вартість зайвих запасів МШП	16 700
Валовий дохід за звітний квартал	5 173 477
Прогноз випуску продукції в наступному кварталі	5 225 740

61. Чистий прибуток, що підлягає розподілу на дивіденди, становить 45 тис. грн. Випущено 1 000 акцій номіналом 100 грн; з них 100 акцій – привілейовані. Визначте дивіденди на звичайну акцію, якщо ставка на привілейовані – 50%.

62. На основі даних балансу підприємства розрахуйте показники ліквідності: загальний, абсолютний, уточнений і проаналізуйте їх.

63. Розрахуйте решту показників таблиці і виберіть найбільш економічний вид вкладення капіталу в основні фонди. Критерієм вибору є мінімум приведених витрат.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Капіталовкладення в обладнання, тис. грн	800	1600
Річні поточні витрати, пов'язані з використанням обладнання, тис. грн	250	350
Продуктивність обладнання, од./год.	170	340
Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	0,15	0,15
Коефіцієнт зведення витрат до однакового обсягу виробництва		
Приведені витрати з урахуванням однакового обсягу виробництва, тис. грн		
Економічність вкладення капіталу, тис. грн		

64. Визначте, яку суму підприємство повинно повернути банкові через рік за кредит 100 тис. грн. Кредит надано 02.01. під 45% річних. Після двох місяців ставку збільшили на 5%, після трьох місяців кредитування ставка зросла ще на 2%, а після восьми місяців користування кредитом і до кінця року ставка становила 60%.

65. На основі даних балансу підприємства розрахуйте показники фінансової незалежності, фінансування та фінансового левериджу і дайте характеристику фінансової стійкості.

66. За критерій вибору береться мінімум приведених витрат. Є два варіанти вкладення капіталу в придбання обладнання, вихідні дані з яких наведені в таблиці. Виберіть найбільш економічний вид вкладення капіталу.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Капіталовкладення в обладнання, тис. грн	170	210
Норма амортизації, у % до вартості	20	20
Експлуатаційні витрати, у % до суми амортизації	40	40
Потужність електродвигунів обладнання, кВт	4	5
Тариф за 1 кВт/год електроенергії, грн	0,16	0,16
Продуктивність обладнання, од./год	160	250
Час роботи обладнання на добу, год.	8	8
Кількість днів роботи в році	250	250
Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	0,15	0,15
Приведені витрати, тис. грн		
Коефіцієнт зведення витрат до однакового обсягу виробництва		
Приведені витрати з урахуванням однакового обсягу виробництва, тис. грн		
Економічність вкладення капіталу, тис. грн		

67. На основі даних балансу підприємства згрупуйте поточні активи за ступенем ризику і проаналізуйте динаміку їхньої структури.

68. Розрахуйте прибуток за показниками таблиці і виберіть найбільш прибутковий вид вкладення капіталу. Критерієм вибору є максимум прибутку.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Капіталовкладення в обладнання, тис. грн	1 600	2 800
Річний прибуток від реалізації продукції, тис. грн	300	500
Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	0,15	0,15
Прибуток, тис. грн		

69. На основі даних з балансу підприємства виберіть показники для оцінки його платоспроможності та розрахуйте коефіцієнти загальної і абсолютної ліквідності.

70. Підприємство придбало приміщення за 20 000 грн за таких умов: а) 25% вартості оплачується відразу; б) частина, що залишилась, погашається рівними річними платежами протягом 10 років із нарахуванням 12% річних на непогашену частину кредиту за схемою складних процентів. Визначте величину річного платежу.

71. Розрахуйте за наведеними даними таблиці необхідний приріст оборотних засобів на квартал і визначте потребу в оборотних засобах – сировині і матеріалах:

Показник	Величина показника
Витрати сировини і матеріалів, тис. грн	25 200
Кількість днів	90
Одноденні витрати сировини і матеріалів, тис. грн	
Норма запасу, днів	28
Потреби в оборотних засобах із сировини і матеріалів, тис. грн	

72. На основі наведених даних таблиці проведіть «горизонтальний аналіз» показників руху основних засобів:

Показник	Залишок на початок	Надійшло	Вибуло	Залишок на кінець	Відхилення за період	
					(+, -)	%
Основні засоби:						
Будівлі і споруди	3 641	22 783	72			
Машини і обладнання	4 401	76 769	424			
Транспортні засоби	100	4 783	28			
Виробничий і господарський інвентар	20	85	2			
Інші основні засоби	112	2 784	-			
Усього	8 274	107 310	526			
У тому числі:						
виробничі	5 742	104 310	511			
невиробничі	2 532	2 794	15			

73. Підприємство придбало приміщення за 45 000 грн за таких умов: а) 30% вартості оплачується відразу; б) частина, що залишилась, погашається річними платежами протягом 8 років з нарахуванням 25% річних на непогашену частину кредиту за схемою складних процентів. Визначте загальну суму процентів до виплати.

74. Визначте потребу в оборотних засобах з незавершеного виробництва за наведеними даними:

Показник	Величина показника
Випуск продукції за собівартістю, тис. грн	71 100
Кількість днів	90
Одноденний випуск продукції за собівартістю, тис. грн	
Норми незавершеного виробництва, днів	3
Потреби в оборотних засобах з незавершеного виробництва, тис. грн	

75. На основі наведених даних таблиці проведіть вертикальний аналіз структури і структурних змін у складі основних засобів:

Показник	Залишок на початок		Залишок на кінець		Відхилення за період, у % до підсумку
	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	
Основні засоби:					
Будівлі і споруди	3 641		26 252		
Машини і обладнання	4 401		8 0746		
Транспортні засоби	100		4 855		
Виробничий і господарський інвентар	20		103		
Інші основні засоби	112		2 896		
Усього	8274		114 852		
У тому числі:					
виробничі	5 742		109 541		
невиробничі	2 532		5 311		

76. Обсяг капіталовкладення – 10 000 грн, річний прибуток у результаті цього капіталовкладення – 3 000 грн. Визначте рівень ефективності і термін окупності капіталовкладення.

77. Визначте потребу в оборотних засобах з готової продукції на основі наведених даних.

Показники	Величина показника
Випуск продукції за собівартістю, тис. грн	71 100
Кількість днів	90
Ододенний випуск продукції за собівартістю, тис. грн	
Норма оборотних засобів за готовою продукцією, днів	2
Потреба в оборотних засобах за готовою продукцією, тис. грн	

78. На основі даних з балансу підприємства, узятото для оцінки його платоспроможності, розрахуйте коефіцієнти загальної і абсолютної ліквідності.

79. Розрахуйте потрібні показники таблиці і виберіть найбільш економічний вид вкладення капіталу в основні фонди. Критерієм вибору є мінімум приведених витрат.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Капіталовкладення в обладнання, тис. грн	800	1 600
Річні поточні витрати, пов'язані з використанням обладнання, тис. грн	250	350
Продуктивність обладнання, од./год.	170	340
Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	0,15	0,15

Закінчення табл.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Коефіцієнт зведення витрат до однакового обсягу виробництва Приведені витрати з урахуванням однакового обсягу виробництва, тис. грн Економічність вкладення капіталу, тис. грн		

80. Визначте норматив власних обігових коштів із МШП за даними таблиці:

Показник	Величина показника
Фактичний залишок МШП	7 100
Вартість зайвих запасів МШП	1 200
Валовий дохід за звітний квартал	123 477
Прогноз випуску продукції в наступному кварталі	125 740

81. За даними таблиці розрахуйте індекс росту, коефіцієнт вибуття і коефіцієнт оновлення основних засобів підприємства.

Показник	Залишок на початок	Надійшло	Вибуло	Залишок на кінець
Основні засоби:				
Будівлі і споруди	3 641	22 783	72	26 252
Машини і обладнання	4 401	76 769	424	80 746
Транспортні засоби	100	4 783	28	4 855
Виробничий і господарський інвентар	20	85	2	103
Інші основні засоби	112	2 784	-	2 896
Усього	8 274	107 310	526	114 852
У тому числі:				
виробничі	5 742	104 310	511	109 541
невиробничі	2 532	2 794	15	5 311

82. Проведіть розрахунки і визначте термін окупності витрат на реконструкцію виробничого цеху. Підприємство звернулось у банк з клопотанням про видання кредиту на 2 роки. Річний випуск продукції підприємства становить 3 100 тис. одиниць, ринкова ціна за продажу понад 1 000 одиниць – 25 000 грн за одиницю, собівартість одиниці продукції – 17 500 грн. Реконструкція дасть змогу збільшити виробництво на 4 000 тис. одиниць. Кошторисна вартість проекту – 17 700 тис. грн, початок роботи з реконструкції планується у квітні, закінчення – у серпні. Складіть прогноз джерел погашення кредиту за схемою нарахування складних процентів за 15% річних.

83. Визначте потребу в оборотних засобах із товарних запасів на квартал, використовуючи дані таблиці:

Показник	Величина показника
Оборот товарів за купівельними цінами, тис. грн	18 000
Кількість днів	90
Ододенний оборот товарів, тис. грн	
Норми товарних запасів, днів	2
Потреба в оборотних засобах з товарних запасів, тис. грн	

84. На основі даних балансу підприємства розрахуйте показники фінансової незалежності, фінансування та фінансового левериджу і дайте характеристику фінансової стійкості.

85. На основі даних таблиці проведіть «горизонтальний аналіз» абсолютних показників фінансових результатів діяльності підприємства, порівнюючи з фактичними даними базового періоду.

Показник	Фактично		Відхилення
	за звітний період, тис. грн	за попередній період, тис. грн	
Прибуток (збиток) від реалізації товарів	710	514	
Прибуток (збиток) від іншої реалізації	16	+10	
Прибуток (збиток) від позареалізаційних операцій	12	16	
Балансовий прибуток (збиток)	738	534	

86. Розрахуйте економіко-математичну модель прибутку від реалізації на основі наведених даних. Репрезентативність отриманих показників моделі перевірте шляхом розрахунків середнього квадратичного відхилення отриманих показників від фактичних даних коефіцієнта варіації. Визначте планову суму прибутку на плановий квартал.

Квартал	Прибуток, млн. грн, Y	Виторг, млн. грн, X	YX	X ²	Розрахунковий прибуток, Yx	Y-Yx	(Y-Yx) ²
I	1,3	4,7					
II	1,3	5,5					
III	1,5	5,8					
IV	1,5	6,0					
Разом							

Планова сума виторгу від реалізації на плановий квартал установлена в розмірі 6,4 млн грн.

87. На основі даних таблиці проведіть «вертикальний аналіз» структури прибутку звітного періоду, порівнюючи з відповідним періодом попереднього року.

Показник	Фактично			Відхилення у % до підсумку
	за звітний період, тис. грн	питома вага в балансовому прибутку	за відповідний період попереднього року	
Прибуток (збиток) від реалізації товарів	710		510	
Прибуток (збиток) від іншої реалізації	16		-10	
Прибуток (збиток) від позареалізаційних операцій	14		16	
Балансовий прибуток (збиток)	740		516	

88. За критерій вибору береться мінімум приведених витрат. Є два варіанти вкладення капіталу в придбання обладнання, вихідні дані з яких наведені в таблиці. Виберіть найбільш економічний вид вкладення капіталу.

Показник	Перший вид вкладення капіталу	Другий вид вкладення капіталу
Капіталовкладення в обладнання, тис. грн	170	200
Норма амортизації, у % до вартості	25	25
Експлуатаційні витрати, у % до суми амортизації	40	40
Потужність електродвигунів обладнання, кВт	2	3
Тариф за 1 кВт/год електроенергії, грн	0,16	0,16
Продуктивність обладнання, од./год	160	250
Час роботи обладнання на добу, год.	8	8
Кількість днів роботи в році	280	280
Нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень	0,15	0,15
Приведені витрати, тис. грн		
Коефіцієнт зведення витрат до однакового обсягу виробництва		
Приведені витрати з урахуванням однакового обсягу виробництва, тис. грн		
Економічність вкладення капіталу, тис. грн		

89. Розрахуйте економіко-математичну модель прибутку від реалізації за наведеними даними. Репрезентативність отриманих показників моделі перевірте шляхом розрахунків середнього квадратичного відхилення отриманих показників від фактичних даних коефіцієнта варіації. Визначте планову суму прибутку на плановий квартал.

Квартали	Прибуток, млн грн, Y	Виручка, млн грн, X	YX	X ²	Розрахунковий прибуток, Yx	Y-Yx	(Y-Yx) ²
I	4,1	18					
II	4,5	21					
III	4,2	20					
IV	5,2	26					
Разом							

Планова сума виторгу від реалізації на плановий квартал установлена в розмірі 30 млн грн.

90. Куплено акцію за 50 грн; прогнозований дивіденд наступного року становить 2 грн. Очікується, що в наступні роки цей дивіденд буде зростати з темпом 10%. Яка прийнятна норма прибутку, використана інвестором під час прийняття рішення щодо купівлі акції?

91. Чотири роки тому компанія «Аqua» платила дивіденд у розмірі 0,80 дол. на акцію. Останній виплачений дивіденд становив 1,66 дол. Очікується, що такий же середньорічний темп приросту дивідендів збережеться і в наступні 5 років, після чого темп приросту встановиться на рівні 8%. Поточна ринкова ціна акції – 30 грн. Чи варто купувати цю акцію, якщо потрібна норма прибутку становить 18%?

92. Облігація номіналом 1 500 грн із піврічним нарахуванням процентів і купонною ставкою 10% річних буде погашена через 6 років. Яка її поточна вартість, якщо ринкова норма прибутку: а) 8%; б) 10%; в) 12%?

93. Проект, який потребує інвестицій у розмірі 160 000 дол., створює умови отримання річного прибутку в розмірі 30 000 дол. протягом 15 років. Оцініть доцільність такої інвестиції, якщо коефіцієнт дисконтування – 15%.

94. Компанія «Агроконтракт» планує отримати в наступному році такий самий прибуток, як і у звітному, – 400 000 грн. Є можливості підвищення загальної рентабельності за рахунок реінвестування прибутку:

Частка реінвестованого прибутку, %	Досягнутий темп приросту прибутку, %	Потрібна акціонерам норма прибутку, %
0	0	14
25	5	15*
40	7	16*

*Акціонери потребують підвищеної норми прибутку через збільшення ризику, пов'язаного з новою інвестицією.

Яка політика реінвестування прибутку найбільш оптимальна?

ЗАДАЧА ДЛЯ ЛАБОРАТОРНИХ РОБІТ

Умова задачі для першого варіанта

Показники, статті звітності	Величина показника (тис. грн)	
	01.01.	31.12.
Статутний капітал (10 тис. звичайних акцій)	100	
Вартість 1 000 акцій, проданих 01.07, у тому числі: – номінальна вартість акцій – ціна продажу		50 40 50
Чистий прибуток	0	40
Нерозподілений прибуток	0	
Виплачено дивіденди акціонерам (за акціями попередньої емісії)	0	5
Резервний капітал	25	
Адміністративні витрати		5
Витрати на збут		5
Отримано грошові кошти у формі безповоротної допомоги з міжнародного фонду		20
Собівартість реалізованої за рік продукції, у тому числі: вартість купованих сировини, матеріалів (з ПДВ)		180 96
Залишкова вартість необоротних активів	40	82
Вартість виробничих запасів	50	48
Дебіторська заборгованість за товари роботи, у тому числі: резерв сумнівних боргів	35 5	45 5
Готова продукція	45	35
Товари	10	50
Незавершене виробництво	50	10
Грошові кошти	3	2
Придбані, але ще не оприбутковані основні засоби		46
Витрати майбутніх періодів	10	5

Умова задачі для другого варіанта

Показники, статті звітності	Величина показника (тис. грн)	
	01.01.	31.12.
Статутний капітал (10 тис. звичайних акцій)	110	
Вартість 1 000 акцій, проданих 01.07, у тому числі:		30
– номінальна вартість акцій		25
– ціна продажу		30
Чистий прибуток	0	20
Нерозподілений прибуток	0	
Виплачено дивіденди акціонерам (за акціями попередньої емісії)	0	3
Резервний капітал	27	
Адміністративні витрати		7
Витрати на збут		6
Отримано безповоротно грошові кошти від дочірнього підприємства		12
Собівартість реалізованої за рік продукції, у тому числі:		190
вартість купованих сировини, матеріалів (з ПДВ)		66
Залишкова вартість необоротних активів	80	90
Вартість виробничих запасів	40	20
Дебіторська заборгованість за товари роботи, у тому числі:	52	60
резерв сумнівних боргів	15	15
Готова продукція	35	25
Товари	10	25
Незавершене виробництво	3	2
Грошові кошти	2	0
Витрати майбутніх періодів	2	1

Умова задачі для третього варіанта

Показники, статті звітності	Величина показника (тис. грн)	
	01.01.	31.12.
Статутний капітал (10 тис. звичайних акцій)	120	
Вартість 1 000 акцій, проданих 01.07, у тому числі:		25
– номінальна вартість акцій		25
– ціна продажу		25
Чистий прибуток	0	10
Нерозподілений прибуток	0	
Виплачено дивіденди акціонерам (за акціями попередньої емісії)	0	1
Резервний капітал	30	
Отримано грошові кошти у формі безповоротної допомоги з міжнародного фонду		12
Адміністративні витрати		5
Витрати на збут		5
Собівартість реалізованої за рік продукції у тому числі:		185
вартість купованих сировини, матеріалів (з ПДВ)		72
Залишкова вартість необоротних активів	25	25
Вартість виробничих запасів	44	50
Дебіторська заборгованість за товари роботи, у тому числі:	75	65
резерв сумнівних боргів	5	5
Готова продукція	65	45
Товари	10	20
Незавершене виробництво	5	10
Грошові кошти	3	2
Витрати майбутніх періодів	4	2

Лабораторна робота № 1

Складіть баланс, звіт про власний капітал, про фінансові результати, про рух грошових коштів за рік на основі даних одного з варіантів.

Для визначення статей звітності слід виходити з таких умов:

1. Поточні зобов'язання знаходять розрахунковим шляхом як різницю між валютою балансу і власним капіталом.
  5. 30% продукції підприємство продає в Польщу.
  6. Показники звітності можна визначати шляхом зворотного визначення і розгортання статей на основі непрямих методів.
- Узгодьте дані всіх форм звітності.

Лабораторна робота № 2

Усі доходи, що вказані в сумі визначеного виторгу, є складовими валових доходів у податковому обліку підприємства. У структурі собівартості були відображені такі витрати.

1 варіант

- куповані сировина, матеріали – 96 тис. грн;
- адміністративні витрати – 5 тис. грн;
- витрати на збут – 5 тис. грн;
- заробітна плата з нарахуваннями – 37 тис. грн;
- витрати на рекламу – 10 тис. грн;
- витрати на надання благодійної допомоги школі № 21 у сумі 10 тис. грн;
- комунальний податок за рік, за середньорічної чисельності працівників 20 чол., – (обчислити);
- інші місцеві збори за рік – 4592 грн;
- амортизаційні відрахування – 8 тис. грн;
- витрати на ремонт службового автомобіля – 2 тис. грн;
- торговий патент – 2 тис. грн.

2 варіант

- куповані сировина, матеріали – 66 тис. грн;
- адміністративні витрати – 7 тис. грн;
- витрати на збут – 6 тис. грн;
- заробітна плата з нарахуваннями – 75 тис. грн;
- витрати на рекламу – 3 тис. грн;
- витрати на презентацію при запуску нової продукції – 10 тис. грн;
- амортизаційні відрахування – 11 тис. грн;
- комунальний податок за рік, за середньорічної чисельності працівників 20 чол., – (обчислити);

- інші місцеві збори за рік – 8 592 грн;
- витрати на ремонт службового автомобіля – 10 тис. грн;
- торговий патент – 3 тис. грн;
- заборгованість за податком на прибуток у зв'язку з нецільовим використанням резервного капіталу в попередніх періодах – 10 тис. грн.

3 варіант

- куповані сировина, матеріали – 72 тис. грн;
- адміністративні витрати – 5 тис. грн;
- витрати на збут – 5 тис. грн;
- заробітна плата з нарахуваннями – 85 тис. грн;
- витрати на рекламу – 1 тис. грн;
- витрати на презентацію при запуску нової продукції – 1 тис. грн;
- амортизаційні відрахування – 15 тис. грн;
- комунальний податок за рік, за середньорічної чисельності працівників 25 чол., – (обчислити);
- інші місцеві збори за рік – 4 490 грн;
- торговий патент 1 тис. грн.

Знайдіть різницю між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування у фінансовому обліку і оподатковуваним прибутком у податковому обліку.

Визначте розмір бюджетного відшкодування ПДВ.

Лабораторна робота № 3

Підприємство просить позичку в банку «Мрія» на суму 50 000 грн з 02.02. до 01.03. на умовах сплати простих комерційних процентів. Банк надає позичку за умови наявності класу позичальника не нижче ніж В.

Визначте клас платоспроможності підприємства, якщо воно не мало прострочених і пролонгованих позичок і процентів.

Підприємство розробило бізнес-план. Воно функціонує на ринку 4 роки. Визначте суму процентів, які слід сплатити в разі отримання позички.

Лабораторна робота № 4

Проведіть розгорнутий аналіз фінансового стану підприємства і зробіть висновки на основі даних лабораторної роботи № 1.

Лабораторна робота № 5

Визначте ймовірність банкрутства підприємства за даними всіх попередніх задач і наявними методиками.

Лабораторна робота № 6

Складіть фінансовий план (у формі шахової таблиці) на наступний рік, якщо відомо, що досліджуване підприємство планує на 10% збільшити розмір статутного капіталу за рахунок емісії акцій. 90% коштів, отриманих у результаті продажу акцій, планується інвестувати в основні засоби. Решту коштів треба використати найбільш раціонально. Виторг від реалізації продукції за прогнозами становитиме на 15% більше від розмірів попереднього року, а собівартість реалізованої продукції зросте на 14%. При цьому вартість купованих сировини і матеріалів, а також інші статті витрат зростуть пропорційно загальному росту собівартості продукції. Підприємство в наступному році має договори на реалізацію 50% продукції до Польщі. Якщо підприємство змогло отримати позичку, то воно інвестує ці кошти в основні засоби. Визначте можливість бюджетного відшкодування ПДВ у плановому році, а також суми податку на прибуток.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Інструкція // Бухгалтерія. – 2005. – № 20/1. – С. 8–31.
2. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні // Бухгалтерія. – 2005. – № 5. – С. 18.
3. Положення про порядок реєстрації випуску акцій відкритих акціонерних товариств і облігацій підприємств // Бухгалтерія. – 2001. – № 25/1. – С. 9–18.
4. Національні стандарти. Регістри бухгалтерського обліку // Бухгалтерія. – 2001. – № 5. – 226 с.
5. Положення про порядок проведення санації державних підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.01.94 р., № 07.
6. Бухгалтерський облік: Хрестоматія // Бухгалтерія. – 2001. – № 52/2. – 226 с.
7. Артеменко В. Г., Беллендир М. В. Финансовый анализ: Учебн. пособие. – М.: ДИС, 1997. – 126 с.
8. Бакалов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа: Учеб. для студ. экон. спец. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 416 с.
9. Балабанов И. Т. Анализ и планирование финансов хозяйствующего субъекта: Учебн. пособие. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 79 с.
10. Балабанов И. Т. Сборник задач по финансовому менеджменту. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 31 с.
11. Балабанов И. Т. Финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 222 с.
12. Белоліпечкий В. Г. Финансы фирмы: Курс лекций / Под ред. И. П. Мерзлякова. – М.: ИНФРА, 1998. – 298 с.
13. Бланк И. А. Управление активами. – К.: Ника-Центр, 2000. – 712 с.
14. Бланк И. А. Управление формированием капитала. – К.: Ника-Центр, 2000. – 512 с.
15. Бланк И. А. Управление использованием капитала. – К.: Ника-Центр, 2000. – 656 с.
16. Внукова Н. Н. Практика страхового бизнеса. – К.: Либра, 1998. – 80 с.
17. Волинський О., Коваль В. Практика аналізу фінансового стану підприємства податковими органами // Вісник податкової служби України. – 1998. – № 17. – С. 39–41.
18. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств та об'єднань. – Тернопіль: ТАНГ, 1995. – 297 с.
19. Ефимова О. В. Как анализировать финансовое положение предприятия. – М.: Интел-Синтез, 1994. – 118 с.

20. Єлейко Я. І., Кандибка О. М., Лапішко М. Л., Смовженко Т. С. Основи фінансового аналізу. – Львів: Львівський банківський інститут Національного банку України, 2000. – 141 с.
21. Заруба О. Д. Основи страхування. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1995. – 180 с.
22. Заруба О. Д. Основи страхування. – К.: Знання, 1998. – 319 с.
23. Зятковський І. В. Фінанси підприємства в розрахунках. – Тернопіль: Товариство «Поліграфіст», 1998. – 151 с.
24. Как понимать и анализировать финансовую отчетность: Пер. с англ. – М.: Джон Уайли энд Санз, 1996. – 348 с.
25. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 432 с.
26. Ковалев В. В. Сборник задач по финансовому анализу: Учебн. пособие. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 128 с.
27. Комаринський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, Агентство «Книга пам'яті України», 1996. – 298 с.
28. Костіна Н. І., Алексеев А. А., Василик О. Д. Фінансове прогнозування: методи та моделі: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 1997. – 183 с.
29. Кочетков А. И. Налогообложение предпринимательской деятельности. – М., 1994.
30. Крейнина М. Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности АО в промышленности, строительстве и торговле. – М.: АО «ДИС», «МВ-Центр», 1994. – 256 с.
31. Крупка М. І. Фінанси і підприємництво в Україні на межі тисячоліть. – Львів: Діалог, 1997. – 268 с.
32. Лагутін В. Д. Гроші і грошовий обіг. – К.: Знання, 1998. – 168 с.
33. Лапішко М. Л. Основи фінансово-статистичного аналізу економічних процесів. – Львів: Світ, 1995. – 328 с.
34. Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну / Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання». – К., 1997. – 144 с.
35. Мещерякова О. В. Налоговые системы развитых стран мира. – М.: Правовая культура, 1995.
36. Налоги / Под ред. Д. Т. Черника. – М.: ФиС, 1996. – 687 с.
37. Налоги. – К.: МП «Альтпресс», 1994. – Т. 1-2.
38. Нікбахт Е., Гропеллі А. Фінанси / Пер. з англ. В. Ф. Овсієнка та В. Я. Мусієнка. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
39. «Новий» бухгалтерський облік в Україні (побудова і застосування): Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 288 с.
40. Олексюк О. С. Системи підтримки прийняття фінансових рішень на мікрорівні. – К.: Наук. думка, 1998. – 508 с.

41. План і кореспонденція рахунків бухгалтерського обліку за НСБО. – Х.: Фактор, 2000. – 154 с.
42. Податкова система України: Підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятничко та ін.; За ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1984.
43. Практикум по курсу «Финансы и кредит» / Под ред. В. В. Сахарова. – М.: МГУ, 1982. – 182 с.
44. Практикум по финансам сельского хозяйства / З. А. Круш, Л. В. Перекрёстова. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 328 с.
45. Практическое пособие бухгалтеру-менеджеру / Г. В. Харламова, Л. Ф. Ларикова, А. И. Ляхов. – Х.: Основа, 1993. – 224 с.
46. Реверчук С. К., Крупка М. І. Финансы малого бизнеса. – Львів: Діалог, 1996. – 95 с.
47. Суторміна В. М. та ін. Финансы зарубежных корпораций: Навч. посібник / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова; За ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
48. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський облік на підприємствах України: Підручник для вищ. навч. закл. екон. спец. – 5-те вид., доп. і перероб. – К.: АСК, 2000. – 784 с.
49. Финансовый анализ деятельности фирмы. – М.: Крокус Интернешнл, 1992. – 240 с.
50. Финансы підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред., проф. А. М. Поддєрьогін. – 3-те вид. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
51. Финансы предприятий: Учебн. пособие / Е. И. Бородина, Ю. С. Голикова, Н. В. Колчина, З. М. Смирнова; Под ред. Е. И. Бородиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 209 с.
52. Финансы предприятий: Учебн. пособие / Н. Е. Заяц, М. К. Фисенко, Т. И. Василевская и др. – Мн.: ВШ, 1995. – 256 с.
53. Финансы сельского хозяйства / Под ред. М. З. Пизенгольца. – М.: Финансы и статистика, 1992. – 390 с.
54. Церетелі Л. Г. Податковий облік: Метод. посібник. – Запоріжжя: Поліграф, 1998. – 48 с.
55. Что и как проверяет налоговая инспекция. – 5-е изд., доп. – М.: ИНФРА, 1998. – 224 с.
56. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Финансы предприятий. – М.: ИНФРА, 1997. – 343 с.
57. Экономика: Учебник / Под ред. доц. А. С. Булатова. – М.: БЕК, 1995. – 632 с.
58. Про організацію контрольно-перевірочної роботи: Наказ Державної податкової адміністрації України // Вісник податкової служби України. – 1997. – № 19. – С. 27.
59. Методичні рекомендації щодо використання непрямих методів перевірки суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб: Лист Державної податкової адміністрації України № 7124/10/23-2117 від 16 червня 1998 року.

60. Методичні рекомендації щодо відображення в актах документальних перевірок аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства: Лист Державної податкової адміністрації України № 23-2117/10-9985 від 5 травня 1997 р.
61. Методичні рекомендації щодо документальної перевірки правильності складання Декларації по податку на прибуток підприємств: Лист Державної податкової адміністрації України № 23-2117/10-2899 від 14 серпня 1998 р.
62. Методичні рекомендації про порядок, форми і методи проведення документальних перевірок юридичних осіб – платників податків: Лист Державної податкової адміністрації України № 6467/10/23-2117 від 2 червня 1998 р.
63. Порядок оформлення і реалізації документальних перевірок щодо дотримання податкового та валютного законодавства суб'єктами підприємницької діяльності – юридичними особами: Лист Державної податкової адміністрації України № 266 від 1 червня 1998 р.

ДОДАТКИ

ОБЛІК ЦІННИХ ПАПЕРІВ

ПІДПРИЄМСТВО

РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ВЛАСНИКА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

(для фізичних осіб)

№ особового рахунку

Дата відкриття рахунку

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
 громадянство _____ рік народження _____, документ, що посвідчує особу _____
 серія № _____ виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р.
 адреса згідно з пропискою в паспорті _____
 поштова адреса _____ телефони _____

2. Уповноважена особа – прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р.
 поштовий індекс _____ телефони _____
 адреса постійного місця проживання _____

3. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ

готівкою   поштовим переказом   банківським переказом

4. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ: _____
 в банку _____

4. СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИТЯГУ З РЕЄСТРУ:

особисто   лист   рекомендований лист   кур'єр

5. ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ

Вид	Кількість	Номінальна вартість

_____
 Підпис власника

Дата прийому анкети: «_____» _____ 200__ р. Підпис _____ М. П.
--

ПІДПРИЄМСТВО

РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ВЛАСНИКА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

(для юридичних осіб)

№ особового рахунку

Дата відкриття рахунку

1. Повне найменування _____
 юридична адреса _____
 поштова адреса _____
 код ЄДРПОУ _____ код ЗКНГ _____ тел., факс _____
 Номер державної реєстрації _____ дата державної реєстрації _____
 назва органу, що здійснив реєстрацію _____

2. Уповноважені особи:

прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р., посада _____
 тел., факс _____ адреса _____
 зразок підпису _____

прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р., посада _____
 тел., факс _____ адреса _____
 зразок підпису _____

зразок печатки

3. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ

готівкою   поштовим переказом   банківським переказом

7. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ: _____ у банку _____
 МФО _____

4. СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИтягу з РЕЄСТРУ:

особисто   лист   рекомендований лист   кур'єр

8. ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ

Вид	Кількість	Номінальна вартість

Дата прийому анкети: «__» _____ 200__ р.
Підпис _____ М. П.

ПІДПРИЄМСТВО

РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА НОМІНАЛЬНОГО УТРИМУВАЧА

Тип номінального утримувача

№ особового рахунку

Дата відкриття рахунку

1. Повне найменування _____
 юридична адреса _____
 поштова адреса _____
 код ЄДРПОУ _____ код ЗКНГ _____ тел., факс _____
 Номер державної реєстрації _____ дата державної реєстрації _____
 назва органу, що здійснив реєстрацію _____

2. Уповноважені особи:
 прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р., посада _____
 тел., факс _____ адреса _____
 зразок підпису _____

прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р., посада _____
 тел., факс _____ адреса _____
 зразок підпису _____

3. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ
 готівкою   поштовим переказом   банківським переказом

4. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ: _____ у банку _____
 МФО _____

5. СПОСІБ ОТРИМАННЯ ВИТЯГУ З РЕЄСТРУ:
 особисто   лист   рекомендований лист   кур'єр

9. ЦІННІ ПАПЕРИ НА РАХУНКУ НА ДАТУ ВІДКРИТТЯ

Вид	Кількість	Номінальна вартість

Дата прийому анкети: «_____» _____ 200__ р.
Підпис _____
М. П.

ПІДПРИЄМСТВО

РЕКВІЗИТИ

АНКЕТА ЗАСТАВОУТРИМУВАЧА

№ особового рахунку

Дата відкриття рахунку

1. Прізвище, ім'я, по батькові _____
 громадянство _____ рік народження _____, документ, що посвідчує особу _____
 серія _____ № _____ виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р.
 адреса згідно з пропискою в паспорті _____
 поштова адреса _____ телефони _____
 (для фізичних осіб)

2. Повне найменування _____
 юридична адреса _____
 поштова адреса _____
 код ЄДРПОУ _____ код ЗКНГ _____ тел., факс _____
 Номер державної реєстрації _____ дата державної реєстрації _____
 назва органу, що здійснив реєстрацію _____
 (для юридичних осіб)

3. Уповноважена особа – прізвище, ім'я, по батькові _____
 документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
 виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19__ р.
 поштовий індекс _____ телефони _____
 адреса постійного місця проживання _____

4. ФОРМА ВИПЛАТИ ДОХОДІВ

готівкою поштовим переказом банківським переказом

5. РАХУНОК ВИПЛАТИ ДОХОДІВ: _____ у банку _____
 МФО _____

_____
 Підпис власника

Дата прийому анкети: «__» _____ 200__ р. Підпис _____ М. П.

ПЕРЕДАВАЛЬНЕ ДОРУЧЕННЯ

вх. № _____ «___» _____ 200__ р. підпис уповноваженої особи емітента	№ операції _____
--	------------------

ЗАРЕЄСТРОВАНА ОСОБА	№ особового рахунку	
---------------------	---------------------	--

статус: власник номінальний утримувач

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____, виданий (ким) _____

«__» _____ 19__ р. (для фізичної особи)

Повна назва _____

Код ЄДРПОУ _____ Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)

КОНТРАГЕНТ	№ особового рахунку	
------------	---------------------	--

статус: власник номінальний утримувач

Прізвище, ім'я, по батькові _____

Документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____, виданий (ким) _____

«__» _____ 19__ р. (для фізичної особи)

Повна назва _____

Код ЄДРПОУ _____ Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)

1. ЦИМ ПРОСИМО ПЕРЕЄСТРУВАТИ ІЗ ЗАРЕЄСТРОВАНОЇ ОСОБИ

НА КОНТРАГЕНТА ТАКІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

Емітент _____

Код ЄДРПОУ _____ Код ЗКНГ _____

Вид цінних паперів _____

Номінальна вартість _____ (_____) коп.

Кількість _____ (_____) штук.

Пред'явлено сертифікат(и) серія _____ № _____ на _____ шт.

серія _____ № _____ на _____ шт.

2. ВИЩЕЗАЗНАЧЕНІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

 не обтяжені ніякими зобов'язаннями обтяжені такими зобов'язаннями

3. ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ПЕРЕХОДУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ Є:

 Договір купівлі-продажу Документ, що підтверджує право на спадщину Договір дарування Засновницькі документи юридичної особи Договір обміну Документи з приватизації Рішення суду Договір клієнта та номінального утримувача Інші документи _____

3. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ТОРГОВЦЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Повна назва торговця, що здійснив угоду			
Дата і номер його реєстрації			
Номер ліцензії торговця		Дата укладення угоди	
Юридична адреса торговця			
Поштова адреса торговця		Телефон	
Підпис особи, що здійснила угоду			

Підпис зареєстрованої особи (уповноваженої особи власника або номінального утримувача) _____

М. П.

Підпис контрагента (уповноваженої особи власника або номінального утримувача) _____ М. П.

(на зворотному боці передавального доручення)

Дата прийому та номер передавального доручення _____ «___» _____ 200_ р.
Погашений сертифікат(и) зареєстрованої особи
серія _____ № _____ на _____ (_____)
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Погашений сертифікат(и) контрагента
серія _____ № _____ на _____ (_____)
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Зареєстрована особа отримала сертифікат
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Контрагент отримав сертифікат
серія _____ № _____ на _____ (_____)
Підпис уповноваженої особи емітента _____
М. П.

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗАСТАВИ

вх. № _____ «___» _____ 200__ р. підпис уповноваженої особи емітента	№ операції _____
--	------------------

ЗАСТАВОДАВЕЦЬ	№ особового рахунку
---------------	---------------------

статус: власник номінальний утримувач
 Прізвище, ім'я, по батькові _____ (для фізичної особи)
 Повна назва _____ (для юридичної особи)

ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЬ	№ рахунку
------------------	-----------

статус: власник номінальний утримувач
 Прізвище, ім'я, по батькові _____
 Домашня адреса _____ Поштова адреса _____
 Документ, що засвідчує особу _____ серія _____ № _____, виданий (ким) _____
 «___» _____ 19__ р. (для фізичної особи заставоутримувача або уповноваженої особи заставодержателя)
 Повна назва _____
 Юридична адреса _____ Поштова адреса _____
 Номер державної реєстрації _____ Дата державної реєстрації _____
 Назва органу, який здійснив реєстрацію _____ (для юридичної особи)

1. ЦИМ ПРОСИМО ВНЕСТИ В СИСТЕМУ РЕЄСТРУ ЗАПИС ПРО ФАКТ:

- виникнення зареєстрованої застави припинення зареєстрованої застави
 зміни кількості цінних паперів, які є предметом застави

Емітент _____
 Вид цінних паперів _____
 Номінальна вартість _____ (_____) коп.
 Кількість _____ (_____) штук.

2. ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ФАКТІВ, ЩО ПЕРЕЛІЧЕНІ В П. 1, Є ТАКИЙ (І) ДОКУМЕНТ(И)

- Договір застави
 Договір про головне зобов'язання, забезпеченням якого є застава, в якому визначені умови застави (у разі відсутності окремої домовленості про заставу)
 Інші документи _____

3. БЛАНКИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ (СЕРТИФІКАТІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ), ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ, ПЕРЕБУВАЮТЬ:

- у Заставодавця у Заставодержателя на зберіганні (де) _____

4. ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ДОХОДУ ЗА ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ, НАЛЕЖИТЬ: Заставодавцю Заставоутримувачу

5. ПРАВО НА ОТРИМАННЯ ДОХОДУ ЗА ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ:

- належить Заставодавцю без отримання згоди Заставоутримувача
 належить Заставодавцю за умови отримання згоди Заставоутримувача
 не належить Заставодавцю

6. ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ, ЯКІ Є ПРЕДМЕТОМ ЗАСТАВИ, НАЛЕЖИТЬ:

- Заставодавцю (в якому обсязі) _____
 Заставоутримувачу (в якому обсязі) _____

Продовження додатка 1

(на зворотному боці розпорядження застави)

Підпис Заставаодавця (уповноваженої особи Заставаодавця)

М. П.

Підпис Заставаотримувача (уповноваженої особи Заставаотримувача)

М. П.

Дата прийому розпорядження застави _____ «____» _____ 200__ р.

Номер результату операції _____ «____» _____ 200__ р.

Підпис _____

М. П.

РЕЄСТР ВЛАСНИКІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА _____ 200 ____ р.

Повна назва	Код ЄДРПОУ	Код ЗКНГ	ЕМІТЕНТ
Юридична адреса	Номер емісійного рахунку	Номер рахунку викуплених ЦП	

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК № _____ у банку _____ за адресою _____ МФО _____
СТАТУТНИЙ ФОНД ЕМІТЕНТА _____ грн.

ЗАСНОВНИКИ ЕМІТЕНТА

Прізвище, ім'я, по батькові _____ Документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____
виданий (ким) _____ «__» _____ 19 ____ р. (для фізичної особи)

Повна назва _____ Код ЄДРПОУ _____

Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)

Повна назва _____ Код ЄДРПОУ _____

Код ЗКНГ _____ (для юридичної особи)

УПОВНОВАЖЕНІ ОСОБИ ЕМІТЕНТА:

прізвище, ім'я, по батькові _____

документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____

виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19 ____ р., посада _____

тел., факс _____ адреса _____

прізвище, ім'я, по батькові _____

документ, що посвідчує особу _____ серія _____ № _____

виданий (ким) _____ дата видачі «__» _____ 19 ____ р., посада _____

тел., факс _____ адреса _____

НАЛЕЖНІ ЗАСНОВНИКАМ ІМЕННІ ЦІННІ ПАПЕРИ:

Назва (ПП) засновника	Вид ЦП	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн
1.			
2.			
3.			
4.			

ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Номер емісії ЦП	Вид ЦП	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн
Перша			
Друга			
Третя			
Четверта			

ВЛАСНИКИ – ФІЗИЧНІ ОСОБИ

Номер особового рахунку	Прізвище, ім'я, по батькові	Громадянство (код країни)	Вид, номер, серія документа, який посвідчує особу, назва органу, що його видав, дата видачі	Адреса згідно з пропискою в паспорті	Поштова адреса	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, об'єктів зобов'язань	Вид зобов'язання
-------------------------	-----------------------------	---------------------------	---	--------------------------------------	----------------	---------------------------------	---	---------------------------------------	---	------------------

ВЛАСНИКИ – ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

Номер особового рахунку	Повна назва	Код ЄДРПОУ	Код ЗКНГ	Юридична адреса	Поштова адреса	Назва (код країни реєстрації)	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, об'єктів зобов'язань	Вид зобов'язання
-------------------------	-------------	------------	----------	-----------------	----------------	-------------------------------	---------------------------------	---	---------------------------------------	---	------------------

НОМІНАЛЬНІ УТРИМУВАЧІ

Номер особового рахунку	Повна назва	Код ЄДРПОУ	Код ЗКНГ	Юридична адреса	Поштова адреса	Назва (код країни реєстрації)	Вид та кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів, грн	Частка у статутному фонді емітента, %	Вид, кількість і номінальна вартість цінних паперів, об'єктів зобов'язань	Вид зобов'язання
-------------------------	-------------	------------	----------	-----------------	----------------	-------------------------------	---------------------------------	---	---------------------------------------	---	------------------

Вид номінального утримувача	Прізвище, ім'я, по батькові (повна назва власника)	Дата договору з власником	Номер договору з власником	Назва установи, де зберігаються ЦП	Порядок обліку іменних ЦП	Вид та кількість цінних паперів, що належать власнику	Номінальна вартість цінних паперів, що належать власнику, грн
-----------------------------	--	---------------------------	----------------------------	------------------------------------	---------------------------	---	---

ЩОДЕННИЙ БАЛАНС ЦІННИХ ПАПЕРІВ на _____ 200 __ р.

Показники за кожним видом цінних паперів та за кожною емісією	Кількість зареєстро- ваних осіб	Кількість цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів
1. Обліковано на емісійному рахунку емітента			
2. Розміщено на особових рахунках власників – фізичних осіб			
3. Розміщено на особових рахунках власників – юридичних осіб			
4. Розміщено на особових рахунках номінальних утримувачів, у т. ч.			
4.1. довірчих товариств			
4.2. торговців цінними паперами			
4.3. депозитаріїв			
5. Усього розміщено на особових рахунках зареєстрованих осіб (2 + 3 + 4)			
6. Викуплено емітентом з метою анулювання чи подальшого продажу			
7. Належить державі			
8. Не розміщено на дату балансу			
9. Баланс (1 – 5 – 6 – 7 – 8)			

Примітка. Баланс складається, якщо в системі реєстру були якісь зміни.

РЕЄСТР ВЛАСНИКІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ на _____ 200 __ р.

ЕМІТЕНТ

Повна назва		Код ЄДРПОУ		Код ЗКНГ	
Юридична адреса		Номер емісійного рахунку		Номер рахунку викуплених ЦП	

ВИТЯГ З РЕЄСТРУ

№ особового рахунку	Дата складання витягу з реєстру

Цей документ підтверджує, що в реєстрі власників іменних цінних паперів, які випущені _____

(назва емітента)

(кому: Прізвище, ім'я, по батькові власника цінних паперів для фізичної особи або повна назва для юридичної особи)

належить _____

(кількість, номінальна вартість та вид цінних паперів)

Ці цінні папери

(обтяжені зобов'язаннями, не обтяжені зобов'язаннями, обтяжені зобов'язаннями на відповідну кількість та номінальну вартість)

Цей витяг не є іменним цінним папером та його передача не веде до переходу права власності на іменні цінні папери.

Підпис уповноваженої особи емітента

М. П.

ВІДОМІСТЬ НАРАХУВАННЯ ДОХОДІВ ЗА ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Повна назва		Вид цінних паперів		ЕМІТЕНТ	
Юридична адреса		Дата обліку	Дата виплати	Загальна вартість доходів до розподілу	

Номер особового рахунку	Прізвище, ім'я, по батькові (повна назва)	Номінальна вартість цінних паперів, грн	Нараховано доходів, грн	Податок на доходи з цінних паперів, грн	Доходи до виплати, грн	Форма виплати доходів	Дата планової виплати доходів	Відмітка про фактичну виплату доходів
1	2	3	4	5	6 (4 - 5)	7	8	9

КНИГА
обліку розрахункових операцій
 № _____

Зареєстрована державною податковою інспекцією _____
 (назва органу ДПС)

для використання з реєстратором розрахункових операцій _____
 (модифікація РРО)

заводський № _____, фіскальний № _____, версія програмного забезпечення _____
 Належить _____
 (назва суб'єкта підприємницької діяльності)

код за ЄДРПОУ (номер за ДРФО) _____.

Номер установленого засобу контролю _____ Кількість аркушів _____

Реєстрацію здійснив _____
 (посада, підпис, прізвище та ініціали посадової особи органу ДПС)

Дата реєстрації _____

Розпочата _____

Закінчена _____
 Сторінки для зберігання чеків

Розділ 1. Фіскальні звітні чеки

МІСЦЕ ДЛЯ ПІДКЛЕЮВАННЯ ЧЕКІВ

Сторінки для обліку розрахункових операцій,
 квитанцій, ремонтів

Розділ 2. Облік руху готівки та сум розрахунків

(грн, коп.)

Дата	Номер Z-звіту (номер розрахункової книжки)	Сума готівки		Сума розрахунків		Сума ПДВ	Видано при поверненні товару
		службове внесення	службова видача	загальна	за ставкою ПДВ 20%		
1	2	3	4	5	6	7	8

Розділ 3. Облік розрахункових квитанцій

Номери фіскальних чеків за контрольною стрічкою		Номер розрахункової книжки	Початок використання		Закінчення використання		Номер Z-звіту після встановлення РРО
першого на початку робочого дня	останнього перед виходом РРО з ладу		дата і час	серія та номер розр. квитанції	дата і час	серія і номер розр. квитанції	
1	2	3	4	5	6	7	8

Розділ 4. Облік ремонтів та технічного обслуговування РРО

№ з/п	Дата і час виходу РРО з ладу	Характер несправності (вид техобслуговування)	Дата і час відновлення роботи РРО	Підпис та індивідуальне клеймо працівника ЦСО, який проводив ремонт (обслуговування) РРО	Засіб реєстрації розрахунків під час ремонту РРО	Номер першого Z-звіту після відновлення роботи РРО
1	2	3	4	5	6	7

Примітки:

1. Z-звіт – фіскальний звітний чек.
2. У графі 2 розділу 2 замість номера Z-звіту вказується номер розрахункової книжки, що використовувалась під час відключення електроенергії або в період ремонту РРО, якщо наприкінці робочого дня фіскальний звітний чек не роздруковувався через відсутність електроенергії чи непрацездатність РРО.

підприємство _____

АКТ № _____
про результати інвентаризації наявних коштів
 « _____ » 200_ р.

що зберігаються _____

Розписка

Цим засвідчую, що до початку проведення інвентаризації всі видаткові і прибуткові документи на кошти, здані до бухгалтерії, і всі кошти, що надійшли під мою відповідальність, оприбутковані, а ті, що вибули, списані за видатками.

Матеріально відповідальна особа _____

(посада)	(підпис)	(прізвище, ім'я, по батькові)
На підставі наказу (розпорядження) від « _____ » 200_ р. № _____ проведена інвентаризація коштів станом на « _____ » 200_ р.		
Під час інвентаризації встановлено такий обсяг коштів:		
1) готівки _____	грн _____	коп. _____
2) _____	грн _____	коп. _____
3) _____	грн _____	коп. _____
4) _____	грн _____	коп. _____
Підсумок фактичної наявності _____		
	грн _____	коп. _____

(словами)

За обліковими даними _____ грн _____ коп.

Підсумки інвентаризації: надлишок _____ нестача _____

Голова комісії _____

(посада)	(підпис)	(прізвище, ім'я, по батькові)
Члени комісії _____		

(посада)	(підпис)	(прізвище, ім'я, по батькові)
Підтверджую, що кошти, зазначені в акті, є на зберіганні під мою відповідальність.		

Матеріально відповідальна особа _____

(підпис)

« _____ » 200_ р.

Пояснення причин, унаслідок яких виникли надлишки або нестачі _____

Матеріально відповідальна особа _____

Рішення керівника підприємства _____

« _____ » 200_ р.

Примітки. Акт складається з метою відображення результатів інвентаризації наявних коштів (готівки, цінних паперів тощо), що зберігаються в касі підприємства.

Комісія перевіряє наявність коштів шляхом повного перерахування всіх готівкових коштів, що є в касі, цінних паперів, чекових книжок тощо. Акт складається у двох примірниках і підписується членами інвентаризаційної комісії та матеріально відповідальною особою.

Один примірник акта передається до бухгалтерії підприємства, другий – залишається у матеріально відповідальній особі.

До початку інвентаризації всі матеріально відповідальні особи або група осіб, які відповідають за збереження коштів, дають розписку.

У разі зміни матеріально відповідальних осіб акт складається у трьох примірниках (для матеріально відповідальної особи, яка здала цінності, матеріально відповідальної особи, яка прийняла цінності, а також бухгалтерії).

АКТ
перевірки дотримання порядку ведення операцій із готівкою
від «__» _____ 200_ р.

Найменування підприємства (підприємець) та форма власності _____

_____

(номер рахунку в установі банку)

_____

(поштова адреса)

Ідентифікаційний код платника згідно з ЄДРПОУ

Ідентифікаційний код платника згідно з ДРФО

_____

_____

_____

I. Ведення касової книги і касових документів, їх оформлення

_____

_____

_____

II. Оприбуткування надходжень готівки

Показники	Період, у який здійснюється перевірка (місяці)		
	1	2	3
1	2	3	4
1. Залишок каси на початок місяця			
2. Надходження готівкового виторгу			
3. Надходження з банку			
4. Оприбутковано фактично			
5. Видано підприємством			
6. Залишок каси на кінець місяця			

Висновки щодо правильності оприбуткування інших надходжень готівки:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

III. Дотримання встановленого ліміту залишку готівки в касі підприємства

(грн)

Період (дні) перевищення ліміту каси	Установле- ний ліміт каси	Фактичні залишки готівки в касі	У тому числі в дні виплат на оплату праці за платіжними відомостями	Перевищення встановленого ліміту каси (гр. 3 – гр. 4 – гр. 2)
1	2	3	4	5

Висновки щодо дотримання встановленого ліміту каси, порядку і строків здавання виторгу, а також наявності розмінної монети:

IV. Цільове використання готівкових коштів

(тис. грн)

Період (дні)	Цільове призначення одержаної в банку готівки						Фактичне витрачання одержаної в банку готівки						Підтверджені документи	
	отримано всього	у тому числі					використано всього	у тому числі						
		на оплату праці	на закупівлю с/г продукції	на відрядження	на купівлю това- рів, оплату послуг	на інші цілі		на оплату праці	на закупівлю с/г продукції	на відрядження	на купівлю това- рів, оплату послуг	на інші цілі		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	

Висновки щодо використання готівкових коштів за цільовим призначенням:

V. Одержання підприємством значним сум готівки та їх цільове використання

Висновки щодо цільового використання одержаних підприємством в установі банку значних сум готівки:

VI. Дотримання порядку витрачання готівки з виторгу

(грн)

Наявність податкового боргу (періоди)	Виплати, що пов'язані з оплатою праці і здійснені за рахунок виторгу за наявності податкового боргу	
	дата	сума
1	2	3

Висновки щодо витрачання готівки з виторгу на виплати, пов'язані з оплатою праці:

VII. Дотримання порядку видачі готівки під звіт та її використання

(грн)

Показники	Видача готівки, у тому числі:								
	на відрядження				на закупівлю с/г продукції та вторсировини	на інші виробничі (господарські) потреби			
	усього		у т. ч. суми на господарські потреби під час відрядження						
	дата	сума	дата	сума	дата	сума	дата	сума	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Видано під звіт									
Здано авансований звіт про витрачену суму									
Здано невитрачений залишок підзвітної суми									

Висновки щодо дотримання встановленого порядку видачі готівки під звіт та її використання:

VIII. Дотримання граничних обмежень на здійснення готівкових розрахунків

(грн)

Розмір здійсненого платежу з перевищенням граничної суми		Підприємство – платник готівки
дата	сума	
1	2	3

Висновки щодо отримання граничних обмежень при здійсненні готівкових розрахунків:

IX. Інші порушення встановленого порядку ведення касових операцій

Представник органу контролю _____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)Керівник підприємства (підприємець), що перевірялося _____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)Головний бухгалтер _____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Примітка. Залежно від специфіки деяких видів господарської діяльності та завдань, що покладені на органи контролю, до акта перевірки ці органи можуть вносити зміни.

**Розрахунок
установлення ліміту залишку готівки в касі**

Найменування підприємства _____
 Найменування установи банку _____
 Номер поточного рахунку _____
 Місцезнаходження підприємства, телефон _____

1. Касові обороти

Найменування показників	Фактично за три будь-які місяці з останніх дванадцяти, що передують установленню (перегляду) ліміту каси
1. Готівкова виручка (надходження до кас підприємств, крім сум, що одержані з установ банків)	
2. Середньоденна виручка (рядок 1 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	
3. Виплачено готівкою на різні потреби (крім виплат, пов'язаних з оплатою праці, пенсій, стипендій, дивідендів)	
4. Середньоденна видача готівки (рядок 3 розділити на кількість робочих днів підприємства за три місяці)	

Найменування показників	Установлено підприємством
1. Ліміт залишку готівки в касі	
2. Строки здавання виручки	

Керівник підприємства
«__» _____ 200_ р.

Головний (старший) бухгалтер
«__» _____ 200_ р.

М. П.

**Календар видачі заробітної плати
на 200_р.**

Найменування підприємства _____
 Найменування установи банку _____
 № рахунку в установі банку _____

(грн)

Числа Місяці									

Строки виплати заробітної плати на _____ рік установлені за другу половину місяця _____ числа, за першу половину місяця _____ числа.

Виплата зарплати передбачається не менше ніж два рази в місяць згідно зі статтею 115 Кодексу законів про працю України.

Керівник підприємства _____

Головний (старший) бухгалтер _____

М. П.

**ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ТА ДОПОВНЕНЬ
ДО ВИМОГ ДО АУДИТОРСЬКОГО ВИСНОВКУ,
який подається до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
при реєстрації інформації та випуску цінних паперів,
а також при поданні регулярної інформації акціонерними товариствами
та підприємствами – емітентами облігацій
(крім комерційних банків),
затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 25 січня 2001 року № 5
та зареєстрованих у Міністерстві юстиції України
15 лютого 2001 року за № 139/5330**

*Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 17 листопада 2004 року № 484*

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
29 грудня 2004 р. за № 1664/10263

З метою підвищення якості інформації, що оприлюднюється, а також з прийняттям Аудиторською палатою України рішення про обов'язкове застосування суб'єктами аудиторської діяльності Стандартів аудиту та етики Міжнародної федерації бухгалтерів (протокол засідання Аудиторської палати України від 18 квітня 2003 року № 122) Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку **ВИРІШИЛА:**

1. Унести зміни та доповнення до Вимог до аудиторського висновку, який подається до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку при реєстрації інформації та випуску цінних паперів, а також при поданні регулярної інформації акціонерними товариствами та підприємствами – емітентами облігацій (крім комерційних банків), затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 25 січня 2001 року № 5 та зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 15 лютого 2001 року за № 139/5330, виклавши їх у новій редакції (додаються).

2. Скасувати рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 18.03.2004 № 127 «Про затвердження Вимог до аудиторського висновку, який подається до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку при реєстрації інформації та випуску цінних паперів, а також аудиторського висновку при поданні регулярної інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами – емітентами облігацій (крім комерційних банків)

Протокол засідання Комісії від 17 листопада 2004 р. № 40

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 25 січня 2001 р. № 5
(у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів
та фондового ринку
від 17 листопада 2004 р. № 484).

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
29 грудня 2004 р. за № 1664/1026

**ВИМОГИ ДО АУДИТОРСЬКОГО ВИСНОВКУ ТА ДОВІДКИ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН,
які подаються до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
при реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів,
а також аудиторського висновку при поданні регулярної інформації
акціонерними товариствами та підприємствами – емітентами облігацій (крім банків)**

Ці Вимоги розроблені відповідно до Законів України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про господарські товариства», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про аудиторську діяльність», Міжнародних стандартів аудиту, Положення про надання регулярної інформації відкритими акціонерними товариствами та підприємствами – емітентами облігацій, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 09.06.98 № 72 (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17.01.2000 № 3, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 03.02.2000 за № 63/4284), та інших нормативних актів, що регулюють діяльність учасників фондового ринку.

1. Аудиторський висновок складається з таких елементів:

- 1.1. Назва документа «Аудиторський висновок про фінансову звітність акціонерного товариства та підприємства – емітента облігацій (крім банків) (_____)»

назва товариства

1.2. Основні відомості про аудитора (аудиторську фірму):

1.2.1. Для юридичних осіб:

- повне найменування юридичної особи відповідно до установчих документів;
- номер та дата видачі Свідоцтва про внесення до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, які одноособово надають аудиторські послуги, виданого Аудиторською палатою України;
- місцезнаходження юридичної особи;
- телефон (факс) юридичної особи.

1.2.2. Для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності:

- прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи;
- номер та дата видачі Свідоцтва про внесення до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, які одноособово надають аудиторські послуги, виданого Аудиторською палатою України;
- номер, серія, дата видачі сертифіката аудитора, виданого АПУ;
- місце проживання фізичної особи;
- телефон (факс) фізичної особи.

- 1.3. Дата видачі висновку.
  - 1.4. Основні відомості про акціонерне товариство або підприємство – емітента облігацій (крім банків):
    - 1.4.1. Повне найменування.
    - 1.4.2. Код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України.
    - 1.4.3. Місцезнаходження.
    - 1.4.4. Дата державної реєстрації.
    - 1.4.5. Основні види діяльності.
  - 1.5. Основні відомості про умови договору про проведення аудиту:
    - 1.5.1. Дата та номер договору на проведення аудиту.
    - 1.5.2. Дата початку та дата закінчення проведення аудиту.
  - 1.6. Перелік перевіреної фінансової інформації із зазначенням дати та звітного періоду акціонерного товариства або підприємства – емітента облігацій (крім банків).
  - 1.7. Опис обсягу аудиторської перевірки, у якому зазначається, що аудит було здійснено відповідно до Міжнародних стандартів аудиту та цих вимог.
  - 1.8. Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту № 800 «Аудиторський висновок при виконанні завдань з аудиту спеціального призначення» аудитор надає висновки щодо окремих компонентів фінансових звітів, а саме:
    - 1.8.1. Висловлення думки щодо розкриття інформації за видами активів відповідно до встановлених нормативів, зокрема національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку та/або Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.
    - 1.8.2. Висловлення думки щодо розкриття інформації про зобов'язання відповідно до встановлених нормативів, зокрема національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку та/або Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.
    - 1.8.3. Висловлення думки щодо розкриття інформації про власний капітал відповідно до встановлених нормативів, зокрема національних (положень) стандартів бухгалтерського обліку та/або Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. При реєстрації інформації та випуску цінних паперів в аудиторському висновку відображаються:
      - величина статутного фонду (капіталу) згідно з установчим документом (опис оцінки);
      - склад та структура внесків до статутного фонду (капіталу);
      - документи, на підставі яких зроблено аудиторський висновок про сплату фонду (капіталу) (назва документа, його номер та дата складання).
2. Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту № 700 «Аудиторський висновок про фінансову звітність» аудитор подає висновок щодо фінансових звітів у цілому.
- Для висловлення думки аудитора слід описати, яку концептуальну основу фінансової звітності використано для підготовки фінансових звітів (із зазначенням країни походження концептуальної основи фінансової звітності, якщо концептуальна основа не є Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку), і викласти думку аудитора з приводу того, що фінансові звіти справедливо та достовірно відображають (або відображають достовірно у всіх суттєвих аспектах) інформацію згідно з визначеною концептуальною основою фінансової звітності та відповідають вимогам законодавства.

3. Висновок завіряється підписом аудитора (керівника аудиторської фірми), що здійснював проведення аудиту, та печаткою (за наявності).

4. Вищенаведені розділи аудиторського висновку є обов'язковими.

5. Аудитор на власний розсуд може доповнити висновок іншими розділами, які, на його думку, є суттєвими для оцінки діяльності та підтвердження звітності акціонерного товариства та підприємства – емітента облігацій (крім банків), а саме:

5.1. Оцінка стану впровадження принципів корпоративного управління.

5.2. Аналіз показників фінансового стану акціонерного товариства та підприємства – емітента облігацій (крім банків).

На підставі отриманих облікових даних аудитор може здійснити аналіз показників фінансового стану акціонерного товариства та підприємства – емітента облігацій (крім банків), а саме: коефіцієнта абсолютної ліквідності, коефіцієнта загальної ліквідності, коефіцієнта фінансової стійкості (чи незалежності або автономії), коефіцієнта покриття зобов'язань власним капіталом. Аудитор у разі потреби може розрахувати інші показники.

6. При реєстрації випуску цінних паперів до документів, які подаються на реєстрацію, додається довідка про фінансовий стан, яка складається аудитором на підставі отриманих облікових даних. При цьому аудитор повинен здійснити аналіз показників фінансового стану акціонерного товариства та підприємства – емітента облігацій (крім банків), а саме: коефіцієнта абсолютної ліквідності, коефіцієнта загальної ліквідності, коефіцієнта фінансової стійкості (або незалежності, або автономії), коефіцієнта покриття зобов'язань власним капіталом та відобразити ці показники у довідці профінансовий стан. Аудитор у разі потреби може розрахувати інші показники.

6.1. Довідка завіряється підписом аудитора (керівника аудиторської фірми), що здійснював проведення аудиту, та печаткою (за наявності).

**ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ТА ДОПОВНЕНЬ
до Положення про вимоги до стандартної (типової) форми
виготовлення вексельних бланків**

Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 17 листопада 2004 року № 470

*Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
7 грудня 2004 р. за № 1553/10152*

Відповідно до статті 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та статті 5 Закону України «Про обіг векселів в Україні», а також з метою поліпшення умов для обігу переказних векселів та простих векселів Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку ВИРІШИЛА:

1. Унести такі зміни та доповнення до Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.11.2001 № 338, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.04.2002 за № 360/6648 (далі – Положення):

1.1. Унести преамбулу такого змісту:

«Це Положення розроблено відповідно до статті 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та статті 5 Закону України «Про обіг векселів в Україні», а також з метою поліпшення умов для обігу переказних векселів та простих векселів».

1.2. Абзац другий пункту 5 доповнити реченням такого змісту:

«Літери серій встановлюються окремо для бланків простого та переказного векселів».

1.3. Унести зміни та доповнення до додатків 1 і 2 до Положення, виклавши їх у новій редакції, що додається.

Протокол засідання Комісії від 17 листопада 2004 р. № 40

Закінчення додатка 11

Додаток 1

до Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 листопада 2004 р. № 470)

ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ
Серія №

_____	_____
(валюта)	(сума цифрами)
_____	_____
(місце складання)	(дата складання)
_____ 200 р.	
заплатить проти цього переказного векселя наказу	
_____	
(найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений)	
_____	_____
(валюта)	(сума цифрами)
Платник _____	
(трасат) _____	(найменування)
_____	
(точна адреса)	
Підлягає сплаті в _____	
(місце платежу)	
_____	
(найменування банківської установи)	
_____	
(підпис і точна адреса трансанта ідентифікаційний номер (код))	

Додаток 2

до Положення про вимоги до стандартної (типової) форми виготовлення вексельних бланків (у редакції рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 листопада 2004 р. № 470)

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ
Серія №

_____	_____
(валюта)	(сума цифрами)
_____	_____
(місце складання)	(дата складання)
_____ 200 р.	
ми заплатимо проти цього простого векселя наказу	
_____	
(найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений)	
_____	_____
(валюта)	(сума цифрами)
Підлягає сплаті в _____	
(місце платежу)	
_____	
(найменування банківської установи)	
_____	
(підпис і точна адреса векселедавця, ідентифікаційний номер (код))	

ЗАРЕЄСТРОВАНО
в Міністерстві юстиції України
17 грудня 2004 р. за № 01598/10197

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Фонду державного майна України
17.11.2004 № 2502

ТИПОВИЙ ПЛАН
реструктуризації та досудової санації господарських товариств,
у статутних фондах яких державна частка становить більше ніж 50 відсотків

План реструктуризації, розроблений відповідно до Типового плану реструктуризації та досудової санації господарських товариств, у статутних фондах яких державна частка становить більше ніж 50 відсотків (далі – План), є основним документом, згідно з яким органи управління господарських товариств (далі – товариства), щодо яких прийнято рішення про приватизацію, у межах своїх повноважень, визначених статутом, та відповідно до чинного законодавства здійснюють реструктуризацію товариств.

1. Вимоги до Плану

1.1. План має враховувати індивідуальні особливості конкретного товариства таким чином, щоб вжиття заходів, передбачених Планом, забезпечувало як можливість вирішення наявних проблем у товаристві, так і створення умов для стабільної та ефективної роботи цього товариства в подальшому.

1.2. До Плану додаються план заходів з реструктуризації товариства (додаток 1), окремі переліки майна товариства, яке увійшло до статутного фонду товариства та підлягає списанню, продажу, консервації, передачі в оренду, комунальну власність (додаток 2), переліки майна товариства, яке увійшло до статутного фонду та підлягає передачі до статутних фондів новостворюваних юридичних осіб (додаток 3), бізнес-плани новостворюваних юридичних осіб (додаток 4), розподільні баланси (у разі проведення реорганізації товариства) за останній звітний період (додаток 5).

2. Структура та склад Плану

Розділ 1. Загальні положення

1.1. Реквізити товариства:

повна та скорочена назва;
код за ЄДРПОУ;
місцезнаходження товариства;
номери поточних рахунків, найменування та реквізити банків, які обслуговують товариство;
номер і дата державної реєстрації товариства;
організаційно-правова форма;
класифікація за групою об'єктів приватизації;
особливі ознаки товариства (монопольне становище на ринку продукції (робіт, послуг), стратегічне значення для економіки та безпеки держави тощо – за наявності).

1.2. Загальна інформація про товариство:

основні види діяльності;
основні види продукції (товарів, робіт, послуг);
кількість працівників;
дані про фінансові інвестиції, спільну діяльність, стосунки оренди, державне майно, що не увійшло до статутного фонду товариства;
структура та характеристика статутного фонду (капіталу) товариства;
інша інформація щодо діяльності товариства.

Розділ 2. Аналіз фінансового стану товариства

2.1. Аналіз фінансового стану товариства здійснюється за останні три роки.

Додаються копії форм фінансової та статистичної звітності, інших документів, які використані в процесі аналізу фінансового стану.

2.2. Структурний аналіз активів, пасивів та оцінка майнового стану товариства, у тому числі детальний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості товариства.

- 2.3. Аналіз фінансових результатів діяльності товариства:
ліквідності товариства;
платоспроможності (фінансової стійкості) товариства;
ділової активності товариства;
рентабельності товариства;
собівартості та рентабельності основних видів продукції, а також визначення точки беззбитковості при наявних закупівельних та відпускних цінах.

2.4. У разі потреби, яка визначається комісією з реструктуризації товариства, проводиться оцінка ринкової вартості активів товариства відповідно до Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440, та Методики оцінки майна, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003 № 1891, за трьома методичними підходами:

- витратним;
- дохідним;
- порівняльним.

- 2.5. Загальний висновок за результатами аналізу фінансового стану товариства:
загальна оцінка фінансового стану та результатів діяльності товариства за період, що аналізується;
динаміка змін фінансового стану за період, що аналізується;
основні проблеми щодо фінансового стану товариства, які були виявлені в результаті фінансового аналізу.

2.6. Рекомендації за результатами аналізу фінансового стану щодо змісту заходів з реструктуризації товариства.

Розділ 3. Аналіз організаційної структури товариства

- 3.1. Загальна характеристика організаційної структури товариства:
схема чинної організаційної структури товариства;
дані про межі, розмір, місце розташування земельної ділянки товариства та його структурних підрозділів;
дані щодо ефективності діяльності структурних підрозділів товариства;
наявність об'єктів загального користування;
характеристика основного та допоміжного виробництва.

3.2. Загальна характеристика організаційної структури управління товариством:

- чинна організаційна структура управління товариством (схема);
- аналіз функцій управління;
- рівень механізації та автоматизації управлінських робіт:

а) інформаційно-технічна структура товариства:

- канали зв'язку;
- сервери;
- локальна мережа;
- кількість персональних комп'ютерів;

б) структура програмного забезпечення товариства в таких функціональних галузях:

- виробниче планування та облік;
- конструкторська і технологічна підготовка виробництва;
- бухгалтерський та складський облік;
- кадри та заробітна плата;
- управління фінансами і бюджетування;
- документообіг.

3.3. Висновки щодо аналізу організаційної структури товариства та структури управління товариством та рекомендації щодо їх удосконалення:

- відповідність організаційної структури товариства його стратегії;
- необхідні зміни в організаційній структурі товариства;

схема організаційної структури товариства, що пропонується;
відповідність структури управління товариством стратегії товариства та необхідні зміни в організаційній структурі управління товариством;
необхідні зміни в інформаційно-технічній структурі та структурі програмного забезпечення товариства;
схема організаційної структури управління товариством, що пропонується.

Розділ 4. Аналіз ринків збуту товарів (робіт, послуг), які випускаються (надаються) товариством

- 4.1. Інформація про продукцію товариства:
основні види продукції, її технічні характеристики тощо;
частка товариства на ринку основного виду продукції;
патентоспроможність та авторські права;
необхідність ліцензування діяльності;
сфери використання продукції;
види сервісного та післягарантійного обслуговування;
основні показники якості продукції;
обмеження щодо продажу;
конкурентоспроможність (конкурентні переваги) тощо.
- 4.2. Аналіз галузі:
ключові параметри привабливості галузі;
аналіз характеру галузевої конкуренції;
аналіз ринкової влади споживачів і постачальників;
державне регулювання галузі;
оцінка кон'юнктурних тенденцій та прогноз розвитку галузі.
- 4.3. Аналіз споживачів:
характеристика споживачів;
аналіз рівня задоволення потреб споживачів;
аналіз каналів та процесу збуту продукції;
аналіз створення доданої вартості в галузі, оцінка прибутковості кожного етапу створення доданої вартості;
основні тенденції споживання на ринку збуту.
- 4.4. Аналіз конкурентів:
характеристика основних конкурентів;
характеристика продукції конкурентів;
характеристика обсягів продажів конкурентів;
аналіз цінової політики основних конкурентів;
аналіз можливості збільшення цін на ринку (спільно з конкурентами);
рекламна політика конкурентів та стратегії просування продукції;
визначення сильних та слабких сторін конкурентів;
аналіз можливості створення горизонтальної та вертикальної інтеграції з метою отримання контролю над ринком збуту.
- 4.5. Прогноз розвитку ринку збуту товарів (робіт, послуг) та відповідні рекомендації щодо забезпечення збільшення обсягів збуту продукції (виконання робіт, надання послуг).

Розділ 5. Заходи з реструктуризації товариства

5.1. Заходи з реструктуризації визначаються за результатами аналізу фінансового стану товариства, організаційної структури товариства, ринків збуту, висновків та пропозицій щодо вирішення проблем товариства.

5.2. Заходи з реструктуризації розробляються за напрямками:

- 5.2.1. Формування ефективної структури активів товариства шляхом здійснення заходів щодо його майна, у тому числі:
продажу майна, не задіяного у виробничому процесі;

- списання майна;
  - консервації майна;
  - передачі майна в оренду;
  - передачі об'єктів соціальної сфери в комунальну власність;
  - передачі майна до статутних фондів новостворюваних юридичних осіб;
  - здійснення заходів щодо об'єктів незавершеного будівництва.
- 5.2.2. Удосконалення організаційної структури товариства та структури його управління за рахунок:
- створення дочірніх підприємств та юридичних осіб за участю інвесторів на базі майна товариства (виключно після повного погашення заборгованості із заробітної плати). Частка товариства у статутних фондах новостворюваних юридичних осіб має перевищувати 50 відсотків;
  - створення нових структурних підрозділів для забезпечення ефективного управління виробничим процесом у товаристві;
  - реорганізації або ліквідації підрозділів в чинній організаційній структурі;
  - реорганізації дочірніх підприємств;
  - удосконалення організаційної структури управління товариства;
  - оптимізації кількісного складу працівників товариства;
  - інших заходів.
- 5.2.3. Реалізація заходів щодо погашення кредиторської заборгованості та заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості, у тому числі:
- списання заборгованості з простроченим терміном позовної давності відповідно до чинного законодавства;
  - реструктуризація заборгованості перед основними кредиторами;
  - зниження вартості кредитного фінансування;
  - інші заходи.
- 5.2.4. Упорядкування документів щодо прав товариства на землекористування:
- продаж земельних ділянок;
  - передача земельних ділянок в оренду;
  - передача земельних ділянок, які не використовуються у виробничій діяльності, органам місцевого самоврядування;
  - інші заходи.
- 5.2.5. Реорганізація товариства (злиття, приєднання, поділ, перетворення):
- обґрунтування доцільності проведення реорганізації;
  - бізнес-план проведення реорганізації товариства.

У разі прийняття рішення про проведення досудової санації товариства заходи з досудової санації здійснюються з урахуванням обмежень, зазначених у статті 140 Закону України «Про Державну програму приватизації на 2000–2002 роки».

Розділ 6. Прогноз соціально-економічних наслідків реструктуризації

6.1. Прогноз соціально-економічних наслідків має бути розроблений за такими напрямками:

- а) затрати на розроблення Плану та здійснення заходів, які будуть ним передбачені, у тому числі:
  - на проведення експертної оцінки майна товариства, яке підлягає відчуженню, проведення конкурсів з його продажу;
  - підготовку об'єктів соціальної сфери для передачі їх у комунальну власність;
  - розроблення проекту консервації об'єктів, упровадження заходів щодо їх консервації тощо;
- б) збитки, пов'язані зі списанням майна, об'єктів незавершеного будівництва та проектно-вишукувальними роботами;
- в) прогнозні показники економії коштів за рахунок здійснення заходів з реструктуризації;

- г) прогнозні показники надходження коштів у разі реалізації заходів з реструктуризації;
- г) прогноз соціально-економічних наслідків передачі об'єктів соціальної сфери в комунальну власність, якщо передача передбачена Планом;
- д) напрями використання залучених від реалізації заходів з реструктуризації коштів;
- е) очікувана динаміка погашення кредиторської та дебіторської заборгованостей товариства за рахунок упровадження заходів з реструктуризації;
- е) прогноз зростання надходжень до бюджету у вигляді податків та зборів у результаті проведення реструктуризації товариств;
- ж) очікувані кількісні та якісні показники – результати реструктуризації товариства, такі як:
 розрахунок економічного ефекту від оптимізації структури майна товариства;
 розрахунок збільшення обсягів виробництва;
 розрахунок підвищення рентабельності товариства за рахунок здійснення заходів з реструктуризації;
 очікуваний чистий прибуток від фінансово-господарської діяльності товариства;
- з) соціальні наслідки реструктуризації товариства:
 прогнозні показники збільшення (зменшення) кількості робочих місць у товаристві завдяки вжиттю заходів з реструктуризації;
 очікуване збільшення (зменшення) розміру заробітної плати працівників товариства в результаті реалізації проекту реструктуризації;
 розрахунок терміну погашення простроченої заборгованості з виплати заробітної плати працівникам товариства тощо;
- й) прогноз зростання ринкової вартості активів товариства в результаті проведення реструктуризації.

Директор Департаменту з питань управління корпоративними правами держави у ВАГ А. ГУДЗЬ

Додаток 1
 до пункту 1.2 Типового плану реструктуризації
 та досудової санації господарських товариств,
 у статутних фондах яких державна частка
 становить більше ніж 50 відсотків

Погоджено: правління товариства (протокол від ___№___)
 Погоджено: спостережна рада товариства (протокол від _____№___)
 Погоджено: профспілковий комітет (протокол від _____№___)
 Схвалено комісія з реструктуризації товариства (протокол від _____№___)

**План заходів
 з реструктуризації господарського товариства**

№ пор.	Зміст заходів	Виконавці	Термін виконання	Примітки
1	2	3	4	5

Голова правління товариства

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Продовження додатка 12

Додаток 2
до пункту 1.2 Типового плану реструктуризації
та досудової санації господарських товариств,
у статутних фондах яких державна частка
становить більше ніж 50 відсотків

Погоджено: _____ Погоджено: _____ Погоджено: _____ Схвалено: _____
правління товариства спостережна рада товариства профспілковий комітет комісія з реструктуризації
(протокол від _____№____) (протокол від _____№____) (протокол від _____№____) (протокол від _____№____)
товариства

Окремі переліки
майна товариства, яке ввійшло до статутного фонду товариства
та підлягає списанню, продажу, консервації, передачі в оренду, комунальну власність

№ пор.	Найменування активів	Інвентарний номер	Рік введення в експлуатацію	Первісна вартість, тис. грн	Залишкова вартість станом на _____, тис. грн	Примітки
1	2	3	4	5	6	7

Голова правління товариства

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Додаток 3
до пункту 1.2 Типового плану реструктуризації
та досудової санації господарських товариств,
у статутних фондах яких державна частка
становить більше ніж 50 відсотків

Погоджено: Правління товариства
(протокол від ___№___)

Погоджено: Спостережна рада товариства
(протокол від ___№___)

Погоджено: Профспілковий комітет
(протокол від ___№___)

Схвалено: Комісія з реструктуризації
товариства
(протокол від ___№___)

Переліки
майна товариства, яке увійшло до статутного фонду
та підлягає передачі до статутних фондів новостворюваних юридичних осіб
(господарські товариства та дочірні підприємства)

№ пор.	Найменування активів	Інвентарний номер	Рік введення в експлуатацію	Первісна вартість, тис. грн	Залишкова вартість станом на _____, тис. грн	Примітки
1	2	3	4	5	6	7

Голова правління товариства

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

Головний бухгалтер

_____

(підпис)

_____

(ініціали, прізвище)

Додаток 4
до пункту 1.2 Типового плану реструктуризації
та досудової санації господарських товариств,
у статутних фондах яких державна частка
становить більше ніж 50 відсотків

Бізнес-плани
новостворюваних юридичних осіб

Основні розділи, які має включати бізнес-план:

резюме бізнес-плану;
загальна характеристика
організаційно-правова форма;
види діяльності та основні види продукції (робіт, послуг);
ринки збуту та конкуренти;
план збуту;
план виробництва;
створюваного підприємства;
ресурси;
управління та організація;
фінансовий план та очікувані результати діяльності.

ПРО СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПЛАНІВ ПІДПРИЄМСТВ

Розпорядження
Кабінету Міністрів України

від 13 квітня 2005 р. № 95-р
Київ

1. Центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям, до сфери управління яких належать державні підприємства та які здійснюють повноваження з управління корпоративними правами держави в акціонерних, холдингових компаніях, інших суб'єктах господарювання, у статутному фонді яких більш як 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі, та їх дочірніх підприємствах, забезпечити до 20 квітня ц. р. складання фінансових планів на 2005 рік за формою згідно з додатком, погодження їх з Мінфіном та затвердження у строки, встановлені законодавством.

2. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям забезпечити проведення моніторингу стану виконання фінансових планів підприємств та інформування про його результати відповідних центральних органів виконавчої влади, а також ужити заходів для дотримання фінансової дисципліни, ліквідації збитковості та виконання програм розвитку підприємств.

3. Мінекономіки за погодженням з Мінфіном та іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади затвердити порядок складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній, інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більш як 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі, та їх дочірніх підприємств.

Прем'єр-міністр України

Ю. ТИМОШЕНКО

(найменування органу, з яким погоджено фінансовий план)

ЗАТВЕРДЖУЮ

(посада керівника органу управління підприємством)

(підпис)

(ініціали та прізвище)

_____ 200_ р.

ФІНАНСОВИЙ ПЛАН

_____ на 200_ рік

(найменування підприємства)

Частина I. Формування чистого прибутку

(тис. гривень)

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
I. Доходи						
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	001					
Податок на додану вартість	002					
Акцизний збір	003					
Інші вирахування з доходу	004					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010					
У тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД:						
	011					
	012					
	013					
	014					
доходи від інших видів діяльності	015					
Інші операційні доходи, усього	020					
У тому числі:						
доходи від реалізації:						
іноземної валюти	021					
інших оборотних активів (крім фінансових інвестицій)	022					
операційної оренди активів	023					
операційної курсової різниці за операціями в іноземній валюті	024					

Продовження додатка 13
Продовження табл.

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
суми штрафів, пені, неустойок та інших санкцій за порушення господарських договорів, що надійшли від боржників, у тому числі за рішенням суду	025					
дохід від списання кредиторської заборгованості, щодо якої минув строк позову	026					
відшкодування раніше списаних активів (погашення боргів, списаних як безнадійні)	027					
суми одержаних грантів і субсидій	028					
інші доходи від операційної діяльності	029					
Дохід від участі в капіталі (дохід від інвестицій, здійснених в асоційовані підприємства, дочірні або спільні підприємства, що обліковуються за методом участі в капіталі)	030					
Інші фінансові доходи, усього	040					
У тому числі:						
одержані дивіденди	041					
відсотки та інші доходи, одержані від фінансових інвестицій (крім доходів, що обліковуються за методом участі в капіталі)	042					
Інші доходи, усього	050					
У тому числі:						
дохід від реалізації:						
фінансових інвестицій	051					
необоротних активів	052					
майнових комплексів	053					
неопераційних курсових різниць	054					
інші доходи, що отримані у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю	055					
Надзвичайні доходи (відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій, стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо)	060					
Усього доходів	070					
2. Витрати						
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	080					
У тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД:						
	081					
	082					
	083					
	084					
за іншими видами діяльності	085					

Продовження додатка 13
Продовження табл.

Найменування показника	Код рядка	Планованний рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
Довідково: наднормативні виробничі витрати	080/1					
Адміністративні витрати, усього	090					
У тому числі:						
загальні корпоративні витрати	091					
витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством	092					
витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання	093					
витрати на зв'язок	094					
інші	095					
Витрати на збут, усього	100					
У тому числі витрати на:						
утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів)	101					
рекламу	102					
доставку продукції споживачам	103					
Інші операційні витрати, усього	110					
У тому числі:						
єдиний податок	111					
собівартість реалізованих виробничих запасів	112					
сумнівні (безнадійні) борги та втрати від знецінення запасів	113					
втрати від операційних курсових різниць	114					
визнані економічні санкції	115					
витрати на утримання, експлуатацію та забезпечення основної діяльності об'єктів соціальної інфраструктури	116					
витрати на благодійництво	117					
безоплатна передача оборотних активів	118					
Фінансові витрати, усього	120					
У тому числі:						
витрати на відсотки	121					
інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу	122					
Втрати від участі в капіталі (збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, що обліковуються за методом участі в капіталі)	130					
Інші витрати, усього	140					
У тому числі:						
собівартість реалізації:						
фінансових інвестицій	141					

Продовження додатка 13
Продовження табл.

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
необоротних активів	142					
майнових комплексів	143					
втрати від неопераційних курсових різниць	144					
безоплатна передача необоротних активів	145					
інші витрати, що виникають у процесі звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з операційною діяльністю	146					
Податок на прибуток від звичайної діяльності	150					
Надзвичайні витрати (невідшкодовані збитки)	160					
Усього витрати	170					
3. Фінансові результати діяльності						
Валовий прибуток (збиток)	180					
У тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД:						
	181					
	182					
	183					
	184					
валовий прибуток (збиток) від інших видів діяльності	185					
Фінансовий результат від операційної діяльності	190					
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	200					
Чистий прибуток (збиток), усього	210					
У тому числі:						
прибуток	211					
збиток	212					
4. Планований розподіл чистого прибутку						
Відрахування частини прибутку (доходу):	220					
державними, казенними підприємствами та їх об'єднаннями і дочірніми підприємствами	221					
акціонерними, холдинговими компаніями і господарськими товариствами та їх дочірніми підприємствами до фонду дивідендів	222					
У тому числі на державну частку (акції, паї) у статутних фондах	222/1					
Розвиток виробництва	240					
У тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД:						
	241					
	242					
	243					

Продовження додатка 13

Продовження табл.

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
	244					
розвиток за іншими видами діяльності	245					
Відрахування до фонду матеріального заохочення	250					
У тому числі:						
керівника підприємства	250/1					
управлінського персоналу	250/2					
працівників	250/3					
Інші цілі (розшифрувати)	260					

**Частина II. Джерела формування
та надходження коштів і напрями використання**

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
1. Джерела формування та надходження коштів						
Чистий прибуток	270					
Нерозподілений прибуток минулих періодів	280					
Амортизаційні відрахування	290					
Довгострокові кредити банків	300					
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	310					
Інші довгострокові зобов'язання	320					
Короткострокові кредити банків	330					
Сума авансу (попередня оплата), одержаного для поставки продукції (виконання робіт, надання послуг)	340					
Векселі видані	350					
Товари (роботи, послуги), одержані на умовах відстрочення платежу	360					
Цільове фінансування і цільові надходження, усього	370					
У тому числі:						
субсидії, асигнування з бюджету (розшифрувати)	371					
кошти спеціальних цільових фондів (розшифрувати)	372					
Інші джерела (розшифрувати)	380					
2. Приріст активів підприємства						
Капітальні інвестиції, усього	390					
У тому числі:						
капітальне будівництво	391					
придбання (виготовлення) основних засобів	392					
придбання (виготовлення) інших необоротних активів	393					
придбання (створення) нематеріальних активів	394					
Модернізація, модифікація (добудова, дообладнання, реконструкція) основних засобів	400					
Довгострокові фінансові інвестиції	410					

Продовження додатка 13
Продовження табл.

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
Приріст оборотних активів підприємства	420					
Поточні фінансові інвестиції	430					
Інші витрати (розшифрувати)	440					
3. Повернення залучених коштів, усього	450					
У тому числі:						
довгострокові кредити банків	451					
інші довгострокові фінансові зобов'язання	452					
інші довгострокові зобов'язання	453					
короткострокові кредити банків	454					
інші зобов'язання	455					
4. Витрати, пов'язані з внесенням обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових фондів						
Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до бюджету, усього	460					
У тому числі:						
сплата поточних податків та обов'язкових платежів до державного бюджету, усього	461					
з них:						
податок на прибуток	461/1					
податок на додану вартість	461/2					
інші податки та обов'язкові платежі	461/3					
Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до місцевого бюджету, усього	462					
У тому числі:						
єдиний податок	462/1					
прибутковий податок з громадян	462/2					
інші податки та обов'язкові платежі	462/3					
Погашення податкової заборгованості, що виникла на початок планованого періоду, у тому числі реструктуризовані та відстрочені суми, що підлягають сплаті в планованому році	470					
Внески до державних цільових фондів	480					
Інші обов'язкові платежі (розшифрувати)	490					
5. Покриття збитків минулих періодів	500					
6. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати, усього	510					
У тому числі:						
придбані:						
за прямими договорами	510/1					
на біржах	510/2					
на інших умовах (розшифрувати)	510/3					

Закінчення додатка 13
Закінчення табл.

Найменування показника	Код рядка	Планований рік, усього	У тому числі за кварталами			
			I	II	III	IV
матеріальні затрати за видами:						
сировина та основні матеріали	511					
придбані напівфабрикати та комплектувальні вироби	512					
паливо та енергія	513					
будівельні матеріали	514					
запасні частини	515					
тара і тарні матеріали	516					
допоміжні та інші матеріали	517					
Витрати на оплату праці	520					
Відрахування на соціальні заходи	530					
Амортизація	540					
Інші операційні витрати	550					
Усього	560					

Частина III. Формування доходу від фінансових інвестицій

Код рядка	Об'єкт фінансової інвестиції	Сума фінансової інвестиції, тис. грн	Частка у статутному фонді об'єкта фінансової інвестиції, відсотків	План доходу від фінансової інвестиції				
				на рік	У тому числі за кварталами			
					I	II	III	IV
1. Спрямування доходу за рядком 030								
010								
020								
030								
040								
050								
060								
070								
080								
090								
100								
110								
120								
130								
140								
150	Підсумок							
2. Спрямування доходу за рядком 040								
160								
170								
180								
190								
200								
210								
220								
230								
240								
250	Підсумок							

**Про затвердження Порядку оформлення результатів невіїзних документальних,
віїзних планових та позапланових перевірок
і з питань дотримання податкового, валютного
та іншого законодавства**

*Наказ Державної податкової адміністрації України
від 10 серпня 2005 року № 327*

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
25 серпня 2005р. за № 925/11205

Відповідно до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» та з метою забезпечення єдиного порядку відображення результатів документальних перевірок суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, їх філій, відділень та інших відокремлених підрозділів НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Порядок оформлення результатів невіїзних документальних, віїзних планових та позапланових перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства (додається).

2. Директору Департаменту контрольно-перевірочної роботи Довгалю С. О. в установленому порядку подати цей наказ до Міністерства юстиції України для державної реєстрації.

3. Цей наказ набуває чинності через 10 днів після державної реєстрації.

4. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Державної податкової адміністрації України від 16.09.2002 № 429 «Про затвердження Порядку оформлення результатів документальних перевірок щодо дотримання податкового та валютного законодавства суб'єктами підприємницької діяльності – юридичними особами, їх філіями, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29.12.2002 за № 1023/7311 (із змінами та доповненнями).

5. Контроль за виконанням цього наказу покласти на заступника Голови Горбанського Б. М.

Голова

О. КІРЄЄВ

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Державної податкової адміністрації України
від 10 серпня 2005 р. № 327
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
25 серпня 2005р. за № 925/11205

**Порядок оформлення результатів невізних документальних,
візних планових та позапланових перевірок
з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства**

1. Основні терміни та вимоги оформлення невізних документальних, візних планових та позапланових перевірок

1.1. Цей Порядок розроблено відповідно до вимог Закону України «Про державну податкову службу в Україні» для застосування посадовими особами органів державної податкової служби при оформленні матеріалів невізних документальних, візних планових та позапланових перевірок з питань дотримання податкового, валютного та іншого законодавства, суб'єктами господарювання – юридичними особами, їх філіями, відділеннями та іншими відокремленими підрозділами (далі – суб'єкти господарювання).

1.2. Плановою візною перевіркою вважається перевірка суб'єкта господарювання щодо своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати ним податків та зборів (обов'язкових платежів), яка передбачена у плані роботи органу державної податкової служби і провадиться за місцезнаходженням такого суб'єкта господарювання чи за місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така планова візна перевірка.

Позаплановою візною перевіркою вважається перевірка, яка не передбачена в планах роботи органу державної податкової служби і проводиться за наявності хоча б однієї із обставин, визначених Законом України «Про державну податкову службу в Україні» та іншими законодавчими актами. Вона здійснюється за місцезнаходженням такого суб'єкта господарювання чи за місцем розташування об'єкта права власності, стосовно якого проводиться така позапланова візна перевірка.

Невізною документальною перевіркою вважається перевірка, яка проводиться в приміщенні органу державної податкової служби на підставі поданих податкових декларацій, звітів та інших документів, пов'язаних з нарахуванням і сплатою податків та зборів (обов'язкових платежів), незалежно від способу їх подачі.

1.3. За результатами проведення невізних документальних, візних планових та позапланових перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання оформляється акт, а в разі відсутності порушень податкового, валютного та іншого законодавства – довідка.

Акт – службовий документ, який стверджує факт проведення невізної документальної або візної планової чи позапланової перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання і є носієм доказової інформації про виявлені порушення вимог податкового, валютного та іншого законодавства суб'єктами господарювання.

Довідка – службовий документ, який стверджує факт проведення невізної документальної або візної планової чи позапланової перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання і є носієм доказової інформації про невстановлення фактів порушень вимог податкового, валютного та іншого законодавства суб'єктами господарювання.

1.4. При проведенні планової візної перевірки складається один зведений акт планової перевірки.

Зведений акт – службовий документ, який стверджує факт проведення планової візної перевірки з усіх питань за сукупними показниками фінансово-господарської

діяльності суб'єкта господарювання і є носієм доказової інформації про виявлені порушення вимог податкового, валютного та іншого законодавства суб'єктами господарювання.

Складовими частинами зведеного акта планової виїзної перевірки можуть бути довідки з окремих питань, які за необхідності складаються посадовими особами податкового органу як з окремого питання плану перевірки, так і з декількох питань плану перевірки.

Довідка з окремих питань – службовий документ, який складається за рішенням керівника перевірки в ході проведення планової виїзної перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання і є носієм доказової інформації про виявлені (не виявлені) порушення вимог податкового, валютного та іншого законодавства суб'єктами господарювання з окремих питань плану перевірки.

Довідка з окремих питань підписується посадовими особами податкового органу, які здійснили перевірку, та погоджується з посадовими особами суб'єкта господарювання.

Довідка з окремих питань складається у двох примірниках. Перший примірник надається керівнику, який очолює перевірку, а другий залишається в структурному підрозділі, працівник якого склав цю довідку. На вимогу посадових осіб суб'єктів господарювання їм може бути надана копія довідки з окремих питань.

1.5. Акт невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок повинен містити систематизований виклад виявлених у ході перевірки фактів порушень норм податкового, валютного та іншого законодавства.

1.6. За результатами невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок в акті викладаються всі суттєві обставини фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, які мають відношення до фактів виявлених порушень податкового, валютного та іншого законодавства.

1.7. Факти виявлених порушень податкового, валютного та іншого законодавства викладаються в акті невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок чітко, об'єктивно та в повній мірі, із посиланням на первинні або інші документи, які зафіксовані в бухгалтерському та податковому обліку, що підтверджують наявність зазначених фактів.

1.8. Акт невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок повинен бути складений на паперовому носії і в електронному варіанті державною мовою і мати наскрізну нумерацію сторінок.

Титульний аркуш акта невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок друкується на номерному бланку органу державної податкової служби для складання актів документальних перевірок.

У разі необхідності використання у змісті акта скорочених назв і загальноприйнятих абревіатур за першого вживання відповідне словосполучення наводиться повністю з одночасною вказівкою в дужках його скороченої назви або абревіатури, які будуть використовуватись далі в тексті.

В акті невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок, розрахунках та інших матеріалах не допускаються різного роду виправлення цифрових показників, дат та інших даних.

1.9. Усі вартісні показники відображаються в національній валюті України, а показники, що виражені в іноземній валюті, підлягають відображенню в акті невиїзної документальної, виїзної планової та позапланової перевірок з одночасною вказівкою їх еквівалента у гривнях за курсом валют, що встановлений Національним банком України на дату проведення фінансово-господарської операції, якщо інше не встановлено законодавством.

1.10. Інформація, що міститься в акті невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок, не підлягає розголошенню співробітниками органу державної податкової служби, а також передачі в інші органи, за винятком випадків, передбачених законодавством.

1.11. У разі, якщо суб'єкт господарювання відмовляється від проведення планової або позапланової виїзної перевірки за наявності підстав для їх проведення, визначених законами України, посадовими особами податкового органу складається акт відмови від допуску до перевірки.

При цьому в акті зазначається про ознайомлення та вручення під розписку (чи відмову від ознайомлення та отримання) керівнику суб'єкта господарювання направлення на перевірку.

У разі неявки посадових осіб суб'єкта господарювання для проведення невіізної документальної перевірки протягом 10 днів після отримання письмового запрошення органу податкової служби складається акт про неявку посадових осіб суб'єкта господарювання на запрошення органу податкової служби.

Акт відмови від допуску до перевірки та акт про неявку посадових осіб суб'єкта господарювання на запрошення органу податкової служби підписується не менш як трьома службовими особами.

2. Зміст акта (довідки) невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок

Акт невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок складається з чотирьох частин: вступної, загальних положень, описової частини та висновку. До акта додаються інформативні додатки.

2.1. Вступна частина акта невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок повинна містити такі дані:

2.1.1. Місцезнаходження суб'єкта господарювання (місце розташування об'єкта власності, щодо якого проводиться перевірка).

2.1.2. Повне і скорочене найменування суб'єкта господарювання відповідно до установчих документів.

2.1.3. Підстави для проведення перевірки відповідно до Закону України «Про державну податкову службу в Україні» та інших законодавчих актів.

2.1.4. Дата і номер направлення на виїзну планову чи позапланову перевірку, назва органу державної податкової служби, який його виписав. Дати та номери наказів керівника органу державної податкової служби на проведення позапланової перевірки, продовження термінів проведення перевірок. Якщо виїзна позапланова перевірка у відповідних випадках здійснюється на підставі рішення суду, зазначається назва суду, який прийняв відповідне рішення щодо здійснення виїзної позапланової перевірки, його номер та дата, термін проведення перевірки.

2.1.5. Посади, назва структурного підрозділу, назва органу державної податкової служби, звання, прізвища, імена, по батькові посадових осіб, що проводять перевірку.

2.1.6. Тип перевірки (невіїзна документальна, виїзна планова чи позапланова перевірка).

2.1.7. Період, за який проводиться перевірка діяльності суб'єкта господарювання.

2.1.8. Інформація про направлення суб'єкту господарювання повідомлення про проведення планової виїзної перевірки.

2.1.9. Інформація про наявність журналу реєстрації перевірок суб'єкта господарювання та вчинення в ньому запису про проведення перевірки.

2.2. Загальні положення акта невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок повинні містити такі дані:

2.2.1. Термін проведення перевірки (дата початку та дата закінчення перевірки).

2.2.2. Інформація про посадових осіб, відповідальних за фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання за період, що перевіряється, із зазначенням наказів про призначення та звільнення із займаної посади.

2.2.3. Дані про реєстрацію (перереєстрацію) суб'єкта господарювання в органах виконавчої влади (назва документа, назва органу, дата і реєстраційний номер), дата взяття на облік органом державної податкової служби (назва документа, назва органу державної податкової служби та дата взяття на облік), реєстраційні дані платника ПДВ (назва документа, дата, номер, індивідуальний податковий номер).

2.2.4. Дані про розмір статутного фонду, засновників, розмір їх внесків до статутного фонду, форма внесення (у разі необхідності), а також коди за ЄДРПОУ (для юридичних осіб) та ідентифікаційні номери (для фізичних осіб).

2.2.5. Інформація про те, чи є суб'єкт господарювання засновником (учасником), акціонером іншого суб'єкта господарської діяльності.

2.2.6. Код форми власності, підпорядкованість для державних підприємств.

2.2.7. Перелік структурних підрозділів, у тому числі філій, відділень та інших відокремлених підрозділів, створених у встановленому порядку (у разі їх наявності).

2.2.8. Інформація про види діяльності, які здійснював суб'єкт господарювання за період, що перевірявся, та види діяльності, що підлягають ліцензуванню (номер і дата видачі ліцензії, назва органу, що видав ліцензію, терміни початку і закінчення дії ліцензії).

2.2.9. Дані про наявність рахунків у банках та інших фінансових установах із зазначенням інформації щодо надання повідомлення про їх відкриття (закриття); наявність ліцензій Національного банку України у разі відкриття рахунку за межами України.

2.2.10. Інформація про попередню планову виїзну перевірку із зазначенням назви органу державної податкової служби, дати та номера акта перевірки, періоду перевірки (установлені порушення та вжиті заходи щодо усунення виявлених недоліків).

2.2.11. Інформація про документи, які використані при даній перевірці, згруповані за типами (вказати період охоплення їх перевіркою та метод – суцільний, вибірковий).

2.2.12. Перелік комп'ютерних автоматизованих інформаційних систем, інформація яких використана під час перевірки (за необхідності).

2.2.13. Дані про наявність пільг, наданих відповідно до чинного законодавства (код пільги, на яку суму і на який податок отримано пільги з розбивкою за роками в межах звітних періодів, що перевіряються).

2.2.14. Інформація про перевірки інших суб'єктів господарювання з питань правових відносин з платником податків та підтвердження задекларованих ним показників, проведені за період, що перевіряється.

2.2.15. У разі, якщо при перевірці виявлено взаємовідносини із суб'єктами господарювання або фізичними особами – підприємцями, які припинили діяльність на підставі рішення суду, або договори, первинні документи яких визнано судом недійсними, то вчиняється відповідний запис.

2.2.16. Якщо суб'єкт господарювання протягом своєї діяльності мав від'ємне значення об'єкта оподаткування податком на прибуток (збитки) або незначні прибутки, заявляв

до відшкодування з бюджету значні суми податку на додану вартість або при значних обсягах податкового зобов'язання та податкового кредиту відображав незначні суми податку на додану вартість до сплати, в обов'язковому порядку зазначаються обґрунтовані їх причини.

У разі встановлення в ході перевірок декларування від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток, в акті перевірки робиться відповідний запис, із зазначенням кількості податкових періодів та суми.

2.2.17. При проведенні виїзних планових перевірок за галузевим принципом проводиться аналіз фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

2.2.18. Відображення інформації про проведені суб'єктом господарювання інвентаризації його основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, коштів і документів, розрахунків та інших статей балансу.

При цьому при оформленні результатів невиїзних документальних перевірок в акті в обов'язковому порядку зазначається інформація, передбачена в підпунктах 2.1.1 – 2.1.3, 2.1.5, 2.1.6 (невиїзна документальна), 2.1.7, 2.2.1–2.2.3, 2.2.6 та 2.2.11. Щодо інших підпунктів зазначається інформація за необхідністю, залежно від питань, що підлягали перевірці.

2.3. Описова частина акта невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок складається таким чином:

2.3.1. Результати невиїзної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок групуються за окремими видами податків і зборів (обов'язкових платежів) та у розрізі податкових періодів.

2.3.2. За кожним відображеним в акті фактом порушення податкового законодавства необхідно:

висвітлити показники, які відображаються суб'єктом господарювання у податковій та іншій звітності, та фактичні показники, виявлені у ході перевірки на підставі первинних документів податкового та бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання у розрізі періодів у грошових одиницях, передбачених звітністю;

у разі виявлення розбіжностей чітко викласти зміст порушення з посиланням на конкретні пункти і статті нормативно-правових актів, що порушені платником податків, зазначити період (місяць, квартал, рік) фінансово-господарської діяльності платника податків, в якому дане порушення здійснено, при цьому додати до акта письмові пояснення посадових осіб суб'єкта господарювання щодо встановлених порушень;

зазначити первинний документ, на підставі якого вчинено записи у податковому та бухгалтерському обліку (навести кореспонденцію рахунків операцій), та інші докази, що достовірно підтверджують наявність факту порушення;

у разі відсутності первинних документів або ненадання для перевірки первинних та інших документів, що підтверджують факт порушення, зазначити перелік цих документів. При цьому до акта перевірки додаються пояснення посадових осіб або інших працівників суб'єкта господарювання (у межах їх компетенції), що перевіряється, щодо відсутності первинних та інших документів;

у разі відмови посадових осіб суб'єкта господарювання надати перевіряючим письмові пояснення щодо встановлених порушень та/або причин ненадання первинних та інших документів, що підтверджують встановлені порушення, факти відмови відобразити в акті.

2.3.3. Виявлені факти однотипних порушень та порушень, які повторюються, групуються у відомості або таблиці, що додаються до акта. Зазначені відомості або таблиці по-

винні містити повний перелік однотипних порушень податкового, валютного та іншого законодавства із зазначенням звітного періоду, до якого вони відносяться (назву, дату і номер документа, відповідно до якого здійснено операцію, суть операції, а також посилання на нормативно-правові акти, їх пункти і статті, положення яких порушені). Зазначені додатки повинні бути підписані перевіряючими, а також посадовими особами суб'єкта господарювання.

2.3.4. Не допускається відображення в акті перевірки необґрунтованих даних, а також суб'єктивних припущень перевіряючими, які не мають підтверджених доказів, та різного роду висновків щодо дій посадових осіб суб'єкта господарювання (наприклад, «приховування об'єкта оподаткування», «розкрадання», «привласнення», «описка» тощо).

2.3.5. У випадках відсутності податкового обліку або порушення порядку його ведення даний факт фіксується в описовій частині акта.

2.3.6. У разі, якщо невіізною документальною, виізною плановою чи позаплановою перевіркою не встановлено порушень вимог нормативно-правових актів, які регламентують питання повноти нарахування та своєчасності сплати окремих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, в описовій частині акта відображаються задекларовані показники та робиться відповідний запис щодо не встановлення порушень. При цьому до акта перевірки додаються аналітичні таблиці, які підтверджують задекларовані показники.

2.3.7. Результати невіізної документальної, виізної планової чи позапланової перевірок з питань дотримання вимог валютного та іншого законодавства оформляються аналогічно оформленню результатів перевірки з питань дотримання вимог податкового законодавства.

При цьому в разі встановлення порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності необхідно відобразити такі відомості: номер, дата зовнішньоекономічного договору (контракту) та його сума, у разі необхідності реєстрації договору в Міністерстві економіки України: номер та дата його реєстрації, країна нерезидента, який є стороною договору зовнішньоекономічної діяльності, назва фінансової установи нерезидента, через яку здійснюються розрахунки за договором, назва фінансової установи резидента, через яку здійснюються розрахунки за договором, номенклатура товарів договору згідно з кодами Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, простроченої заборгованості, що виникла при виконанні договору, крім того, вказується наявність ліцензій Національного банку України на подовження строків розрахунків.

2.4. У висновку акта невіізної документальної, виізної планової чи позапланової перевірок зазначаються:

2.4.1. У цьому розділі акта відображається узагальнений опис виявлених перевіркою порушень податкового, валютного та іншого законодавства з посиланням на підпункти, пункти, статті нормативно-правових актів.

2.4.2. Виявлені порушення податкового та іншого законодавства відображаються у гривнях у розрізі податків, зборів та інших обов'язкових платежів з розбивкою за роками та податковими періодами, у межах періоду, що перевіряється. Виявлені порушення валютного законодавства відображаються у розрізі зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

2.4.3. В акті не допускається визначення виду і розміру штрафних (фінансових) санкцій за встановлені порушення.

2.4.4. У разі вилучення у ході перевірки копій документів, які підтверджують факт виявленого порушення, про це робиться запис із відображенням підстав для вилучення.

Відображається кількість складених примірників акта перевірки та відмітка про вручення одного примірника посадовим особам суб'єкта господарювання.

2.5. Довідка складається аналогічно акту невізної документальної, візної планової чи позапланової перевірок з урахуванням особливостей щодо відсутності порушень.

3. Інформативні додатки до акта (довідки) невізної документальної, візної планової чи позапланової перевірок:

3.1. До інформативних додатків відносяться:

затверджений керівником (заступником керівника) органу державної податкової служби та підписаний начальником відділу (управління) працівника, що очолює перевірку, план перевірки суб'єкта господарювання;

відомості або таблиці, в яких згруповані факти однотипних порушень та порушень, що повторюються;

розрахунки донарахованих сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів, а також розрахунки зменшення від'ємного значення об'єкта оподаткування податком на прибуток, зменшення заявленої до відшкодування з бюджету суми податку на додану вартість у розрізі податкових періодів;

розрахунки пені та штрафних (фінансових) санкцій за порушення вимог податкового та іншого законодавства, валютного законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності, при порушенні правил сплати до бюджету податку з доходів фізичних осіб;

пояснення, зауваження або заперечення посадових осіб суб'єкта господарювання щодо виявлених порушень та/або причини ненадання первинних та інших документів, що підтверджують встановлені порушення, надані у ході перевірки;

інші матеріали, що підтверджують наявність фактів порушень податкового, валютного та іншого законодавства;

матеріали (описи, відомості, протоколи) про результати проведеної суб'єктом господарювання інвентаризації;

матеріали перевірок щодо правових відносин суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами господарської діяльності (акти, довідки, пояснювальні записки, розрахунки та інші документи), реєстри, в яких наводиться інформація про проведені перевірки, надіслані запити на їх проведення до інших органів державної податкової служби та отримані відповіді;

завірені копії документів, що підтверджують наявність фактів порушень податкового, валютного та іншого законодавства, у випадку їх вилучення;

опис вилучених копій документів, якщо вилучення відбулось;

відомості про дебіторську та кредиторську заборгованість із зазначенням повного найменування суб'єктів господарювання, їх кодів за ЄДРПОУ (для юридичних осіб) та прізвищ, імен та по батькові, ідентифікаційних номерів (за наявності) (для фізичних осіб), а також дати та номери документа, що їх підтверджує, за найбільшою сумою заборгованості;

дані про виконання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) (експортних, імпорتنних, бартерних, з переробки давальницької сировини на території України і за її межами та інших);

інші матеріали, що мають значення для прийняття податкового повідомлення (рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій) за результатами перевірки та вжиття заходів щодо забезпечення повернення валютної виручки та інших;

копії форм фінансової звітності за період, що перевіряється (у разі необхідності).

3.2. Усі додатки, які містять інформацію про діяльність платника, та відомості або таблиці, в яких згруповані факти однотипних порушень та порушень, які повторюються, під-

писуються посадовими особами органу державної податкової служби, які здійснили перевірку, та посадовими особами суб'єкта господарювання.

3.3. Матеріали перевірок інших суб'єктів господарювання щодо правових відносин з платником податків (акти, довідки, пояснювальні записки, розрахунки та інші документи), завірені копії документів, що підтверджують наявність фактів порушень податкового, валютного та іншого законодавства (у разі їх вилучення), пояснювальні записки посадових осіб суб'єкта господарювання щодо встановлених порушень, реєстри, в яких наводиться інформація про проведені перевірки, надіслані запити на їх проведення до інших органів державної податкової служби та отримані відповіді не надаються суб'єкту господарювання, а використовуються при розгляді матеріалів перевірки керівником (заступником керівника) органу державної податкової служби для прийняття податкового повідомлення (рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій) та життя відповідних заходів.

3.4. До акта невізної документальної перевірки додаються інформативні додатки залежно від питань, що підлягали перевірці.

4. Підписання акта невізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок, порядок його реєстрації та зберігання

4.1. До підписання акта невізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок враховуються пояснення та зауваження, надані посадовими особами в ході перевірки.

При виникненні спірних питань та зауважень щодо встановлених порушень під час здійснення перевірки такі питання та заперечення виносяться на розгляд постійних комісій при обласних державних податкових адміністраціях (державних податкових інспекціях, спеціалізованих державних податкових інспекціях по роботі з великими платниками податків).

4.2. Акт невізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок складається у двох примірниках та підписується протягом 5-ти робочих днів від дня закінчення встановленого для проведення перевірки строку (для суб'єктів малого підприємництва – протягом 3-х робочих днів, а для суб'єктів господарювання, які мають філії та перебувають на консолідованій сплаті, – протягом 10-ти робочих днів). Строк складання акта перевірки не зараховується до строку проведення перевірки з урахуванням його продовження, встановленого законом.

4.3. Підписання акта виїзної планової чи позапланової перевірок посадовими особами суб'єкта господарювання та посадовими особами органу державної податкової служби, які здійснювали перевірку, здійснюється за місцезнаходженням платника податків, а у разі здійснення невізних документальних перевірок – у приміщенні органу державної податкової служби, куди посадові особи суб'єкта господарювання письмово запрошуються для підписання акта до закінчення строку, передбаченого у пункті 4.2 цього розділу.

4.4. У разі незгоди посадових осіб із висновками перевірки чи фактами та даними, викладеними в акті перевірки, суб'єкт господарювання має право протягом трьох робочих днів від дня отримання примірника акта перевірки подати до органу державної податкової служби заперечення до акта перевірки.

При цьому в разі незгоди із висновками акта перевірки, суб'єкт господарювання в акті перевірки при його підписанні (чи відмові від підпису) робить відповідну відмітку.

Органи державної податкової служби розглядають заперечення протягом трьох робочих днів від дня їх надходження та про результати розгляду письмово повідомляють суб'єкта господарювання.

4.5. Акт невізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок в день його підписання реєструється в єдиному журналі реєстрації актів, який ведеться структурним підрозділом, до функцій якого входить реєстрація вхідної та вихідної кореспонденції органу державної податкової служби.

Такий журнал прошнуровується, пронумеровується та скріплюється печаткою органу державної податкової служби (далі – єдиний журнал реєстрації актів).

При цьому в акті на першому аркуші у верхньому лівому кутку зазначаються дата реєстрації акта перевірки та номер акта перевірки, який складається із порядкового номера журналу реєстрації перевірок, коду структурного підрозділу, відповідального за проведення перевірки, коду за ЄДРПОУ суб'єкта господарювання.

4.6. Після реєстрації акта перевірки (у той же день) один його примірник (з відповідними додатками) передається керівнику або уповноваженій особі суб'єкта господарювання, про що на останній сторінці обох примірників акта робиться відповідна відмітка за підписом особи, яка одержала акт, із зазначенням посади, прізвища та ініціалів, а також дати одержання акта.

4.7. У разі відмови посадових осіб суб'єкта господарювання, що перевірений, від підписання акта перевірки службовими особами органу державної податкової служби складається акт довільної форми, що засвідчує факт такої відмови.

Акт відмови підписується не менш як трьома службовими особами. При цьому в акті відмови від підпису необхідно зазначити про ознайомлення (чи відмову від ознайомлення) керівника і головного бухгалтера суб'єкта господарювання із змістом акта перевірки, обов'язками, правами і відповідальністю платника податків.

Акт відмови від підпису в день його складання реєструється в єдиному спеціальному журналі органу державної податкової служби.

Не пізніше наступного дня акт невізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок реєструється в єдиному журналі реєстрації актів та в той же день один його примірник (з відповідними додатками) передається керівнику або уповноваженій особі суб'єкта господарювання, про що на останній сторінці обох примірників акта робиться відповідна відмітка за підписом особи, яка одержала акт, із зазначенням посади, прізвища та ініціалів, а також дати одержання акта.

4.8. При відмові посадової особи суб'єкта господарювання від отримання одного примірника акта перевірки з відповідними додатками робиться відповідний запис на останній сторінці обох примірників, складається акт відмови від отримання та один примірник акта перевірки з відповідними додатками направляється платнику податків поштою з повідомленням про вручення.

При цьому до примірника акта, який зберігається в органі державної податкової служби, додаються документи, що підтверджують факт поштового відправлення та вручення акта адресату.

4.9. У разі неявки посадових осіб суб'єкта господарювання до органу державної податкової служби для ознайомлення та підписання акта невізної документальної перевірки у строки, визначені у пункті 4.2 цього розділу, складається акт щодо неявки посадових осіб суб'єкта господарювання до органу державної податкової служби.

У разі неможливості вручення для ознайомлення та підписання акта планової чи позапланової виїзної перевірок у строки, визначені у пункті 4.2 цього розділу, у зв'язку з відсутністю посадових осіб суб'єкта господарювання за його місцезнаходженням, службовими особами органу державної податкової служби складається акт довільної форми, що засвідчує факт такої

відсутності, який підписується не менш як трьома службовими особами та в день його складання реєструється в єдиному спеціальному журналі органу державної податкової служби.

Не пізніше наступного дня акт невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок реєструється в єдиному журналі реєстрації актів перевірок та один його примірник (з відповідними додатками) надсилається суб'єкту господарювання рекомендованим листом з повідомленням про вручення, про що на останній сторінці обох примірників акта робиться відповідна відмітка.

4.10. Якщо податковий орган або пошта не може вручити суб'єкту господарювання рекомендованого листа з одним примірником акта та відповідними додатками у зв'язку з незнаходженням посадових осіб за місцезнаходженням суб'єкта господарювання, їх відмовою прийняти акт, то працівник структурного підрозділу, відповідальний за перевірку, у день надходження до податкового органу такої інформації оформляє відповідний акт, у якому вказує причину, яка призвела до неможливості вручення акта перевірки. Реєструється такий акт в день його складання у єдиному спеціальному журналі. Зазначений акт долучається до справи платника податків.

4.11. Податкове повідомлення-рішення (рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій) приймається керівником податкового органу (його заступником) протягом десяти робочих днів від дня реєстрації акта невіізної документальної, виїзної планової чи позапланової перевірок або вручення його поштою суб'єкту господарювання (на підставі відмітки на поштовому повідомленні), а за наявності заперечень посадових осіб суб'єкта господарювання до акта перевірки – протягом трьох робочих днів, наступних за днем розгляду заперечень і надання (надсилання) письмової відповіді суб'єкту господарювання.

У разі невручення поштою рекомендованого листа з одним примірником акта перевірки (у зв'язку з відсутністю суб'єкта господарювання за вказаним місцезнаходженням) податкове повідомлення (рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій) приймається протягом трьох робочих днів від дня повернення листа до органу державної податкової служби.

4.12. Податкове повідомлення-рішення (рішення про застосування штрафних (фінансових) санкцій) вручається суб'єкту господарювання у порядку та строки, визначені чинним законодавством.

4.13. Один примірник акта після реєстрації та прийняття за ним відповідного рішення передається до структурного підрозділу, в якому зберігається справа платника.

Термін зберігання актів невіізних документальних, виїзних планових та позапланових перевірок в органах державної податкової служби:

фінансово-господарської діяльності – 5 років;

фінансово-господарської діяльності підприємств з іноземними інвестиціями – 15 років.

**Директор Департаменту
контрольно-перевірочної роботи**

С. ДОВГАЛЬ

Про внесення змін
до Порядку скасування реєстрації випусків акцій
та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій

Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 14 липня 2005 року № 398

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
28 вересня 2005 р. за № 1113/11393

Відповідно до статті 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» та з метою удосконалення механізму скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку ВИРШИЛА:

1. Унести зміни до Порядку скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.98 № 222, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 24.03.99 за № 180/3473, із змінами і доповненнями, внесеними рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 20.10.99 № 211, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 16.11.99 за № 788/4081, виклавши його в новій редакції (додається).

2. Керівнику апарату Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку М. Непрану забезпечити:

державну реєстрацію цього рішення в Міністерстві юстиції України;
опублікування цього рішення відповідно до чинного законодавства.

3. Контроль за виконанням цього рішення покласти на Керівника апарату Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку М. Непрана.

Голова Комісії

А.БАЛЮК

ПОГОДЖЕНО:

В. о. Голови Державного
комітету України з питань
регуляторної політики
та підприємництва

К.ВАЩЕНКО

Протокол засідання Комісії від 14 липня 2005 р. № 26

ЗАТВЕРДЖЕНО
рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку
від 30 грудня 1998 р. № 222 (у редакції рішення Державної комісії
з цінних паперів та фондового ринку від 14 липня 2005 р. № 398)
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
28 вересня 2005 р. за № 1113/11393

ПОРЯДОК
скасування реєстрації випусків акцій
та анулювання свідоцтв
про реєстрацію випусків акцій

Цей Порядок розроблений відповідно до Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України «Про цінні папери і фондову біржу», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного

обігу цінних паперів в Україні», «Про господарські товариства», «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», «Про банки і банківську діяльність», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», установлює порядок зупинення обігу акцій, відновлення обігу акцій, скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій.

Розділ І. Загальні положення

1. Зупинення обігу акцій, відновлення обігу акцій, скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій здійснюються уповноваженими особами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку або її територіальних органів (далі – реєструвальний орган) відповідно до цього Порядку.

2. У разі, якщо випуск акцій акціонерного товариства зареєстровано Міністерством фінансів України, Міністерством фінансів Автономної Республіки Крим або обласними фінансовими управліннями, зупинення обігу акцій, відновлення обігу акцій, скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій здійснюються уповноваженими особами реєструвального органу.

3. Припинення діяльності акціонерного товариства шляхом його ліквідації або реорганізації здійснюється на підставі рішення вищого органу товариства або суду.

4. Припинення діяльності банку, що створений у формі акціонерного товариства, шляхом його ліквідації або реорганізації, здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність», на підставі рішення загальних зборів акціонерів товариства або суду, або Національного банку України.

5. Акціонерне товариство, що прийняло рішення про припинення діяльності товариства шляхом його реорганізації, зобов'язано здійснити оцінку та викуп акцій акціонерів, які вимагають цього, у разі, коли ці акціонери не голосували за прийняття загальними зборами акціонерів рішення про припинення діяльності товариства шляхом його реорганізації та звернулись до товариства з письмовою заявою. Викуп акцій здійснюється за ціною, що визначається за домовленістю сторін, але не нижчою за номінальну вартість.

6. Розмір статутного фонду товариства на дату прийняття рішення про припинення діяльності товариства шляхом його реорганізації повинен дорівнювати сумі розмірів статутних фондів усіх товариств, що створені шляхом реорганізації (на дату їх державної реєстрації).

7. Акціонерне товариство, що прийняло рішення про припинення діяльності товариства шляхом його реорганізації, зобов'язано здійснити обмін акцій на частки у статутному фонді товариств, що створюються під час реорганізації, та викуп акцій до їх державної реєстрації.

8. Відмова в зупиненні обігу акцій, відновленні обігу акцій, скасуванні реєстрації випусків акцій та анулюванні свідоцтв про реєстрацію випуску акцій складається у разі:

- а) невідповідності поданих документів вимогам чинного законодавства;
- б) порушення встановленого законодавством порядку припинення діяльності акціонерного товариства;
- в) виявлення на дату подання документів порушення порядку скликання та/або проведення загальних зборів акціонерів, на яких прийнято рішення про припинення діяльності акціонерного товариства.

Інші причини не можуть бути підставами для відмови у зупиненні обігу акцій, відновленні обігу акцій, скасуванні реєстрації випусків акцій та анулюванні свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

9. Відмова в зупиненні обігу акцій, відновленні обігу акцій, скасуванні реєстрації випусків акцій та анулюванні свідоцтв про реєстрацію випуску акцій оформлюється у вигляді розпорядження про відмову із зазначенням підстав для відмови і підписується уповноваженою особою реєструвального органу (додаток 1).

У разі відмови в зупиненні обігу акцій, відновленні обігу акцій, скасуванні реєстрації випусків акцій та анулюванні свідоцтв про реєстрацію випуску акцій усі подані документи залишаються в реєструвальному органі.

**Розділ II. Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв
про реєстрацію випусків акцій у зв'язку з припиненням діяльності акціонерного товариства
шляхом його ліквідації**

Порядок скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій у зв'язку з припиненням діяльності акціонерного товариства шляхом його ліквідації (далі – ліквідація) включає таку послідовність дій:

1. Зупинення обігу акцій

Зупинення обігу акцій у разі ліквідації акціонерного товариства на підставі рішення органів, зазначених у пунктах 3, 4 розділу I цього Порядку, здійснюється у такому порядку:

1.1. Протягом семи робочих днів після прийняття рішення про ліквідацію комісія з припинення акціонерного товариства (ліквідаційна комісія, ліквідатор тощо) (далі – комісія) повинна подати до реєструвального органу такі документи:

- a) заяву про зупинення обігу акцій (додаток 2);
- б) рішення загальних зборів акціонерів товариства про ліквідацію і призначення комісії, оформлене відповідним протоколом, який повинен бути пронумерований, прошнурований та засвідчений підписами голови та секретаря зборів, або копію постанови господарського суду про визнання боржника банкрутом, або копію постанови Правління Національного банку України про відкриття процедури ліквідації, що засвідчується головою комісії та печаткою товариства.

У разі, якщо рішення про ліквідацію і призначення комісії прийнято загальними зборами акціонерів, до реєструвального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;
- найменування емітента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
- розмір статутного фонду;
- мету та предмет діяльності;
- розміщення раніше випущених в обіг цінних паперів [перелік і результати попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що видали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості іменних акцій, простих та привілейованих акцій, процентних та безпроцентних облигацій, номінальної вартості та загальної суми випуску, форми випуску)];
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про ліквідацію;
- порядок голосування;

- в) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при бездокументарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження. Довідка також повинна містити дані щодо наявності державної частки у статутному фонді емітента на дату прийняття рішення про ліквідацію.

У разі самостійного ведення реєстру емітентом надається копія ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності щодо ведення власного реєстру власників іменних цінних паперів;

- г) копію опублікованого згідно з вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про ліквідацію, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим у статуті товариства), що засвідчуються підписом голови комісії та печаткою товариства.

1.2. Уповноважена особа реєстрального органу видає розпорядження про зупинення обігу акцій (додаток 3) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєстрального органу документів, зазначених у підпункті 1.1 пункту 1 цього розділу.

1.3. Реєстральний орган протягом трьох робочих днів з дати видання розпорядження про зупинення обігу акцій направляє його емігенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції цього емігента.

1.4. Реєстральний орган забезпечує опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про зупинення обігу акцій.

1.5. Починаючи з дати опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєстрального органу, забороняється здійснення цивільно-правових договорів з акціями, обіг яких зупинено.

1.6. Дата опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєстрального органу є датою закриття реєстру (при документарній формі випуску акцій) або датою, на яку складається зведений обліковий реєстр і здійснюється операція обмеження в обігу акцій (при бездокументарній формі випуску акцій).

2. Відновлення обігу акцій

2.1. У разі прийняття рішення про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності здійснюється процедура відновлення обігу акцій.

2.2. Відновлення обігу акцій на підставі рішення загальних зборів акціонерів товариства або суду, або Національного банку України здійснюється у такому порядку:

2.2.1. Протягом семи робочих днів після прийняття рішення про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності комісія надає до реєстрального органу такі документи:

- a) заяву про відновлення обігу акцій (додаток 4);
- b) рішення загальних зборів акціонерів товариства про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності, оформлене відповідним протоколом, який повинен бути пронумерований, прошнурований та засвідчений підписами голови та секретаря зборів, або копію ухвали господарського суду про припинення провадження у справі про банкрутство, або копію постанови Правління Національного банку України про скасування постанови про відкриття процедури ліквідації банку, що засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства.

У разі, якщо рішення про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності прийнято загальними зборами акціонерів, до реєстрального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;
  - кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;
  - найменування емігента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
  - розмір статутного фонду;
  - кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності;
  - порядок голосування;
- в) копію опублікованого згідно з вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про відміну рішення про ліквідацію акціонерного товариства та відновлення його діяльності, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим

у статуті товариства), що засвідчуються підписом голови комісії та печаткою товариства;

- е) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при бездокументарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження;
- ж) оригінал розпорядження про зупинення обігу акцій.

2.2.2. Уповноважена особа реєструвального органу видає розпорядження про відновлення обігу акцій (додаток 5) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєструвального органу документів, зазначених у підпункті 2.2.1 пункту 2.2 цього розділу.

2.2.3. Розпорядження про відновлення обігу акцій протягом трьох робочих днів з дати видання направляється емітенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції емітента.

2.2.4. Реєструвальний орган забезпечує опублікування інформації про відновлення обігу акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про відновлення обігу акцій.

2.2.5. Дата публікації інформації про відновлення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєструвального органу є датою відновлення реєстру (при документарній формі випуску акцій) або датою, на яку відновлюється зведений обліковий реєстр (при бездокументарній формі випуску акцій).

3. Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку з ліквідацією акціонерного товариства

Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку з ліквідацією акціонерного товариства здійснюється у такому порядку:

3.1. Протягом семи робочих днів з дати затвердження звіту комісії та ліквідаційного балансу комісія подає до реєструвального органу такі документи:

- а) заяву про скасування реєстрації випуску акцій (додаток б);
- б) рішення загальних зборів акціонерів товариства про затвердження звіту комісії та ліквідаційного балансу товариства, оформлене відповідним протоколом, який повинен бути пронумерований, проіншурований та засвідчений підписами голови та секретаря зборів, або копію ухвали господарського суду про затвердження звіту ліквідатора та ліквідаційного балансу, що засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства.

У разі, якщо рішення про затвердження звіту комісії та ліквідаційного балансу товариства прийнято загальними зборами акціонерів, до реєструвального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;
- найменування емітента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
- розмір статутного фонду;
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про затвердження звіту комісії та ліквідаційного балансу товариства;
- порядок голосування;
- в) копію повідомлення (оголошення) про ліквідацію акціонерного товариства, опублікованого в друкованих засобах масової інформації відповідно до вимог статті 105 Цивільного кодексу України, статті 59 Господарського кодексу України, статті 20 Закону України «Про господарські товариства», статті 23 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;

- г) копію звіту комісії та ліквідаційного балансу товариства, засвідчені підписом голови комісії та печаткою товариства;
- л) копію опублікованого згідно з вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про затвердження звіту комісії та ліквідаційного балансу товариства, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим у статуті товариства), що засвідчуються підписом голови комісії та печаткою товариства;
- д) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при бездокументарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження;
- е) оригінали свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

3.2. Уповноважена особа реєструвального органу видає розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій (додаток 7) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєструвального органу документів, зазначених у пункті 3.1 цього розділу.

3.3. Розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій протягом трьох робочих днів з дати видання направляється емітенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції емітента.

3.4. Реєструвальний орган забезпечує опублікування інформації про скасування реєстрації випуску акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій.

3.5. На підставі розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій реєструвальним органом уносяться відповідні зміни до загального реєстру випуску цінних паперів, а також здійснюється анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

Розділ III. Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку з припиненням діяльності акціонерного товариства шляхом його реорганізації

1. У разі, якщо серед правонаступників акціонерного товариства, що припиняє свою діяльність шляхом його реорганізації (далі – реорганізація), є хоча б одне акціонерне товариство, то скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випусків акцій у зв'язку з реорганізацією здійснюється відповідно до вимог Положення про порядок реєстрації випуску акцій під час реорганізації товариств, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 30.12.98 № 221, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 04.03.99 за № 137/3430 (із змінами та доповненнями).

При цьому у свідоцтвах про реєстрацію випуску акцій правонаступників акціонерного товариства, що підлягає реорганізації, здійснюється запис про анулювання свідоцтва про реєстрацію випуску акцій акціонерного товариства, що припиняє свою діяльність у процесі реорганізації.

2. У разі, якщо жоден з правонаступників акціонерного товариства, що реорганізовується, не є акціонерним товариством, порядок скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій включає таку послідовність дій:

1. Зупинення обігу акцій

Зупинення обігу акцій у разі припинення діяльності акціонерного товариства шляхом його реорганізації на підставі рішення органів, зазначених у пунктах 3, 4 розділу I, здійснюється у такому порядку:

1.1. Протягом семи робочих днів після прийняття рішення про реорганізацію товариство повинно подати до реєструвального органу такі документи:

- а) заяву про зупинення обігу акцій (додаток 2);

б) рішення про реорганізацію і призначення комісії, що засвідчується головою комісії та печаткою товариства.

У разі, якщо рішення про реорганізацію і призначення комісії прийнято загальними зборами акціонерів, до реєструвального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;
- найменування емітента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
- розмір статутного фонду;
- мету та предмет діяльності;
- розміщення раніше випущених в обіг цінних паперів [перелік і результати попередніх випусків цінних паперів із зазначенням свідоцтв про реєстрацію випусків цінних паперів та органів, що видали відповідні свідоцтва (із зазначенням за кожним випуском кількості іменних акцій, простих та привілейованих акцій, процентних та безпроцентних облигацій, номінальної вартості та загальної суми випуску, форми випуску)];
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про реорганізацію і призначення комісії;
- порядок голосування;
- відомості щодо реорганізації товариства (із зазначенням інформації про товариство, що реорганізовується, форму його реорганізації та інформації про товариства, що створюються під час реорганізації. Інформація про товариства, що створюються під час реорганізації, повинна включати дані про організаційно-правову форму, найменування, місцезнаходження товариств, розмір статутного фонду, кількість учасників);
- порядок та умови обміну акцій у статутному фонді акціонерного товариства, що реорганізовується, на частки у статутному фонді товариств, що створюються внаслідок реорганізації;
- строк оцінки та викупу акцій в акціонерів, які вимагають цього, у разі, якщо ці акціонери не голосували за прийняття загальними зборами рішення про реорганізацію і звернулись до товариства з письмовою заявою;

в) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при без документарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження. Довідка також повинна містити дані щодо наявності державної частки у статутному фонді емітента на дату прийняття рішення про реорганізацію.

У разі самостійного ведення реєстру емітентом надається копія ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності щодо ведення власного реєстру власників іменних цінних паперів;

г) копію опублікованого згідно з вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про реорганізацію, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення усіх акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим у статуті товариства), що засвідчені підписом та печаткою товариства.

1.2. Уповноважена особа реєструвального органу видає розпорядження про зупинення обігу акцій (додаток 3) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєструвального органу документів, зазначених у підпункті 1.1 пункту 1 цього розділу.

1.3. Реєструвальний орган протягом трьох робочих днів з дати видання розпорядження про зупинення обігу акцій направляє його емітенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції цього емітента.

1.4. Реєструвальний орган забезпечує опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про зупинення обігу акцій.

1.5. Починаючи з дати опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєструвального органу, забороняється здійснення цивільно-правових договорів з акціями, обіг яких зупинено.

1.6. Дата опублікування інформації про зупинення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєструвального органу є датою закриття реєстру (при документарній формі випуску акцій) або датою, на яку складається зведений обліковий реєстр і здійснюється операція обмеження в обігу акцій (при бездокументарній формі випуску акцій).

2. Відновлення обігу акцій

2.1. У разі прийняття рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства здійснюється процедура відновлення обігу акцій.

2.2. Відновлення обігу акцій на підставі рішення загальних зборів акціонерів товариства або суду, або Національного банку України здійснюється у такому порядку:

2.2.1. Протягом семи робочих днів після прийняття рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства товариство надає до реєструвального органу такі документи:

- а) заяву про відновлення обігу акцій (додаток 4);*
- б) рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства, що засвідчується підписом керівника та печаткою товариства.*

У разі, якщо рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства прийнято загальними зборами акціонерів, до реєструвального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;*
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;*
- найменування емітента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;*
- розмір статутного фонду;*
- кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства;*
- порядок голосування;*
- в) копію опублікованого згідно з вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про відміну рішення про реорганізацію акціонерного товариства, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим у статуті товариства), що засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства;*
- г) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при бездокументарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження;*
- г) оригінал розпорядження про зупинення обігу акцій.*

2.2.2. Уповноважена особа реєструвального органу видає розпорядження про відновлення обігу акцій (додаток 5) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєструвального органу документів, зазначених у підпункті 2.2.1 пункту 2.2 цього розділу.

2.2.3. Розпорядження про відновлення обігу акцій протягом трьох робочих днів з дати видання направляється емітенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції емітента.

2.2.4. Реєструвальний орган забезпечує опублікування інформації про відновлення обігу акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про відновлення обігу акцій.

2.2.5. Дата публікації інформації про відновлення обігу акцій в одному з офіційних друкованих видань реєструвального органу є датою відновлення реєстру (при документарній формі випуску акцій) або датою, на яку відновлюється зведений обліковий реєстр (при бездокументарній формі випуску акцій).

3. Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку з реорганізацією акціонерного товариства

Скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку з реорганізацією акціонерного товариства здійснюється у такому порядку:

3.1. Протягом семи робочих днів з дня державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – правонаступника товариства або останнього з них правонаступник подає до реєструвального органу такі документи (у разі, якщо в процесі реорганізації створюється декілька товариств, документи на скасування реєстрації випусків акцій та анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій подає один з правонаступників):

- а) заяву про скасування реєстрації випусків акцій (додаток 5);
- б) рішення загальних зборів акціонерів товариства про затвердження передавального акта або розподільчого балансу, що засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства.

У разі, якщо рішення про затвердження передавального акта або розподільчого балансу прийнято загальними зборами акціонерів, до реєструвального органу також подається довідка, засвідчена підписами голови і секретаря зборів, голови комісії та печаткою товариства, яка має містити відомості про:

- загальну кількість акціонерів на дату проведення загальних зборів;
  - кількість та відсоток голосів акціонерів, що беруть участь у загальних зборах;
  - найменування емітента та його місцезнаходження, ідентифікаційний код юридичної особи;
  - розмір статутного фонду;
  - кількість та відсоток голосів акціонерів, що приймають рішення про затвердження передавального акта або розподільчого балансу;
  - порядок голосування;
- в) звіт про наслідки обміну акцій у статутному фонді товариства, що реорганізовується, на письмові зобов'язання про видачу відповідної кількості часток товариств, що створюються внаслідок реорганізації, який повинен містити таку інформацію:
    - фактичну дату початку і фактичну дату закінчення обміну;
    - кількість акцій, на які видані письмові зобов'язання;
    - кількість акцій, на які не були видані письмові зобов'язання, із зазначенням причин;
    - кількість акцій, що були викуплені в акціонерів.

Звіт про наслідки обміну акцій у статутному фонді товариства, що реорганізовується, на письмові зобов'язання про видачу відповідної кількості часток товариств, що створюються внаслідок реорганізації, засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства, яке прийняло рішення про реорганізацію, підписами та печатками аудитора (аудиторської фірми);

- г) статут або зміни до статуту всіх товариств, що беруть участь у реорганізації, чи нотаріально засвідчені копії цих документів;
- д) передавальний акт або розподільчий баланс, що затверджені вищим органом товариства та засвідчені підписом та печаткою товариства;

- д) довідку, засвідчену підписами та печаткою реєстратора про передачу йому реєстру власників іменних цінних паперів (при додатковому випуску акцій у документарній формі) або депозитарію, з яким укладено договір про обслуговування випуску цінних паперів (при бездокументарній формі), із зазначенням ідентифікаційного коду юридичної особи та його місцезнаходження;
- е) копію опублікованого згідно із вимогами статті 43 Закону України «Про господарські товариства» повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів товариства, на яких прийнято рішення про затвердження передавального акта або розподільчого балансу, та довідку, яка свідчить про персональне повідомлення акціонерів про проведення цих загальних зборів (згідно з порядком, установленим у статуті товариства), що засвідчується підписом голови комісії та печаткою товариства;
- е) копію повідомлення (оголошення) про реорганізацію акціонерного товариства, опублікованого в друкованих засобах масової інформації відповідно до вимог статті 105 Цивільного кодексу України, статті 59 Господарського кодексу України;
- ж) копії свідоцтв про реєстрацію юридичних осіб – правонаступників акціонерного товариства;
- з) оригінали свідоцтв про реєстрацію випуску акцій акціонерного товариства, що реорганізується.

3.2. Уповноважена особа реєструвального органу видає розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій (додаток 7) протягом п'ятнадцяти робочих днів з дати надходження до реєструвального органу документів, зазначених у пункті 3.1 цього розділу.

3.3. Розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій протягом трьох робочих днів з дати видання направляється емітенту та реєстроутримувачу (при документарній формі випуску акцій) або депозитарію (при бездокументарній формі випуску акцій), який обслуговує акції емітента.

3.4. Реєструвальний орган забезпечує опублікування інформації про скасування реєстрації випуску акцій в одному зі своїх офіційних друкованих видань протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати видання розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій.

3.5. На підставі розпорядження про скасування реєстрації випуску акцій реєструвальним органом уносяться відповідні зміни до загального реєстру випуску цінних паперів, а також здійснюється анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій.

4. Анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій у зв'язку зі зміною форми випуску

При прийнятті емітентом рішення про переведення випуску акцій з бездокументарної у документарну форму випуску іменних акцій або про переведення випуску іменних акцій, випущених у документарній формі, у бездокументарну форму порядок заміни свідоцтв про реєстрацію випуску акцій встановлюється Положенням про порядок заміни свідоцтва про реєстрацію випуску акцій у зв'язку зі зміною форми випуску, затвердженим рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 26.01.2005 № 21, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.02.2005 за № 267/10547.

При реєстрації випуску акцій попередні свідоцтва про реєстрацію випуску акцій анулюються і реєструвальний орган видає свідоцтво про реєстрацію випуску акцій іншої форми випуску.

Для оформлення свідоцтва про реєстрацію випуску акцій нової форми випуску емітент повертає до реєструвального органу для анулювання оригінали свідоцтв про реєстрацію випуску акцій, форма яких змінена.

5. Анулювання свідоцтв про реєстрацію випуску акцій при зміні номінальної вартості та кількості акцій без зміни розміру статутного фонду

При прийнятті емітентом рішення про зміну номінальної вартості та кількості акцій без зміни розміру статутного фонду порядок заміни свідоцтв про реєстрацію випуску акцій встановлюється Положенням про порядок реєстрації випуску акцій акціонерного товариства при зміні номінальної вартості та кількості акцій без зміни розміру статутного фонду, затвердженим рішенням Державної

комісії з цінних паперів та фондового ринку від 14.09.2000 № 125, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 02.10.2000 за № 671/4892 (із змінами та доповненнями).

При реєстрації випуску акцій попередні свідоцтва про реєстрацію випуску акцій анулюються і реєструвальний орган видає свідоцтво про реєстрацію випуску акцій нової номінальної вартості.

Для оформлення свідоцтва про реєстрацію випуску акцій нової номінальної вартості емітент повертає до реєструвального органу для анулювання оригінали свідоцтв про реєстрацію випуску акцій, номінальна вартість яких змінена.

**Директор департаменту
корпоративних відносин**

О. ПЕТРАШКО

Навчальне видання

СЛАВ'ЮК Ростислав Анатолійович

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Підручник

Редактор
Технічний редактор
Комп'ютерне складання
Комп'ютерне верстання
Коректор
Дизайн обкладинки

О. В. Жданова
І. В. Мазінг
А. І. Сабо
А. В. Савкін
О. П. Яремчук
Д. Ю. Іщенко

Університет банківської справи Національного банку України.
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2872 від 11.06.2007.

Друк ТзОВ «Слайн».
79000 м. Львів, вул. Дудаєва, 15/9.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2537 від 23.06.2006.

Підписано до друку 05.11.2007. Формат 70 × 100^{1/16}.
Папір офсетний № 1. Гарнітура Minion. Друк офсетний.
Облік.-вид. арк. 24,0. Умовн. друк. арк. 44,5. Наклад 500. Зам. № 623.